

İsmâil b. Muhammed
el-Aclûnî

4

KEŞFÜ'L
HAFÂ

كشف الخفاء عن الالفاظ

beka

كشف الحفايف

KEŞFÜ'L-HAFÂ

İslâm tarihi boyunca hadis ilmine gösterilen muazzam ehemmiyet, Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem'e ve onun söz, tutum ve davranışlarına verilen değerin bir göstergesi sayılır. Bu noktada Hz. Peygamber'e ait olan söz, tutum ve davranışlar ile ona ait olmayanları ve onun adına uydurulanları birbirinden ayırt etme faaliyeti de söz konusu değer bir gereği olmuş ve bu alanda çok sayıda eser kaleme alınmıştır. İşte Aclûnî'nin Keşfü'l-hafâ'sı da bu uğurda sarfedilmiş gayretlerden biri olarak hadis ilim tarihinde yerini almıştır.

Aclunî kendisinden önce bu alanda yazılmış eserlerin hacminin büyümesine sebep olan isnad vb. unsurları ayıklayarak daha derli toplu bir kaynak oluşturmuş, meşhur hadislere ulaşım kolaylığı ve bilgilerin daha sade şekilde ifade edilmesi gayretini göstermiştir. Bunun yanında diğer müelliflerin eserlerine almadıkları hadisleri de bu kitabında toplamıştır.

İçerdiği 3281 rivayetle halk arasında meşhur olan hadisleri ele alan çalışmaların en kapsamlısı olan bu eserde, rivayetler alfabetik olarak düzenlenmekte, ardından bunların değerlendirilmesine geçilerek önce rivayetin bulunduğu kaynak, hangi sahâbî tarafından hangi lafızla rivayet edildiği gösterilmekte, hadisin merfû, mevkûf veya maktû, isnadının sahih, hasen, zayıf, mürsel ya da muttasıl olduğu belirtilmektedir. Uydurma rivayetlere özellikle dikkat çekilmekte ve hadis diye bilinen hangi sözlerin vecize, atasözü, hikmetli söz olduğu gösterilmekte, sözlerin kime ait olduğu biliniyorsa bu husus bildirilmekte, böylece halkın sahih hadislerle amel etmesinin önü açılmakta ve Hz. Peygamber'e ait olmayan hadis ve sözlerden de sakınılması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Halk arasında meşhur olan hadislerin gerçek durumlarının ayrıntılı olarak açıklandığı bu çalışma meşhur hadisler hakkında daha sağlıklı bilgiye ulaşmayı hedefleyen her Müslüman için en temel başvuru kaynağıdır.

SelamKitap.com

ISBN. 978-605-7828-18-7

beka

9786057828187

ACLÛNÎ

KEŞFÜ'L-HAFÂ

HALK ARASINDAKİ RİVAYETLERİN İLMÎ DEĞERİ

Kitabın Adı & Yazarı
**KEŞFÜ'L-HAFÂ
ACLÛNÎ**

Editör
Dr. Öğr. Üyesi Faik AKCAOĞLU

Çeviren
Dr. Mustafa GENÇ

İç & Kapak Tasarım
Harun HARRANÎ

Kapak Tasarım
İnkreativ Arts

Matbaa
Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.
Göztepe Mahallesi Bosna Caddesi No.11
Bağcılar/İstanbul Telefon: 0212 446 88 46
Matbaa Sertifika No: 45522

REBİ-ÜL EVVEL - 1441
ARALIK - 2019

Alayköşkü Cad. Zeynep Sultan Camii Sok. No:2
Cağaloğlu - İSTANBUL
Telefon/Faks: 0212 512 45 43 - 512 51 66 - 512 90 40
Web: www.bekakitap.com
Eposta: bekayay@hotmail.com
Yayıncılık Sertifika No: 16173

ACLÛNÎ

KEŞFÜ'L-HAFÂ

HALK ARASINDAKİ RİVAYETLERİN İLMÎ DEĞERİ

4

AÇIKLAYICI NOTLARLA ÇEVİREN

DR. MUSTAFA GENÇ

۲۴۵۱- مَنْ جَدَّ وَجَدَ.

2451- Bütün gücünü sarfedip çaba gösteren kişi (aradığını) bulur.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de "Hadis değildir. Aksine meşhur atasözlerinden biridir" demiştir. Aliyyü'l-Kârî de şunu söyler: Aslı yoktur. Bilakis seleften bazılarının sözlerindendir. Aynı şekilde "ısrarla direnen kimse girer (*men lecce velece*)" hadisi de böyledir. Necmüddîn el-Gazzî de şöyle söyler: Bazen şöyle denildiği de olur: "Kim talep eder ve bütün gücünü sarfedep gayret gösterirse, (aradığını) bulur." Bu söz aynı zamanda şu manaya gelir: "Her gayret ve çaba sarfedenin bir nasibi vardır." Ancak bunların ikisi de hadis değildir.¹

۲۴۵۲- مَنْ جُعِلَ قَاضِيًا بَيْنَ النَّاسِ فَقَدْ ذُبِحَ بِغَيْرِ سَكِينٍ.

2452- İnsanlar arasında kadı olarak tayin edilen kimse, bıçaksız boğazlanmış sayılır.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce, Dârekutnî ve İbn Ebî Âsım gibi diğerleri Ebû Hureyre'den rivayet etmektedirler. Bazıları "**İnsanlar arasında...**" ifadesini zikretmeksizin, "**... Kuşkusuz o, boğazlanmış sayılır...**" lafzıyla nakletmişlerdir. Yine içlerinden birinin lafzı da "**Kim yargı makamına getirilirse...**" şeklindedir.²

1 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 165; Gazzî, *İtkân*, II, 577, h.nr: 1872; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 339, h.nr: 480.

2 Ebû Dâvûd, Akdiye 2; Tirmizî, Ahkâm 1; İbn Mâce, Ahkâm 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 52, h.nr: 7145; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 398, h.nr: 5894; Dârekutnî, *Sünen*, V, 362, h.nr: 4461.

Öte yandan İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle der:³ Hocamız (Sehâvî) şunu söylemiştir:⁴ Bu hadis **sahih**ti, en azından **hasendir**. Bazıları da **"âdetâ bıçakla boğazlanmış gibidir"**⁵ diyerek herkesçe bilinen lafza aykırı bir ifade kullanmışlardır. Ayrıca Nesâî, Ebû Dâvûd ve İbn Ebî Âsım bu hadisi **"Kim yargı görevini üstlenirse..."** lafzıyla aktarırken; Tirmizî ve yine İbn Ebî Âsım **"Kim kadılık makamına gelir yahut insanlar arasında kadı olarak tayin edilirse..."** lafzıyla rivayet etmişlerdir ve Tirmizî **"Hasen-gariptir"** hükmünü vermiştir. ⁶ Kezâ İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de "İbn Huzeyme ve İbn Hibbân bunu sahih saymışlardır" demektedir.

۲۴۵۳- مَنْ جَمَعَ مَالًا مِنْ نَهَائِشَ أَذْهَبَهُ اللَّهُ فِي نَهَائِهِ.

2453- Kim *nehâviş* yoluyla mal toplarsa, Allah da o malı *nehâbird*e yok eder.

İmam Sübkî "Bunun bir aslı yoktur" demektedir. [Suyûtî de şunu söyler:] "Bilinmeyen kelimeleri açıklayan eserlerde (*kütübü'l-ğarîb*) yer almaktadır."⁷ Bu söz daha önce "Kim *nehâviş*le mal elde eder-se..." rivayetinde ayrıntılı açıklamasıyla birlikte geçmişti.⁸

۲۴۵۴- مَنْ جَمَعَ الْمَالَ مِنْ غَيْرِ حَقِّهِ سَلَطَهُ اللَّهُ عَلَى الْمَاءِ وَالطِّينِ.

2454- Kim haksız yollardan mal toplayacak olursa, Allah o malı su ve çamurda (bina ve inşaat işinde) heba ettirir.

3 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 165.

4 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 82-86, h.nr: 1118.

5 Bk. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, X, 261, h.nr: 5866; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 103, h.nr: 7018; Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*, XIV, 221, h.nr: 19726.

6 Ebû Dâvûd, Akdiye 1; Tirmizî, Ahkâm 1; Bezzâr, *Müsned*, XV, 146, h.nr: 8472; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, X, 261, h.nr: 5866; Dârekutnî, *Sünen*, V, 363, h.nr: 4462.

7 İmam Sübkî ile Suyûtî'nin bu değerlendirmeleri tespit edebildiğimiz kadarıyla Gazzî, *İtkân*, II, 577-578, h.nr: 1875'te yer almaktadır. Ancak Aclûnî bu değerlendirmeleri sadece İmam Sübkî'nin görüşü gibi aktarmış ve köşeli paranteze aldığımız kısım her nedense düşmüştür. Her iki değerlendirme için bk. Sübkî, *Fetâvâ*, II, 368-369; Suyûtî, *Dürer*, s. 182, h.nr: 386. Suyûtî'nin "kütübü'l-ğarîb" ibaresiyle kastettiği eserler, İbnü'l-Esîr'in *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs*'i gibi eserlerdir. (Çeviren)

8 Bk. 2374 no'lu rivayet.

Münâvî bu rivayetin “münker” olduğunu belirtmektedir.⁹

٢٤٥٥- مَنْ جَمَعَ الْقُرْآنَ مَتَّعَهُ اللَّهُ بِعَقْلِهِ حَتَّى يَمُوتَ.

2455- Kim Kur’ân’ı ezberlerse, Allah onun ölene kadar akıl nime-tinden faydalanmasını nasip eder.

İbn Adiy’in Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Münâvî “İsnadın-da metruk biri vardır” demektedir.¹⁰

٢٤٥٦- مَنْ جَلَسَ فَوْقَ عَالِمٍ بَغَيْرِ إِذْنِهِ فَكَأَنَّمَا جَلَسَ عَلَى الْمُضَخَفِ.

2456- Bir âlimin (bulunduğu yerin) daha üst kısmında bir yere, onun izni olmaksızın oturan kimse, âdeta Mushaf’ın üstüne oturmuş gibidir.

İbn Hacer el-Mekkî *el-Fetâva’l-hadîsiyye*’sinde Suyûtî’den naklen bunun bir aslı olmadığını söylemektedir.¹¹

٢٤٥٧- مَنْ جَهَلَ شَيْئًا عَادَاهُ.

2457- Bir şeyi bilmeyen kimse ona düşman olur.

İbnü’d-Deyba‘ *Temyîz*’de “Hadis değildir” demiştir.¹² Beyhakî’nin *Menâkıbu’ş-Şâfiî* adlı eserinde de Şâfiî’nin şu ifadesi yer alır: “İlim ehline göre cehaletin cehalet olması gibi cahillere göre de ilim cehalettir.” Daha sonra İmam Şâfiî şu beyitleri okur:

9 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XIII, 226, h.nr: 10233. Beyhakî bu rivayeti naklettikten sonra şöyle der: “İsnadındaki Muhammed b. Abdurrahmân et-Tüsterî, Bakiyye’nin meçhul hocalarından biridir.” Bu itibarla Suyûtî de bu hadisin zayıf olduğuna işaret etmiştir. Bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 114; Gumârî, *el-Müdâvî*, VI, 250. (Çeviren)

10 İbn Adiy, *el-Kâmil*, IV, 83, ravi nr: 669. İbn Adiy, bu rivayetin isnadındaki Rişdîn b. Sa’d hakkında “mu’dal ve münker rivayetleri olan zayıf ve metrûk biri” tarzında olumsuz değerlendirmeler yapıldığını nakleder. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıca bk. İbnü’l-Cevzî, *el-İlelû’l-mütenâhiye*, I, 107, h.nr: 155; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 114. Elbânî ise daha başka gerekçelerle rivayetin uydurma olduğunu iddia etmektedir. (Bk. *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zaîfe*, I, 440, h.nr: 271) -Çeviren-

11 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva’l-hadîsiyye*, s. 115, soru nr: 97.

12 İbnü’d-Deyba‘, *Temyîz*, s. 165.

“Fakihin sefiḥ (kıt akıllı, cahil) karşısındaki konumu,

Sefîhin fakih karşısındaki konumu gibidir.

Bu (fakih), diğerine (sefihe) yaklaşılmaya hiç hevesli değildir.

Diğeri ise bundan, bunun kendisinden
kaçınmasından daha fazla kaçınır.”¹³

Öte yandan Allah Teâlâ’nın şu âyetleri de bu hususa işaret eder: **“Hayır. Onlar bilgileriyle kavrayamadıkları, te’vili de kendilerine hiç gelmemiş olan bir şeyi yalan saydılar.”**¹⁴ **“İnkâr edenler, iman edenler için ‘Eğer İslâm’da bir hayır olsaydı onlar, onu kabulde bizi geçemezlerdi’ derler. Bununla muvaffak olamayınca da ‘Bu eski bir yalandır’ diyeceklerdir.”**¹⁵ Keza bazılarının bir sözü de şöyledir: “Kişi, bilmediğinin düşmanı olmaya devam eder.” Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:¹⁶ Bu manadaki sözlerden biri de “İnsanlar bilmediklerinin düşmanındırlar” rivayetidir.¹⁷

۲۴۵۸- مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السِّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا.

2458- Bize silah çeken bizden değildir.

Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim ve İbn Mâce’nin İbn Ömer kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Aynı şekilde Müslim bunu Ebû Hureyre’den nakletmiş ve ilave olarak **“ve bize hile yapıp aldatan bizden değildir”** lafzına yer vermiştir.¹⁸

۲۴۵۹- مَنْ خُوسِبَ غَدَبٍ.

2459- Kim (adalet ölçüsüne göre ince eleyp sık dokuyarak) hesaba çekilirse mutlaka azap görür.

13 Beyhakî, *Menâkıbu’ş-Şâfiî*, II, 151.

14 Yunus 10/39.

15 Ahkâf 46/11.

16 Gazzî, *İtkân*, II, 578, h.nr: 1876.

17 Bu rivayet ileride 2845 no’lu hadis olarak ayrıca ele alınacaktır.

18 Buhârî, Diyât 2; Müslim, İmân 161, 164; Tirmizî, Hudûd 26; İbn Mâce, Hudûd 19; Nesâî, Tahrîm 25; Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, VIII, 40, h.nr: 4467; Mâlik, *Muvattâ*, I, 309, h.nr: 866 (Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî rivayeti, thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf, ts.) -Çeviren-

Bu hadisi Tirmizî ve *el-Muhtâra*'da Ziyâüddîn el-Makdisî, Enes'ten rivayet etmektedirler.¹⁹

٢٤٦٠- مَنْ حَجَّ وَلَمْ يَزُرْنِي فَقَدْ جَفَانِي.

2460- Kim hacceder de beni ziyaret etmezse bana kaba ve nezaketsiz davranmış olur.

Bu hadis ileride “*Beni ziyaret etmeyen kişi...*” rivayetinde gelecektir.²⁰ Sağânî de İbnü'l-Cevzî gibi bu hadis hakkında “**uydurma**” demektedir; Ancak bunu “**Kim evi (Kâbe'yi) hacceder de...**” lafızıyla zikretmektedir.²¹ Şu kadar var ki Hafız İbn Hacer *Müsnedü'l-Firdevs*'in hadislerinin tahririnde şöyle demiştir: “Deylemî bunu İbn Ömer'den gelen bir isnadla aktarmaktadır. Bu rivayet İbn Adiy ve İbn Hibbân'ın *ed-Duafâ*'sında, Dârekutnî'nin *Garâibu Mâlik*'inde ve Hatîb'in *er-Ruvât an Mâlik* adlı eserinde yer almaktadır.” Buna rağmen hadis hakkında uydurma hükmünü vermeye gerek yoktur.²² Bu hususu iyi düşün.

٢٤٦١- مَنْ حَدَّثَ حَدِيثًا فَعَطَسَ عِنْدَهُ فَهُوَ حَقٌّ.

2461- Kim bir hadis/söz aktarırken o esnada aksırı(lı)rsa, o aktardığı hadis/söz haklıdır.

19 Bu hadis Buhârî, İlim 36; Müslim, Cennet 79; Ebû Dâvûd, Cenâiz 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 152, h.nr: 24605; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 369, h.nr: 7369 ve benzeri muteber kaynaklarda geçmesine rağmen her nedense Aclûnî sadece bu iki kaynakla yetinmektedir. (Çeviren)

20 Bk. 2612 no'lu rivayet.

21 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 217; Sağânî, *Mevzûât*, s. 43, h.nr: 52; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, IV, 265, ravi nr: 9095.

22 Aclûnî bu noktada İbn Adiy'in görüş ve değerlendirmesini esas almış gibidir. Zira İbn Adiy, bu rivayetin isnadında yer alan Nu'mân b. Şibl el-Bâhilî'nin hadisleri arasında haddi aşan bir hadis göremediğini ifade eder. Buna karşılık İbn Hibbân ise bu zatın “sika ravilerden uydurma rivayetler (*tâmmât*) aktardığını; sebtlerden ise maktûb rivayetler naklettiğini” belirtmektedir. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 248, ravi nr: 1956; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 73, ravi nr: 1128) Bu durumda rivayet hakkında *uydurma* hükmünü verenler de İbn Hibbân'ın ilgili ravi hakkındaki bu değerlendirmesine tâbi olmuş gözükümleridir. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

Ebû Ya'lâ'nın Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.²³ Aynı zamanda Taberânî ve *el-Efrâd*'da Dârekutnî bu hadisi şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Kim bir hadis/söz aktarırken o esnada aksırı(lı) rsa...”**²⁴ Beyhakî de bunu rivayet ederek **“münker”** olduğunu belirtmiş;²⁵ başkası da “İsnadı güneş gibi olsa bile bâtıldır” değerlendirmesinde bulunmuştur.²⁶ Ancak Nevevî, *Fetâvâ*'sında “Bunun sağlam bir aslı vardır” demektedir.²⁷ Suyûtî de *Dürer*'de Zerkeşî'ye uyararak şunu söyler: “Nevevî bunu **hasen** saymıştır. Hadisin bâtıl olduğunu söyleyenler ise hata etmişlerdir.”²⁸

Öte yandan Sehâvî de *Makâsıd*'da şöyle söyler:²⁹ Taberânî'nin Enes kanalıyla aktardığı merfu rivayet, söz konusu hadisi destekleyici niteliktedir: **“En doğru hadis/söz, söylenirken yanı başında aksırılan hadis/sözdür.”**³⁰ *Ma'rifetü's-sahâbe* ve *Müsnedü'l-Firdevs*'te geçtiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in azadlı kölesi Ebû Ruhm'dan merfu olarak gelen bir rivayet şöyledir: **“Dua esnasında aksırmak, kişinin mutluluk**

23 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XI, 234, h.nr: 6352.

24 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 316, h.nr: 6509.

25 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 509, h.nr: 8920. Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 59, h.nr: 12913. Heysemî, isnaddaki Muâviye b. Yahya'nın zayıf biri olduğunu ifade etmektedir. (Çeviren)

26 Zerkeşî, *Leâli*, s. 210-211, h.nr: 9.

27 Nevevî, *Fetâvâ*, s. 73. Ancak Nevevî'nin bu görüşü tenkit edilmiştir. Nitekim İbn Kayyım el-Cevziyye şöyle der: “Her ne kadar bazıları bunun isnadını sahih saymışsa da fiilî durum bunun uydurma olduğuna tanıklık etmektedir. Zira biz, yalan almış yürümüşken, yanı başında (nice) aksırmalara şahit olmuşuzdur. Dolayısıyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bir hadis rivayet edildiği sırada yüz bin adam aksırmış olsa bile, o aksırıktan dolayı söz konusu hadisin sahihliğine hükmedemeyiz. Ayrıca bu adamlar yalancı şahitlik sırasında aksıracak olsalar, yine o şahitliğe itibar edilemez.” (Bk. *el-Menâru'l-münîf*, s. 51, h.nr: 56) Rivayetin teknik standartları bakımında Nevevî'ye yönelik bir eleştiri için ayrıca bk. Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 224-226, h.nr: 21, eserin tahkik ve tahririni yapan Abdurrahmân el-Muallimî el-Yemânî'nin tahrir notları) -Çeviren-

28 Suyûtî, *Dürer*, s. 183, h.nr: 387.

29 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 89-91.

30 Aclûnî daha önce 1793 no'lu hadisin değerlendirmesinde bu rivayetin zayıf olduğunu belirtmişti. (Çeviren)

sebeplerindendir.³¹ Bu rivayet hakkındaki doyurucu bilgi ve açıklama, (Nevevî'ye ait) *el-Ezkâr* adlı eserin tahric çalışmasında yer almaktadır. Ayrıca bu hadis daha önce “*العَطَاسُ عِنْدَ الْكَلَامِ شَاهِدٌ صَدَقَ*”/Konuşma esnasındaki aksırma, sözün doğruluğuna alamettir” rivayetinde geçmişti.³²

٢٤٦٢- مَنْ حَسَنَ ظَنَّهُ بِحَجَرٍ نَفَعَهُ اللَّهُ بِهِ.

2462- Kim bir taş hakkında (faydalı olacağına dair) bir hüsnüzan beslerse, Allah ona o taşla fayda verir.

Bu rivayet daha önce “*لَوْ أَهْسَنَ*”/lev *ehsene*” hadisinde geçmiş ve bir aslının olmadığı belirtilmişti.³³

٢٤٦٣- مَنْ حَسَنَ ظَنَّهُ بِالنَّاسِ كَثُرَتْ نَدَامَتُهُ.

2463- İnsanlar hakkında (çok fazla) hüsnüzanda bulunan kimse- nin pişmanlığı da çok olur.

Bu rivayet daha önce “*اخْتَرِسُوا مِنَ النَّاسِ بِسُوءِ الظَّنِّ*”/İnsanlardan sûizan ile korunun” hadisinde geçmişti.³⁴

٢٤٦٤- مَنْ حَفَرَ لِأَخِيهِ قَلْبِيًّا أَوْقَعَهُ اللَّهُ فِيهِ قَرِيْبًا.

2464- Allah, kardeşine çukur kazan kişiyi çok geçmeden o çukura düşürür.

Hafız İbn Hacer şöyle demiştir:³⁵ Bunun bir aslını bulamadım. Sa- dece *el-Emsâl* isimli eserin sahibi bu sözü şu lafızla zikreder: “**Kim bir kuyu kazarsa, Allah onu oraya yüzüstü düşürür.**” Rivayete göre Ka‘bu’l- Ahbâr, İbn Abbâs’a “Kim tehlikeli ve derin çukur kazarsa Allah onu oraya atar mı gerçekten?” diye sorar. İbn Abbâs da şu cevabı verir: Biz Allah’ın

31 Bk. Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XI, 511, h.nr: 8924. Ancak Beyhakî bu rivayetin isnadında *zayıflık* bulunduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l- ehâdîsi’z-zaîfe*, XIII, 325, h.nr: 6140. (Çeviren)

32 Bk. 1793 no’lu hadis.

33 Bk. 2087 no’lu hadis.

34 Bk. 134 no’lu hadis.

35 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 91-92, h.nr: 1125.

Kitabı'nda şu âyeti görüyoruz: **“Kötü tuzak, yalnızca sahibinin başına geçer.”**³⁶

Dillerde dolaşan lafız da şöyledir: “Kim kardeşinin kuyusunu kazarsa, Allah onu oraya düşürür.”³⁷ Şâir de şöyle söyler:

“Allah, asiliğin ve taşkınlığın, öncelikle sahiplerini
yere yıkacağına hükmetmiştir:

Gün olur devran döner, her şey asinin aleyhine olur,

Zira başkasını düşürmek için kuyu kazan kişi,

Kendi kazdığı kuyuya düşürülür.”

Bir diğer şair de şöyle söyler:

“Bir kardeşini düşürmek için sakın bir kuyu kazma!

Zira ondan önce oraya sen düşeceksindir.

İşte zalimce insanlara saldırıp azgınlık eden de böyledir

Bu yaptığının vahim sonuçları -hoşuna gitmese de- ona dokunacaktır.”

٢٤٦٥- مَنْ حَفِظَ عَلَىٰ أُمَّتِي أَزْبَعِينَ حَدِيثًا بُعِثَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَفِيهَا.

2465- Kim ümmetim için kırk hadis ezberlerse kıyamet günü fakîh olarak diriltilir.

Ebû Nuaym buna benzer bir hadisi İbn Abbâs ve İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet etmektedir.³⁸ Ayrıca İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*'de bunu Enes, Ali, Muâz, Ebû Hureyre *radiyallahu anhüm* ve daha başka sahâbîler yoluyla nakleder.³⁹ Yine İbn Adiy'in İbn Abbâs kanalıyla aktardığı bir rivayetin lafzı şöyledir: **“Kim ümmetim için sünnetten kırk hadis ezberlerse, kıyamet günü ona şefa'atçi ve şâhid olurum.”** Keza İbnü'n-Neccâr'ın, *Târîh*'inde Ebû Saîd el-Hudrî'den naklettiği rivayetin lafzı da şudur: **“Kim**

36 Fâtır 35/43.

37 Bu lafız Türkçe'de “El için kuyu kazan, evvela kendisi düşer” ve “Kazdığı çukura (kuyuya) kendisi düşmek” gibi atasözü ve deyimlerle karşılanabilir. (Çeviren)

38 Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 189.

39 İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*, I, 112-122, h.nr: 161-185. İbnü'l-Cevzî bu hadisin bütün tariklerini aktardıktan sonra sahih olmadığını gerekçeleriyle izah etmektedir. (Çeviren)

ümmetim için sünnetimden kırk hadis ezberlerse kıyamet günü onu şefaate dahil ederim.”

Dârekutnî şöyle demiştir: “Bu hadisin bütün tarikleri zayıftır ve hadis sabit değildir.” Bu sebeple de Hafız İbn Hacer *rahimehullah* şu değerlendirmeyi yapar: “Bu hadisin tariklerini müstakil bir cüzde topladım. Sahihliğine zarar verecek ‘illet-i kâdiha’ dan kurtulabilmiş hiçbir tariki yoktur.” Öte yandan Beyhakî de *Şuabu'l-îmân*’da Ebu’d-Derdâ hadisinin ardından şunları söyler: “Bu, halk arasında meşhur olmuş bir metindir; ancak sahih bir isnadı yoktur.” İbn Asâkir de “Bu hadisin bütün tarikleri hakkında olumsuz tenkitler vardır” demektedir.⁴⁰

Nevevî ise *Erbâin*’inin girişinde şöyle söyler: “Hadis hafızları bu hadisin -tarikleri çok olmasına rağmen- zayıf olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.” Allâme İbn Hacer el-Mekkî *rahimehullah* da (*Erbâin*) şerhinde şunları söylemektedir: “Hafız Ebû Tâhir es-Silefî’nin, *Erbâin* adlı eserinde dile getirdiği ‘Bu hadis, (hadis ehlinin) güvenip dayandığı, itibara aldığı ve sıhhatini bildiği birtakım tariklerden rivayet edilmiştir’ şeklindeki görüşü, musannıfın (Nevevî’nin) söz konusu değerlendirmesini geçersiz kılan bir yaklaşım olarak görülemez. Zira her ne kadar Münzirî, Silefî’nin ‘zayıf hadislerin birlikte değerlendirilmesi hâlinde kuvvet kazanacağını savunanlarla aynı yolu izlemiş olabileceğini’ söyleyerek onun bu yaklaşımına bir gerekçe bulmaya çalışmışsa da gerçekte Silefî’nin bu konudaki görüşüne itiraz edilmiştir. Aynı şekilde İbnü'l-Cevzî’nin ilgili hadisi *Mevzûât*’ında zikretmiş olması da musannıfın (Nevevî’nin) ilgili görüşünü red niteliğinde bir tutum sayılamaz. Çünkü İbnü'l-Cevzî’nin bu tavrı, hadisi veya raviyi değerlendirirken gevşeklik gösterip işi sıkı tutmamasının (*tesâhül*) bir göstergesidir.⁴¹ Doğru olan yaklaşım, hadisin uydurma değil, zayıf olmasıdır.” Daha sonra İbn Hacer el-Mekkî şunu söyler: “Ancak **‘Kim ümmetim için tek bir hadis ezberlerse, yetmiş bir özü sözü doğru (sıddîk) peygamber**

40 Darekutnî, *İlel*, VI, 33, h.nr: 959; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 240, h.nr: 1598; İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, III, 202, h.nr: 1428.

41 İbn Hacer el-Mekkî’nin İbnü'l-Cevzî hakkında “tesâhül” ifadesi yerine “teşeddüd/müteşeddid” tabirini kullanması kanaatimizce daha uygun düşerdi. Zira hadis terminolojisinde “teşeddüd/müteşeddid” tabiri “raviyi cerh ve ta’dil ederken katı davranan ve en küçük kusurda hemen cerh yoluna giden âlim” için kullanılmaktadır. (Bk. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 232) Bu bakımdan İbnü'l-Cevzî’ye yönelik eleştirinin bu yönde olması gerekirdi. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

berin ecri gibi bir sevabı vardır' rivayeti ise uydurmadır." Hafız İbn Hacer el-Mekkî'nin sözleri burada sona erdi.⁴²

٢٤٦٦- مَنْ حَفِظَ حَجَّةَ عَلَى مَنْ لَمْ يَحْفَظْ.

2466- (Bir bilgi yahut rivayeti) sağlam bir şekilde belleyip koruyan ve ezberleyen kimse, onu bu tarzda ezberlemeyene karşı bir delildir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir: Bu, fukaha ve muhaddislerin temel kurallarından biri olup hadis değildir. Bu manadaki bir kural da şöyledir: "Müsbit nâfiye mukaddemdir."⁴³

٢٤٦٧- مَنْ حَفِظَ مَا بَيْنَ لَحْيَيْهِ وَمَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ.

2467- Kim iki çenesi arasındaki (dili) ile iki bacağı arasındakini (üreme organını) korursa cennete girer.

Hâkim ve Beyhakî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁴⁴ Ebû Musa yoluyla gelen rivayet "**men hafiza mâ beyne fukmeyhi ve ricleyhi**" lafzıyla aktarılmıştır. Taberânî de bunu Ebû Râfi' kanalıyla nakletmiştir. Yine Taberânî'nin Sehl b. Sa'd yoluyla naklettiği rivayetin lafzı da şudur: "**Men hafiza mâ beyne fukmeyhi ve fahzeyhi dehale'l-cenne**." Buradaki "**fukmeyhi**" kelimesi, "**fukm**" kelimesinin ikil/tesniye kalıbı olup "iki çene" anlamına gelmektedir. Kastedilen ise "ağız"dır.

42 Bk. İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fethu'l-mübîn*, s. 105-106.

43 Gazzî, *İtkân*, II, 579-580, h.nr: 1884. "Müsbit nâfiye mukaddemdir" kuralının anlamı ise şudur: "Bir şeyin/hükümün varlığını ispatlayıp ortaya koyan şey, onu yok sayan şeyden daha önceliklidir." (Çeviren)

44 Bezzâr, *Müsned*, XV, 348, h.nr: 8918; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, I, 311, h.nr: 919; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 397, h.nr: 8058; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 289, h.nr: 5023. Hâkim, kendi rivayetinin isnadının sahih olduğunu belirtmekte; Zehebî de ona muvafakat etmektedir. Ayrıca Heysemî, Taberânî'nin Ebû Râfi' kanalıyla aktardığı rivayetin isnadının ceyyid olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, X, 300, h.nr: 18161) Bu noktada Buhârî başta olmak üzere pek çok kaynaktan yer alan benzer manadaki bir hadis de ileride 2523 no'lu hadiste ayrıntılı olarak ele alınacaktır. (Çeviren)

٢٤٦٨- مِنْ حُسْنِ الْمُرَافَقَةِ الْمَوَافَقَةُ.

2468- Uyumlu ve geçimli olmak, (birine) eşlik ve yarenlik etmenin güzelliğindendir.

Sehâvî bu sözü bir başlık olarak zikretmişse de hakkında herhangi bir şey söylememiştir. Bunun atasözündeki karşılığı ise şudur: “Uyum ve uzlaşma olmasaydı, insanlar helak olurdu.” Aliyyü'l-Kârî de “Bu, hadis değildir” demiştir. Dillerde meşhur olan lafzı ise şöyledir: “Eşlik ve yarenlik etmenin bir şartı da uyumlu ve geçimli olmaktır.” Ancak hadis değildir.⁴⁵

٢٤٦٩- مَنْ حَلَفَ بِاللَّهِ صَادِقًا كَانَ كَمَنْ سَبَّحَ اللَّهَ تَعَالَى وَقَدَّسَهُ.

2469- Kim doğrulukla Allah adına yemin ederse, Allah Teâlâ'yı tesbih ve takdis eden (O'nu her türlü kusurdan yüce ve uzak tutan) kimse gibi olur.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle der: “Bunu merfu bir rivayet olarak bilmiyorum. İmam Şâfiî şöyle demiştir: ‘Ben Allah’a olan saygımdan dolayı, ne doğrulukla ne de yalan yere Allah Teâlâ adına yemin etmiş değilim.’⁴⁶ Eğer bu hadisin manası sahih olsaydı, o zaman Allah’a olan saygıdan dolayı yemini terk etmek, övülmeye değer hasletlerden biri olmazdı.”⁴⁷

Aliyyü'l-Kârî de şöyle demiştir: “Sehâvî bunu başlık olarak zikretmekle beraber hakkında herhangi bir şey söylememektedir.⁴⁸ Manası ise doğru ve isabetlidir. Zira bir kimse yemininde samimi ve dürüst ise, o zaman Allah adına yemin etmesi de dinin özüne uygun bir zikir olacaktır.” Aliyyü'l-Kârî, *Temyîz*'de Şâfiî'den nakledilen sözü zikrettikten sonra da şunu söyler: “Açıktır ki böyle bir yemini terk etmek güzel hasletlerden biri olsaydı, o yemini etmek, mutluluk sebebi olan ahlâkî meziyetlerden biri sayılmazdı. Hâlbuki Allah Teâlâ, Kitabı'nın farklı yerlerinde yemin ettiği gibi, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de birçok farklı hadiste geçtiği üzere değişik münasebetlerle yemin etmiştir. Dolayısıyla yemini terk etme meselesinin övülmeye değer hasletlerden sayılmasını, (günlük

45 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 216, h.nr: 1211; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 362, h.nr: 535.

46 Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfiî*, II, 164.

47 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 166.

48 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 95, h.nr: 1127.

yaşantıda herhangi bir) muameledeki çekişme ve husumet hâline özgü bir olgu olarak yorumlamak gerekir. Yani böyle durumlarda kişi karşı tarafın gönlünü razı etmek maksadıyla, yemin etmeksizin üzerine düşen ne ise onu vermelidir.”⁴⁹

٢٤٧٠- مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَلْيَأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ، وَلْيَكْفُرْ عَنْ يَمِينِهِ.

2470- Kim bir konuda yemin eder de ondan başkasını daha hayırlı görürse, o daha hayırlı olanı yapsın ve yemininden dolayı kefâretini ödesin.

Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Müslim, Nesâî ve İbn Mâce’nin Adiy b. Hâtim kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve yine İbn Mâce’nin Ebû Musa el-Eş’arî yoluyla naklettikleri rivayetin lafzı ise şöyledir: *“Allah’a yemin olsun ki ben, Allah’ın izniyle bir konuda yemin edip de ondan başkasını daha hayırlı gördüğüm takdirde, mutlaka o yeminimin kefâretini ödeyeceğim ve o daha hayırlı olanı yapacağım.”*⁵⁰

٢٤٧١- مَنْ حَلَقَ رَأْسَهُ أَرْبَعِينَ أَرْبَعَاءَ صَارَ فَقِيهًا.

2471- Kim kırk Çarşamba başını tıraş ederse fakih olur.

İbn Hacer el-Heytemî *et-Tuhfe*’de “Aslı yoktur” demektedir.⁵¹ Ayrıca meşhur olan *“Kim kırk Cumartesi başını tıraş ederse, başının kesilmesinden emin olur”* sözü de bunun gibidir (aslı yoktur). *Vallahu a’lem.*

٢٤٧٢- مَنْ دَخَلَ الشُّوقَ فَقَالَ: “لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ” كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَةٍ، وَمَحَا عَنْهُ أَلْفَ أَلْفِ سَيِّئَةٍ، وَرَفَعَ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ دَرَجَةٍ.

49 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 342-343, h.nr: 485.

50 Buhârî, Eymân 9; Müslim, Eymân 7, 11, 16; Ebû Dâvûd, Eymân 17; Tirmizî, Nüzûr 6; Nesâî, Eymân 14, 15; İbn Mâce, Keffârât 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, XXX, 208, XXXII, 329, h.nr: 18273, 19558; Mâlik, *Muvattâ*, I, 265, h.nr: 753 (Şeybânî rivayeti).

51 Bk. İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, II, 476.

2472- Kim çarşı-pazara girip de “Lâ ilâhe illallahu vahdehû lâ şerîke leh. Lehu’l-mülkü ve lehü’l-hamdu ve hüve alâ külli şey’in kadîr: Allah’tan başka ilâh yoktur, yalnız Allah vardır. O tektir, O’nun ortağı yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’na mahsustur. O’nun gücü her şeye yeter” derse Allah ona bir milyon iyilik sevabı yazar ve ondan bir milyon kötülüğü siler. Ayrıca onu bir milyon derece yükseltir.

İbnü’l-Kayyım el-Cevziyye “Bu hadis, hadis imamlarının kusurlu saydığı *ma’lûl* bir hadistir” demektedir. İbn Ebî Hâtim de şöyle der: Babama (Ebû Hâtim er-Râzî) bunu sorduğumda şöyle dedi: “İçinde hata veya yanlışlığının olduğu münker bir hadistir.” Ayrıca İbn Mâce de *Sünen*’inde bu rivayete yer vermiştir. Ancak Dârekutnî, Nesâî, Dârimî ve Ebû Zür’a’nın da dedikleri gibi isnadında **zayıflık** vardır. Keza Tirmizî bunu *Câmi* ‘inde zikredip “garip bir hadistir” değerlendirmesinde bulunur.⁵²

Yine Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve başkaları bu hadisi İbn Ömer kanalıyla merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Kim çarşı-pazara girip de ‘Lâ ilâhe illallahu vahdehû lâ şerîke leh. Lehu’l-mülkü ve lehü’l-hamdü yuhyî ve yümîtü ve hüve hayyün lâ yemûtü ve hüve alâ külli şey’in kadîr: Allah’tan başka ilâh yoktur, yalnız Allah vardır. O tektir, O’nun ortağı yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’na mahsustur. O yaşatır ve öldürür. O her daim diridir, ölmez ve O’nun gücü her şeye yeter” derse Allah ona bir milyon iyilik sevabı yazar...”⁵³**

52 Bu paragraftaki değerlendirmenin tamamı Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 343, h.nr: 486’da geçmektedir. Aclûnî bu kaynaktan alıntı yapmış olmalıdır. Ancak bazı lafız ve anlam değişikliklerini Aliyyü’l-Kârî’deki orijinal metne göre düzelterek çeviriye yansıtık. Bu değerlendirmede işaret edilen kaynakların bir kısmı için bk. Tirmizî, *Daavât* 36; İbn Mâce, *Ticârât* 40; İbn Ebî Hâtim, *İlel*, V, 352, h.nr: 2038. İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menârü’l-münîf*, s. 41, h.nr: 37; Zehebî, *Mizânü’l-îtidâl*, III, 259, ravi nr: 6365.

53 Tirmizî, *Daavât* 36; İbn Mâce, *Ticârât* 40; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 410-411, h.nr: 327; Dârimî, *İsti’zân* 57; Tayâlisî, *Müsned*, I, 14, h.nr: 12; Hâkim, *Müstedrek*, I, 722, h.nr: 1975. Tespitlerimize göre ilgili rivayet bu kaynaklarda İbn Ömer kanalıyla değil, Hz. Ömer yoluyla gelmektedir. Hadisin sıhhat değeri konusuna gelinece; Aclûnî’nin ilk paragrafta naklettiği üzere bir kısım tariklerine yönelik hadis otoriteleri teknik açıdan tenkitler yönelmiş olmalarına rağmen, farklı tarikleri de göz önünde bulundurulduğu takdirde bunların toplamı itibariyle hadisin *hasen* olduğunu ifade eden âlimler de vardır. Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhib*, II, 337, h.nr: 2619; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, VII, 381 vd., h.nr: 3139. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

٢٤٧٣- مَنْ دَعَا عَلَى مَنْ ظَلَمَهُ فَقَدْ اِئْتَصَرَ.

2473- Kendisine zulmedene beddua eden kimse, ondan hakkını ve intikamını almış olur.

Tirmizî, Ebû Ya‘lâ ve diğerlerinin Âişe *radiyallahu anhâ*’dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis olup **zayıftır**.⁵⁴

٢٤٧٤- مَنْ دَعَا لِظَالِمٍ بِطَوْلِ الْبَقَاءِ فَقَدْ أَحَبَّ أَنْ يَغْضَى اللَّهُ.

2474- Kim zalimin uzun bir hayat sürmesi için dua ederse Allah’a isyan edilmesini arzulamış olur.

Beyhakî bunu *Şuabu’l-îmân*’da, İbn Ebi’d-Dünyâ da *es-Samt* adlı eserinde Hasan el-Basrî’nin sözü olarak zikretmişlerdir. Ebû Nuaym da Süfyân es-Sevrî’nin biyografisini verirken onun sözü olarak aktarmaktadır. Ayrıca Zemahşerî bu sözü Hûd sûresinin tefsirinde; Gazzâlî de *İhyâ*’sının iki yerinde zikretmektedir.⁵⁵ Ancak merfu bir hadis olarak rivayet edilmiştir. Evet, merfu hadisler arasında İbn Ebi’d-Dünyâ’nın *es-Samt*’ta, İbn Adiy’in *el-Kâmil*’de, Ebû Ya‘lâ’nın, ayrıca Beyhakî’nin *Şuab*’ında **zayıf bir isnadla** Enes’ten rivayet ettikleri şöyle bir hadis mevcuttur: **“Şüphesiz Allah, fasık biri övüldüğü zaman gazaplanır.”**⁵⁶

Yine İbn Adiy’in Âişe *radiyallahu anhâ*’dan ve Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta, Ebû Nuaym’ın da *Hilye*’de Abdullah b. Büsr’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: **“Kim bir bid’atçıye saygı gösterirse İslâm’ın yıkılmasına yardım etmiş olur.”**⁵⁷ Fakat bu ha-

54 Tirmizî, Daavât 103; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 74, h.nr: 29576; Ebû Ya‘lâ, *Müsned*, VII, 433, h.nr: 4454. Rivayetin zayıf olduğuna dair bk. Tirmizî, *el-İlelü’l-kebîr*; thk. Subhî es-Sâmerrâî vdğr., Beyrut 1409, s. 366, h.nr: 681; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1016, h.nr: 3; Münâvî, *Teyisr*, II, 416. (Çeviren)

55 İbn Ebi’d-Dünyâ, *es-Samt*, s. 144, 273, h.nr: 230, 600; Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 46; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XII, 41, h.nr: 8986; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 434; Gazzâlî, *İhyâ*, II, 87, 144, III, 160.

56 İbn Ebi’d-Dünyâ, *es-Samt*, s. 143, 144, h.nr: 228, 229; İbn Adiy, *el-Kâmil*, IV, 549, ravi nr: 880; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VI, 509, 511, h.nr: 4543, 4544.

57 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VII, 35, h.nr: 6772; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 218.

disin bütün isnadları zayıftır. Hatta İbnü'l-Cevzî “Bu isnadların tamamı uydurmadır” demiştir.⁵⁸ Gazzâlî de bunu “**Kim bir bid’atçıye saygı gösterirse...**” lafzı yerine “**Kim bir fasıka değer verirse...**” lafzıyla aktarmaktadır.⁵⁹

٢٤٧٥ - مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ.

2475- Kim bir hayra kılavuzluk ederse, o hayrı işleyenin aldığı ecrin aynısını alır.

Bu hadis daha önce “الدَّالُّ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ/**Hayra kılavuzluk eden, o hayrı işleyen gibidir**” hadisinde geçmişti.⁶⁰

٢٤٧٦ - مَنْ دَخَلَ عَلَى قَوْمٍ لَطَعَامٍ لَمْ يَذْغِ إِلَيْهِ فَإِنَّهُ دَخَلَ فَاسِقًا وَأَكَلَ مَا لَا يَحِلُّ.

2476- Kim davet edilmediği bir yemeğe katılmak üzere bir topluluğun yanına girecek olursa, fasık olarak girmiş ve helâl olmayan bir şeyi yemiştir.

Beyhakî ve İbnü'n-Neccâr'ın Âişe radiyallahu anhâ'dan rivayet ettikleri ve Beyhakî'nin **zayıf saydığı** bir hadistir.⁶¹ Ayrıca Ebû Dâvûd ve Beyhakî bunu İbn Ömer'den şu lafızla naklederler: “**Kim (yemeğe) davet edilip de davete icabet etmezse Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelmiş olur. Kim de bir yemeğe davetsiz bir şekilde giderse hırsız olarak girmiş ve yağmacı olarak çıkmış olur.**”⁶²

58 Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 270-271.

59 Gazzâlî, *İhyâ*, II, 87, 144.

60 Bk. 1282 no'lu rivayet.

61 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 433, h.nr: 14547.

62 Ebû Dâvûd, Et'ime 1; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 152, h.nr: 9200. Ebû Dâvûd, bu rivayeti aktardıktan sonra isnadında geçen Ebân b. Târik isimli ravinin “*meçhul*” biri olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca hadisin *zayıf* sayıldığına dair ayrıntılar için bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 70-71, ravi nr: 208; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 35, h.nr: 870; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 104, h.nr: 3259; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 441, h.nr: 10; Heysemî, *Mecma'*, IV, 55-56, h.nr: 6173. (Çeviren)

٢٤٧٧- مَنْ حَمَلَ سِلْعَتَهُ فَقَدْ بَرَّئَ مِنَ الْكِبْرِ.

2477- Kendi eşyasını kendisi taşıyan kimse kibirden uzaklaşmış demektir.

Bu hadisi Kuzâî ve Deylemî, Câbir'den merfu olarak rivayet etmişlerdir. İbn Lâl de bunu Ebû Ümâme'den nakleder.⁶³ Bir lafızda da “سِلْعَةٌ/sil'atehû” kelimesi yerine aynı manaya gelen “بِضَاعَتُهُ/bidâatehû” kelimesi; “الْكِبَر/kibir” yerine de “الشُّرْك/şirk” kelimesi geçer.

٢٤٧٨- مَنْ حُوسِبَ غَدَبٌ.

2478- Kim (adalet ölçüsüne göre ince eleyip sık dokuyarak) hesaba çekilirse mutlaka azap görür.

Bu hadisi Tirmizî ve *el-Muhtâra*'da Zıyâüddîn el-Makdisî, Enes'ten rivayet etmektedirler.⁶⁴

٢٤٧٩- مَنْ خَافَ مِنَ اللَّهِ خَوْفَ اللَّهِ مِنْهُ كُلُّ شَيْءٍ.

2479- Kim Allah'tan korkarsa, Allah da her şeyi ondan korkutur.

Ebu's-Şeyh'in *es-Sevâb*'da, ayrıca Deylemî ve Kuzâî'nin Vâsile kanalıyla rivayet ettikleri bir hadis olup **zayıftır**.⁶⁵ Bu konuda daha başka hadisler de vardır. Biri de Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet edilmektedir. Bu rivayetler birbirini takviye etmektedir.⁶⁶ Ömer b. Abdülazîz şöyle der:

63 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 247, h.nr: 397 (Câbir rivayeti); Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 490, h.nr: 7853 (Ebû Ümâme rivayeti) Câbir rivayetinin isnadında Müslim b. İsa es-Saffâr adında Dârekutnî'nin hakkında *metrûk* dediği; Zehebî'nin de *hadis uydurma* ile itham ettiği bir ravi bulunmaktadır. (Bk. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, VI, 31, ravi nr: 118) Ebû Ümâme rivayeti ile ilgili olarak ise bizatihi Beyhakî “İsnadında zayıflık vardır” demektedir; Suyûtî de rivayetin *zayıf* olduğuna işaret etmektedir. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, VI, 262)-Çeviren-

64 Bu hadis daha önce de aynı lafızla 2459'da geçmişti.

65 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 265, h.nr: 429; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 305, h.nr: 946. Beyhakî, Vâsile'den merfu olarak rivayet edilen hadisin *isnadının meçhul* olduğunu belirtmektedir. Münzirî de bu rivayeti kastederek “merfu olarak aktarılan rivayeti münkerdir” demektedir. (Bk. *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 134, h.nr: 5123)

66 Bu değerlendirme Sehâvî'ye aittir. (Bk. *Makâsîd*, V, 98) Ancak Sehâvî'nin bunu

“Kim Allah’tan korkarsa, Allah her şeyi ondan korkutur. Kim de Allah’tan korkmazsa, her şeyden korkar.” Fudayl b. İyâz da şunu söyler: “Kim Allah’tan korkarsa ona hiç kimse zarar veremez. Kim de Allah’ın dışındakilerden korkarsa, ona hiç kimsenin faydası olmaz.” Bu söz bir lafızda da şöyledir: “Eğer Allah’tan korkarsan sana hiç kimse zarar veremez. Eğer Allah’ın dışındakilerden korkarsan o zaman da hiç kimsenin sana yararı olmaz.” Yahya b. Muâz er-Râzî de şöyle demektedir: “Allah’ı sevdiğin ölçüde insanlar da seni sever. Allah’tan korktuğun ölçüde insanlar senden çekinip korkarlar. Allah’ın davasıyla meşgul olduğun oranda insanlar da seninle meşgul olurlar.” Bütün bunları Beyhakî *Şuabu’l-îmân*’ında rivayet etmektedir.⁶⁷

٢٤٨٠ - مَنْ خَاضَ فِي الْعِلْمِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَكَانَ مِثْلَ سَبْعِينَ أَلْفَ رَقَبَةٍ، وَكَانَ مَا تَصَدَّقَ بِأَلْفِ دِينَارٍ، وَكَانَ مَا حَجَّ أَرْبَعِينَ أَلْفَ حَجَّةٍ.

2480- Kim Cuma günü ilme dalarsa, âdeti yetmiş köleyi azad etmiş, bin dinar sadaka vermiş ve kırk bin defa haccetmiş gibidir.

İbn Hacer el-Mekkî, Suyûtî’den naklen bu rivayetin **uydurma** olduğunu söylemektedir.⁶⁸

hadisin *hasen* yahut *sahih* olduğunu belirtmekten ziyade *zayıf* da olsa bir aslı olduğunu vurgulamak maksadıyla söylediği kanaatindeyiz. Zira hadis otoriteleri, bu husustaki rivayetlerin zayıf ve münker olduğunu ifade etmektedirler. Nitekim Irâkî, Vâsile ve Ebû Hureyre kanalıyla gelen rivayetlerin *münker*; Ebû Ümâme kanalıyla gelen rivayetin ise *son derece zayıf* olduğunu vurgular. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 597, 1510) Bu noktada Sehâvî’nin, bu manada tâbiîn neslinden nakledilen sözlerle yer vermesi de ilgili hadisin, daha çok sahâbe ve tâbiîn nesline ait bir hikmet olduğunu göstermesi bakımından önemli sayılabilir. Bir önceki dipnotta Münzirî’den yaptığımız nakil de bu hususa işaret etmesi açısından manidardır. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

67 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, II, 304-306, h.nr: 943-948. Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 97-99, h.nr: 1130.

68 İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâva’l-hadîsiyye*, s. 123-124, soru nr: 156.

٢٤٨١- مَنْ رَأَى مِنْكُمْ امْرَأَةً فَأَعْجَبَتْهُ فَلْيَأْتِ أَهْلَهُ فَلْيُؤَاقِمِهَا فَإِنْ مَعَهَا مِثْلَ الَّذِي مَعَهَا.

2481- Kim bir kadını görür de hoşuna giderse, hemen kendi hanımına gelsin ve onunla cinsî münasebette bulunsun. Zira o gördüğü kadında olanın aynısı, kendi hanımında da vardır.

Bu hadisi İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Habîb'den nakleder ve “Bir gün Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* çıkıp da bir kadınla karşılaşınca kadını beğenir. Bunun üzerine tekrar Ümmü Seleme'nin yanına gelir. O sırada Ümmü Seleme'nin yanında güzel kokular hazırlayan bir grup kadın vardır. Kadınlar Allah Rasûlü'nün arzuladığı şeyi yüzünden anladıkları için onu hanımıyla baş başa bırakırlar. Allah Rasûlü de ihtiyacını gördükten sonra çıkar ve ‘*Sizden kim...*’” diye başlayan lafızla ilgili hadisi zikreder.⁶⁹

Öte yandan Müslim ve Tirmizî'nin Câbir kanalıyla rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir kadın gördü [ve onu beğendi].⁷⁰ Hemen hanımı Zeyneb'in odasına girdi ve ihtiyacını gördükten sonra çıkıp şöyle buyurdu: “*Şüphesiz kadın, şeytan sûretinde gelir. Biriniz bir kadın görür de beğenirse hemen hanımına gelsin. Çünkü bu, nefsindeki arzuyu giderir.*”⁷¹

٢٤٨٢- مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى الْحَقَّ.

2482- Beni rüyada gören kimse doğru görmüştür.

69 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 4, h.nr: 17199. *Keşfü'l-hafâ*'daki metinde bazı eksikler tespit ettiğimiz için tercümede İbn Ebî Şeybe'nin metnini esas aldık. Şu kadar var ki bu lafızla gelen rivayetin isnadındaki raviler güvenilir olmasına rağmen, Abdullah b. Habîb isimli tâbiîn neslinden bir zatın rivayeti olup hangi sahâbîden alındığının belirtilmemiş olması hasebiyle *mürsel* bir rivayet sayılmaktadır. Mürsel rivayet ise *zayıf* hadis kapsamındadır. Dolayısıyla bu rivayet, bu lafızıyla *zayıf* sayılır. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

70 Köşeli parantez içine aldığımız ve *Keşfü'l-hafâ*'da kayıtlı olan bu ibare, Aclûnî'nin kaynak olarak gösterdiği Müslim ve Tirmizî'nin rivayetlerinde yer almamakta, ancak şu kaynaklarda geçmektedir: Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 407, h.nr: 14537; Dârimî, *Nikâh* 31; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 235, h.nr: 9073. (Çeviren)

71 Müslim, *Nikâh* 9; Tirmizî, *Radâ* 9.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre ve Ebû Katâde kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. İbn Mâce ise Ebû Cuhayfe, Huzeyfe ve daha başkaları yoluyla bu hadisi nakletmektedir. Bazılarının lafzında ise şöyle geçer: "... **Beni gerçekten görmüştür. Çünkü şeytan benim suretime bürünemez.**" Ayrıca Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Müslim de bu hadisi Ebû Katâde'den başlıktaki lafızla ve şu ilave ile rivayet etmektedirler: "**Çünkü şeytan benim kılığıma giremez.**"⁷²

۲۴۸۳- مَنْ رَدَّ عَنْ عِرْضِ أَخِيهِ رَدَّ اللَّهُ عَنْ وَجْهِهِ النَّارَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2483- Kim kardeşinin ırz, namus ve haysiyetine zarar verecek şeyleri bertaraf ederse, Allah da kıyamet günü cehennem ateşini ondan bertaraf eder.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle der:⁷³ Tirmizî bu hadisi Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak rivayet etmiş ve **hasen** saymıştır.⁷⁴ Beyhakî ise bunu Ebu'd-Derdâ'dan şu lafızla rivayet etmektedir: "**Kim kardeşinin ırz, namus ve haysiyetine zarar verecek şeyleri bertaraf ederse, bu durum onun için cehennem ateşine karşı bir siper oluşturur.**"⁷⁵

۲۴۸۴- مَنْ رَفَعَ كِتَابًا عَنِ الطَّرِيقِ فِيهِ بِسْمِ اللَّهِ إِجْلَالًا لَهُ كُتِبَ مِنَ الصَّالِحِينَ.

2484- Kim içinde "bismillah" yazılı bir sayfayı/mektubu, ona olan saygısından dolayı yoldan kaldırırca özü sözü doğru (sıddîk)larla birlikte kaydedilir.

Dârekutnî bu rivayeti *el-Efrâd*'da Ebû Hureyre'den merfu olarak nakletmektedir. Ebu's-Şeyh'in Enes'ten merfu olarak aktardığı rivayet ise şöyledir: "**Kim içinde 'bismillah' yazılı bir kağıdı, saygıdan dolayı yerden kaldıracak olursa özü sözü doğru (sıddîk)larla birlikte kaydedilir.**"⁷⁶ Aynı hüküm, hürmete layık her büyük isim için geçerlidir.

72 Buhârî, Ta'bîr 10; Müslim, Ru'yâ 10-13; Tirmizî, Ru'yâ 4; İbn Mâce, Ta'bîr 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 87, XXXVII, 292, h.nr: 7168, 22606; Dârimî, Ru'yâ 4.

73 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 167.

74 Tirmizî, Birr 20.

75 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 101, h.nr: 7228-7229.

76 İbnü'l-Kayserânî, *Etrâfü'l-garâib ve'l-efrâd*, V, 322, h.nr: 5593. Bu konudaki

۲۴۸۵- مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ.

2485- Kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Eğer eliyle değiştirmeye gücü yetmezse, diliyle değiştirsin. Diliyle değiştirmeye de gücü yetmezse, kalbiyle nefret duymaya çalışsın. Ancak bu, imanın en zayıf derecesidir.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce, Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etmektedirler.⁷⁷

۲۴۸۶- مَنْ رَفَعَ نَفْسَهُ قَمْعَهُ اللَّهُ.

2486- Kim kendini yüceltip yüksekte görürse Allah onu kahrü perişan eder.

İbn Asâkir bunu Übey b. Ka'b kanalıyla ve şu lafızla rivayet eder: **"Kim kendini dünyada yüceltip yüksekte görürse Allah da kıyamet günü onu kahrü perişan eder. Kim de Allah için dünyada tevâzu gösterirse Allah da kıyamet günü ona bir melek gönderir. O melek de onu herkesin arasından çıkarıp şöyle der: Ey salih kul! Allah azze ve celle şöyle buyurur: 'Bana gel! Zira sen, kendileri için korku olmayan ve üzülmecek kimselerdensin.'"**⁷⁸

rivayetlerin vâhî hatta uydurma sayıldığına dair ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 80-81, h.nr: 100, 101; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, I, 260, h.nr: 31; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 277, h.nr: 21; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 438, h.nr: 268. (Çeviren)

77 Müslim, İmân 78; Ebû Dâvûd, Melâhim 17; Tirmizî, Fiten 11; Nesâî, İmân 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 127, h.nr: 11073.

78 Ahmed b. el-Hasen eş-Şîrâzî, *el-Fevâidü'l-muntekâtü'l-hisânü's-sihâh ve'l-garâib (el-Hılaiyyât) li Ebi'l-Hasen el-Hılâî*, II, 4, h.nr: 631 (Şamile programındaki el yazması nüsha); İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LIV, 431, ravi nr: 6849. Ancak bu rivayetin isnadında Amr b. Bekr es-Seksekî adında, sika ravilerden *münker* hadisler nakleden, vâhî ve *metrûk* biri vardır. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 250-251, ravi nr: 1310; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 78-79, ravi nr: 630; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 247, ravi nr: 6337) -Çeviren-

٢٤٨٧- مَنْ رَضِيَ مِنَ اللَّهِ بِالْيُسْرِ مِنَ الرِّزْقِ رَضِيَ اللَّهُ مِنْهُ بِالْيُسْرِ مِنَ الْعَمَلِ.

2487- Kim Allah'ın takdir ettiği az bir rızka razı olursa, Allah da onun az bir ameline razı olur.

Beyhakî ve Deylemî'nin Ali *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁷⁹

٢٤٨٨- مَنْ رَفَعَ يَدَيْهِ فَلَا صَلَاةَ لَهُ.

2488- Kim (namazda) ellerini kaldırırsa, onun namazı yoktur.

Aliyyü'l-Kârî bu rivayetin “uydurma” olduğunu belirtmektedir.⁸⁰

٢٤٨٩- مَنْ زَارَ قَبْرِي وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِي.

2489- Kim benim kabrimi ziyaret ederse, şefaati ona vacip olur.

Sehâvî *Asıl*'da şöyle demiştir:⁸¹ Ebu's-Şeyh, İbn Ebi'd-Dünyâ ve daha başkalarının İbn Ömer kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁸² Ayrıca rivayet İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'inde de geçmekte ve İbn Huzeyme **zayıflığına** işaret etmektedir.⁸³ Öte yandan yine Ebu's-Şeyh, Taberânî, İbn Adiy, Dârekutnî ve Beyhakî'de yer alan rivayetin lafzı da şöyledir: “... **beni hayattayken ziyaret eden kimse gibidir.**”⁸⁴ Ancak Beyhakî bu rivayeti **zayıf** saymıştır.⁸⁵

79 İbn Şâhîn, *et-Terğîb*, s. 95, h.nr: 308; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 321, h.nr: 4265. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1711, h.nr: 5; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 137; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, V, 395, h.nr: 2373. (Çeviren)

80 Bu rivayet aynı lafızla daha önce 2442 no'lu rivayet olarak geçmişti.

81 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 1005-109, h.nr: 1136.

82 Dârekutnî, *Sünen*, III, 334, h.nr: 2695; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 51, h.nr: 3862.

83 İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'inin basılı nüshasında tespit edemediğimiz bu husus İbn Hacer'in *Lisânu'l-Mîzân*'ında (bk. VI, 134-135, ravi nr: 467) yer almaktadır. (Çeviren)

84 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 94, h.nr: 287; Dârekutnî, *Sünen*, III, 333, h.nr: 2693.

85 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 48, h.nr: 3857, 3858.

Zehebî de şunu söyler:⁸⁶ “Bu hadisın tariklerinin hepsi *leyyindir*.⁸⁷ Ancak birbirini takviye etmektedir. Zira ravileri arasında yalancılıkla itham edilen biri yoktur. Üstelik bu tariklerin isnad bakımından en iyi durumda olanı İbn Asâkir ve diğerlerinin rivayet etmiş olduğu Hâtûb’ın hadisidir: **“Vefatımdan sonra beni ziyaret eden kimse, beni hayattayken ziyaret eden kimse gibidir.”**⁸⁸

Öte yandan Tayâlisî’nin Ömer *radiyallahu anh*’dan merfu olarak aktardığı bir rivayet de şöyledir: **“Kim benim kabrimi ziyaret ederse, ben ona şefaâtçi yahut şahid olurum.”**⁸⁹ Aynı şekilde İbn Hacer el-Mekkî, *el-Cevherü’l-munazzam* adlı kitabında bu türden hadisler zikretmektedir. Bunlardan biri de Allah Rasûlü’nün şu beyanıdır: **“Kim Medine’de beni veya kabrimi ziyaret ederse, ben ona şefaâtçi ve şahid olurum.”** Beyhakî de Enes kanalıyla şunu rivayet etmiştir: **“Kim sevabını Allah’tan umarak beni Medine’de ziyaret ederse, kıyamet günü ben ona şefaâtçi ve şahid olurum.”**

٢٤٩٠ - مَنْ زَارَنِي وَزَارَ أَبِي إِبْرَاهِيمَ فِي عَامٍ وَاحِدٍ دَخَلَ الْجَنَّةَ.

2490- Kim aynı yıl içinde beni ve atam İbrahim’i ziyaret ederse cennete girer.

86 Bk. Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, IV, 663, ravi nr. 155.

87 Leyyin: Başka bir isnadının olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i’tibar* için alınan hadistir. Ayrıca ravilerinde zayıflık bulunan hadis için de kullanılmaktadır. (Bk. Aydınî, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 81, 164) Zehebî’nin cümlesinin devamından, sanki daha çok ikinci manayı kastettiği anlaşılmaktadır. (Çeviren)

88 Zehebî burada, sadece diğer isnadlarda yalancılıkla suçlanmış olan ravilere kıyasla bu isnadın daha *iyi durumda (ecved)* olduğunu vurgulamaya çalışmaktadır. Yoksa bu isnadda da zayıf ve meçhul kişiler yer almakta; dolayısıyla rivayet zayıf sayılmaktadır. (Geniş bilgi için bk. İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*, VI, 180-181, h.nr: 638; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, III, 89-90, h.nr: 1021) Hatta İbn Teymiyye, Allah Rasûlü’nün kabrine dair bu türden rivayetlerin tamamının *yalan ve uydurma* olduğunu öne sürmektedir. (Bk. İbn Teymiyye, *Iktidâu’s-sırâtî’l-müstakîm*, thk. N. Abdülkerîm el-Akl, Beyrut 1999, II, 296) -Çeviren-

89 Tayâlisî, *Müsned*, I, 66, h.nr: 65; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, V, 403, h.nr: 10273. Ancak Beyhakî bu hadisın isnadıyla ilgili olarak “Bu, meçhul bir isnaddır” demektedir. (Çeviren)

Nevevî Şerhu'l-Mühezzeb'in "Hac Bölümü"nün sonunda bu rivayetle ilgili olarak **"uydurmadır, aslı yoktur"** demektedir. İbn Teymiyye de şunu söylemiştir: "Uydurmadır. Hadisle meşgul olan ilim ehlinde hiçbirini bunu rivayet etmemiştir."⁹⁰

٢٤٩١- مَنْ زَرَعَ حَصَدًا.

2491- Eken biçer.

Sehâvî Makâsîd'da şöyle demiştir:⁹¹ Manası sahihtir. Nitekim şu âyet de buna işaret eder: **"O gün her nefis, ne hayır işlemişse, ne kötülük yapmışsa onları önünde hazır bulur..."**⁹² Daha önce **"Dünya ahiretin tarlasıdır"** hadisi geçmişti.⁹³ Ayrıca şöyle bir söz de meşhur olmuştur: "Kin ve nefret eken, bela ve sıkıntı biçer."

٢٤٩٢- مَنْ زَوَى مِيرَاثًا عَنْ وَارِثِهِ زَوَى اللَّهُ عَنْهُ مِيرَاثَهُ مِنَ الْجَنَّةِ.

2492- Kim vârisini mirastan mahrum ederse, Allah da onu, cennetteki mirasından mahrum eder.

Deylemî'nin isnadsız **bir şekilde** Enes'ten merfu olarak rivayet ettiği, ancak **sahih olmayan** bir hadistir.⁹⁴ Öte yandan İbn Mâce de bunu yine Enes'ten merfu olarak şu lafızla rivayet eder: **"Kim vârisinin miras (hakk) ından kaçarsa, Allah da kıyamet günü onun cennetteki mirasını keser."** Ancak bu, **çok zayıf bir hadistir.**⁹⁵

٢٤٩٣- مَنْ زَارَ حَيًّا وَلَمْ يُكْرِمْهُ فَكَأَنَّمَا زَارَ مَيِّتًا.

2493- Kim bir diriye ziyaret eder de o kimse ona ikramda bulunup değer vermezse, bir ölüye ziyaret etmiş gibi olur.

90 Nevevî, *Mecmû*, VIII, 277; İbn Teymiyye, *Ehâdisü'l-kussâs*, s. 66, h.nr: 20.

91 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 109, h.nr: 1138. Aliyyü'l-Kârî de bu rivayetin, bir hadisin teknik standartları bakımından hadis sayılmasa da mana itibarıyla sahih olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mevzûât*, s. 345, h.nr: 491) -Çeviren-

92 Âl-i İmrân 3/30.

93 Bk. 1320 no'lu rivayet.

94 Deylemî, *Firdevs*, III, 548, h.nr: 5713.

95 İbn Mâce, *Vasâyâ* 3. Hadisin zayıf olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 170, h.nr: 5293; Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, III, 141, h.nr: 962. (Çeviren)

Kaynağına ve sıhhatine bakılmalı, incelenip araştırılmalıdır.⁹⁶

٢٤٩٤- مَنْ زَارَ الْعُلَمَاءَ فَكَأَنَّمَا زَارَنِي، وَمَنْ صَافَحَ الْعُلَمَاءَ فَكَأَنَّمَا صَافَحَنِي،
وَمَنْ جَالَسَ الْعُلَمَاءَ فَكَأَنَّمَا جَالَسَنِي، وَمَنْ جَالَسَنِي فِي الدُّنْيَا أُجِلِسَ إِلَيَّ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ.

2494- Kim âlimleri ziyaret ederse âdeta beni ziyaret etmiştir. Kim âlimlerle tokalaşırsa, benimle tokalaşmış gibi olur. Kim âlimlerle aynı mecliste oturursa, benimle oturmuş gibi olur. Kim dünyada benimle aynı mecliste oturmuşsa, kıyamet günü de benimle birlikte oturtulur.

Suyûtî Zeyl’de bu rivayetle ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapar: “İs-nadındaki Hafs isimli ravi yalancıdır.”⁹⁷

٢٤٩٥- مَنْ سَبَقَ إِلَى مُبَاحٍ فَهُوَ لَهُ.

2495- Kim mübah bir şeye ilk önce varıp onu elde etmişse, o şey onundur.

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Esmer b. Mudarris’ten merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: “*Kim kendisinden önce kimsenin varıp da sahiple-nemediği bir şeye ilk önce ulaşp sahiplenirse, o şey onundur.*”⁹⁸ Beğavî

96 Bu sözün, bir deyim ve atasözü formunda geçtiği bir kaynak için bk. Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü’l-esrâr Şerhu Usûli’l-Pezdevî*, Dâru’l-kitâbi’l-İslâmî, ts., II, 165. (Çeviren)

97 Bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 159, h.nr: 172. Rivayet Hafs b. Ömer el-Adenî > Hakem > İkrime > İbn Abbâs isnadıyla nakledilmektedir. Ancak Hafs b. Ömer ismiyle bilinen birçok ravi vardır. Suyûtî’nin sözünü ettiği ve yalancı saydığı Hafs b. Ömer ise Buhârî’nin *et-Târîhu’l-kebîr*’de zikrettiği Hafs b. Ömer b. Ebi’l-Attâf el-Medenî olmalıdır. Zira Buhârî, bu ravinin “münkerü’l-hadîs” olduğunu belirttikten sonra Yahya b. Yahya en-Neysâbü’rî tarafından yalancı sayıldığını vurgulamaktadır. (Bk. *et-Târîhu’l-kebîr*, II, 367, ravi nr: 2787) Zaten Suyûtî de *Ziyâdât*’ında Buhârî’nin bu değerlendirmesini aktarmaktadır. Diğer ravi olan Hafs b. Ömer el-Adenî ise yalancı sayılmamakla birlikte sika bir ravi olarak da kabul edilmemiştir. İbn Adiy de rivayetlerinin çoğunun *mahfûz* olmadığını vurgulamaktadır. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 279-283, ravi nr: 508; Zehebî, *Mîzânü’l-i’tidâl*, I, 560, h.nr: 2130. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zaîfe*, VII, 344, h.nr: 3333) -Çeviren-

98 Ebû Dâvûd, Harâc 36. İbn Hacer bu hadisin isnadının *hasen* olduğunu belirtmektedir.

de şöyle demiştir: Bunun dışında bu isnadla gelen bir hadis bilmiyorum. Benzer bir hadis de şöyledir: **“Kim Müslüman hakkı olmayan ölü bir araziye diriltirse, o arazi onundur.”** Bu hadisi Beyhakî, İbn Ebî Şeybe, İbn Râhûye, Bezzâr, Ahmed ve başkaları Amr b. Avf el-Müzenî’den rivayet etmişlerdir.⁹⁹

Ayrıca Taberânî ve Beyhakî’nin Semüre’den merfu olarak rivayet ettikleri hadis şöyledir: **“Kim (âtıl vaziyetteki ölü bir) arazi üzerinde belli bir yerin etrafını (çit veya duvarla) çevirirse, o yer onun olur.”**¹⁰⁰ Bu hadisi Abd b. Humeyd de Câbir’den rivayet etmektedir. Keza Buhârî, Ahmed b. Hanbel ve Nesâî’nin Âişe radiyallahu anhâ’dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: **“Kim sahipsiz bir araziye imar ederse, o arazi üzerinde herkesten daha fazla hak sahibidir.”**¹⁰¹ Ebû Dâvûd ve Ziyâüddîn el-Makdisî de Ümmü Cündeb’den bu hadisi şu lafızla naklediler: **“Kim kendisinden önce hiçbir Müslümanın varıp da sahiplenemediği bir şeye ilk önce ulaşp sahiplenirse, o şey onundur.”** Bu noktada **“Mina, oraya ilk önce varanın konaklayıp yerleştiği yerdir (herhangi bir kimseye tahsis edilemez)”** hadisi de bunu desteklemektedir.¹⁰² Öte yandan Taberânî de ilgili hadisi Fadâle b. Ubeyd kanalıyla rivayet etmiştir.

٢٤٩٦ - مَنْ سَبَقَ الْعَاطِسَ بِالْحَمْدِ أَمِنَ مِنَ الشُّوْصِ وَاللُّوْصِ وَالْعِلْوِصِ.

2496- Kim aksırandan önce elhamdülillah derse, şavs, lavs ve illavs’tan emin olur.

(Bk. *el-İsâbe*, I, 220, ravi nr: 145) -Çeviren-

99 Buhârî, Müzâraa 14 (muallak bir rivayet olarak); Bezzâr, *Müsned*, VIII, 320, h.nr: 3393; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XVII, 13, h.nr: 4; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VI, 236, h.nr: 11777.

100 Ebû Dâvûd, Harâc 37; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 313, h.nr: 20130; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, VIII, 308, h.nr: 6864; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VI, 245, h.nr: 11818.

101 Buhârî, Müzâraa 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 376, h.nr: 24883; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, V, 324, h.nr: 5727.

102 Ebû Dâvûd, Menâsik 89; Tirmizî, Hac 51; İbn Mâce, Menâsik 53. Tirmizî bu hadisin *hasen* olduğunu ifade etmektedir. (Çeviren)

İbnü'l-Esîr'in *en-Nihâye*'sinde zikrettiği bir rivayet olup **zayıftır**.¹⁰³ Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında Ali *radıyallahu anh*'dan merfu olarak aktardığı bir rivayet de şöyledir: **“Kimin yanında aksırılır da aksırandan önce elhamdülillah derse, böğründen hiçbir rahatsızlık çekmez.”**¹⁰⁴ Birileri de hadisi şu şekilde nazma dökmüştür:

“‘Kim aksıran birinden önce elhamdülillah derse elbette,

Şavs, lavs ve illavs'tan emin olur' böyle gelmiştir hadiste.

‘Şavs’ ile baş ağrısını kastediyorum, sonra sırasıyla kastım:

Karın ağrısı ve diş ağrısı; doğru yoldan ayrılma!”

Bazıları şöyle demiştir: “Şavs,” diş ağrısıdır. Karın ağrısı da denilmiştir. İkinci kelime olan “lavs” ise kulak ağrısıdır. Buna baş ağrısı diyenler de vardır. Üçüncü kelime “illavs” ise mideyi tıkabasa doldurma sonucu oluşan hazımsızlığın sebep olduğu karın ağrısıdır.

Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle demektedir:¹⁰⁵ Temmâm ve İbn Asâkir şu hadisi rivayet etmektedirler: **“Kim aksırandan önce elhamdülillah derse, Allah onu böğür ağrısından korur ve o kişi dünyadan ayrılınca dek vücudunun o kısmında hiçbir rahatsızlık görmez.”**¹⁰⁶ Ancak bu rivayetin isnadında Bakıyye vardır ve bu hadisi “an” eda sigası kullanarak (*an'ane* ile) rivayet etmiştir.¹⁰⁷

103 İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, II, 509; Sehâvî, *Makâsıd*, V, 114-115, h.nr: 1141.

104 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 155, h.nr: 7141. Rivayetin devamında **“diş ağrısı da çekmez.”** ifadesi kayıtlıdır. Hadisin zayıf hatta *münker* sayıldığına dair ayrıntılı bilgi için bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 600; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIII, 321-322, h.nr: 6139. (Çeviren)

105 Gazzî, *İtkân*, II, 590-591, h.nr: 1920.

106 İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, XXXV, 386, ravi nr: 3947.

107 Bakıyye b. el-Velîd, bir kusuru veya çoğu zaman hoş görülmeleyen bir özelliği olan bir hadisi, bunun bulunmadığı hissini uyandıracak şekilde rivayet etmekle (*tedlis*) meşhur bir ravidir. (Bk. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 122, ravi nr: 734) Böylesi ravilerin hocalarından bizatihi işiterek aldıkları rivayetler dışında, söz konusu kusuru gizleyebilmelerine imkan veren “an” gibi lafızlarla rivayette bulunup bulunmadıklarına dikkat edilmiştir. Dolayısıyla Bakıyye'nin bu hadisi “an” lafzıyla rivayet etmesi, hadisin sıhhatine gölge düşürmüştür. (Çeviren)

٢٤٩٧- مَنْ سَتَرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ فِي الدُّنْيَا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2497- Bir kimse bu dünyada Müslüman kardeşinin ayıbını örterse, Allah da kıyamet günü onun ayıbını örter.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁰⁸ Ahmed b. Hanbel bu hadisi sahâbeden bir zat kanalıyla rivayet etmektedir.¹⁰⁹ Taberânî ise Ukbe b. Âmir'den şu lafızla nakleder: **“Kim ahlâksızca bir iş yaparken gördüğü kardeşinin ayıbını örterse Allah da onun dünya ve ahirette bir ayıbını örter.”**¹¹⁰ Öte yandan Ebû Nuaym da Sâbit b. Mahled kanalıyla bu hadisi şu lafızla aktarmaktadır: **“Kim bir Müslümanın ayıbını örterse Allah da dünya ve ahirette o kişinin ayıbını örter.”** İbn Ebi'd-Dünyâ, İbn Adiy ve Hatîb'in Mesleme b. Mahled kanalıyla rivayet ettikleri hadiste ise şöyle bir ilave mevcuttur: **“Kim de zorda kalmış birinin sıkıntısını giderirse, Allah da o kimsenin kıyamet günündeki sıkıntılarının birini giderir. Kim de kardeşinin ihtiyacını karşılarsa, Allah da onun ihtiyacını karşılar.”** Yine Ahmed b. Hanbel ve Beyhakî'nin Ukbe b. Âmir'den; Taberânî, Harâitî ve İbnü'n-Neccâr'ın da Mesleme b. Mahled'den aktardıkları bir hadis de şöyledir: **“Kim bir mü'minin ayıbını örterse, diri diri gömülmüş bir kızı kabrinden diriltmiş gibi olur.”**¹¹¹ Keza İbn Mâce'nin İbn Abbâs yoluyla naklettiği hadisin lafzı da şudur: **“Kim Müslüman kardeşinin ayıbını örterse Allah da kıyamet günü onun ayıbını örter. Kim de Müslüman kardeşinin ayıbını ifşa ederse, Allah da onun ayıbını ifşa eder ve evinin içinde bile olsa onu rezil rüsva eder.”**¹¹²

108 Gazzî, *İtkân*, II, 591, h.nr: 1921.

109 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 141, h.nr: 16596.

110 Bk. Abdurrezzâk, *Musannef*, X, 228, h.nr: 18935. Bu rivayeti Taberânî'nin eserlerinin basılı nüshalarında tespit edemedik. (Çeviren)

111 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 566, h.nr: 17331; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 266, h.nr: 758; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 464, h.nr: 7241; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 304, h.nr: 8705; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 426, h.nr: 8162. Hâkim kendi rivayetindeki isnadın sahih olduğunu belirtmekte; Zehebî de ona muvafakat etmektedir. (Çeviren)

112 İbn Mâce, *Hudûd* 5. Buraya kadar sıralanan rivayetlerin bazıları hadis otoritelerince tenkit edilmiş olmakla birlikte, bu rivayetleri destekleyici nitelikte, benzer manada daha sahih kanallarla gelen hadisler de vardır. Bk. Buhârî, *Mezâlim*, 4; Müslim, *Birr* 18, 38; Ebû Dâvûd, *Edeb* 45; Tirmizî, *Hudûd* 3; İbn Mâce, *Sünnet* 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 463, h.nr: 5646. (Çeviren)

٢٤٩٨ - مَنْ سَرَّ أَخَاهُ الْمُؤْمِنَ فَقَدْ سَرَّ اللَّهَ.

2498- Kim mü'min bir kardeşini mutlu ederse, Allah'ı mutlu etmiş olur.

İhyâ' da böyle geçmektedir.¹¹³ Irâkî bu rivayet hakkında şunları söyler: Bu hadisi İbn Hibbân ve Ukaylî *ed-Duafâ*'da Ebû Bekir es-Sıddîk'dan şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Kim bir mü'mini mutlu ederse, kuşkusuz Allah'ı mutlu etmiştir.”** Ukaylî bunun hakkında **“Bâtıldır, bir aslı yoktur”** demiştir.¹¹⁴

Suyûtî de Zeyl'inde şöyle demektedir: **“‘Kim bir mü'mini mutlu ederse kuşkusuz Allah'ı mutlu eder. Kim de bir mü'mine hürmet ederse, Allah'a hürmet gösterir. Kim de bir mü'mine değer verirse, Allah'a değer vermiştir’** hadisi açık ve net bir şekilde yalandır.”¹¹⁵ İbn Hibbân da şunu söylemektedir: Ca'fer b. Ebân'ın, Muhammed Rumh el-Mısırî > Leys > Nâfi' isnadıyla İbn Ömer'den şu hadisi nakledip imla ettirdiğini iştimsittim: **“Kim bir mü'mini mutlu ederse beni mutlu etmiştir. Beni mutlu eden de Allah Teâlâ'yı mutlu etmiş olur.”** Bunun üzerine ben “Hoca! Allah'tan kork ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* adına yalan söyleme!” diye tepki gösterince bana hitaben: “Sana hakkımı helâl etmiyorum. Siz bana şu isnadımdan dolayı haset ediyor ve beni çekemiyorsunuz!” diye karşılık verdi. Ancak buna rağmen ben onun peşini bırakmadım ve ciddi şekilde tehdit edip korkutunca, o da bir daha Mekke'de hadis rivayet etmemeye yemin etti.¹¹⁶

٢٤٩٩ - مَنْ سَكَنَ الْبَادِيَةَ جَفَا، وَمَنْ أَتَى السُّلْطَانَ افْتِنَى، وَمَنْ أَتْبَعَ الصَّيْدَ غَفَلَ.

2499- Çöle/kırsal kesime yerleşen kimse sert, kaba ve nezaketsiz olur. Sultanın huzuruna gelen fitneye uğrar. Av peşinde koşturan da gaflete düşer.

113 Gazzâlî, *İhyâ*, II, 11.

114 Ukaylî, *Duafâ*, IV, 29, ravi nr: 1579; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 443, h.nr: 4.

115 Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 683, h.nr: 825.

116 İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 216. *Keşfü'l-hafâ*'da bu rivayet ve bununla ilgili notlar özetle aktarıldığı için biz çeviride İbn Hibbân'ın metnini esas aldık. (Çeviren)

Askerî'nin İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Ebû Dâvûd, Tirmizî, Ebû Ya'lâ ve Taberânî de bunu İbn Abbâs'tan her birinin diğerinden farklı birtakım ziyadeleriyle aktarmışlardır. Bazılarının rivayetinde bu hadisin başı **“(Medeni ve yerleşik hayattan uzak) çölde/kırsal kesimde yaşayan kimse, sert, kaba ve nezaketsiz olur...”** şeklindedir. Ahmed b. Hanbel, Beyhakî ve Kuzâî de bu hadisi Ebû Hureyre'den şu ziyade ile rivayet etmektedirler: **“Zira insanın sultana yakınlığı arttıkça Allah'a olan uzaklığı artar.”** Suyûtî'nin *Mâ ravâhü'l-esâtîn fi ademi'l-mecî ile ş-selâtîn* adını verdiği kitabında İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Çöle/kırsal kesime yerleşen kimse sert, kaba ve nezaketsiz olur. Sultanın kapısına gelen fitneye uğrar. Av peşinde koştu-ran da gaflete düşer.”** Yine Ebû Dâvûd ve Beyhakî'nin, Ebû Hureyre kanalıyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiklerine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Çöle/kırsala yerleşen kimse sert, kaba ve nezaketsiz olur. Av peşinde koştu-ran da gaflete düşer. Sultanların kapılarına gelen fitneye (افتن) uğrar. Zira insanın sultana yakınlığı arttıkça Allah'a olan uzaklığı artar.”**¹¹⁷

İbnü'l-Gars da şunları söyler: “Metindeki ‘افتن’ fiili, ‘iftetene’ şeklinde mazi malum (etken) kalıbında kaydedildiği gibi, ‘üftütine’ tarzında mazi meçhul (edilgen) sigasında da okunmuştur.” Ben de (Aclûnî) derim ki: Mazi meçhul kalıbında olması tartışmaya açıktır. Çünkü fiil, lazım (geçişsiz) bir fiildir. Bu noktayı iyi düşün.

۲۵۰۰ - مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ

2500- Bir kimse ilim elde etmek için bir yola girerse, Allah da ona cennetin yolunu kolaylaştırır.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet etmektedir.¹¹⁸

- 117 Ebû Dâvûd, Sayd 4; Tirmizî, Fiten 69; Nesâî, Sayd 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 361, h.nr: 3362; Bezzâr, *Müsned*, XVII, 144, h.nr: 9743; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 175, h.nr: 556; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 222, h.nr: 339; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 27, h.nr: 8955. Tirmizî hadisin *hasen* olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu manada bir rivayet daha önce 2417 no'lu hadiste geçmişti. (Çeviren)
- 118 Müslim, Zikir 38; Tirmizî, İlim 2; İbn Mâce, Sünnet 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 66, h.nr: 8316. Ayrıca Buhârî'nin muallak olarak rivayet ettiği bir hadis olarak

٢٥٠١- مَنْ سَلَكَ مَسْلَكَ التَّهْمِ أَثِمَ.

2501- Bir kimse şaibeli bir yola girerse töhmet altında kalır.

Harâitî Mekârimü'l-ahlâk'ta Ömer radiyallahu anh'ın kendi sözü olarak şunu rivayet etmektedir: **“Bir kimse kendini töhmet altında bırakırsa, kendisi hakkında suizanda bulunanları (kötü düşünenleri) kınamasın.”**¹¹⁹ Nitekim Sehâvî de zanna dair yazdığı eserinde bu manadaki rivayetleri zikretmiştir.¹²⁰ Bunlardan biri de el-Keşşâf'ın Ahzâb sûresinin sonlarında yer alan şu rivayettir: **“Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse, kendisini zan altında bırakacak tavırlar takınmasın.”**¹²¹

٢٥٠٢- مَنْ سُرَّ فَلْيُولِمَ.

2502- Sevinç ve mutluluk yaşayan kimse ziyafet versin.

Aliyyü'l-Kârî, bu rivayet hakkında İbnü'd-Deyba'ın da Temyîz'de söylediği gibi “hadis değildir” demektedir.¹²²

٢٥٠٣- مَنْ سَمِعَ الْمُتَنَادِيَ بِالصَّلَاةِ فَقَالَ: مَرْحَبًا بِالْقَائِلِينَ عَدْلًا، مَرْحَبًا بِالصَّلَاةِ وَأَهْلًا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَلْفَ حَسَنَةٍ وَمَعَاهُ أَلْفُ أَلْفٍ سَيِّئَةٍ وَرَفَعَ لَهُ أَلْفَ أَلْفٍ دَرَجَةً.

2503- Kim namaza çağıran müezzini işittiğinde “Hakkı ve doğruyu söyleyenlere merhaba! Merhaba, hoş geldin ey namaz!” diyecek olursa Allah ona iki milyon iyilik yazar, ondan iki milyon kötülüğü siler ve onu iki milyon derece yükseltir.

Suyûtî'nin Leâli'inde geçtiği üzere uydurma bir rivayettir.¹²³

bk. Buhârî, İlim 10.

119 Harâitî, Mekârimü'l-ahlâk, s. 161, h.nr: 477.

120 Sehâvî, Makâsîd, V, 118-119, h.nr: 1144.

121 Zemahşerî, Keşşâf, II, 478. Zeylaî bu rivayet hakkında sadece “gariptir” demekle yetinir. (Bk. Zeylaî, Tahrîcu ehâdisi'l-Keşşâf, III, 136, h.nr: 1042) Ancak tespitlerimize göre herhangi bir kaynaktan isnadlı bir rivayet olarak yer almamaktadır. (Çeviren)

122 İbnü'd-Deyba', Temyîz, s. 168; Aliyyü'l-Kârî, Masnû, s. 184, h.nr: 338.

123 Bu rivayet bizatihi Suyûtî'nin Leâli'inde değil, Zeylû'l-Leâli'l-masnûa diye bilinen ez-Ziyâdât ale'l-mevzûât'ında geçmektedir. (Bk. Suyûtî, Ziyâdât, I, 402,

٢٥٠٤- مَنْ سَمِعَ سَمِعَ اللَّهِ بِهِ، وَمَنْ رَأَى رَأَى اللَّهَ بِهِ.

2504- Kim işlediği salih ameli gösteriş olsun diye halka duyurursa, Allah da onu (kıyamet günü) rezil rüsva eder. Kim de işlediği hayrı halkın takdirini kazanmak için insanlara gösterirse, Allah da onun içinde gizlediklerini (herkesin önünde) ifşa eder.

Buhârî ve Müslim'in Cündeb kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca Müslim ve başkaları da bunu İbn Abbâs'tan merfu olarak nakletmektedirler. Bu konuda Ebû Saîd el-Hudrî ve İbn Ömer'den gelen rivayetler vardır.¹²⁴

Öte yandan Beyhakî'nin ve *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Taberânî'nin merfu olarak naklettikleri bir hadisın lafzı ise şöyledir: **“Kim işlediği salih bir ameli gösteriş olsun diye insanlara duyurursa, Allah da onun içinde gizlediklerini herkese duyurarak ifşa eder, onu aşağılık ve küçük duruma düşür.”**¹²⁵ Gazzâlî de bu rivayeti İbn Ömer'e dayandırmaktadır. Bu hadis İbnü'l-Mübârek'in *ez-Zühd*'ünün yanı sıra Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ve İbn Menî'de İbn Amr b. el-Âs kanalıyla da rivayet edilmiştir.

٢٥٠٥- مَنْ سِئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ أَلْجَمَهُ اللَّهُ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2505- Bir kimse ilmî bir mesele sorulduğunda cevabını gizlerse, Allah kıyamet günü o kimseye ateşten bir gemle gem vurur.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Ebû Ya'lâ, Tirmizî, Hâkim ve Beyhakî'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri; Tirmizî'nin **hasen**, Hâkim'in ise **sahih** kabul ettiği bir hadistir. Ayrıca bu hadis Hâkim'in ve daha başkalarının İbn Ömer'den naklettikleri, Hâkim'in de **sahih** saydığı bir rivayettir.¹²⁶

h.nr: 475) -Çeviren-

124 Buhârî, Rikâk 36, Ahkâm 9; Müslim, Zühd 47, 48; İbn Mâce, Zühd 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 56, h.nr: 6509; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 345, h.nr: 11636; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 133, h.nr: 40.

125 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 370, h.nr: 14187; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 148, h.nr: 6402.

126 Ebû Dâvûd, İlim 9; Tirmizî, İlim 3; İbn Mâce, Sünnet 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 18, h.nr: 7571; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 297-298, h.nr: 95, 96; Hâkim,

Buna karşılık İbn Mâce’de **zayıf bir isnadla** Enes ve Ebû Saîd el-Hudrî’den gelen bir hadis olarak yer almaktadır.¹²⁷ Taberânî’de ise İbn Abbâs, İbn Ömer ve İbn Mes’ûd yoluyla nakledilmektedir. Zerkeşî de *Leâli*’de buraya kadarki bilgileri aktardıktan sonra şu ilaveyi yapmaktadır: Abdullah b. Vehb el-Mısırî’nin, Abdullah b. Ayyâş > Babası > Ebû Abdurrahmân kanalıyla Abdullah b. Ömer’den rivayet ettiğine göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Kim bir ilmi gizlerse Allah onu ateşten bir gemle gemler.”** Bu sahih bir isnad olup içerisinde **mecrûh** bir ravi yoktur. İbnü’l-Cevzî, bu isnadda geçen İbn Vehb’in, İbn Hibbân’ın hakkında “deccâl” dediği Fesevî olduğunu zannetmiştir. Ancak öyle değildir.¹²⁸

Öte yandan İbn Mâce de bu hadisi Ebû Saîd’den şu lafızla nakletmiştir: **“Kim din konusunda Allah’ın insanlara fayda sağladığı bir ilmi gizlerse, Allah kıyamet günü onu ateşten bir gemle gemler.”**¹²⁹ İbn Adiy de bunu İbn Mes’ûd’dan şu lafızla aktarır: **“Kim bir ilmi, onu hak eden ve ona layık olan kimselerden gizlerse kıyamet günü ateşten bir gemle gemlenir.”**¹³⁰

٢٥٠٦ - مَنْ سَمَّ الْوَرْدَ الْأَحْمَرَ وَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ فَقَدْ جَفَانِي.

2506- Kırmızı gül koklayıp da bana salavât getirmeyen kişi bana kaba ve nezaketsiz davranmış olur.

Kırmızı gülün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in terinden yaratıldığına dair hadis gibi bu hadis de uydurmadır. Sağânî böyle söylemiştir. Ayrıca bu hadis daha önce “إِنَّ الْوَرْدَ خُلِقَ مِنْ عَرَقِ النَّبِيِّ” Süphesiz gül, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in terinden yaratılmıştır...” hadisinde etraf-lica ele alınmıştı.¹³¹

Müstedrek, I, 181, h.nr: 344.

127 İbn Mâce, Sünnet 24.

128 Zerkeşî, *Leâli*, s. 51-52, h.nr: 10.

129 İbn Mâce, Sünnet 24.

130 İbn Adiy bu lafızla gelen rivayeti, Muhammed b. el-Fadl b. Atiyye isimli metrûkü’l-hadîs ve yalancı sayılan bir ravinin rivayetleri içerisinde nakletmektedir. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VII, 361, ravi nr: 1650) -Çeviren-

131 Bk. 798 no’lu rivayet.

٢٥٠٧- مَنْ شَابَ شَيْئَةً فِي الْإِسْلَامِ كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2507- Kim İslâm yolunda saçını-sakalını ağartacak olursa, o saç-sakal kıyamet günü onun için bir nur olur.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Beyhakî'nin Amr b. Abese'den merfu olarak rivayet ettikleri **hasen** bir hadistir.¹³² Bu konuda pek çok hadis bulunmaktadır. Bunlardan biri de Deylemî'nin *Müsned*'inde yer alan, ayrıca Ebu's-Şeyh ve daha başkalarının da Enes'ten merfu olarak naklettikleri şu hadistir: **"Allah azze ve celle şöyle buyurur: Ağarmış saç-sakal benim nurum, nâr (ateş) ise benim yarattığım bir varlıktır. Ben ise nuruma nârımla azap etmekten haya ederim."**¹³³

Öte yandan Deylemî de Ebû Hureyre'den merfu olarak **"Şüphesiz Allah, gırbîb ihtiyara buğzeder"** hadisini rivayet etmiştir. Metinde geçen ve çoğulu "el-garâbîb" olan "el-ğırbîb" kelimesi, "saçı-sakalı ağarmayan kimse" anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra "ağaran saç ve sakalını siyaha boyayan kimse" manasına geldiği de söylenmektedir.¹³⁴

٢٥٠٨- مَنْ سَمِيَ فِي وَضُوئِهِ لَمْ يَزَلْ مَلَكًا يَكْتُبَانِ لَهُ الْحَسَنَاتِ حَتَّى يُخْدَثَ مِنْ ذَلِكَ الْوُضُوءِ.

2508- Bir kimse abdestinde besmele çekerse, o abdestini bozunca-ya kadar iki melek ona iyilik yazmaya devam ederler.

132 Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 9; Nesâî, Cihâd 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 241, h.nr: 17020; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 251, h.nr: 2983; Hâkim, *Müstedrek*, III, 51, h.nr: 4371; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 460, h.nr: 21310.

133 Deylemî, *Firdevs*, V, 230, h.nr: 8039. Rivayetin isnadında Enes'in azadlı kölesi Ebû Mikyes Dînâr b. Abdullah adlı ravinin "Enes'ten, kitaplarda zikredilmesi helâl olmayan uydurma rivayetler aktaran, münkerü'l-hadîs" biri olduğu belirtilmektedir. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, IV, 5-6, ravi nr: 646; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 295, h.nr: 333) Ayrıca bu manada Enes'ten nakledilen başka bir rivayetin de münker, bâtil ve asılsız olduğu ifade edilmiştir. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 167-168, ravi nr: 97; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 177-178) -Çeviren-

134 Bu rivayet daha önce 758 no'lu hadis olarak geçmişti.

Aliyyü'l-Kârî bu rivayet hakkında şöyle demektedir: “İsnadında, hadis uydurmakla tanınmış İbn Ulvân adında biri vardır.”¹³⁵

٢٥٠٩- مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً كَانَ لَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وَزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

2509- Kim İslâm'da iyi bir çığır açarsa, hem açtığı o çığırın sevabı hem de kıyamete kadar o çığırda yürüyenlerin sevabı o kimseye verilir. Buna karşılık kim de İslâm'da kötü bir çığır açarsa, hem açtığı o çığırın günahı hem de kıyamete kadar o çığırda yürüyenlerin günahı onun adına kaydedilir.

Bu hadisi Müslim, Cerîr kanalıyla rivayet etmektedir.¹³⁶ İbn Hâcer de *Fethu'l-Bârî*'de “Bu hadisin, o gûnahtan tevbe etmeyelere yönelik olduğu yorumu yapılmıştır” demektedir.¹³⁷ Necmüddîn el-Gazzî de bu hadisi Cerîr kanalıyla gelen bir rivayet olarak Müslim, Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'ye şu lafızla izafe etmektedir: **“Kim İslâm'da iyi bir çığır açarsa, hem açtığı o çığırın sevabı hem de o çığırda yürüyenlerin sevabı, -onların sevabından hiçbir şey eksiltilmeksizin- o kimseye verilir. Buna karşılık kim de İslâm'da kötü bir çığır açarsa, hem açtığı o çığırın günahı hem de o çığırda yürüyenlerin günahı, -onların günahından hiçbir şey eksiltilmeksizin- onun adına kaydedilir.”** İbn Mâce de bu manada bir hadisi Ebû Cuhayfe'den rivayet etmiştir. Nevevî de *Riyâzu's-Sâlihîn*'de bunu Müslim'e dayandırır ve Cerîr'den gelen bir hadisin sonunda şu lafızla aktarır: **“Kim İslâm'da iyi bir çığır açarsa, hem açtığı o iyi çığırın sevabı hem de o çığırda yürüyenlerin sevabı, -onların sevabından hiçbir şey eksiltilmeksizin- o kimseye verilir. Buna karşılık kim de İslâm'da kötü bir çığır açarsa, hem açtığı o kötü çığırın günahı hem de o çığırda yürüyenlerin günahı, -onların günahından hiçbir şey eksiltilmeksizin- onun adına kaydedilir.”**¹³⁸ Dillerde meşhur olan lafzı ise şudur: **“Kim iyi bir**

135 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzuât*, s. 346, h.nr: 494. Ayrıca bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 244-245, ravi nr: 225; Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 371, h.nr: 439.

136 Müslim, *Zekât* 69.

137 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XII, 193.

138 Bk. Müslim, *Zekât* 69, İlmi 15; İbn Mâce, *Sünnet* 14; Nesâî, *Zekât* 64; Ahmed

çığır açarsa, hem açtığı o çığırın sevabı hem de kıyamete kadar o çığırda yürüyenlerin sevabı o kimseye verilir. Kim de kötü bir çığır açarsa, hem açtığı o çığırın günahı hem de kıyamete kadar o çığırda yürüyenlerin günahı onun adına kaydedilir.” Bu hususa dikkat et.

٢٥١٠ - مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَشْرَنْهَا فِي الْآخِرَةِ.

2510- Dünyada içki içen kimse, ahirette onu (cennet şarabını) içemez.

Bu hadisi İbn Mâce, Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmekte olup hadis, içkiden tevbe etmeyen kimseler için geçerli sayılmıştır. Nitekim Ahmed b. Hanbel ve *Kütüb-i Sitte* musannıflarının İbn Ömer'den aktardıkları hadisin lafzı şöyledir: “**Her sarhoş edici şey içkidir (hamr). Her sarhoşluk veren şey de haramdır. Dünyada içki içen ve içki bağımlısı iken ölen kimse, ahirette onu (cennet şarabını) içemez.**” Diğer bir rivayette de şöyle geçer: “**Dünyada içki içen ve tevbe etmeyen kimse, ahirette onu içemez.**” Yine Müslim'de yer alan bir lafız da şöyledir: “... **Sonra da o içkiden tevbe etmeyen kimse, ahirette ondan (cennet şarabından) mahrum edilir.**”¹³⁹ Bu mesele daha önce “**إِچْکِ، الْخَمْرُ أُمُّ الْخَبَائِثِ**”¹⁴⁰ hadisinde geçmişti.

٢٥١١ - مَنْ شَكَا ضَرُورَتَهُ وَجَبَتْ مُسَاعَدَتُهُ - وَرُويَ مَعُونَتُهُ -.

2511- İhtiyaç ve sıkıntısını dile getiren kimseye yardım etmek vacip olur.

Seleften bazılarının sözlerindendir. *İhyâ*'da da bu manayı destekleyen birtakım rivayetler yer almaktadır.¹⁴¹

b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 494, h.nr: 19156; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 101, h.nr: 3308.

139 Bk. Buhârî, Eşribe 1; Müslim, Eşribe 73, 76-78; Ebû Dâvûd, Eşribe 5; Tirmizî, Eşribe 1; İbn Mâce, Eşribe 3; Nesâî, Eşribe 46; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 317, h.nr: 4690.

140 Bk. 1225 no'lu rivayet.

141 Aclûnî bu değerlendirmeyi Sehâvî'den almıştır. Ancak *İhyâ* kelimesi *Keşfü'l-hafâ*'da her nasılsa *ehâdis* (*hadisler*) şeklinde kaydedilmiştir. Biz de Sehâvî'nin *Makâsîd*'ının tahkikli nüshasını esas alarak bu düzeltmeyi yaptık. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 130, h.nr: 1148) Ayrıca bk. Gazzâlî, *İhyâ*, II, 175. (Çeviren)

٢٥١٢- مَنْ صَبَرَ عَلَى حَزِّ مَكَّةَ سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ تَبَاعَدَتْ مِنْهُ جَهَنَّمُ مَسِيرَةَ مِائَتِي عَامٍ.

2512- Kim gündüzün belli bir saatinde Mekke'nin sıcağına sabrederse, cehennem o kimseden iki yüz yıllık bir mesafe uzaklaşmış olur.

Ezrakî bunu *Târîhu Mekke*'de; Zemahşerî de Âl-i İmrân sûresinin tefsirinde **isnadsız bir şekilde** zikretmişlerdir.¹⁴² Ukaylî ise *ed-Duafâ*'da İbn Abbâs kanalıyla merfu olarak şu lafızla rivayet etmiştir: **“Kim Mekke sıcağına bir müddet sabrederse, Allah cehennemi ondan yetmiş yıllık bir mesafeye uzaklaştırır.”** Ukaylî daha sonra “Bu bâtıldır, bir aslı yoktur” demektedir.¹⁴³

Öte yandan Deylemî ise bu rivayeti Enes'ten şu lafızla aktarır: **“... Cehennem ondan yüz yıllık bir mesafeye uzaklaştırılırken, cennet de ona yüz yıllık bir mesafe yaklaştırılır.”** Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir: “Derim ki: İmam Neseî bu rivayeti *Medârikü't-tenzîl* isimli tefsirinde zikretmiştir. İmam Neseî değerli bir imamdır. Dolayısıyla bu hadisin mutlaka sağlam bir aslı olmalıdır. Bu da hadisin en nihayet **zayıf** olabileceğini gösterir.” (Aliyyü'l-Kârî'den yaptığımız alıntı burada) sona erdi.¹⁴⁴ Bu hususu iyi düşün.

Ayrıca Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler: “İbn Ebî Şeybe bu hadisi Ebû Hureyre'den başlıktaki lafızla rivayet etmiş ve şunu ziyade etmiştir: **‘Cennet de ona iki yüz yıllık mesafe yaklaşmıştır.’** Ancak isnadında Abdurrahîm b. Zeyd el-Ammî vardır. Bu ravi, babasından aktardığı rivayetlerinde **metruk** biridir. Ayrıca hakkında ‘leyse bi'l-kavî’ denilmektedir.”¹⁴⁵

142 Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 389.

143 Ukaylî, *Duafâ*, I, 225, ravi nr: 274.

144 Neseî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, thk. Yusuf Ali Büdeyvî, Beyrut 1998, I, 277; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 347, h.nr: 497. Şu kadar var ki Aliyyü'l-Kârî'nin Neseî'nin değerli bir âlim olmasından hareketle eserine uydurma, asılsız bir rivayet almayacağı yönündeki yaklaşımını ihtiyatla karşılamak gerekir. Zira İbn Kesîr, Suyûtî gibi hadis ilmiyle özel olarak meşgul olan müfessirlerin dışındaki âlimlerin, genel olarak tefsirlerinde hadis naklederken gerekli özeni gösterdiklerini söylemek zordur. Dolayısıyla bir rivayetin sıhhat ve zaafını, böylesi subjektif bir ölçüyle belirlemenin isabetli olmadığı kanaatindeyiz. (Çeviren)

145 Gazzî, *İhkân*, II, 595-596, h.nr: 1936.

٢٥١٣- مَنْ صَبَرَ وَتَأَنَّى نَالَ مَا تَمْنَى.

2513- Sabır ve teennî ile hareket eden kimse, temennî ettiğine kavuşur.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁴⁶ Hadis değildir, aksine hikmetli sözlerden biridir. Bu manadaki atasözlerinden biri de şöyledir: “Sabırla koruk helva olur.”¹⁴⁷

٢٥١٤- مَنْ صَلَّى خَلْفَ عَالِمٍ تَقِيٍّ فَكَأَنَّمَا صَلَّى خَلْفَ نَبِيِّ.

2514- Kim takva sahibi bir âlimin arkasında namaz kılsa, âdetâ bir peygamberin arkasında namaz kılmış gibidir.

Daha önce Sehâvî’den “bu rivayete vâkîf olamadığı” şeklindeki değerlendirmeye aktarılmıştı.¹⁴⁸

٢٥١٥- مَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فِي جَمَاعَةٍ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ، فَانْظُرْ يَا ابْنَ آدَمَ لَا يَطْلُبَنَّ اللَّهُ بَشِيْرًا مِنْ ذِمَّتِهِ.

2515- Sabah namazını cemaatle kılan kimse artık Allah’ın güvencesindedir. Dikkat et ey Âdemoğlu! Sakın Allah, güvencesi altında olan bir şeyden dolayı seni takibe almasın.

Müslim bu hadisi Cündeb b. Süfyân’dan merfu olarak rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, İbn Mâce ve Ebû Ya’lâ’nın Ebû Bekir es-Sıddîk kanalıyla aktardıkları bir lafızda ise “... **O artık Allah’ın koruması altındadır**” ifadesi geçmekte ve “cemaat”ten söz edilmemektedir. Yine Evzâî’nin Ebû Semüre’den merfu olarak naklettiği hadisin lafzı ise şudur: “**Sabah namazını kılan kimse artık Allah Teâlâ’nın güvencesindedir.**” Taberânî de bunu İbn Ömer’den şu lafızla aktarır: “**Sabah namazını kılan kimse, akşama kadar Allah’ın güvencesindedir.**” Yine Taberânî’nin Ebû Mâlik el-Eşcaî’den naklettiği rivayette şöyle geçer: “**Sabah nama-**

146 Gazzî, *İtkân*, II, 596, h.nr: 1937.

147 Türkçe’deki hâliyle aktardığımız bu atasözünün harfî tercümesi “Koruğa sabreden kimse, onu helva olarak yer” şeklindedir. Türkçe’deki lafzıyla atasözünün tam ibaresi şöyledir: “Sabırla koruk helva olur, dut yaprağı atlas.” (Çeviren)

148 Bk. 1610 ve 1865 no’lu rivayetler.

zını kılan kimse, artık Allah'ın güvencesindedir. İç hesabı ise Allah'a kalmıştır.”¹⁴⁹

٢٥١٦- مَنْ صَلَّى عَلَيَّ مَرَّةً، لَمْ يَتَّقِ مِنْ ذُنُوبِهِ ذَرَّةً.

2516- Kim bana salavat getirirse bir kere, günahlarından asla kalmaz bir zerre!

Sağânî'nin de dediği gibi uydurma bir rivayettir.¹⁵⁰

٢٥١٧- مَنْ صَلَّى عَلَيَّ وَاحِدَةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا.

2517- Bir kimse bana bir defa salâvat getirirse, buna karşılık Allah ona on defa salât eder.

Ahmed b. Hanbel, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin Enes kanalıyla rivayet ettikleri hadis in lafzı şöyledir: **“Bir kimse bana bir defa salavât getirirse, buna karşılık Allah ona on defa salât eder; onun on günahını siler ve onu on derece yükseltir.”** Yine Ahmed b. Hanbel'in İbn Ömer yoluyla aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **“Bir kimse bana bir defa salâvat getirirse, buna karşılık Allah ve melekleri ona yetmiş defa salât ederler. Bu durumda kul, bu salavâtı azaltsın veya artırsın.”¹⁵¹**

149 Rivayetlerin tamamı için bk. Müslim, Mesâcid 261, 262; Tirmizî, Tahâret 165; İbn Mâce, Fiten 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 103, h.nr: 18803; Ebû Ya'îlâ, *Müsned*, III, 95, h.nr: 1526; İbn Hibbân, *Sahîh*, V, 36, h.nr: 1743; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 5, 229, h.nr: 3464, 4052.

150 Sağânî, *Mevzûât*, s. 41, h.nr: 46.

151 Rivayetlerin tamamı için bk. Müslim, Salât 70; Ebû Dâvûd, Salât 359; Tirmizî, Tahâret 352; Nesâî, Sehv 55; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 178, XIX, 57, h.nr: 6605, 11998.

۲۵۱۸- مَنْ صَلَّى عَلَيَّ فِي كِتَابٍ لَمْ تَزَلِ الْمَلَائِكَةُ تَسْتَغْفِرُ لَهُ مَا دَامَ اسْمِي فِي ذَلِكَ الْكِتَابِ.

2518- Kim bir kağıt/mektupta bana salavât getirirse, ismim o kağıt/mektupta olduğu müddetçe melekler o kimse için bağışlanma dilemeye devam ederler.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta, ayrıca İbn Ebî Şeybe'nin ve *ed-Daavât*'ta Müstağfirî'nin **zayıf bir isnadla** rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵²

۲۵۱۹- مَنْ صَلَّى صَلَاةَ الصُّبْحِ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا حَجَّ مَعَ آدَمَ خَمْسِينَ حَجَّةً، وَمَنْ صَلَّى صَلَاةَ الظُّهْرِ فِي الْجَمَاعَةِ فَكَأَنَّمَا حَجَّ مَعَ نُوحٍ أَرْبَعِينَ حَجَّةً أَوْ ثَلَاثِينَ...

2519- Sabah namazını cemaatle kılan kimse Âdem'le birlikte kırk hac yapmış gibidir. Kim de öğle namazını cemaatle kılsa Nuh ile birlikte kırk veya otuz hac eda etmiş gibi olur...

Sağânî'nin de dediği gibi uydurmadır.¹⁵³

۲۵۲۰- مَنْ صَامَ يَوْمَ ثَمَانِيَةِ عَشَرَ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ صِيَامَ سِتِّينَ شَهْرًا.

2520- Bir kimse Zilhicce'nin on sekizinci gününde oruç tutarsa, Allah ona altmış aylık orucu(n sevabını) yazar.

Bu hadisi Halebî, *Sîret*'inin son kısımlarında, “Babu Zikri Umrihî Sallallahu Aleyhi ve Sellem (Allah Rasûlü'nün Yaşı Bölümü)” başlığından önce, hiç kimseye dayandırmaksızın zikretmekte, ardından da Hafız Zehebî'nin şu değerlendirmesini nakletmektedir: “Bu, ciddi anlamda **münker** hatta **yalan** bir hadistir. Zira sahih rivayetlerde sabit olan bir ha-

152 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 232, h.nr: 1835. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 62, h.nr: 157; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 367, h.nr: 8; Heysemî, *Mecma'*, I, 136, h.nr: 577; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 329, h.nr: 42; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsî'z-zaîfe*, VII, 320-324, h.nr: 3316. Ayrıca Münzirî bu sözün, Ca'fer b. Muhammed (Ca'fer es-Sâdik)'ın kendi sözü olarak da rivayet edildiğini ve bunun daha doğru olabileceğini belirtmektedir. (Çeviren)

153 Sağânî, *Mevzûât*, s. 42, h.nr: 48.

dise göre ‘Ramazan orucunun (sevabı) on aya denk gelmektedir.’¹⁵⁴ Bu durumda nasıl oluyor da bir günün orucu altmış aya denk gelebiliyor! Bu, **bâtıldır**. Bu husus iyi düşünülmelidir.” *Sîret*’te geçen malumat burada sona erdi.¹⁵⁵ Ayrıca aynı kaynakta Halebî bu hadisi zikretmeden önce Râfızîlerin -Allah onların müstehakını versin- yine kendisinin zikrettiği belli bir sebebe bağlı olarak bu günü kendilerine bayram edindiklerini belirtmektedir. Bu hususta ilgili esere müracaat edilip bakılabilir.

٢٥٢١- مَنْ صَمَّتْ نَجَا.

2521- Dilini tutan kurtuldu.

Dârimî, Ahmed b. Hanbel ve daha başka muhaddislerin yanı sıra Tirmizî’nin de **“garib bir hadistir”** değerlendirmesiyle Abdullah b. Amr b. el-Âs’tan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁶ İsnadında İbn Lehîa’nın bulunması sebebiyle de Nevevî *el-Ezkâr*’ında, bu hadisi Tirmizî’ye nispet ettikten sonra **“İsnadı zayıftır”** demektedir.¹⁵⁷ Fakat bunu destekleyen benzer manada pek çok rivayet vardır. Bunlardan biri de Suyûtî’ye ait *Hüsnü’s-semt fi’s-samt* isimli eserde geçen, Taberânî’nin **ceyyid bir isnadla** Ebû Zerr’e ulaşan isnadıyla rivayet ettiği şu hadistir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **“Hayırlı işler haricinde uzunca susmanı tavsiye ederim. Zira suskunluk, şeytanı senden uzaklaştırıp kovar ve dinin konusunda sana yardımcı olur.”**¹⁵⁸ Yine

154 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 94, h.nr: 22412; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, III, 239, h.nr: 2873.

155 Nüreddîn el-Halebî, *es-Sîretü’l-Halebiyye*, III, 385.

156 Tirmizî, *Kıyâmet* 50; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 19, h.nr: 6481; Dârimî, *Rikâk* 5.

157 Nevevî, *Ezkâr*, s. 520, h.nr: 888. Ancak Münzirî bu lafızla gelen hadisin Taberânî tarafından da rivayet edildiğini ve ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını belirtir. Irâkî de bu rivayete işaret ederek isnadının ceyyid olduğunu ifade eder. Münzirî ve Irâkî’nin kastettikleri hadisin, yine Abdullah b. Amr b. el-Âs kanalıyla gelen, ancak isnadında İbn Lehîa’nın bulunmadığı rivayet olduğu kanaatindeyiz. (Bk. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XIII, 47, h.nr: 114; Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, III, 343, h.nr: 4357; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 996, h.nr: 1. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, II, 72, h.nr: 536) -Çeviren-

158 Aclûnî’nin bu malumatı naklettiği Suyûtî’nin *Hüsnü’s-semt* isimli eserinde de bu rivayet Taberânî’ye nispet edilmiş olmakla birlikte (bk. Suyûtî, *Hüsnü’s-semt fi’s-samt*, thk. A. Muhammed Süleyman, Mısır 2010, s. 71) tespitlerimize göre ilgili

bu hadislerden bir kısmı, ileride Allah'ın izniyle değişik başlıklar altında gelecektir. Öte yandan İbn Ebi'd-Dünyâ suskunluğa dair müstakil ve kapsamlı bir cüz tasnif etmiştir. Suyûtî de bunu birtakım ilaveler yaparak özetlemiş ve eserine *Hüsni's-semt fi's-samt* adını vermiştir.

٢٥٢٢- مَنْ صَوَّرَ صُورَةً فِي الدُّنْيَا كَلَّفَ أَنْ يَتَّقَعَ الرُّوحَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَيْسَ بِنَافِعٍ.

2522- Kim dünyada bir sûret resmederse, kıyamet günü ona ruh üflemeyle yükümlü tutulur. Hâlbuki o, ona ruh üfleyecek kudrete sahip değildir.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁹

٢٥٢٣- مَنْ ضَمِنَ لِي مَا بَيْنَ لَحْيَيْهِ وَرِجْلَيْهِ ضَمِنْتُ لَهُ عَلَى اللَّهِ الْجَنَّةَ.

2523- Kim bana iki çenesi arasındaki (dili) ile iki bacağı arasındakini (üreme organını) koruma güvencesi verirse, ben de ona Allah adına cennet güvencesi veririm.

Bir grup hadis ehlinin Câbir'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca Buhârî ve Tirmizî bunu Sehl b. Sa'd'dan şu lafızla naklediler: **“Kim bana iki çenesi arasındaki ile iki bacağı arasındakinin güvencesini verebiliyorsa, ben de ona cennetin güvencesini verebilirim.”** Diğer bir lafızda ise şöyle geçer: **“Kim benim için iki çenesi ile iki bacağı arasındakinin sorumluluğunu üstlenirse, ben de onun için cennetin sorumluluğunu üstlenirim.”** Bir başka lafızda da **“Benim için kefil olana ben de kefil olurum...”** ifadesi geçmektedir. Askerî, bu iki hadis hakkında da değerlendirmede bulunmuştur. Ayrıca bu hadisi İbn Hibbân ve diğerleri, İbn Abbâs ve Ebû Hureyre'den rivayet etmektedirler. Ebû Hureyre hadisinin lafzı şöyledir: **“Allah bir kimseyi iki çenesi ve iki bacağı arasındakinin şerrinden korursa, o kişi cennete girer.”** Keza Ebû Hureyre'den gelen bir lafızda **“Kim iki çenesi arasındakini korursa...”** ifadesi geçmektedir.¹⁶⁰

hadis, Taberânî'nin eserlerinin basılı nüshalarında değil Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 21, h.nr: 4592'de yer almaktadır. (Çeviren)

159 Buhârî, Ta'bir 45; Müslim, Libâs 100.

160 Buraya kadarki rivayetlerin tamamı için bk. Buhârî, Rikâk 23, Hudûd 20; Tirmizî, Zühd 60; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 479, h.nr: 22823; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 8-9, h.nr: 5701, 5703; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 398, 399, h.nr: 8059,

Deylemî zayıf bir isnadla Enes'ten merfu olarak şunu rivayet eder: **“Kim kabkabının, zebzebinin ve laklakının şerrinden korunmuşsa, cennet ona vacip olur.”**¹⁶¹ İhyâ'da bu rivayetin lafzında **“cennet ona vacip olur”** ibaresi yerine **“gerçekten korunmuştur”** cümlesi geçmektedir. “Kabkab” kelimesi, “karın/batın” anlamına gelmekte olup insanın karnından gelen ses manasındaki “el-kabkaba” sözcüğünden türemiştir. “Zebzeb” kelimesi, “üreme organı;” “laklak” ise “dil” anlamındadır. “el-Kabkaba” kelimesinin, “haram yemekten” kinaye olması ihtimali de vardır.

٢٥٢٤- مَنْ صَنَعَ إِلَى أَحَدٍ مِنْ وَلَدِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ يَدًا...

2524- Abdülmuttalib'in evladından birine bir iyiliği dokunup da o kişi o kimsenin iyiliğinin karşılığını vermemiş ise, ben kıyamet günü benimle bulunduğu vakit o iyiliği yapanın karşılığını kendisine vereceğim.

Bu hadis daha önce “*men esdâ*” *men esdâ*” diye başlayan rivayette geçmişti.¹⁶²

٢٥٢٥- مَنْ طَافَ بِهَذَا النَّبْتِ أُسْبُوعًا، وَصَلَّى خَلْفَ الْمَقَامِ رَكَعَتَيْنِ، وَشَرِبَ مِنْ مَاءٍ زَمَزَمَ غَفَرْتُ لَهُ ذُنُوبَهُ بِالْغَةِ مَا بَلَغَتْ.

2525- Kim bir hafta boyunca şu evi (Kâbe'yi) tavaf eder, Makâm-ı İbrahim'in arkasında iki rekât namaz kılar ve zemzem suyundan içerse, günahlarını -ne kadar artmış olursa olsun- bağışlarım.

Vâhidî'nin *Tefsîr*'inde ve Cenedî'nin *Fezâilü Mekke*'de Câbir'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Deylemî de bunu *Müsned*'inde şu lafızla rivayet eder: **“Kim bir hafta boyunca evi (Kâbe'yi) tavaf eder sonra da gelip Makâm-ı İbrahim'in arkasında iki rekât namaz kılar, ardından zemzeme gidip suyundan içerse, Allah onu, anasından doğduğu gün gibi günahlarından arındırır.”** Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle der: “Bu rivayet, her iki lafızla da **sahih değildir**. Ancak sıradan halkın, özellikle de Mekke'de çok büyük değer atfettikleri bir rivayettir. Nitekim zemzeme

8063, 8065.

161 Deylemî, *Firdevs*, III, 632, h.nr: 5978.

162 Bk. 2369 no'lu hadis.

bitişik duvarlara bu hadis yazılmıştır ve sübutunun delili noktasında da Nebevî hadislerin kendileriyle sabit olamayacağı rüya ve benzeri şeylere tutunmuşlardır.”¹⁶³

Aliyyü'l-Kârî de şöyle demiştir: “Uydurma bir rivayet değildir. En fazla zayıf sayılabilir. Üstelik Sehâvî'nin **‘sahih değildir’** sözü, zayıf veya hasen olmasına engel değildir. Ancak bu sözüyle, hadisin sabit olmadığını kastediyorsa o zaman durum farklılaşır. Sanki Menûfî de bu manayı anlamış olmalı ki *el-Muhtasar*'da ‘Bu bâtıldır, aslı yoktur’ demiştir. Öte yandan âlimlerimizden birinin, (söz konusu amellerin) büyük ve küçük günahlara kefâret olacağına dair bu hadisi delil göstermesi tuhaf bir yaklaşımdır. Kaldı ki haccın büyük günahlara kefâret olması, icmaa aykırıdır. Nitekim Tûrbeştî, Kadı İyâz, Nevevî ve diğer âlimler büyük günahların ancak tevbe ile affedilebileceğini açıkça belirtmişlerdir.”¹⁶⁴ Bu husus iyi düşünölmeli ve gözden geçirilmelidir.

Sehâvî ayrıca şunları söylemektedir:¹⁶⁵ Tavaif edenler arasında meşhur olan bir hadis de şöyledir: **“Kim bir hafta boyunca yağmur altında tavaf ederse, geçmiş günahları bağışlanır.”** Bu sebeple de yağmurda tavaf etmeye özen gösterirler. Bu hadisin ise merfu bir rivayet olarak bir **aslı yoktur**. Ancak güzel bir davranıştır. Hatta Bedrüddîn b. Cemâa, (aşırı yağışlar sonucu oluşan sel suyunda) Kâbe'yi yüzerek tavaf etmiş ve Hacer-i Esved'in hizasına geldiği vakit onu öpmek için suya dalmıştır. Diğer Mekkelîlerin ve daha başka kimselerin de başından böyle hâdiseler geçmiştir. Hatta ve hatta Mücâhid şöyle demektedir: “Sel sularının her tarafı kapladığı ve insanların tavaf edemediği bir sırada Abdullah b. ez-Zübeyr yüzerek tavaf etmiştir.”

Keza Tirmizî ve İbn Mâce'de İbn Ömer kanalıyla gelen bir rivayetin lafzı da şöyledir: **“Kim bir hafta boyunca Kâbe'yi tavaf eder ve iki rekât namaz kılarsa bir köleyi azad etmiş gibi olur.”**¹⁶⁶ Bu hadisi Gazzâlî de *İhyâ*'da bu lafızla zikretmiştir. Hatta *İhyâ*'da yer alan bir rivayet de şu lafızla kayıtlıdır: **“Kim bir hafta boyunca başı açık ve çıplak ayakla tavaf**

163 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 136-137, h.nr: 1155.

164 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 348, h.nr: 501.

165 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 137-140.

166 Tirmizî, Hac 111 (Tirmizî'de **“iki rekât namaz kılarsa”** kısmı yoktur); İbn Mâce, Menâsik 32. Tirmizî bu rivayetin *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

ederse, bir köleyi azad etmiş gibi olur. Kim de bir hafta boyunca yağmur altında tavaf ederse geçmişte işlediği günahları bağışlanır.” Irâkî bu hadisin ikinci kısmının hangi kaynaktan geçtiğini ve sıhhat durumunu (tahric) belirtmemiştir.¹⁶⁷ Ancak ilk kısmı Ebû İkâl kanalıyla gelen bir hadis olarak İbn Mâce’ye aittir.¹⁶⁸ Ebû İkâl şöyle anlatır: Enes b. Mâlik ile birlikte yağmur altında tavaf ettim. Tavafı bitirdiğimizde Makâm-ı İbrahim’e gelip iki rekât namaz kıldık. Sonra da Enes bize “Yeni baştan amel edin. Zira günahlarınız bağışlanmıştır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte yağmur altında tavaf ettiğimiz bir esnada bize böyle söylemişti” dedi. Başkalarına ait bir lafız da şöyledir: **“Kim yağmurlu bir günde Kâbe’yi tavaf ederse, üzerine düşen bir yağmur damlasına karşılık Allah ona bir iyilik yazar, diğer damlasına karşılık da ondan bir kötülüğü siler.”**¹⁶⁹

Öte yandan mutlak manada tavafın faziletine ilişkin ve tavafa teşvik eden hadislerin çokluğu, söz konusu hadisimizi desteklemektedir. Mesele; Tirmizî’de **hasen** kaydıyla yer alan ve İbn Mâce’de merfu olarak İbn Ömer kanalıyla rivayet edilen bir hadis şöyledir: **“Kim bir hafta boyunca Kâbe’yi şart ve adabına riayet ederek eksiksiz bir şekilde tavaf ederse bir köleyi azad etmiş gibi olur.”**¹⁷⁰ Hatta meşhur olan bir hadis de şöyledir: **“Kim ‘Sübhanallahi velhamdülillahi velâ ilâhe illallahu vallahu ekber velâ havle velâ kuvvete illâ billah’ sözünden başka bir şey konuşmaksızın Kâbe’yi tavaf ederse, onun on günahını siler ve ona on sevap yazarım. Ayrıca o söz sayesinde derecesi on kat artırılır. Kim de tavaf sırasında konuşacak olursa, ayaklarıyla suya giren kimse gibi ayaklarıyla rahmete girmiş olur.”** Bu hadisi Taberânî *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta, İbn Mâce de **zayıf bir isnadla** rivayet etmişlerdir.¹⁷¹ Bir diğer hadis de şöyledir: **“Kim**

167 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 285, h.nr: 9

168 Aclûnî, Irâkî’nin değerlendirmesine dair bu malumatı Sehâvî’nin *Makâsîd*’ından nakletmektedir. Ancak İbn Mâce’de geçen rivayet dikkatle incelendiğinde Sehâvî’nin burada, Irâkî’nin tahririne değinmediği ikinci cümleyi kastettiği anlaşılmaktadır. Zira İbn Mâce’deki hadis, bu ikinci cümleyi destekleyici niteliktedir. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

169 İbn Mâce, Menâsik 107. Ancak isnadında Ebû İkâl ve Dâvûd b. Aclân gibi zayıf ve metrûk raviler bulunduğu belirtilmektedir. (Bk. Zehebî, *Mîzânü’l-i’tidâl*, II, 12, IV, 313, ravi nr: 2630, 9267) -Çeviren-

170 Tirmizî, Hac 111; İbn Mâce, Menâsik 32.

171 İbn Mâce, Menâsik 32; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VIII, 202, h.nr: 8400.

aşırı sıcak bir yaz gününde, başını açık tutarak, adımlarını sıklaştırarak, sağa-sola fazla bakınmaksızın, ayrıca gözlerini sakınarak ve Allah Teâlâ'yı zikir dışında dünya kelamı etmeksizin, Kâbe'nin etrafında yedi defa tavaf eder ve her tavafında kimseye eziyet etmeden Hacer-i Esved'i selamlarsa, ayağını kaldırıp koyduğu her adımına karşılık Allah ona yetmiş bin iyilik yazar, ondan yetmiş bin kötülük siler ve onu yetmiş bin derece yükseltir. Ayrıca onun adına, her biri on bin dirhem değerinde olan yetmiş bin köle azad edilir. Bir de Allah ona yetmiş şefaathak verir: Kişi dilerse onu Müslüman olan kendi ailesi için, dilerse de genel Müslümanlar için kullanır. Yine isterse bu hak ona dünyadayken hemen bahşedilir, isterse de onun için ahirete ertelenir." Bu hadisi Cenedî Târîhu Mekke'de İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet etmektedir. Ayrıca Hasan el-Basrî'nin er-Risâle'si ile İbnü'l-Hâcc'ın Menâsik'inde de bu manada bir hadis geçmektedir. Ancak bu hadisteki uydurma alametleri gayet belirgindir. Bu sebeple de Sehâvî "Bu, bâtıldır" demiştir.¹⁷²

٢٥٢٦- مَنْ طَلَبَ السَّلَامَةَ سَلِمَ.

2526- Selameti isteyen kimse selamete erer.

Sehâvî Makâsîd'da "manası sahihtir" demekte; Aliyyü'l-Kârî ise hadis olmadığını belirtmektedir.¹⁷³

٢٥٢٧- مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا بِعَمَلِ الْآخِرَةِ فَلَيْسَ لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ.

2527- Ahiret ameliyle dünyayı isteyen kimsenin ahirette hiçbir nasibi yoktur.

Bu hadisi Deylemî, Enes'ten; Taberânî ve Ebû Nuaym da Cârûd b. el-Muallâ'dan şu lafızla rivayet etmektedirler: "**Kim ahiret ameliyle dünyayı isterse, yüzü silikleştirilir, adı sanı silinir ve ismi cehennemlikler arasına kaydedilir.**"¹⁷⁴

172 Bk. Sehâvî, Makâsîd, V, 140.

173 Sehâvî, Makâsîd, V, 140, h.nr: 1156; Aliyyü'l-Kârî, Masnû', s. 189, h.nr: 347.

174 Taberânî, el-Mu'cemu'l-kebîr, II, 268, h.nr: 2128. Hadisin zayıf olduğuna dair bk. Münzirî, et-Terğîb ve't-terhîb, I, 32, h.nr: 40; Heysemî, Mecma', X, 220, h.nr: 17647; Elbânî, Silsiletü'l-ehâdîsî'z-zâife, XI, 248, h.nr: 5147. (Çeviren)

٢٥٢٨- مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ لِيَبَاهِيَ بِهِ الْعُلَمَاءَ، أَوْ لِيَمَارِيَ بِهِ الشُّفَهَاءَ، وَلِيَضْرِفَ
وُجُوهَ النَّاسِ إِلَيْهِ فَهُوَ فِي النَّارِ.

2528- Âlimlere karşı övünmek, kıt akıllı cahillerle tartışmak ve insanların dikkatlerini üzerine çekip teveccühlerini kazanmak maksadıyla ilim talep eden kimse cehennem ateşindedir.

İbn Mâce'nin İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷⁵ Ayrıca İbn Mâce bunu İbn Düreyk yoluyla [İbn Ömer'den] şu lafızla nakletmektedir: **“İlmi Allah’tan başkası için talep eden yahut o ilimle Allah’tan başkasını isteyen kimse, cehennemdeki yerine hazırlansın.”**¹⁷⁶

٢٥٢٩- مَنْ ظَلَمَ ذِمِّيًّا كُنْتُ خَضَمَةً.

2529- Kim bir zimmîye zulmederse, ben onun hasmı olurum (karşısında beni bulur).

Bu hadisi Ebû Dâvûd **hasen bir isnadla** ve şu lafızla rivayet etmektedir: **“Kim bir muâhide zulmeder yahut hakkını çiğner veya gücünün üstünde yük yüklerse ya da gönül rızasının olmadığı bir şeyi ondan almaya kalkışrsa, kıyamet günü ben onun hasmıyım.”**¹⁷⁷ Bu rivayet daha önce **“مَنْ آذَى ذِمِّيًّا/Kim bir zimmîye eziyet ederse...”** hadisinde geçmişti.¹⁷⁸

175 İbn Mâce, Mukaddime 23.

176 Tirmizî, İlim 6; İbn Mâce, Mukaddime 23. Tirmizî bu rivayetin *hasen* olduğunu belirtmektedir. Münzirî ise Tirmizî ve İbn Mâce'nin isnadlarındaki ravilerin güvenilir raviler olduklarını vurgulamakta ancak İbn Düreyk'in İbn Ömer'den hadis işitmemiş olduğunu söylemektedir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve t-terhîb*, I, 65-66, h.nr: 182) Bu konuda İbn Ömer dışında başka sahâbîler kanalıyla gelen benzer manada rivayetler olduğu için rivayetlerin toplamı itibarıyla söz konusu hadisin en azından *hasen li-gayrihi* kategorisinde değerlendirilmesi mümkün gözükmektedir. *Vallahu a'lem*. (Benzer manada farklı sahâbîlerden gelen rivayetlerden bazıları için bk. Bezzâr, *Müsneid*, XIII, 487, h.nr: 7295; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 278, h.nr: 77; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 32, h.nr: 5708; Hâkim, *Müstedrek*, I, 161, h.nr: 290-293) -Çeviren-

177 Ebû Dâvûd, Harâc 34.

178 Bu hadis daha önce 2341 no'lu rivayette geçmişti.

٢٥٣٠- مَنْ عَبْدَ اللَّهِ بِجَهْلٍ كَانَ مَا يُفْسِدُ أَكْثَرَ مِمَّا يُصْلِحُ.

2530- Kim Allah'a cehaletle kulluk ederse, bozdukları, düzelttiklerinden daha fazla olur.

Bu sözün sahâbî Dırâr b. el-Ezver'e ait olduğu söylenmiştir.¹⁷⁹ Deylemî de Vâsile b. el-Eska'dan merfu olarak şu hadisi nakletmektedir: **“Fıkıhsız ibadet eden kimse, değirmendeki eşek gibidir.”**¹⁸⁰ Aliyyü'l-Kârî de şöyle demiştir: Bunu teyit eden bir hadis de şudur: **“Tek bir fakih, şeytana bin âbiddeden daha ağır gelir.”**¹⁸¹

٢٥٣١- مَنْ عَرَضَ عَلَيْهِ طِيبٌ فَلَا يَرُدُّهُ ، فَإِنَّهُ خَفِيفُ الْمَحْمِلِ ، طِيبُ الرَّائِحَةِ.

2531- Kendisine bir güzel koku ikram edilen kimse, onu geri çevirmesin. Zira onun yükü hafif, kokusu da hoştur.

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvûd ve başkaları Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmişlerdir.¹⁸² Bazılarının lafzında “طِيب/tîb” yerine “رِيْحَان/reyhân” kelimesi yer almaktadır. Tirmizî'nin İbn Ömer'den merfu olarak aktardığı bir rivayet ise şöyledir: **“Üç şey (ikram edildiğinde) geri çevrilmez: Süt, minder/yastık ve güzel koku.”**¹⁸³ Bazıları buna eti de ilave etmektedir. Nitekim bir şâir şöyle demiştir:

“İnsanların en hayırlısı -sallallahu aleyhi ve sellem'in-

Her daim siretindendi;

Geri çevirmemek güzel kokuyu ve minder/yastığı

Aynı zamanda -ey kardeşim- eti ve sütü.”

179 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 140-141, h.nr: 1158.

180 Deylemî, *Firdevs*, IV, 197, h.nr: 6607. Bu rivayetin isnadında Muhammed b. İbrahim adında hadis uydurmakla bilinen bir ravi mevcuttur. Bu sebeple rivayet uydurma sayılmıştır. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 302, ravi nr: 1007; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 262) İlgili hadis, bu ravinin bulunmadığı başka bir isnadla rivayet edilmiş olmasına rağmen, orada da Bakıyye b. el-Velîd adında, hadis uyduran yalancı kimselerden aldığı rivayetleri güvenilir kimselerden almış gibi gösteren bir *müdelles* vardır. (Bk. İbn Hibbân, I, 201-202; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, II, 198-199, h.nr: 782) -Çeviren-

181 Bu rivayet daha önce 1839 no'lu hadis olarak geçmişti.

182 Müslim, *Elfâz* 20; Ebû Dâvûd, *Teraccül* 6.

183 Bu hadis daha önce 1042 no'lu rivayet olarak geçmişti.

Hadislerde geçen ve geri çevrilmemesi gereken ikram çeşitleri toplamda yedi tane olup söylendiğine göre Celâleddîn es-Suyûtî bunları şu şekilde nazma dökmüştür:

“Mustafa *sallallahu aleyhi ve sellem*’den geldiğine
göre yedi şey var ki kabulü sünnettir:

Dostlar tarafından kişiye hediye olarak ikram edildiği zaman:

Yağlar, tatlılar sonra süt ve minder/yastıklar

Ve temizlik aleti, güzel koku ve reyhanlar.”

۲۵۳۲- مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ.

2532- Nefsini bilen Rabbini bilir.

İbn Teymiyye bu rivayetin “uydurma” olduğunu söylemekte; ondan önce de Nevevî “Sabit değildir” değerlendirmesinde bulunmaktadır.¹⁸⁴ Ebu’l-Muzaffer es-Sem’ânî ise *Kavâtiu’l-edille* isimli eserinde şöyle demektedir: “Merfu olarak bilinmemektedir. Sadece Yahya b. Muâz er-Râzî’nin kendi sözü olarak nakledilmiştir.”¹⁸⁵ İbnü’l-Gars ise Nevevî’nin “sabit değildir” şeklindeki görüşünü aktardıktan sonra şunları söyler: “Ancak Şeyh Muhyiddîn İbn Arabî gibi sufilerin kitapları bu rivayetle dolup taşmakta; bunu bir hadis formunda aktarmaktadırlar. Ayrıca Suyûtî’nin *el-Câmiu’s-sağîr*’inin şarihi hocamız Şeyh Hicâzî el-Vâiz, Şeyh Muhyiddîn İbn Arabî’nin hadis hafızlarından sayıldığını zikretmektedir. Bir kısım ilim ehli de Şeyh Muhyiddîn’in şöyle dediğini aktarmaktadırlar: “Bu hadis, rivayet yoluyla sahih olmasa da bize göre keşf¹⁸⁶ yoluyla sahihtir.” Hafız Suyûtî’nin de bu hususta zarif bir eseri vardır. İsmi de şudur: *el-Kavlü’l-eşbeh fî hadîsi men arefe nefsehû fekad arefe Rabbeh*.

184 Nevevî, *Fetâvâ*, s. 248, soru nr: 6; İbn Teymiyye, *Mecmûu’l-fetâvâ*, XVI, 349. İbn Teymiyye şöyle der: “Bazı insanlar bunu Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sözü olarak rivayet ederler ancak bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in kelamı olmadığı gibi herhangi bir hadis kitabında da geçmemektedir. Ayrıca herhangi bir isnadı da bilinmemektedir.” (Çeviren)

185 Sem’ânî, *Kavâtiu’l-edille*, thk. M. Hasen İsmail eş-Şâfiî, Beyrut 1999, II, 60.

186 Keşf: Aklın ve duyuların yetersiz kaldığı ilâhiyyât konularında doğrudan bilgi edinme yolu anlamında bir tasavvuf terimidir. (Bk. Süleyman Uludağ, “Keşf,” *DİA*, XXV, 315) -Çeviren-

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:¹⁸⁷ Mâverî'nin *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* adlı eserinde Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "Rabbini en iyi bilen insan kimdir?" diye sorulur, Allah Rasûlü de şu cevabı verir: "*Nefsini en iyi bilendir.*"¹⁸⁸

٢٥٣٣- مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ كَلَّ لِسَانَهُ.

2533- Nefsini bilen dili tutulur.

Aliyyü'l-Kârî, Suyûtî'den naklen "sabit değildir" demektedir.¹⁸⁹

٢٥٣٤- مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ اسْتَرَّاحَ.

2534- Nefsini bilen rahata erer.

Merfu rivayetler arasında geçmemektedir. Aksine İbn Ebi'd-Dünyâ bunu İbn Uyeyne'den şu lafızla rivayet etmiştir: "Nefsini bilen kimseye övgü zarar vermez."¹⁹⁰ Buradaki "*استراح*/rahata erer" ifadesi "insanların övgü ve yergilerinden kurtulur" anlamına gelmektedir.

٢٥٣٥- مَنْ عَزَى مُصَابًا فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ.

2535- Kim musibete uğramış birini taziye giderse, onun sevabının aynısını alır.

Tirmizî, İbn Mâce ve İbn Menî'in İbn Mes'ûd kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁹¹ İbn Tâhir de bunu **çok zayıf bir isnadla** *Müsnedü's-Şihâb*'ın hadisleri hakkındaki değerlendirmesinde şu ilave ile

187 Gazzî, *İtkân*, II, 602, h.nr: 1963.

188 Bu rivayeti ilgili eserin basılı nüshasında tespit edemediğimiz gibi başka kaynaklarda da bulamadık.

189 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu değerlendirme öncelikle Nevevî'ye aittir. Nitekim Aliyyü'l-Kârî de bunu Suyûtî'ye değil Nevevî'ye nispet etmektedir. Hatta Suyûtî de bu değerlendirmeyi Nevevî'den naklen aktarmaktadır. (Bk. Nevevî, *Fetâvâ*, s. 248, soru nr: 6; Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 791, h.nr: 1008; Aliyyü'l-Kârî, *Masnû'*, s. 189, h.nr: 348) -Çeviren-

190 İbn Ebi'd-Dünyâ, *es-Samt*, s. 274, h.nr: 604.

191 Tirmizî, *Cenâiz* 71; İbn Mâce, *Cenâiz* 57.

zikretmiştir: “Allah onun (taziyesine gidilenin) sevabından hiçbir şeyi eksiltmeksizin...” Sehâvî de bu manadaki birtakım hadisleri *İrtiyâhu’l-ekbâd fi mevti’l-evlâd* isimli eserinde zikretmektedir.¹⁹² Vallahu a’lem.

٢٥٣٦- مَنْ عَزَّ بَرٌّ.

2536- Galip gelen gasp ve talan eder.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:¹⁹³ Bu, bir atasözüdür, hadis değildir. “**Men azze bezze**” ibaresi de *el-Kâmûs*’ta geçtiğine göre “galip gelen gasp ve talan eder” manasına gelmektedir.¹⁹⁴

٢٥٣٧- مَنْ عَزَّ بِغَيْرِ اللَّهِ ذَلٌّ.

2537- Allah’ın dışında bir varlıkta izzet arayan kimse zillete düşer/düşsün.

Münâvî’nin de dediği gibi Ebû Nuaym’ın **zayıf bir isnadla** İbn Ömer *radıyallahu anh*’dan rivayet ettiği bir hadistir.¹⁹⁵ Daha önce de “مَنْ اعْتَزَّ بِالْغَيْدِ / **Kullarda izzet arayan kimseyi...**” hadisinde geçmişti.¹⁹⁶

٢٥٣٨- مَنْ عَشِقَ فَعَفَّ فَكُتِمَ فَمَاتَ مَاتَ شَهِيدًا.

2538- Kim âşık olur da iffetli davranıp bunu gizlerse ve o hâl üzere ölürse, şehit olarak ölür.

Bu hadisi Hatîb, Muhammed b. Dâvûd el-İsfahânî’nin biyografisini ni verirken İbn Abbâs’tan merfu olarak “o, **şehittir**” lafzıyla rivayet etmektedir.¹⁹⁷ Ca’fer es-Serrâc da bunu *Masâriu’l-uşşâk* isimli eserinde

192 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 144-146, h.nr: 1162.

193 Gazzî, *İtkân*, II, 603, h.nr: 1966.

194 Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûs*’l-muhît, s. 517.

195 Tespitimize göre rivayet bu lafzıyla ilgili kaynaklarda yer almamaktadır. Sadece Aclûnî’nin daha önce 2409 no’lu rivayet olarak verdiği lafız geçmektedir. Ayrıca Aclûnî orada bu hadisi Hz. Ömer’e dayandırırken, burada İbn Ömer’e nispet etmektedir. Doğrusu Hz. Ömer olacaktır. (Bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 174; Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, I, 227, h.nr: 350. Ayrıca bk. Münâvî, *Teyssîr*, II, 401) -Çeviren-

196 Bk. 2409 no’lu rivayet.

197 Bu rivayet Hatîb el-Bağdâdî’nin eserinin Muhammed b. Dâvûd b. Ali’nin

Süveyd'den şu lafızla aktarmaktadır: **“Kim âşık olur da umduğuna kavuşur, iffetli davranır ve o hâl üzere ölürse, şehit olarak ölür.”** İbnü'l-Merzûbân da bunu Ebû Bekir el-Ezrak kanalıyla Süveyd'den mevkuf bir rivayet olarak nakletmekte, hocası Ebû Bekir el-Ezrak'ın aslında bu hadisi merfu olarak naklettiğini, ancak kendisinin onu tenkit ve kınaması sonucu hadisin merfu tarafını kaldırdığını sonra da bunu **mevkuf** bir rivayet olarak aktarmaya başladığını kaydetmektedir. Ayrıca Yahya b. Maîn ve daha başkalarının Süveyd hakkındaki olumsuz tenkitleri sebebiyle reddettikleri hadislerden biri de budur. Hatta Hâkim, *Târîh*'inde şunu söyler: Bu hadis zikredildiği vakit Yahya'nın “Atım ve mızrağım olsaydı, Süveyd'e karşı savaşırdım” dediği söylenmektedir.¹⁹⁸ Sehâvî de *Makâsıd*'da şunu söylemektedir:¹⁹⁹ Ancak Süveyd bu hadisin rivayetinde tek kalmamıştır. Nitekim Zübeyr b. Bekkâr da bunu Mücâhid'den **sahih bir isnadla** merfu olarak rivayet etmektedir.²⁰⁰ İbn Hazm ise bunu delil olarak zikretmiş ve şöyle demiştir:

biyografisinde şu lafızla yer almaktadır: **“Kim âşık olur da bunu gizler, iffetli davranır ve sabrederse Allah onu affeder ve cennetine koyar.”** (Bk. *Târîhü Bağdâd*, III, 158, ravi nr: 771) Buna karşılık **“... o şehittir”** lafzının yer aldığı rivayetler ise başka ravilerin biyografilerinde geçmektedir. Bk. *Târîhü Bağdâd*, VI, 370, XIII, 183, ravi nr: 2867, 6932. (Çeviren)

198 Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 352, ravi nr: 456; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, II, 250, ravi nr: 3621.

199 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 148-150, h.nr: 1165.

200 Bu rivayetle ilgili olarak Aclûnî'nin burada değinmediği ancak Sehâvî'nin zikrettiği önemli bir mülâhaza vardır. Sehâvî, Mücâhid'in rivayetini Zübeyr b. Bekkâr > Abdülmelik b. Abdülazîz b. el-Mâcişûn > Abdülazîz b. Ebî Hazm > İbn Ebî Necîh > Mücâhid isnadıyla merfu olarak verdikten sonra şunu söyler: “Şu da var ki bu tarikin, Harâitî'nin ilgili hadisin rivayetinde kullandığı tarik olup olmadığına bakılması gerekir. Eğer aynı tarik ise, Irâkî bu tarikin isnadına dair **‘fîhi nazar’** kaydını düşmektedir.” (Bk. *Makâsıd*, V, 149; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 992, h.nr: 1) Harâitî'nin bu rivayeti zikrettiği eserine baktığımızda ise Sehâvî'nin bahsettiği isnadla nakledildiğini görmekteyiz. (Bk. Harâitî, *İ'tilâlül-l-kulûb*, s. 59, h.nr: 106) Irâkî'nin **“fîhi nazar”** istilahını kullandığı bu rivayet ise hiçbir surette alınamaz. (Bk. Abdullah Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 81) Nitekim İbn Kayyım el-Cevziyye de bu rivayetle ilgili olarak şunları söyler: “Bu hadis İbnü'l-Mâcişûn adına söylenmiş bir yalandır. Ne o bunu rivayet etmiş ne de Zübeyr b. Bekkâr bunu ondan nakletmiştir. Bu ancak bazı hadis uydurmacılarının düzmecelerindendir....” (Bk. İbn Kayyım el-Cevziyye, *ed-Dâü ve'd-devâ*, thk. M. Ecmel el-İslâhî, Mekke

“Aşk ve sevda ile ölürsem eğer, şehit olarak ölmüş olurum.

Eğer lütfedersen (ey Allah'ım) o vakit gözüm aydın olur.

Bunu bize güvenilir bir topluluk rivayet etti,

Yalan dolandan uzaklaşıp doğruluğa sarılmış bir topluluk!”

Bâcî, Ebu'l-Kâsım el-Kuşeyrî ve daha başkaları da bunun bir benzerini manzum olarak zikretmişlerdir. İbnü'd-Deyba'ın şu sözü de bunlardan biridir:²⁰¹

“İffetli ol sevdiğinle baş başa kalmışsan eğer,

Biliyorsun ki İlahım her şeyi gözetip şahit olmaktadır!

Zira seçkin Rasûl'ün haberinde 'sevdasını
gizleyerek iffetli davranan kişinin

Öldüğü zaman şehit olarak öleceği' geçmektedir.”

Öte yandan Suyûtî de *Dürer*'de şunları söyler:²⁰² İbn Abbâs kanalıyla rivayet edilen **“Kim âşık olur da iffetli davranıp bunu gizlerse ve o hâl üzere ölürse, şehit olarak ölür”** hadisinin birkaç tariki vardır. Nitekim Hâkim bunu *Târîhu Neysâbûr*'da; Hatîb *Târîhu Bağdâd*'da, İbn Asâkir ise *Târîhu Dimeşk*'te rivayet etmektedirler. Ayrıca Deylemî de isnadsız **bir şekilde** Ebû Saîd'den merfu olarak şu hadisi nakletmiştir: **“İçinde art niyet barındırmayan, tereddütsüz aşk, günahlara kefarettir.”**

Hocamız Şeyh Abdülganî *rahimehullah* da Deylemî'nin bu hadisini şu şekilde manzum hâle getirmiştir:

“Ey sevdiğini seven kişi!

Bütün ayıp ve kusurları terk et.

Allah'a yönelmiş bir nefisle gel

1429, s. 570-571. Ayrıca İbn Kayyım bir diğer eserinde bu hadisi hem isnad hem de metin yönünden ciddi anlamda tenkide tabi tutar ve “İsnadı güneş kadar açık olsa bile yine de bu hadis bir yanılgı ve vehimden ibarettir. Üstelik Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sahih bir hadiste aşk lafzını kullandığına dair bir kayıt bilinmemektedir” şeklindeki biraz iddialı bir mülahazayla hadisin *uydurma* olduğu sonucuna varır. Bk. *Zâdü'l-meâd*, IV, 252-256) *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

201 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 171.

202 Suyûtî, *Dürer*, s. 185, h.nr: 395.

Ve en hoş ve zarif kâsedan iç!
 Nasipsiz bir cahilden kaynaklanan,
 Art niyetin şerrinden de sakın korkma!
 Güvenilir raviler, teveccühe mazhar olmuş Deylemî'ye ait
 Garip bir hadisi rivayet ettiler.
 Yüce manaları içeren bu hadiste
 Arzulanan Firdevs cennetinden bahsedilir.
 Kalplerin devası o Tâhâ!

O güzel kokusu her tarafı sarmış olan Allah Rasûlü şöyle buyurdu:

‘İçinde art niyet barındırmayan, tereddütsüz aşk günahlara kefârettir.’”

Öte yandan Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta ve Nesâî'nin İbn Abbâs kanalıyla aktardığı bir rivayet de şöyledir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir seriyye gönderir. Seriyye ganimet ele geçirir. (Ayrıca öldürmek üzere esir aldıkları) arasında bir adam “Allah’a yemin olsun ki ben onlardan değilim. Ben bir kadına âşık olduğum için peşinden geldim. Şimdi beni bırakın da onu bir kere olsun göreyim sonra bana ne istiyorsanız yapabilirsiniz!” der. Bir de bakarlar ki (âşık olduğu kadın) uzun boylu, aşırı esmer bir kadın! Adam, kadına hitaben “Ömür tükenmeden Müslüman ol ey Hubeyşe!” der. Ardından da şu beyitleri okur:

“Hani sizi takip etmiştim de Halve mevkiinde size yetişmiş,

Yahut dağların dar geçitlerinde sizi bulmuştum.

Gecenin büyük bir kısmını ve gündüzün en sıcak saatlerini yolda geçirmeye katlanmış,

Böylesi bir âşğın ödüllendirilmesi hak değil midir?”

Bunun üzerine kadın “Elbette, sana feda olsun!” der. Daha sonra adamı götürüp boynunu vururlar. Kadın da gelip adamın cansız bedeni üzerinde durur ve bir yahut iki defa iç geçirdikten sonra o da oracıkta ölüverir. Serriyyedekiler Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına geldiklerinde bu durumu ona haber verirler. Allah Rasûlü de (buna üzülerek) “**Aranızda merhametli bir adam yok muydu?**” buyurur.²⁰³

Ayrıca söz konusu hadisi Harâitî, Deylemî ve daha başkaları da rivayet etmişlerdir. Hatta bazılarının lafzı da şöyledir: **“Kim âşık olur da aşkı-
nı gizleyip sabreder ve o hâl üzere ölürse, o kimse şehittir.”** Bu hadisin Beyhakî’de birtakım tarikleri de vardır.

Öte yandan metinde “fâ” edatının peş peşe gelmesinin bir benzeri, Allah Teâlâ’nın şu âyetinde de geçmektedir: **“Fe-kâle lehüm Rasûlullahi nâketallâhi ve sukyâhâ. Fe-kezzebûhu fe-akarûhâ fe-demdeme aleyhim Rabbuhüm bizenbihim fe-sevvâhâ.”**²⁰⁴

٢٥٣٩- مَنْ سَرَحَ لِحَيْتَهُ حِينَ يُضَيِّحُ كَانَ لَهُ أَمَانًا حَتَّى يُنْسِي، لِأَنَّ اللَّحْيَةَ زِينٌ لِلرِّجَالِ، وَجَمَالٌ لِلْوُجُوهِ.

2539- Kim sabahladığında sakalını tarayıp düzeltirse, akşam oluncaya kadar o ona güvence olur. Çünkü sakal, erkeklerin süsü ve yüzün güzelliğidir.

Uydurma bir rivayettir. Aynı şekilde **“Kim kaşlarına tarak sürerse ve-
badan kurtulup afiyete kavuşur”** hadisi ile **“Size tarak kullanmayı tavsi-
ye ederim. Çünkü o, fakirliği tamamen giderir”** hadisi de yalan ve uydur-
madır. Nitekim İbn Hacer el-Mekkî bunu Hafız Suyûtî’den nakletmiştir.²⁰⁵

٢٥٤٠- مَنْ عَصَى اللَّهَ فِي غُرْبَتِهِ رَدَّهُ خَائِبًا - وفي لفظ - رَدَّهُ فِي كُرْبَتِهِ.

2540- Gurbet diyarında Allah’a isyan eden kişiyi Allah eli boş geri çevirir -bir lafızda da şöyle geçer: onu dert ve sıkıntısına geri döndürür.-

II, 196, h.nr: 1697. Heysemî bu rivayetin isnadının *hasen* olduğunu belirtmekte; İbn Hacer ise bu rivayeti *sahih* saymaktadır. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, VI, 209-210, h.nr: 10355; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VIII, 58. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’s-sahîha*, VI, 184-185, h.nr: 2594) -Çeviren-

204 Şems 91/13-15. Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 146-153, h.nr: 1164.

205 İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâva’l-hadîsiyye*, s. 124.

Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir: “Sehâvî bunu ayrı bir başlık olarak zikretmesine rağmen hakkında hiçbir şey söylememiştir. Bildiğim kadarıyla da bir aslı yoktur.”²⁰⁶

٢٥٤١- مَنْ عَلَّقَ قِنْدِيلًا فِي الْمَسْجِدِ صَلَّى عَلَيْهِ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ حَتَّى يَطْفَأَ ذَلِكَ الْقِنْدِيلُ، وَمَنْ بَسَطَ فِيهِ حَصِيرًا صَلَّى عَلَيْهِ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ حَتَّى يَنْقَطِعَ ذَلِكَ الْحَصِيرُ.

2541- Kim mescide bir kandil asarsa, o kandil sönene kadar yetmiş bin melek ona salât eder. Kim de oraya bir hasır sererse, o hasır parçalanana kadar yetmiş bin melek ona salât eder.

Suyûtî *Leâli'* de bu rivayetin uydurma olduğunu söylemektedir.²⁰⁷

٢٥٤٢- مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلِمَ أَوْرَثَهُ اللَّهُ تَعَالَى عِلْمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ.

2542- Kim bildiği ile amel ederse Allah ona bilmediklerinin ilmini nasip eder.

Ebû Nuaym'ın Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.²⁰⁸

٢٥٤٣- مَنْ عَلَّمَ عَبْدًا آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى فَهُوَ لَهُ عَبْدٌ.

2543- Kim bir kula Allah Teâlâ'nın Kitabı'ndan bir âyet öğretirse, öğrenen kişi onun kulu kölesi olur.

Bu hadisi Taberânî Ebû Ümâme'den merfu olarak “*onun mevlâsı (kölesi) olur*” lafzıyla rivayet etmektedir.²⁰⁹ Benzer bir söz de Şu'be'den nakledilmektedir: “Kendisinden dört yahut beş hadis yazdığım kişinin, ölene

206 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 353-354, h.nr: 509.

207 Suyûtî bunu *Leâli'* de değil, onun *Zeyl'*inde söylemektedir. Bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 397, h.nr: 468. (Çeviren)

208 Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 15. Başta Ebû Nuaym'ın kendisi olmak üzere hadis otoriteleri bu rivayetin zayıf olduğunu belirtmişlerdir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 85, h.nr: 2; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 20; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 286, h.nr: 43) -Çeviren-

209 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 112, h.nr: 7528.

dek kulu kölesi olurum.”²¹⁰ Hatta yine Şu‘be’den gelen bir başka lafızda şöyle geçer: “Kendisinden hadis yazdığım hiç kimse yoktur ki, yaşadığı sürece onun kulu kölesi olmayayım.”

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler:²¹¹ Hadisteki **“onun mevlâsı (kölesi) olur”** cümlesinden sonra şu ilave yer almaktadır: **“Onu (kendisine ilim öğreten hocasını) yardımsız bırakmaması ve başkasını ona tercih etmemesi gerekir. Eğer böyle bir şeyi yaparsa İslâm’ın bağlarından birini koparmış olur.”**²¹² Dillerde meşhur olan lafız ise “Bana bir harf öğretenin kölesi olurum” şeklindedir. Ancak -daha önceki hadisle aynı anlama gelmekle birlikte- **“kim kardeşine Allah’ın Kitabı’ndan bir âyet öğretirse, onu bir köle olarak mülk edinmiştir”** hadisi hakkında İbn Teymiyye **“uydurma”** demiş; Suyûtî de Zeyl’de onun bu hükmüne tâbi olmuştur.²¹³

٢٥٤٤- مَنْ غَيَّرَ أَخَاهُ بِذَنْبٍ لَمْ يَمُتْ حَتَّى يَغْمَلَ.

2544- Kardeşini bir günahından dolayı ayıplayan kimse, o günahı işlemedikçe ölmez.

Bu hadisi Tirmizî, İbn Menî‘, Taberânî ve diğerleri Muâz’dan merfu olarak rivayet etmişler; Tirmizî de hakkında **“hasen-gariptir. İsnadı da muttasıl değildir”** demiştir.²¹⁴ İbn Menî‘ de şunu söyler: Burada “kar-

210 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XLIII, 185.

211 Gazzî, *İtkân*, II, 603-604, h.nr: 1970.

212 İbn Adiy, *el-Kâmil*, I, 478. İbn Adiy, hem kendisinin hem de Taberânî’nin isnadındaki Ubeyd b. Rezîn’in, İsmail b. Ayyâş’tan naklettiği bu rivayetinde tek kaldığını (*teferrüd*) belirtmektedir. Heysemî de Ubeyd b. Rezîn’den bahseden bir kimseyi göremediğini ifade ederek meçhul biri olduğunu ima etmektedir. Nitekim Zehebî de onun *meçhul* biri olduğunu ve İsmail b. Ayyâş’tan naklettiği rivayetin de *münker* olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, I, 128, h.nr: 535; Zehebî, *Zeylû Dîvânî’ d-duafâ ve’l-metrûkîn*, thk. Hammâd b. Muhammed el-Ensârî, Mekke, ts., s. 46, ravi nr: 254)

213 İbn Teymiyye, *Ehâdisü’l-kussâs*, s. 77, h.nr: 45; Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 797, h.nr: 1038.

214 Tirmizî, Kıyâmet 53; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VII, 191, h.nr: 7244. İbnü’l-Cevzî ve Sağânî gibi âlimler, isnadındaki Muhammed b. el-Hasen el-Hemedânî’nin yalancı ve metrûk olması sebebiyle bu rivayeti *uydurma* saymışlar; Zehebî de Tirmizî’nin bu rivayeti *hasen* saymakla iyi etmediğini belirtmiştir. (Bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 82-83; Sağânî, *Mevzûât*, s. 45, h.nr: 58; Zehebî, *Mîzânü’l-*

deşini, tevbe etmiş olduğu bir günahıtan dolayı ayıplarsa...” denilmek istenmiştir. (Ayıplamanın doğru olmadığına ilişkin) benzer bir hadis de şöyledir: **“Kişi (zina eden cariyesini) sopa ile cezalandırsın ama bu cezadan sonra onu aşığılamasın ve her fırsatta zina suçunu yüzüne vurarak ayıplamasın.”**²¹⁵

Ayrıca daha önce İbn Mes’ûd’un “Bir köpekle alay edecek olsam, bir köpeğe dönüştürülmekten korkarım” dediği nakledilmişti.²¹⁶ Keza İbn Ebî Şeybe de Ebû Musa’nın kendi sözü olarak bu manada bir rivayeti aktarmaktadır.²¹⁷ Zemahşerî de Hucurât sûresinin tefsirinde bu sözü Amr b. Şurahbîl’e şu lafızla dayandırır: “Bir keçiden süt emen bir adam görüp de ona gülecek olsam, onun yaptığıнын aynısını yapmaktan endişe ederim.”²¹⁸ Beyhakî de Yahya b. Câbir’in şöyle dediğini nakleder: “Allah, bir adamın diğer bir adamı ayıpladığı her kusur ve ayıbı mutlaka o ayıplayan adamın başına verir.” Yine Nehaî’nin şöyle dediği nakledilmiştir: “Benim bir şeyi görüp de rahatsız olmama rağmen hakkında konuşmamı engelleyen tek şey, o şeyin aynısının başıma gelmesi endişesidir.”²¹⁹ Keza bazılarının sözlerinden biri de şudur: “Kardeşini, onda olan bir şeyden dolayı ayıplayıp kınama. Aksi hâlde Allah onu o deritten kurtarır da seni derde düşürür.”²²⁰

i’tidâl, III, 515-516, ravi nr: 7382. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, I, 327-328, h.nr: 178) Buna karşılık Gumârî, ilgili ravi hakkında bazı âlimlerin verdiği *yalancı* hükmünün “gökten inen bir vahiy olmadığını; ayrıca yalancı birinin söylediği her şeyin yalan sayılamayacağını” belirttikten sonra sahâbe ve tâbiînden aktarılan benzer manadaki rivayetleri ve fiilî gerçeklikleri delil göstererek hadisin asılsız ve uydurma olmadığını ima etmektedir. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, VI, 364) Bu noktada Sehâvî ve ondan nakilde bulunan Aclûnî’nin bu manadaki *mevkuf ve maktu* rivayetleri sıralamış olmaları, Gumârî’den önce bu yaklaşımı benimsediklerinin bir göstergesi sayılabilir. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

215 Bk. Buhârî, Büyû’ 66; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VI, 452, h.nr: 7210.

216 Bk. 926 no’lu rivayetin tahrir ve izahı.

217 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 231, h.nr: 25546.

218 Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 368.

219 Her iki rivayet için de bk. Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, IX, 118, h.nr: 6353-6354.

220 Bu rivayet ileride 3034 no’lu hadis olarak ayrıca ele alınacaktır. Keza benzer lafızla gelen bir rivayet için bk. 3031 no’lu hadis.

٢٥٤٥- مِنْ عَلَامَةِ السَّاعَةِ انْتِفَاحُ الْأَهْلِ.

2545- Kıyamet alametlerinden biri de hilâllerin iri ve kaba görünmesidir.

Taberânî, bunu *el-Mu‘cemu’s-sağîr*’de şu lafızla rivayet etmektedir: **“Kıyametin yaklaştığının alametlerinden biri de hilâllerin iri ve kaba görünmesi; bir gecelik olarak görülen hilâl hakkında ‘iki gecelik’ denilmesidir.”**²²¹ Yine Taberânî *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de, Temmâm da *Fevâid*’de bu hadisin sadece ilk cümlesini İbn Mes’ûd kanalıyla rivayet etmektedirler.²²² Keza Taberânî bu rivayeti *el-Mu‘cemu’l-evsat* ve *el-Mu‘cemu’s-sağîr*’inde Enes’ten şu lafızla nakletmektedir: **“Kıyametin yaklaştığının alametlerinden biri de hilâlin ilk doğduğu anda (تَبَا) bile ‘iki gecelik’ olduğunun söylenmesi, mescidlerin bir güzergâh hâline gelmesi ve ani ölümlerin yaygınlaşmasıdır.”**²²³ Bu rivayetler birbirini takviye etmektedir. Ayrıca bu hadisi destekleyici nitelikte ve farklı sahâbîler kanalıyla nakledilen hadislerden biri de Buhârî’nin *et-Târîhu’l-kebîr*’de Talha b. Ebî Hadred’den naklettiği şu hadistir. Talha şöyle der: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **“Kıyamet alametlerinden biri de insanların hilâli görünce, aslında bir gecelik olmasına rağmen ‘Bu iki geceliktir’ demeleridir.”**²²⁴ Metindeki “انتفاح/intifâc” kelimesi, “devenin [doğuştan] iki tarafının yükselmesi ve irileşmesi” anlamına gelen “انتفع جنبا البعير/intefece cenbâ el-baîr” tabirinden elde edilmiştir. Bu kelime

221 Taberânî, *el-Mu‘cemu’s-sağîr*, II, 115, h.nr: 877. Heysemî, bu rivayetin isnadındaki Abdurrahmân b. el-Ezrak el-Antâkî’nin biyografisine yer veren birini göremediğini belirterek onun meçhul olduğunu ima etmiştir. (Bk. *Mecma’*, III, 146, h.nr: 4808) -Çeviren-

222 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, X, 198, h.nr: 10451. İsnadındaki Abdurrahmân b. Yusuf’un meçhul biri olduğu ifade edilmektedir. (Bk. Zehebî, *Mîzânü’l-i’tidâl*, II, 600, h.nr: 5008; Heysemî, *Mecma’*, III, 146, h.nr: 4811) -Çeviren-

223 Taberânî, *el-Mu‘cemu’s-sağîr*, II, 260, h.nr: 1132; a.mlf. *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IX, 147, h.nr: 9376. Rivayetin isnadında Taberânî’nin hocası Heysem b. Hâlid el-Missîsî adında zayıf bir ravi vardır. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, VII, 325, h.nr: 12441. (Çeviren)

224 Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, IV, 345, h.nr. 3073. Şu kadar var ki Taberânî ve Buhârî’nin rivayetleri dışında farklı sahâbe ve tâbiînden gelen benzer rivayetler de göz önünde bulundurulduğunda hadisin *sahih* olduğu ifade edilmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’s-sahîha*, V, 366-370, h.nr: 2292) -Çeviren-

noktalı “hı” harfiyle “انتِفَاح/intifâh” okunacak şekilde de rivayet edilmiştir. Bu hâliyle manası gayet açıktır.²²⁵ Yine metinde geçen ve “قَبْلَ/kabelen” diye okunan kelime ise “(hilâlin) doğduğu ilk anda, büyüklüğü ve gayet açık ve net olması hasebiyle özel bir çaba sarfedilmeksizin görülebilmesi” anlamına gelmektedir.²²⁶

٢٥٤٦- مَنْ غَسَلَ وَاعْتَسَلَ، وَبَكَرَ وَابْتَكَرَ، وَمَشَى وَلَمْ يَزْكَبْ، وَدَنَا مِنَ الْإِمَامِ، فَاسْتَمَعَ وَلَمْ يَلْغُ كَانَ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ عَمَلٌ سَنَةٍ أَجْرُ صِيَامِهَا وَقِيَامِهَا.

2546- Kim (başını ve vücûdunu) yıkayıp gusleder, erken hareket edip (hutbenin başına) yetişir, ayrıca binek kullanmadan yürür sonra da imamın yakınına oturur ve başka şeylerle meşgul olmaksızın hutbeyi dinlerse, attığı her adıma karşılık bir senelik oruç ve namazın ecrini elde eder.

Ahmed b. Hanbel, dört Sünen sahipleri, İbn Hibbân ve Hâkim bu hadisi şu lafızla rivayet etmektedirler: “*Kim Cuma günü (başını ve vücûdunu) yıkayıp gusleder, erken hareket edip (hutbenin başına) yetişir, ayrıca binek kullanmadan yürür sonra da imamın yakınına oturur ve başka şeylerle meşgul olmayıp sessizce hutbeyi dinlerse, evinden mes-cide kadar attığı her adıma karşılık bir senelik oruç ve namazın ecrini elde eder.*”²²⁷ İbn Hacer el-Heytemî *et-Tuhfe*’de, Şemsüddîn er-Remlî *de en-Nihâye*’de bu hadisi başlıktaki ilk lafızla zikretmekte; ayrıca muharri-cine ve sahâbî ravisine değinmeksizin sadece “sahih haber” demekle yetinmektedirler. Ayrıca metinde geçen “غسل” fiilinin okunuşuyla ilgili şöyle demektedirler: “Ağırlıklı görüşe şeddesiz (gasele) formuyla okunmalıdır. Bu da “başını yahut eşini yıkamak” demektir. Zira daha önce Cuma’nın gündüzünde veya gecesinde cinsî münasebette bulunmanın mendup olduğu konusundan söz edilmişti.” Öte yandan Heytemî ve Remlî, “بَكَرَ” fiili hakkında da şu açıklamayı yapmaktadırlar: “Bu kelime, yaygın kanaate göre şeddeli (bekkera) formuyla okunmalıdır. Manası da ‘namaza ilk vak-

225 “انتِفَاح/intifâh” kelimesi, “şişme, kabarma” anlamına gelmektedir. (Çeviren)

226 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 217-220, h.nr: 1214.

227 Ebû Dâvûd, Tahâret 124; Tirmizî, Tahâret 356; Nesâî, Cum’a 10; İbn Mâce, İkâmet 80; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 83, h.nr: 16161; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 19, h.nr: 2781; İbn Huzeyme, *Sahîh*, III, 132, h.nr: 1767; Hâkim, *Müstedrek*, I, 418, h.nr: 1041. Sahih bir hadistir. (Çeviren)

tinde gelmektir'. Eğer şeddesiz (bekera şeklinde) okunursa, o zaman da 'evinden erken çıkmak' anlamı taşır. Keza metindeki 'ابتكر/ibtekera' kelimesi de 'hutbenin başına yetiştirme' manasındadır yahut te'kîd (pekiştirme) maksadıyla söylenmiştir."²²⁸ Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de bu hadisi daha başka lafızlarla zikretmektedir.²²⁹ Oraya da bakabilirsin.

٢٥٤٧- مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا.

2547- Bize hile yapıp aldatan bizden değildir.

Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Ayrıca bu hadiste: **"Bize silah çeken bizden değildir"** ibaresi de yer almaktadır. Yine Müslim'de geçen bir lafız da **"Bize hile yapıp aldatan benden değildir"** şeklindedir. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (pazardaki) bir buğday yığınının yanından geçerken elini yığının içine daldırınca parmakları ıslandı. Bunun üzerine satıcıya **"Bu da nedir zahireci?"** diye sordu. Adam "Ey Allah'ın Rasûlü! Yağmur ıslattı" dedi. Allah Rasûlü de **"İnsanların görüp aldanmaması için o ıslak kısmı, buğday yığınının üstüne çıkarsaydın ya!"** buyurduktan sonra bu sözü söyledi.²³⁰ İbn Uyeyne de bu hadisi Alâ'dan şu lafızla rivayet etmektedir: **"Hile yapıp aldatan bizden değildir."**²³¹ Askerî ise bunu Ebû Hureyre'den başlıktaki lafızla ve şu ilave ile rivayet etmiştir: "Ey Allah'ın Rasûlü! **'Bizden değildir'** ifadenizin manası nedir?" diye sordular. Allah Rasûlü de **"Bizim gibi değildir"** buyurdu. Bu konuda Enes, Büreyde, Huzeyfe, İbn Abbâs, İbn Ömer, İbn Mes'ûd, Ali ve daha başkalarından gelen rivayetler de vardır. Ali radiyallahu anh'ın hadisinin Askerî'deki lafzı ise şöyledir: **"Ey insanlar! Müslümanlar arasında hile ve aldatma yoktur. Kim hile yapıp aldatırsa bizden değildir."** Keza Darekutnî'nin el-Efrâd'ında **zayıf isnadla** geçen Enes hadisinin lafzı da şudur: **"Kim ümmetimi hile yapıp aldatırsa, Allah'ın laneti onun üzerine olsun."**²³²

228 Bk. İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, II, 471; Şemsüddîn er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, II, 337.

229 Gazzî, *İtkân*, II, 606, h.nr: 1978.

230 Müslim, *İmân* 164.

231 Ebû Dâvûd, *Büyû* 52; İbn Mâce, *Ticârât* 36; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 242, h.nr: 7292.

232 Dârekutnî, *Etrâf*, II, 233, h.nr: 1240.

۲۵۴۸- مَنْ عَرَسَ عَرَسًا لَمْ يَأْكُلْ مِنْهُ آدَمِيٌّ وَلَا خَلَقَ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ إِلَّا كَانَ لَهُ صَدَقَةٌ.

2548- Kim bir ağaç diker de ondan bir insan yahut Allah'ın yarattığı varlıklardan biri yerse, bu onun için bir sadaka olur.

Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin Ebu'd-Derdâ kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²³³

۲۵۴۹- مِنْ فِتْنَةِ الْعَالِمِ أَنْ يَكُونَ الْكَلَامَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الشُّكُوتِ.... الحديث.

2549- Âlimi fitneye düşüren şeylerden biri de konuşmanın ona susmaktan daha sevimli gelmesidir...

Gazzâlî'nin *İhyâ*'da zikrettiği bir rivayettir. Irâkî de bununla ilgili olarak şöyle der: “Bunu Ebû Nuaym ve *Mevzûât*'ında İbnü'l-Cevzî rivayet ederler.”²³⁴ *el-Muhtasar*'da da böyledir.

۲۵۵۰- مِنَ الذُّنُوبِ ذُنُوبٌ لَا يُكَفِّرُهَا إِلَّا الْوُقُوفُ بِعَرَفَةَ.

2550- Günahlardan öylesi vardır ki, bunlara ancak Arafat vakfesi kefâret olur.

Gazzâlî bunu *İhyâ*'da zikretmektedir. Irâkî “Bunun bir aslını bulamadım” demiştir.²³⁵

233 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLVI, 498, h.nr: 27506; Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, IV, 86, h.nr: 2802. Benzer lafızlarla gelen diğer bir rivayet için bk. Buhârî, Hars 1, Edeb 27; Müslim, *Müsâkât* 7, 9, 10, 12.

234 Gazzâlî, *İhyâ*, I, 62, III, 115; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 265; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 75, h.nr: 3. İbnü'l-Cevzî, rivayetin hem merfû hem de mevkuf olarak *bâtıl* olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca bu kaynaklarda, metindeki “susmak (sükût)” lafzı yerine “dinlemek (istima)” lafzı geçmektedir. (Çeviren)

235 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 284, h.nr: 2. Ayrıca bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 131, 363, h.nr: 97, 538. Bu rivayet küçük bir lafız farkıyla daha önce 784 no'lu hadis olarak geçmişti. (Çeviren)

٢٥٥١- مَنْ أَسْرَ سَرِيرَةً أَلْبَسَهُ اللَّهُ رِدَاءَهَا.

2551- Kim (hayır veya şer) bir işi gizlice yapacak olursa, Allah ona, o işin kıyafetini giydirir.

Bu rivayetin hadis olmadığı, ancak manasının sahih olduğu söylenmiştir. Buna yakın manadaki sözlerden biri de şair Zühreyy'in şu sözüdür:

“Bir kişide hangi huy olursa olsun,

İnsanlara gizli kalacağını zannetse de mutlaka bilinir.”²³⁶

٢٥٥٢- مَنْ أَفْرَدَ الْإِقَامَةَ فَلَيْسَ مِنَّا.

2552- Kâmeti tekli okuyan²³⁷ kimse bizden değildir.

Aliyyü'l-Kârî, Suyûtî'nin *Leâli*'inden naklen bu hadisin uydurma olduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde müezzinin sevabına dair Câbir kanalıyla gelen hadis de uydurmadır.²³⁸

١/٢٥٥٢- مَنْ عَمِلَ فِي فِرْقَةٍ بَيْنَ امْرَأَةٍ وَزَوْجِهَا كَانَ فِي غَضَبِ اللَّهِ وَلَعْنَتِهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَكَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَضْرِبَهُ بِصَخْرَةٍ مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ.

2552/A-²³⁹ Kim karı-koca arasını ayırmaya çalışırsa, tevbe etmediği müddetçe dünya ve ahirette Allah'ın gazap ve lanetine uğrar.

236 Bu rivayet ve beyit daha önce 848 no'lu rivayetin izahında geçmişti. Ayrıca Aclûnî bu rivayeti daha önce “*Kim (hayır veya şer) bir işi gizlice yapacak olursa, Allah ona, o işin kıyafetini açıktan giydirir*” lafzıyla 2375 no'lu hadis olarak zikretmekte ve bu manaya gelen rivayetlere de yer vermektedir. (Çeviren)

237 Ezan sözlerinde olduğu gibi iki kere tekrar etmeksizin okuma biçimidir. Oysa Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre başlangıçtaki ve sondaki tekbirle “Kad kâmeti's-salâh” ikişer, diğer sözler birer defa, Mâlikî mezhebine göre ise “Kad kâmeti's-salâh” lafzı da bir defa söylenir. (Geniş bilgi için bk. Vecdi Akyüz, “Ezan,” *DİA*, XXII, 16-17) -Çeviren-

238 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 329, h.nr: 461. Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 92; Suyûtî, *Leâli*, II, 13; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 79, h.nr: 10.

239 *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında bu şekilde geçtiği için biz de kitabın genel numaralandırma sistemini değiştirmenin doğru olmayacağını düşündük. (Çeviren)

**Ayrıca Allah'ın ona cehennem ateşinden bir kaya ile vurmasına müs-
tehak olur.**

İbn Hacer el-Mekkî'nin, *Fetâvâ*'sında söylediğine göre Dârekutnî'nin *el-Efrâd*'da rivayet ettiği bir hadistir.²⁴⁰ *Vallahu a'lem.*

٢٥٥٣ - مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ وَالِدَةٍ وَوَلَدِهَا فَرَّقَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَحَبِّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2553- Kim bir anneyi evladından ayırırsa, Allah da kıyamet günü onu sevdiklerinden ayırır.

Ahmed b. Hanbel, Dârimî, Tirmizî, Hâkim ve Taberânî'nin Ebû Eyyûb el-Ensârî kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin hakkında **hasen-garib**, Hâkim'in ise **"Müslim'in şartına göre sahihtir"** dediği bir hadistir.²⁴¹ Ancak rivayetin isnadında bir **zayıflık** söz konusudur.²⁴² Ne var ki Hâkim'in "Müslim'in şartına göre sahihtir" şeklindeki değerlendirmesi tenkit edilmiştir. Şöyle ki: Bu hadisin ravilerinden biri olan Yahya b. Abdullah'ın rivayetlerini Buhârî ve Müslim'den hiçbirisi kitabına almamıştır. Öte yandan Beyhakî de bunu, *inkıta* (kopukluk) bulunan bir isnadla rivayet etmektedir.²⁴³ Keza Dârekutnî bunu Vâkidî'nin yer aldığı bir isnadla Hüreys b. Süleym el-Üzrî'den; Hâkim ve Ebû Dâvûd, Ali *radiyallahu anh*'dan; ayrıca Hâkim, İmrân b. Husayn'dan nakletmektedirler.²⁴⁴

240 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâvâ'l-hadîsiyye*, s. 123, soru nr: 154. Rivayetin isnadındaki Kâsım b. Behrâm isimli ravi, bu hadisin rivayetinde tek kalmış (teferrüd etmiş) biridir. Hadisin *uydurma* olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 280; Suyûtî, *Leâli*, II, 152; İbn Arrâk, *Tenzihu's-ş-şerîa*, II, 202, h.nr: 18; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 139, h.nr: 3. (Çeviren)

241 Tirmizî, *Siyer* 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 486, h.nr: 23499; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, IV, 182, h.nr: 4080; Hâkim, *Müstedrek*, II, 63, h.nr: 2334.

242 *Keşfü'l-hafâ*'da bu cümle "zayıf bir isnadla" şeklinde kaydedilmiştir. Ancak nakilde bulunduğu Sehâvî, *Makâsıd*, V, 161'de "isnadında zayıflık vardır" tarzında geçmektedir. Biz de çeviride Sehâvî'yi esas aldık. Ayrıca izah ve değerlendirmenin diğer kısımlarında da metin farklılığı olması durumunda Sehâvî'nin eserini dikkate aldık. (Çeviren)

243 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 422, h.nr: 10569.

244 Ebû Dâvûd, *Cihâd* 131; Hâkim, *Müstedrek*, II, 63, h.nr: 2331 (Hz. Ali rivayeti), 2333 (İmrân b. Husayn rivayeti). Hâkim, Hz. Ali kanalıyla gelen bu rivayetin Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş; Zehebî de bu hususta ona muvafakat etmiştir. Ayrıca İmrân kanalıyla gelen rivayetin isnadının da sahih

٢٥٥٤- مَنْ فَصَلَ بَيْنِي وَبَيْنَ آلِي بِـ “عَلَى” لَمْ يَنْلُ شَفَاعَتِي.

2554- Kim benim ile ailemin arasını “على/alâ” edatı ile ayıracak olursa, benim şefaatime eremez.²⁴⁵

Bu, Şia’nın uydurmalarından biridir.²⁴⁶ Allah onların belasını versin. Nitekim İsmâ, *Câmî*’ye yazdığı haşiyesinin²⁴⁷ “Yasaklar Bölümü”nde buna dikkat çekmektedir. Ancak orada “alâ kelimesi” anlamına gelen, “على/alâ” edatının önünde “كلمة/kelime” lafzı yer almaktadır. Ben de derim ki: Mustafa Efendî el-Antâkî, bu rivayeti meşhur lafzıyla rivayet ettikten sonra şöyle demektedir: “Bu rivayet, sabit olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Sabit olduğu farzedilse bile burada kastedilen Ali b. Ebî Tâlib’dir.”²⁴⁸ Bu noktayı iyi düşün.

٢٥٥٥- مَنْ فَرَّحَ أَنْتَى فَكَأَنَّمَا بَكَى مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ.

2555- Bir kızı sevindiren kimse, Allah korkusuyla ağlayan kimse gibidir.

olduğunu ifade etmiştir. Bu ve benzeri rivayetler sebebiyle baştaki hadisimiz, en azından -Tirmizî’nin dediği gibi- *hasen* kategorisinde değerlendirilmelidir. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

245 Bu rivayet, “*Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed...*” diye telaffuz ettiğimiz salavat cümlesinde “*Muhammedin*” lafzı ile “*âl-i Muhammed*” terkihi arasındaki “*alâ*” harf-i cerrinin kullanılmasını şefaatinin önündeki engel olarak görmektedir. (Bk. San’ânî, *Tenvîr*, VIII, 95, h.nr: 6144) Muhtemelen Hz. Peygamber’in, ailesi ve ehl-i beytiyle bir bütün olduğunu ve aralarına bir harf-i cer bile konulamayacağını belirtmek için Şia tarafından uydurulmuştur. (Çeviren)

246 Ancak bugün birçok Şii’nin de bu hadisi *uydurma* saydığı belirtilmektedir. (Bk. Bekr b. Abdullah Ebû Zeyd, *Mu’cemu’l-menâhi’l-lafziyye ve fevâid fi’l-elfâz*, Riyad 1996, s. 574) -Çeviren-

247 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Aclûnî burada Ebû İshak İsmâüddîn İbrahim el-İsferâyînî’nin (ö. 945/1538) *Hâşiyetü’l-İsâm ale’l-Câmî* diye bilinen eserini kastetmektedir. (Geniş bilgi için bk. İsmail Durmuş, “İsferâyînî İsmâüddîn,” *DİA*, XXII, 516-517) -Çeviren-

248 Burada Hz. Ali’ye duyulan aşırı sevgiden dolayı Hz. Peygamber’in âlinin sadece Hz. Ali’ye ve onun nesline has kılınması kastedilmektedir. (Bk. İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu’l-Beyân*, Beyrut, ts., VII, 221) -Çeviren-

İbn Hacer el-Mekkî, Suyûtî'den naklen bu rivayetin **uydurma** olduğuna dikkat çekmektedir.²⁴⁹

٢٥٥٦ - مَنْ فَطَرَ صَائِمًا كُتِبَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجْرِ الصَّائِمِ شَيْءٌ.

2556- Kim bir oruçluyu iftar ettirse, oruçlunun sevabının aynısı ona da yazılır. Oruçlunun sevabından da hiçbir şey eksilmez.

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, İbn Mâce ve İbn Menî'in Zeyd b. Hâlid'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Bir lafızda da **“ona yazılır”** ifadesi yerine **“ona vardır”** lafzı kayıtlıdır.²⁵⁰ Öte yandan Taberânî de bunu Âişe *radiyallahu anhâ*'dan ilk lafza benzer şekilde ve şu ilave ile rivayet etmektedir: **“Oruçlu hayır namına ne yapmışsa, o yemekten kaynaklanan güç ve enerji onda olduğu sürece, onun sevabının aynısı ona da (yemek sahibine) verilir.”**²⁵¹ Keza Deylemî de bunu Ali *radiyallahu anh*'dan şu lafızla rivayet etmektedir: **“Kim mü'min bir oruçluyu iftar ettirirse, Allah onu saygıyla yüceltecek yetmiş meleği onun için görevlendirir...”**²⁵² Beyhakî'nin Zeyd b. Hâlid kanalıyla rivayet ettiği hadis de şöyledir: **“Kim bir oruçluyu iftar ettirir yahut cihad edecek kimseyi teşhizatlandırırsa, onun sevabının aynısını alır.”**²⁵³ İmam Ahmed, İbn Mâce, Taberânî ve Beyhakî'deki ve Ziyâüddîn el-Makdîsî'nin *el-Muhtâra*'sındaki hadis de bu manadadır. Yine Taberânî'nin Selmân yoluyla aktardığı rivayetin lafzı

249 İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 123, soru nr: 156.

250 Tirmizî, Savm 82; İbn Mâce, Sıyâm 45; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 10, h.nr: 21676; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 216, h.nr: 3426. Tirmizî'nin hakkında *hasen-sahih* dediği bir hadistir. (Çeviren)

251 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 153, h.nr: 7136. Heysemî bu rivayetin isnadındaki Hakem b. Abdullah'ın *metrûk* biri olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel, bu ravinin “hadislerinin tamamının uydurma” olduğunu söylemiş, Ebû Hâtim de onun “yalancı” olduğunu ifade etmiştir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, III, 157, h.nr: 4895; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, III, 333-334, ravi nr: 1368) -Çeviren-

252 İsnadında İsa b. Mihrân adında uydurma hadisler aktaran, yalancı bir Râfîzî bulunduğu belirtilmektedir. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 457-458, ravi nr: 1405; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 324, ravi nr: 6613) -Çeviren-

253 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 427, h.nr: 3666.

da şudur: **“Kim bir oruçluyu helâl yoldan elde edilmiş bir yiyecek ve içeceklerle iftar ettirirse, melekler ona salât ederler...”**²⁵⁴ Necmüddîn el-Gazzî de bu rivayeti Selmân kanalıyla gelen bir hadis olarak Taberânî’ye şu lafızla nispet etmektedir:²⁵⁵ **“Kim Ramazan’da bir oruçluyu helâl kazandıran elde edilmiş bir yiyecek ve içeceklerle iftar ettirirse, Ramazan ayının saatlerinde melekler ona salât ederler, Kadir gecesi de Cebrail ona salât eder...”**

Öteyandan Ali b. Hucr’un *Fevâid*’inde, onun tarikiyle İbn Huzeyme’nin *Sahîh*’inde ve Beyhakî’nin *Şuabu’l-îmân* ve *Fezaîlû’l-evkât* isimli eserlerinde geçen lafız ise şöyledir: **“Kim bir oruçluyu iftar ettirirse, bu onun günahlarının bağışlanmasına ve boynunu cehennem ateşinden kurtarmasına vesile olur. Ayrıca oruçlunun sevabının aynısı ona da yazılır. Oruçlunun sevabından da hiçbir şey eksilmez.”** Sahâbîler “Ey Allah’ın Rasûlü! Her birimiz oruçluyu iftar ettirecek bir şeyler bulma imkânına sahip değiliz!” dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Allah, oruçluyu su katılmış bir içimlik süt yahut su veya hurma ile iftar ettirene de bu sevabı vermektedir. Kim bir oruçlunun karnını doyurursa, Allah da ona benim havzımdan içirecek ve bu sayede cennete girene kadar hiç susamayacaktır.”** Ancak bu iki rivayet de zayıftır.²⁵⁶

۲۵۵۷ - مَنْ قَالَ أَنَا مُؤْمِنٌ فَهُوَ كَافِرٌ، وَمَنْ قَالَ أَنَا عَالِمٌ فَهُوَ جَاهِلٌ.

2557- Kim ben mü’minim derse o kâfirdir. Kim de ben âlimim derse o da cahildir.

Taberânî, bu hadisin ikinci kısmını *el-Mu’cemu’l-evsat*’ta, içerisinde Leys b. Ebî Süleym’in bulunduğu bir isnadla İbn Ömer’den rivayet etmekte;²⁵⁷ hadisin ilk kısmını ise *el-Mu’cemu’s-sağîr*’de Yahya b. Ebî

254 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, VI, 261, h.nr: 6162. Bu rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, II, 92, h.nr: 1638; Şevkânî, *el-Fevâidü’l-mecmûa*, s. 92, h.nr: 19; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, III, 503, h.nr: 1333. (Çeviren)

255 Gazzî, *İtkân*, II, 609, h.nr: 1982.

256 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 163-166, h.nr: 1170.

257 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, VII, 59, h.nr: 6846. Heysemî sözü geçen zatın zayıf biri olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, I, 186, h.nr: 879) -Çeviren-

Kesîr'in kendi sözü olarak şu lafızla nakletmektedir: "Kim ben cennet-
teyim derse o cehennem ateşindedir."²⁵⁸ İsnadı ise zayıftır.²⁵⁹ Deylemî
de bu hadisi **çok zayıf bir isnadla** Câbir'den rivayet etmektedir. Keza
Hâris b. Ebî Üsâme'nin Ömer b. el-Hattâb'dan mevkuf olarak aktardığı
rivayet ise **munkatıdır**. İbn Hacer el-Heytemî de *Fetâvâ*'sında şunları
söylemektedir:²⁶⁰ "Bu rivayet, isnadındaki zayıflığın yanı sıra tâbiîn nesli-
nin küçüklerinden biri olan Yahya b. Ebî Kesîr'in sözlerinden biridir. Bu
rivayeti merfu olarak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e izafe eden
kimse ise, bu konuda kesin bir dil kullanmadığı için hadis hafızları tara-
fından *vehimle* suçlanmıştır. Ayrıca **zayıf** ve **muhtelit** bir ravidir. Üstelik
pek çok sahâbînin ve diğer nesillerden sayılamayacak ölçüde fazla şahsi-
yetin her birinin 'Ben âlimim' dedikleri sabittir. Bu kadar kişinin de Pey-
gamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kınadığı bir yanılsa düşmeleri söz
konusu olamaz. Bütün bunlardan çok daha etkili ve esaslı olan delil ise
Hz. Yusuf'un şu sözüdür: **"Şüphesiz ben iyi korur ve iyi bilirim (âlim)."**²⁶¹

۲۵۵۸ - مَنْ قَادَ أَعْمَىٰ أَزْبَعِينَ خَطْوَةً غَفَرَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ.

2558- Kim görme engelli birine kırk adım rehberlik ederse, Allah onun geçmiş ve gelecek günahlarını affeder.

Hatîb el-Bağdâdî'nin İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.²⁶²
Münâvî şöyle der:²⁶³ İsnadında Abdülbâkî b. Kâni' vardır. Zehebî de bunu
ed-Duafâ'sına almıştır.²⁶⁴ Ayrıca Zehebî *Mîzânü'l-i'tidâl*'de bu hadisi İbn
Abbâs kanalıyla merfu olarak: **"Kim gözleri görmeyen birine kırk arşın
rehberlik ederse cennete girer"** lafızıyla rivayet ettikten sonra şöyle de-
mektedir: "İsnadında Abdullah b. Ebân es-Sekaffî adında tanınmayan/bi-
linmeyen biri vardır. Haberi de münker ve bâtıldır."²⁶⁵

258 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 120, h.nr: 176. *el-Mu'cemu's-sağîr*'de rivayetin ikinci kısmı da Yahya b. Ebî Kesîr'in sözü olarak geçmektedir. (Çeviren)

259 Bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 186, h.nr: 880; Sehâvî, *Makâsîd*, V, 166-167, h.nr: 1171.

260 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 120, soru nr: 132.

261 Yusuf 12/55.

262 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 295, ravi nr: 4744.

263 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 188.

264 Zehebî, *el-Muğnî*, s. 365, ravi nr: 3454.

265 Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 388, ravi nr: 4189. İbnü'l-Cevzî, İbn Ömer, Abdullah b. Amr, İbn Abbâs, Enes, Câbir ve Ebû Hureyre kanalıyla gelen benzer manadaki rivayetleri tek tek ele alarak hadisin *uydurma* olduğuna hükmetmektedir.

٢٥٥٩- مَنْ قَتَلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ.

2559- Malı uğruna öldürülen kimse şehittir.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî, Abdullah b. Amr kanalıyla rivayet etmişlerdir.²⁶⁶ Ayrıca Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin Saîd b. Zeyd yoluyla rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin *hasen* hükmünü verdiği bir hadis olup şöyle bir ziyadesi vardır: **“Kanı uğruna öldürülen kimse şehittir. Dini uğruna öldürülen kimse de şehittir. Ailesi uğruna öldürülen de şehittir.”**²⁶⁷

٢٥٦٠- مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ.

2560- Kim Allah'ın dini en yüce olsun diye savaşıyorsa işte o, Allah yolundadır.

Ahmed b. Hanbel ve *Kütüb-i Sitte* müsnanlarının Ebû Musa el-Eş'arî kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²⁶⁸

Sağânî de başlıktaki lafızla gelen rivayeti *uydurma* saymaktadır. Ancak Suyûtî, İbnü'l-Cevzî'nin uydurma hükmüne *iraz* ederek hadisin uydurma değil, zayıf kategorisinde yer aldığını ispatlamaya gayret eder. Sehâvî de bu konuyla ilgili bahsi geçen sahâbîlerin rivayetlerini *tek tek* zikrettikten sonra şu değerlendirmeyi yapar: “Bütün bu hadisler zayıftır. Hatta bir kısmı diğerlerinden daha çok zayıftır. Ancak bunların toplamı, söz konusu hadisin bir aslı olduğunu göstermektedir.” Nitekim Elbânî de aynı şekilde rivayetleri ayrıntılı bir şekilde incelemekte ve zayıf olduğunu ifade etmektedir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 173-178; Sağânî, *Mevzûât*, s. 44, h.nr: 57; Suyûtî, *Leâli*, II, 75-77; Sehâvî, *el-Ecvibetü'l-mardiyye*, II, 655-658; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, X, 139-144, h.nr: 4626) -Çeviren-
266 Buhârî, Mezâlim 34; Müslim, İmân 226; Tirmizî, Diyât 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 74, h.nr: 6522.

267 Ebû Dâvûd, Sünnet 32; Tirmizî, Diyât 22; Nesâî, Tahrîm 22; İbn Mâce, Hudûd 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 190, h.nr: 1652; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 467, h.nr: 3194.

268 Buhârî, Him 45, Cihâd, 15, Farzu'l-humûs 10, Tevhîd 28; Müslim, İmâre 150, 151; Ebû Dâvûd, Cihâd 25; Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 16; Nesâî, Cihâd 21; İbn Mâce, Cihâd 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 243, h.nr: 19493.

٢٥٦١- مَنْ قَالَ "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ" مُخْلِصًا دَخَلَ الْجَنَّةَ.

2561- Kim samimiyetle lâ ilâhe illallah derse cennete girer.

Bu hadisi Bezzâr ve Taberânî Ebû Saîd el-Hudrî yoluyla rivayet etmektedirler.²⁶⁹ Ayrıca İbnü'n-Neccâr da bunu Enes'ten şu ilave ile rivayet etmiştir: "İnsanlara bu müjdeyi vereyim mi?" diye sorulunca Allah Rasûlü şu cevabı verdi: "**İnsanların buna güvenmelerinden (dolayısıyla hayırlı işler yapmada tembel ve ihmalkâr davranmalarından) endişe ediyorum.**"²⁷⁰ Öte yandan Taberânî ve Ebû Nuaym da bu hadisi Zeyd b. Erkam'dan rivayet etmekte ancak şu ziyadeyi zikretmektedirler: "Peki, bu (kelime-i tevhidin) samimiyeti nedir? diye sordular. Allah Rasûlü de şöyle buyurdu: "**Kişiyi Allah'ın yasakladığı haramlardan alıkoymasıdır.**"²⁷¹

٢٥٦٢- مَنْ قَالَ فِي دِينِنَا بِرَأْيِهِ فَاقْتُلُوهُ.

2562- Dinimiz hakkında kendi görüş ve kanaatine (re'y) göre konuşan kimseyi öldürün.

el-Vecîz'de geçtiğine göre bunu İshak el-Malatî uydurmuştur.²⁷²

269 Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, I, 11-12, h.nr: 7; Taberânî, *Duâ*, s. 434, h.nr: 1478. Bu rivayetin isnadındaki Atiyye'nin zayıf biri olduğuna dair ayrıntılar için bk. Gumârî, *el-Müddâvî*, VI, 375-376. (Çeviren)

270 Enes yoluyla gelen bu manadaki hadis için bk. Buhârî, *İlim* 49; Müslim, *Îmân* 53.

271 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 56, h.nr: 1235; Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 254. Heysemî, Taberânî'deki rivayetin isnadında yer alan Muhammed b. Abdurrahmân b. Gazvân'ın hadis uyduran biri olduğunu belirtmektedir. Ebû Nuaym'ın isnadında ise bu ravi bulunmamakla birlikte Heysem b. Cemmâz adında zayıf ve *metrûk* bir kişi mevcuttur. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 18, h.nr: 18; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, IV, 319, ravi nr: 9292) Şu da var ki buradaki Ebû Saîd el-Hudrî, Enes ve Zeyd b. Erkâm kanalıyla gelen rivayetler tenkide tâbi tutulmuş olsa da bunlarla aynı manada sahih hadisler de vardır. Örnek olarak bk. Buhârî, *İlim* 49; Müslim, *Îmân* 44, *Salât* 12; Ebû Dâvûd, *Salât* 37; Tirmizî, *Îmân* 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 465, h.nr: 19689. -Çeviren-

272 Bk. İbn Ebî Hâtim, *İlelü'l-hadîs*, IV, 211, h.nr: 1373; İbn Adiy, *el-Kâmil*, I, 539, ravi nr: 155; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 95; Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 596, ravi nr: 730; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 254, h.nr: 512.

٢٥٦٣- مَنْ قَدَّمَ لِأَخِيهِ إِبْرِيْقًا يَتَوَضَّأُ بِهِ فَكَأَنَّمَا قَدَّمَ جَوَادًا مَسْرُوجًا مُلْجَمًا يُقَاتِلُ عَلَيْهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ.

2563- Kim bir kardeşine abdest alacağı bir ibrik takdim ederse, ona Allah yolunda üzerinde cenk edeceği, eğlenmiş, dizgine vurulmuş (tam donanımlı) bir savaş atı takdim etmiş gibi olur.

İbn Teymiyye bu hadisin **uydurma** olduğunu ifade etmiş; Suyûtî de Zeyl’inde “İbn Teymiyye’nin dediği gibidir” demiştir.²⁷³

٢٥٦٤- مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ مَعْكَوْسًا أَلْقِيَ فِي النَّارِ مَنكَوْسًا.

2564- Kim Kur’ân’ı tersinden okursa, tepetaklak cehennem ateşine atılır.

Aliyyü’l-Kârî bu rivayetin **uydurma** olduğunu söylemektedir.²⁷⁴

٢٥٦٥- مَنْ قَرَأَ الْبَقْرَةَ وَآلَ عِمْرَانَ وَلَمْ يُذْغِ بِالشَّيْخِ فَقَدْ ظَلِمَ.

2565- Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerini okuduğu hâlde kendisine “hoca” diye seslenilmeyen kimseye zulmedilmiştir.

Sehâvî *Makâsîd*’da şöyle demektedir:²⁷⁵ Bunun (bu lafızla) aslı yoktur. Evet, Ahmed b. Hanbel ve İbn Ebî Şeybe’nin Enes kanalıyla rivayet ettikleri bir hadiste şu lafız geçmektedir: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e vahiy katipliği yapan bir adam vardı. Bu zat Bakara ve Âl-i İmrân’ı okumuş biriydi ve bir adam Bakara ve Âl-i İmrân’ı okumuşsa bizim gözümüzde büyük ve saygıdeğer biri sayılırdı...”²⁷⁶ İbn Hibbân da bu hadisi: “Bize göre şanı yüce biri sayılırdı...”²⁷⁷ lafızıyla nakleder.

273 İbn Teymiyye, *Ehâdîsü’l-kussâs*, s. 83, h.nr: 55; a.mlf., *Mecmûu’l-fetâvâ*, XVIII, 383; Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 793, h.nr: 1012.

274 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 355, h.nr: 515.

275 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 167-169, h.nr: 1172.

276 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 247, h.nr: 12215. Şuayb el-Arnaût ve ekibinin değerlendirmesine göre isnadı Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre sahih bir rivayettir. (Çeviren)

277 *Keşfü’l-hafâ* ve kaynağı *Makâsîd*’da burada “şanı yüce” diye çevirdiğimiz “zû şe’n” lafzı “zû beyân” şeklinde kaydedilmiştir. Ancak İbn Hibbân’da ibare “zû

Cevherî ise *Sihâh*'ında bu rivayeti şu lafızla zikretmektedir: “Bir adam Bakara ve Âl-i İmrân'ı okuyabiliyorsa bizim gözümüzde yüce ve saygın biri olurdu...” Öte yandan Zemahşerî de bunu Bakara sûresinin tefsirinde zikreder.²⁷⁸ Bu rivayetin aslı ise Buhârî ve Müslim'de Enes'ten gelen bir hadis olarak yer almakta, ancak ilgili “yüce ve saygın biri olurdu” ifadesi yer almamaktadır.²⁷⁹ Bu sebeple Tîbî'nin, bu rivayetin *Keşşâf*'ta geçen lafzını Buhârî ve Müslim'e nispet etmesi isabetli değildir. Aynı zamanda Zemahşerî, Cin sûresinde bu rivayeti Ömer *radıyallahu anh'a* dayandırmakta ve Enes hadisi olarak rivayet etmemektedir.²⁸⁰ Keza Tirmizî ve İbn Hibbân'ın Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin **hasen** değerlendirmesinde bulunduğu bir hadis de şöyledir: Bir heyet gönderme hazırlığı yaparken (başlarına bir emir tayin etmek maksadıyla) aralarındaki en gençlerinden sayılan bir adama hitaben “**Bakara sûresini ezbere biliyor musun?**” diye sordu. O da “Evet” deyince Allah Rasûl: “**O hâlde git, sen onların emirisin!**” buyurdu.²⁸¹

٢٥٦٦- مَنْ قَرَأَ فِي الْفَجْرِ بِـ “أَلَمْ نَشْرَحْ” وَ “أَلَمْ تَرَ كَيْفَ” لَمْ يَزَمْذ.

2566- Kim Sabah namazında “elem neşrah (İnşirâh)” ve “elem tere keyfe (Fil)” sûrelerini okursa gözü iltihaplanmaz.

Sehâvî *Makâsîd*'da şunları söylemektedir: Bunun bir aslı yoktur. Burada sabah namazının sünnetinin yahut farzının kastedilmiş olması arasında bir fark yoktur. Zira bu rivayet her ikisindeki kıraat sünnetine aykırıdır. Her ne kadar sıradan halktan birçok kişiden bunun tecrübeyle sabit olduğu hususu bana anlatılmış olsa da (hakikat budur). Hatta böyle yapmanın genel rahatsızlık ve ağrılardan koruduğu da söylenmektedir. Nitekim İbnü'r-Rükn el-Halebî'nin *Ravdu'l-efkâr* isimli eserinde, Gazzâlî'ye ulaşan bir habere göre birçok salih ve gönül ehli şahsiyetin şöyle dedikleri belirtilir: “Kim sabah namazının iki rekâtında bu sûreleri okursa, her türlü zalimin

şe'n” tarzında yazılmıştır. (Bk. *Sahîh*, III, 19, h.nr: 744) Kanaatimizce doğrusu da budur. (Çeviren)

278 Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 98.

279 Buhârî, Menâkıb 25; Müslim, Münâfikîn 14.

280 Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 623.

281 Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 2; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 81, h.nr: 8696; İbn Huzeyme, *Sahîh*, III, 5, h.nr: 1509; İbn Hibbân, *Sahîh*, V, 499, h.nr: 2126; Hâkim, *Müstedrek*, I, 611, h.nr: 1622.

ve düşmanın eli ona uzanamaz ve onlara hiçbir şekilde o kimseye ulaşma fırsatı verilmez.” Gazzâlî, daha sonra da “Bu, şüphesiz doğrudur” demektedir. Ancak Sehâvî, “Ben bunu *İhyâ*’da göremedim” dedikten sonra sözlerine şöyle devam etmektedir: Aynı şekilde abdestten sonra Kadir sûresini okumanın da bir aslı yoktur. Her ne kadar Hanefîlerden İmam Ebu’l-Leys es-Semerkândî’ye nispet edilen *Mukaddime*’de bu rivayete yer verildiğini görmüş olsam da (aslı yoktur). Üstelik görüldüğü kadarıyla söz konusu rivayetin ilgili kitaba başkaları tarafından sokulduğu anlaşılmaktadır. Bu da aynı şekilde abdest sonrası (okunması meşru olan dua²⁸²) sünnetinin ihmaline yol açmaktadır.²⁸³ *Vallahu a’lem*.

٢٥٦٧- مَنْ قَتَلَ حَيَّةً فَكَأَنَّمَا قَتَلَ كَافِرًا.

2567- Kim bir yılan öldürürse bir kâfir öldürmüş gibidir.

Deylemî’nin İbn Mes’ûd kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Hatîb el-Bağdâdî ve İbnü’n-Neccâr’da İbn Mes’ûd yoluyla nakledilen rivayetin lafzı ise şöyledir: “*Kim bir yılanı veya akrebi öldürürse bir kâfir öldürmüş gibidir.*”²⁸⁴

٢٥٦٨- مَنْ قَتَلَ وَرَعًا فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ كُتِبَتْ لَهُ مِائَةٌ حَسَنَةٍ، وَمَنْ قَتَلَهَا فِي الضَّرْبَةِ الثَّانِيَةِ فَلَهُ كَذَا وَكَذَا حَسَنَةٌ دُونَ الْأُولَى، وَإِنْ قَتَلَهَا فِي الضَّرْبَةِ الثَّالِثَةِ فَلَهُ كَذَا وَكَذَا حَسَنَةٌ دُونَ الثَّانِيَةِ.

2568- Kim zehirli iri bir keleri ilk vuruşta öldürürse ona yüz iyilik sevabı yazılır. Kim de onu ikinci vuruşta öldürürse, birincisinden daha az olmak üzere ona da şu kadar iyilik sevabı vardır. Eğer o kimse onu üçüncü vuruşta öldürürse ona da ikinciden daha az olmak üzere şu kadar iyilik sevabı vardır.

282 Mesela bk. Müslim, Tahâret 17.

283 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 170-172, h.nr: 1173.

284 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, III, 22, ravi nr: 639; Heysemî, *Keşfü’l-estâr*, II, 71, h.nr: 1229, 1230. Dârekutnî bu hadisin merfu ve mevkuf olarak rivayet edildiğini ve İbn Mes’ûd’un sözü (mevkuf) bir rivayet olarak nakledilen versiyonunun daha doğru gözüktüğünü belirtmektedir. (Bk. Dârekutnî, *İlel*, V, 74, h.nr: 720) -Çeviren-

Ahmed b. Hanbel, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²⁸⁵

٢٥٦٩- مَنْ قَرَأَ الْآيَتَيْنِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي لَيْلَةِ كَفَّاتِهِ.

2569- Bakara sûresinin sonundaki iki âyeti (Âyete'l-Kürsî) gecele-
yin okuyan kimseye bu âyetler yeter.

Dört Sünen sahibinin ve İbn Hibbân'ın Ebû Mes'ûd kanalıyla rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin **sahih** saydığı bir hadistir.²⁸⁶

٢٥٧٠- مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكَهْفِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَضَاءَ لَهُ مِنَ النُّورِ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ
وَالْأَرْضِ.

2570- Kim Cuma günü Kehf sûresini okursa gökle yer arası kadar
bir nurla aydınlanır.

Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Mes'ûd yoluyla rivayet ettikleri bir hadis-
tir.²⁸⁷ Ayrıca Beyhakî bu hadisi yine İbn Mes'ud'dan şu lafızla da rivayet
etmektedir: **“Kim Cuma gecesi Kehf sûresini okursa, kendisiyle Beyt-i
Aûk (Kâbe) arası kadar bir nurla aydınlanır.”**²⁸⁸ Keza İbn Merdûye'nin

285 Müslim, Selâm 147; Ebû Dâvûd, Edeb 176; Tirmizî, Ahkâm 1; İbn Mâce, Sayd 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 297, h.nr: 8659.

286 Bu hadis Buhârî ve Müslim başta olmak üzere pek çok kaynakta geçmektedir. Bk. Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 10, 27, 34; Müslim, Müsâfirîn 255; Ebû Dâvud, Ramazân 9; Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 4; İbn Mâce, İkâmet 183; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 300, h.nr: 17068; İbn Hibbân, *Sahih*, III, 60, h.nr: 781. Ayrıca *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshasında sahâbî ravinin ismi yanlışlıkla İbn Mes'ûd olarak kaydedilmiştir. (Çeviren)

287 Başlıktaki lafzı Hâkim ve Beyhakî'nin basılı eserlerinde tespit edemedik. (Çeviren)

288 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Dârimî ve Beyhakî bu lafızla gelen rivayeti sadece Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla nakletmektedirler. Ayrıca Dârimî yalnızca mevkuf olan rivayeti zikrederken, Beyhakî hem merfu hem de mevkuf rivayetlere yer vermektedir. Bk. Dârimî, Fezâilü'l-Kur'ân 18; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 353, h.nr: 5996; a.mlf., *Şuabu'l-îmân*, IV, 86, h.nr: 2220. Aynı manada yine Ebû Saîd'den gelen rivayetler için bk. Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 348, h.nr: 10724; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 123, h.nr: 1455; Hâkim, *Müstedrek*, I, 752, h.nr: 2072. Heysemî, Taberânî'deki rivayetin ravilerinin Buhârî ve Müslim'in ravileri olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VII, 53, h.nr: 11145) Sonuç

İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadisin lafzı da şöyledir: **“Kim Cuma günü Kehf sûresini okursa, onun için ayaklarının altından gökyüzüne kadar uzanan ve kıyamet günü onu aydınlatan bir nur doğar ve iki Cuma arasında işlediği (günahlar) da bağışlanır.”**²⁸⁹

۲۵۷۱- مَنْ قَصَدَنَا وَجَبَ حَقُّهُ عَلَيْنَا.

2571- (Bir ihtiyaç için) kapımıza gelenin hakkı üzerimize vacip olmuştur.

Sehâvî *Makâsîd*'da şunları söylemektedir:²⁹⁰ Bu rivayete bu lafzıyla vâkıf olamadım. Ancak bu manada daha önce **“At sırtında gelse bile dilen-
cinin bir hakkı vardır”** hadisi geçmişti.²⁹¹ Aliyyü'l-Kârî de şöyle der: Keza bu manadaki hadislerden biri de şudur: **“Bir kavmin itibarlı ve saygın şahsiyeti size geldiği zaman, ona gereken ilgi ve değeri gösterin.”**²⁹² Şüphe yok ki Allah Teâla'nın **“Sizin Allah katında en değerli ve üstün olanınız, (O'na) karşı gelmekten en çok korkup sakınanınızdır”**²⁹³ âyeti gereğince her mü'min Allah katında itibarlı ve saygındır. (Aliyyü'l-Kârî'den yaptığımız nakil) burada sona erdi.²⁹⁴ Bu hususu iyi düşün.

۲۵۷۲- مَنْ قَصَّ أَظْفَارَهُ مُخَالِفًا لَمْ يَرِ فِي عَيْنَيْهِ رَمْدًا.

2572- Kim turnaklarını birer parmak atlayarak keserse gözlerinde bir iltihaplanmaya şahit olmaz.

Bu ifade birçok âlimin sözlerinde geçmektedir. Mesela; Şeyh Abdülkâdir'in *Gunye*'si ve İbn Kudâme'nin *el-Muğnî*'sinde yer almakta-
dır. Sehâvî ise *Makâsîd*'da şunları söyler: “Bunun aslını bulamadım. An-

---

olarak bazı tarikleri itibariyle tenkit edilmiş olsa da tariklerinin toplamı açısından bakıldığında hadisin mevkuf ve merfu rivayetlerinin her ikisinin de *sahih* olduğu belirtilmektedir. Geniş bilgi için bk. İbnü'l-Mulakkın, *el-Bedrü'l-münîr*, II, 292-293; Elbânî, *İrvâu'l-galîl*, III, 93-94, h.nr: 626. (Çeviren)

289 Münzirî bu rivayetin *la be'se bih* sayılan bir isnadla Ebû Bekir b. Merdûye tarafından *Tefsîr*'inde rivayet edildiğini belirtmektedir. Bk. *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 298, h.nr: 1098. (Çeviren)

290 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 172, h.nr: 1174.

291 Bk. 2074 no'lu rivayet.

292 Bu hadis daha önce 180 no'lu rivayet olarak ele alınmıştı.

293 Hucurât 49/13.

294 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 355-356, h.nr: 517.

cak Hafız [Şerefüddîn] Dimyâtî bu sözü bir kısım hocalarından nakletmektedir. Ahmed b. Hanbel de bunun müstehap olduğunu belirtmektedir.”²⁹⁵ Bazıları da bu turnak kesme yöntemini “sağda حواس/havâbis, solda أو حسب/evhaseb”²⁹⁶ şeklinde kodlamışlardır. Biz bu konuyu *Tuhfetü ehli'l-îmân* adlı eserimizin sonlarında ayrıntılı bir şekilde ele aldık.

٢٥٧٣- مَنْ قَطَعَ رَجَاءَ مَنْ اِزْتَجَاهُ قَطَعَ اللهُ مِنْهُ رَجَاءَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَمْ يَلِجِ الْجَنَّةَ - وَفِي لَفْظٍ: “فَلَمْ يَدْخُلِ الْجَنَّةَ” -

2573- Kim kendisinden umut ve beklentisi olan birinin umudunu keserse Allah da kıyamet günü o kişinin kendisinden umut ve beklentisini keser, dolayısıyla o da cennete sokulamaz. -Bir lafızda da şöyle geçer: Dolayısıyla o da cennete giremez.-

Bazıları bunu Ebû Hureyre'den merfu şekilde rivayet edilen bir hadis olarak Ahmed b. Hanbel'e nispet etmektedir. Ancak Sehâvî bu hususta şöyle demektedir: “Bu Ahmed b. Hanbel adına **uydurulmuş** bir iftiradır.”²⁹⁷ Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu rivayetin dillerde meşhur olan metninde “اِزْتَجَاهُ/irtecâhü” lafzı yerine aynı manaya gelen “اِسْتَرْجَاهُ/istercâhü” lafzı geçmektedir.

٢٥٧٤- مَنْ قَطَعَ سِدْرَةَ صَوَّبَ اللهُ رَأْسَهُ فِي النَّارِ - وَفِي رِوَايَةٍ لِلطَّبْرَانِيِّ “مَنْ سَدَّرَ الْحَرَمَ” -

2574- Kim sedir ağacını keserse Allah onu baş aşağı cehenneme atar/atsın.

295 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 172-174, h.nr: 1175.

296 Burada Arapçadaki parmak isimlerinin baş harfleriyle bir kodlama yapılmıştır. Arapçadaki parmak isimleri ise şöyledir: Serçe parmağı “الخنصر/hinsır/hinsar,” yüzük parmağı “البنصر/binsır/binsar,” orta parmak “الوسطى/vustâ,” işaret parmağı “السبابة/sebbâbe,” baş parmak da “الإبهام/ibhâm.” Bunların baş harfleri kodlandığında mesela sağ el için sıralama önce serçe (خ/hı), sonra orta (و/vav), daha sonra baş parmak (ل/elif), ardından yüzük (ب/be), en son da işaret parmağı (س/sin) şeklinde olur ki bu durumda turnaklar birer parmak atlanarak kesilmiş olacaktır. Aynı şekilde sol elin koduna göre kesim sırası baş - orta - serçe - yüzük - işaret parmakları şeklinde olacaktır. (Çeviren)

297 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 174-175, h.nr: 1176.

Taberânî'ye ait bir rivayette "**Harem'in sedir ağaçlarından birini keserse...**" lafzı yer almaktadır.²⁹⁸ Bu lafız da hadisten kastedilen manayı açıklamakta ve (yanlış anlaşılma) sorununu ortadan kaldırmaktadır.²⁹⁹

٢٥٧٥- مَنْ قَضَى صَلَاةً مِنَ الْفَرَائِضِ فِي آخِرِ جُمُعَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ كَانَ ذَلِكَ جَابِرًا لِكُلِّ صَلَاةٍ فَاتَتْهُ فِي عُمْرِهِ إِلَى سَبْعِينَ سَنَةً.

2575- Kim Ramazan ayının son Cuma'sında farz namazlardan birini kaza ederse, bu kaza, yetmiş yıllık ömrü boyunca kaçırdığı her namazı telafi eder.

Aliyyü'l-Kârî bu rivayetle ilgili olarak şöyle demektedir: "Bu, kesinlikle bâtıldır. Çünkü 'hiçbir ibadetin, yıllarca kılınmamış/kaçırılmış bir namazın yerini tutamayacağı' konusunda var olan icma hükmüne aykırıdır. Üstelik ne *en-Nihâye*'nin ne de *el-Hidâye*'nin diğer şarihlerinin³⁰⁰ bu rivayeti eserlerinde nakletmiş olmalarına itibar etmemek gerekir. Zira bu şarihler, muhaddislerden olmadıkları gibi, bu hadisi muharriclerden herhangi birine de isnad etmiş değillerdir."³⁰¹

298 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 50, h.nr: 2441. Bu lafız, daha önce 1879 no'lu hadisin dipnotunda da belirttiğimiz gibi doğrudan hadisin metni olarak değil, sahâbî ravinin veya diğer ravilerden birinin açıklama notu olarak geçmektedir. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

299 Bu ve benzer manadaki rivayetlerin ayrıntılı bir izah ve değerlendirmesi daha önce 1879 no'lu rivayette yapılmıştı. (Çeviren)

300 *el-Hidâye*, Burhâneddin el-Merginânî'nin (ö. 593/1197) Hanefî fıkının en tanınmış ve muteber metinlerinden biri olup müellifin, Kudûrî'ye ait *el-Muhtasar* ile Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *el-Câmiu's-sagîr*'inde mevcut meseleleri bir araya getirmek suretiyle kaleme aldığı *Bidâyetü'l-mübtedî* adlı eserinin şerhidir. Altmış civarında şerhi bulunan eserin şerhleri arasında Sîgnâkî tarafından yazılan *en-Nihâye* isimli bir şerhten de söz edilmektedir. (Geniş bilgi için bk. Cengiz Kallek, "el-Hidâye," *DÎA*, XVII, 471-473) Aliyyü'l-Kârî'nin sözünü ettiği bu olsa gerektir. (Çeviren)

301 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 356, h.nr: 519.

٢٥٧٦- مَنْ كَتَبَ بِقَلَمٍ مَقْصُورٍ، وَتَمَثَّلَ بِمِثْطٍ مَكْشُورٍ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَبْعِينَ بَابًا مِنْ الْفَقْرِ.

2576- Kim kısalmış bir kalemle yazı yazar ve kırık bir tarakla tararırsa, Allah ona fakirliğin yetmiş kapısını açar.

Sağânî bu rivayetin uydurma olduğunu belirtmektedir.³⁰² Metinde geçen “مَقْصُور/ maksûr” kelimesi sanki “نَصِير/ kasîr (kısa)” anlamına gelmektedir. Meşhur olan lafzı “*Kim gövdesi budaklı bir kalemle yazarsa...*” şeklindedir.

٢٥٧٧- مَنْ كَانَ آخِرَ كَلَامِهِ “لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ” دَخَلَ الْجَنَّةَ.

2577- Son sözü “lâ ilâhe illallah” olan kimse cennete girer.

Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Hâkim’in Muâz kanalıyla rivayet ettikleri ve Hâkim’in **sahih** saydığı bir hadistir. Keza İbn Mende de bunu Ebû Saîd el-Hudrî’den rivayet etmektedir.³⁰³ İbn Asâkir’in Câbir yoluyla naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: “*Ölüm döşeğinde ‘lâ ilâhe illallah’ sözüyle hayatının sona ermesi takdir edilen kimse cennete girer.*”³⁰⁴ Taberânî’nin Ali radiyallahu anh kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı da şudur: “*Son sözü ‘lâ ilâhe illallah’ olan kimse cehennem ateşine girmez.*”³⁰⁵

٢٥٧٨- مَنْ كَانَ مَعَ اللَّهِ كَانَ اللَّهُ مَعَهُ.

2578- Kim Allah ile beraber ise, Allah da onunla beraberdir.³⁰⁶

302 Sağânî, *Mevzûât*, s. 40, h.nr: 42.

303 Ebû Dâvûd, Cenâiz 20; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 363, 443, h.nr: 22034, 22137; Bezzâr, *Müsned*, VII, 77, h.nr: 2626; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, XX, 112, h.nr: 221; İbn Mende, *Ma‘rifetü’s-sahâbe*, s. 911; Hâkim, *Müstedrek*, I, 503, 678, h.nr: 1299, 1842. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *İrvâu’l-ğalîl*, III, 149-150, h.nr: 687. (Çeviren)

304 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LII, 189-190, h.nr: 10987.

305 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, I, 180, h.nr: 574. Bu rivayetin isnadında Ebû Bilâl el-Eş‘arî adında *zayıf bir ravi* bulunduğu belirtilmektedir. (Bk. Zehebî, *Mîzânü’l-i’tidâl*, IV, 507, ravi nr: 10040; Heysemî, *Mecma‘*, II, 323, h.nr: 3912) -Çeviren-

306 Aclûnî, hakkında hiçbir izah ve değerlendirme yapmadığı bu rivayeti ileride 2623 no’lu rivayet olarak aynı lafızla tekrar etmekte ve tek cümlelik bir açıklama ile yetinmektedir. (Çeviren)

٢٥٧٩- مَنْ كَانَ فِي حَاجَةٍ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ.

2579- Kim kardeşinin ihtiyacını karşılarsa, Allah da onun ihtiyacını karşılar.

Harâitî'nin *Mekârimü'l-ahlâk*'ta İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.³⁰⁷ Yine Hatîb de bunu Dînâr b. Enes'ten şu lafızla rivayet eder: **"Kim bir kardeşinin dünyevi ihtiyaçlarından birini giderirse, Allah da onun, en basiti 'mağfiret' olmak üzere yetmiş iki ihtiyacını giderir."**³⁰⁸

٢٥٨٠- مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُحْسِنْ إِلَى جَارِهِ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُقِلْ خَيْرًا أَوْ لِيَشْكُتْ.

2580- Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse komşusuna iyilik etsin. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse ya hayır söylesin veya sussun!

307 Harâitî, *Mekârimü'l-ahlâk*, s. 52, h.nr: 106. Bu rivayet, hem de aynı lafızla Buhârî ve Müslim başta olmak üzere birçok muteber kaynakta geçmesine rağmen Aclûnî'nin neden tali sayılabilecek bir kaynakla yetindiğini anlamak zordur. Şu kadar var ki Aclûnî'nin bu konudaki kaynağı sayılan Gazzî'nin *İtkân*'ında da (II, 615-616, h.nr: 2003) bu malumat böyle geçtiği için, Aclûnî de buradan alıntı yapmakla yetinmiş ve daha başka bir araştırma yapma ihtiyacı hissetmemiş olmalıdır. Hadisin geçtiği diğer muteber kaynaklar için bk. Buhârî, *Mezâlim* 4, *İkrâh* 7; Müslim, *Birr* 58; Ebû Dâvûd, *Edeb* 45; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 463, h.nr: 5646; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 467, h.nr: 7251; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 291, h.nr: 533. (Çeviren)

308 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XII, 507, ravi nr: 5836. *Keşfü'l-hafâ*'da "Dînâr b. Enes'ten" şeklinde yazılan cümle, kaynak olarak gösterdiği Hatîb'in *Târîh*'inde "Enes b. Mâlik'in azadlı kölesi Dînâr yoluyla Enes'ten" şeklinde kaydedilmektedir. Doğrusu da bu olmalıdır. Ayrıca rivayetin üç tariki itibarıyla sahih olmadığına, sözü geçen Dînâr isimli ravinin de yalancı biri olduğuna dair bilgi için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 21, h.nr: 846. (Çeviren)

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim ve Tirmizî, Ebû Şüreyh ve Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmektedirler.³⁰⁹

٢٥٨١- مَنْ رَزَقَ فِي شَيْءٍ فَلْيَرْزُقْهُ.

2581- Kendisine (helâl yoldan) bir şeyde rızık verilmiş kimse, onu bırakmayıp devam etsin.

Beyhakî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Bir lafızda da şöyle geçer: “Allah kime bir şeyde rızık nasip etmişse, onu bırakmayıp devam etsin.”³¹⁰ Dillerde meşhur olan lafzı şöyledir: “Kime bir şeyde bereket bahşedilmişse, onu bırakmayıp devam etsin.”³¹¹

٢٥٨٢- مَنْ رَضِيَ عَنِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

2582- Kim Allah'tan razı olursa, Allah da ondan razı olur.

İbn Asâkir'in Âişe radiyallahu anhâ kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.³¹²

٢٥٨٣- مَنْ رَضِيَ مِنَ اللَّهِ بِالْيَسِيرِ مِنَ الرِّزْقِ رَضِيَ اللَّهُ مِنْهُ بِالْقَلِيلِ مِنَ الْعَمَلِ.

2583- Kim Allah'ın takdir ettiği az bir rızka razı olursa, Allah da onun az bir ameline razı olur.³¹³

٢٥٨٤- مَنْ كَانَتْ لَهُ ثَلَاثُ بَنَاتٍ أَوْ أَخَوَاتٍ فَصَبَرَ عَلَى لَأْوَائِهِنَّ وَضَرَائِهِنَّ وَسَرَائِهِنَّ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ بِمُضِلِّ رَحْمَتِهِ إِثَابَهُ، فَقَالَ رَجُلٌ: وَاثْنَتَانِ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: ”وَاثْنَتَانِ“، فَقَالَ رَجُلٌ: وَوَاحِدَةٌ فَقَالَ: ”وَوَاحِدَةٌ“

309 Buhârî, Edeb 31; Müslim, İmân 76, 77; Tirmizî, Kıyâmet 50; İbn Mâce, Edeb 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 291, h.nr: 16370.

310 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 442, h.nr: 1184-1185.

311 Benzer manadaki rivayetler ve ilgili değerlendirmeler daha önce 2376 no'lu rivayette ayrıntılı bir şekilde geçmişti. (Çeviren)

312 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXXIII, 360, ravi nr: 3620. Suyûtî'nin zayıf olduğuna dair harf simgesi koyduğu bir hadistir. (Bk. San'ânî, *Tenvîr*, X, 237, h.nr: 8687) -Çeviren-

313 Aclûnî'nin hakkında hiçbir izah ve değerlendirme yapmadığı bu hadis, daha önce aynı manaya gelen bir kelime farkıyla 2487 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

2584- Kimin üç kızı veya üç kız kardeşi olur da bunların zorluklarına, darlık ve bolluk hâllerine sabrederse, onlara olan şefkat ve merhameti vesilesiyle Allah o kimseyi cennete girdirir. Bir adam “İki (kız veya kız kardeş) de olur mu ey Allah’ın Rasûlü?” diye sordu. Allah Rasûlü “İki de olur” buyurdu. Başka bir: “Peki, bir tane olur mu?” dedi. Allah Rasûlü “Bir tane de olur” buyurdu.

Harâitü’nin rivayet ettiği bir hadis olup lafız da ona aittir. Hâkim de bunu “veya üç kız kardeşi...” ifadesi olmaksızın rivayet etmekte ve **isnadının sahih** olduğunu belirtmektedir.³¹⁴ *Vallahu a’lem.*

٢٥٨٥- مَنْ كَتَمَ سِرَّهُ مَلَكَ أَمْرَهُ.

2585- Sırrını saklayan kişi, kontrol altına alır işi!

Sehâvî *Makâsıd*’da şöyle demektedir:³¹⁵ Merfu rivayetler arasında yer almamaktadır. Ancak Beyhakî’ye ait *Menâkıbu’s-Şâfiî* isimli eserde Şâfiî’nin “Sırrını saklayabilen kişinin özgürlüğü daima kendi elindedir” dediği kayıtlıdır. Aynı şekilde Şâfiî şunu söyler: Bize Amr b. el-Âs’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Birine bir sır verip de o da o sırrı başkasına ifşa edince onu kınayıp ayıplayamam. Çünkü benim gönlüm ondan daha dar (olduğu için bir sırrı bile saklamayı beceremedi)!”³¹⁶ Evet, daha önce merfu bir rivayet olarak “إِنجَاحُ حَوَائِجِكُمْ بِالْكِتْمَانِ / **İhtiyaçlarınızın giderilmesi için gizlilikten yararlanın...**” hadisi geçmişti.³¹⁷

٢٥٨٦- مَنْ كَتَمَ عِلْمًا يَغْلُمُهُ الْجَمُّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلَجَامٍ مِنْ نَارٍ.

2586- Kim bildiği bir ilmi gizlerse kıyamet günü kendisine ateşten bir gem vurulur.

314 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 148, h.nr: 8426; Harâitü, *Mekârimü'l-ahlâk*, s. 214, h.nr: 650; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 195. Hâkim’in “isnadı sahihtir” değerlendirmesine Zehebî de muvafakat etmektedir. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıca bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 47, h.nr: 3027. Bu manada farklı sahâbîler kanalıyla gelen rivayetler için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 590-592, III, 24-25, VI, 397, h.nr: 294-296, 1027, 1028, 2679. (Çeviren)

315 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 175-176, h.nr: 1178.

316 Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfiî*, II, 204.

317 Bk. 342 no'lu rivayet.

Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, İbn Hibbân ve Hâkim'in Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri; Tirmizî'nin **hasen-sahih** dediği, Hâkim'in ise **sahih** saydığı bir rivayettir.³¹⁸ Bu hadisin pek çok tariki vardır. İbnü'l-Cevzî bunların çoğunu *el-İlelü'l-mütenâhiye* adlı eserine almıştır.³¹⁹ Ayrıca bu konuda Enes, Câbir, Âişe, İbn Abbâs, İbn Ömer, İbn Mes'ûd ve daha başkalarından gelen rivayetler de vardır. Nitekim Zeylaî bunu (*Keşşâf*'ın) Âl-i İmrân sûresindeki hadislerinin tahricinde zikreder.³²⁰ Sehâvî de *Makâsıd*'da şöyle demektedir: "Bu hadisteki tehdit, kitapları, onlardan faydalanmak isteyen kimselerden alıkoyup engellemeyi de kapsar. Özellikle de kitabın fazla nüshasının bulunmadığı durumlarda ve söz konusu kitapların sahibi, elindeki kitaplara müracaat edip yararlanabilecek seviyede işin ehli biri değilse (başkasının faydalanmasını engellemek, ilgili tehdidin kapsamına girer). Bu tür sorunlarla çok sık karşılaşılmaktadır."³²¹ *Vallahu a'lem*.

٢٥٨٧- مَنْ كَثُرَتْ صَلَاتُهُ بِأَلَيْلٍ حَسَنَ وَجْهَهُ بِالنَّهَارِ

2587- Gece namazı çok olan kimsenin gündüz yüzü güzelleşir.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demektedir:³²² İbn Mâce'de bazısı Câbir'den gelen³²³ birkaç farklı tarikle rivayet edilmiş olmasına rağmen bu hadisin aslı yoktur.³²⁴ Bu tariklerin çoğunu Kuzâî ve diğerleri eserlerine almışlardır. Ancak hocamızın (İbn Hacer) bazı cevaplarında bizatihi kendi hattıyla bu hadis ile ilgili olarak "**zayıf**" hükmünü verdiğini görmüştüm. Hatta bu hadisi (başka rivayetlerle) takviye edenler de vardır. Fakat muteber olan görüş ilkidir (zayıf olmasıdır). Ayrıca İbn Adiy de bunu epey ayrıntılı bir değerlendirmeye reddetmiştir. İbn Tâhir de şunu söylemiştir: "Kuzâî, ta-

318 Ebû Dâvûd, İlim 9; Tirmizî, İlim 3; İbn Mâce, Sünnet 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 18, h.nr: 7571; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 297-298, h.nr: 95-96; Hâkim, *Müstedrek*, I, 181, h.nr: 344.

319 Bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 88-100, h.nr: 115-142.

320 Zeylaî, *Tahrîcü ehâdîsi'l-Keşşâf*, I, 252-257, h.nr: 268.

321 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 176-179, h.nr: 1179.

322 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 179, h.nr: 1180.

323 Buradaki "bazısı Câbir'den gelen" ifadesi Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında yer almamaktadır. (Çeviren)

324 İbn Mâce, İkâmet 174. Tespitlerimize göre İbn Mâce'de Câbir kanalıyla gelen rivayet dışında bu hadisin daha başka bir tariki bulunmamaktadır. (Çeviren)

riklerinin çokluğundan dolayı bu hadisi sahih zannetmiştir. Bu konuda da mazurdur. Çünkü Kuzâî hafız biri değildir.”

Öte yandan İbn Adiy, Dârekutnî, Ukaylî, İbn Hibbân ve Hâkim gibi hadis imamları bu sözün, Şerîk’in, Sâbit’e söylediği bir söz olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.³²⁵ İbn Adiy de şunu söyler: “Abdullah b. Şübrüme eş-Şüreykî ve Abdülhamîd b. Bahr gibi kişilerden oluşan bir topluluk bu hadisi Sâbit’ten aşırımlardır.”³²⁶ İbn Hacer el-Mekkî ise *Fetâvâ*’sında şöyle demektedir: “Hadis âlimleri bu hadisin, İbn Mâce’nin *Sünen*’inde yer almasına rağmen uydurma olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır.”³²⁷

٢٥٨٨ - مَنْ كَثُرَ سَوَادُ قَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ.

2588- Kim bir topluluğun sayıca daha kalabalık görünmesini sağlarsa o da onlardandır.

325 Hadisin isnadı İbn Mâce > İsmail b. Muhammed > Sâbit b. Musa > Şerîk > A’miş > Ebû Süfyân > Câbir şeklindedir. Buna göre Şerîk, bu rivayetdeki talebesi Sâbit’e bu sözü söylemiş olmaktadır. Kaynaklarımızda anlatıldığına göre hâdise şöyle cereyan etmiştir: Şerîk, “Bize A’miş’in, Ebû Süfyân’dan onun da Câbir’den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur” dediği isnadı imla ettirmek üzere bir müddet susar. Bu arada, söz konusu isnadını verdiği hadisin metnini imla ettirmeden önce talebesi Sâbit’e bakarak “Gece namazı çok olan kimsenin gündüz yüzü güzelleşir” diyerek övgü dolu bir söz söyler. Zira Sâbit, (gece namazlarını kılan) zühd ve takva sahibi biri olduğu için ona bu sözüyle latife yapmak niyetindedir. Ancak Sâbit bu cümleyi, söz konusu isnadın metni zannederek bir hadis olarak aktarmaya başlar. Bu yönüyle bakıldığında ilgili cümle, asıl metne eklenmiş (*müddrec*) fakat kasıtlı olmayan bir uydurma sayılmaktadır. (Bilgi için bk. Suyûtî, *Tedribu’r-râvî*, III, 486) -Çeviren-

326 Hadis terminolojisinde “hadis hırsızlığı” diye tanımlanabilecek bu duruma “serikatü’l-hadis” denmektedir. *Serikatü’l-hadis* bir kimsenin, bir hocadan duymamış/muteber bir yolla almamış olduğu bir hadisi ondan duymuş/muteber bir yolla almış olduğunu iddia etmesi veya bir hocadan aldığı bilinen bir hadisi bu hocanın tabakasındaki diğer bir hocaya nisbet etmesi olarak bilinir. (Bk. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 276) İbn Adiy’in eserinde zayıf birtakım ravilerin bu hadisi Sâbit’ten aşırarak suretiyle Şerîk’ten nakletmiş oldukları bilgisi kayıtlıdır. Bu da Şerîk’ten bizzat duymamış oldukları bir hadisi ondan duymuş olduklarını iddia etmeleri demektir. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 201) -Çeviren-

327 Bk. İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâva’l-hadisîyye*, s. 120, soru nr: 132.

Ebû Ya'lâ ve *Kitâbu't-Tâat*'inde Ali b. Ma'bed'in rivayet ettiklerine göre, bir adam, İbn Mesûd'u bir düğün ziyafetine davet eder. İbn Mes'ûd da davet mahalline gelip girmek üzereyken içeride oyun eğlence olduğunu duyunca girmez. Kendisine bu durumun sebebi sorulduğunda "Kuşkusuz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işitmiştim" diyerek ilgili hadisi zikreder ve şunu ilave eder: "**Kim bir topluluğun ameline razı olursa, o ameli işleyenlere ortak olur.**"³²⁸ Keza Deylemî'de de bu ilave lafızla geçmektedir. İbnü'l-Mübârek'in *ez-Zühd* adlı eserinde ise Ebû Zer'den buna benzer manada mevkuf bir rivayet nakledilmiştir.³²⁹ Bu hadisi destekleyici nitelikte benzer manadaki bir hadis de daha önce geçmiş olan: "مَنْ تَشَبَهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ" / **Kim bir topluma benzemeye çalışırsa o da onlardandır**" hadisidir.³³⁰

٢٥٨٩- مَنْ كَثُرَ هَمُّهُ سَقَمَ بَدَنُهُ، وَمَنْ سَاءَ خُلُقُهُ عَذَبَ نَفْسُهُ، وَمَنْ لَاحَى الرِّجَالَ سَقَطَتْ مُرُوءَتُهُ وَدَهَبَتْ كِرَامَتُهُ.

2589- Kimin dert ve tasası artarsa bedeni hastalanır. Kimin de ahlâkı kötüleşirse kendine işkence etmiş olur. Kim de insanlarla ağzı dalaşına girip çekişirse kişiliği zedelenir ve itibarsızlaşır.

Hatîb el-Bağdâdî'nin *el-Müttefik ve'l-müfterik* isimli eserinde Ali *ra-diyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. İsnadında ise **iki meçhul ravi** vardır.³³¹

328 İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, VIII, 319, h.nr: 1660; Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, IV, 346. Bu rivayetin isnadındaki Amr b. el-Hâris ile İbn Mes'ûd arasında bir kopukluk (inkıta) mevcuttur. Zira Amr'ın doğumu hicri 90 civarındır. İbn Mes'ûd'un vefatı ise hicri 32 civarındadır. (Bk. Zehebî, *Siyer*, VI, 352, ravi nr: 150; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 303, ravi nr: 3613) Dolayısıyla rivayet, teknik bakımından *zayıf* kategorisindedir. (Çeviren)

329 İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühd ve'r-rekâik*, II, 12.

330 Bk. 2436 no'lu hadis.

331 Hatîb el-Bağdâdî, *el-Müttefik ve'l-müfterik*, I, 518, h.nr: 274. Ayrıca bk. Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, II, 240, h.nr: 122; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 19, h.nr: 8081. Ayrıca hadisin "bâtil" olduğuna dair bk. İbn Kudâme, *el-Müntehab min ilel'l-Hallâl*, s. 89, h.nr: 34. (Çeviren)

۲۵۹۰- مَنْ كَرَّمَ أَصْلَهُ وَطَابَ مَوْلَدُهُ حَسَنٌ مَخْضَرَةٌ.

2590- Soyu asil olup nezih bir yuvada, yüce bir ahlâk ve karaktere sahip bir annenin evladı olarak dünyaya gelen kimsenin bulunduğu meclis de hoş ve güzel olur.

İbnü'n-Neccâr'ın Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Münâvî şöyle der: "İbnü'n-Neccâr bu rivayetin *bâtıl* olduğunu söylemektedir."³³²

۲۵۹۱- مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلَيْ مَوْلَاهُ.

2591- Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır.³³³

Bu hadisi Taberânî, Ahmed b. Hanbel ve *el-Muhtara*'da Ziyâüddîn el-Makdisî, Zeyd b. Erkam, Ali ve ayrıca otuz sahâbîden şu lafızla rivayet etmişlerdir: "**Allah'ım! Onu dost edineni sen de dost edin! Ona düşmanlık edene sen de düşman ol.**" Hadis mütevatir veya meşhurdur.³³⁴

332 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 216. Ancak Münâvî, bu rivayet hakkında İbnü'n-Neccâr'ın değil İbn Adiy'in "bâtıl" dediğini söylemektedir. *Keşfü'l-hafâ*'nın metnine bu isim yanlışlıkla İbnü'n-Neccâr şeklinde kaydedilmiş olmalıdır. Hadisin *bâtıl* ve *uydurma* olduğuna dair bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 395, ravi nr: 346; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 126, h.nr: 1013; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, II, 238, h.nr: 841. (Çeviren)

333 Sözlükte "birinin yakını, dostu, arkadaşı ve yardımcısı olmak, onun idaresini elinde bulundurmak" anlamındaki velâyet (vilâyet) kökünden masdar ismi ve sıfat olan mevlâ kelimesi "birine sevgiyle bağlanan, dost, arkadaş, yardımcı; sahip ve mâlik" gibi manalara gelir. (Geniş bilgi için bk. Bekir Topaloğlu, "Mevlâ," *DİA*, XXIX, 440-441) -Çeviren-

334 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 262, h.nr: 950; Bezzâr, *Müsned*, X, 211-212, h.nr: 4298-4300; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 439, h.nr: 8419; İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 375, h.nr: 6931; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 368, h.nr: 2254; Hâkim, *Müstedrek*, III, 118, h.nr: 4576; Ziyaüddîn el-Makdisî, *el-Muhtara*, II, 105, h.nr: 479-481. "**Allahım!..**" diye başlayan dua cümlesinin bulunmadığı rivayet için ayrıca bk. Tirmizî, *Menâkıb* 20; İbn Mâce, *Sünnet* 11.

٢٥٩٢- مَنْ كَثُرَ كَلَامُهُ كَثُرَ سَقَطُهُ، وَمَنْ كَثُرَ سَقَطُهُ كَثُرَتْ ذُنُوبُهُ، وَمَنْ كَثُرَتْ ذُنُوبُهُ فَالْثَّارُ أُولَى بِهِ.

2592- Çok konuşan çok hata yapar. Çok hata yapan da çok günaha girer. Çok günaha giren ise cehenneme müstehaktır.

Bir lafızda da “*cehenneme müstehak olmuştur*” ifadesi geçmektedir. Zeynüddîn el-İrâkî’nin de dediği gibi isnadı **zayıf** bir rivayettir.³³⁵ Taberânî, Ebû Nuaym, Askerî ve diğerlerinin İbn Ömer’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.³³⁶ Ancak Askerî bu hususta şunları söyler: Bunun bir vehim olduğunu zannediyorum. Doğrusu Ömer *radıyallahu anh*’ın kendi sözü olmasıdır. Nitekim Ahnef şöyle demektedir: Ömer bana dedi ki: “Ey Ahnef! Çok gülenin heybeti azalır. (Çok) şaka yapan kimse hafife alınır. Bir şeyi çok yapan kimse onunla tanınıp bilinir. Çok konuşan çok hata yapar. Çok hata yapanın da hayâsı azalır. Hayâsı az olanın da verâ duygusu azalır. Verâ duygusu azalanın ise kalbi ölür.”³³⁷ Keza Askerî’nin rivayetine göre Muâviye, babasını kastederek “Eğer insanlar! Ebû Süfyân’ın neslin-den gelen evladı olsaydı, hepsi akıllı kimseler olurlardı!” deyince bir adam ona cevaben “İnsanlar Ebû Süfyân’dan çok daha hayırlısının evladı olmalarına rağmen aralarında akıllı olanı da var, ahmak olanı da!” dedi. Bunun üzerine Muâviye şöyle dedi: “Çok konuşan çok hata yapar.”³³⁸ Bu konuda Muâz ve daha başkalarından gelen rivayetler de vardır. Yine bu manadaki rivayetlerden biri de İbn Asâkir’in Ebû Hureyre’den rivayet ettiği ve hakkında “**hem isnadı hem metni gariptir**” dediği şu lafızda bir hadis vardır: “**Çok gülen kimse hafife alınır. Fazlaca komiklik yapan kimsenin haşmeti gider. Çok fazla şaka şamata yapan kimsenin de vakarı yok olur. Aç karnına su içen de kuvvetinin yarısını kaybeder. Çok konuşanın çok hatası olur. Çok hata yapan da cehenneme layıktır!**”³³⁹

335 İrâkî, *el-Muğnî*, s. 999, h.nr: 1. Ayrıca bk. Ukaylî, *Duafâ*, III, 384, ravi nr: 1423; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 216, h.nr: 1173; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, X, 167-169, h.nr: 4643. (Çeviren)

336 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 328, h.nr: 6541; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 74; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 236, h.nr: 372.

337 Bk. Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 237, h.nr: 374.

338 Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 213.

339 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXIV, 456, ravi nr: 2957.

٢٥٩٣- مَنْ كَذَبَ عَلَى مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.

2593- Kim bile bile benim adıma yalan söylerse cehennemdeki yerine hazırlansın.

Bu hadisi Buhârî ve Müslim, Ali *radıyallahu anh*'dan, ayrıca Buhârî, Seleme'den³⁴⁰ merfu olarak rivayet etmektedirler.³⁴¹ Mütevatir hadislerden biridir. Bir grup hadis hafızı da bu hadisin tariklerini müstakil eserler hâlinde toplamışlardır. Hatta İbnü'l-Cevzî şöyle demiştir: “Bu hadisi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, aralarında cennetle müjdeleyen on sahâbînin de olduğu doksan sekiz sahâbî rivayet etmiştir. Böylesi bir durum başka bir hadis için söz konusu değildir.” İbn Dihye de ilgili hadisin yaklaşık dört yüz tarikten rivayet edildiğini zikreder. Bunlardan biri de şöyledir: “**Kim benim söylemediğim şeyi benim adıma nakledecek olursa, cehennemdeki yerine hazırlansın.**” Hadisin bu lafzıyla ilgili şöyle demişlerdir: “Musahhif, lehhân ve muharrife yönelik bir tehdit içermesi açısından bu lafız, diğer lafızların en çetin ve ağır olanıdır.”

٢٥٩٤- مَنْ كَظَمَ غَيْظًا وَهُوَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْفِذَهُ دَعَا اللَّهَ عَلَى رُؤُوسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُحَيِّرَهُ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ مَا شَاءَ.

2594- Kim gereğini yapmaya gücü yettiği hâlde öfkesini bastırırsa Allah, kıyamet günü hûriler arasından dilediğini seçebilmesi için onu herkesin huzurunda çağırır.

Ebû Dâvûd ve Tirmizî bu hadisi Muâz b. Enes kanalıyla rivayet etmişlerdir ve Tirmizî “**Hasen bir hadistir**” demiştir.³⁴² İbn Ebi'd-Dünyâ'nın *Zemmü 'l-gazab* adlı eserinde Ebû Hureyre yoluyla gelen bir rivayetin lafzı ise şöyledir: “**Kim gereğini yapmaya gücü yettiği hâlde öfkesini bastırırsa, Allah onun kalbini güven ve imanla doldurur.**”³⁴³ Keza Taberânî de bu hadisi *el-Mu'cemu'l-evsat* ve *el-Mu'cemu's-sağîr*'de şu lafızla rivayet etmektedir: “**Kim gereğini yapmaya gücü yettiği hâlde öfkesini bastırır-**

340 Bu isim *Keşfü'l-hafâ*'da yanlışlıkla Mesleme olarak kaydedilmiştir. (Çeviren)

341 Buhârî, İlim 38; Müslim, Mukaddime 1-4.

342 Ebû Dâvûd, Edeb 3; Tirmizî, Birr 74, Kıyâmet 48; İbn Mâce, Zühd 18.

343 Suyûtî bu rivayetin *hasen* olduğuna dair harf simgesi koymuştur. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 217) -Çeviren-

sa, Allah onu kıyamet günü hurilerle evlendirir.³⁴⁴ Kim de giymeye gücü yettiği hâlde (tevazu gereği) güzellik elbisesini giymekten vazgeçerse, Allah da ona kıyamet günü iman elbisesini giydirebilir. Kim de bir köleyi evlendirirse, Allah da kıyamet günü onun başına krallık tacını koyar.”³⁴⁵

٢٥٩٥- مَنْ لَبَسَ ثَوْبَ شَهْرَةِ الْبَسَةِ اللَّهُ ثَوْبَ ذَلٍّ وَمَذَلَّةٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2595- Kim kibir ve gösteriş amaçlı bir elbise giyerse, Allah da kıyamet günü ona zillet ve alçaklık elbisesini giydirebilir.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin **hasen bir isnadla** İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.³⁴⁶ Ayrıca İbn Mâce ve Ebû Nuaym bunu Ebû Zer'den şu lafızla rivayet etmektedirler: **“O elbiseyi üzerinden çıkarana kadar Allah o kişiden yüz çevirir.”³⁴⁷** Yine Hâris ve Taberânî'nin Enes kanalıyla rivayet ettikleri hadisin lafzı da şudur: **“Kim kibir ve gösteriş amaçlı bir kıyafet giyer veya bir bineğe binerse, [Allah dostu biri olsa bile] Allah ondan yüz çevirir.”³⁴⁸** Öte yandan Deylemî'nin yine Enes'ten merfu olarak rivayet ettiği bir hadis ise şöyledir: **“Kim tanınıp meşhur olma amacıyla yün giyerse, damarları lime lime dökülünceye kadar Allah'ın ona uyuz mikrobu bulaşmış iki kat elbise giydirmesi vacip olur.”³⁴⁹**

344 Bu cümle Taberânî'nin eserlerinde **“ona hurilerden dilediğini seçme özgürlüğü tanır”** şeklinde geçmektedir. (Çeviren)

345 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 250, h.nr: 1112; a.mlf. *el-Mu'cemu'l-evsat*, IX, 104, h.nr: 9256. Benzer manada lafızlar için bk. Ebû Dâvûd, *Edeb* 3; Tirmizî, *Kıyamet* 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 384, h.nr: 15619. (Çeviren)

346 Ebû Dâvûd, *Libâs* 5; İbn Mâce, *Libâs* 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 476, h.nr: 5664.

347 İbn Mâce, *Libâs* 25:

348 Hâris b. Ebî Üsâme, *Müsned*, II, 983, h.nr: 1094. Köşeli parantezli kısımla birlikte bu lafız tespit edebildiğimiz kadarıyla Hâris'in *Müsned*'inde geçmektedir. Taberânî'nin eserlerinin basılı nüshalarında ise bu lafızla gelen bir rivayeti tespit edemedik. Ayrıca isnadındaki Anbes ve Dâvûd b. el-Muhabber'in *zayıf* olmaları sebebiyle bu rivayetin *isnadı zayıf* sayılmıştır. (Bk. Bûsîrî, *İthâfû'l-hıyara*, IV, 483, h.nr: 3980) -Çeviren-

349 Bu rivayetin uydurma olduğuna dair bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 570, h.nr: 688; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 277, h.nr: 38; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIV, 982, h.nr: 6921.

٢٥٩٦- مَنْ لَبَسَ نَعْلًا أَضْفَرَ قَلَّ مَمْلُهُ.

2596- Kim sarı nalın giyerse derdi tasası azalır.

Ukaylî, Taberânî ve Hatîb'in İbn Abbâs'tan mevkuf olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Ancak **“derdi tasası azalır”** ifadesi yerine şu lafız yer almaktadır: “O nalın ayağında olduğu müddetçe sevinç ve mutluluğu devam eder.” İbn Ebî Hâtim ise şöyle demiştir: Bu hadisi babama sorduğumda bana “Yalan ve uydurma bir hadistir” cevabını verdi.³⁵⁰ Zemahşerî de *Keşşâfta* bu rivayeti baştaki ilk lafızla Ali *radiyallahu anh'*a nispet etmektedir.³⁵¹ Bu sözün dayanak noktası sanki Allah Teâlâ'nın şu âyetidir: **“Bakanların içini açan, mutluluk veren, parlak sarı renkli bir inek...”**³⁵²

٢٥٩٧- مَنْ لَعِبَ بِالشَّطْرَنْجِ فَهُوَ مَلْعُونٌ.

2597- Satranç oynayan kimse lanetlenmiştir.

Nevevî bu rivayetin sahih olmadığını söylemektedir.³⁵³ Sehâvî de *Makâsıd*'da şöyle söyler: “Bu rivayet hakkındaki hüküm Nevevî'nin dediği gibidir. Hatta benim *Umdetü'l-muhtec* adlı eserimde de açıkladığım üzere bu konuda merfu rivayet olarak sabit olan hiçbir şey yoktur.”³⁵⁴ Aliyyü'l-Kârî de şunları söyler: **“Satranç oynayan kimse lanetlenmiştir. Satranca bakan kimse de domuz eti yiyen kimse gibidir”** hadisini Suyûtî *el-Câmiu's-sağîr*'de **mürsel** olarak rivayet etmektedir.³⁵⁵ Hadisin isnadı

350 Ukaylî, *Duafâ*, I, 235, III, 446, ravi nr: 283, 1496; İbn Ebî Hâtim, *İlel*, VI, 228, soru nr: 2473; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 263, h.nr: 10612; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VI, 162, ravi nr: 2639.

351 Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 150.

352 Bakara 2/69. Âyetle ilgili bu yaklaşım tespit edebildiğimiz kadarıyla Aliyyü'l-Kârî'ye aittir. (Bk. *Mevzûât*, s. 357, h.nr: 523) Ancak zaten ilgili kaynaklarda İbn Abbâs'ın bu sözü söyledikten sonra söz konusu âyeti okuduğu açıkça belirtilmektedir. Dolayısıyla dayanak noktasının bu âyet olduğu muhtemel değil, gayet açıktır. (Çeviren)

353 Rivayetin uydurma olduğu da öne sürülmektedir. Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaiife*, III, 283, h.nr: 1145. (Çeviren)

354 Nevevî, *Fetâvâ*, s. 260, soru nr: 23; Sehâvî, *Makâsıd*, V, 186-187, h.nr: 1186.

355 Suyûtî, bu rivayetin Enes'ten benzer lafızla gelen bir tarikinin uydurma olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. *Ziyâdât*, II, 682, h.nr: 822) -Çeviren-

hakkında en fazla zayıf hükmü verilebilir. Ancak satrancın kınanması konusuyla ilgili diğer hadisler sayesinde kuvvet kazanmaktadır.³⁵⁶

٢٥٩٨ - مَنْ لَعِبَ بِالْتَّرْدِ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ.

2598- Tavla oynayan kimse Allah'a ve Rasûlü'ne isyan etmiştir.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin Ebû Musa kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.³⁵⁷ Ahmed b. Hanbel'in yine Ebû Musa'dan naklettiği bir rivayette **"Zarlarla oynayan kimse..."** lafzı geçmektedir.³⁵⁸ Müslim ve ismi geçen hadis âlimlerinin Büreyde yoluyla rivayet ettikleri bir hadiste ise şu lafız geçmektedir: **"Tavla oynayan kimse elini domuz etine ve kanına daldırmış gibi olur."**³⁵⁹

٢٥٩٩ - مَنْ لَقِيَ اللَّهَ لَا يَشْرِكُ بِهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ.

2599- Allah'a ortak koşmadan O'nun huzuruna varan kimse cennete girer.

356 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 357, h.nr: 524. Satranç konusunda İbn Kayyım el-Cevziyye şu önemli değerlendirmeyi yapmaktadır: "Satranç oynamanın mübah veya haram olduğuna dair hadislerin tamamı Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* adına söylenmiş bir yalandır. Bu konuda sadece sahâbeden geldiği sabit olan bir yasak söz konusudur." (Bk. *el-Menâru'l-münîf*, s. 134, h.nr: 303) Buna göre Aliyyü'l-Kârî'nin sözünü ettiği "satrancın kınanmasına dair birbirini takviye eden rivayetlerin" merfu olmayıp sahâbeden gelen mevkuf rivayetler olarak algılanması gerektiği kanaatindeyiz. (Bk. İbn Teymiyye, *Minhâcü's-Sünne*, III, 437-438) -Çeviren-

357 Ebû Dâvûd, Edeb 63; İbn Mâce, Edeb 43; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 287, h.nr: 19521, 19522; Mâlik, *Muvattâ*, Ru'yâ 6; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 433, h.nr: 1269; Hâkim, *Müstedrek*, I, 114, h.nr: 160. Hâkim bu rivayetin Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmekte, Zehebî de ona muvafakat etmektedir. (Çeviren)

358 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 253, h.nr: 19501. Şuayb el-Arnaût'a göre hasen bir hadistir. (Çeviren)

359 Müslim, Şi'r 10; Ebû Dâvûd, Edeb 63; İbn Mâce, Edeb 43; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 81, 131, 159, h.nr: 22979, 23025, 23056; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 434, h.nr: 1271.

Buhârî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.³⁶⁰ Beyhakî ve İbn Asâkir de bunu Câbir'den şu ziyade ile rivayet etmektedirler: **“Kim de Allah’a şirk koşarak O’nun huzuruna varırsa cehenneme girer.”**³⁶¹

٢٦٠٠ - مَنْ لَمْ يَخَفِ اللَّهَ خَفَ مِنْهُ.

2600- Allah’tan korkmayan kimseden sen kork!

Aliyyü'l-Kârî bu rivayetle ilgili olarak “Hadis değildir” demiştir.³⁶² Sehâvî de *Makâsıd*’da şunu söyler:³⁶³ Manası ise sahihtir. Zira Allah’tan korkmamak, kişiyi her türlü sakıncalı ve hoş karşılanmayan duruma düşürür. Üstelik daha önce “*Kim Allah’tan korkarsa, Allah her şeyi ondan korkutur. Kim de Allah’tan korkmazsa, Allah onu her şeyden korkutur*” hadisi geçmişti.³⁶⁴

٢٦٠١ - مَنْ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ مُذْمِنٌ خَمِرٍ لَقِيَهِ كَعَابِدٍ وَثْنٍ.

2601- Allah’ın huzuruna içki bağımlısı olarak çıkan kişi, bir put-perest gibi çıkar.

Bu hadisi Buhârî, *Târîh*’inde ve İbn Hibbân, Muhammed b. Abdullah’ın, babası kanalıyla aktardığı bir hadis olarak rivayet etmektedirler.³⁶⁵

360 Buhârî, İlim 49; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 55, h.nr: 12606; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 416, h.nr: 10908.

361 Müslim, İmân 152; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 372, h.nr: 14488; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VIII, 34, h.nr: 7879; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, I, 561, h.nr: 359.

362 Aliyyü'l-Kârî, *Masnû‘*, s. 193, h.nr: 363. Diğer eseri *Mevzûât*’ta ise “hadisin teknik standartları bakımından sabit değildir. Ancak manası sahihtir” demektedir. (Bk. *Mevzûât*, s. 359, h.nr: 526) -Çeviren-

363 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 187, h.nr: 1187.

364 Bu hadis 2479 no’lu rivayet olarak geçtiği gibi ileride 2785 no’lu rivayet olarak da ele alınacaktır. (Çeviren)

365 Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, I, 129, ravi nr: 386; İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 162, h.nr: 5347. Aynı manada İbn Abbâs kanalıyla gelen başka bir rivayet için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 265, h.nr: 2453; Bezzâr, *Müsned*, XI, 289, h.nr: 5085; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XII, 45, h.nr: 12428. Ayrıca benzer manada bir rivayet daha önce 2278 no’lu rivayet olarak geçmiş ve rivayetlerin sıhhatine dair değerlendirmeye orada yapılmıştı. (Çeviren)

٢٦٠٢- مَنْ لَمْ تَنْهَ صَلَاتُهُ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ لَمْ يَزِدْ مِنْ اللَّهِ إِلَّا بُغْدًا.

2602- Kimin namazı, kendisini hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoymuyorsa, o kişi yalnızca Allah'tan daha fazla uzaklaşmış olur.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, *Zühd*'ünde İbn Mes'ûd'dan mevkuf olarak; İbn Cerîr ise yine İbn Mes'ûd'dan merfu olarak rivayet etmektedirler.³⁶⁶

٢٦٠٣- مَنْ لَقِمَ أَخَاهُ لُقْمَةً خُلُوٍ صَرَفَ اللَّهُ عَنْهُ مَرَارَةَ الْمَوْقِفِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2603- Kim kardeşine bir lokma tatlı yedirirse, Allah kıyamet günü (insanların sorgulanmak üzere toplanacağı) mahşer anının acı ve dehşetini ondan uzaklaştırır.

Taberânî ve Ebû Nuaym'ın Enes kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. İsnadındaki Yezîd er-Rakâşî isimli ravi, bu hadisin rivayetinde tek kalmıştır (teferrüd).³⁶⁷

٢٦٠٤- مَنْ لَمْ يَدَاوِمَ عَلَى أَرْبَعٍ قَبْلَ الظُّهْرِ لَمْ تَنْلَهُ شَفَاعَتِي.

2604- Öğle namazının farzından önceki dört rekât sünnete devam etmeyen kimseye şefaetim erişmez.

366 Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, s. 131, h.nr: 873; Taberî, *Tefsîr*, XX, 42. (Ancak tespitlerimize göre İbn Cerîr bu rivayeti İbn Mes'ûd ve İbn Abbâs'tan merfu değil, mevkuf olarak rivayet etmektedir.) İbn Abbâs'tan merfu olarak gelen bir rivayet için de bk. Tâberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 54; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 305, h.nr: 509. Ancak bu merfu rivayet hakkında Ebû Hâtim "yalan ve iftira" değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Bk. İbn Ebî Hâtim, *İlel*, II, 514, h.nr: 554) Sonuç itibarıyla bu hadisin Hz. Peygamber'e dayandırılan merfu rivayetlerinin sahih olmadığı, sahâbî ve tâbiîn kanalıyla gelen rivayetlerin ise daha sahih olduğu vurgulanmaktadır. (Bk. İbn Teymiyye, *Mecmûu'l-fetâvâ*, XXII, 5; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VI, 254; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 178, h.nr: 5; Heysemî, *Mecma'*, II, 258, h.nr: 3557, 3558; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 54-58, h.nr: 2) -Çeviren-

367 Taberânî, *Mekârimü'l-ahlâk*, s. 373, h.nr: 166; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 54. Rivayetin uydurma olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 28-29; İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menârü'l-münîf*, s. 65, h.nr: 116; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 440; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 182, h.nr: 66; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIII, 426-429, h.nr: 6196) -Çeviren-

Suyûtî'nin, *ez-Ziyâdât ale'l-Mevzûat* isimli eserinin sonunda naklettiğine göre Hafız İbn Hacer'e bu hadis sorulduğunda İbn Hacer "Bunun bir aslı yoktur" cevabını vermiştir.³⁶⁸ *Vallahu a'lem*.

٢٦٠٥- مَنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ صَدَقَةٌ فَلْيَلْعَنِ الْيَهُودَ.

2605- Elinde verebilecek bir sadakası olmayan kimse Yahudilere lanet etsin.

Silefî, Deylemî ve İbn Adiy'in rivayet ettikleri bir hadistir.³⁶⁹ Aynı şekilde sahâbî ravisi ve sıhhat derecesi açıklanmaksızın İbn Hacer el-Mekkî'nin *el-Fetâva'l-hadîsiyye*'sinde geçmektedir. Aliyyü'l-Kârî de "Sahih değildir" demektedir.³⁷⁰

٢٦٠٦- مَنْ لَزِمَ الْأَسْتِغْفَارَ جَعَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ كُلِّ ضَيْقٍ مَخْرَجًا، وَمِنْ كُلِّ هَمٍّ فَرَجًا، وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ.

2606- Kim istiğfara (Allah'tan af ve mağfiret dilemeye) devam ederse, Allah ona her darlıktan bir çıkış, her dert ve tasadan bir kurtuluş yolu gösterir ve onu hiç ummadığı bir yerden rızıklandırır.

Bu hadisi Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Beyhakî, İbn Abbâs yoluyla rivayet etmektedirler.³⁷¹

368 Bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 800, h.nr: 1047.

369 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VII, 567, ravi nr: 1892. İbn Adiy bu rivayetin isnadında geçen Ebu'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. Süheyl el-Bâhilî el-Müeddeb'in hadis uyduran biri olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

370 Hadisin uydurma olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 11, ravi nr: 537; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 156-158; İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menârü'l-münîf*, s. 61, h.nr: 92; Suyûtî, *Leâli*, II, 64-65; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 359, h.nr: 528; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 65-66, h.nr: 17; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 219, h.nr: 104. (Çeviren)

371 Ebû Dâvûd, *Salât* 359; İbn Mâce, *Edeb* 57; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 281, h.nr: 10665; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 291, h.nr: 7677; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 490, h.nr: 6421. Hâkim, bu hadisin isnadının sahih olduğunu söylemesine, Münzirî de Hâkim'in değerlendirmesini esas almasına ve Suyûtî'nin de *sahih* olduğuna dair harf simgesi koymuş olmasına rağmen (bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 309, h.nr: 2502; San'ânî, *Tenvîr*, X, 136, h.nr: 8489) Zehebî ve Münâvî

٢٦٠٧- مَنْ لَزِمَ هَذَا الدُّعَاءَ مَاتَ قَبْلَ أَنْ يُصِيبَهُ جَهْدٌ مِنْ بَلَاءٍ: "اللَّهُمَّ أَحْسِنْ عَاقِبَتَنَا فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا، وَأَجِرْنَا مِنْ خِزْيِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْآخِرَةِ"

2607- Kim şu duaya devam ederse, başına dayanılmaz bela gelmeden vefat eder: "Allah'ım! Bütün işlerde sonumuzu güzelleştir ve bizi dünya rezilliğinden ve ahiret azabından muhafaza et."

İbn Adiy'in Büsr b. [Ebî] Ertât kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.³⁷²

٢٦٠٨- مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَكَ فَهُوَ عَلَيْكَ.

2608- Senin yanında olmayan kimse karşındadır.

Ebû Nuaym bunu, Yusuf b. Esbât kanalıyla Süfyân es-Sevrî'nin kendi sözü olarak rivayet etmektedir.³⁷³

٢٦٠٩- مَنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ وَاحِدَةٌ مِنْ ثَلَاثٍ فَلَا تَخْتَسِبْ شَيْئًا مِنْ عَمَلِهِ: تَقْوَى تَخْجُزُهُ عَنِ الْمَحَارِمِ، أَوْ حِلْمٌ يَكْفِيهِ عَنِ السَّفِيهِ، أَوْ خُلُقٌ يَعْيشُ بِهِ فِي النَّاسِ.

2609- Kimde şu üç şeyden biri yoksa, amelinden hiçbir şeyi itibara alma/sın: Onu haramlardan alıkoyan bir takva yahut sefih insandan koruyan bir hilm (yumuşak huyluluk) veya insanlar arasında yaşayabilmesini sağlayan bir ahlâk.

Taberânî'nin Ümmü Seleme kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.³⁷⁴ Bezzâr'ın da Enes yoluyla aktardığı ve **zayıf** saydığı bir rivayet de şöy-

buna itiraz etmekte ve isnadındaki Hakem b. Mus'ab isimli ravinin meçhul biri olduğunu vurgulamaktadırlar. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 580, ravi nr: 2201; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 176, h.nr: 1461; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 208) Dolayısıyla hadis **zayıf** sayılmaktadır. (Ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife*, II, 142, h.nr: 705) -Çeviren-

372 İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 154, ravi nr: 244; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, II, 33, h.nr: 1197. Heysemî hadisin ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, X, 178, h.nr: 17390) Aynı rivayetin sadece dua cümlesi daha önce 536 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

373 Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 19.

374 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXIII, 307, 395, h.nr: 695, 944. Heysemî, Ümmü Seleme kanalıyla gelen iki rivayetten 944 no'lu rivayetin ravileri hakkında

ledir: “**Şu üç şey kimde bulunursa sevabı hak etmiş ve imanı kemâle ermiştir: İnsanlar arasında yaşayabilmesini sağlayan bir ahlâk, kendisini Allah’ın koyduğu haramlardan alıkoyan bir vera ve onu cahil adamın ettiği cahillikten uzak tutacak bir hilm.**”³⁷⁵ Râfi’î’nin Ali radiyallahu anh’dan rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: “**Kimde şu üç şey bulunmazsa ne bendendir ne de Allah’tandır: Cahil adamın ettiği cahilliği kendisiyle bertaraf edeceği bir hilm, insanlar arasında yaşayabilmesini sağlayan güzel bir ahlâk ve kendisini Allah’ın yasaklarından alıkoyan bir vera.**”³⁷⁶

٢٦١٠- مَنْ لَمْ يَنْفَعْهُ عِلْمُهُ ضَرُّهُ جَهْلُهُ.

2610- İlminin kendisine fayda vermediği kimseye cehaleti zarar verir.

Aliyyü’l-Kârî “Bunu (merfu bir hadis olarak) bilmiyorum” demektedir.³⁷⁷

olumsuz tenkitlerden söz ederken 695 no’lu rivayetin ravileriyle ilgili herhangi bir görüş belirtmemektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, VIII, 190, X, 283, h.nr: 13700, 18039) Araştırabildiğimiz kadarıyla 695 no’lu rivayetin isnadında ciddi anlamda cerhedilmiş bir ravi yoktur. Bu itibarla diğer tarikleri ve farklı sahâbîler yoluyla gelen rivayetlerin toplamı göz önünde bulundurulduğunda hadisin zayıf seviyesinden *hasen* seviyesine çıkma ihtimali bulunmaktadır. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

375 Bezzâr, *Müsned*, XIII, 88, h.nr: 6443. Bu rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıca bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, II, 352, h.nr: 2690; Heysemî, *Mecma’*, I, 57, h.nr: 185. (Çeviren)

376 Taberânî, *el-Mu’cemu’s-sağîr*, II, 21, h.nr: 706; a.mlf. *el-Mu’cemu’l-evsat*, V, 120, h.nr: 4848. Heysemî bu hadisin isnadında tanımadığı birtakım raviler bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, VIII, 24, h.nr: 12686) -Çeviren-

377 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 359, h.nr: 530. Ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla bu cümle, farklı hadislerin bir paraçası olarak kaynaklarda hem merfu hem de maktu (tâbiîn sözü) olarak geçmektedir. (Abdullah b. Amr b. el-Âs kanalıyla gelen merfu rivayetin yer aldığı kaynaklar şöyledir: Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XIII, 622, h.nr: 14543; Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, I, 245, h.nr: 392; İbn Abdilberr, *Câmi’*, I, 190, h.nr: 200. Hasan el-Basrî ve Mekhûl’un sözü olarak geçtiği kaynaklar ise şöyledir: Dûlâbî, *el-Künâ ve’l-esmâ*, II, 653, h.nr: 1159; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 177) Heysemî, Abdullah b. Amr kanalıyla gelen merfu rivayetin isnadında yer alan Şehr b. Havşeb’in zayıf biri olduğunu, bir kısım âlimler tarafından ise güvenilir

٢٦١١- مَنْ لَمْ يَزْعَوْ عِنْدَ الشَّيْبِ، وَلَمْ يَسْتَحِ مِنَ الْعَيْبِ، وَلَمْ يَخْشَ اللَّهَ فِي الْعَيْبِ فَلَيْسَ لَهُ فِيهِ حَاجَةٌ.

2611- Yaşlandığı hâlde uslanmayan, ayıp ve kusurlarından utanmayan ve gayp hâlinde Allah'tan korkmayan kimsenin Allah'ın yar-dımı, lütuf ve himayesi) ile bir alakası kalmamıştır.

İbnü'l-Gars bu rivayetin **zayıf** olduğunu söylemektedir. İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'de şunu söyler: "Deylemî'nin isnadsız bir şekilde Câbir'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir."³⁷⁸

٢٦١٢- مَنْ لَمْ يَزُرْنِي فَقَدْ جَفَانِي.

2612- Beni ziyaret etmeyen kişi bana kaba ve nezaketsiz davranmış olur.

Gazzâlî bu rivayeti *İhyâ*'da şu lafızla zikretmektedir: "**İmkânı olduğu hâlde bana kalkıp gelmeyen kişi bana kabalık ve nezaketsizlik etmiş olur.**"³⁷⁹ Irâkî ise bu rivayetin *İhyâ*'daki lafzının geçtiği kaynakları zikretmemiş; sadece İbnü'n-Neccâr'ın *Târîhu'l-Medîne*'de Enes kanalıyla rivayet ettiği şu lafzına işaret etmiştir: "**Ümmetimden herhangi biri, imkânı olduğu hâlde beni ziyaret etmezse hiçbir mazereti olamaz.**"³⁸⁰ Öte yandan

sayıldığını belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, I, 184, h.nr: 870) Ancak isnadda Şehr b. Havşeb dışında Abdülazîz b. Ubeydullah adında *vâhî* ve zayıf sayılan daha başka bir ravi de mevcuttur. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 632, ravi nr: 5119) Bu itibarla merfu olan rivayet zayıf sayılmaktadır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 34-36, h.nr: 2524) Fakat Hasan el-Basrî ve Mekhûl kanalıyla gelen rivayetlerin *isnadının* *sahih ve hasen* olduğu ifade edilmektedir. (Bk. Muhammed Amr Abdüllatîf, *Tebyîzu's-sahîfe bi usûli'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, Kahire 1410, I, 29-30) *Vallahu a'lem*. -Çeviren-

378 Deylemî, *Firdevs*, III, 623, h.nr: 5946; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 174. İbnü'l-Gars bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiş olsa da daha önce 2344 no'lu rivayetin dipnotlarında belirttiğimiz gibi Zehebî ve İbn Hacer *hadisin bâtıl/uydurma* olduğunu vurgulamaktadırlar. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, IV, 462, ravi nr: 9858; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, VI, 318, ravi nr: 1141; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XII, 441-443, h.nr: 5695) -Çeviren-

379 Gazzâlî, *İhyâ*, I, 258.

380 Bu rivayetin uydurma ve iftira olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbn Abdilhâdî, es-

İbn Adiy'in *el-Kâmil*'de, İbn Hibbân'ın *ed-Duafâ*'da, Dârekutnî'nin *İlel ve Garâibü Mâlik* isimli eserlerde ve daha başka âlimlerin tamamının İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis de şudur: **“Kim hacceder de beni ziyaret etmezse bana kaba ve nezaketsiz davranmış olur.”** Ancak bu rivayet **sahih değildir**.³⁸¹ *Vallahu a'lem*.

۲۶۱۳- مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ.

2613- İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a da şükretmez.

Tirmizî'nin Ebû Saîd'den merfu olarak rivayet ettiği ve **hasen** saydığı bir hadistir. Keza Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İbn Hibbân bu hadisi Ebû Hu-reyre kanalıyla rivayet etmişlerdir ve Tirmizî de **“hasen-sahihtir”** değerlendirmesinde bulunmuştur. Öte yandan Kuzâî bunu Nu'mân kanalıyla, Deylemî de Câbir yoluyla rivayet etmektedirler.³⁸² Dimyâtî de bu hadisin tariklerini müstakil bir cüz hâlinde toplamıştır.³⁸³

۲۶۱۴- مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْقَلِيلَ لَمْ يَشْكُرِ الْكَثِيرَ.

2614- Aza şükretmeyen çoğa da şükredemez.

İbn Ebi'd-Dünyâ bu hadisi *İstinâu'l-ma'rûf* adlı eserinde Nu'mân b. Beşîr kanalıyla rivayet etmektedir. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel de bunu *lâ be'se bih* niteliğindeki bir isnadla ve şu ziyade ile rivayet etmektedir: **“İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a da şükretmez. Allah'ın nimetini an(lat)mak şükür, bunu terk etmek nankörlüktür. Cemaat (birlik ve beraberlik) bereket, ayrılık ise azaptır.”**³⁸⁴

Sârimü'l-münkî fi'r-reddi ale's-Sübki, thk. Akîl b. Muhammed el-Yemânî, Beyrut 2003, s. 177. (Çeviren)

381 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 188, h.nr: 1189. Bu rivayet ve ilgili değerlendirmeler daha önce 2460 no'lu hadiste geçmişti.

382 Ebû Dâvûd, Edeb 12; Tirmizî, Birr 35; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 472, XVII, 380, h.nr: 7504, 11280; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 85, h.nr: 218; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 365, h.nr: 1122; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 198, h.nr: 3407; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 239, h.nr: 377; Deylemî, *Firdevs*, III, 628, h.nr: 5962.

383 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 189-190, h.nr: 1190.

384 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 390-392, h.nr: 18449, 18450; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXI, 85, h.nr: 84; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 242, h.nr: 4105. Bu hadis ile ilgili değerlendirmeler daha önce 953 ve 1074 no'lu rivayetlerde de geçmişti. (Çeviren)

٢٦١٥- مَنْ لَمْ يُضْلِحْهُ الْخَيْرُ يُضْلِحْهُ الشَّرُّ.

2615- Hayrın ıslah edemediği kimseyi şer ıslah eder, dize getirir.

Hadis değildir. Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:³⁸⁵ Halk arasındaki meşhur atasözlerinden bazıları şöyledir: “Fılınca ceviz gibidir, kırılmazsa yenmez” ve “Yağı ancak mengene çıkarır.” Ben de (Aclûnî) derim ki: Yine meşhur atasözlerinden biri de şöyledir: “Musa’nın asasıyla yola gelmeyen, Firavun’un asasıyla yola gelir.” Hatta bu söz seleften bazıları’nın sözlerindendir. Öte yandan Ebû Firâs’a ait bir şiirde şöyle geçer:

“Eğer insanları araştırarak olursan (görürsün ki)

Kendilerini aşağılamadıkça sana değer vermeyen kimselerden ibarettir.

Aşağılık kimselere nezaket göstermeyi ve dostça davranmayı bırak,

Zira bu durum tam manasıyla bir acziyettir.”³⁸⁶

Nâbiğa da bir beyitinde şöyle söyler:

“Yumuşak huyluluğun hayrı yoktur;

Eğer zaman zaman saflığını bulanıklıktan
koruyacak sert bir tepkisi yoksa!”

Bir diğer şair de şöyle der:

“İnsanlardan öylesi vardır ki, kendisinden bir hayır umulamaz,

Ona zarar verecek bir şey olmadıkça!”

Keza bir başka şairin de dizeleri şöyledir:

“Hilme muhtaç olmakla beraber,

Bazı durumlarda cahilce davranmaya daha çok muhtacım.

Bende hilm için, hilm ile gemlenmiş bir at var ama

Cahilce davranmak için, cahillikle eğrlenmiş bir at da var.

385 Gazzî, *İtkân*, II, 626-627, h.nr: 2038.

386 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 398. *Keşfü'l-hafâ*'nın metninde “nezaketle ve dostça davranma” anlamına gelen “mücâmele” kelimesi, “aynı mecliste olma ve oturma” anlamına gelen “mücâlese” kelimesi olarak kaydedilmiştir. Ancak biz, konuya daha uygun olması hasebiyle Beyhakî'deki lafzı tercih ettik. (Çeviren)

Beni doğrultmak isteyen ben doğrulturum,

Beni eğriltmek isteyen de ben eğriltirim!

Aslında ben cehaletin dost ve arkadaşlığından hoşnut değilim,

Fakat zor durumda kaldığımda ondan hoşnut olurum.

Bazıları benim hakkımda ‘Bunda çirkin davranışlar’ diyorlarsa,

Doğru söylemişler ama zillet, hür insanda daha çirkin durur.”³⁸⁷

Burada değinilen mana ve yaklaşım, daha önce “خاب قوم/*Sefihi olmayan bir toplum mahvolmuştur*” rivayetinde geçmişti.³⁸⁸

٢٦١٦ - مَنْ لَمْ يَكُنْ ذَنْبًا أَكَلَتْهُ الذِّئَابُ.

2616- Kurt olmayanı kurtlar yer.

Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Enes’ten merfu olarak rivayet ettiği bir hadis olup lafzı şöyledir: “*Öyle bir zaman gelecek ki insanlar kurt (gibi) olacaklar. Zira kurt olmayanı kurtlar yer.*”³⁸⁹

٢٦١٧ - مَنْ لَمْ يَهْتَمَّ بِأَمْرِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ.

2617- Müslümanların işiyle ilgilenmeyen (derdiyle dertlenmeyen) kimse artık onlardan değildir.

387 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XI, 398. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 190-191, h.nr: 1191.

388 Bk. 1189 no’lu rivayet.

389 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, I, 223, h.nr: 736. Heysemî, bu rivayetin isnadında tanımadığı kimseler bulunduğunu, ravilerden Ziyâd en-Nümejrî hakkında ihtilaf edildiğini yani rivayetleri bazı âlimlerce makbul, bazılarınca da reddedilmiş biri olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Mecma’*, VIII, 89, h.nr: 13111) Ancak Dârekutnî bu zatın metrûk olduğunu belirtmektedir. İbnü’l-Cevzî de bu gerekçeyle hadisi *Mevzûât*’ına almıştır. Suyûtî ise İbnü’l-Cevzî’nin bu hükmüne itiraz ederek İbn Hibbân’ın *es-Sikât* isimli eserinde Ziyâd’a yer verdiğini ve sadece “bazen vehimleri olabilir” değerlendirmesinde bulunduğunu vurgular. (Bk. İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 320, ravi nr: 7919; İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 80; Suyûtî, *Leâli*, II, 245; Şevkânî, *el-Fevâidü’l-mecmûa*, s. 215, h.nr: 34) Sonuç olarak hadisin, uydurma sayılmasa bile çok zayıf kategorisinde yer aldığı söylenebilir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, I, 111, h.nr: 37) -Çeviren-

Beyhakî bu hadisi Enes'ten merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **“Kim de Müslümanlarla ilgilenmeyi bırakırsa artık onlardan değildir. Allah'tan başka kaygı ve tasası olan kimsenin Allah ile hiçbir alakası kalmamıştır.”** Aynı zamanda bu hadis Taberânî ve Ebû Nuaym'da da yer almaktadır.³⁹⁰ Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle demiştir: **“el-Ecvibetü'd-Dimyâtiyye'de bu hadisi ayrıntısıyla ele aldım.”**³⁹¹

۲۶۱۸ - مَنْ مَاتَ فَقَدْ قَامَتْ قِيَامَتُهُ.

2618- Ölenin kıyameti kopmuştur.

Sehâvî *Makâsîd*'da şunları söylemektedir:³⁹² **“أَكْثَرُوا ذَكَرَ هَازِمِ اللَّذَاتِ/ Ağızların tadını bozan, keyifleri kaçıran ölümü çokça hatırlayın”** hadisi incelenirken bu cümle zikredilmişti.³⁹³ Keza Deylemî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadisin lafzı da şöyledir: **“Biriniz öldüğü vakit kıyameti kopmuştur.”**³⁹⁴ Yine Taberânî'nin rivayetine göre Muğîre b. Şu'be şöyle demektedir: **“İnsanlar ‘kıyamet, kıyamet’ deyip duruyorlar. Aslında insanın kıyameti kendi ölümüdür.”**³⁹⁵ Öte yandan Süfyân'ın aktardığına göre, Ebû Kays şöyle der: Aralarında Alkame b. Kays'ın da bulunduğu bir cenaze merasimine katıldım. Cenaze defnedildikten sonra Alkame **“Şu zata gelince; bunun artık kıyameti kopmuştur”** dedi.³⁹⁶ Keza Enes'ten rivayet edilen bir lafız da şöyledir: **“Ölümü çokça hatırlayın. Çünkü onu zengin-**

390 Bu hadisin farklı rivayetleri ve ilgili kaynaklar daha önce 2379 no'lu rivayette zikredilmiş ve ayrıntılı bir değerlendirme yapılmıştı. (Çeviren)

391 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 193-194, h.nr: 1193.

392 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 194-195, h.nr: 1194. *Keşfü'l-hafâ*'daki bir kısım yazım hatalarını *Makâsîd*'in tahkikli nüshasına göre düzelterek çevirdik. (Çeviren)

393 Bk. 500 no'lu hadis.

394 Deylemî, *Firdevs*, I, 285, h.nr: 1117. İsnadında *metrûk ve hadis uyduran* ravilerin bulunduğu bir rivayet olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XI, 819, h.nr: 5462.

395 *Keşfü'l-hafâ* ve temel kaynağı Sehâvî'nin *Makâsîd*'ının bazı nüshalarında bu rivayet Taberânî'ye nispet edilmiş olsa da Taberânî'nin eserlerinde bu rivayeti tespit edemedik. Ancak rivayet Taberî'nin *Tefsîr*'inde (bk. XXIV, 49) sahih bir isnadla geçmektedir. Bu durumda Taberî olarak yazılması gereken isim yanlışlıkla Taberânî olarak kaydedilmiş olmalıdır. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 194-195, muhakkik Bâsüveydân'ın tahkik notu) -Çeviren

396 Taberî, *Tefsîr*, XXIV, 49. Bu rivayetin de isnadı sahihtir. (Çeviren)

ken hatırlarsanız, zenginliğin tadını kaçıır. Eğer daralıp bunaldığınız zamanlarda hatırlarsanız, size genişlik ve ferahlık verir. Ölüm, kıyamettir. Kişi öldüğü zaman kendi kıyameti kopar; hayır ve şer adına elde ettiklerini görür.”³⁹⁷

٢٦١٩- مَنْ مَاتَ بَيْنَ الْحَرَمَيْنِ بُعِثَ أَمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ مَاتَ فِي طَرِيقِ مَكَّةَ حَاجًّا لَمْ يَغْرِضْهُ اللَّهُ تَعَالَى وَلَمْ يُحَاسِبْهُ.

2619- Kim iki harem (Haremeyn) arasında ölürse, kıyamet günü güven içinde diriltilir. Kim de Mekke yolunda hacı olarak ölürse, Allah Teâlâ onu huzura getirmez ve hesaba çekmez.

Sağânî bu hadisin “uydurma” olduğunu belirtmektedir.³⁹⁸ Ancak Necmüddîn el-Gazzî şunları söyler: **“Haremeyn’den birinde ölen kimse kıyamet günü güven içinde diriltilenlerden biri olur.”** Bu hadisi Beyhakî Enes’ten şu ziyade ile rivayet etmektedir: **“Kim de Allah’ın rızasını umarak Medine’ye beni ziyaret gelirse kıyamet günü benim civarımda olur.”³⁹⁹** Ahmed b. Hanbel ise bu hadisi Ebû Hureyre’den şu lafızla rivayet etmektedir: **“Kim Haremeyn’den birinde ölürse, kıyamet günü güven içinde diriltilir.”⁴⁰⁰** Müsnedü’l-Firdevs’tе İbn Ömer kanalıyla gelen rivayet de şöyledir: **“Kim Haremeyn arasında hacı veya umreci olarak ölürse Allah onu, hesaba çekilmeyecek ve azap görmeyecek surette diriltir.”⁴⁰¹**

397 Bk. Suyûtî, *el-Câmiu’l-kebîr*, II, 7, h.nr: 4050. Suyûtî bu rivayeti aktardıktan sonra şu değerlendirmeyi yapar: “İsnadındaki Dâvûd b. el-Muhabber yalancıdır. Onun rivayette bulunduğu ravi olan Anbes b. Abdurrahmân ise *metrûk* ve *müttehem* biridir. Diğer ravi olan Muhammed b. Zâzân hakkında Buhârî ‘Hadisi yazılmaz’ demektedir.” (Çeviren)

398 Bk. Sağânî, *Mevzûât*, s. 43, h.nr: 51.

399 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VI, 50, h.nr: 3061. Münzirî bu rivayetin zayıf olduğuna işaret eder. (Bk. *et-Terğîb ve’t-terhîb*, II, 147, h.nr: 1867) -Çeviren-

400 Tespitimize göre bu rivayet bu lafızla Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde değil, Taberânî’nin *el-Mu’cemu’s-sagîr* adlı eserinde ve Câbir kanalıyla rivayet edilmektedir. (Bk. II, 85, h.nr: 827) -Çeviren-

401 Buraya kadar sıralanan rivayetlerin toplamı ile ilgili olarak âlimler arasındaki farklı değerlendirmeleri şöylece özetleyebiliriz: Zeylâî, Câbir, Enes, Selmân, Ömer ve Hâtub kanalıyla gelen bu manadaki rivayetlerin hepsinin zayıf olduğunu belirtmekte ve bütün rivayetleri aynı incelemeaktadır. Irâkî de Ebû Hureyre ve Hz. Âişe rivayetleri için aynı hükmü vermektedir. İbnü’l-Cevzî ise Câbir, Selmân

٢٦٢٠- مَنْ مَاتَ مِنْ أَصْحَابِي بِأَرْضٍ كَانَ نُورُهُمْ وَقَائِدُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2620- Ashâbımdan biri, bir bölgede ölecek olursa, kıyamet günü o bölge halkının nuru ve öncüsü olur.

Bu hadis daha önce “*Ashâbımdan her-
hangi biri, bir bölgede öldüğü takdirde...*” hadisinde geçmişti.⁴⁰²

ve İbn Ömer rivayetlerini *uydurma* hadisler arasında zikretmektedir. Buna karşılık Suyûtî, İbnü'l-Cevzî'nin bu konuda uydurma hükmüne itiraz ederek Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da Câbir ve Selmân rivayetlerini zikrettiğini ve haklarında sadece *zayıf* hükmünü verdiği ifade eder. Ayrıca Suyûtî, bu hususta daha farklı sahâbîler kanalıyla gelen benzer manadaki destekleyici rivayetlerden ötürü istihare sonucunda hadisin metni hakkında *hasen* hükmüne vardığını vurgulamaktadır. Bu noktada Gumârî de aynı gerekçeyle bu hadis hakkında *hasen* hatta *sahih* hükmünün verilebileceğini ifade eder. Buna mukabil Şevkânî ise Suyûtî'ye karşı çıkararak bu hadisin metninin, delil alınabilecek bir isnad söz konusu olmadıkça, *sahih* olmadığı gibi *hasen* de olamayacağını; zira uydurmacıların hadislerinin ne kadar fazla olursa olsun birbirini takviye edemeyeceğini ve bunlara *hasen* isminin verilemeyeceğini belirtmektedir. Hatta Şevkânî, Suyûtî'nin, başka bir eserinde bu hadisin metninin bütün tariklerinde mutlaka ya bir hadis *uydurmacısı* veya *metrûk biri* bulunduğunu itiraf ettiğini öne sürmektedir. Elbânî de bu konuda Şevkânî ile benzer bir kanaati paylaşmaktadır. Daha önce İbn Abdilhâdî de Sübkî'ye karşı yazdığı reddiyesinde ilgili hadislerin *zayıf* veya *asılsız*, *uydurma* olduğunu sonucuna varmaktadır. Bu noktada İbnü'l-Cevzî, Sağânî ve Şevkânî gibi âlimlerin müteşeddît (katı ve tavizsiz), Suyûtî'nin ise tam tersine mütesâhil bir tutum sergiledikleri açıktır. Beyhakî, Zeylâî ve Irâkî'nin yaklaşımları ise hadisin *zayıf* olduğu yönünde daha itidalli gözükmektedir. Zira hadis hakkında uydurma hükmü verenler genelde bir veya birkaç tarikini esas alarak hüküm vermektedirler. Bu itibarla hadisin, *hasen* sayılmasa bile bütünüyle *uydurma* kategorisinde görülmesi de kanaatimizce isabetli değildir. *Vallahu a'lem*. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 218-219; Zeylâî, *Tahrîcü ehâdisi'l-Keşşâf*, I, 197-199, h.nr: 208; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 284, h.nr: 3; İbn Abdilhâdî, *es-Sârimü'l-münkî*, I, 96-97, 103, 111, 174, 184; Suyûtî, *Leâli*, II, 109-110; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 114, h.nr: 31; Gumârî, *el-Müdâvî*, VI, 290-291; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisiz-zaîfe*, VI, 319-323, XIV, 752-754, h.nr: 2804, 6830) -Çeviren-

۲۶۲۱- مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِي وَهُوَ يَعْمَلُ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ نَقَلَهُ اللَّهُ إِلَيْهِمْ حَتَّى يُخْشَرَ
مَعَهُمْ.

2621- Ümmetimden Lût kavminin çirkin fiilini yaparken ölen kimseyi Allah o kavimle birlikte haşrolunması için onların yanına nakleder.

Deylemî'nin isnadsız **bir şekilde** Enes'ten merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Necmüddîn el-Gazzî de buna "Hatîb de bunu isnadlı bir şekilde rivayet eder" cümlesini ilave etmektedir.⁴⁰³ Ancak bu isnadda -Münâvî'nin de dediği gibi- **münkerü'l-hadis** bir ravi vardır.⁴⁰⁴ Öte yandan İbn Asâkir'in Vekî'ye ulaşan bir isnadla aktardığına göre, Vekî şöyle der: Bir hadiste şöyle işittim: "**Ümmetimden kim Lût kavminin çirkin fiilini işlerken ölürse, Lût kavmiyle birlikte olması ve kıyamet günü onlarla beraber haşrolması için kabri onu onların yanına götürür.**"⁴⁰⁵

۲۶۲۲- مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ وَلَمْ يُحَدِّثْ نَفْسَهُ يَغْزُو مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنْ نِفَاقٍ.

2622- Kim gaza etmeden ve gönlünde gaza etme arzusu taşımadan ölürse, bir tür nifak üzere ölür.

İbnü'd-Deyba' Temyîz'de şöyle demektedir: "*Sahîh-i Müslim*'de yer alan bir hadistir."⁴⁰⁶

403 Gazzî, *İtkân*, II, 632, h.nr: 2056; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XII, 483, ravi nr: 5806.

404 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 226. Ayrıca Suyûtî de bu hadisin zayıf olduğuna dair harf simgesi koymuştur. (Bk. Gumârî, *el-Müddâvî*, VI, 411-412) -Çeviren-

405 İbn Asâkir, *Târîhu Dimesşk*, XLV, 406. Suyûtî, her iki rivayeti *el-Câmiu'l-kebir* adlı eserinde zikretmekte; Hatîb'in rivayetindeki Yusuf b. Müslim es-Saffâr'ın "*münkerü'l-hadis*" olduğunu belirtmektedir. İbn Asâkir'in rivayetini ise Vekî'in isnad zikretmeden aktardığı bir hadis olarak vermektedir. Bu da ikinci rivayeti zayıf gördüğü hissi uyandırmaktadır. (Bk. X, 193, h.nr: 23247, 23248) Her iki rivayetin de çok zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, X, 194, 4662. (Çeviren)

406 Müslim, *İmâre* 158; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 18; Nesâî, *Cihâd* 2.

٢٦٢٣- مَنْ كَانَ مَعَ اللَّهِ كَانَ اللَّهُ مَعَهُ.

2623- Kim Allah ile beraber ise, Allah da onunla beraberdir.

Necmeddîn el-Gazzî bu rivayetin açıklama ve değerlendirme kısmını boş bırakmıştır.⁴⁰⁷

٢٦٢٤- مَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ.

2624- Kim kardeşinin ihtiyacını karşılarsa, Allah da onun ihtiyacını karşılar.

Harâitü'nin *Mekârimü'l-ahlâk*'ta İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Yine Hatîb de bunu Dînâr b. Enes'ten şu lafızla rivayet eder: **"Kim bir kardeşinin dünyevi ihtiyaçlarından birini giderirse, Allah da onun, en basiti 'mağfiret' olmak üzere yetmiş iki ihtiyacını giderir."**⁴⁰⁸

٢٦٢٥- مَنْ مَاتَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ كُتِبَ لَهُ أَجْرُ شَهِيدٍ وَوُفِيَ فِئْتَةُ الْقَبْرِ.

2625- Bir kimse Cuma günü ölürse ona bir şehit sevabı yazılır ve kabir fitnesinden korunur.

Abdurrezzâk'ın İbn Şihâb yoluyla rivayetine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **"Kim Cuma günü veya Cuma gecesi ölürse, kabir fitnesinden korunur ve şehit olarak kaydedilir."**⁴⁰⁹ Ebû

407 Gazzî, *İtkân*, II, 615, h.nr: 2002. Bu rivayet daha önce 2578 no'lu rivayet olarak aynı lafızla geçmişti. (Çeviren)

408 Harâitü, *Mekârimü'l-ahlâk*, s. 52, h.nr: 106. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XII, 507, ravi nr: 5836. *Keşfü'l-hafâ*'da "Dînâr b. Enes'ten" şeklinde yazılan cümle, kaynak olarak gösterdiği Hatîb'in *Târîh*'inde "Enes b. Mâlik'in azadlı kölesi Dînâr yoluyla Enes'ten" şeklinde kaydedilmektedir. Doğrusu da bu olmalıdır. Başlıktaki hadis aynı lafız ve değerlendirme ile 2578 no'lu hadis olarak daha önce geçmişti. Ayrıntılı bilgi için oraya bakılabilir. (Çeviren)

409 Abdurrezzâk, *Musannef*, III, 269, h.nr: 5595. Ancak bu rivayet, İbn Şihâb ez-Zührî'nin, sahâbî raviyi zikretmeksizin doğrudan Hz. Peygamber'den aktardığı bir rivayet olması bakımından *mürseldir*. Zührî'nin mürsel rivayetleri de hadis otoriteleri tarafından tenkit edilmiştir. (Bk. İbn Receb el-Hanbelî, *Şerhu İleli't-Tirmizî*, thk. H. Abdürrahîm Saîd, Ürdün 1987, I, 535) Ayrıca Abdurrezzâk'ın bu rivayeti aldığı hocası İbn Cüreyc ile İbn Şihâb arasında meçhul bir kişi vardır. (Çeviren)

Kurra da *Sünen*'de Abdullah b. Amr'dan merfu olarak bu hadisin aynısını rivayet eder. Aynı şekilde Tirmizî "şehitlik" ile ilgili kısmı zikretmeksizin aynı sahâbîden nakleder sonra da "Garip ve **munkatıdır**"⁴¹⁰ der. Taberânî ve Ebû Ya'lâ ise Abdullah b. Amr kanalıyla bu hadisi mevsûl olarak (kesintisiz bir isnadla) rivayet etmişlerdir.⁴¹¹ Ayrıca Ahmed b. Hanbel, İshâk ve Taberânî de bu hadisi [farklı bir tarikle] Abdullah b. Amr'dan rivayet ederler.⁴¹² Ebû Nuaym'ın Câbir tarikiyle naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **"Kim Cuma günü veya Cuma gecesi ölürse kabir azabından muhafaza edilir ve kıyamet günü üzerinde şehid mührüyle gelir."**⁴¹³ Keza Ebû Ya'lâ'nın Enes'ten, Deylemî'nin de Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet ettikleri hadisin lafzı da şudur: **"Kim Cuma günü veya Cuma gecesi ölürse, Allah kabir azabını ondan defeder."**⁴¹⁴ Aynı zamanda şöyle bir rivayet de nakledilmiştir: **"Kabir fitnesinden emin olma durumu, Haremeyn'den birinde veya Mekke yolunda yahut Allah yolunda sınır nöbeti tutarken vefat eden ve uyumadan önce Mülk sûresini okuyan kimseler için**

410 Tirmizî, Cenâiz 72. İbn Hacer bu rivayetin isnadında zayıflık bulunduğunu belirtir. (Bk. *Fethu'l-Bârî*, III, 253) -Çeviren-

411 Bk. Bûsîrî, *İthâfü'l-hıyara*, II, 434, h.nr: 1842. Bu rivayetin isnadında Rebîa b. Seyf adında *sadûk ancak münker rivayetleri* bulunan bir ravi vardır. (Bk. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 207, ravi nr: 1906) -Çeviren-

412 Köşeli parantezli kısım Sehâvî'nin *Makâsıd*'ından alınmıştır. (Bk. V, 197) Zira Aclûnî'nin, yaptığı alıntıyı özetleme gayesiyle hadis ilmine dair bazı teknik incelikleri gözardı ettiği görülmektedir. Biz de bunu telafi etmek maksadıyla köşeli parantez içinde göstermeyi tercih ettik. Aksi hâlde bir önceki cümlede geçen Taberânî rivayeti ile bu cümledeki Taberânî rivayeti arasındaki bir farktan söz edilemez. Kaynaklar için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 226, h.nr: 6646; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIV, 128, h.nr: 14747. Bu rivayetin isnadında da Bakıyye b. el-Velîd adında zayıf ravilerden çokça tedlis yapan sadûk biri vardır. (Bk. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 126, ravi nr: 734) -Çeviren-

413 Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 155. Bu rivayetin isnadındaki Ömer b. Musa b. Vecîh el-Vecîhî isimli ravi, *münkerü'l-hadîs* olarak bilinmekte hatta İbn Adiy tarafından isnad ve metin olarak hadis uyduran biri sayılmaktadır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 224, ravi nr: 6222) -Çeviren-

414 Bûsîrî, *İthâfü'l-hıyara*, II, 434, h.nr: 1842. İbn Hacer, Enes rivayetinin Tirmizî'de geçen rivayetten daha zayıf olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Fethu'l-Bârî*, III, 253) -Çeviren-

geçerlidir....”⁴¹⁵ Bu ve buna benzer rivayetleri Allah dostu İbn Rislân (Arslan) şu şekilde nazma dökmüştür:

“Beş şeye sarılmanı tavsiye ederim, kabir fitnesine mani olan,
 Seni azap edilmekten kurtaran ve onu senden defeden:
 Bir sınır boyunda, gece ve gündüz vakti nöbet tutmak,
 Çektiği kılıcı parıldayan şehidin ölümü,
 Ve her gece Mülk sûresini okuyan kişi,
 Ve Cuma günü ruhu teslim alınan zat,
 Nihayet karın ağrısından dolayı şehit düşenin ölümü gelir.
 Gıybet sahibinin (kabirdeki) azabı ise enva-i çeşittir.”

۲۶۲۶- مَنْ مَرَحَ اشْتَخَفَ بِهِ.

2626- (Çok) şaka yapan kimse hafife alınır.

Bu söz daha önce “مَنْ كَثَرَ كَلَامَهُ كَثُرَ سَقَطُهُ/Çok konuşan çok hata yapar...” rivayetinde geçmişti.⁴¹⁶

۲۶۲۷- مَنْ مَشَى مَعَ ظَالِمٍ فَقَدْ أَجْرَمَ.

2627- Bir zalimle birlikte yürüyen kimse suç işlemiştir.

Kuzâî ve Deylemî'nin Muâz b. Cebel'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁴¹⁷ Ayrıca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, rivayetin sonunda şöyle demektedir: “**Allah Teâlâ şöyle buyurur: Şüphesiz biz suç işleyenlerden intikam alacağız.**”⁴¹⁸ Öte yandan Taberânî, Evs b. Şürahbîl'den merfu olarak şu hadisi rivayet eder: “**Kim bir zalimle -onun**

415 Bu lafzı tek bir rivayet hâlinde tespit edebilmiş değiliz. Farklı rivayetlere ait lafızlardan müteşekkil olduğu kanaatindeyiz. (Çeviren)

416 Bk. 2592 no'lu rivayet.

417 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 243, h.nr: 389. Bu rivayetin isnadındaki Bakiyye müdellis biri olup bu rivayeti hocası İsmail b. Ayyâş'tan bizatihi işittiğini gösteren bir lafızla aktarmış değildir. Keza yine isnadda yer alan Abdülazîz b. Ubeyd de zayıf bir ravidir. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 632, ravi nr: 5115) Bu sebeple hadis zayıf sayılır. (Çeviren)

418 Secde 32/22.

**zalim olduğunu bile bile- ona yardım etmek amacıyla yürürse, İslâm da-
iresinden çıkmış olur.**⁴¹⁹ Hadis, Münâvî'nin de dediği gibi **zayıftır.**⁴²⁰

٢٦٢٨- مَنْ مَشَى فِي تَزْوِيجِ امْرَأَةٍ حَلَالًا يَجْمَعُ بَيْنَهُمَا رِزْقَهُ اللَّهُ امْرَأَةً مِنَ الْخَوَرِ
الْعَيْنِ - الْحَدِيثُ بَطُولُهُ.

**2628- Kim helâl yoldan bir kadını bir adamla evlendirip hayatla-
rını birleştirmeleri için gayret sarfederse, Allah da ona iri gözlü huri-
lerden bir kadını nasip eder...**

İbn Hacer el-Mekkî, *Fetâvâ*'sında Suyûtî'den naklen bu hadisin **yalan
ve uydurma** olduğunu belirtmektedir.⁴²¹

٢٦٢٩- مَنْ مَشَى مَعَ أَخِيهِ فِي حَاجَةٍ فَتَنَاصَحَهُ فِي اللَّهِ جَعَلَ اللَّهُ -عَزَّ وَجَلَّ-
بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَبْعَةَ خَنَادِقٍ، بَيْنَ الْخُنْدَقِ وَالْخُنْدَقِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ
وَالْأَرْضِ.

**2629- Kim bir kardeşinin ihtiyacını görmek maksadıyla onunla
birlikte hareket eder ve Allah için ona karşı samimi ve dürüst davra-
nıp onun iyiliğini isterse, Allah azze ve celle de kıyamet günü onunla
cehennem ateşinin arasına, her biri yerle gök arası mesafede yedi hen-
dek koyar.**

Bu hadisi İbn Ebi'd-Dünyâ *Kadâü'l-havâic*'de ve Ebû Nuaym, İbn
Abbâs kanalıyla rivayet etmektedirler.⁴²²

419 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, I, 227, h.nr: 619; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 126, h.nr: 7269.

420 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 229. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıca bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 138, h.nr: 3402; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XI, 607, h.nr: 5367. (Çeviren)

421 İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 123, soru nr: 156.

422 İbn Ebi'd-Dünyâ, *Kadâü'l-havâic*, s. 46, h.nr: 35; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 200. Rivayetin isnadında Ebû Muhammed el-Horâsânî adında *meçhul* biri vardır. Bu sebeple hadis zayıf kategorisindedir. (Bk. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, VII, 102, ravi nr: 1090; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XI, 568, h.nr: 5345) -Çeviren-

٢٦٣٠- مَنْ مَرَّ بِالْمَقَابِرِ فَقَرَأَ إِحْدَى عَشْرَةَ مَرَّةً "قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ"، ثُمَّ وَهَبَ أَجْرَهُ الْأَمْوَاتِ أُعْطِيَ مِنَ الْأَجْرِ بِعَدَدِ الْأَمْوَاتِ.

2630- Kim mezarlığa uğrayıp on bir defa İhlâs sûresini okur sonra da sevabını ölümlere bağışlarsa, kendisine oradaki ölümler sayısınca sevap verilir.

Bu hadisi Râfiî, *Târîh*'inde Ali *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet etmektedir.⁴²³

٢٦٣١- مَنْ مَاتَ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَكَأَنَّمَا مَاتَ فِي السَّمَاءِ.

2631- Beytü'l-Makdis'te ölen kimse, gökyüzünde ölmüş gibidir.

Bezzâr'ın Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.⁴²⁴

٢٦٣٢- مَنْ نَبَتَ لَحْمُهُ مِنْ حَرَامٍ -وَفِي لَفْظٍ: "مِنْ سُحْتٍ" - فَالْتَأَرْ أُولَى بِهِ.

2632- Kimin eti (vücudu) haramla -bir lafza göre: gayrimeşru şeylerle- beslenmişse, cehennem ateşi ona daha layıktır.

Müslim bu hadisi Ebû Bekir *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet etmektedir.⁴²⁵

423 Rivayetin uydurma olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 577, h.nr: 699; Fettenî, *Tezkiratü'l-Mevzûât*, s. 219; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, III, 452-453, h.nr: 1290. (Çeviren)

424 Bezzâr, *Müsned*, XVI, 239, h.nr: 9409. Heysemî, bu rivayetin isnadındaki Yusuf b. Atiyye el-Basrî'nin zayıf biri olduğunu belirtmektedir. Ancak İbnü'l-Cevzî başta olmak üzere Suyûtî ve İbn Arrâk rivayetin bu zat sebebiyle uydurma olduğunu vurgulamaktadırlar. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 220; Heysemî, *Mecma'*, II, 319, h.nr: 3892; Suyûtî, *Leâli*, II, 110; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 167, h.nr: 3) -Çeviren-

425 Tespitlerimize göre Müslim'in *Sahîh*'inde bu lafızla gelen bir rivayet yer almamaktadır. Bu ve benzer lafızla gelen rivayetleri daha önce 1973 no'lu rivayette ayrıntılı bir şekilde ele almıştık. Oraya bakılabilir. (Çeviren)

۲۶۳۳- مَنْ نَزَلَتْ بِهِ فَاقَةٌ فَأَنْزَلَهَا بِالنَّاسِ لَمْ تُسَدَّ فَاقَتُهُ، وَمَنْ نَزَلَتْ بِهِ فَاقَةٌ فَأَنْزَلَهَا بِاللَّهِ فَيُوشِكُ اللَّهُ لَهُ بِرِزْقٍ عَاجِلٍ أَوْ آجِلٍ.

2633- Kim dara düşer de bunu insanlara açarsa, ihtiyacı kapanmaz. Kim de ihtiyacını Allah'a arzederse, Allah, er ya da geç o kimseye bir rızık verecektir.

Tirmizî'nin İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettiği ve **sahih** saydığı bir hadistir.⁴²⁶ İbn Cerîr'in *Tehzîb*'inde yer alan bir lafızda ise şöyle geçer: **"Kimin bir ihtiyacı olur da bunu insanlara açarsa, ihtiyacı kapanmaz. Ancak eğer onu Allah arzederse Allah'ın onu zengin etmesi yakındır: Bu, ya hemen verilen bir zenginlik yahut daha ileride nasip olacak bir zenginliktir."** Taberânî, Ebû Nuaym ve Beyhakî, hadisi bu lafızla rivayet etmektedirler.⁴²⁷

۲۶۳۴- مَنْ نَصَحَ جَاهِلًا عَادَاهُ.

2634- Bir cahile nasihat eden kişi onun düşmanı olur.

Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir: "Seleften bazılarının sözlerinden olup (Allah Rasûlü'ne ulaşan) isnadlı rivayetlerin (yer aldığı eserlerin) herhangi birinde bulunmamaktadır."⁴²⁸ Nitekim Sehâvî de *Makâsîd*'da şunları söylemektedir:⁴²⁹ "Bu hadisi (herhangi bir kaynağını/isnadını) hatırlamıyorum. Ancak Hatîb el-Bağdâdî, *Câmi*'inde Halîl b. Ahmed'in Ebû Ubeyde'ye şöyle dediğini aktarır: "Kendini beğenmiş birinin hatasını yüzüne vurma! Aksi hâlde hem senin ilminden istifade etmiş olur hem de sana düşman kesilir."⁴³⁰

426 Tirmizî, *Zühd* 18; Ebû Dâvûd, *Zekât* 28; Hâkim, *Müstedrek*, I, 566, h.nr: 1482.

427 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, X, 13, h.nr: 9785; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 314; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 487, h.nr: 1288. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, VI, 676-681, h.nr: 2787. (Çeviren)

428 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 359, h.nr: 531.

429 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 201, h.nr: 1200.

430 Hatîb el-Bağdâdî, *Câmi*, II, 154, h.nr: 1468.

٢٦٣٥- مَنْ نَظَرَ إِلَى مَا فِي أَيْدِي النَّاسِ طَالَ حُزْنُهُ، وَلَمْ يَشْفَ غَيْظُهُ.

2635- İnsanların elindekilere gözünü diken kimsenin hüznü arttığı gibi hınç ve öfkesi de dinmez.

Askerî'nin Enes'ten merfu olarak rivayet ettiği bir hadis olup giriş kısmı şöyledir: *"Allah'ın izzetiyle izzet ve şeref duymayan kimsenin nefsi dünyaya karşı üzüntü ve hasret içinde paramparça olur. Kim de yiyecek veya içecek haricinde Allah'ın kendisine nimet lütfettiğini görememişse, işte ilmi azalıp cehaleti artan kimse odur. İnsanların elindekilere gözünü diken kimsenin..."* Ancak bu hadis zayıftır.⁴³¹ Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:⁴³² Derim ki: Bu rivayetin bir bölümüyle aynı manaya gelen bir rivayet de Hatîb'in Âişe radiyallahu anhâ kanalıyla naklettiği şu hadistir: *"Yiyecek ve içeceği dışında Allah'ın kendisine lütfettiği nimetin faziletini tanımayan kimsenin ilmi azalmış ve azabı yaklaşmış demektir."*⁴³³

٢٦٣٦- مَنْ نَظَرَ فِي كِتَابِ أَخِيهِ بَغَيْرِ إِذْنِهِ فَإِنَّمَا يَنْظُرُ فِي النَّارِ.

2636- Kim kardeşinin izni olmaksızın onun kitabına bakarsa, ateşe bakmış olur.

Ebû Dâvûd bu hadisi İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettikten sonra şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Bu hadis, hepsi vâhî olan tariklerden rivayet edilmiştir. Bunların en iyi durumda olanı Muhammed b. Ka'b el-Kurazî tarikiyle gelen bu rivayettir, ancak bu da zayıftır."⁴³⁴ Yine bu tariklerin birinde Hassân b. Atıyye'nin "Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Ömer b. Abdülazîz'in hilafet makamına geçmesinden sonra huzuruna geldi..." diye başlayıp ilgili rivayeti uzun hâliyle zikrettiği aktarılmaktadır.⁴³⁵

431 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 201, h.nr: 1201.

432 Gazzî, *İtkân*, II, 635, h.nr: 2067.

433 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VI, 556, ravi nr: 3030. Tespitimize göre bu rivayetin isnadında Abdurrahîm b. Hârûn el-Gassânî el-Vâsîfî adında yalan söyleyen, metrûkü'l-hadîs bir ravi vardır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 607, ravi nr: 5039) -Çeviren-

434 Ebû Dâvûd, *Salât* 356.

435 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 202-204, h.nr: 1202.

٢٦٣٧- مَنْ نَظَرَ إِلَى مَنْ فَوْقَهُ فِي الدِّينِ وَإِلَى مَنْ دُونَهُ فِي الدُّنْيَا كَتَبَهُ اللَّهُ صَابِرًا شَاكِرًا، وَمَنْ نَظَرَ إِلَى مَنْ دُونَهُ فِي الدِّينِ وَإِلَى مَنْ فَوْقَهُ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَكْتَبْهُ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا شَاكِرًا.

2637- Kim din bakımından kendisinden daha üst mertebede, dünya bakımından da daha alt seviyede olan birine bakarsa, Allah onu sabırlı ve şükreden biri olarak kaydeder. Kim de din bakımından kendisinde daha alt mertebede, dünya bakımından da daha üst düzeyde olan birine bakarsa, Allah onu ne sabırlı ne de şükreden bir kul olarak kaydeder.

Şa'rânî bunu *el-Ukûd* adlı eserinde aktarmaktadır. Ebû Tâlib el-Mekkî ise "Bu hususta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den mürsel bir tarikile gelen **hasen** bir hadis rivayet ettik..." dedikten sonra bu hadisi zikretmektedir.⁴³⁶ Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle demiştir:⁴³⁷ Ebû Hureyre kanalıyla gelen bir hadis de şöyledir: "**Sizden biriniz mal ve yaratılış itibariyle kendisinden üstün birine bakarsa, ardından kendisine üstün kılındığı, daha alt seviyede birine baksın.**"⁴³⁸

٢٦٣٨- مَنْ نَظَرَ إِلَى أَخِيهِ نَظَرَ وَدَّ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ.

2638- Kim kardeşine sevgi nazarıyla bakarsa, Allah o kimseyi bağışlar.

436 Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtü'l-kulûb*, II, 75. Ne var ki Ebû Tâlib el-Mekkî, bu mürsel rivayetin isnadını vermemektedir. Bu noktada benzer manada Abdullah b. Amr b. el-Âs kanalıyla (bk. Tirmizî, *Kıyâmet* 58; Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, I, 290, h.nr: 505) ve Enes b. Mâlik yoluyla gelen rivayetler mevcuttur. (Bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 286; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 317, h.nr: 4255) Ancak Abdullah b. Amr rivayeti zayıf sayılmakta, Enes b. Mâlik rivayetinin isnadında ise Zehebî'nin beyanına göre Câbir b. Merzûk adında, rivayeti hiçbir surette alınamayacak *müttehem* bir ravi yer almaktadır. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1469, h.nr: 1; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, I, 378, ravi nr: 1420; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 442; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, II, 94, h.nr: 633) -Çeviren-

437 Gazzî, *İtkân*, II, 635, h.nr: 2069.

438 Müslim, *Zühd* 8-9. Bu ve benzer manadaki rivayetler daha önce 633 no'lu hadiste geçmişti. (Çeviren)

Hakîm et-Tirmizî bu hadisi Abdullah b. Amr kanalıyla rivayet etmek-
tedir.⁴³⁹

۲۶۳۹- مَنْ نَظَرَ إِلَى مُسْلِمٍ نَظْرَةً يُخِيفُهُ بِهَا فِي غَيْرِ حَقٍّ أَخَافَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2639- Kim bir Müslümana, onu haksız yere korkutacak bir şekilde bakarsa, Allah da onu kıyamet günü korkutur.

Taberânî'nin Abdullah b. Amr yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.⁴⁴⁰ Bu rivayet Hatîb'in eserinde Ebû Hureyre'den gelen bir hadis olarak "مَنْ نَظَرَ/ إِلَى مُسْلِمٍ نَظْرَةً مُخِيفَةً مِنْ غَيْرِ حَقٍّ أَخَافَهُ اللَّهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ/ *men nazara ilâ müsli-min nazraten muhîfeten min gayri hakkîn ehâfehullahu teâlâ yevme'l-kayâme*" lafzıyla yer almaktadır.⁴⁴¹

۲۶۴۰- مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُزْبَةً مِنْ كُزْبِ الدُّنْيَا نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُزْبَةً مِنْ كُزْبِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسِّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرِ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ، وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ، وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَيَتَذَكَّرُونَ إِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَغَشِيَتْهُمْ الرَّحْمَةُ وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ، وَمَنْ بَطَأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ.

439 Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü'l-usûl*, II, 141. Suyûtî'nin zayıf olduğuna dair harf simgesi koyduğu bir rivayettir. Zira isnadında Hakîm'in hocası Fadl b. Muhammed adında metrûk ve müttehem bir ravi mevcuttur. (Bk. Gumârî, *Müdevvî*, VI, 417) Benzer manada bir rivayet de Taberânî'de geçmektedir. Ancak onun da isnadında metrûk bir ravi vardır. (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 154, h.nr: 8251; Heysemî, *Mecma'*, X, 275, h.nr: 17988) -Çeviren-

440 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 32, h.nr: 70; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 535, h.nr: 7064. Bu rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 319, h.nr: 4248; Heysemî, *Mecma'*, VI, 253, h.nr: 10524. (Çeviren)

441 Bu rivayetin manası diğerinden farksızdır, sadece bazı küçük lafız farklılığı söz konusudur. Rivayetin geçtiği kaynak için bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 308, ravi nr: 4752. Ancak İbnü'l-Cevzî bu rivayetin isnadında Amr b. Celil el-Becelî adında metrûk birinin bulunduğunu ve bu yüzden hadisin sahih olmadığını belirtmektedir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 281-282, h.nr: 1280)

2640- Kim bir mü'minin dünya sıkıntılarından birini giderirse, Allah da onun kıyamet günündeki sıkıntılarından birini giderir. Bir kimse darda kalana kolaylık gösterirse, Allah da ona hem dünyada hem de ahirette kolaylık gösterir. Bir kimse, bir Müslümanın ayıbını örterse, Allah da onun dünya ve ahiretteki ayıplarını örter. Mü'min kul, din kardeşine yardım ettiği sürece, Allah da o kula yardım eder. Bir kimse ilim elde etmek için bir yola girerse, Allah da ona cennetin yolunu kolaylaştırır. Bir topluluk, Allah'ın evlerinden birinde toplanıp Allah'ın Kitabı'nı okur ve onu aralarında müzakere eder, anlayıp kavramaya çalışırlarsa, üzerlerine sekînet iner ve kendilerini rahmet kaplar. Melekler onları kuşatırlar, Allah Teâlâ da onları kendi katında bulunanların arasında anar. Amelinin kendisini geride bıraktığı kişiyi, nesebi öne geçiremez.

Ahmed b. Hanbel, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Asâkir'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁴⁴² Müslim ve İbn Asâkir'e ait lafızda hadisın son cümlesinde “geride bıraktı” anlamına gelen “أَبْطَأَ/ebtae” fiili, “tı” harfinin şeddeli hâliyle ve başında elif olmaksızın “أَبْطَأَ/battae” şeklinde kaydedilmiştir.⁴⁴³

٢٦٤١ - مَنْ نَوَّقِشَ الْحِصَابَ عَذِّبَ.

2641- Kim ciddi anlamda, kılı kırk yararcasına hesaba çekilecek olursa azap görür.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁴⁴⁴ Taberânî'de İbnü'z-Zübeyr yoluyla gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: “*Kim ciddi anlamda, kılı kırk yararcasına sorguya çekilecek olursa, helak olur.*”⁴⁴⁵

442 Müslim, Zikr 38; Ebû Dâvûd, Edeb 67; Tirmizî, Hudûd 3, Birr 19; İbn Mâce, Sünnet 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 393, h.nr: 7427; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XLI, 527, ravi nr: 4931.

443 Bu iki farklı kalıpta gelen fiilin mana açısından herhangi bir farkı yoktur. (Çeviren)

444 Buhârî, Rikâk 49; Müslim, Cennet 79, 80; Ebû Dâvûd, Cenâiz 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 236, h.nr: 24200.

445 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 114, h.nr: 279.

٢٦٤٢- مَنْ وَسَّعَ عَلَى عِيَالِهِ فِي يَوْمٍ عَاشُورَاءَ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْهِ السَّنَةَ كُلَّهَا.

2642- Kim Âşûrâ günü ailesine ve evladına cömertçe ikram ve infakta bulunursa, Allah da senenin tamamında onun rızıkına bolluk ve bereket verir.

Bir rivayette de “*senenin geri kalan kısmında*” ifadesi geçmektedir. Suyûtî *Dürer*’de, Zerkeşî’nin bu rivayet hakkındaki “Sabit değildir. Aksine Muhammed b. el-Müntaşir’in sözüdür” cümlesini aktardıktan sonra itiraz mahiyetinde şunları söylemektedir: Aksine bu, **sabit ve sahih bir hadistir**. Nitekim Beyhakî *Şuabu’l-îmân*’da bu hadisi Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hureyre, İbn Mes’ûd ve Câbir’den **zayıf isnadlarla** rivayet etmektedir. Fakat bu isnadlar birlikte değerlendirildiğinde kuvvet kazanır. Hafız Ebu’l-Fadl el-İrâkî *Emâlî*’sinde şöyle der: Ebû Hureyre hadisi, birkaç farklı tarikten rivayet edilmiştir. Bunlardan bazısını Hâfız Ebu’l-Fadl b. Nâsır **sahih** saymıştır. İbnü’l-Cevzî de ilgili Ebû Hureyre hadisini *Mevzûât*’ında Süleyman b. Ebû Abdullah tarikiyle rivayet etmekte ve “Süleyman meçhuldür” demektedir.⁴⁴⁶ Ancak İbn Hibbân, Süleyman’ı *es-Sikât* isimli eserinde (güvenilir raviler kategorisinde) zikretmektedir.⁴⁴⁷ Aynı zamanda İrâkî şunu da söyler: Bu hadisin, Câbir kanalıyla gelen ve Müslim’in şartına uygun olan bir tariki daha vardır. Bu tariki İbn Abdilberr *el-İstizkâr*’ında Ebu’z-Zübeyr rivayeti olarak aktarmaktadır.⁴⁴⁸ En **sahih tariki** de budur. Necmüddîn el-Gazzî de şöyle der:⁴⁴⁹ Söz konusu Câbir rivayetinin lafzı da şöyledir: “*Kim Âşûrâ günü kendine ve ailesine cömertçe ikram ve infakta bulunursa, Allah da senenin geri kalan kısmında onun rızıkına bolluk ve bereket verir.*” (İrâkî sözlerine devamla şöyle söyler:) “Bu rivayet aynı zamanda İbn Ömer hadisi olarak da rivayet edilmektedir. Dârekutnî ise *el-Efrâd*’da bunu Ömer *radıyallahu anh*’ın kendi sözü (mevkuf) bir rivayet olarak nakleder. Keza İbn Abdilberr de **ceyyid bir isnadla** aktarır. Beyhakî de *Şuabu’l-îmân*’da bu hadisi Muhammed b. el-Müntaşir’in sözü olarak zikretmektedir. Ben de bu hadisin bütün tariklerini müstakil bir cüz hâlinde topladım.” Bunlar, İrâkî’nin *Emâlî*’sindeki sözleridir. Ben de

446 İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 202.

447 İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 312, h.nr: 3063.

448 İbn Abdilberr, *İstizkâr*, III, 331.

449 Gazzî, *İtkân*, II, 637, h.nr: 2074.

(Suyûtî), Irâkî'nin topladığı cüz'ü, *et-Taakkubât ale'l-Mevzûât* isimli eserimde özetledim. Suyûtî'nin *Dürer*'deki sözleri burada son bulmaktadır.⁴⁵⁰

Sehâvî de *Makâsîd*'da şunları söylemektedir: “Bu hadisi Taberânî, Beyhakî ve Ebu’ş-Şeyh, İbn Mes’ûd’dan; sadece Taberânî ve Beyhakî, Ebû Saîd el-Hudrî’den; sadece Beyhakî de Câbir ve Ebû Hureyre’den rivayet etmektedirler. Bu hadisin bütün isnadları **zayıftır**. Ancak bu isnadlar birlikte değerlendirildiğinde kuvvet kazanmaktadır. Hatta Irâkî, *Emâlî*’sinde ‘Ebû Hureyre hadisinin birkaç farklı tariki vardır. Bunlardan bazısını Hâfız Ebu’l-Fadl b. Nâsır sahih saymıştır. Ben de bu hadisin tariklerini müstakil bir cüz hâlinde topladım’ demektedir. Hafız İbn Hacer de Irâkî’nin zikretmediği pek çok tariki de (bu cüze) ilave etmiştir. Ayrıca İbnü’l-Cevzî’nin *Mevzûât*’ında, [Ukaylî’nin İbn Mes’ûd rivayetinde geçen Heysam b. Şeddah hakkındaki ‘meçhuldür’ sözünü] esas almasına itiraz ederek eleştirmiştir. Ayrıca İbn Hibbân bunu [Ebû Hureyre rivayetinde geçen Süleyman b. Ebû Abdullah’ı] *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁴⁵¹ Bu durumda hadis, onun görüşüne göre **hasendir**.⁴⁵²

450 Bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 188, h.nr: 35; Suyûtî, *Dürer*, s. 186, h.nr: 397.

451 *Keşfü’l-hafâ*’nın basılı nüshasının bu kısmında bir kapalılık söz konusudur. Biz de *Makâsîd*’ın tahkikli ibaresini dikkate alarak ilgili cümleleri köşeli parantez içerisinde zikrettik. (Çeviren)

452 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 204-208, h.nr: 1204. Bu son cümle Sehâvî’nin değerlendirmesidir. Buna mukabil Ahmed b. Hanbel ve İbn Teymiyye gibi âlimler de hadisin aslı olmadığını, uydurma ve yalan olduğunu öne sürmekte hatta İbn Teymiyye, Zerkeşî’nin de dile getirdiği gibi bunun Muhammed b. el-Müntezir’e ait bir söz olduğunu belirtmektedir. (Bk. İbn Teymiyye, *Ehâdisü’l-kussâs*, s. 79, h.nr: 47) İbn Kayyim el-Cevziyye ise Âşûra günü sürme çekme, süslenme ve namaz kılma gibi amellerden söz eden rivayetler içerisinde en iyi durumda olan rivayetin bu olduğunu ifade ettikten sonra Ahmed b. Hanbel’in “Bu hadis sahih değildir” değerlendirmesini aktarır. (Bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menârü’l-münîf*, s. 111, h.nr: 223) Ayrıca hadisin zayıf olan tariklerinin -çok zayıf olması hasebiyle- birbirini takviye edemeyeceği de vurgulanmaktadır. (Bk. Şevkânî, *el-Fevâidü’l-mecmûa*, s. 100, h.nr: 37, muhakkik Yemânî’nin tahrir notu; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zâife*, XIV, 738, h.nr: 6824) *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

٢٦٤٣- مَنْ نَامَ بَعْدَ الْعَصْرِ فَأَصَابَهُ لَمَمٌ فَلَا يُلْوَمُنْ إِلَّا نَفْسُهُ.

2643- Kim ikindiden sonra uyur da bir tür cinnet geçirirse, kendinden başkasını kınamasın.

Ebû Ya'lâ bu hadisi *Müsned*'inde Âişe *radıyallahu anhâ* yoluyla şu lafızla rivayet etmektedir: **“Kim ikindiden sonra uyur da aklını yitirirse, kendisinden başkasını kınamasın.”**⁴⁵³

٢٦٤٤- مَنْ وَلَدَ لَهُ مَوْلُودٌ فَسَمَّاهُ مُحَمَّدًا تَبَرُّكَ بِهِ كَانَ هُوَ وَمَوْلُودُهُ فِي الْجَنَّةِ.

2644- Kimin bir çocuğu olur da hayır ve berekete vesile olması temennisiyle ona Muhammed ismini verirse, o kişi ve çocuğu cennettedir.

İbn Asâkir bu hadisi Ebû Ümâme'den merfu olarak rivayet etmektedir. Suyûtî de *Muhtasaru'l-Mevzûât*'ında (*Leâli*) şöyle demektedir: “Bu hadis, bu konuda rivayet edilen hadislerin en iyi durumda olanıdır. İsnadı **hasendir**.”⁴⁵⁴

453 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, 316, h.nr: 4918; Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, I, 262, h.nr: 153. Hadisin isnadındaki Amr b. el-Husayn *metrûk* biridir. Bu itibarla hadis zayıf sayılmaktadır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 116, h.nr: 8471; Bûsîrî, *İthâfû'l-hıyara*, IV, 451, h.nr: 3923; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 112-114, h.nr: 39) Hatta İbnü'l-Cevzî bu hadisin farklı bir isnadla gelen tarikini *uydurma* kategorisinde değerlendirir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 69) -Çeviren-

454 Bk. Suyûtî, *Leâli*, I, 97. İbnü'l-Cevzî'nin *uydurma* kategorisinde zikrettiği bu rivayet hakkında Suyûtî böyle söylemektedir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 157) Ancak Abdurrahmân el-Muallimî el-Yemânî, Suyûtî'nin “hasen” hükmünü verirken, isnadın sonuna baktığını, başını ise göz ardı ettiğini belirtmektedir. İsnad ise Hâmid b. Hammâd el-Askerî > İshâk b. Seyyâr > Haccâc b. Minhâl > Hammâd b. Seleme > Berd b. Sinân > Mekhûl > Ebû Ümâme şeklindedir. Buna göre Suyûtî bu isnadın Haccâc b. Minhâl'den sahâbî raviye kadarki kısmı için “hasen” demişse de asıl sorun Hâmid b. Hammâd'ın İshâk b. Seyyâr'dan aktardığı “uydurma haber”e örnek olarak bu hadisin zikredilmiş olmasıdır. Nitekim Zehebî ve İbn Hacer de eserlerinde bu noktaya dikkat çekmişlerdir. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, I, 447, ravi nr: 1672; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, II, 164, ravi nr: 724. Ayrıca bk. Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 471, h.nr: 31, muhakkik Abdurrahmân el-Muallimî el-Yemânî'nin tahrir notu) Öte yandan İbn Kayyım el-Cevziyye ve Aliyyü'l-Kârî gibi alimler de hadisin kendi içinde bâtil olup Peygamber sözü olamayacağını

٢٦٤٥ - مَنْ وَلِيَ الْقَضَاءَ...

2645- Kim yargı görevini üstlenirse...

Bu hadis daha önce “مَنْ جُعِلَ قَاضِيًا” *İnsanlar arasında kadı olarak tayin edilen kimse, bıçaksız boğazlanmış sayılır*” hadisinde geçmişti.⁴⁵⁵

٢٦٤٦ - مَنْ يَخْطُبُ الْحَنَاءَ يَغْطِ مَهْرَهَا.

2646- Güzel kadına talip olan kimse onun (hak ettiği) mehrini de verir.

Sehâvî *Makâsîd*’da şunları söylemektedir:⁴⁵⁶ Bu, doğru bir sözdür. Nitekim Allah Teâlâ’nın şu âyeti buna işaret etmektedir: “*Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça, gerçek iyiliğe asla erişemezsiniz.*”⁴⁵⁷

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir: Bu bir atasözüdür. İbnü’l-Fârîd’in şu sözleri ne kadar da güzeldir:

“Güzel kadına talip olan kişi, onun mehrinde de cömert davranır,

Zira bal peteğini elde etmek isteyen kimseyi,
araların sokması korkutamaz!”⁴⁵⁸

٢٦٤٧ - مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ.

2647- Allah, kim için bir hayır dilerse, onu dinde ince anlayış ve derin kavrayış (fıkıh) sahibi yapar.

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel, Muâviye’den şu ziyade ile rivayet etmektedirler: “*Kuşkusuz ben sadece (gelen vahyi ayırım gözetmeden herkese) taksim edenim. (Anlayış) veren ise Allah’tır. Bu ümmet, Allah’ın (kıyamet) emri gelinceye kadar Allah’ın dini üzere*

vurgulamışlardır. (Bk. İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menâru’l-münîf*, s. 61, h.nr: 94; Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 435) -Çeviren-

455 Bk. 2452 no’lu hadis.

456 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 209, h.nr: 1207.

457 Al-i İmrân 3/92.

458 Türkçe’deki “*Gülü seven dikenine katlanır*” ve “*Zahmetsiz rahmet olmaz*” gibi atasözleri de bu manada değerlendirilebilir. (Çeviren)

sebat edecek ve onlara muhalefet edenler de hiçbir şekilde onlara zarar veremeyecektir."⁴⁵⁹ Tirmizî de bu hadisi, başlıktaki lafzıyla İbn Abbâs'tan rivayet etmekte ve sahih saymaktadır.⁴⁶⁰ Keza Bezzâr'ın İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **"Allah, bir kul için hayır dilerse, onu dinde ince anlayış ve derin kavrayış (fıkıh) sahibi yapar ve ona rüşdünü (din ve dünya hayrını) ilham eder."**⁴⁶¹ Yine Beyhakî'nin Enes'ten ve Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den **mürsel** olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **"Allah bir kul için hayır dilerse, onu dinde ince anlayış ve derin kavrayış (fıkıh) sahibi yapar. Ayrıca dünyadan elini eteğini çektirir ve ona kusurlarını gösterir."**⁴⁶²

٢٦٤٨ - مَنْ لَأَنْتَ كَلِمَتُهُ وَجَبَتْ مَحَبَّتُهُ.

2648- Sözü yumuşak olan kimseyi sevmek vaciptir.

Haûb el-Bağdâdî el-Mü'telif isimli eserinde bu ifadeyi, Ali radiyallah-u hu anh'ın kendi sözü olarak rivayet etmektedir.⁴⁶³

٢٦٤٩ - مَنْ يُشَادُّ هَذَا الدِّينَ يَغْلِبْهُ.

2649- Kim bu dinin sınırlarını zorlamaya kalkışrsa, ona yenik düşer.

Askerî ve Kuzâî'nin Büreyde kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Her iki kaynakta da hadisin başı ise şöyledir: **"Dengeli ve itidalli bir yol ve çizgi takip etmeye bakın. Zira kim bu dinin sınırlarını zorlamaya kalkışrsa ona yenik düşer."**⁴⁶⁴ Bir diğer lafızda ise şöyle geçer: **"Zira kim (amelleri kusursuz olsun diye) bu dinin sınırlarını aşmaya kalkarsa, ona**

459 Buhârî, İlim 13; Müslim, Zekât 100; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 121, h.nr: 7194; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 358, h.nr: 5808.

460 Tirmizî, İlim 1.

461 Bezzâr, *Müsned*, V, 117, h.nr: 1700.

462 Bu rivayet daha önce 191 no'lu hadis olarak ele alınmıştı.

463 Haûb el-Bağdâdî'nin ilgili eserinde tespit edemediğimiz bu rivayet, diğer eseri *el-Fakîh ve'l-mütefakkîh* isimli eserinde geçmektedir. (Bk. *el-Fakîh ve'l-mütefakkîh*, II, 231) Ancak bu rivayetin isnadında da Hüseyin b. Ulvân adında *metrûkü'l-hadîs hatta hadis uydurduğu ifade edilen* biri vardır. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 231, ravi nr: 489; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 542, h.nr: 2027) -Çeviren-

464 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 247, h.nr: 398.

mağlup olur.” Buhârî’nin Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettiği hadis ise şöyledir: **“Şüphesiz ki bu din kolaylıktır. (Amelleri kusursuz olsun diye) dinin sınırlarını zorlamaya kalkışan herkes mutlaka din karşısında yenik düşer. O hâlde dengeli hareket edin. (En mükemmeli yapamasanız da) ona yaklaşmaya çalışın, (az olsa da devamlı amelden dolayı) sevinin; sabah, akşam ve gecenin bir vaktinde (ibadete muvaffak kılması için Allah’tan) yardım isteyin.”**⁴⁶⁵

٢٦٥٠ - مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَغْنِيهِ.

2650- Kişinin, iyi bir Müslüman oluşunun göstergelerinden biri de kendisini ilgilendirmeyen şeye karışmamasıdır.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya’lâ, Tirmizî ve İbn Mâce’nin Ebû Hureyre’den; ayrıca Ahmed b. Hanbel’in Hüseyin b. Ali’den; Askerî’nin Ali *radiyallahu anh*’dan; Taberânî’nin de Zeyd b. Sâbit’ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁴⁶⁶ Sehâvî bunu *Tahrîcü’l-Erbâin*’de izah etmiştir.

٢٦٥١ - مِنْ سَعَادَةِ الْمَرْءِ حُسْنُ الْخُلُقِ.

2651- Kişinin mutluluk sebeplerinden biri de güzel ahlâktır.

Harâitî’nin *Mekârimü’l-ahlâk*’ta ve Kuzâî’nin *Câbir*’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Yine Harâitî’de Sa’d b. Ebî Vakkâs kanalıyla gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Âdemoğlunun mutluluk sebeplerinden biri de güzel ahlâktır.”**⁴⁶⁷ Harâitî bu hadisi İbn Abbâs yoluyla da rivayet etmektedir.

465 Buhârî, İmân 29.

466 Tirmizî, Zühd 11; İbn Mâce, Fiten 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 256, h.nr: 1732; Mâlik, *Muvattâ*, Hüsnü’l-huluk 3; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 466, h.nr: 229; Taberânî, *el-Mu’cemu’s-sağîr*, II, 118, h.nr: 884. Hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Nevevî, *Ezkâr*, s. 520, 626, h.nr: 887, 1067; Münzirî, *el-Terğîb ve’t-terhîb*, III, 345, h.nr: 4370; Heysemî, *Mecma’*, VIII, 18, h.nr: 12636, 12637. (Çeviren)

467 Harâitî, *Mekârimü’l-ahlâk*, s. 36, h.nr: 42, 44; Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, I, 199, h.nr: 300; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, X, 391, h.nr: 7679. Hadisin *zayıf* olduğu belirtilmektedir. Hatta Elbânî *uydurma* olduğunu öne sürmektedir. Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 932, h.nr: 8; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 14; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zâife*, V, 383-385, h.nr: 2359. (Çeviren)

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demektedir:⁴⁶⁸ Câbir ve Sa'd'ın hadislerinde şu ziyade mevcuttur: **“Mutsuzluk sebeplerinden biri de kötü ahlâktır.”** Ayrıca hem onun⁴⁶⁹ hem de İbn Asâkir'in Câbir'den aktardıkları bir rivayette de şu lafız geçmektedir: **“Âdemoğlunun mutsuzluk sebeplerinden biri de kötü ahlâktır.”**⁴⁷⁰ Zehebî de bunu reddetmektedir.⁴⁷¹

٢٦٥٢- مِنْ حُسْنِ الْمُرَافَقَةِ الْمَوْافَقَةُ.

2652- Uyumlu ve geçimli olmak, (birine) eşlik ve yarenlik etmenin güzelliğindendir.

Sehâvî bu sözü bir başlık olarak zikretmişse de hakkında herhangi bir şey söylememiştir.⁴⁷² Bunun atasözündeki karşılığı ise şudur: “Uyum ve uzlaşma olmasaydı, insanlar helak olurdu.”

٢٦٥٣- مِنْ سَعَادَةِ الْمَرْءِ خِفَةُ لِحْيَتِهِ.

2653- Kişinin mutluluk sebeplerinden biri de hafif sakallı olmasıdır.⁴⁷³

Taberânî'nin İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.⁴⁷⁴ Suyûtî de *Muhtasarü'l-Mevzûât*'ta (*Leâli*) bunun “uydurma” olduğunu söylemektedir.⁴⁷⁵ İbn Adiy de bunu Enes'ten bir ziyade ile rivayet eder. Lafzı şöyledir: **“Kişinin mutluluk sebeplerinden biri babasına benzemesi-**

468 Gazzî, *İtkân*, II, 641, h.nr: 2090.

469 Gazzî'nin bu zamirle daha önce geçen Harâitî'yi mi yoksa Kuzâî'yi mi kastettiği açık değildir. Ancak her iki kaynaktan da söz konusu lafzı tespit edemediğimizi belirtmek gerekir. (Çeviren)

470 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LV, 409.

471 Aclûnî, bu son cümleyi Gazzî'den nakletmektedir. Fakat Gazzî'nin *İtkân*'ının basılı nüshasında böyle bir ifadeyi tespit edemedik. (Çeviren)

472 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 216, h.nr: 1211.

473 Burada erkeğin sakalının “sık ve gür olmaması” kastedilmektedir. Gür ve sık sakal erkek için bir ziynet sayılmakta, bu da onun kendini beğenmesine yol açabilmektedir. Kendini beğenme ise bir helak ve mutsuzluk sebebidir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 14) -Çeviren-

474 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 211, h.nr: 12920.

475 Suyûtî, *Leâli*, I, 111. Heysemî de bu rivayetin isnadında yer alan Yusuf b. el-Garak'ın yalancı biri olduğunu söyler. Bk. *Mecma'*, V, 167, h.nr: 8853. (Çeviren)

dir. Yine kişinin mutluluk sebeplerinden biri de hafif sakallı olmasıdır.”⁴⁷⁶
 Bir lafızda ise **“iki yanağındaki sakalların seyrek olmasıdır”** ifadesi geçmektedir.⁴⁷⁷

Öte yandan İbn Hacer el-Mekkî *el-Fetâva'l-hadîsiyye*'de şöyle demektedir: “Bu hadisi Taberânî ve Hatîb el-Bağdâdî rivayet etmekte, İbnü'l-Cevzî de *Mevzûât*'ında zikretmektedir.”⁴⁷⁸ Ayrıca şöyle denilmiştir: Bu hadiste bir tashif vardır. Zira ‘حَفَّةُ لَحْيَةٍ/hiffetü lihyetihi (hafif sakallı olması) ifadesi, aslında ‘حَفَّةُ لَحْيَةٍ/hiffetü lahyeyhi (çene kemiklerinin Allah'ı çokça zikretmekten dolayı hızlı ve çevik olması) şeklinde yazılmış olmalıydı. Nitekim Hatîb böyle söylemektedir.”⁴⁷⁹ (İbn Hacer el-Mekkî'nin sözleri burada) sona erdi.⁴⁸⁰ Bu hususu iyi düşün.

Öte yandan burada zikredilmesini uygun gördüğümüz hususlardan biri de Münâvî'nin *el-Câmiu's-sağîr*'e yazdığı büyük şerhi (*Feyzu'l-Kadîr*) deki şu hâdisedir: Hasen b. el-Müsennâ şöyle der: “Bir adamın, itidal ölçüsünde bir sakal bırakmayıp uzunca bir sakalı olduğunu gördüğün vakit, bil ki onun aklında bir sorun vardır.” Daha sonra Münâvî, halife Me'mûn'un kıssasını anlatır, peşinden de şu iki beyitlik şiiri zikreder:

“Sakalı uzayıp da heybetini artırmış hiçbir kişi yoktur ki,

Aklından eksilttiği şey, sakalına kattığından çok daha fazla olmasın!”⁴⁸¹

476 İbn Adiy'in eserinin basılı nüshasında Enes'ten bu lafızla gelen bir rivayeti tespit edemedik. (Çeviren)

477 Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 506, ravi nr: 2073. İbn Abbâs rivayetidir.

478 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 166. Ayrıca hadisin uydurma olduğuna dair bk. İbn Ebî Hâtim, *İlelü'l-hadîs*, VI, 27, h.nr: 2286; İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratü'l-huffâz*, I, 295, h.nr: 736; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 346-349, h.nr: 193. (Çeviren)

479 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XVI, 436, ravi nr: 7560. Şu kadar var ki Hatîb el-Bağdâdî bu rivayetin isnadındaki ravilerin münkerü'l-hadîs ve meçhul kişilerden oluştuğunu, dolayısıyla rivayetin sahih olmadığını belirtmekte; ayrıca tashif olduğu söylenen ilgili ibarelerin ikisinin de sahih olmadığını vurgulamaktadır. (Çeviren)

480 İbn Hacer el-Mekkî'nin *Fetâvâ*'sında bu değerlendirmeyi tespit edemedik. (Çeviren)

481 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 193.

٢٦٥٤- مِنْ كَرَامَتِي عَلَى رَبِّي أَنِّي وَلَدْتُ مَخْثُونًا لَمْ يَرِ أَحَدٌ سَوَاتِي.

2654- Rabbimin katındaki değer ve üstünlüğümün göstergelerinden biri de sünnetli vaziyette doğmuş olmamdır. Bu sebeple hiç kimse ayıp yerlerimi görmemiştir.

Taberânî, Hatîb, İbn Asâkir ve Ziyâüddîn el-Makdisî'nin Enes kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁴⁸²

٢٦٥٥- مِنَ الْمَرْوَةِ أَنْ يُنْصِتَ الرَّجُلُ لِأَخِيهِ إِذَا حَدَّثَهُ.

2655- Kişilik göstergelerinden biri de insanın, kardeşini konuştuğu zaman susup dinlemesidir.

Deylemî'nin Enes yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.⁴⁸³ Hatîb'in eserin de ise şu ziyade ile yer almaktadır: **“Bir kardeşin ayakkabısının bağcığı koptuğu vakit kardeşinin durup onu beklemesi de beraberce yürümenin güzelliklerinden biridir.”**⁴⁸⁴

٢٦٥٦- مِنْ نِعْمَةِ اللَّهِ عَلَى الرَّجُلِ أَنْ يُشَبِّهَهُ وَلَدُهُ.

2656- Allah'ın bir insana lütfettiği bir nimet de çocuğunun (yaratılış ve huy bakımından) kendisine benzemesidir.

Bu hadisi Deylemî, Ali *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet etmektedir.⁴⁸⁵

482 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 188, h.nr: 6148; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 24; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 179, ravi nr: 187. Hadisin çok zayıf ve münker olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*, I, 165, h.nr: 264; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 224, h.nr: 13852; Münâvî, *Teyisr*, II, 383; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XIII, 575-587, h.nr: 6270. (Çeviren)

483 Deylemî, *Firdevs*, III, 637, h.nr: 5995

484 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VII, 432, ravi nr: 3393. Rivayetin, isnadındaki Hırâş b. Abdullah isimli raviden dolayı *bâtıl* ve *uydurma* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, I, 651, ravi nr: 2500; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, II, 395, ravi nr: 1620; Gumârî, *Müdâvî*, VI, 18; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, X, 22-23, h.nr: 4518. (Çeviren)

485 Deylemî, *Firdevs*, IV, 6. Bu hadisin Hz. Ali kanalıyla gelen bu rivayeti dışında Abdullah b. Mes'ûd rivayeti ve İbrahim en-Nehaî kanalıyla gelen mürsel bir rivayeti vardır. Hz. Ali rivayetinin isnadını tespit edebilmiş değiliz. Ancak İbn

٢٦٥٧- مَنْ طَلَبَ الْكُلَّ فَاتَهُ الْكُلُّ.

2657- Bütünü isteyen kimse bütünü kaybeder.

Necmüddîn el-Gazzî'nin de dediği gibi hadis değildir. Ancak [bu mada bir sözü Abdülkerîm b. es-Sem'ânî, *Târîh*'inde, Zünnûn el-Mısrî'den aktarmaktadır: “Bir şeyi bütünüyle talep eden kimse, o şeyi büsbütün yitirir.”]⁴⁸⁶

٢٦٥٨- مَنْ يُعْنِي الْمَرْءَ تَبْكِيُهَا بِالْأُنْثَى.

2658- Bir kadının hayır ve bereketinin göstergelerinden biri de doğurduğu ilk çocuğun kız olmasıdır.

Deylemî'nin Vâsile b. el-Eska'dan merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: “*Bir kadının bereketinin alametlerinden biri de doğurduğu ilk çocuğun kız olmasıdır. Zira Allah Teâlâ'nın şu kelamını işitmedin mi: 'O, dilediğine kız çocuk bağışlarken, dilediğine de erkek çocuk bağışlar.'*”⁴⁸⁷ (Yüce Allah) burada öncelikle kız çocuklarıyla başlamıştır.” Yine Deylemî'nin Âişe radiyallahu anhâ'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadisin lafzı da şöyledir: “*Bir kadının kocasına getirdiği bereketlerden biri de mehrinin kolay ve doğurduğu ilk çocuğun kız olmasıdır.*” Bu iki hadis başlıktaki hadis gibi zayıftır.⁴⁸⁸ İkinci rivayet ise Ahmed b. Hanbel'de, Taberânî'nin *el-Mu'cemu's-sağîr* ve *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında, ayrıca Ebû Nuaym ve diğerlerinde şu lafızla geçmektedir: “*Şüphesiz kadının nikâhının ve mehrinin kolaylaştırılmış; rahminin de elverişli olması, onun nasipli ve bereketli oluşundandır.*”⁴⁸⁹

Mes'ûd rivayeti zayıftır. İbrahim en-Nehaî rivayeti de zaten mürsel olduğu için zayıf kategorisindedir. Ayrıca Suyûtî, İbrahim en-Nehaî tarikiyle gelen rivayet için zayıf olduğunu gösteren bir harf simgesi koymuştur. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 541; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VII, 191, h.nr: 3207) -Çeviren-

486 Köşeli parantezli kısım *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshasında düşmüş gözükmektedir. Biz de bunu Gazzî, *İtkân*, II, 600-601, h.nr: 1954'ten naklen tamamladık. (Çeviren)

487 Şûrâ 42/49.

488 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 221-224, h.nr: 1216.

489 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 27, h.nr: 24478; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 62, h.nr: 3612; a.mlf., *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 285, h.nr: 469; Hâkim, *Müstedrek*, II, 197, h.nr: 2739. Hakim ve Zehebî, rivayetin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmektedirler. (Çeviren)

Taberânî'nin Urve'den rivayetinde ise şu ziyade yer almaktadır: "Ben de (Urve) derim ki: Mehrinin çok olması ise onun hayırsız ve uğursuz oluşunun ilk göstergelerindendir."

Öte yandan şöyle bir hadis de rivayet edilmektedir: "Kızlardan nefret etmeyin. Çünkü onlar uysal, sevimli, cana yakın ve değerlidirler."⁴⁹⁰ Deylemî'nin Fırdevs'inde ve Müsned'inde isnadsız bir şekilde Ali radi-yallahu anh'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: "Kızlar ne iyi evlattır! Uysal, sevimli, cana yakın, değerli, hayırlı ve bereketlidirler." Ayrıca hadis uydurmakla itham edilmiş bir ravi olan İbrahim b. Hayyân el-Medenî'nin Şu'be > Hakem > İkrime > İbn Abbâs isnadiyla rivayet ettiği bir hadiste şöyle geçer: Bir adam, kızlarına ölüm bedduası edince Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem ona şu tepkiyi koymuştur: "Beddua etme! Zira bereket kızlardadır."⁴⁹¹ Sehâvî'nin ibaresi de şöyledir: Ebû Musa el-Medenî'nin rivayetine göre İbn Abbâs şunu anlatır: Evs b. Sâide el-Ensârî, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in huzuruna girip "Ey Allah'ın Rasûlü! Benim kızlarım var ve ben onlara ölüm bedduası ediyorum!" dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: "Ey İbn Sâide! Onlara sakın beddua etme. Zira bereket kızlardadır. Onlar (sevinç ve mutluluğun hâkim olduğu) nimet zamanında (gelinleri) süsleyip güzelleştiren, musibet anında teselli verip rahatlatan ve yumuşatan ve (savaş ve afet gibi) felaket zamanlarında da hastabakıcılık yapanlardır. Ağırlıkları (sana değil) yeryüzüne, rızıkları ise Allah'a aittir."⁴⁹² Sehâvî ayrıca şunu da söylemektedir: "Eğer kızlarda bereket olmasaydı, Peygamber'in tertemiz nesli ve devam eden Nebevî sülâle sadece kadınlar yoluyla olmazdı."⁴⁹³ Öte yandan Suyûtî'nin Fetâvâ'sından nakledil-

490 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 28, h.nr: 17373; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XVII, 310, h.nr: 856. Heysemî bu hadisin isnadındaki İbn Lehîa'nın rivayetlerinin hasen olduğunu, diğer ravilerin de güvenilir kimseler olduklarını belirtir. (Bk. *Mecma'*, VIII, 156, h.nr: 13485) Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-sahiha*, VII, 627-628, h.nr: 3207. (Çeviren)

491 Hadisin uydurma olduğuna dair bk. Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, I, 28-29, ravi nr: 77.

492 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 321, ravi nr: 303. Çeviride İbnü'l-Esîr'in eserindeki ibareyi dikkate aldık. Ancak bu rivayetin isnadı, daha önce Aclûnî'nin hadis uydurmakla itham edildiğini belirttiği İbrahim b. Hayyân el-Medenî isimli ravinin bulunduğu isnadın aynısıdır. (Çeviren)

493 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 224.

diğine göre Suyûtî şöyle demektedir: “Hayır ve bereket, ilk olarak kız çocuğu doğuran kadındadır” hadisi ise sahih değildir.”

٢٦٥٩- مِنْ عَلَامَةِ السَّاعَةِ التَّدَاخُلُ عَلَى الْإِمَامَةِ.

2659- Kıyamet alametlerinden biri de namaz imamlığı için insanların birbirlerini öne itmeleridir.

Manası sabittir. Nitekim Dîneverî'nin *Mücâlese* isimli eserinin yedinci mücâlesesinde Abdurrezzâk kanalıyla gelen bir rivayette Abdurrezzâk'ın şöyle dediği kayıtlıdır: Babamın, ilim ehlinde bir zâttan şunu naklettiğini işittim: “Namaz için kâmet getirilince cemaat arasında bir itiş kakış yaşanmaya başladı; o, bunu imamlığa geçirmeye çalışırken, bir diğeri berikini öne geçirmeye kalkışıyordu. Onlar böyle yapmaya devam ederken nihayet (ceza olarak) yere batırıldılar.”⁴⁹⁴ Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle demektedir:⁴⁹⁵ Derim ki: Hareşe b. el-Hurr'un kız kardeşi Selâme bint el-Hurr'un şöyle dediği rivayet olunur: **“Kıyamet alametlerinden biri de cami cemaatinin kendilerine namaz kıldırarak bir imam bulamayıp imamlık için birbirlerini öne itmeleridir.”**⁴⁹⁶

٢٦٦٠- مَنُهِرْمَانٍ لَا يَشْبَعَانِ طَالِبُ الْعِلْمِ وَطَالِبُ دُنْيَا.

2660- Doymak bilmeyen iki tür tutkulu insan vardır: Biri ilim tâlibi, diğeri dünya tâlibi.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de ve Kuzâî'nin İbn Mes'ûd'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁴⁹⁷ Keza Beyhakî'nin *el-*

494 Dîneverî, *Mücâlese*, III, 496, h.nr: 1106; Sehâvî, *Makâsıd*, V, 220-221, h.nr: 1215. Rivayette sözü edilen “ilim ehli zat”ın kim olduğu müphemdir. Bu bakımdan rivayet en azından zayıf kategorisinde yer alır. (Çeviren)

495 Gazzî, *İtkân*, s. 644, h.nr: 2098.

496 Ebû Dâvûd, *Salât* 60; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 112, h.nr: 27138; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXIV, 311, h.nr: 784; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 184, h.nr: 5347. İsnadında Akîle adında meçhul bir kadın vardır. Suyûtî de hadisin zayıf olduğuna dair harf simgesi koymaktadır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 88, ravi nr: 5705; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 533) -Çeviren-

497 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 180, h.nr: 10388; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 212, h.nr: 322. Heysemî bu rivayetin isnadında Ebû Bekir ed-Dâhîrî adında zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, I, 135, h.nr: 571. Ayrıca bk. İrâkî, *el-Muğnî*, s. 1142, h.nr: 4) -Çeviren-

Medhal'inde yine İbn Mes'ûd'un şöyle dediği nakledilir: "Hiçbir zaman doymayan iki çeşit tutkulu/hevesli insan vardır: Biri ilim tâlibi, diğeri dünya tâlibi. Ayrıca birbirleriyle aynı seviyede de olamazlar. Zira dünya sahibi kişi azgınlığında sınır tanımazken, ilim sahibi kişi ise Rahmân'ın rızasını artırır." Daha sonra İbn Mes'ûd şu âyetleri okumuştur: **"Hiç kuşkusuz insan azar. Kendini zengin (kendine yeterli, müstağnî) gördüğü için."**⁴⁹⁸ **"Kulları içinde Allah'tan ancak âlimler korkar."**⁴⁹⁹ Beyhakî bu rivayet hakkında "Bu, mevkuf ve munkatıdır" dedikten sonra Enes'ten merfu olarak gelen şu hadisi aktarır: **"Asla doymayan iki tür hevesli insan vardır: Biri ilim heveslisi ki ona doymaz. Diğeri dünya heveslisi ki, o da ona doymaz."**⁵⁰⁰ Beyhakî daha sonra da "Bu hadis, Ka'bû'l-Ahbâr'ın kendi sözü olarak da rivayet edilmiştir" demektedir.⁵⁰¹

Öte yandan Bezzâr da bu hadisi, Leys hadisi olarak Tavûs yahut Mücâhid yoluyla İbn Abbâs'tan merfu olarak, başlıktaki lafızla rivayet etmekte ve şöyle demektedir: "Bu hadisin bundan daha iyi/güzel bir tarik- le rivayet edildiğini bilmiyoruz."⁵⁰² Yine Askerî'nin İbn Abbâs kanalıyla naklettiği rivayetin lafzı şöyledir: **"İki tür tutkulu insan vardır ki hiçbiri doyuma ulaşamaz: Biri ilim talebindeki tutku, diğeri dünya talebindeki tutku."** Askerî de Ebû Saîd el-Hudrî'den merfu olarak şu hadisi rivayet etmektedir: **"Mü'min, cennete varıncaya kadar işittiği bir hayra (ilme) asla doymaz."**⁵⁰³ Aynı zamanda Askerî, Hasan el-Basrî'nin şöyle dediğini rivayet eder: Bana ulaşan habere göre Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: **"Ey insanlar! Tutkulu iki tür insan vardır: Biri ilmin tutkulusu olup ona doymaz, diğeri de malın tutkulusu olup o da ona doymaz."** Bu konuda İbn Ömer ve Ebû Hureyre'den gelen rivayetler de vardır. Bu rivayetler, tek tek bakıldığında zayıf olmakla birlikte, top-

498 Alak 96/6-7.

499 Fâtır 35/28.

500 Hâkim, *Müstedrek*, I, 169, h.nr: 312. Hâkim bu hadisin Buhârî ve Müslim'in şartına uygun olduğunu ve herhangi bir illetini bulamadığını belirtmekte, Zehebî de ona bu hususta muvafakat etmektedir. (Çeviren)

501 Beyhakî, *Medhal*, I, 299-300, h.nr: 449-452.

502 Bezzâr, *Müsned*, XI, 148, h.nr: 4880; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 20, h.nr: 5670. Heysemî bu rivayetin isnadındaki Leys b. Ebî Süleym'in zayıf bir ravi olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Mecma'*, I, 135, h.nr: 572) -Çeviren-

503 Bk. Tirmizî, *İlim* 19. Tirmizî bu rivayet hakkında "hasen" demektedir. (Çeviren)

lamı itibariyle değerlendirildiğinde hadis takviye olmakta, kuvvet kazanmaktadır.⁵⁰⁴

٢٦٦١- الْمَهْدِيُّ مِنْ وَلَدِ فَاطِمَةَ.

2661- Mehdî, Fâtıma'nın evladındandır.

Mehdî ile ilgili hadisler bir kısım hafızların müstakil olarak telif ettikleri eserlerine konu olmuştur. Bu hafızlardan biri Hafız Sehâvî olup *İrtikâu'l-guraf* ismini verdiği bir kitap yazmıştır. Bir diğeri ise Hafız İbn Hacer el-Heytemî'dir. O da *el-Kavlu'l-muhtasar fî ahvâli'l-Mehdiyyi'l-muntazar* adıyla bir cüz kaleme almıştır. Ayrıca Heytemî, bu hadislerden pek çoğunu *el-Fetâva'l-hadîsiyye*'sinde zikretmiştir. Keza Hocamız Berzencî *el-İşâa* adlı eserinde bu hadisleri ele almıştır. Bu hadislerden bazıları şöyledir:

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin Ümmü Seleme'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: **“Mehdî, Fâtıma'nın evladındandır.”**⁵⁰⁵ Yine Taberânî'nin Ali *radıyallahu anh*'dan merfu olarak aktardığı bir rivayet şöyledir: **“Mehdî bizdendir. Din bizimle açıldığı ve başladığı gibi, yine onunla nihai noktaya ulaşacaktır.”**⁵⁰⁶ Keza Taberânî ve diğerlerinin İbn Mes'ûd'dan merfu olarak aktardıkları bir rivayetin lafzı da şöyledir: **“Mehdî benim ehli beytimdendir. İsmi, isimle uyumlu olacaktır.”**⁵⁰⁷ Yine bu hadislerden biri de Rûyânî'nin *Müsned*'inde ve Ebû Nuaym'ın *Huzeyfe*'den rivayet ettikleri şu hadistir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Mehdî benim evladımdan bir zattır. Rengi Arap rengi, bedeni İsrailî bedendir. Sağ yanağında parlak bir yıldız**

504 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 224-229, h.nr: 1217. Hâkim ve Tirmizî rivayetlerinin yanı sıra Hasan el-Basrî kanalıyla gelen rivayetin sahih olması hasebiyle ilgili hadisin en azından “*hasen li-gayrihi*” kategorisinde değerlendirilmesi mümkündür. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

505 Ebû Dâvûd, Mehdî 1, h.nr: 4284; İbn Mâce, Fiten 34. Hadisin *sahih* olduğuna dair bk. Münâvî, *Teyisr*, II, 458; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 181, h.nr: 80.

506 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 56, h.nr: 157. Heysemî bu rivayetin isnadında Amr b. Câbir el-Hadramî adında yalancı bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VII, 317, h.nr: 12409) -Çeviren-

507 Benzer bir lafız için bk. Ebû Dâvûd, Mehdî, 1, h.nr: 4282; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 54; a.mlf. *el-Mu'cemu'l-kebir*, X, 133-136, h.nr: 10213-10229.

gibi bir ben vardır. Yeryüzü zulümle dolduktan sonra onu tekrar adaletle dolduracaktır. Yeryüzü halkı, gökyüzündekiler ve gökteki kuşlar bile onun halifeliğinden hoşnut olacaklardır."⁵⁰⁸ Yine Dârekutnî'nin rivayetine göre, Muhammed b. Ali şöyle demektedir: **"Mehdîmizin, Allah'ın gökleri yarattığı andan itibaren görülmemiş iki alameti vardır. Bunlar da Ramazan'ın ilk gecesinde ve Ramazan'ın ortasında güneşin tutulmasıdır. Bu ikisi Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı andan itibaren yoktu."**⁵⁰⁹ Bu konuda daha fazla bilgi isteyenler sözü edilen iki esere ve benzeri eserlere müracaat etmelidirler.

٢٦٦٢ - الْمَهْلِكَاتُ ثَلَاثٌ: إِعْجَابُ الْمَرْءِ بِنَفْسِهِ، وَشُحُّ مَطَاعٍ، وَهَوَى مُتَّبِعٍ.

2662- Mahvediciler üçtür: Kişinin kendini beğenmesi, boyun eğilen ihtiraslı cimrilik ve tamahkârlık ve esiri olunan hevâ-heves.

Askerî'nin İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Ziyâden-Nümeyrî ve Katâde'nin Enes'ten merfu olarak aktardıkları rivayette ise **"Üç şey mahvedici, üç şey kurtarıcı..."** ziyadesi vardır. Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:⁵¹⁰ Enes hadisi Hâkim ve İbn Ebî Şeybe'nin eserlerinde şu lafızla yer almaktadır: **"Kurtarıcı olan üç şey şunlardır: Gizli ve açık her durumda Allah'tan korkmak, hoşnutluk ve öfkeli hâllerde adil davranmak, hem fakirlik hem de zenginlikte ölçülü hareket etmek. Üç şey mahvedici, üç şey kurtarıcı, üç şey (günahlara) kefâret ve üç şey de (ahiretteki) dereceleri artırıcıdır. Mahvedici olan üç şey de şunlardır: Boyun eğilen ihtiraslı cimrilik ve tamâhkârlık, esiri olunan hevâ-heves ve kişinin kendini beğenmesi."**⁵¹¹

508 Bu rivayetin bâtil/uydurma olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 375, 378, h.nr: 1439; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 449, ravi nr: 7114; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 279. (Çeviren)

509 Dârekutnî, *Sünen*, II, 419, h.nr: 1795. Bu hadisin isnadındaki Amr b. Şimr el-Cu'fî hakkında "metrûk, münker, yalancı ve uydurma hadis rivayet eden kişi" şeklinde ağır tenkit ifadeleri kullanılmıştır. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, VI, 226, ravi nr: 1292) -Çeviren-

510 Gazzî, *İtkân*, II, 646, h.nr: 2107.

511 Bu rivayeti Hâkim ve İbn Ebî Şeybe'nin eserlerinin basılı nüshalarında tespit edemedik. Ancak rivayet şu kaynaklarda yer almaktadır: Bezzâr, *Müsned*, XIII, 486, h.nr: 7293; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 328, h.nr: 5452; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 219. Hadisin isnadının zayıf olduğuna dair bilgi için bk. Irâkî, *el-Muğnî*,

Ayrıca Taberânî bunu İbn Ömer'den şu lafızla rivayet eder: “Üç şey mahvedici, üç şey kurtarıcı, üç şey (günahlara) kefâret ve üç şey de (ahiretteki) dereceleri artırıcıdır. Mahvedici olan üç şey, boyun eğilen ihtirash cimrilik ve tamâhkârlık, esiri olunan hevâ-heves ve kişinin kendini beğenmesidir. Kurtarıcı olan üç şey de şunlardır: Hoşnutluk ve öfkeli hâllerde adil davranmak, hem fakirlik hem de zenginlikte ölçülü hareket etmek, ayrıca gizli ve açık her durumda Allah'tan korkmak. Kefâretler de bir namazdan sonra diğer namazı beklemek, aşırı soğuklarda abdesti güzelce almak ve ayakları cemaatle namazlara taşımaktır. Derecelere gelince; onlar da yemek yedirmek, selâmı yaymak ve gece insanlar uyurken namaz kılmaktır.”⁵¹²

Bu hadisin, farklı sahâbîler aracılığıyla gelen destekleyici nitelikte daha başka rivayetleri de vardır.

۲۶۶۳- الْمَوْتُ كَفَّارَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ.

2663- Ölüm her Müslüman için bir kefârettir.

Bu hadisi Beyhakî ve Kuzâî, Enes'ten merfu olarak rivayet etmektedirler.⁵¹³ Ebû Bekir İbnu'l-Arabî hadisi **sahih** saymış; Irâkî de *Emâlî*'sinde “Bu hadis, **hasen** mertebesine ulaşmasını sağlayacak ölçüde farklı tariklerden rivayet edilmektedir” demiştir.⁵¹⁴ Sehâvî de *Makâsîd*'da şunları söyler: “İbnü'l-Cevzî'nin, -her ne kadar Sağânî bu konuda ona tâbi olmuşsa da- bu hadisi *Mevzûât*'ında zikretmesi isabetli bir yaklaşım değildir.”⁵¹⁵ Bu sebeple hocamız (İbn Hacer) şöyle demektedir: Söz konusu tariklerine rağmen bu hadis hakkında uydurma hükmünü verme imkânı yoktur. Buna

s. 23, h.nr: 1. Ayrıca Aclûnî bu rivayete 1035 no'lu hadiste yer vermiş ve zayıf olduğunu belirtmiştir. (Çeviren)

512 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-levsat*, VI, 47, h.nr: 5754. Bu hadisin tenkide tabi tutulan değişik rivayetlerinin toplamı dikkat alındığında *hasen* olduğu belirtilmektedir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 174, h.nr: 654; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, IV, 412, h.nr: 1802) Bu rivayet daha önce 1035 no'lu hadiste geçmişti. (Çeviren)

513 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 133, h.nr: 171; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 292-293, h.nr: 9419.

514 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1827, h.nr: 5.

515 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 218-219; Sağânî, *Mevzûât*, s. 47, h.nr: 62. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, X, 212-215, h.nr: 4685.

rağmen hadis, zahirdeki manasına göre anlaşılmalıdır; aksine -eğer hadis sabit ise- belirli şartları hâiz bir ölüm olarak yorumlanmalıdır.”⁵¹⁶

٢٦٦٤- مَوْتُ الْعَالِمِ ثَلَمَةٌ فِي الْإِسْلَامِ لَا تُسَدُّ مَا اخْتَلَفَ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ.

2664- Âlimin ölümü, İslâm’da açılmış öyle bir gediktir ki, gece ve gündüz birbirini izlediği müddetçe o gedik kapanmaz.

İbn Lâl’in Câbir *radiyallahu anh*’dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.⁵¹⁷ Bu hadis daha önce “إِذَا مَاتَ الْعَالِمُ انْتَلَمَ فِي الْإِسْلَامِ ثَلَمَةٌ” *Bir âlim öldüğünde İslâm’da öyle bir gedik açılır ki...*” hadisinde geçmişti.⁵¹⁸

٢٦٦٥- مَوْتُ الْعَرِيبِ شَهَادَةٌ.

2665- Gurbet diyarındaki garibin (yabancı) ölümü şehadettir.

Ebû Ya’lâ, İbn Mâce, Taberânî, Beyhakî ve Kuzâî’nin İbn Abbâs’tan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁵¹⁹ Bu hadisi destekleyici nitelikte, daha başka sahâbîler kanalıyla gelen rivayetler de mevcuttur. Bunlardan biri de Taberânî’nin [Abdûlmelik b. Hârûn b.] Antere’nin babası kanalıyla dedesinden merfu olarak aktardığı şu hadistir: (Allah Rasûlü) “*Size göre kimler şehittir?*” diye sorunca biz “Ey Allah’ın Rasûlü! Allah

516 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 239, h.nr: 1220.

517 Bu rivayeti Bezzâr, *Müsned*, XVIII, 185, h.nr: 171’de zikretmekte ve isnadında yer alan Muhammed b. Abdûlmelik’in, bu hadis de dâhil olmak üzere Zührî ve İbnü’l-Münkedir’den *mütabaat* edilmeyecek hadisler rivayet ettiğini belirtmektedir. Hadis tenkit otoritelerinin hakkında “hadis uyduran, yalan söyleyen, münkerü’l-hadîs ve metrûk” dedikleri bir şahıstır. (Bk. Zehebî, *Mîzân*, III, 631) Bu itibarla hadisin uydurma olduğu söylenmiştir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zaîfe*, X, 199, h.nr: 4668) -Çeviren-

518 Bk. 273 no’lu hadis.

519 İbn Mâce, Cenâiz 61; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, IV, 269, h.nr: 2381; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XI, 246, h.nr: 11628; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 119; Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, I, 83, h.nr: 83. Bu rivayetin zayıf ve münker olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. İbnü’l-Cevzî, *el-İlelü’l-mütenâhiye*, II, 408-410, h.nr: 1485-1487; İbnü’l-Mulakkın, *el-Bedrü’l-münîr*, V, 367-369; İbn Hacer, *et-Telhîsu’l-habîr*, II, 283, h.nr: 808. Münzirî de bu hususta şu genel değerlendirmeyi yapar: “Bu konuda, bildiğim kadarıyla hiçbirisi hasen derecesine ulaşamayan bir grup hadis gelmiştir.” (Bk. Münzirî, *et-terğîb ve’t-terhib*, IV, 44, h.nr: 4739) -Çeviren-

yolunda öldürülenler” diye cevap verdik. Bunun üzere Allah Rasûlü **“O hâlde ümmetimin şehitleri pek azdır”** diyerek şehitleri zikretmeye başladı ve **“Gurbet diyarındaki garip de şehittir”** buyurdu. Sehâvî, bu hadisin isnadındaki Antere’nin **metrûk** biri olduğunu belirtmektedir.⁵²⁰ Yine bu rivayetlerden biri de Nesâî, Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce ve diğerlerinin Abdullah b. Amr yoluyla aktardıkları şu hadistir: Medine’de doğup büyüyen adamlardan biri ölünce, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de cenaze namazını kıldı. Daha sonra da **“Keşke doğduğu yerin dışında bir yerde ölseydi!”** buyurdu. Sahâbîler “Niçin ey Allah’ın Rasûlü?” diye sordular. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Şüphesiz bir insan doğduğu yerin dışında bir yerde ölürse, cennette ona doğduğu yer ile ölüp de defnedildiği yer arasındaki mesafe kadar bir mekan takdir edilir.”**⁵²¹

Necmüddîn el-Gazzî de şunu ilave etmektedir.⁵²² Râfiî, *Târîhu Kazvîn*’de Vehb b. Münebbih kanalıyla İbn Abbâs’tan şu hadisi nakleder: **“İnsanın gurbet eldeki ölümü şehadettir. Adam ölüm döşeğinde sağına, soluna, önüne ve arkasına bakıp garipten (yabancidan) başkasını görmez ve ailesini, çoluk-çocuğunu hatırlayıp hasretle iç çekerse, nefes alıp vermek üzere her iç çekişinde Allah onun iki milyon günahını siler ve ona iki milyon sevap yazar ve ona şehitlik mührü vurulur.”**⁵²³

٢٦٦٦ - مَوْتُ الْفَجَاءَةِ رَاحَةٌ لِلْمُؤْمِنِ وَأَسْفٌ عَلَى الْفَاجِرِ.

2666- Ani ölüm, mü’min için bir rahatlık, fâcir (günahkâr) açısından ise bir gazabın sonucudur.

520 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 240, h.nr: 1222. Köşeli parantez içindeki kısım da Sehâvî’ye aittir. (Çeviren)

521 İbn Mâce, *Cenâiz* 61; Nesâî, *Cenâiz* 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 236, h.nr: 665; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 196, h.nr: 2934. Suyûtî bu hadisin sahih olduğuna dair harf simgesi kullanmaktadır. (Bk. San’ânî, *Tenvîr*, III, 456, h.nr: 1979. Ayrıca bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, IV, 44, h.nr: 4737) -Çeviren-

522 Gazzî, *İtkân*, II, 647, h.nr: 2112.

523 Şehitlik mührü ile ilgili son cümle haricindeki ibarenin geçtiği bir kaynak için bk. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XI, 57, h.nr: 11034. Ancak bu hadisin isnadında Amr b. el-Husayn adında metrûk bir ravi vardır. (Bk. İbnü’l-Mulakkın, *el-Bedrü’l-münîr*, V, 368; Heysemî, *Mecma’*, II, 317, h.nr: 3881) Bu ravi sebebiyle Elbânî hadisi uydurma saymaktadır. (Bk. *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zaife*, I, 614-615, h.nr: 425) -Çeviren-

Bu hadisi İmam Ahmed ve Beyhakî, Âişe *radiyallahu anhâ*'dan **sahih bir isnadla** ve şu lafızla rivayet etmektedirler: "... **kâfir için bir gazabın neticesidir.**"⁵²⁴ Ebû Dâvûd'un Ubeyd b. Hâlid es-Sülemî'den merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: "**Ani ölüm, bir gazabın neticesidir.**" Zeylaî de bu hadisi, (*Keşşâf*'taki) Tahâ sûresinin hadislerinin tahririnde Enes ve İbn Mes'ûd yoluyla rivayet etmektedir.⁵²⁵ Keza Ubeydullah b. Ubeyd b. Umeyr'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Âişe'nin bir kardeşi aniden ölünce Âişe *radiyallahu anhâ* şöyle dedi: "(Bu ölüm), mü'min için bir rahatlık, kâfir açısından ise bir gazabın sonucudur." Yine Enes'in şöyle dediği nakledilmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında olduğumuz bir sırada yanına bir adam çıkageldi ve "Ey Allah'ın Rasûlü! Filanca öldü!" dedi. Allah Rasûlü "**Az önce yanımızda değil miydi o?**" diye sordu. Etrafındakiler "Evet, öyleydi" dediler. Allah Rasûlü bunun üzerine şöyle buyurdu: "**Sübhanallah! Bir gazabın neticesidir bu. Asıl (hayırdan) mahrum olan kişi, vasiyette bulunmaktan mahrum kalan kişidir.**"⁵²⁶ Keza Beyhakî'de yer alan bir rivayete göre Ebu's-Seken el-Hecerî şöyle der: "Halîlullah İbrahim *aleyhisselâm* aniden vefat etmiştir, Dâvûd *aleyhisselâm* aniden vefat etmiştir, aynı şekilde Süleyman b. Dâvûd *aleyhisselâm* da aniden vefat etmiştir, keza salih insanlarda da emr-i Hak aniden vaki olmuştur. Bu ölüm mü'min için bir hafifletme, kâfir için ise bir ağırlaştırma ve zorlaştırma göstergesidir."⁵²⁷

524 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 491, h.nr: 25042; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 456, h.nr: 9740. İsnadının sahih olduğuna dair bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1842, h.nr: 1; Sehâvî, *Makâsîd*, V, 242, h.nr: 1223.

525 Zeylaî, *Tahrîcu Ehâdisi'l-Keşşâf*, II, 353-354.

526 Tayâlisî, *Müsned*, III, 581, h.nr: 2226; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, 152, h.nr: 4122. Bu hadisin son cümlesi, aynı isnadla İbn Mâce, *Vasâyâ* 2'de geçmektedir. Rivayetin isnadında iki zayıf ravi bulunmasına rağmen Münzirî ve Heysemî hadisin isnadının hasen olduğunu belirtmektedirler. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 169, h.nr: 5289; Heysemî, *Mecma'*, IV, 209, h.nr: 7080) -Çeviren-

527 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 457, h.nr: 9741. Bu rivayet, Beyhakî'de Ebu's-Seken el-Hecerî'nin sözü olarak aktarılmaktadır. Bu isim *Keşfü'l-hafâ*'da Ebu's-Seken el-Buhturî şeklinde kaydedilmiştir. Ancak bunun yanlış olduğu kanaatindeyiz. Zira tespitlerimize göre bu isimle bilinen bir ravi yoktur. Ebu's-Seken el-Hecerî ise zayıf ravilerden biri sayılmaktadır. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, IV, 532, ravi nr: 10254) -Çeviren-

٢٦٦٧- الْمَوْتُ تَخَفَةُ الْمُؤْمِنِ.

2667- Ölüm, mü'minin hediyesidir.

Bu hadisi Deylemî, Câbir'den şu ziyade ile rivayet etmektedir: **“Dirhem ve dinar ise münafıkla beraberdir ve onun cehenneme giden yol-daki iki ağıdır.”**⁵²⁸ Yine Deylemî'nin Âişe radiyallahu anhâ kanalıyla rivayet ettiği bir hadisin lafzı da şöyledir: **“Ölüm bir ganimet, masiyet bir musibet, fakirlik rahatlık, zenginlik bir ceza, günahından tevbe eden kişi, hiç günah işlememiş kimse gibidir.”**⁵²⁹

٢٦٦٨- مَوْتُ النَّبَاتِ مِنَ الْمَكْرُمَاتِ.

2668- Kızların ölmesi, (Allah tarafından babalara bahşedilen) lü-tuf ve ikramlardandır.

Bezzâr'ın İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁵³⁰

٢٦٦٩- مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا.

2669- Ölmekten önce ölünüz.

Hafız İbn Hacer bu rivayetin “sabit olmadığını” belirtmektedir.⁵³¹ Aliyyü'l-Kârî de şöyle demiştir: “Bu, sûfilerin sözlerindendir. Manası da şudur: Zorunlu olarak gerçek anlamda ölmekten önce, hür iradenizle arzu ve hevesleri (şehvât) terk etmek suretiyle ölünüz.”⁵³²

528 Daha önce 1311 no'lu rivayetin izah ve değerlendirme kısmında yer alan bu rivayetin çok zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*, II, 402, h.nr: 1480; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Metâlibü'l-âliye*, V, 214; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIV, 915, h.nr: 6891. Şu kadar var ki daha önce “Mü'minin hediyesi ölümdür” lafzıyla İbn Abbâs'tan gelen benzer bir rivayet daha vardır. Bu rivayetin *hasen* olduğuna dair değerlendirme 948 no'lu hadiste geçmiştir. (Çeviren)

529 Bu rivayet daha önce 1833 no'lu hadis olarak geçmişti.

530 Bu rivayet daha önce 1308 no'lu hadisim izah ve değerlendirmesinde ele alınmıştı.

531 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 244, h.nr: 1224.

532 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 363, h.nr: 539.

٢٦٧٠- الْمُؤَذِّنُونَ أَطْوَلُ النَّاسِ أَغْنَاءًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2670- Müezzinler, kıyamet günün en uzun boylu insanlardır.

Müslim'in Muâviye kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Ayrıca Kuzâî bunu Enes'ten merfu olarak; Beyhakî de Bilâl yoluyla aktarmaktadır.⁵³³ Beyhakî ayrıca hadisin manasına dair şunu söylemiştir: “İnsanlar kıyamet günü susayacaklardır. İnsan susayınca da boynu bükülür. Müezzinler ise o gün susamayacakları için boyunları da bükülmeyip dik kalacaktır.”⁵³⁴

٢٦٧١- مَوَلَى الْقَوْمِ مِنْهُمْ.

2671- Bir kavmin azadlı kölesi de onlardandır.

Sünen sahiplerinin ve İbn Hibbân'ın Ebû Râfi' kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁵³⁵ Buhârî ve Müslim'in Enes yoluyla naklettikleri rivayette ise “*Bizatihi kendilerindendir* (من أنفسهم / *min enfüsihim*)” lafzı geçmektedir.⁵³⁶ Öte yandan Ahmed b. Hanbel'in Ali radiyallahu anh'ın kızı Ümmü Külsûm yoluyla Rasûlullah'ın bir azadlı kölesinden merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: “*Kuşkusuz biz Muhammed ailesine zekât helâl değildir. Ayrıca bir kavmin azadlısı da onlardandır.*”⁵³⁷

٢٦٧٢- الْمُؤْمِنُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ.

2672- Mü'minler (şeriatta geçerli olan) şartlarına bağlıdırlar.

Bu hadis daha önce “*مُؤْمِنُونَ عَلَى شُرُوطِهِمْ/Müslümanlar, şeriatta geçerli olan şartlarına bağlıdırlar...*” hadisinde geçmişti.⁵³⁸

533 Daha önce lafzındaki takdim tehirle 404 no'lu hadis olarak geçen bu hadis için bk. Müslim, Salât 14; İbn Mâce, Ezân 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 169, 264, IV, 95, 98; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 166, h.nr: 235.

534 Bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 635, h.nr: 2037; a.mlf., *Şuabu'l-îmân*, IV, 446, h.nr: 2791.

535 Ebû Dâvûd, Zekât 29; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 86, h.nr: 2405; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 163, h.nr: 27182; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 88, h.nr: 3293.

536 Buhârî, Ferâiz 24. Müslim'de bu lafızla geçen bir rivayet tespit edemedik. (Çeviren)

537 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 478, h.nr: 15708.

538 Bk. 2302 no'lu hadis.

٢٦٧٣- الْمُؤْمِنُونَ هَيِّثُونَ لَيْثُونَ كَالْجَمَلِ الْأَنْبِ إِن قُدَّئْتَهُ انْقَادَ وَإِنْ أَنْخَتَهُ أَنْخَ.

2673- Mü'minler, burnuna burunduruk geçirilen deve gibi yumuşak başlı, hoşgörülü ve uysal kimselerdir; çektiğin zaman usulca boyun eğer, çöktürdüğün zaman da çöker.

Beyhakî, Kuzâî ve Askerî'nin İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁵³⁹ Sadece Askerî de bunu İrbâz b. Sâriye'den merfu olarak şu ziyade ile rivayet eder: **“Çekildiği zaman usulca boyun eğer, bir kaya üzerine çöktürüldüğü vakit de çöker.”** Beyhakî de bunu Mekhûl'den aktardıktan sonra “Bu daha sahihtir” demektedir.⁵⁴⁰ Yine Beyhakî'nin İbn Abbâs ve Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak naklettiği bir rivayetin lafzı da şöyledir: **“Mü'min, uysallığından dolayı ahmak zannettiğin yumuşak başlı insandır.”** Câmiu's-sağîr'de, Beyhakî'ye nispet edilen Ebû Hureyre hadisinin lafzı da şöyledir: **“Mü'min yumuşak başlı, hoşgörülü ve uysal insandır. Hatta onu, bu uysallığından dolayı ahmak sanırsın.”**⁵⁴¹ Bu hadis, halk arasında şu lafızla meşhur olmuştur: **“Mü'min, küçük bir kılla çekildiği zaman usulca boyun eğebilecek ölçüde yumuşak başlı, hoşgörülü ve uysal insandır.”**

٢٦٧٤- الْمُؤْمِنُ إِذَا قَالَ صَدَقَ وَإِذَا قِيلَ لَهُ صَدَقَ.

2674- Mü'min, bir şey söylediğinde doğru söyler; kendisine bir şey söylendiğinde de doğrular.

539 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 114, h.nr: 139; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 448, h.nr: 7778. Hadisin farklı rivayetlerinin desteğiyle hasen sayıldığına dair bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 609-610, h.nr: 936.

540 İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühed ve'r-rekâik*, s. 130, h.nr: 387; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 448, h.nr: 7777.

541 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 446, h.nr: 7775, 7776. Ebû Hureyre rivayetinde Yezîd b. İyâz adında metrûk hatta yalancılıkla itham edilen bir ravi mevcuttur. Nitekim Suyûtî de bunun zayıf olduğuna dair harf simgesi koymuştur. İbn Abbâs rivayeti ise *mu'dal* bir rivayettir. (Bk Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, IV, 437, ravi nr: 9740; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 257; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, X, 201-202, h.nr: 4671) -Çeviren-

İbnü'd-Deyba, *Temyîz*'de "Bu hadisi bu lafızla bilmiyorum" demektedir.⁵⁴² Sehâvî de *Makâsıd*'da şöyle demektedir:⁵⁴³ Hadisin ilk kısmı **'Mü'min, hainlik ve yalan dışında (potansiyel olarak) her huya eğilimli bir yapıdadır'**⁵⁴⁴ hadisiyle aynı manaya gelir. Bir lafızda da şöyle geçer: **"Yalan, imana aykırıdır."** Her iki hadis de daha önce geçmişti.⁵⁴⁵ Burada ikinci hadise (mana itibarıyla) destek ve katkı sağlayabilecek nitelikte şu hadisi zikretmek mümkündür: İsa aleyhisselâm hırsızlık yapmakta olan bir adamı görünce, ona "Çaldın mı yoksa?" diye sorar. Adam "Kendisinden başka ilah olmayan Allah adına yemin olsun ki hayır!" diye karşılık verir. Bunun üzerine İsa aleyhisselâm **"(Madem öyle) ben de Allah'a iman ettim (ve O'nun adına yemin edenin sözünü tasdik ettim) ve gözümü yalanladım!"** der. Bu da **sahih bir hadistir.**⁵⁴⁶ Hatta merfu bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: **"Kim Allah adına yemin ediyorsa doğru söylesin, dürüst ve samimi olsun. Kim de kendisi için Allah adına yemin ediliyorsa, ona razı olsun. Zira Allah'a razı olmayan kimsenin Allah ile bir alakası kalmaz."** Bu hadisi İbn Mâce, İbn Ömer radiyallahu anhumâ kanalıyla rivayet etmektedir.⁵⁴⁷

٢٦٧٥ - الْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ.

2675- Mü'min, mü'minin kardeşidir.

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmektedir. Bu hadiste ileride ayrıca ele alınacak olan şu lafız yer almaktadır: **"Mü'min, mü'minin aynasıdır."**⁵⁴⁸ Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:⁵⁴⁹ İbnü'n-Neccâr'ın Câbir'den naklettiği bir hadis de şöyledir: **"Mü'min, mü'minin kardeşidir; hiçbir durumda ona olan nasihatini**

542 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 180.

543 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 250-251, h.nr: 1230.

544 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 454, h.nr: 4469. Bu hadis ileride 3219 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır. (Çeviren)

545 Bk. 1921 no'lu hadis.

546 Buhârî, Enbiyâ 47; Müslim, Fezâil 40.

547 İbn Mâce, Keffârât 4. Hadisin isnadının sahih olduğuna dair bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, II, 133. (Çeviren)

548 Bk. 2687 no'lu hadis.

549 Gazzî, *İtkân*, II, 649, h.nr: 2118.

(yahut dürüstlük/samimiyetini) terk etmez.”⁵⁵⁰ Ayrıca bu son rivayet daha önce “أَخُو الْمُسْلِمِ/Müslüman, Müslümanın kardeşidir” hadisinde geçmişti.⁵⁵¹

٢٦٧٦- الْمُؤْمِنُ أَكْظَمُ حُزْمَةً مِنَ الْكَفَّةِ.

2676- Mü'min, Kâbe'den daha saygın ve dokunulmazdır.

İbn Mâce, **leyyin** bir isnadla İbn Ömer'den şunu rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i Kâbe'yi tavaf ederken gördüm, şöyle diyordu: “**Sen ne güzel ve hoşsun, kokun da ne hoş! Sen ne yücesin! Saygınlığın ve dokunulmazlığın da ne kadar yücedir! Muhammed'in canını elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, mü'minin malının ve canının yanı sıra onun hakkında hayır dışında bir zanna kapılmamayı gerektiren saygınlığı ve dokunulmazlığı, Allah katında senin saygınlığından ve kutsallığından daha muazzamdır.**”⁵⁵² İbn Ebî Şeybe'nin İbn Abbâs kanalıyla naklettiği bir rivayet de şöyledir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Kâbe'ye bakarak şöyle buyurdu: “**Sen ne yücesin! Saygınlığın ve dokunulmazlığın da ne kadar yücedir! Ancak mü'min senden daha saygın ve dokunulmazdır. Zira Allah onun canını, malını, ırzını ve hakkında kötü zanna kapılmayı haram kılmıştır.**”⁵⁵³ Buna benzer bir hadis de Beyhakî'de yine İbn Abbâs kanalıyla rivayet edilmektedir.⁵⁵⁴ Keza Beyhakî bu hadisi **zayıf bir isnadla** Abdullah b. Amr'dan merfu olarak nakletmektedir. Abdullah b. Amr'ın kendi sözü olarak da şu rivayete yer vermiştir: (Hadisin ravisi Şeğâf ed-Dabbî şöyle anlatır:) Abdullah b. Amr “Allah katında insanoğlundan daha üstün ve değerli bir şey yoktur” de-

550 Suyûtî bu rivayetin *zayıf* olduğuna dair harf simgesi koymuştur. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 256) -Çeviren-

551 Buradaki son cümle Gazzî'ye ait olup kendi eseri *İtkân*'da geçen rivayeti kastetmektedir. (Bk. Gazzî, *İtkân*, II, 536, h.nr: 1748) Aclûnî ise “**Müslüman Müslümanın kardeşidir...**” rivayetini 2303 no'lu hadis olarak incelemiş olmakla birlikte ilgili rivayete yer vermemiştir. (Çeviren)

552 İbn Mâce, *Fiten* 2.

553 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 435, h.nr: 27754.

554 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 465, h.nr: 3725. Bu hadisin isnadının *hasen* olduğuna ve bundan önceki rivayetler de dahil olmak üzere farklı sahâbîler kanalıyla gelen rivayetlerle takviye olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, VII, 1248-1250, h.nr: 3420.

yince ben “Melekler de mi?” diye sordum. Şu cevabı verdi: “Onlar güneş ve ay konumundadırlar. Onlar (görevlerini yerine getirmeye) mecbur varlıklardır.” Bu rivayetin sahih olan versiyonu, mevkuf olanıdır. Ayrıca Beyhakî **metruk bir ravinin** bulunduğu bir isnadla Ebû Hureyre’nin sözü olarak şu rivayete de yer vermektedir: “Mü’min, Allah katında meleklerden daha üstün ve değerlidir.”⁵⁵⁵

٢٦٧٧- الْمُؤْمِنُ خُلُوِيٌّ وَالْكَافِرُ خُمْرِيٌّ.

2677- Mü’min tatlıcıdır (tatlı sever), kâfir ise içkicidir (içki sever).

Hafız İbn Hacer “Bâtıl olup bir aslı yoktur” demektedir.⁵⁵⁶ Bu rivayetteki ilk kısmın manası ise daha önce “قَلْبُ الْمُؤْمِنِ خُلُوٌّ يُحِبُّ الْحَلَاوَةَ/ **Mü’minin kalbi tatlıdır, tatlılığı sever**” hadisinde geçmişti.⁵⁵⁷ Nécemüddîn el-Gazzî’nin belirttiğine göre metinde geçen “خُلُوِيٌّ/hulviyyün” kelimesi, “خُمْرِيٌّ/humriyyün” kelimesi gibi ilk harfi zammeli şekilde okunur.⁵⁵⁸

٢٦٧٨- الْمُؤْمِنُ خُلُوٌّ يُحِبُّ الْحَلَاوَةَ.

2678- Mü’min tatlıdır, tatlılığı sever.

Daha önce Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in tatlıyı ve balı sevdiğine dair rivayet geçmişti.⁵⁵⁹

٢٦٧٩- الْمُؤْمِنُ خُلُوٌّ يُحِبُّ الْحُلُوَّ.

2679- Mü’min tatlıdır, tatlıyı sever.

Sağânî’nin de belirttiği gibi uydurma bir rivayettir.⁵⁶⁰ Dillerde meşhur olan lafzı “**Mü’minler tatlıcıdırlar (tatlı severler)**” şeklindedir. (Bu lafzın,

555 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, I, 311-312, h.nr: 150-152. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 252-253, h.nr: 1231.

556 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 253, h.nr: 1232.

557 Bk. 1883 no’lu hadis.

558 Gazzî, *İtkân*, II, 650, h.nr: 2122.

559 Bk. 1883 no’lu rivayet.

560 Sağânî, *Mevzûât*, s. 62, h.nr: 102.

hadis ilminin teknik standartları bakımından sıhhat durumuna) bakılmalıdır. Ancak manası sabittir.⁵⁶¹

۲۶۸۰- الْمُؤْمِنُ لَا يَخْلُو مِنْ قِلَّةٍ أَوْ عِلَّةٍ أَوْ ذَلَّةٍ.

2680- Mü'minde killet yahut illet veya zilletten biri eksik olmaz.⁵⁶²

Bu rivayetin (sıhhat) durumunu bilmiyorum. Ancak İbn Allân “Bir hadiste de şöyle geçer...” dedikten sonra bu rivayeti zikretmiştir.⁵⁶³

۲۶۸۱- الْمُؤْمِنُ سَرِيعُ الْغَضَبِ سَرِيعُ الرَّجُوعِ.

2681- Mü'min çabuk öfkelenen, çabucak öfkesinden dönüp sakinleşendir.

Bu rivayet daha önce *Hiddet, ümmetimin seçkinlerini sarıp kuşatır* hadisinde geçmişti.⁵⁶⁴ Ayrıca uzunca bir hadiste “Mü'min'in çabucak öfkelenip çabucak öfkesinden dönüp sakinleşen biri olabileceği, bu sayede bu huylardan birinin diğerini dengelediği; aynı zamanda geç öfkelenip çabucak sakinleşen biri de olabileceği”⁵⁶⁵ belirtilmektedir. İşte asıl mü'min bu (ikinci vasıftaki kişidir). Münafığın durumu ise bunun tam tersidir.

۲۶۸۲- الْمُؤْمِنُ غَرٌّ كَرِيمٌ وَالْفَاجِرُ خَبٌّ لَيْيَمٌ.

2682- Mü'min saf, temiz kalpli, asil ve cömert insandır. Fâcir ise sahtekâr, alçak ve cimri biridir.

561 Bu hususta 1883 no'lu rivayete bakılabilir.

562 “Killet” kelimesi “azlık, yokluk,” “illet” kelimesi ise “hastalık, musibet” gibi anlamlara gelmektedir. (Çeviren)

563 İbn Allân, *Delîlü'l-fâlihîn şerhu Riyâzi's-sâlihîn*, nşr. Halîl Me'mûn Şeyha, Beyrut 2004, I, 180, h.nr: 3915. Aliyyü'l-Kârî de bunu herhangi muteber bir kaynağa dayandırmadan “rivayet olunduğuna göre” diyerek aktarır. (Bk. *Mirkât*, III, 1130) Ancak araştırmalarımıza rağmen bu rivayeti hiçbir kaynakta tespit edemedik. (Çeviren)

564 Bk. 1120 no'lu rivayet.

565 Tirmizî, Fiten 26. Tirmizî bu hadisin *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

Sağânî bu hadisin “uydurma” olduğunu söylemektedir.⁵⁶⁶ Ancak Münâvî’nin de dediği gibi bu hadisin **isnadının ceyyid** olduğu gerekçe-
siyle bu hükme itiraz edilmiştir.⁵⁶⁷ Ayrıca Ahmed b. Hanbel de bunu Ebû
Hureyre’den merfu olarak “fâcir” kelimesi yerine “münafık” kelimesinin
yer aldığı bir lafızla rivayet etmektedir.⁵⁶⁸ Yine Ahmed b. [Hanbel bunu]
Yahya b. Ebî Kesîr’in Ebû Hureyre’den aktardığı bir rivayet olarak nak-
letmektedir.⁵⁶⁹ Öte yandan bu konuda Ka’b b. Mâlik kanalıyla gelen bir
rivayet daha mevcuttur.⁵⁷⁰

٢٦٨٣- الْمُؤْمِنُ كَيْتَسُ فُطْنٌ حَذِرٌ وَقَافٌ لَا يَنْجَلُ.

2683- Mü’min akıllı, zeki, dikkatli, uyanık, sakın ve temkinlidir, acele etmez.

Deylemî ve Kuzâî’nin Enes’ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis olup **zayıftır**.⁵⁷¹ Ayrıca Deylemî’nin yine Enes kanalıyla naklettiği bir ri-
vayetin lafzı da şöyledir: **“Mü’min, zeki, uyanık, dikkatli, acele etmeden emin adımlarla ilerleyen, sakın, âlim ve verâ sahibi insandır. Münafık**

566 Sağânî’nin *Mevzûât*’ında bu rivayeti tespit edemedik. (Çeviren)

567 Münâvî, *Teyssîr*, II, 452.

568 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 59, h.nr: 9118. Ancak bu rivayette “münafık” kelimesi geçmemektedir. Ayrıca rivayet için bk. Ebû Dâvûd, *Edeb* 6; Tirmizî, *Birr* 41; Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 151, h.nr: 418; Hâkim, *Müstedrek*, I, 103-104, h.nr: 128-132. Hadisin, rivayetlerinin toplamı itibariyle *hasen* seviyesine yükseldiğine dair bir mütalaa için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, II, 607-608, h.nr: 935 (Çeviren)

569 Bu cümledeki köşeli parantez, Sehâvî’nin *Makâsîd*’ından (bk. V, 254, h.nr: 1234) alınmıştır. Ayrıca tespitimize göre bu rivayet, bir öncekinin aynısıdır. Zira *Müsned*’de bundan başka rivayet yer almamaktadır. (Çeviren)

570 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XIX, 82, h.nr: 166. Heysemî, bu rivayetin isnadındaki Yusuf b. es-Sefer’in *yalancı* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, I, 82, h.nr: 270) -Çeviren-

571 Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, I, 107, h.nr: 128. Bu rivayetin isnadındaki Ebû Dâvûd Süleyman b. Amr en-Nehaî’nin *yalancı* olduğu hatta hadis uyduran biri olduğu konusunda ittifak edildiği belirtilmektedir. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, IV, 219-228, ravi nr: 733; Zehebî, *Mîzânü’l-i’tidâl*, II, 216, ravi nr: 3495; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 256) Bu sebeple Elbânî bu rivayetin uydurma olduğunu ifade etmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, II, 182, h.nr: 760) -Çeviren-

ise arkadan çekiştiren, kaş göz işaretleriyle alay eden, son derece sert, hoyrat, doymak bilmeyen bir obur, ne bir (haram) şüphesinin ne de bir haramın kendisini durdurabildiği ve nereden ka anıp nereye harcadığını kesinlikle umursamayan bir hâtıb-ı leyldir.”⁵⁷²

٢٦٨٤- الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبَيْتَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا.

2684- Mü'minin mü'mine karşı durumu, tuğlaları birbirine sımsıkı kenetlenmiş bir bina gibidir.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Musa el-Eş'arî kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁵⁷³

٢٦٨٥- الْمُؤْمِنُ لَيْسَ بِحَقُودٍ.

2685- Mü'min kindar değildir.

Gazzâlî bu rivayeti *İhyâ*'da zikretmektedir. *İhyâ* hadislerini tahrir eden Irâkî ise “Bunun bir aslına vâkıf olamadım” demektedir.⁵⁷⁴ Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söyler: Mana itibariyle buna destek ve katkı sağlayabilecek rivayetlerden biri de İbn Adiy ve Beyhakî'nin Muâz kanalıyla naklettikleri şu hadistir: “*İlim talebi dışında ne dalkavukluk ne de hased, mü'min ahlâkından olabilir.*”⁵⁷⁵ Zira hased, kin ve nefretin başıdır. Ni-

572 Bk. Ebu's-Şeyh, *Emsâlü'l-hadîs*, s. 305, h.nr: 258; Deylemî, *Firdevs*, IV, 175, h.nr: 6544. Bu rivayet, bir önceki rivayetin uzun hâlidir. İsnadında yine bir önceki dipnotta geçen Ebû Dâvûd Süleyman b. Amr en-Nehaî vardır. Dolayısıyla bir önceki rivayetle aynı hükme tâbidir. Metinde geçen hâtıb-ı leyli “gece odun toplayan kimse” anlamına gelmektedir. Gece odun toplayan kimsenin, ne topladığını göremediği ve dikkatsiz davrandığı için odunun yanı sıra yılan vb. zararlı canlıları da toplaması sebebiyle burada helâl-haram demeden sadece mal ve servet kazanma telaşına düşen insan tipini anlatmak üzere kullanılan bir deyim hâlini almıştır. Nitekim metindeki “şüphe ve haramın kendisini durduramaması” ifadesi de haram veya haram şaibesi bulunan işlerde bile pervasız davrandığını ve hâtıb-ı leyli gibi ne bulursa heybesine doldurduğunu göstermektedir. (Çeviren)

573 Buhârî, *Salât* 88, *Mezâlim* 5; Müslim, *Birr* 65.

574 Gazzâlî, *İhyâ*, I, 46, III, 183; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 57, h.nr: 2.

575 İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 119, ravi nr: 446; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 495-497, h.nr: 4522, 4523. Beyhakî bu konudaki rivayetlerin hepsinin zayıf olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Şuabu'l-îmân*, IX, 36, h.nr: 6229) İbnü'l-Cevzî ise bu hadisin

tekim İhyâ sahibi Gazzâlî de bunu böyle açıklar. Bu manadaki bir diğer rivayet de Taberânî, Deylemî ve İbn Asakir'de Abdullah b. Büsr kanalıyla nakledilen, ancak **zayıf** sayılan şu hadistir: **“Hasedçi, laf taşıyan ve kehanette bulunan kimse benden değildir, ben de ondan değilim.”**⁵⁷⁶ Yine Deylemî'nin Abdullah b. Amr'dan rivayet ettiği bir hadisin lafzı da şöyledir: **“Dedikodu, sövgü, kin, nefret ve asabiyet (sahipleri) cehennem ateşindedir; bir mü'min gönlünde birleşmez.”**⁵⁷⁷

٢٦٨٦ - الْمُؤْمِنُ مَحْفُوظٌ فِي وَلَدِهِ.

2686- Mü'minin evladı muhafaza altındadır.

Dârekutnî bu hadisi *el-Efrâd*'da Ebû Saîd el-Hudrî'den merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **“Şüphesiz Allah azze ve celle, mü'minin evladını muhafaza eder.”**⁵⁷⁸ Deylemî'nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği merfu bir hadis de şöyledir: **“Şüphesiz Allah, mü'minin neslini, onun derecesine ulaştırmak maksadıyla ona yükseltir.”**⁵⁷⁹ Öte yandan **“İşte biz, onların nesillerini de kendilerine kattık”**⁵⁸⁰ âyetinin tefsirine dair Dahhâk'tan nakledilen görüş şöyledir: “Burada kastedilen çocuklar, henüz imana erişememiş olanlardır. Zira evlatlar, babalarına katılırlar.”⁵⁸¹ *Vallahu a'lem.*

değişik kanallarına yer verdikten sonra “Bu hadisler arasında sahih olan bir şey yoktur” demektedir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 219. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 559, h.nr: 381) Ayrıca bu rivayet daha önce 2158 no'lu rivayette geçmişti. (Çeviren)

576 Deylemî, *Firdevs*, III, 419, h.nr: 5280; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXI, 334.

577 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XII, 445, h.nr: 13615; Deylemî, *Firdevs*, IV, 307, h.nr: 6899. Rivayetin **zayıf** olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 91, h.nr: 13124; Münâvî, *Teysîr*, II, 464; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, X, 251, h.nr: 4703. (Çeviren)

578 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 256, h.nr: 1237. Hadisin isnadındaki Amr b. Atiyye el-Avfî, Darekutnî ve diğer hadis otoriteleri tarafından **zayıf** sayılan bir ravidir. (Bk. Zehebî, *Mîzân*, III, 281, ravi nr: 6411) -Çeviren-

579 Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, III, 70, h.nr: 2260. Konuyla ilgili sahih isnadla gelen mevkuf rivayetlerin desteğiyle sahih sayılan bir hadistir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, V, 647, h.nr: 2490) -Çeviren-

580 Tûr 52/21.

581 Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl fî tefsîri'l-Kur'ân*, thk. M. Abdullah en-Nemr vdğr., Daru Taybe 1997, VII, 388.

2687- Mü'min, mü'minin aynasıdır.

Ebû Dâvûd'un Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.⁵⁸² Askerî de bu hadisi yine Ebû Hureyre'den birkaç farklı tarikle rivayet etmektedir. Bunlardan birinin lafzı da şöyledir: **“Her biriniz, kardeşinin aynasıdır. Eğer onda (rahatsızlık verici) bir şey görürse, onu ondan uzaklaştırsın.”**⁵⁸³

Öte yandan Taberânî, Bezzâr ve Kuzâî de bu hadisi Enes'ten rivayet etmişlerdir.⁵⁸⁴ Keza İbnü'l-Mübârek de Hasan el-Basrî'nin kendi sözü olarak nakletmektedir. Zerkeşî de *Leâli*'de şunları söylemektedir: Ebû Dâvûd'un, *Sünen*'inde Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: **“Mü'min, mü'minin aynasıdır. Mü'min, mü'minin kardeşidir; onun geçim kaynağını muhafaza edip gözetir ve onu arkasından savunur, koruyup kollar.”** İsnadında Kesîr b. Zeyd adında, adalet vasfı konusunda ihtilaf edilmiş bir ravi vardır.⁵⁸⁵ Meşhur olan lafzı ise **“Mü'min, mü'minin aynasıdır”** şeklindedir. Bu madadaki şiirlerden biri de şöyledir:

“Dostum, sayesinde rahatsızlığımı giderdiğim bir aynadır.

Haklarım engellendiğinde de keskin bir kılıç olurverir.

Dara düştüğümde yahut başıma bir felaket geldiğinde ise,

Ona başvururum öz kardeşlerimden önce.”

582 Ebû Dâvûd, Edeb 56; Bezzâr, *Müsned*, XIV, 385, h.nr: 8109; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 106, h.nr: 125; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 290. Hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 639, h.nr: 2; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 252; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 596, h.nr: 926. (Çeviren)

583 Tirmizî, Birr 18. Tirmizî, bu rivayetin isnadındaki Yahya b. Ubeydullah'ın Şu'be tarafından zayıf sayıldığını belirtmekte; İbn Hacer ise “metrûk” olduğunu söylemektedir. (Bk. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, I, 594, ravi nr: 7599) -Çeviren-

584 Bezzâr, *Müsned*, XII, 327, h.nr: 6193; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-levsat*, II, 325, h.nr: 2114; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 105, h.nr: 124.

585 Zerkeşî, *Leâli*, s. 88, h.nr: 16.

٢٦٨٨- الْمُؤْمِنُ مُلْقًى وَالْكَافِرُ مُوقًى.

2688- Mü'min, (günahlarına kefâret olup cennete girmesine vesile olabilecek belalara) maruzdur; kâfir ise (bu nitelikteki belalardan) mahfûzdur.

Sehâvî *Makâsîd*'d, İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'de şöyle demektedirler: "Hadis degildir, ancak manası sahihtir."⁵⁸⁶

٢٦٨٩- الْمُؤْمِنُ فِي الْمَسْجِدِ كَالسَّمَكِ فِي الْمَاءِ، وَالْمُنَافِقُ فِي الْمَسْجِدِ كَالطَّيْرِ فِي الْقَفْصِ.

2689- Mü'min mescidde sudaki balık gibidir. Münafık ise mescidde kafesteki kuş gibidir.

Bu lafızla meşhur olmasına rağmen bu sözün bir hadis olduğunu bilmiyorum. Mâlik b. Dînar'ın sözlerinden birine benzemektedir. Nitekim Münâvî onun şöyle dediğini nakleder: "Münafıklar mescidde, kafesteki serçeler gibidirler."⁵⁸⁷

٢٦٩٠- الْمُؤْمِنُ مُؤْتَمَنٌ عَلَى نَسَبِهِ.

2690- Mü'mine nesebi konusunda itimat edilir.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir: Hocamız İbn Hacer, bir kısım cevaplarında bu rivayetle ilgili değerlendirme kısmını boş bırakmıştır. Ben ise bunun Mâlik veya bir başkasının sözü olduğunu zannediyorum. Lafzı ise şöyledir: "*İnsanlara nesepleri konusunda itimat edilir.*"⁵⁸⁸

٢٦٩١- الْمُؤْمِنُ يَسِيرُ الْمُؤْنَةِ.

2691- Mü'minin külfeti azdır.

586 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 258, h.nr: 1240; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 181. Ayrıca bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 366, h.nr: 547.

587 Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 87.

588 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 258, h.nr: 1241. Bu söz, nesep konusundaki prensip hükmü ifade eder. Ancak nesep iddiasında art niyetli bir tutum ve istismar varsa o zaman itimat söz konusu olamaz. (Çeviren)

Sağânî'nin de dediği gibi uydurmadır.⁵⁸⁹ Fakat manası sahihtir.

٢٦٩٢- الْمُؤْمِنُ يَخْدَعُ.

2692- Mü'min (doğası gereği) aldatılmaya elverişlidir.

Saîd b. Cübeyr'in sözlerinden biridir.⁵⁹⁰

٢٦٩٣- الْمُؤْمِنُ يَأْكُلُ فِي مَعَى وَاحِدٍ، وَالْكَافِرُ يَأْكُلُ فِي سَبْعَةِ أَمْعَاءَ.

2693- Mü'min sadece bir bağırsağı dolduracak ölçüde yerken, kâfir yedi bağırsağı dolduracak kadar yer.

Buhârî ve Müslim'in İbn Ömer ve Ebû Hureyre *radiyallahu anhümâ* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁵⁹¹

٢٦٩٤- الْمُؤْمِنُ يَغِطُ وَالْمُنَافِقُ يَخْسُدُ.

2694- Mü'min gıpta, münafık ise haset eder.

Fudayl b. İyâz'ın sözlerinden biridir.⁵⁹²

٢٦٩٥- الْمُؤْمِنُ وَاِهْ رَاقِعٌ، وَسَعِيدٌ مَنْ هَلَكَ عَلَى رَفْعِهِ.

2695- Mü'min yırtıp yarıya yapandır. Asıl bahtiyar, yamasını dikerken ölen kimsedir.

589 Sağânî'nin *Mevzûât*'ında bu lafızla gelen bir rivayet tespit edemedik. Ancak şu kaynaklarda geçmektedir: Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 46; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 246, h.nr: 5765. Her ne kadar bazı âlimler hadis hakkında uydurma hükmünü vermişlerse de (bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 281; Fettenî, *Tezkiratu'l-mevzûât*, s. 14; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 364, h.nr: 543), Elbânî hadisin farklı bir tarihi daha olduğunu, ancak bu tarihin isnadındaki sorunların, hadise uydurma hükmünü vermeyi gerektirecek boyutta olmadığını öne sürmekte ve sadece *zayıf* demeyi tercih etmektedir. (Bk. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, X, 203, h.nr: 4673) -Çeviren-

590 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 366, h.nr: 549.

591 Buhârî, Et'ime 12; Müslim, Eşribe 34; Tirmizî, Et'ime 20; İbn Mâce, Et'ime 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 340, h.nr: 4718.

592 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 367, h.nr: 550.

Beyhakî ve Taberânî'nin Câbir'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁵⁹³ Manası da şudur: “Dinini günahlarla yırtar sonra da tevbe ile dinini yamar.” Denilmiştir ki: Benzer manadaki hadislerden biri şöyledir: **“Tam anlamıyla hakkını veremeseniz bile siz istikâmet üzere olmaya gayret edin.”**⁵⁹⁴ Diğeri de şöyledir: **“Ey Hanzala! Bir saatinizi ibadete, bir saatinizi de dünya işine ayırın.”**⁵⁹⁵

٢٦٩٦ - الْمُؤْمِنُ مُبْتَلًى .

2696- Mü'min (dini veya bedeni konusunda) bela ve sıkıntılarla imtihan olur.⁵⁹⁶

٢٦٩٧ - الْمُؤْمِنُ يَأْكُلُ بِشَهْوَةِ عِيَالِهِ، وَالْمُنَافِقُ بِشَهْوَةِ نَفْسِهِ .

2697- Mü'min çoluk-çocuğunun iştahıyla, münafık ise kendi iştahıyla yer.

Deylemî bu hadisi Ebû Ümâme'den merfu olarak etmektedir.⁵⁹⁷ Abdurrezzâk ve Sa'lebî'nin **munkatı bir isnadla** rivayet ettiklerine göre, Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh* şöyle demektedir: “Kişinin iştah duyduğu bir şeyi mutlaka satın alıp yemesi, israf olarak yeter.”⁵⁹⁸ Ahmed b. Hanbel de bunu *ez-Züh'd*'de Hasan el-Basrî'den rivayet eder.⁵⁹⁹ Öte yandan İbn Mâce, Ebû Ya'lâ ve Beyhakî de bu hadisi Nuh b. Zekvân tarikiyle Enes'ten merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedirler: **“İştah duyduğun**

593 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 243, h.nr: 1867; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 328, h.nr: 6721. Hadisin *isnadının zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 46, h.nr: 4749; İrâkî, *el-Muğnî*, s. 1381, h.nr: 5; Heysemî, *Mecma'*, X, 201, h.nr: 17535; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 257.

594 Sevbân, Câbir, Abdullah b. Amr b. el-Âs, Seleme b. el-Ekva' ve Ebû Ümâme gibi farklı sahâbîler kanalıyla gelen sahih bir hadistir. (Bk. Zeylaî, *Tahrîcu Ehâdîsi'l-Keşşâf*, II, 232-234, h.nr: 680) -Çeviren-

595 Müslim, *Tevbe* 12-13; Tirmizî, *Kıyâmet* 59.

596 Aclûnî bu rivayet hakkında hiçbir değerlendirmeye yapmamaktadır. Ancak mana itibarıyla temel İslâmî ilkelerle çelişmediğini söylemek mümkündür. (Çeviren)

597 Deylemî, *Firdevs*, IV, 176, h.nr: 6547.

598 Abdurrezzâk, *Tefsîr*, thk. Mahmud Muhammed Abdüh, Beyrut 1419, II, 458.

599 Ahmed b. Hanbel, *ez-Züh'd*, s. 102, h.nr: 651.

her şeyi yemen, kuşkusuz israftan sayılır.⁶⁰⁰ Nuh ise **zayıf** biridir. Dolayısıyla ilk rivayet daha sahihtir.⁶⁰¹

٢٦٩٨- الْمُؤْمِنُ يَأْلَفُ، وَلَا خَيْرَ فِيمَنْ لَا يَأْلَفُ وَلَا يُؤْلَفُ.

2698- Mü'min başkalarıyla ülfet edebilen (hoş geçinen) kimsedir. Başkasıyla ülfet edemeyen ve kendisiyle de ülfet edilemeyen kimsede hayır yoktur.

Hâkim bu hadisi Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmekte ve "Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir" demektedir. Ancak Zehebî, hadisin isnadında inkıta (kopukluk) olduğunu belirterek Hâkim'in bu değerlendirmesine karşı çıkmıştır.⁶⁰² Öte yandan Beyhakî, Kuzâî ve Askerî'nin Câbir'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadisin lafzı da şöyledir: **"Mü'min hem başkasıyla ülfet edebilen hem de kendisiyle ülfet edilebilen kimsedir. Başkasıyla ülfet edemeyen ve kendisiyle de ülfet edilemeyen kimsede hayır yoktur. İnsanların en hayırlısı da onlara faydalı**

600 İbn Mâce, Et'ime 51; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, V, 154, h.nr: 2765; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 483, h.nr: 5334.

601 Hasan el-Basrî'nin rivayeti kastedilmektedir. Bilg için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 260-261, h.nr: 1243. Enes rivayetinin isnadı hakkında Bûsîrî *zayıf* demektedir. (Bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-züccâce*, IV, 31) Ancak İbnü'l-Cevzî gibi âlimler uydurma hükmünü vermişlerdir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 30; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 414, h.nr: 241) Nuh b. Zekvân'ın Enes'ten aktardığı rivayetindeki hocası Hasan el-Basrî'dir. Nuh'un bu kanalla rivayet ettiği hadislerin de mahfuz olmadığı belirtilmektedir. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 299, ravi nr: 1976) Hatta Gumarî, Ahmed b. Hanbel'in *Züh'd*'ünde yine Hasan el-Basrî kanalıyla gelen ve Sehâvî'nin "daha sahihtir" dediği rivayetin Nuh b. Zekvân tarafından Enes b. Mâlik'e dayandırılıp merfu hâle getirilmiş olabileceği ihtimalini de dile getirir. (Bk. *el-Müddâvî*, II, 540-541) *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

602 Hâkim, *Müstedrek*, I, 73, h.nr: 59; İbnü'l-Mulakkın, *Muhtasar Telhîsi'z-Zehebî*, I, 53, h.nr: 5. Heysemî ise Ebû Hureyre kanalıyla gelen rivayetin Ahmed b. Hanbel ve Bezzâr tarafından da rivayet edildiğini ve Ahmed b. Hanbel'in ravilerinin Buhârî ve Müslim'in ravileri olduğunu; ayrıca aynı lafızla Sehl b. Sa'd yoluyla gelen rivayetin isnadının da *ceyyid* olduğunu belirtir. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 106, XXXVII, 492, h.nr: 9198, 22840; Heysemî, *Mecma'*, X, 273-274, h.nr: 17975, 17976) -Çeviren-

olandır.”⁶⁰³ Yine destekleyici mahiyette, farklı sahâbîler kanalıyla gelen hadislerden biri de şudur: **“Sizin en hayırlınız ahlâk bakımından en güzel olanınız ve başkalarıyla ülfet edebilen ve kendileriyle ülfet edilebilen, dostluğundan hiç kimseye zarar gelmeyen engin gönüllü kimselerdir.”⁶⁰⁴**

٢٦٩٩- الْمُؤْمِنُ يَمُوتُ بِعَرَقِ الْحَبِيبِ.

2699- Mü'min alinteriyle ölür.

Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin, Büreyde kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri ve İbn Hibbân'ın **sahih** saydığı bir hadistir.⁶⁰⁵

٢٧٠٠- الْمُؤْمِنُ مَن أَمِنَهُ النَّاسُ.

2700- Mü'min, insanların kendisine güven duydukları kimsedir.

Deylemî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁰⁶ İbn Mâce de bunu Fadâle b. Ubeyd'den şu lafızla rivayet eder: **“Mü'min, insanların malları ve canları konusunda kendisinden emin oldukları kimsedir. Muhâcir de hata ve günahları terk eden kimsedir.”⁶⁰⁷**

603 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 58, h.nr: 5787; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 108, h.nr: 129; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 115-116, h.nr: 7252. Heysemî bu rivayetin isnadındaki Ali b. Behrâm ve Abdülmelik b. Ebî Kerîme'yi tanımadığını, diğer ravilerin ise güvenilir kimseler olduklarını belirtir, (Bk. *Mecma'*, VIII, 87, h.nr: 13099) -Çeviren-

604 Bu rivayet Ebû Hureyre ve Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla rivayet edilmektedir. Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 356, VII, 350, h.nr: 4422, 7697. Bu ve bundan önceki rivayetlerin toplamı itibariyle hasen/sahih olduğuna dair geniş bir mütalaa için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 784-790, II, 378-380, h.nr: 425, 426, 751. (Çeviren)

605 Tirmizî, Cenâiz 10; İbn Mâce, Cenâiz 5; Nesâî, Cenâiz 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 62, h.nr: 2296; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 281, h.nr: 3011; Hâkim, *Müstedrek*, I, 513, h.nr: 1333. Tirmizî'nin “hasen” dediği bir hadistir. (Çeviren)

606 Deylemî, *Firdevs*, IV, 184, h.nr: 6570.

607 İbn Mâce, Fiten 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 382, h.nr: 23958; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 203, h.nr: 4862; Hâkim, *Müstedrek*, I, 54, h.nr: 24. Hadisin isnadının *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma'*, III, 268, h.nr: 5625; Bûsîrî, *Misbâhu'z-züccâce*, IV, 164; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 252; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 89, h.nr: 549. (Çeviren)

٢٧٠١ - الْمُؤْمِنُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ الَّذِي خُلِقَ مِنْهُ.

2701- Mü'min, kendisinden yaratıldığı ve Allah'a ait olan nurla bakar.

Deylemî bu hadisi İbn Abbâs *radıyallahu anhumâ* kanalıyla rivayet etmektedir.⁶⁰⁸

٢٧٠٢ - الْمَعَاصِي تُزِيلُ النِّعَمَ.

2702- Günahlar nimetleri yok eder.⁶⁰⁹

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:⁶¹⁰ Sehâvî, hemze harfinde **“Kuşkusuz Allah rızık keserek azap etmez”**⁶¹¹ hadisi kapsamında bu rivayete işaret etmiş ve bunu Ebu'l-Hasen el-Kindî'nin şiiiriyle teyit etmişti:

“Eğer bir nimet içindeysen, ona özen göster!

Zira günahlar nimetleri yok eder!”⁶¹²

Ayrıca bu hadis, Ahmed b. Hanbel, Nesâî, İbn Hibbân ve Hâkim'in Sevbân kanalıyla rivayet ettikleri hadisle aynı manaya gelmektedir. Hadis şöyledir: **“Kuşkusuz insan girdiği günden dolayı rızıktan mahrum kalmaz. Kaderisadece duageri çevirebilir; ömrüdeyalnızca iyilik uzatabilir.”**⁶¹³ **Daha önce İbn Abbâs ve İbn Mes'ûd'dan bu manada rivayetler aktarılmıştı. İbnü'l-Mübârek ve İbn Ebî Şeybe ise bu hadisi Hüseyin yoluyla, (...)’e ait mevkuf bir rivayet olarak nakletmektedirler.**⁶¹⁴

608 Deylemî, *Firdevs*, IV, 178, h.nr: 6554. Bu rivayetin isnadında yer alan Meysere b. Abdirabbih isimli ravi, hadis uyduran ve uydurduğunu itiraf eden biridir. (Bk. Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 230-231, ravi nr: 8958) -Çeviren-

609 Bu rivayet daha önce 2318 no'lu rivayet olarak aynı lafızla ele alınmıştı.

610 Gazzî, *İtkân*, II, 543, h.nr: 1765.

611 Bu hadis *Keşfü'l-hafâ*'da daha önce 735 no'lu rivayet olarak geçmişti.

612 Sehâvî, *Makâsıd*, II, 24-25, h.nr: 239. Sehâvî bu rivayete, merfu olarak vakıf olamadığını, ancak manasının sahih olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

613 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 68, h.nr: 22386; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 153, h.nr: 872; Hâkim, *Müstedrek*, I, 670, h.nr: 1814; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, II, 100, h.nr: 1442. **Daha önce** 1297 no'lu hadiste de geçtiği üzere İbn Hibbân ve Hâkim bu rivayetin **sahih** olduğunu belirtmektedirler. (Çeviren)

614 Aclûnî bu cümleye kadarki kısmı Gazzî'nin *İtkân*'ından nakletmektedir. Ancak bu

۲۷۰۳- الْمُكَاتَبُ قِنْ مَا بَقِيَ عِنْدَهُ دِرْهَمٌ.

2703- (Belli bir bedel karşılığında özgürlüğünü elde etmek üzere efendisiyle kitâbet anlaşması yapan) mükâteb köle, üzerinde ödemesi gereken bir dirhem borç kalsa bile, yine köle statüsündedir.

Mâlik bu hadisi Nâfi' kanalıyla İbn Ömer'den mevkuf olarak rivayet etmektedir.⁶¹⁵ İbn Kâni' de merfu olarak rivayet etmekte ve illetli olduğunu belirtmektedir. Meşhur olan lafzında ise "عِنْدَهُ/indehû" kelimesi yerine "عَلَيْهِ/aleyhi" kelimesi yer almaktadır.⁶¹⁶ Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Hâkim'in Abdullah b. Amr'dan aktardıkları rivayetin lafzı ise şöyledir: **"Mükâteb, (efendisiyle yaptığı) kitâbet anlaşmasından üzerinde bir dirhem borç kalmış olsa bile, yine de köle statüsündedir."**⁶¹⁷ İmam Şâfiî de şöyle demiştir: "Fetva ehlinin fetvası da bu hadise göredir."

۲۷۰۴- الْمُدَارَاةُ عَنِ الْعَرِضِ صَدَقَةٌ.

2704- Irz, namus, şeref ve haysiyeti savunmak bir sadakadır.

Necmüddîn el-Gazzî şunları söylemektedir:⁶¹⁸ Dillerde dolaşan şekli böyledir. Ancak ben buna bu lafzıyla vâkıf olamadım. Şu kadar var ki mana olarak **"مَا وَفَى بِهِ الْمَرْءُ/Kişinin, kendisiyle ırz, namus, şeref ve haysiyetini koruduğu şey..."** hadisiyle aynı manaya gelmektedir.⁶¹⁹ Ayrıca

son cümle tespit edebildiğimiz kadarıyla Aclûnî'ye aittir. Şu da var ki cümledeki eksik ibareden dolayı Aclûnî'nin tam olarak neyi kastettiğini anlamak güç olsa da şu tahmini yürütmek mümkündür: Bir önceki cümlede İbn Abbâs ve İbn Mes'ûd'dan geldiğini söylediği merfu rivayetin, burada bunların her ikisinin veya birinin kendi sözü (mekuf) bir rivayet olarak aktarıldığı kastedilmiş olabilir. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

615 Mâlik, *Muvattâ*, Mükâteb 1.

616 Mana olarak bir farklılık söz konusu değildir. (Çeviren)

617 Ebû Dâvûd, *İtâk* 1; Tirmizî, *Büyû'* 35; Hâkim, *Müstedrek*, II, 236, h.nr: 2863. Hâkim'in "isnadı sahihtir" dediği, Zehebî'nin de ona muvafakat ettiği bir hadistir. Suyûtî ise hadisin *hasen* olduğuna dair harf simgesi koymuştur. (Bk. *Münâvî, Feyzu'l-Kadîr*, VI, 275. Ayrıca bk. Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, VI, 119, h.nr: 1674) -Çeviren-

618 Gazzî, *İtkân*, II, 527, h.nr: 1718.

619 Bu hadis daha önce 2255 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınmıştı.

“صدقة/sadaka” kelime yerine “حسنة/hasene (iyilik)” kelimesiyle rivayet edilmektedir.

٢٧٠٥- الْمَرْأَةُ بِأَصْغَرِهِ.

2705- İnsan, iki küçük organıyla insandır.

Yani dili ve kalbiyle. Necmüddîn el-Gazzî şöyle söyler: “Suyûtî bu rivayeti, ziyadelerde bulunduğu *Nihâye*’nin *Muhtasar*’ında zikretmek-te ve ilgili açıklamayı da Fârisî ve İbnü’l-Cevzî’den nakletmektedir.”⁶²⁰ *Vallahu a’lem*.

٢٧٠٦- الْمَرْأَةُ عَوْرَةٌ فَإِذَا خَرَجَتْ اسْتَشْرَفَهَا الشَّيْطَانُ.

2706- Kadın, yabancıların göz, beden vs. her türlü temasından sakınılması gereken, dokunulmaz bir kişiliktir. Ortalığa çıkıp görünür hâle geldiği zaman (ölçülü davranmadığı takdirde cazibesi gereği hem kendisi hem de başkaları açısından) şeytanın ayartmalarına açıktır.

Tirmizî’nin İbn Mes’ûd kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁶²¹

٢٧٠٧- الْمَرْأَةُ لِأَخْرِ أَزْوَاجِهَا.

2707- Kadın, (cennette) kocalarından sonuncusuna aittir.

Taberânî’nin Ebu’d-Derdâ yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.⁶²² Hatîb ise bunu Âişe *radıyallahu anha* kanalıyla rivayet etmektedir ki doğrusu da budur.⁶²³ “**Ahlâk bakımından en güzel olanına aittir**” diyenler de vardır.

620 Gazzî, *İtkân*, II, 527, h.nr: 1721. Rivayetin merfu olarak bir aslı yoktur. Rivayet sadece hikmetli bir söz olarak aktarılmaktadır. Bk. Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru’l-usûl*, IV, 27; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, II, 529. (Çeviren)

621 Tirmizî, *Radâ’* 18; Bezzâr, *Müsned*, V, 427, h.nr: 2061; İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 412, h.nr: 5598; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, III, 189, h.nr: 2890. Tirmizî bu rivayetle ilgili olarak *hasen-sahih* değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Çeviren)

622 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, III, 275, h.nr: 3130.

623 Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, X, 315, ravi nr: 4756. Bu ve bundan önceki Ebu’d-Derdâ rivayetiyle ilgili tenkitlerin varlığına rağmen (bk. Heysemî, *Mecma’*, IV, 270, h.nr: 7424; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 266; Gumârî, *el-Müdâvî*, VI, 448) farklı tarihlerle gelen merfu ve mevkuf rivayetlerin toplamı itibariyle kuvvet

Ayrıca “Kadına (cennette) kocalarından dilediğini tercih hakkı tanınır” denilmiştir.

٢٧٠٨ - الْمَرْأَةُ مِنَ الْمَرْءِ.

2708- Dişi, er kişidendir.

Necmüddîn el-Gazzî şunları söylemektedir: Bu bir atasözü olabilir ve “**Kadınlar, erkeklerin dengi ve benzeri olan kız kardeşleridir**” hadisiyle aynı manaya gelmektedir.⁶²⁴ Ayrıca “**Ve o nefisten eşini de yarattı**”⁶²⁵ âyeti de bu manayı desteklemektedir.

٢٧٠٩ - مَرْحَبًا وَأَهْلًا.

2709- Merhaba, hoş geldin!

İbn Ebî Âsım ve Hâkim’in Büreyde kanalıyla rivayet ettikleri ve Hâkim’in **sahih** saydığı bir hadistir. Lafzı da şöyledir: Ali *radıyallahu anh*, Fâtıma *radıyallahu anhâ*’yı istemeye geldiğinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona “**Merhaba, hoş geldin**” demiştir.⁶²⁶ *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*’de de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in Fâtıma’ya hitaben “**Merhaba kızım!**” dediği sabittir. Aynı şekilde Ümmü Hânî de şunu anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e geldim, bana “**Merhaba Ümmü Hânî!**” dedi.⁶²⁷

Öte yandan İbn Ebî Âsım’ın rivayetine göre Ali *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Ammâr b. Yâsir, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den huzuruna girmek için izin istedi. Allah Rasûlü de ona “**Fıtratı itibariyle saf ve temiz, ayrıca (Allah tarafından da) saf ve temizliği artırılmış olana merhaba!**” buyurdu.⁶²⁸ Ebû Nuaym’ın Ali *radıyallahu anh*’dan rivayet

kazanan ve sahih seviyesine yükselen bir hadistir. (Bk. Bûsîrî, *İthâfu'l-hıyara*, IV, 115, h.nr: 3264; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 275-276, h.nr: 1281) -Çeviren-

624 Bu hadis daha önce 649 no’lu rivayet olarak ele alınmıştı.

625 Nisâ 4/1.

626 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, II, 20, h.nr: 1153.

627 Buhârî, Salât, 4, Menâkıb 25; Müslim, Müsâfirîn 82, Fezâilü’s-sahâbe 98-99.

628 Hâkim, *Müstedrek*, III, 437, h.nr: 5662. Hâkim bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. (Çeviren)

ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona **“Müslümanların efendisine merhaba!”** demiştir.⁶²⁹ Bunları Necmüddîn el-Gazzî zikretmektedir. Şu beyitler de ne güzeldir:

“Koruluğa her giren kimse, oranın sahiplerinden,
'Hoş geldin ey ziyaretçi!' sözünü işitecek değildir elbet!”

٢٧١٠ - الْمَسَاجِدُ بَيْتُ الْمُتَّقِينَ.

2710- Mescidler takva sahiplerinin evleridir.

Buhârî bu hadisi *el-Edebü'l-müfred*'de Enes'ten şu ziyade ile rivayet etmektedir: **“Allah, mescidleri kendi evleri olarak gören kimselere rahatlık, huzur ve sıratan geçme güvencesi vermiştir.”**⁶³⁰ Yine Taberânî ve Bezzâr'ın Ebu'd-Derdâ kanalıyla rivayet ettikleri, ayrıca Bezzâr ve Münzirî'nin **hasen** saydıkları bir rivayetin lafzı da şöyledir: **“Mescid her takva sahibinin evidir. Allah da mescidi kendi evi sayan kimseye rahatlığa, huzura ve sıratan geçip Allah'ın rızasına ve cennete kavuşma güvencesi vermiştir.”**⁶³¹ Ayrıca Tirmizî, İbn Mâce ve Hâkim'in Ebû Saîd el-Hudrî yoluyla rivayet ettikleri; Tirmizî'nin **hasen**, Hâkim'in ise **sahih** saydığı bir rivayet de şöyledir: **“Bir adamın mescide gitmeyi alışkanlık hâline getirdiğini görürseniz, onun imanına şahitlik edin.”** Bu hadis daha önce geçmişti.⁶³² Necmüddîn el-Gazzî de bu konuyu detaylı bir şekilde ele almıştır.⁶³³

٢٧١١ - الْمَسَاوَاةُ فِي الظُّلْمِ عَذْلٌ.

2711- Zulümde eşitlik adalettir.

629 Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 66.

630 Enes kanalıyla gelen bu rivayeti Buhârî'nin ilgili eserinin basılı nüshasında tespit edemedik. (Çeviren)

631 Bezzâr, *Müsned*, VI, 505, h.nr: 2546; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 158, h.nr: 7149; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IV, 381, h.nr: 2689. Ayrıca bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 138, h.nr: 501.

632 Bk. 235 no'lu hadis.

633 Gazzî, *İtkân*, II, 531-532, h.nr: 1738.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir: “Kesinlikle bir hadis değildir. Ayrıca burada adaletin sözlük anlamı kastedilmiştir. O da iki şey arasındaki salt benzeşme hâlidir.”⁶³⁴

٢٧١٢- الْمَكْرُ وَالْخَدِيعَةُ فِي النَّارِ.

2712- Hile ve aldatma cehennem ateşindedir.

Deylemî'nin Ebû Hureyre'den, Kuzâî'nin de İbn Mes'ûd'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. İbn Mes'ûd ayrıca şu ilaveyi yapmak-tadır: “**Bize hile yapıp aldatan bizden değildir...**”⁶³⁵ Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demektedir:⁶³⁶ Taberânî ve Ebû Nuaym da bu hadisi şu lafızla rivayet etmektedirler: “**Bizi aldatan bizden değildir. Hile, aldatma ve ha-İnlik cehennem ateşindedir.**”⁶³⁷ Beyhakî'nin rivayetine göre de Kays b. Sa'd şöyle der: “Eğer Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ‘**Hile ve aldatma cehennem ateşindedir**’ dediğini işitmemiş olsaydım, yeryüzünün en hilekâr adamı olurum.”⁶³⁸

٢٧١٣- الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ.

2713- Kuvvetli mü'min, zayıf mü'minden daha hayırlıdır.

634 Gazzî, *İtkân*, II, 532, h.nr: 1739.

635 Bezzâr, *Müsned*, XVI, 303, h.nr: 9517; Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, III, 304, h.nr: 2336; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 175, h.nr: 253. Ayrıca Buhârî, bu hadisin “**aldatma cehennem ateşindedir**” kısmını *muallak* bir rivayet olarak *Sahîh*'ine almıştır. (Bk. Büyû' 60) Hadisin Ebû Hureyre, İbn Mes'ûd, Kays b. Sa'd, Enes b. Mâlik, Mücâhid ve Hasan el-Basrî kanalıyla gelen farklı rivayetlerinin bir kısım tarikleri tenkit edilmiş olmakla birlikte, toplamı itibariyle ele alındığında metnin bir aslı olduğuna ve *sahih* sayıldığına dair ayrıntılar için bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IV, 356; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 46-49, h.nr: 1057, 1058. (Çeviren)

636 Gazzî, *İtkân*, II, 545, h.nr: 1775.

637 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 37, h.nr: 738; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 188. Aclûnî bu hadisi Gazzî'den naklen Ebû Dâvûd'a nispet etmiş olsa da Gazzî'nin kendi eserinde hadis Taberânî'ye nispet edilmektedir. Doğrusu da budur. Zira Ebû Dâvûd'da bu lafızla bir rivayet yer almamaktadır. (Çeviren)

638 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 208, XIII, 444, h.nr: 4887, 10595. Beyhakî'de bu rivayetin son kısmı “... **bu ümmetin en hilekârı olurum**” ve “... **en hilekâr insanlardan biri olurum**” şeklinde geçmektedir.

İmam Ahmed, Müslim ve İbn Mâce bu hadisi Ebû Hureyre'den şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Kuvvetli mü'min, Allah katında zayıf mü'minden daha hayırlı ve daha sevimlidir. Bununla beraber her ikisinde de hayır vardır. Sen, sana yararlı olan şeyi elde etmeye çalış. Allah'tan yardım iste ve asla acziyet gösterme. Başına bir şey gelirse, 'Keşke şöyle yapsaydım, böyle olurdu' diye hayıflanıp durma. 'Allah'ın takdiri böyleymiş, O, ne dilerse onu yapar' de. Çünkü 'keşke' ifadesi şeytanı memnun edecek işlerin kapısını açar.”**⁶³⁹ Aynı zamanda bu hadis Buhârî'nin Târîh'inde Enes kanalıyla gelen şu rivayetle de çelişmez: **“Mü'min, zayıf ve başkaları tarafından zayıf görülen insandır. Allah adına yemin edecek olsa (samimiyetinden dolayı) Allah onun yemininin gereğini mutlaka yerine getirir, talebini geri çevirmez.”**⁶⁴⁰ Zira ilk hadisteki “kuvvet”ten kasıt, “dindeki ve şeriata uyan hususlardaki kuvvettir.” İkinci hadisteki “zayıf”lıktan maksat ise, “dünyevi işlerde ve faydasız konulardaki zayıflıktır.”

٢٧١٤ - الْمُؤْمِنُ مَكْفِيٌّ بِغَيْرِهِ.

2714- Mü'min başkaları tarafından korunup kollanır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:⁶⁴¹ Buna vâkıf olamadım. Bu manadaki âyetlerden birinde Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Şüphesiz Allah iman edenleri savunur ve korur.”**⁶⁴² Bir diğer âyet de şöyledir: **“Allah, insanların bir kısmını bir kısmı ile savunup korumasaydı, şüphesiz manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan mescitler yıkılıp giderdi.”**⁶⁴³ Öte yandan İbn Ebî Hâtim'in rivayetine göre Katâde **“Şüphesiz Allah iman edenleri savunur ve korur”** âyetiyle ilgili olarak şu yorumu yapar: “Allah'a yemin olsun ki, Allah kendi dinini koruyan bir kişiyi asla zayı etmez.”

Gazzî daha sonra açıklamalarına şöyle devam eder: İlim ehlinde sayılan birinin, başlıktaki rivayette geçen “مَكْفِيٌّ/mekfiyyün” kelimesini, “مَكْفَى/

639 Müslim, Kader 34; İbn Mâce, Mukaddime 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 395, 424, h.nr: 8791, 8829.

640 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, I, 448, h.nr: 1431.

641 Gazzî, *İtkân*, II, 653-654, h.nr: 2131.

642 Hac 22/38.

643 Hac 22/40.

mükfeün” şeklinde okuduğunu işittim. Oysa bu çirkin bir tahriftir. Böyle bir şeyden sakınılması maksadıyla burada zikretmeyi uygun gördüm. Buna göre ilgili kelime “الكفاية/kifayet (yeterli olma, savunup koruma)” kelimesinden türemiş olan “مَكْفِيٌّ/mekfiyyün” lafzı olacaktır. Diğer kelime ise mehmûz fiil olarak “أَكْفَى/ekfee” fiilinden türemiş bir ism-i mef’ûldür. Bu fiil ile bunun yalın hâldeki sülasi (üç harfli) kalıbı “كَمَّا/kefee” fiilinin her ikisi de “uzaklaştırmak yahut dökmek, devirmek” gibi anlamlara gelmektedir. Bu mana ise bu cümleye uygun düşmemektedir. Buna benzer bir tahrif örneği de hocamız Şeyh Ahmed el-Îşâvî’nin, kendi hocalarından birinden aktardığı şu hâdisedir: İlim ehlinde bir zat, bir gemiye biner. O sırada da gemide, dışardan bakıldığında ilim ehli görüntüsü veren biri vardır. Derken gemi şallanmaya başlar. Bunun üzerine ilim ehlindeymiş gibi görünen adam “اللهم اكفأها/Allühmme’k-fe’hâ”⁶⁴⁴ diye dua etmeye başlar. Asıl âlim olan zât ise ona hemzesiz ve “fe” harfinin kesresiyle “اكفها/Allühmme’k-fihâ”⁶⁴⁵ diye dua etmesi gerektiğini söyler. Ancak söz konusu âlim bozuntusu ona kulak asmaz ve o âlimin ne demek istediğini anlamaksızın bildiğini okumaya devam eder. Bunun üzerine o hakiki âlim de “Allah’ım! Bu adama, niyazındaki lafzına göre değil, niyetine göre icabet eyle!” diye dua eder.

٢٧١٥- الْمُؤْمِنُ مُلَجَمٌ.

2715- Mü’minin ağzına gem vurulmuştur.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:⁶⁴⁶ Deylemî bunu Enes kanalıyla rivayet etmektedir.⁶⁴⁷ Manası ise şudur: İman ve Allah korkusu, mü’mini, intikamla yüreğini soğutmaktan ve kendini ilgilendirmeyen işlere karışmaktan alıkoyar. Nitekim bir diğer hadiste şöyle geçer: **“Mü’min intikamını alıp yüreğini soğutamaz. Öcünü alıp rahatlamak yerine sabrı tercih etmek, Allah yolunda öldürülmek gibidir.”** Bu hadisi Deylemî, İbn Abbâs’tan rivayet etmektedir.⁶⁴⁸ Öte yandan İbn Ebi’d-Dünyâ’nın *et-Takvâ*

644 “Allah’ım! Bu gemiyi dök, alabora et, devir” anlamına gelmektedir. (Çeviren)

645 “Allah’ım! Bu gemiyi kurtar, koruyup kolla” manasına gelmektedir. (Çeviren)

646 Gazzî, *İtkân*, II, 654, h.nr: 2133.

647 Suyûtî, *el-Câmiu’l-kebîr*, IV, 131, h.nr: 11731.

648 Deylemî, *Firdevs*, IV, 185, h.nr: 6572. Bu ve bundan önceki rivayetin sıhhat değerine dair bir bilgiye rastlayabilmiş değiliz. Ancak ikinci rivayet, Deylemî’nin

isimli eserinde, ayrıca Deylemî ve İbnü'n-Neccâr'ın Sehl b. Sa'd kanalıyla rivayet ettikleri bir hadis ise şöyledir: **“Kim Allah'tan korkup sakınırsa, dili tutulur ve intikamla yüreğini soğutmaya kalkışamaz.”**⁶⁴⁹

٢٧١٦- الْمَلَائِكَةُ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي السَّمَاءِ، وَأَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ.

2716- Melekler Allah'ın gökyüzündeki şahitleridir. Siz ise Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz.

Nesâî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁵⁰

٢٧١٧- الْمَحَبَّةُ مِنَ اللَّهِ.

2717- Sevgi Allah'tandır.

İbn Ebî Şeybe, Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin Ebû Ümâme kanalıyla rivayet ettikleri bu hadis, aynı manadaki *“el-mikâtü minallah”* lafzıyla gelmiştir. Bir lafızda da şöyle geçer: **“Şüphesiz sevgi Allah'tan, iyi şöhret göktendir -bir lafızda: göktedir.- Allah bir kulunu sevdiği zaman Cebrail aleyhisselâm'a 'Ben filan kişiyi seviyorum, sen de onu sev!' buyurur. Ardından Cebrail de 'Kuşkusuz Rabbiniz filan kişiyi sevmektedir, siz de onu sevin!' diye seslenir. Daha sonra o zâtın sevgisi yeryüzüne indirilir. Buna karşılık bir kuluna buğzettiği zaman da yine Cebrail'e 'Ben filanı sevmiyorum, onu sen de sevmek!' buyurur. Cebrail de 'Şüphesiz Rabbiniz filanı sevmemektedir, siz de onu sevmeyin!' diye seslenir. Böylece o kişiye olan kin ve nefret yeryüzünde de gerçekleşir.”**⁶⁵¹

rivayetinde tek kaldığı bir hadistir. İbn Abbâs'ın kendi sözü olarak aktarılan farklı bir rivayette de şu ibare yer alır: “Mü'minin ağzına bir gem vurulmuştur. Dolayısıyla zilleti tatmadıkça imanın hakikatine eremez.” (Bk. İbn Ebî'd-Dünyâ, *Müdârâtü'n-nâs*, thk. M. H. Ramazan Yusuf, Beyrut 1998, s. 27) -Çeviren-

649 Bu rivayetin zayıf olduğuna dair bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1041, h.nr: 2; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 27; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, V, 326, h.nr: 2301. (Çeviren)

650 Bk. Nesâî, Cenâiz 50. Suyûtî bu hadisin *sahih* olduğuna dair harf simgesi koymuştur. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 279) Bu hadisin Enes b. Mâlik kanalıyla gelen rivayetinde sadece **“Siz Allah'ın yeryüzündeki şahitleriniz”** kısmı geçmektedir. (Bk. Buhârî, Cenâiz 84; Müslim, Cenâiz 60) -Çeviren-

651 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 603, h.nr: 22270; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 63, h.nr: 2614. Buhârî de sadece “Sevgi Allah'tandır” lafzını bir bab

Yine Buhârî, Müslim, Tirmizî ve diğerlerinin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadiste şöyle buyrulur: **“Allah Teâlâ bir kulu sevdiği zaman Cebrail’e ‘Ben filanı seviyorum onu sen de sev!’ diye emreder. Cebrail onu sever ve sonra göktekilere ‘Allah filanı seviyor, onu siz de sevin’ diye seslenir. Göktekiler de o kimseyi severler. Sonra yeryüzündekilerin kalbinde o kimseye karşı bir sevgi uyanır. Bu da Allah Teâlâ’nın şu âyetinde zikredilen husustur: ‘İman edip yararlı işler yapanlar ise, muhakkak Rahmân, onlar için bir sevgi verecek, gönüllere sevdirecektir.’⁶⁵² Allah Teâlâ bir kula buğzettiği zaman da Cebrail’e ‘Ben filanı sevmiyorum, onu sen de sevme!’ diye emreder. Cebrail de onu sevmez. Sonra Cebrail göktekilere ‘Allah filan kişiyi sevmiyor, onu siz de sevmeyin’ der. Göktekiler de o kimseyi sevmezler. Sonra da yeryüzündekilerde o kimseye karşı bir kin ve nefret uyanır.”⁶⁵³**

٢٧١٨ - مَا اخْتَلَجَ عِرْقٌ وَلَا عَيْنٌ إِلَّا بِذَنْبٍ، وَمَا يَدْفَعُ اللَّهُ أَكْثَرَ.

2718- Bir damar veya bir göz ancak bir günah sebebiyle titreyip seğirir. Allah’ın (o damar ve gözden yahut günah işleyen kimseden) defettiği belalar ise çok daha fazladır.

Taberânî’nin Berâ b. Âzib yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁵⁴

٢٧١٩ - مَا أَدْنَى اللَّهِ لَشَيْءٍ مَا أَدْنَى لِنَبِيِّ حَسَنِ الصَّوْتِ يَتَعَنَّى بِالْقُرْآنِ يَجْهَرُ بِهِ.

2719- Allah, güzel sesli bir peygamberin, Kur’ân’ı teğannî ile yüksek sesle okumasından hoşnut olduğu kadar başka hiçbir şeyden hoşnut olmamıştır.

başlığı olarak zikretmektedir. (Bk. Buhârî, Edeb 41) -Çeviren

652 Meryem 19/96.

653 Buhârî, Bed’ü'l-halk 6, Edeb 41, Tevhîd 33; Müslim, Birr 157; Tirmizî, Tefsîrû sûre (19) 7.

654 Taberânî, *el-Mu‘cemu’s-sağîr*, II, 216, h.nr: 1053. Suyûtî hadisin *sahih* olduğuna dair harf simgesi koymuştur. Bk. San’ânî, *Tenvîr*, IX, 336, h.nr: 7778. Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma’*, II, 295, h.nr: 3755; Münâvî, *Teyâr*, II, 340; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi’s-sahîha*, V, 250, h.nr: 2215. (Çeviren)

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁶⁵⁵ İbn Hibbân da bunu şu lafızla rivayet eder: **“Allah, Kur’ân’ı teğannî ile yüksek sesle okuyan birinden hoşnut olduğu kadar başka hiçbir şeyden hoşnut olmamıştır.”**⁶⁵⁶ Ayrıca İbn Ebî Şeybe bu hadisi Ebû Seleme’den mürsel olarak nakletmektedir. Lafzı da şöyledir: **“Allah, Kur’ân’ı terennüm eden bir kulundan hoşnut olduğu kadar başka hiçbir şeyden hoşnut olmamıştır.”**⁶⁵⁷ Abdurrezzâk’ın eserindeki lafız ise şudur: **“Allah, Kur’ân’ı güzel bir şekilde terennüm eden bir kişiden hoşnut olduğu kadar başka hiçbir şeyden hoşnut olmamıştır.”**⁶⁵⁸ Ebu’n-Nasr es-Siczî bu rivayeti *el-İbâne* isimli eserinde Ebû Seleme’nin, babası kanalıyla rivayet ettiği mevsûl bir hadis olarak aktarmaktadır.

٢٧٢٠ - مَا أَذِنَ اللَّهُ لِعَبْدٍ فِي الدُّعَاءِ حَتَّى أَذِنَ لَهُ فِي الْإِجَابَةِ.

2720- Allah, dua etmesini nasip ettiği ve izin verdiği bir kulun, mutlaka duasını kabul etmeyi de takdir buyurmuştur.

Ebû Nuaym bu hadisi *Hilye*’de Enes kanalıyla rivayet etmektedir.⁶⁵⁹

٢٧٢١ - مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَتَزَاهَوْنَ عَنِ الشَّيْءِ أَضْنَعُهُ؟ فَوَاللَّهِ إِنِّي لَا غَلَمَهُمْ بِاللَّهِ وَأَشَدَّهُمْ لَهُ خَشْيَةً.

2721- Bazı kimselere ne oluyor ki benim yapmakta olduğum bir şeyden (ısrarla) kaçınıyorlar? Allah’a yemin olsun ki, ben onlar içeri-

655 Buhârî, Fezâilü’l-Kur’ân 19, Tevhîd 32; Müslim, Mûsâfirîn 232-234; Ebû Dâvud, Vitr 20; Tirmizî, Fezâilü’l-Kur’ân 17; Nesâî, İftitâh 8. Bu hadis ve metnindeki *teğannî* kavramıyla ilgili açıklama daha önce 2156 no’lu hadiste geçmişti. (Çeviren)

656 İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 30, h.nr: 752.

657 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 119, h.nr: 29943.

658 Abdurrezzâk, *Musannef*, II, 482, h.nr: 4168, 4169.

659 Taberânî, *Duâ*, s. 33, h.nr: 39; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 263. İsnadındaki Abdurrahmân b. Hâlid b. Necîh ile Muhammed b. İmrân’ın *münkerü’l-hadîs* oldukları belirtilmiştir. Ayrıca hadisin isnadında Habîb b. Ebî Habîb adında bir kısım hadis otoriteleri tarafından *en yalancı, bütün hadisleri uydurma* sayılan bir ravi daha mevcuttur. (Bk. Zehebî, *Mîzânü’l-i’tidâl*, I, 452, II, 557, ravi nr: 1694, 4856; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, V, 417) Bu itibarla hadisin *uydurma* olduğu belirtilmektedir. (Bk. Gumârî, *Müdevvî*, V, 424; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîs-i’z-zaîfe*, IX, 409-410, h.nr: 4416) -Çeviren-

sinde Allah *azze ve celle*'yi iyi bilen ve O'na karşı en fazla korku duyan kimseyim.

İmam Ahmed, Buhârî ve Müslim'in Âişe *radiyallahu anhâ* yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir. Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Enes kanalıyla rivayet ettikleri hadisın lafzı ise şöyledir: “*Şöyle şöyle diyen kimselere ne oluyor? Fakat ben gece hem namaz kılar hem de uyurum. Bazen oruç tutarım, bazen de tutmam. Ayrıca kadınlarla da evlenirim. Dolayısıyla benim sünnetimden yüz çeviren kimse benden değildir.*”⁶⁶⁰

٢٧٢٢- مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَزِفْعُونَ أَبْصَارَهُمْ فِي صَلَاتِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ؟ لِيَتَّهِنُوا عَنْ ذَلِكَ أَوْ لِيُخْطَفُوا أَبْصَارُهُمْ.

2722- Bazı kimselere ne oluyor ki namazlarında gözlerini göğe diyorlar? Ya bunu yapmaktan vazgeçerler yahut gözlerinin nuru alınır da kör olurlar.

İmam Mâlik, İbn Ebî Şeybe, İmam Ahmed, Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce bu hadisi Enes kanalıyla rivayet etmektedirler.⁶⁶¹

٢٧٢٣- مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَشْتَرِطُونَ شُرُوطًا لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللَّهِ؟ مَا كَانَ شَرْطًا لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَمَزْدُودٌ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ.

2723- Bazı kimselere ne oluyor ki Allah'ın Kitabı'nda yeri olmayan birtakım şartlar öne sürüyorlar? Allah'ın Kitabı'nda yeri olmayan bir şart, Allah'ın Kitabı'na döndürülür (onun sınırları çerçevesinde değerlendirilir).

Taberânî'nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁶² Öte yandan Buhârî ve Müslim'in rivayetlerine göre Âişe *radiyallahu anhâ* şöyle demektedir: Berîre bana geldi ve “Sahiplerimle, her yıl bir ukiyye vermek

660 Buhârî, Edeb 72, Nikâh 1; Müslim, Nikâh 5; Nesâî, Nikâh 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 169, h.nr: 13534.

661 Buhârî, Ezân 92; Müslim, Salât 117; Ebû Dâvûd, Salât 166; Nesâî, Sehv 9; İbn Mâce, İkâmet 67; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 121, h.nr: 12065; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 48, h.nr: 6317.

662 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 283, h.nr: 11744.

şartıyla dokuz ukıyyeye⁶⁶³ mükâtebe akdi yaptım. Bana (bu konuda) yardımcı ol” dedi. Bunun üzerine Âişe ona dedi ki: “Sen şimdi sahiplerine git, eğer senin velâ hakkının⁶⁶⁴ benim olması şartıyla, bu meblağı kendilerine bir defada vermemi isterlerse hemen yaparım.” Berîre de sahiplerine gidip durumu arzetti, ancak onlar bunu kabul etmediler. Daha sonra Berîre geldi ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in oturduğu bir sırada şöyle dedi: “Ben onlara bu teklifi sundum fakat bunu kabul etmediler, sadece velâ hakkının kendilerinde kalması şartıyla buna onay verebileceklerini söylediler.” Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bunları duyunca Âişe’ye şöyle buyurdu: “**Sen Berîre’yi al ve sahiplerine velâ hakkının sende kalması şartını öne sür. Zira velâ hakkı azad edene aittir.**” Daha sonra da şunu söyledi: “**Bazılarına ne oluyor ki birtakım şartlar öne sürüyorlar? Kim Allah azze ve celle’nin Kitabı’nda olmayan bir şartı koşacak olursa o şart- isterse yüz tane olsun- yine de bâtıldır. Allah’ın hükmü en doğru ve tâbi olunmaya en layık hükümdür; şartı da en sağlam ve güvenilir şarttır. Velâ hakkı ancak azad edene aittir.**”⁶⁶⁵

٢٧٢٤ - مَا بَعَثَ اللَّهُ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَقَدْ أَنْذَرَ أُمَّتَهُ الدَّجَالَ.

2724- Allah’ın gönderdiği her peygamber ümmetini Deccâl’e karşı mutlaka uyarmıştır.

663 Ukıyye: Tartılan şeye nisbetle miktarı farklı olan bir tartı ölçü birimidir. Altın ve gümüş dışındaki şeyler için ukıyye 40 dirhem (127 gr.); gümüş için ukıyye 40 dirhem ancak biraz hafif olduğundan 119 gr. eder; altın için 7.5 miskal (29.75 gr.)dır. (Geniş bilgi için bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 585) -Çeviren-

664 Buradaki **velâ** fıkıh literatüründe “velâ-i atâka” olarak bilinir ve mevlâ ile kölesi arasında azad sonucu meydana gelen bir yakınlık ve yardımlaşmadan ibarettir. Mesela; azad edilen kölenin bir cinayet işlemiş olması hâlinde diyetini mevlâsı verir, vefat edip derece itibariyle daha önce olan bir vârisi olmadığı zaman da mirasını mevlâsı alır. Bu velâya “velâ-i ni’met” de denilir. Kölesini azad eden kimseye de “mevla’l-atâke,” “mevla’l-atûk” denilir. (Bk. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 602) -çeviren-

665 Buhârî, Büyû’ 73, Mükâteb 3; Müslim, Itk 6-8; İbn Mâce, Itk 3; Nesâî, Büyû’ 86; Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, XLII, 515, h.nr: 25786; Mâlik, *Muvattâ*, Itk 17.

İmam Ahmed, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Enes kanalıyla; ayrıca Buhârî'nin İbn Ömer yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁶⁶⁶

٢٧٢٥- مَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا إِلَّا رَعَى الْغَنَمَ، وَأَنَا كُنْتُ أَرْعَاهَا لِأَهْلِ مَكَّةَ بِالْقَرَارِيطِ.

2725- Allah'ın gönderdiği her peygamber mutlaka koyun gütmüştür. Ben de Mekkelilerin koyunlarını Karârît mevkiinde⁶⁶⁷ güderdim.

Bu hadisi Buhârî ve Müslim, Ebû Hureyre yoluyla rivayet etmektedirler.⁶⁶⁸

٢٧٢٦- مَا بَعْدَ طَرِيقِ أَدَى إِلَى صَدِيقٍ، وَلَا ضَاقَ مَكَانٌ عَنْ حَبِيبٍ.

2726- Dosta götürün hiçbir yol uzak olmadığı gibi, sevene hiçbir mekân dar gelmez.

Ebû Nuaym bunu *Hilye*'de Zünnûn el-Mısırlî'nin sözü olarak rivayet etmektedir. İlgili rivayeti aktaran Yusuf b. el-Hüseyin "Zünnûn el-Mısırlî, uzak bir diyardaki kardeşini ziyaret eder" dedikten sonra Zünnûn'un "Dosta götürün hiçbir yol..." diye başlayan sözünü zikretmektedir.⁶⁶⁹

٢٧٢٧- مَا بَيْنَ قَبْرِي وَمَنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ.

2727- Kabrimle minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir.

Ebû Nuaym ve Deylemî'nin İbn Ömer kanalıyla rivayet ettikleri bir hadis olup Ebû Nuaym'ın şöyle bir ziyadesi vardır: "**Kuşkusuz minberim,**

666 Buhârî, Fiten 26, Tevhîd 17, Meğâzî 77; Müslim, İmân 274, Fiten 100-102; Ebû Dâvûd, Melâhim 14, Sünnet 25, 26; Tirmizî, Fiten 56, 62; İbn Mâce, Fiten 33; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 467, h.nr: 14094.

667 Buradaki "karârît" kelimesinin, Mekke'de bir yerin adı olabileceği gibi, bir para birimi olarak "kîrât" kelimesinin çoğul kalıbı olduğu da belirtilmiştir. Dolayısıyla belli bir ücret (kîrât) karşılığında koyun otlatma anlamında kullanılmış da olabilir. Geniş bilgi ve ihtilaflar için bk. Aynî, *Umdetü'l-kârî*, X, 69-70. (Çeviren)

668 Buhârî, İcâre 2, Enbiyâ 29, Et'ime 50; Müslim, Eşribe 163; İbn Mâce, Ticâret 5.
669 Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 242. Bu rivayet daha önce 2217 no'lu hadis kapsamında ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştı. (Çeviren)

havuzumun üzerindedir.”⁶⁷⁰ Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle demektedir: “Bu lafız, garib olmasına rağmen bir önceki lafızdan daha çok dillerde yaygındır.”⁶⁷¹

٢٧٢٨- مَا تُقْبَلُ مِنْهَا يُزْفَعُ، وَلَوْلَا ذَلِكَ لَرَأَيْتُمُوهَا مِثْلَ الْجِبَالِ.

2728- (Cemrelere atılan çakıl taşlarından) kabul olunanlar göğe yükseltilmektedir. Eğer öyle olmasaydı, o taşların dağlar misali (yığın-lara dönüştüğünü) görürdünüz.

Bu hadisi Taberânî, Dârekutnî, Hâkim ve Beyhakî rivayet etmektedir-ler.⁶⁷²

٢٧٢٩- مَا تَلَفَ مَالٌ فِي بَرٍّ وَلَا بَحْرٍ إِلَّا بِحَبْسِ الزَّكَاةِ.

2729- Karada veya denizdeki bir mal ancak zekâtının alıkonulup verilmemesinden dolayı telef olur.

670 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XII, 294, h.nr: 13156; Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 324. Ziyadesiz kısmı için ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 154, h.nr: 11610; Ebû Ya‘lâ, *Müsned*, II, 496, h.nr: 1341; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, I, 192, h.nr: 610. Bu konuda birçok sahâbîden gelen aynı manadaki rivayetler için bk. İbn Hacer, *et-Telhîsu’l-habîr*, III, 461, h.nr: 1791.

671 Gazzî, *İtkân*, II, 1602. Gazzî’nin burada “bir önceki” diye kastettiği rivayet daha önce geçen 2194 no’lu hadistir. Zira bu hadis Gazzî’nin eserinde 1601 no’lu rivayet olarak geçmektedir. (Çeviren)

672 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, II, 209, h.nr: 1750; Dârekutnî, *Sünen*, III, 374, h.nr: 2789; Hâkim, *Müstedrek*, I, 650, h.nr: 1752; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, V, 210, h.nr: 9545. Hâkim bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmekte ve isnadındaki Yezîd b. Sinân’ın *metrûk* bir ravi olmadığını ifade etmektedir. Buna karşılık Beyhakî de hadisin zayıf olduğunu ve ilgili ravinin *hadiste kuvvetli biri olmadığını* ifade etmiş; İbn Ömer kanalıyla gelen bir başka merfu rivayetin de aynı şekilde zayıf olduğunu vurgulamıştır. Heysemî ve Zehebî de Yezîd’in zayıf biri olduğunu belirtmekte; İbn Hacer de hadisin merfu bir rivayet olarak sahih olmadığına dikkat çekmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, III, 260, h.nr: 5589; İbnü’l-Mulakkın, *Muhtasarı Telhîsi’z-Zehebî*, I, 357, h.nr: 112; İbn Hacer, *et-Telhîsu’l-habîr*, II, 495-496, h.nr: 1058) -Çeviren-

Taberânî'nin Ömer *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği⁶⁷³ bu hadis daha önce Ubâde b. es-Sâmit yoluyla gelen “*حَصَّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ/Mallarınızı zekâtla güçlendirip koruma altına alın...*” rivayetinde geçmişti. Ancak o rivayette “*بِمَنْعِ الزَّكَاةِ/ancak zekâtının engellenip verilmemesinden dolayı*” lafzının yanı sıra bir ziyade de yer almaktadır.⁶⁷⁴ Ayrıca Şâfiî, İbn Adiy ve Beyhakî'nin Âişe *radiyallahu anh'*dan rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: “*Zekât, (mallardan ayrı tutulup verilmediği zaman) içine karıştığı her malı mutlaka telef etmiştir.*”⁶⁷⁵

٢٧٣٠- مَا تَوَادَّ اثْنَانِ فِي الْإِسْلَامِ فَيَفْرَقَ بَيْنَهُمَا إِلَّا مِنْ ذَنْبٍ يُخْدِئُهُ أَحَدُهُمَا.

2730- İslâm yolunda birbirini seven iki kişinin (küsüp) ayrılmalara ancak içlerinden birinin işlediği günah sebebiyledir.

Hennâd b. es-Seriy bu hadisi Ebû Hureyre *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet etmiştir.⁶⁷⁶

٢٧٣١- مَا جَعَلَ اللَّهُ مَيْتَةً عَبْدٍ بِأَرْضٍ إِلَّا جَعَلَ لَهُ فِيهَا حَاجَةً.

2731- Allah bir kulun ölümünü bir yerde takdir etmişse, orada onun için mutlaka bir ihtiyaç yaratır.

673 Hz. Ömer kanalıyla gelen bu rivayet, Heysemî tarafından Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat* isimli eserine nispet edilmiş olmasına rağmen Taberânî'nin ilgili eserinin basılı nüshasında bu rivayeti tespit edemedik. Heysemî bu rivayetin isnadındaki Ömer b. Hârûn'un zayıf biri olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, III, 63, h.nr: 4335) -Çeviren-

674 Bk. 1148 no'lu hadis. İlgili yerde Ubâde b. es-Sâmit yoluyla gelen bu rivayetin *münker* olduğu ifade edilmişti. (Çeviren)

675 Bu hadis ve sıhhat hükmüne dair değerlendirme daha önce 2213 no'lu rivayette geçmişti.

676 İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühed ve'r-rekâik*, s. 250, h.nr: 719; İshâk b. Râhûye, *Müsned*, thk. Abdülğafûr b. Abdülhak el-Belûşî, Medine 1991, I, 406, h.nr: 453; Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, III, 316, h.nr: 2384. Aynı manada İbn Ömer ve Enes kanalıyla gelen rivayetler için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 259, h.nr: 5357; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 145, h.nr: 401. İbn Ömer rivayetinin isnadının hasen, Enes rivayetinin isnadının de ceyyid olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 128, h.nr: 3362; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 184, h.nr: 13658; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 437) Tariklerin toplamı itibariyle *sahih* olduğuna dair bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, II, 230, h.nr: 637. (Çeviren)

Bu hadisi Taberânî ve Kuzâî, Üsâme b. Zeyd kanalıyla rivayet etmek-
tedirler.⁶⁷⁷ Hâkim'in Matar b. Ükâmis el-Abdî yoluyla rivayet ettiği hadi-
sin lafzı ise şöyledir: **“Allah bir insanın ecelini bir yerde takdir etmişse,
orada onun için mutlaka bir ihtiyaç yaratır.”**⁶⁷⁸

۲۷۳۲- مَا جَلَسَ قَوْمٌ يَذْكُرُونَ اللَّهَ تَعَالَى إِلَّا نَادَاهُمْ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ: قَوْمُوا
مَغْفُورًا لَكُمْ.

**2732- Allah Teâlâ'yı zikretmeye oturmuş her topluluğa mutlaka
gökten bir çağrıcı “Bağışlanmış kimseler olarak yerinizden kalkın”
diye seslenir.**

İmam Ahmed, Ebû Ya'lâ, Taberânî ve Ziyâüddîn el-Makdisî'nin Enes
kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁶⁷⁹ İbn Hibbân'ın Ebû Hureyre yo-
luyla rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Bir topluluk, Allah'ın mes-
cidlerinden birinde toplanıp Allah'ın Kitabı'nı okur ve onu aralarında
müzakere eder, anlayıp kavramaya çalışırlarsa, üzerlerine sekînet iner
ve kendilerini rahmet kaplar. Melekler onları kuşatırlar, Allah Teâlâ
da onları kendi katında bulunanların arasında anar. Amelinin kendisi-
ni geride bıraktığı kişiyi, nesebi öne geçiremez.”**⁶⁸⁰ Keza İbn Ebî Şeybe,
İbn Hibbân ve et-Terğîb fi'z-zikr adlı eserinde İbn Şâhîn'in hem Ebû Saîd
el-Hudrî hem de Ebû Hureyre'nin her ikisinden rivayet ettikleri ve İbn
Şâhîn'in “hasen-sahih” hükmünü verdiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Müs-
lûman bir topluluk, Allah'ı zikretmek üzere bir mecliste toplanırlarsa,
mutlaka melekler onları kuşatır, kendilerini rahmet kaplar ve üzerlerine
sekînet iner. Ayrıca Allah onları kendi katında bulunanların arasında**

677 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, I, 178, h.nr: 461. Heysemî bu hadisin ravilerinin Buhârî ve Müslim'in ravileri olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VII, 196, h.nr: 11831)

678 Hâkim, *Müstedrek*, I, 102, h.nr: 126. Hâkim bu rivayetin isnadının sahih olduğunu belirtmekte, Zehebî de ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını ifade ederek ona muvafakat etmektedir. Bu ve bundan önceki rivayetle aynı manadaki rivayetler daha önce 194 ve 251 no'lu hadislerde geçmişti. (Çeviren)

679 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 437, h.nr: 12453; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, 167, h.nr: 4141; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kevsat*, II, 154, h.nr: 1556; Ziyâüddîn el-Makdisî, *el-Ehâdisü'l-muhtâra*, VII, 234, h.nr: 2675.

680 İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 45, h.nr: 768. Ayrıca bk. Müslim, Zikir 38.

anar.⁶⁸¹ Öte yandan Taberânî ve Beyhakî'nin Süheyl b. el-Hanzaliyye yoluyla naklettikleri rivayetin lafzı ise şöyledir: **"Allah'ı zikretmek üzere oturmuş, daha sonra da kalkmış her topluluğa mutlaka 'Kalkın! Allah sizin günahlarınızı bağışladı ve kötülükleriniz iyiliklere çevrildi' denilmiştir."**⁶⁸²

٢٧٣٣- مَا جَلَسَ قَوْمٌ مَجْلِسًا لَمْ يَذْكُرُوا اللَّهَ فِيهِ وَلَمْ يُصَلُّوا عَلَى نَبِيِّهِمْ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ تِرَةٌ؛ فَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُمْ وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُمْ.

2733- Bir topluluk oturduğu mecliste Allah'ı zikretmez ve peygamberlerine salât ve selâm getirmezlerse, bu meclis onlar için bir eksiklik ve pişmanlık sebebi olur. Allah dilerse onlara azab eder, dilerse de onları bağışlar.

Tirmizî'nin Ebû Hureyre ve Ebû Saîd'den rivayet ettiği ve "hasen" hükmünü verdiği bir hadistir.⁶⁸³ İbn Şâhîn ve Beyhakî'nin sadece Ebû Hureyre kanalıyla aktardıkları rivayetin lafzı ise şöyledir: **"Bir mecliste oturan bir topluluk, orada Rablerini zikretmez ve peygamberlerine salât ve selâm getirmezlerse, kıyamet günü bu durum onlar için bir eksiklik ve pişmanlık sebebi olur. Allah dilerse onları bundan sorumlu tutup hesaba çeker, dilerse de onları affeder."**⁶⁸⁴

٢٧٣٤- مَا جُمِعَ شَيْءٌ إِلَى شَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ عِلْمٍ إِلَى حِلْمٍ.

2734- Bir şey bir şeyle, hilmin ilimle birleştirilmesinden daha güzel bir şekilde birleştirilmemiştir.

681 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 60, h.nr: 29475; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 136, h.nr: 855; İbn Şâhîn, *et-Terğîb*, s. 62, h.nr: 173. İbn Şâhîn'in hadis hakkındaki "hasen-sahih" değerlendirmesini, eserinin basılı nüshasında tespit edemedik. Gördüğümüz kadarıyla Aclûnî, bu bilgiyi Gazzî'nin *İtkân*'ından (bk. II, 496, h.nr: 1614) nakletmektedir. Zira orada da söz konusu değerlendirme İbn Şâhîn'e nispet edilmiştir. Öte yandan bu hadisin yer aldığı diğer kaynaklar için bk. Müslim, Zikir 39; İbn Mâce, Edeb 53; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 378, h.nr: 11875; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XI, 18, h.nr: 6157. (Çeviren)

682 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 60, h.nr: 29477; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 212, h.nr: 6039; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 177, h.nr: 684.

683 Tirmizî, *Daavât* 8.

684 Beyhakî, *ed-Daavâtü'l-kebîr*, I, 251, h.nr: 173.

Bu hadisi Taberânî *el-Mu‘cemu’l-evsat*’a Ali *radıyallahu anh* yoluyla rivayet etmektedir.⁶⁸⁵

٢٧٣٥- مَا حَلَفَ بِالطَّلَاقِ مُؤْمِنٌ، وَمَا اسْتَخْلَفَ بِهِ إِلَّا مُنَافِقٌ.

2735- Hiçbir mü‘min talaka bağlı yemin etmez. Münafıktan başka talaka bağlı yemin edilmesini isteyen bir kimse de yoktur.

İbn Asâkir’in Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁸⁶

٢٧٣٦- مَا عُبِدَ اللَّهُ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ فِقْهِ فِي دِينٍ.

2736- Dinde derin ve doğru bilgi (fıkıh) sahibi olmaktan daha üstün bir şeyle Allah’a kulluk edilmemiştir.

Bu hadisi Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*’da İbn Ömer’den rivayet etmektedir.⁶⁸⁷ İbnü’n-Neccâr da bunu “*في الدين*” lafzıyla ve “**Müslümanlara nasihat ve onlara karşı dürüstlük konusunda...**” şeklindeki bir ziyade ile rivayet eder. Irâkî de *İhyâ* hadislerinin tahririnde şunları söylemektedir: “Bu hadisi Taberânî *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta, Ebû Bekir el-Âcurrî *Kitâbu Fardî’l-ilm*’de, Ebû Nuaym ise *Riyâdatü’l-mütekellimîn* isimli eserinde Ebû Hureyre’den, başlıktaki lafızla rivayet etmektedirler. Ancak devamındaki ifadesi şöyledir: “**Kuşkusuz tek bir fakih, şeytana bin âbiddenden daha ağır gelir. Her bir şeyin bir direği vardır. Bu dinin direği de fıkıhtır (derin ve doğru bilgidir).**”⁶⁸⁸

685 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, V, 120, h.nr: 4846. Bu ve benzer manadaki rivayetler daha önce 2204 no’lu hadiste ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştı. (Çeviren)

686 Daha önce 1660 no’lu rivayetin değerlendirmesinde de geçen bu hadis için bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LVII, 393, ravi nr: 7365. İbn Asâkir, naklettiği bu rivayetle ilgili olarak “ciddi anlamda *garîb*” demektedir. İbn Adiy’in rivayet hakkında “ciddi manada *münker*” dediğine; Suyûtî’nin de *zayıf* olduğunu gösteren bir harf simgesi kullandığına dair bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, V, 442; San’ânî, *Tenvîr*, IX, 387-388, h.nr: 7875. (Çeviren)

687 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, III, 230, h.nr: 1583. Aclûnî daha önce küçük bir lafız farkıyla 2222 no’lu rivayet olarak ele aldığı bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu belirtmektedir. Ayrıca rivayetin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, XIV, 965, h.nr: 6912. (Çeviren)

688 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VI, 194, h.nr: 6166; Dârekutnî, *Sünen*, IV, 55, h.nr: 3085; Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 150, h.nr: 206; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, III, 231,

٢٧٣٧- مَا فِي السَّمَاءِ مَلَكٌ إِلَّا وَهُوَ يُوقِرُ عَمْرًا، وَلَا فِي الْأَرْضِ شَيْطَانٌ إِلَّا وَهُوَ يَفْرِئُ مِنْ عَمْرٍ.

2737- Gökyüzünde Ömer'e saygı göstermeyen hiçbir melek; yer-yüzünde de Ömer'den kaçmayan hiçbir şeytan yoktur.

İbn Adiy'in, ayrıca Hâkim'in *Târîhu Neysâbûr*'da, Ebû Nuaym'ın *Hilye*'de,⁶⁸⁹ *Fezâilü's-sahâbe* isimli eserinde ve Deylemî'nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁶⁹⁰

٢٧٣٨- مَا فَتَحَ عَبْدٌ بَابَ مَسْأَلَةٍ إِلَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ بَابَ فَقْرٍ.

2738- Hiç kuşkusuz dilenme kapısını açan bir kula Allah fakirlik kapısını açar.

İmam Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin Ebû Kebşe el-Enmârî yoluyla rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin **hasen** saydığı bir hadistir.⁶⁹¹

h.nr: 1584. Beyhakî bu rivayetin isnadındaki Yezîd b. İyâz'ın zayıf biri olduğunu belirtir. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 201, h.nr: 873. Bu hadis daha önce 2054 no'lu rivayetin izahında geçmişti. (Çeviren)

689 Aclûnî burada Ebû Nuaym'ın *Hilye* isimli eserini de zikretmişse de bunun yanlışlıkla buraya kaydedildiği kanaatindeyiz. Zira Aclûnî'nin, bu bilginin kaynağı olarak kullandığı Gazzî'nin *İtkân*'ında (bk. II, 504, h.nr: 1639) sadece *Fezâilü's-sahâbe*'den söz edilmektedir. Ayrıca ilgili rivayet *Hilye*'de geçmemektedir. (Çeviren)

690 Ebû Nuaym, *Fezâilü'l-Hulefâi'l-erbaati ve gayrihim*, thk. Sâlih b. Muhammed el-Akîl, Medine 1997, s. 64, h.nr: 48; Deylemî, *Firdevs*, IV, 106, h.nr: 6334. Rivayetin isnadında Musa b. Abdurrahmân es-San'ânî adında bir ravi yer almaktadır. İbn Hibbân, bu zatın *hadis uyduran bir deccâl* olduğunu vurgulamaktadır. İbn Adiy ise *münkerü'l-hadîs* biri olduğunu belirttikten sonra bu rivayetin de içinde bulunduğu birtakım hadisleri sıralamakta ve "Bu hadisler bâtıldır" demektedir. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 242, h.nr: 918; İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 66, ravi nr: 1831; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, IV, 211, h.nr: 8891; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 459) -Çeviren-

691 Tirmizî, Zühhd 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 562, h.nr: 18031; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XXII, 341, h.nr: 855.

٢٧٣٩- مَا كَانَ مُؤْمِنٌ وَلَا يَكُونُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِلَّا وَلَهُ جَارٌ يُؤْذِيهِ.

2739- Her mü'minin, mutlaka kendisine eziyet eden bir komşusu olmuştur, kıyamet gününe kadar da olmaya devam edecektir.

Deylemî'nin Ali *radiyallahu anh* yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁹²

٢٧٤٠- مَا كَانَ الرَّفْقُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ، وَلَا تُزْعَ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا شَانَهُ.

2740- Yumuşak huyluluk ve nezaket hangi şeyde bulunursa, mutlaka ona güzellik katar; hangi şeyden de çekip alınırsa onu mutlaka çirkinleştirir.

İbn Hibbân'ın Enes *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁹³

٢٧٤١- مَا لِي وَلِلدُّنْيَا مَا أَنَا فِي الدُّنْيَا إِلَّا كَرَاجِبٍ اسْتَظَلَّ تَحْتَ شَجَرَةٍ ثُمَّ رَاحَ وَتَرَكَهَا.

2741- Benim dünya ile ne bağım olabilir ki! Ben dünyada ancak bir ağacın altında gölgelendikten sonra ağacı terk edip yola koyulan binekli bir yolcu gibiyim.

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, İbn Mâce, Taberânî, Hâkim ve Şuabu'l-îmân'da Beyhakî'nin İbn Mes'ûd yoluyla rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin hakkında "hasen-sahih" dediği bir hadistir. İbn Mes'ûd "Rasûlullah *sal-lallahu aleyhi ve sellem* bir hasırın üstünde uyumuş, uyandığında da hasır vücudunun yan tarafında iz yapmıştı. Bunun üzerine biz de 'Ey Allah'ın Rasûlü! Keşke senin için şöyle yumuşak bir döşek edinsek' dedik. O da buyurdu: ..." dedikten sonra ilgili cümleyi zikretmektedir.⁶⁹⁴ Yine Ah-

692 Bu hadis daha önce 2076 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınmış ve dipnotta uydurma olduğu belirtilmişti. (Çeviren)

693 İbn Hibbân, *Sahih*, II, 311, h.nr: 551; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 16, h.nr: 793. Aynı manada Müslim'in *Sahih*'i, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i ve Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'i gibi eserlerde Hz. Âişe'den rivayet edilen hadisler için bk. 706 no'lu hadis. (Çeviren)

694 Tirmizî, *Zühd* 44; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 473, h.nr: 2744; Bezzâr, *Müsned*, IV, 337, h.nr: 1533; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, IX, 195, h.nr: 5292; Hâkim, *Müstedrek*, IV,

med b. Hanbel, Taberânî, İbn Hibbân, Hâkim ve Beyhakî'nin rivayetine göre, İbn Abbâs şunu anlatmaktadır: Ömer, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna girdi. O sırada Allah Rasûlü, vücudunun yan tarafında iz bırakmış bir hasırın üzerindeydi. Ömer "Ey Allah'ın Rasûlü! Keşke şu hasırdan daha yumuşak bir döşek edinseniz!" deyince ona şu karşılığı verdi: **"Benim dünya ile olan bağı, dünyanın da benimle olan bağı ne kadar olabilir ki! Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, benim bu dünya ile bağı ancak sıcak bir yaz günü seyir hâlindeyken, bir ağacın altında günün belli bir saatinde gölgelendikten sonra ağacı terk edip yola koyulan binekli bir yolcu gibidir."**⁶⁹⁵

۲۷۴۲- مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ - يَغْنِي السَّاعَةَ.

2742- (Allah Rasûlü kıyameti kastederek şöyle buyurur:) Kendisine soru sorulan kişi, sorandan daha iyi bilmemektedir.

Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim ve diğerlerinde Ebû Hureyre'den gelen; ayrıca Müslim ve başkalarında Ömer *radıyallahu anh* kanalıyla sabit olan hadise göre Allah Rasûlü bunu, iman, İslâm, ihsan ve kıyamet hakkın-da kendisine sorular soran Cibrail *aleyhisselâm*'a söylemiştir.⁶⁹⁶

۲۷۴۳- مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَلَهُ شَيْطَانٌ، قَالُوا: وَأَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: وَأَنَا إِلَّا أَنَّ اللَّهَ أَعَانَنِي عَلَيْهِ فَأَسْلَمَ، وَلَا يَأْمُرُ إِلَّا بِخَيْرٍ.

2743- Sizden her birinizin mutlaka bir şeytanı vardır. "Sizin de mi ey Allah'ın Rasûlü?" dediler. O da şöyle buyurdu: Evet benim de. Ancak Allah ona karşı bana yardım ettiği için şeytanım boyun eğip teslim/Müslüman oldu. Dolayısıyla ancak hayrı emredebilir.

345, h.nr: 7859; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 46, h.nr: 9930.

695 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 473, h.nr: 2744; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 265, h.nr: 6352; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XI, 327, h.nr: 11898; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 344, h.nr: 7858; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 48, h.nr: 9932. Hâkim bu hadisin Buhârî'nin şartına göre sahih olduğunu belirtmekte; Zehebî de hem Buhârî hem de Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu vurgulamaktadır. (Çeviren)

696 Buhârî, *İmân* 37, Tefsîru Sûre (31) 2; Müslim, *İmân* 1, 5; Ebû Dâvûd, *Sünnet* 16; Tirmizi *İmân* 4; Nesâî, *İmân* 6, Mevâkîf 6; İbn Mâce, *Mukaddime* 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 315, XV, 305, h.nr: 184, 9501.

Müslim'in İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁹⁷ Taberânî de bunu Üsâme b. Şerîk'ten şu lafızla rivayet etmektedir: Allah Rasûlü **“Sizden her birinizin yanında mutlaka bir şeytan vardır”** buyurunca sahâbîler **“Sizin de mi ey Allah'ın Rasûlü?”** diye sordular. O da şöyle buyurdu: **“Şüphesiz Allah ona karşı bana yardım etti de boyun eğip teslim/ Müslüman oldu.”**⁶⁹⁸

٢٧٤٤ - مَا مِنْ أَحَدٍ يَمُوتُ إِلَّا نَدِمَ، إِنْ كَانَ مُحْسِنًا نَدِمَ أَنْ لَا يَكُونَ أَزْدَادًا، وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا نَدِمَ أَنْ لَا يَكُونَ نَزْعًا.

2744- Ölüp de pişman olmayan hiç kimse yoktur. Şöyle ki: Eğer iyi biriye, (iyiliğini) daha fazla artıramamış olmaktan ötürü pişmanlık duyar. Eğer kötü biriye, o da günahlarını tamamen terk edip sıyrılmamış olmaktan dolayı pişman olur.

Bu hadisi İbnü'l-Mübârek, *Zühd*'de ve Tirmizî, Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmektedirler.⁶⁹⁹

٢٧٤٥ - مَا مِنْ أَحَدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غَنِيٍّ وَلَا فَقِيرٍ إِلَّا وَدَّ أَنْ مَا كَانَ أَوْتَى مِنَ الدُّنْيَا قُوتًا.

2745- Kıyamet günü zengin-fakir herkes, dünyada kendisine asgari düzeyde yetecek bir rızık verilmiş olmasını arzu edecektir.

İbn Mâce'nin rivayet ettiği bir hadistir.⁷⁰⁰ Suyûtî şöyle demiştir:⁷⁰¹ İbnü'l-Cevzî asırıya kaçarak bu hadisi *Mevzûât*'ına almıştır.⁷⁰² Taberânî de

697 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu hadis Müslim'de aynı manaya gelebilecek benzer lafızlarla rivayet edilmektedir. Bk. Müslim, *Sıfatu'l-kıyâmet* 69, 70. Bu hadis daha önce 2242 no'lu rivayette geçmişti. (Çeviren)

698 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, I, 187, h.nr: 494.

699 Tirmizî, *Zühd* 58; İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühd ve'r-rekâik*, s. 11, h.nr: 33. Bu hadis küçük bir lafız farkıyla daha önce 2232 no'lu rivayet olarak geçmişti. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 125-126, h.nr: 5085; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 468. (Çeviren)

700 İbn Mâce, *Zühd* 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 205, h.nr: 12163; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, 303, h.nr: 4339; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 20, h.nr: 9893. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 81, h.nr: 4886; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1142, h.nr: 7; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 479; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 235, h.nr: 57; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, X, 472, h.nr: 4869.

701 Suyûtî, *el-Câmiu'l-kebir*, VII, 746, h.nr: 19202.

702 Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 131.

bunu İbn Mes'ûd'dan şu lafızla rivayet etmektedir: **“Kıyamet günü herkes, dünyada kendisine asgari düzeyde yetecek bir rızık yemiş olmayı temenni edecektir.”**⁷⁰³

٢٧٤٦- مَا مِنْ ذَنْبٍ إِلَّا وَلَهُ عِنْدَ اللَّهِ تَوْبَةٌ إِلَّا سُوءَ الْخُلُقِ، فَإِنَّهُ لَا يَتُوبُ صَاحِبُهُ مِنْ ذَنْبٍ إِلَّا رَجَعَ إِلَى مَا هُوَ شَرُّ مِنْهُ.

2746- Kötü ahlâk dışında her günahın Allah katında bir tevbesi vardır. Zira kötü ahlâklı kişi, bir günahı tevbe ederken mutlaka ondan daha şerli bir günaha girer.

Ebû Osman es-Sâbûnî'nin *el-Erbaîn*'de Âişe radiyallahu anhâ'dan rivayet ettiği bir hadistir.⁷⁰⁴

٢٧٤٧- مَا مِنْ سَقَمٍ وَلَا وَجَعٍ يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ إِلَّا كَانَ كَفَّارَةً لِدُنْبِهِ، حَتَّى الشُّوْكَةُ يُشَاكُهَا، وَالتَّكْبَةُ يُتَكَبُّهَا.

2747- Hastalık ve ağrıdan ayağına batan dikene ve sürçme/çarpma sonucu oluşan hafif sıyrık ve yaralanmalara varıncaya kadar mü'minin başına gelen her şey onun günahına kefâret sayılır.

703 Bu rivayet *Keşfü'l-hafâ*'da Taberânî'ye nispet edilmişse de Aclûnî'nin bu malumattaki kaynağı olan Suyûtî'nin *el-Câmiu'l-kebîr* isimli eserinde Hatîb el-Bağdâdî'ye dayandırılmaktadır. Doğrusu da Hatîb el-Bağdâdî olacaktır. Bk. *Târîhu Bağdâd*, V, 11, ravi nr: 1854. Ancak bu rivayetin merfu olan versiyonu zayıf, Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sinde yer alan ve İbn Mes'ûd'un kendi sözü olarak aktarılan versiyonu ise sahih sayılmaktadır. (Bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 137; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, X, 473-474, h.nr: 4869) -Çeviren-

704 Aclûnî, bu bilgiyi Gazzî, *İtkân*, II, 509, h.nr: 1658'den almış gözükmektedir. Zira orada da bu rivayet Ebû Osman es-Sâbûnî'nin eserine nispet edilmektedir. Ancak bu zât, ilgili kaynaklarda Ebu'l-Feth es-Sâbûnî olarak zikredilmektedir. Doğrusu da budur. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 479) Ebû Osman es-Sâbûnî ise onun anne tarafından dedesinin ismidir. (Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, XXI, 163, ravi nr: 81) Rivayetin kaynağı için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 333, h.nr: 553. Münzirî ve Irâkî'nin zayıf saydıkları bu rivayet ile ilgili olarak Heysemî, isnadında Amr b. Cümei' isimli yalancı biri bulunduğunu belirtmekte; Elbânî de onun çok zayıf olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 278, h.nr: 4044; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 25, h.nr: 12697; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 479; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XI, 426-427, h.nr: 5266) -Çeviren-

Bu hadisi Taberânî, Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla rivayet etmektedir.⁷⁰⁵ Mâlik'in *Muvattâ'*'da Ebû Saîd el-Hudrî yoluyla aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Müzmin hastalık, yorgunluk, rahatsızlık, dert, hüznün ve keder gibi mü'minin başına gelen her şeyi, Allah, onun hatalarına kefâret kılar.”**⁷⁰⁶ Daha önce bu hadis, daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştı.⁷⁰⁷ Hadisin aslı ise Müslim'de şu lafızla yer almaktadır: **“Müslümanın ayağına batan bir diken ve ondan daha fazlasına maruz kalması sebebiyle ona bir derece kaydedilir ve bir günahı silinir.”**⁷⁰⁸

۲۷۴۸ - مَا مِنْ فَرْحَةٍ إِلَّا وَلَهَا تَرْحَةٌ.

2748- Her sevincin mutlaka bir hüznü vardır.

İbn Ebî Şeybe'nin Hasan el-Basrî'den **mürsel** olarak rivayet ettiği bir hadistir.⁷⁰⁹

۲۷۴۹ - مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ يَلْتَقِيَانِ فَيَصْأَفَحَانِ إِلَّا غُفِرَ لَهُمَا قَبْلَ أَنْ يَفْرَقَا.

2749- İki Müslüman karşılaştıklarında el sıkışırlarsa, birbirlerinden ayrılmadan önce günahları bağışlanır.

705 Benzer lafızla gelen bir rivayet için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 363, h.nr: 2240. Aynı lafzın yer aldığı rivayet için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 206, h.nr: 25338; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 523, h.nr: 6539.

706 Tespitlerimize göre bu rivayet, bu lafızıyla *Muvattâ'*'da değil, şu kaynaklarda yer almaktadır: Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 436, h.nr: 11336; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 32, h.nr: 825; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 522, h.nr: 6537.

707 Aclûnî burada muhtemelen 2171 no'lu hadisi kastetmektedir. Ancak ileride 3032 no'lu rivayette de benzer manada rivayetlere yer vermektedir. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

708 Müslim, Birr 46; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 186, h.nr: 24156. Benzer lafızlarla gelen aynı manadaki bir rivayet için bk. Buhârî, Merdâ 1, 3; Müslim, Birr 49.

709 Aclûnî bu bilgiyi Gazzî'nin *İtkân*'ından (bk. II, 511, h.nr: 1663) almış gözükmektedir. O da **“Sevinçle dolan her ev, gün gelir hüznle dolar”** lafızıyla kaydedilmektedir. Ancak tespitlerimize göre bu lafız, İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde (VII, 190, h.nr: 35228) Mesrûk'un sözü olarak geçmektedir. Daha önce bu hadisla aynı manada İbn Mes'ûd ve Enes'ten gelen mevkuf ve merfu rivayetlerle ilgili yapılan değerlendirmeler için 2702 no'lu rivayete bakılabilir. (Çeviren)

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve daha başkalarının Berâ kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁷¹⁰

۲۷۵۰- مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَوْ لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ إِلَّا وَقَاهُ اللَّهُ فِتْنَةَ الْقَبْرِ.

2750- Allah, Cuma günü veya Cuma gecesi ölen bir Müslümanı kabir fitnesinden korur.

Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel'in İbn Ömer yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁷¹¹

۲۷۵۱- مَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَقَدْ أُنْذِرَ أُمَّتَهُ الْأَعْوَرُ الْكَذَّابُ إِلَّا إِنَّهُ أَعْوَرُ، وَإِنْ رُبِّكُمْ لَيْسَ بِأَعْوَرُ، مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ كَ ف رَ.

2751- Her peygamber ümmetini tek gözü kör ve yalancı Deccâl'e karşı mutlaka uyarmıştır. Dikkat edin! Onun tek gözü kördür; Rabbiniz ise kör değildir. Deccâl'in gözlerinin arasında "k-f-r" yazılıdır.

Tirmizî bu hadisi "hasen-sahih" kaydıyla Enes *radiyallahu anh*'dan rivayet etmektedir.⁷¹² Daha önce "مَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا.../Allah'ın gönderdiği her peygamber..." hadisinde de geçmişti.⁷¹³ *Vallahu a'lem*.

۲۷۵۲- مَا مِنْ وَالِي عَشْرَةٍ إِلَّا يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَغْلُولَةٌ يَدُهُ إِلَى عُنُقِهِ: أَطْلَقَهُ عَذْلُهُ أَوْ أَوْقَعَهُ جَوْزُهُ.

2752- On kişinin başında idarecilik yapmış her yönetici kıyamet günü eli boynuna bağlı vaziyette gelir: Ya adaleti onu boyunduruktan kurtaracak yahut zulmü tutuklanıp alıkonulmasına sebep olacaktır.

710 Ebû Dâvûd, Edeb 153; Tirmizî, İsti'zân 31; İbn Mâce, Edeb 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 517, h.nr: 18547.

711 *Keşfü'l-hafâ*'da bu hadisin sahâbî ravisi İbn Ömer şeklinde kayıtlı olmakla birlikte doğrusu Abdullah b. Amr olacaktır. Nitekim bu ve bu manadaki rivayetler daha önce 2625 no'lu hadiste ayrıntılı olarak incelenmişti. (Çeviren)

712 Tirmizî, Fiten 56, 62. Burada "k-f-r" şeklinde hecelenmiş olan kelime, Tirmizî'nin rivayetinde doğrudan "kâfir" olarak kayıtlıdır. (Çeviren)

713 Bk. 2724 no'lu hadis.

Ebû Nuaym bu hadisi *Hilye*'de Sevbân'dan rivayet etmektedir.⁷¹⁴ Beyhakî ise *es-Sünenü'l-kübrâ*'da Ebû Hureyre'den şu lafızla nakleder: **“On kişiye emir olan her idareci kıyamet günü, eli boynuna bağlı olarak gelir.”**⁷¹⁵ Bu hadis aynı zamanda İbn Ebî Şeybe'de de yer alır. Lafzı ise şöyledir: **“Üç kişiye emir olan her idareci kıyamet günü elleri boynuna bağlı vaziyette gelir: Hak onu ya boyunduruktan kurtaracak yahut tutuklayıp alıkoyacaktır.”**⁷¹⁶ Bu son rivayet, diğerlerinde geçen “on” kaydının sadece bir misal olduğunu göstermektedir.

۲۷۵۳- مَا مِنْ يَوْمِ اثْنَيْنِ وَلَا خَمِيسٍ إِلَّا تَرَفَّعَ فِيهِ الْأَعْمَالُ إِلَّا الْمُتَهَاَجِرِينَ.

2753- Her Pazartesi ve Perşembe günü, birbirine sırt çevirip küsenlerin amelleri dışındaki ameller (Allah'a) yükseltilir.

Taberânî'nin Ebû Eyyûb kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁷¹⁷ Bu konuda daha önce **“نُعْرَضُ الْأَعْمَالُ فِي كُلِّ يَوْمِ خَمِيسٍ وَاثْنَيْنِ/Her Perşembe ve Pazartesi günleri ameller Allah'a arz olunur...”** rivayetinde birtakım hadisler geçmişti.⁷¹⁸

714 Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 118.

715 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 163, h.nr: 20214. Suyûtî bu hadisin *hasen* olduğunu gösteren harf simgesi kullanmaktadır. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 473) Bu manada farklı sahâbîler kanalıyla gelen ve bazıları tenkit edilmiş olmakla beraber bazıları sahih isnadlarla nakledilen rivayetler için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 112, h.nr: 3329, 3330; Heysemî, *Mecma'*, V, 205-207, h.nr: 9034-9037, 9046-9044; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahiha*, I, 685-686, h.nr: 349. (Çeviren)

716 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 420, h.nr: 32554.

717 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IV, 149, h.nr: 3972. Heysemî bu rivayetin isnadındaki Abdullah b. Abdülazîz el-Leysî'nin İbn Hibbân tarafından güvenilir sayılmakla birlikte, onun dışındakilerce zayıf görüldüğünü belirtmektedir. Nitekim Zehebî de bu ravi hakkında “münkerü'l-hadîs, zayıf, âhir ömründe zihni karışmış” tarzında olumsuz görüşler serdedildiğini ifade etmiştir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 67, h.nr: 12977; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, II, 455, ravi nr: 4425) Ancak bu manada daha başka kaynaklarda sahih isnadlarla gelen farklı rivayetler de vardır. bk. Müslim, *Birr* 35, 36; Tirmizî, *Birr* 76; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 98, h.nr: 8361. (Çeviren)

718 Bk. 991 no'lu rivayet.

٢٧٥٤- مَا مِنْ يَوْمٍ يُضَيِّحُ الْعِبَادَ فِيهِ إِلَّا مَلَكَانِ يَنْزِلَانِ، فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا: اللَّهُمَّ
أَعْطِ مُتَّقًا خَلْفًا، وَيَقُولُ الْآخَرُ: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْسِيكَ تَلْفًا.

2754- Kulların sabaha erdiği her gün mutlaka iki melek iner. Bunlardan biri “Allah’ım! Malını infak edene yenisini ver!” diye dua ederken, diğeri “Allah’ım! Cimrilik edenin malını yok et!” diye beddua eder.

Buhârî bu hadisi Ebû Hureyre tarikiyle rivayet etmektedir.⁷¹⁹

٢٧٥٥- مَا نَحَلَ وَالِدٌ وَلَدًا أَفْضَلَ مِنْ أَدَبٍ حَسَنٍ.

2755- Hiçbir baba evladına güzel terbiyeden daha üstün bir hediye vermemiştir.

Taberânî’nin İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁷²⁰ Tirmizî, Hâkim, Beyhakî ve diğerlerinin yine İbn Ömer yoluyla aktardıkları rivayetin lafzı ise şöyledir: “*Hiçbir baba evladına güzel terbiyeden daha üstün bir miras bırakmamıştır.*”⁷²¹

719 Buhârî, Zekât 27; Müslim, Zekât 57. Bu hadis daha önce 549 no’lu rivayette geçmişti. (Çeviren)

720 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XII, 320, h.nr: 13234. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 33; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 128, h.nr: 15403; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 292, h.nr: 7679; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, II, 28, h.nr: 2273. Taberânî’nin rivayetiyle ilgili olarak Heysemî, isnadındaki Amr b. Dînar’ın zayıf, bir yerde de metrûk olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, VIII, 106, 159, h.nr: 13216, 13503) Tirmizî ve diğer kaynaklarda geçen rivayet ise Tirmizî’nin kendi tabiriyle *mürseldir*. Nitekim Hâkim bu rivayetin isnadının *sahih* olduğunu belirtmişse de Zehebî buna itiraz etmiş ve “*mürsel zayıf*” değerlendirmesinde bulunmuştur. Ayrıca Ukaylî bu konuda Ebû Hureyre kanalıyla gelen rivayetin de *mahfuz* olmadığını belirtmektedir. (Bk. Ukaylî, *ed-Duafa*, IV, 227. Geniş bilgi için bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, V, 537; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, III, 249-251, h.nr: 1121) -Çeviren-

721 Bu lafızla gelen rivayet tespitimize göre sadece Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, IV, 77, h.nr: 3658’de geçmektedir. İsnadı da bir önceki İbn Ömer isnadından farksız olup Amr b. Dînar sebebiyle *zayıftır*. Buna göre Tirmizî, Hâkim, Beyhakî gibi hadis ehlinin naklettiği söylenen rivayetin lafzının, aslında bir önceki rivayette geçen lafız olduğu anlaşılmaktadır. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

٢٧٥٦- مَا وَلَدَ فِي أَهْلِ بَيْتِ عَلَامٍ إِلَّا أَصْبَحَ فِيهِمْ عِزٌّ لَمْ يَكُنْ.

2756- Bir ev halkının arasında bir çocuk dünyaya geldiği zaman, orada daha önce hiç olmadığı kadar bir gurur ve şerefe vesile olur.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği zayıf bir hadistir.⁷²²

٢٧٥٧- مَا لَا يَذْرُكُ كُلُّهُ لَا يَتْرُكُ كُلُّهُ.

2757- Tamamı elde edilmeyen şey, tamamen de terk edilemez.

Bu söz “*Gücünüzün yettiği kadar Allah’tan korkup sakının*”⁷²³ âyetiyle ve “*Gücünün yettiği kadar Allah’tan kork...*”⁷²⁴ hadisiyle aynı manaya gelmektedir. Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir: “Başlıktaki lafız fıkîhî bir kaide olup hadis değildir.”⁷²⁵

٢٧٥٨- مَا يَزَالُ الْبَلَاءُ بِالْمُؤْمِنِ وَالْمُؤْمِنَةُ فِي نَفْسِهِ وَوَلَدِهِ وَمَالِهِ حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ تَعَالَى وَمَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ.

2758- Allah’a günahsız bir şekilde kavuşuncaya kadar mü’min erkek ve kadının canından, evladından ve malından hiçbir zaman bela eksik olmayacaktır.

Bu hadisi Tirmizî, Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet etmiş ve “hasen-sahihtir” demiştir.⁷²⁶

722 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 244, h.nr: 7395; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 151, h.nr: 8321. Beyhakî bu rivayetin *münker* olduğunu belirtmektedir.

723 Teğâbün 64/16.

724 Bk. İsmail b. Ca’fer (ö. 180), *Ehâdisü İsmail b. Ca’fer*, thk. Ömer es-Süfyanî, Riyad 1998, s. 418, h.nr: 358. (Çeviren)

725 Bk. Gazzî, *İtkân*, II, 516, h.nr: 1682. Bu kaide daha önce 2258 no’lu rivayet olarak aynı değerlendirme ile geçmişti. (Çeviren)

726 Tirmizî, Zühûd 57. Bu hadis daha önce 2260 no’lu rivayette “malından” ve “evladından” kelimelerinin yer değişikliği dışında hiçbir farklılık olmaksızın aynı lafızla rivayet edilmişti. Buradaki lafız ise Tirmizî’deki lafzın aynısıdır. (Çeviren)

٢٧٥٩- مَا يُوضَعُ فِي الْمِيزَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَفْضَلُ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيُذْرِكُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ.

2759- Kıyamet günü teraziye güzel ahlâktan daha üstün bir şey konulmaz. Kuşkusuz insan güzel ahlâkıyla, oruç tutup namaz kılanın derecesine ulaşır.

Taberânî'nin Ebu'd-Derdâ kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Ebû Dâvûd ve Tirmizî'de ise şu lafızla yer almaktadır: **“Terâzîde güzel ahlâktan daha ağır gelen hiçbir şey yoktur.”** Bu konuda daha başka rivayetler de vardır.⁷²⁷

٢٧٦٠- مَثَلُ الرَّجُلِ الَّذِي يُصِيبُ الْمَالَ مِنَ الْحَرَامِ ثُمَّ يَتَصَدَّقُ بِهِ لَمْ يَقْبَلْ مِنْهُ إِلَّا كَمَا يَقْبَلُ مِنَ الزَّانِيَةِ الَّتِي تَزْنِي ثُمَّ تَتَصَدَّقُ بِهِ عَلَى الْمَرْضَى.

2760- Zinadan elde ettiği kazancı hastalara sadaka olarak dağıtan fahişenin sadakası ne kadar kabul edilirse, haram yoldan mal kazanıp da sonra bunu sadaka olarak veren kimsenin sadakası da ancak o kadar kabul edilir.

Deylemî bu rivayeti Hüseyin b. Ali yoluyla nakletmektedir.⁷²⁸ Bu manadaki bir beyit de şöyledir:

“Ey fuhuştan kazandığını yetimlere yediren kadın!

Yazıklar olsun sana! Ne zina et ne de sadaka ver!”

727 Daha önce 2271 no'lu rivayette aynı lafızla geçen bu hadisin kaynakları için bk. Ebû Dâvûd, Edeb 8; Tirmizî, Birr 62; Bezzâr, Müsned, X, 35, h.nr: 4098; İbn Hibbân, Sahîh, II, 230, h.nr: 481; Taberânî, Müsnedü's-Şâmiyyîn, III, 245, h.nr: 2179.

728 Ebu's-Şeyh, Emsâlû'l-hadîs, s. 381, h.nr: 329; Ebû Nuaym, Târîhu İsfahân, II, 216; Deylemî, Firdevs, IV, 138, h.nr: 6326. Bu rivayetin sıhhatini tespit edebilmiş değiliz. Ancak Allah'ın takva sahiplerinin amellerini kabul edeceği ve fasıkların infaklarını kabul etmeyeceğine dair Bakara sûresinin 27 ve Tevbe sûresinin 53. âyetleri ile daha önce Aclûnî'nin 688 no'lu rivayet olarak zikrettiği **“Allah sadece (şaibe ve haramlardan arınmış) helâl ve temiz olanı kabul eder”** hadisinin bu konudaki temel ilkeyi ve anlayışı belirlemesi açısından yeterli olduğu kanaatindeyiz. (Çeviren)

٢٧٦١- مَثَلُ الْعَالِمِ الَّذِي يَعْلَمُ النَّاسَ الْخَيْرَ وَيَنْسَى نَفْسَهُ كَمَثَلِ السِّرَاجِ يُضِيءُ لِلنَّاسِ وَيُخْرِقُ نَفْسَهُ.

2761- İnsanlara hayrı öğretirken kendini unutan âlim, insanları aydınlatırken kendini yakan kandile benzer.

Bu hadisi Taberânî *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de, Ziyâüddîn el-Makdisî de *el-Muhtâra*’da Huzeyfe’den rivayet etmektedirler.⁷²⁹

٢٧٦٢- مَثَلُ الْعُلَمَاءِ فِي الْأَرْضِ مَثَلُ النُّجُومِ فِي السَّمَاءِ، إِذَا ظَهَرَتْ سَارُوا بِهَا، وَإِذَا تَوَارَتْ عَنْهُمْ تَاهُوا.

2762- Yeryüzündeki âlimler gökteki yıldızlar gibidirler. Yıldızlar gözüktüğü zaman (insanlar) ona göre hareket edip yollarını bulurlar; kaybolduğunda ise yollarını şaşırırlar.

Ahmed b. Hanbel bu rivayeti *ez-Zühd*’de Ebu’d-Derdâ’dan mevkuf olarak nakleder. Merfu olan rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Yeryüzündeki âlimler, gökteki yıldızlar gibidirler; kara ve denizin karanlıklarında onlar sayesinde yön bulunur. Bu yıldızlar kaybolduğunda ise doğru yolun rehberleri her an yollarını şaşırp yanlış yöne sapabilirler.”**⁷³⁰

729 Aclûnî’nin Huzeyfe kanalıyla nakledildiğini belirttiği bu rivayet, tespit edebildiğimiz kadarıyla Cündüb b. Abdullah yoluyla gelmektedir. (Bk. Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, II, 165, h.nr: 1681) Heysemî bu rivayetin ravilerinin *müvessak* olduğunu ifade ederken, Münzirî hadisin isnadının *hasen* olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, I, 74, h.nr: 217; Heysemî, *Mecma’*, I, 185, h.nr: 871. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, VII, 1133, h.nr: 3379) -Çeviren-

730 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 52, h.nr: 12600. Bu rivayet, isnadındaki biri zayıf, diğeri meçhul iki raviden dolayı zayıf sayılmaktadır. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, I, 56, h.nr: 128; Heysemî, *Mecma’*, I, 121, h.nr: 489; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, XII, 795, h.nr: 5874) Ancak bu rivayetin Ebu’d-Derdâ, Ebû Kılâbe ve Ebû Müslim el-Havlânî gibi sahâbe ve tâbiîn nesline ait bir söz olarak nakledildiği rivayetler de vardır. Dolayısıyla merfu olarak zayıf olsa da mevkuf ve maktu bir rivayet olarak delil alınabilir. (Bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 185, h.nr: 35178; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 283; Beyhakî, *el-Medhal*, I, 274, h.nr: 393; Gazzî, *İtkân*, II, 519, h.nr: 1697) -Çeviren-

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir: “Doğru yolun rehberlerinin şaşırp sapmaları, onları takip ederek o yolda ilerleyenlerin sapmasından çok daha ciddi bir etki bırakır. Zira bu rehberler saptığı zaman, onların izinden gidenler de saparlar. Bu tıpkı bir kafilenin kılavuzunun şaşırp yanlış yola girmesine benzer; o yanlış yöne sapınca kafiledekilerin hepsi yanlış yöne sapmış olurlar.”⁷³¹

٢٧٦٣- مَثَلُ الْقَلْبِ كَمَثَلِ رِيْشَةٍ بِأَرْضٍ فَلَاةٍ تُقَلِّبُهَا الرِّيحُ.

2763- Kalp, ıssız bir çölde rüzgârların savurup döndürdüğü bir kuş tüyüne benzer.

Beyhakî ve İbnü'n-Neccâr'ın Enes yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁷³² Ayrıca Hâkim ve Beyhakî'nin her ikisi Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'tan şunu rivayet etmektedirler: **“Kalp, serçeye benzer; her saat hâlden hâle çevrilir.”**⁷³³ Keza İmam Ahmed ve Hâkim'in Mikdâd b. el-Esved'den naklettikleri ve Hâkim'in “Buhârî'nin şartına göredir” hükmünü verdiği bir rivayette şöyle geçer: **“Kalbin halden hâle çevrilmesi, fokur fokur kayan bir tencere gibidir.”**⁷³⁴

731 Gazzî, *İtkân*, II, 519-520, h.nr: 1697.

732 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 206, h.nr: 736. İsnadındaki Ahmed b. Abdülcebbar el-Utâridî hakkında Dârekutnî gibi bazı âlimler olumlu kanaat serdetmiş olsalar da çoğu tenkit otoritesi zayıf olduğu konusunda hemfikirdir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, II, 293, h.nr: 3748; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 112, ravi nr: 443) -Çeviren-

733 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 116, h.nr: 34623; Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, II, 177, h.nr: 1142; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 342, 365, h.nr: 7850, 7935; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 102; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 208, h.nr: 739, 740. Bu rivayet, Ebû Ubeyde'den merfu ve mevkuf olarak nakledilmektedir. Hâkim merfu olan rivayetin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, ancak Zehebî, isnadda bir inkıta (kopukluk) bulunduğunu vurgulamıştır. (Bk. İbnü'l-Mulakkın, *Muhtasar Telhîsi'z-Zehebî*, VI, 2961, h.nr: 997. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife*, VII, 170, h.nr: 3186) Bu noktada aynı manada Ebû Musa el-Eş'arî'den gelen bir rivayet daha vardır. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 431, h.nr: 19660; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 141, h.nr: 34819; Bezzâr, *Müsned*, VIII, 49, h.nr: 3037) Bu rivayetin isnadı ise *hasen* sayılmaktadır. (Bk. İrâkî, *el-Muğnî*, s. 925, h.nr: 5; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 508) -Çeviren-

734 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 239, h.nr: 23816; Hâkim, *Müstedrek*, II, 317, h.nr: 3142. Hâkim bu rivayet hakkında “Buhârî'nin şartına göredir” demiş;

٢٧٦٤- مَثَلُ الَّذِي يَغُودُ فِي صَدَقَتِهِ كَمَثَلِ الْكَلْبِ يَغُودُ فِي قَيْبِهِ.

2764- Verdiği sadakadan dönen kimse, kusmuğunu tekrar yiyen köpeğe benzer.

Ebû Ya'lâ'nın Ömer radiyallahu anh'dan rivayet ettiği bir hadistir. Müslim, Nesâî ve İbn Mâce'nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şudur: "**Sadaka verip sonra da sadakasından dönen kimse, yediğini kustuktan sonra tekrar dönüp o kusmuğunu yiyen köpeğe benzer.**" İmam Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre yoluyla aktardığı rivayetin lafzı da şudur: "**Bağışından dönen kimse, doyana kadar yedikten sonra yediğini kusan, peşinden de dönüp o kustuğunu tekrar yiyen köpek gibidir.**"⁷³⁵

٢٧٦٥- مَثَلُ الْمَرْأَةِ الصَّالِحَةِ فِي النَّسَاءِ كَمَثَلِ الْغُرَابِ الْأَعْصَمِ مِنْ مِائَةِ غُرَابٍ، قِيلَ: مَا الْأَعْصَمُ؟ قَالَ: الَّذِي إِخْدَى رَجُلَيْهِ بَيْضَاءَ.

2765- Saliha bir kadının diğer kadınlar arasındaki durumu, yüz karga içerisindeki a'sam kargaya benzer. "A'sam nedir?" diye soruldu. Allah Rasûlü "Bir ayağında beyazlık bulunan kargadır" buyurdu.

Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-kebir'de zayıf bir isnadla Ebû Ümâme'den rivayet ettiği bir hadistir.⁷³⁶ İmam Ahmed b. Hanbel ve Nesâî de bunu sahih bir isnadla Amr b. el-Âs'tan şu lafızla rivayet etmektedirler: Merrû'z-Zahrân'da Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikteydik. Bir anda içlerinde gagası ve ayakları kızıl renkli bir karganın da bulunduğu bir

Zehebî de ona bu hususta muvafakat etmiştir. Suyûtî'nin de sahih olduğuna dair harf simgesi koyduğu bu hadisin sahihliğine ilişkin ayrıntılar için bk. Heysemî, Mecma', VII, 211, h.nr: 11916; Münâvî, Teyisîr, II, 296; San'ânî, Tenvîr, IX, 73-74, h.nr: 7282; Elbânî, Silsiletü'l-ehâdîsî's-sahîha, IV, 374-375, h.nr: 1772. (Çeviren)

735 Buradaki lafızlar ve benzer lafızlarla gelen aynı manadaki rivayetler için bk. Buhârî, Hibe 30, Zekât 59, Cihâd 137, Hiyel 14; Müslim, Hibât 2, 5-8; Tirmizî, Büyû' 62; Nesâî, Zekât 100, Hibe 3; İbn Mâce, Hibât 5; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XII, 493, h.nr: 7524; Ebû Ya'lâ, Müsned, I, 195, h.nr: 225.

736 Taberânî, el-Mu'cemu'l-kebir, VIII, 201, h.nr: 7817. Zayıf olduğuna dair bk. Irâkî, el-Muğnî, s. 484, h.nr: 1. Aclûnî bu rivayeti İbn Mâce'ye nispet etmişse de doğrusu Taberânî olacaktır. Zira İbn Mâce'nin el-Mu'cemu'l-kebir isimli bir eseri bulunmamaktadır. (Çeviren)

karga sürüsü beliriverdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Kadınlardan ancak şu karga sürüsü arasındaki bu karga gibi olanlar cennete girebilecektir.”**⁷³⁷ Keza Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebir*'de Ubâde b. es-Sâmit kanalıyla rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **“Mü'min kadın, kara kargalar arasındaki alaca karga gibidir; bir ikincisi ve bir benzeri yoktur. Kötü kadın ise dışı süslü ve gösterişli ancak iç kısmı kıyamet günü nuru olmayan bir karanlık gibi yıkık dökük, perişan vaziyettedir. Allah'a yemin olsun ki kocasından uzak durarak onun yatağından ayrılan bir kadın, Allah'a ve Rasûlü'ne isyan etmiştir.”**⁷³⁸

Öte yandan bu hadisin bir kısmıyla aynı manadaki bir rivayet de Tirmizî'nin Meymûne bint Sa'd kanalıyla rivayet ettiği, ancak zayıf saydığı şu hadistir: **“Ailesi dışındakilere şık ve alımlı takı ve kıyafetlerle gösteriş yapan kadın, kıyamet günü nuru olmayan bir karanlığa benzer.”**⁷³⁹

٢٧٦٦- مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ النُّحْلَةِ لَا تَأْكُلُ إِلَّا طَيِّبًا، وَلَا تَضَعُ إِلَّا طَيِّبًا.

2766- Mü'min, sadece temiz olanı yiyen ve yalnızca temiz olanı bırakan bal arısına benzer.

İbn Hibbân ve Taberânî'nin Ebû Rezîn yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁷⁴⁰

737 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 305, 359, h.nr: 17770, 17826; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 302, h.nr: 9223; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 645, h.nr: 8781, 8782; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 237, h.nr: 7433. Hâkim bu hadisin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş; Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Hadisin isnadının *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 484, h.nr: 1; Heysemî, *Mecma'*, X, 399, h.nr: 18643, 18644. (Çeviren)

738 Bu rivayeti Taberânî'nin basılı nüshasında tespit edemedik. Ancak Heysemî, bunun Taberânî'de yer alan bir rivayet olduğunu belirtir, ancak isnadındaki İshak b. Yahya'nın, sahâbî Ubâde b. es-Sâmit'in dönemine yetişemediğini, diğer ravilerin ise güvenilir kimseler olduklarını vurgular. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 274, h.nr: 7442) Buna göre hadis isnadındaki *inkıta* sebebiyle zayıf kategorisindedir. (Çeviren)

739 Tirmizî, *Radâ'* 13.

740 Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 145, h.nr: 11214; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 481, h.nr: 247; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XIX, 204, h.nr: 459, 460. Bu noktada hadis

٢٧٦٧- مَثَلُ الْمُؤْمِنِ مَثَلُ النُّحْلَةِ، مَا أَخَذَتْ مِنْهَا مِنْ شَيْءٍ نَفَعَكَ.

2767- Mü'min hurma ağacına benzer; ondan ne alırsan sana faydası dokunur.

Taberânî bu hadisi İbn Ömer kanalıyla rivayet etmektedir.⁷⁴¹ Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin yine İbn Ömer'den rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: Allah Rasûlü **"Ağaçlar arasında yaprağını dökmeyen, aynı zamanda mü'mine benzeyen bir ağaç vardır. Haydi, bu ağacın ne olduğunu söyleyin bana?"** dedi. Bunun üzerine insanlar vahalardaki ağaçları saymaya başladılar. Benim ise gönlümden bunun hurma ağacı olduğu geçiyordu. Ancak utandım, söyleyemedim. Daha sonra sahâbîler "Bize bunun hangi ağaç olduğunu söyler misiniz ey Allah'ın Rasûlü?" dediler. Allah Rasûlü de **"O, hurma ağacıdır"** buyurdu.⁷⁴² Buhârî aynı zamanda bu hadisi şu lafızla da rivayet etmektedir: **"Müslüman adama benzeyen, yaprağını dökmeyen ve her zaman ürün veren ağacın ne olduğunu söyleyin bana!"** Daha sonra **"O, hurma ağacıdır"** buyurdu.⁷⁴³

٢٧٦٨- مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ خَامَةِ الزُّرْعِ، مِنْ حَيْثُ أَتَتْهَا الرِّيحُ كَفَّتْهَا، فَإِذَا سَكَتَتْ اغْتَدَلَتْ، وَكَذَلِكَ الْمُؤْمِنُ يَكْفَأُ بِالْبَلَاءِ، وَمَثَلُ الْكَافِرِ كَالْأَرْزِ صَمَاءٌ مُغْتَدِلَةٌ حَتَّى يَقْصِمَهَا اللَّهُ إِذَا شَاءَ.

2768- Mü'min başak gibidir; rüzgâr hangi yandan eserse diğer tarafa doğru eğilir, rüzgâr sakinleşince de yeniden doğrulur. İşte mü'min de böyledir; bela sebebiyle eğilir (ancak kökünden sökülüp yıkılmaz). Kâfir ise Allah'ın dilediği zaman kırıp devireceği, sert ve dümdüz duran çam ve dağ servisi gibidir.

farklı tarikleri itibariyle *hasen* yahut *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bir mülahaza için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, I, 689-691, h.nr: 355. (Çeviren)

741 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 411, h.nr: 13514. Heysemî bu rivayetin isnadındaki ravilerin *müvessak* kimseler olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, I, 83, h.nr: 272) -Çeviren-

742 Buhârî, İlim 4; Müslim, Sıfatü'l-kıyâmet 63; Tirmizî, Emsâl 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 490, h.nr: 6468.

743 Buhârî, Edeb 89; Müslim, Sıfatü'l-kıyâmet 64.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.⁷⁴⁴

۲۷۶۹- مَثَلُ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الْأَنْزَجَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا طَيِّبٌ، وَمَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الثَّمَرَةِ لَا رِيحَ لَهَا وَطَعْمُهَا حُلْوٌ، وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الزَّيْحَانَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ، وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الْحَنْظَلَةِ لَيْسَ لَهَا رِيحٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ.

2769- Kur'ân okuyan mü'min, portakala benzer: Kokusu hoş, tadı güzeldir. Kur'ân okumayan mü'min, hurmaya benzer: Kokusu yoktur, ancak tadı güzeldir. Kur'an okuyan münâfık, fesleğen gibidir: Kokusu hoş fakat tadı acıdır. Kur'an okumayan münafık ise Ebû Ce-hil karpuzu (acı kavun) gibidir: Kokusu olmadığı gibi tadı da acıdır.

İmam Ahmed b. Hanbel ve *Kütüb-i Sitte* musannıflarının Ebû Musa kanalıyla; ayrıca Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin de Enes yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁷⁴⁵

۲۷۷۰- مَنْ أَحْسَنَ فِيمَا بَقِيَ غَفَرَ لَهُ مَا مَضَى وَمَا بَقِيَ، وَمَنْ أَسَاءَ فِيمَا بَقِيَ أَخَذَ مِمَّا مَضَى وَمَا بَقِيَ.

2770- Ömrünün geri kalan kısmında iyi ve güzel davranan kim-senin, ömrünün geçmiş ve geri kalan kısmındaki hata ve kusurları bağışlanır. Kim de ömrünün geri kalan kısmında kötü ve çirkin dav-ranırsa, o da geçmişte ve hayatının kalan kısmında yaptıklarından so-rumlu tutulup cezalandırılır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:⁷⁴⁶ Bu hadisi merfu bir hadis olarak bu-lamadım.⁷⁴⁷ Ancak bu manada Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim ve İbn

744 Buhârî, Merdâ 1, Tevhîd 31; Müslim, Sıfatü'l-kıyâmet 58-59.

745 Buhârî, Et'ime 30, Fezâilü'l-Kur'ân 17, Tevhîd 36; Müslim, Mûsâfirîn 243; Ebû Dâvud, Edeb 16; Tirmizî, Edeb 79; İbn Mâce, Mukaddime 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 319, h.nr: 19549.

746 Gazzî, *İtkân*, II, 554, h.nr: 1800.

747 Gazzî, bu hükmünde isabetli değildir. Zira rivayet bu lafzıyla Ebû Zer kanalıyla gelen merfu bir hadis olarak Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 46, h.nr: 6806'da geçmektedir. Heysemî de bu rivayetin isnadının *hasen* olduğunu belirtmektedir.

Mâce'nin İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettikleri şöyle bir hadis mevcuttur: **“Kim iyi ve güzel bir Müslümanlık örneği ortaya koyarsa, cahiliye döneminde yaptıklarından sorumlu tutulmaz. Ancak kim Müslüman olduktan sonra (münafık veya mürted olup) kötü ve çirkin işler yaparsa, hem öncekinden hem de sonrakinden sorumlu tutulup cezalandırılır.”**⁷⁴⁸

۲۷۷۱- مَنْ أَذْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الصَّلَاةِ فَقَدْ أَذْرَكَ الصَّلَاةَ.

2771- Namazın bir rekâtına (vaktinde) yetişen kimse, o namazı (tamamını vaktinde) eda etmiş sayılır.

Kütüb-i Sitte musannıfları bu hadisi Ebû Hureyre yoluyla rivayet etmektedirler.⁷⁴⁹

۲۷۷۲- مَنْ أَطْلَعَ عَلَى بَيْتِ قَوْمٍ بِغَيْرِ إِذْنِهِمْ فَقَدْ حَلَّ لَهُمْ أَنْ يَقْتُلُوا عَيْنَهُ.

2772- Bir kimse bir topluluğun evini onlardan izin almadan gözetlemeye kalkışursa, onun gözünü çıkarmaları helâl olur.

Ahmed b. Hanbel ve Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁷⁵⁰ Ebû Dâvûd'a ait bir lafızda ise şöyle geçer: **“Kim bir topluluğun evini onlardan izin almadan gözetlemeye kalkışır da onlar da onun gözünü çıkarırlarsa, gözünün diyetini ödeme yükümlülüğü ortadan kalkar.”**⁷⁵¹ Ahmed b. Hanbel ve Nesâî'ye ait bir lafız da şöyledir: **“Kim bir topluluğun evini onlardan izinsiz gözetlemeye kalkar da onlar da onun gözünü çıkarırlarsa, ne diyet ne de kısas gerekir.”**⁷⁵²

(Bk. Mecma', X, 334, h.nr: 17537) Ayrıca ilgili lafız, Fudayl b. İyâz ait bir söz olarak da nakledilmektedir. (Bk. Ebû Tâhir es-Silefi, *et-Tuyûrîyyât*, thk. D. Yahya Meâlî- A. Sahr el-Hasen, Riyad 2004, II, 331, h.nr: 275) -Çeviren-

748 Buhârî, İstîtâbe 1; Müslim, İmân 190; İbn Mâce, Zühd 29; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 179, h.nr: 4103; Dârimî, Mukaddime 1.

749 Buhârî, Mevâkît 29; Müslim, Mesâcid 161; Ebû Dâvûd, Salât 240; Tirmizî, Tahâret 314; Nesâî, Mevâkît 10; İbn Mâce, İkâmet 91; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 97, h.nr: 7665; Mâlik, *Muvattâ*, Vükûtu's-salât 3.

750 Müslim, Âdâb 43; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 56, h.nr: 7616.

751 Ebû Dâvûd, Edeb 135.

752 Nesâî, Kasâme 46; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 545, h.nr: 8997. Sahih bir hadistir.

٢٧٧٣- مَنْ أَعْتَقَ رَقَبَةً مُسْلِمًا أَعْتَقَ اللَّهُ بِكُلِّ عُضْوٍ مِنْهَا عُضْوًا مِنَ النَّارِ حَتَّىٰ يَفْرَجَهُ بِفَرْجِهِ.

2773- Kim bir Müslümanı kölelikten azat ederse, Allah da o azat edilen Müslümanın her bir uzvuna karşılık, azat edenin bir uzvunu hatta üreme uzvuna mukabil, onun üreme uzvunu cehennem ateşinden kurtarır.

Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁷⁵³

٢٧٧٤- مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ -يَغْنِي الثَّوْمَ- فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا.

2774- Kim şu bitkiden -sarımsak- yemişse, bizim mescidimize yaklaşmasın.

Buhârî ve Müslim bu hadisi İbn Ömer kanalıyla rivayet etmişlerdir.⁷⁵⁴

٢٧٧٥- مَنْ بَنَىٰ لِلَّهِ مَسْجِدًا قَدَرٌ مَفْحَصٍ قَطَاةٍ بَنَىٰ اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ.

2775- Kim Allah için bağirtlak kuşunun yuvası kadar bir mescid bina ederse, Allah da onun için cennette bir ev bina eder.⁷⁵⁵

Bu hadisi Bezzâr, Taberânî ve İbn Hibbân, Ebû Zer kanalıyla rivayet etmektedirler.⁷⁵⁶ Tirmizî'nin de Enes tarikiyle rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: **“Kim Allah için, büyük veya küçük bir mescid inşa ederse, Allah da onun için cennette bir ev inşa eder.”**⁷⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Müslim'in Osman radiyallahu anh'dan rivayet ettikleri hadis de şöyledir: **“Kim Allah rızasını gözeterek bir mescid bina ederse, Allah da ona**

753 Buhârî, Keffârât 6; Müslim, Itk 22-23; Tirmizî, Nüzûr 14.

754 Buhârî, Ezân 160, Et'ime 49; Müslim, Mesâcid 68. Enes b. Mâlik ve Câbir kanalıyla gelen aynı manadaki rivayet için de bk. Buhârî, Ezân 160, Et'ime 49, İsti'zân 24; Müslim, Mesâcid 70, 73, 74; Ebû Dâvûd, Et'ime 40; Tirmizî, Et'ime 13; Nesâî, Mesâcid 16, 17; İbn Mâce, Edâhî 2.

755 Bu hadis daha önce aynı lafızla 2426 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınmıştı.

756 Bezzâr, *Müsned*, IX, 412, h.nr: 4017; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 490, h.nr: 1610; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-levsat*, II, 240, h.nr: 1857. Sahih bir hadistir. (Çeviren)

757 Tirmizî, Tahâret 237.

cennette bir ev bina eder.” Keza bir rivayette şöyle geçer: **“... Allah da o mescidin aynısını cennette onun için inşa eder.”**⁷⁵⁸

Öte yandan Taberânî'nin Ebû Hureyre yoluyla naklettiği bir rivayet de şudur: **“Kim, içerisinde Allah’a ibadet edilecek bir ev yaparsa, Allah da onun için cennette inci ve yakuttan bir ev yapar.”**⁷⁵⁹ Keza Tirmizî'nin **hasen bir isnadla** rivayet ettiği, aynı zamanda İbn Huzeyme ve Beyhakî'nin de Ebû Hureyre'den naklettikleri bir rivayette ise şu lafız yer alır: **“Bir mü'minin, öldükten sonra peşinden gelen amel ve iyiliklerinden bazıları şunlardır: Öğrettiği ve yaydığı bir ilim, geride bıraktığı salih bir evlat yahut miras bıraktığı bir Mushaf ya da bina ettiği bir mescid veya yolda kalmış kimseler için yaptırdığı bir ev yahut akıttığı bir nehir veya henüz hayatta ve sağlıklı yerindeyken malından çıkarıp verdiği bir sadaka. İşte bütün bunlar, öldükten sonra mü'minin peşinden gelir.”**⁷⁶⁰

۲۷۷۶- مَنْ تَعَلَّمَ لِلَّهِ وَعَلَّمَ لِلَّهِ كُتِبَ فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ عَظِيمًا.

2776- Kim Allah için öğrenir ve Allah için öğretirse, göklerin hükümlerinde “büyük/ulu kişi” olarak kaydedilir.

Deylemî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadistir.⁷⁶¹

۲۷۷۷- مَنْ وَلِدَ لَهُ مَوْلُودٌ فَسَمَّاهُ مُحَمَّدًا تَبَرُّكَ بِهِ كَانَ هُوَ وَمَوْلُودُهُ فِي الْجَنَّةِ.

2777- Kimin bir çocuğu olur da hayır ve berekete vesile olması temennisiyle ona Muhammed ismini verirse, o kişi ve çocuğu cennettir.

758 Buhârî, Salât 64; Müslim, Mesâcid 24, 25, Zühd 43, 44; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 489, 533, h.nr: 434, 506.

759 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 195, h.nr: 5059. Heysemî bu rivayetin isnadında Süleyman b. Dâvûd el-Yemâmî adında zayıf bir ravi bulunduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Mecma'*, II, 8, h.nr: 1940) -Çeviren-

760 İbn Mâce, Sünnet 20; İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 121, h.nr: 2490; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 121, h.nr: 3174. Aclûnî'nin Tirmizî'de geçtiğini ifade ettiği bu rivayetin, ilgili kaynakta değil İbn Mâce'de geçtiğini tespit ettik. Müellifin yanlışlıkla Tirmizî'yi kaynak gösterdiği kanaatindeyiz. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

761 Bk. Suyûtî, *el-Câmiu'l-kebîr*, VIII, 822, h.nr: 21124. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Deylemî'nin rivayetinde tek kaldığı bu hadis, daha önce de belirttiğimiz gibi kategorik olarak zayıf sayılmaktadır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

İbn Asâkir bu hadisi Ebû Ümâme'den merfu olarak rivayet etmektedir. Suyûtî de *Muhtasaru'l-Mevzûât*'ında (*Leâli*) şöyle demektedir: "Bu hadis, bu konuda rivayet edilen hadislerin en iyi durumda olanıdır. İsnadı **hasendir**." ⁷⁶²

٢٧٧٨ - مَنْ تَعَلَّمَ الْعِلْمَ لِيَبَاهِيَ بِهِ الْعُلَمَاءَ أَوْ يُمَارِيَ بِهِ الشُّفَهَاءَ فَهُوَ فِي النَّارِ.

2778- Kim âlimlere karşı övünmek veya kıt akıllı cahillerle tartışmak maksadıyla ilim öğrenirse cehennem ateşindedir.

Taberânî bu hadisi Ebû Hureyre'den şu lafızla rivayet etmektedir: "**Kim, âlimlere karşı övünmek maksadıyla ilim öğrenirse Allah onu cehenneme girdirir.**" ⁷⁶³

٢٧٧٩ - مَنْ جَاءَهُ مِنْ أَحِبِّهِ مَغْرُوفٌ مِنْ غَيْرِ إِشْرَافٍ وَلَا مَسْأَلَةٍ فَلْيَغْبِلْهُ وَلَا يَرُدَّهُ، فَإِنَّمَا هُوَ رِزْقِي سَاقَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ.

2779- Gözünü dikmeksizin ve isteklisi olmaksızın kime kardeşinden (hibe, hediye veya sadaka gibi) bir iyilik gelirse onu kabul etsin ve geri çevirmesin. Zira o, Allah'ın ona nasip ettiği bir rızıktır.

Ahmed b. Hanbel, Hâkim, Taberânî, Ebû Nuaym ve Beyhakî'nin rivayet ettikleri bir hadistir. ⁷⁶⁴ Ayrıca Buhârî, Müslim ve Nesâî'nin Ömer *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri hadisin lafzı şöyledir: Rasûlullah

762 Bk. Suyûtî, *Leâli*, I, 97. İbnü'l-Cevzî'nin *uydurma* kategorisinde zikrettiği bu rivayet hakkında Suyûtî böyle söylemektedir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 157) Suyûtî'nin bu değerlendirmesine yönelik itiraz ve hadisin uydurma olduğuna dair ayrıntılar daha önce 2644 no'lu rivayette zikredilmişti. Oraya bakılabilir. (Çeviren)

763 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Taberânî'de Ebû Hureyre'den bu lafızla gelen bir rivayet yer almamaktadır. Yine Ebû Hureyre'den gelen ve bu lafza çok yakın bir lafız İbn Mâce, *Mukaddime* 23'te geçer. Başlıktaki lafzın yer aldığı rivayet ise Ümmü Seleme kanalıyla gelen bir rivayet olarak aktarılmaktadır. Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXIII, 284, h.nr: 619. Ancak Heysemî bu rivayetin isnadında Abdülhâlık b. Zeyd adında zayıf biri bulunduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Mecma'*, I, 184, h.nr: 865) Bu ve bu manadaki rivayetler ve değerlendirmeleri daha önce 2528 no'lu hadiste ayrıntısıyla ele alınmıştı. (Çeviren)

764 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 456, h.nr: 17936; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 195, h.nr: 3404; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IV, 196, h.nr: 4124; Hâkim, *Müstedrek*, II, 71, h.nr: 2363. Hâkim bu hadisin isnadını sahih saymakta, Zehebî de ona muvafakat etmektedir. (Çeviren)

sallallahu aleyhi ve sellem bana bağışta bulunur, ben ise “Bunu benden daha fakir birine verseniz” derdim. Allah Rasûlü de şöyle buyururdu: “**Gö-zünü dikmediğin ve istekli olmadığın hâlde şu maldan sana bir şey geldiğinde, sen o malı al. Dilersen onu yersin, dilersen de sadaka olarak dağıtırsın. Eğer böyle değilse (ve gözünü diktiğin, almaya hevesli olduğun bir mal ise) sakın ona kendini kaptırma.**”⁷⁶⁵ Sâlim b. Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: “Bu sebeple Abdullah b. Ömer, hiç kimseden bir şey talep etmez, ancak kendisine verilen bir şeyi de geri çevirmezdi.” Bu çerçevede sufilerin sözlerinden biri de şöyledir: “Kim bir şey verildiği hâlde kabul etmezse, birilerinden bir şey istediğinde kendisine verilmez.” Yine sufilerin adabından biri de herhangi bir şey istememeleri, ancak verileni de geri çevirmemeleridir.

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler: Bu manada bize ait beyitlerden biri de şöyledir:

“Büyük ve yüce hükümdar olan Allah’tan gelen lütuflar dışında,
Her türlü bağış ve maddi yardımdan umudunu kes ve heveslenme!
Ancak bir insan sana bir rızık getirmişse,
Kabul et onu, eğer senin talebin olmadan sana gelmişse!”

۲۷۸۰- مَنْ جَزَّ تَوْبَةً خَيْرًا لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2780- Kim büyüklük taslayarak elbisesinin eteklerini sürüyecek olursa, Allah kıyamet günü onun yüzüne bakmaz.

Ahmed b. Hanbel ve *Kütüb-i Sitte* musannıflarının İbn Ömer kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁷⁶⁶

۲۷۸۱- مَنْ حَجَّ فَلَمْ يَزُفْ - وَفِي لَفْظٍ: ”مَنْ حَجَّ الْبَيْتَ - وَفِي آخَرٍ: مَنْ حَجَّ لِلَّهِ فَلَمْ يَزُفْ وَلَمْ يَفْشَقْ رَجَعَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ. - وَفِي لَفْظٍ: خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ. -

765 Buhârî, Zekât 51; Müslim, Zekât 110; Nesâî, Zekât 94.

766 Buhârî, Libâs 2, Fezâilü’s-sahâbe 5; Müslim, Libâs 43-44; Ebû Dâvûd, Libâs 25; Tirmizî, Libâs 8; İbn Mâce, Libâs 6; Nesâî, Zînet 104; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 254, h.nr: 5351.

2781- Kim hacceder de -bir lafza göre: Kim evi (Kâbe'yi) hacceder, diğer bir lafza göre de: Kim Allah için hacceder de- çirkin söz ve davranışlardan ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsa anasından doğduğu gün gibi günahlarından arınmış olarak döner. -Bir lafızda da şöyle geçer: Anasından doğduğu gibi günahlarından çıkmış olur.-

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Nesâî ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁷⁶⁷

۲۷۸۲- مَنْ حَزَمَ وَارِثًا مِيرَاثَهُ حَرَمَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ.

2782- Kim bir mirasçıyı (hakkı olan) mirastan mahrum ederse Allah da onu cennetten mahrum eder.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:⁷⁶⁸ Bu hadise, bu lafzıyla vâkif olamadım. Ancak İbn Mâce'de Enes kanalıyla gelen şöyle bir rivayet mevcuttur: **"Kim bir vârisinin mirasını keserse, Allah da o kimsenin cenneteki mirasını keser."**⁷⁶⁹ Beyhakî'nin Ebû Hureyre yoluyla naklettiği rivayetin lafzı ise şudur: **"Kim Allah'ın ve Rasûlü'nün farz kıldığı bir mirası keserse, Allah da buna karşılık onun cenneteki mirasını keser."**⁷⁷⁰

۲۷۸۳- مَنْ خَافَ أَذْلَجَ، وَمَنْ أَذْلَجَ بَلَغَ الْمَنْزِلَ، أَلَا إِنَّ سَلْعَةَ اللَّهِ غَالِيَةً، أَلَا إِنَّ سَلْعَةَ اللَّهِ الْجَنَّةَ.

2783- Korku ve endişesi olan kimse, geceleyin yol alır. Gece yol alan kimse de varmak istediği yere ulaşır. Dikkat edin! Allah'ın metâi çok pahalıdır. Dikkat edin! Allah'ın metâi cennettir.

767 Buhârî, Hac 4; Müslim, Hac 438; Tirmizî, Hac 2; Nesâî, Menâsik 4; İbn Mâce, Menâsik 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 38, h.nr: 7136.

768 Gazzî, *İtkân*, II, 579, h.nr: 1880.

769 Benzer bir lafızla bk. İbn Mâce, Vasâyâ 3. Bu rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, III, 141, h.nr: 962.

770 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 340, h.nr: 7594. İsnadında Hz. Osman'ın azadlı kölesi Ebû Eyyûb adında tanınmayan, meçhul biri vardır. (Bk. Ebû Bekir el-Berkânî, *Sûâlâtü'l-Berkânî li'd-Dârekutnî*, thk. Abdurrahîm Muhammed Ahmed el-Kaşkarî, Pakistan 1404, s. 27, nr: 127; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 493, ravi nr: 9977) -Çeviren-

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Tirmizî, Hâkim ve Beyhakî, Übey b. Ka'b kanalıyla rivayet etmektedirler ve Tirmizî “hasen,” Hâkim de “sahih” saymaktadır.⁷⁷¹

٢٧٨٤- مَنْ خَافَ سَلَمَ، وَمَنْ جَهِلَ نَدِمَ.

2784- Korkan kimse kurtuluşa erer; cahillik eden ise pişman olur.

Bu, hikmetli sözlerden biri olup hadis değildir. Manası da şudur: Korku duyan kimse dikkatli olup sakınır ve kurtuluşa erer. Cahillik eden ise aldanıp korkusuzca davranır, dolayısıyla pişman olur. Benzer manadaki bir rivayet de Hatîb'in *Telhisu'l-müteşâbih* isimli eserinde Enes b. Mâlik yoluyla naklettiği şu hadistir: “**Kim bir şeyden korkarsa ona karşı daha dikkatli olur ve sakınır. Kim de bir şeyi umut ederse onun için gayret gösterir. Karşılığının verileceğinden emin olan kimse de cömertçe verir.**”⁷⁷²

٢٧٨٥- مَنْ خَافَ اللَّهَ خَوَّفَ اللَّهُ مِنْهُ كُلَّ شَيْءٍ، وَمَنْ لَمْ يَخَفِ اللَّهَ خَوَّفَهُ اللَّهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ.

2785- Kim Allah'tan korkarsa, Allah her şeyi ondan korkutur. Kim de Allah'tan korkmazsa, Allah da onu her şeyden korkutur.⁷⁷³

Ebu's-Şeyh, Deylemî ve Kuzâî'nin Vâsile kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Askerî de bunu İbn Mes'ûd'un kendi sözü olarak rivayet eder. Münzirî ise “merfu olarak aktarılan rivayet münkerdir” demektedir.⁷⁷⁴ Râfiî de bunu İbn Ömer yoluyla rivayet etmektedir.

Öte yandan Ömer b. Abdülazîz şöyle demiştir: “Kim Allah'tan korkarsa, Allah her şeyi ondan korkutur. Kim de Allah'tan korkmazsa, her

771 Tirmizî, Kıyâmet 18; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 343, h.nr: 7851; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 266, h.nr: 855.

772 Bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Telhisu'l-müteşâbih*, II, 697-698. Bu rivayetin son cümlesi daha önce 2398 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınmıştı. (Çeviren)

773 Bu rivayet daha önce 2479 no'lu hadis olarak incelenmişti.

774 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 265, h.nr: 429; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 305, h.nr: 946. Beyhakî, Vâsile'den merfu olarak rivayet edilen hadisin *isnadının meçhul* olduğunu belirtmektedir. Münzirî de bu rivayeti kastederek “Merfu olarak aktarılan rivayeti münkerdir” demektedir. (Bk. *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 134, h.nr: 5123)

şeyden korkar.” Fudayl b. İyâz da şunu söyler: “Kim Allah’tan korkarsa ona hiç kimse zarar veremez. Kim de Allah’ın dışındakilerden korkarsa, ona hiç kimsenin faydası olmaz.” Bu söz bir lafızda da şöyledir: “Eğer Allah’tan korkarsan sana hiç kimse zarar veremez. Eğer Allah’ın dışında- kilerden korkarsan o zaman da hiç kimsenin sana yararı olmaz.” Yahya b. Muâz er-Râzî de şöyle demektedir: “Allah’ı sevdiğin ölçüde insanlar da seni severler. Allah’tan korktuğun ölçüde insanlar senden çekinip korkar- lar. Allah’ın davasıyla meşgul olduğun oranda insanlar da seninle meşgul olurlar.” Bütün bunları Beyhakî *Şuabu’l-îmân*’ında rivayet etmektedir.⁷⁷⁵

۲۷۸۶ - مَنْ لَمْ يَأْخُذْ مِنْ شَارِبِهِ فَلَيْسَ مِنَّا.

2786- Bıyığından almayan kimse bizden değildir.

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve Nesâî’nin **kavi** bir isnadla Zeyd b. Erkam’dan rivayet ettikleri ve Tirmizî’nin **sahih** saydığı bir hadistir.⁷⁷⁶

۲۷۸۷ - النَّادِرُ لَا حُكْمَ لَهُ.

2787- Nadir olanın (özel bir) hükmü yoktur.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:⁷⁷⁷ Hadis değildir. Aksine fikhî bir kaide- dir. *el-Mühezzeb*’in sahibi Şîrâzî bu kaideyi kadının kaş, bıyık ve sakal bölgesindeki aşırı tüylerin altını yıkamanın gerekçesini açıklarken zikret- mektedir. Zira kadının bu bölgelerindeki tüyleri genellikle hafif olur. Eğer aşırı tüylenme varsa o zaman hükmü de tüylerin yoğun olduğu yerlerdeki hükmü gibidir, dolayısıyla yıkanması gerekir.⁷⁷⁸ Nevevî de şöyle demiş- tir: “Bu ibare, âlimler arasında yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Onlara göre anlamı ise şudur: Nadir olanın, genel ve çoğunlukla olan şeye aykırı (özel bir) hükmü yoktur. Aksine nadir olanın hükmü, genel ve çoğunluğun hükmüyle aynıdır.”

775 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, II, 304-306, h.nr: 943-948. Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 97-99, h.nr: 1130.

776 Tirmizî, Edeb 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 7, h.nr: 19263; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, I, 79, h.nr: 14.

777 Gazzî, *İtkân*, II, 658, h.nr: 2150.

778 Bk. Şîrâzî, *el-Mühezzeb fî fihki’l-Îmâmî’s-Şâfiî*, Dârü’l-kütübî’l-ilmiyye, I, 39.

٢٧٨٨ - النَّاسُ بِزَمَانِهِمْ أَشْبَهَ مِنْهُمْ بِآبَائِهِمْ.

2788- İnsanlar, atalarından çok kendi zamanlarının insanlarına benzerler (kendi devirlerinin çocuklarıdır).

Hafız Sarîfînî'nin de dediği gibi bu söz Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*'a aittir. Muhammed b. Eyyûb şöyle der: “Bu hadis sebebiyle Yahya el-Gassânî'ye yolculuk yaptım.”⁷⁷⁹ Ayrıca bu sözün Ali b. Ebî Talib'e ait olduğu da söylenmiştir. Nitekim Aliyyü'l-Kârî bununla ilgili olarak “En yaygın ve ağırlıklı kanaat de budur” demektedir.⁷⁸⁰

٢٧٨٩ - النَّاسُ بَلَاءٌ لِلنَّاسِ.

2789- İnsan insanın imtihanıdır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:⁷⁸¹ Bu sözün bir hadis olduğuna vâkıf değilim. Ancak manası, şu âyetle sabittir: “*Sizi birbirinize imtihan sebebi kıldık, bakalım sabredecek misiniz?*”⁷⁸²

٢٧٩٠ - النَّاسُ عَلَى دِينِ مَلِكِهِمْ - أَوْ مُلُوكِهِمْ.

2790- İnsanlar hükümdarlarının dini üzeredir.

Sehâvî *Makâsıd*'da şunları söylemektedir: Bunu bir hadis olarak bilmiyorum. Ancak mana itibariyle bir önceki rivayete yakındır.⁷⁸³ Ayrıca Fudayl b. İyâz'ın şöyle dediği rivayet edilmektedir: “Benim kabul edilebilecek salih bir duam olsaydı, bu duayı en fazla sultanın hak ettiğini düşünürdüm. Zira sultan iyi ve doğru olursa, halk da iyi ve doğru olur; o bozulursa halk da bozulur.” Bu söz, Taberânî'nin *el-Mu‘cemu’l-kebîr* ve *el-Mu‘cemu’l-evsat*'ında Ebû Ümâme'den merfu olarak rivayet edilen şu hadisle pekişmektedir: “*Yöneticilere sövüp hakaret etmeyin! İyi ve doğru olmaları için dua edin. Zira onların iyi ve doğru olması, sizin de*

779 Zerkeşî, *Leâli*, s. 221, h.nr: 9; Sehâvî, *Makâsıd*, V, 264, h.nr: 1246.

780 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 367, h.nr: 551.

781 Gazzî, *İtkân*, II, 659, h.nr: 2156.

782 Furkân 25/30.

783 Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında “bir önceki rivayet,” *Keşfü'l-hafâ*'daki 2787 no'lu rivayettir. (Çeviren)

iyi ve doğru kimseler olmanız demektir.”⁷⁸⁴ Beyhakî’nin rivayetine göre Ka’bü’l-Ahbâr da şöyle demektedir: “Her devrin bir hükümdarı vardır. Allah onu kendi halkının gönüllerine göre gönderir. Eğer Allah insanların ıslah olmalarını dilemişse, onları düzelterek bir ıslahatçı gönderir. Buna karşılık eğer onları helak etmeyi takdir etmişse, onlara da kendi içlerinden küstah ve azgın zenginlerini gönderir.”⁷⁸⁵ Bu ve buna benzer rivayetleri Sehâvî, *Mefâhirü’l-mülûk* isimli eserinde açıklamaktadır. Nitekim bu rivayetlerden biri de Kâsım b. Muhaymira’nın şu sözüdür: “Kuşkuşuz sizin devriniz, sultanınıza bağlıdır. Eğer sultanınız iyi olursa, devriniz de iyi olur. Şayet sultanınız bozulursa, devriniz de bozulur.”⁷⁸⁶

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demektedir: Derim ki: Başlıktaki rivayetin manasına dair ağırlıklı kanaat şudur: İnsanlar, sultanın heva ve hevesine göre hareket etme eğilimindedirler. Sultan hangi tür ilme ilgi duyuyorsa, insanlar da ona yönelirler. Yahut belli bir sanat dalına veya binicilik, okçuluk, avcılık gibi hobilerden birine merakı varsa, insanlar da ona eğilim gösterirler.”⁷⁸⁷ Daha sonra Gazzî sözlerine şöyle devam eder: “Bu manayı yansıtan en net ve en çarpıcı ifadelerden biri de Ömer b. Abdülazîz’e aittir: ‘Şüphesiz sultan bir pazardır. Onun pazarında revaç bulan şey, oraya taşınıp getirilir.’”⁷⁸⁸

Ayrıca Sehâvî, Dîneverî’nin *el-Mücâlese* isimli eserinden şu rivayeti nakleder: Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, kendisine Kisrâ’nın tacı ve

784 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, VIII, 134, h.nr: 7609. Heysemî bu rivayette Taberânî’nin hocası olan Hüseyin b. Muhammed b. Mus’âb’ı tanımadığını, diğer ravilerin ise güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, V, 248, h.nr: 9270) -Çeviren-

785 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, IX, 491, h.nr: 7004.

786 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, IX, 520, h.nr: 7043.

787 Aclûnî’nin özetle aktardığı bu alıntının devamında Gazzî, tarihten önemli birtakım örneklerle de yer verir. Mesela; Emevîlerin rivayet kültürüne olan ilgileri sebebiyle insanların *muhaddis* olduklarını; Abbâsîlerin ilm-i hilâf ve kelimine eğilimleri sebebiyle de insanların buna yöneldiklerini; keza Abbâsîlerin oyun, eğlence, şiir ve edebiyata merak saldıkları devirlerde şiir, şarkıcı ve müzisyenlerin arttığını, acem ve Kürtlerin hakimiyeti ele geçirdikleri dönemde ise fıkha ilgi duymaları ve fukaha medreselerini inşa etmelerinden dolayı insanların fıkha teveccüh ettiklerini vurgular. (Bk. *İtkân*, II, 669, h.nr: 2162) -Çeviren-

788 Gazzî, *İtkân*, II, 660, h.nr: 2162.

bilezikleri getirildiğinde, elindeki bir çubukla tacı evirip çevirmeye başladı ve “Allah’a yemin olsun ki, bunu getirip teslim eden kişi çok emin biridir” dedi. Bunun üzerine bir adam “Ey mü’minlerin emiri! Siz de Allah’ın eminsiniz. Zira siz Allah’ın hakkına riayet ederek O’na karşı sorumluluğunuzu yerine getirdiğiniz için insanlar da size karşı sorumluluklarını yerine getiriyorlar. Eğer ihanet etmiş olsaydınız, onlar da ihanet ederlerdi” dedi. Bu hususla alakalı “كَمَا تَكُونُوا يُوَلَّى عَلَيْكُمْ/Siz nasılsanız, öyle yönetilirsiniz” rivayeti de daha önce geçmişti.⁷⁸⁹

٢٧٩١- النَّاسُ بِالنَّاسِ.

2791- İnsan, insanla kuvvet bulur.

İbnü’d-Deyba‘ *Temyîz*’de şöyle demektedir.⁷⁹⁰ Hadis değildir. Ancak şu sahih hadisle aynı manaya gelmektedir: “Mü’minin mü’mine karşı durumu, tuğlaları birbirine sımsıkı kenetlenmiş bir bina gibidir.”⁷⁹¹

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir: “İnsan, insanla; hepsi de Allah ile kuvvet bulur” lafzıyla bilinen rivayet hadis değildir. Ancak şu âyet bu manayı desteklemektedir: “Seni, kardeşinle destekleyip güçlendireceğiz.”⁷⁹² Ayrıca bu manadaki “الْمَرْءُ كَثِيرٌ بِأَخِيH/Kişi, kardeşiyle çoktur” rivayeti daha önce geçmişti.⁷⁹³

٢٧٩٢- النَّاسُ مَجْزُؤُونَ بِأَعْمَالِهِمْ.

2792- İnsanlar amellerine göre karşılık görürler.

Bu rivayet daha önce “الْجِزَاءُ مِنْ جِنْسِ الْعَمَلِ/Alınacak karşılık, işlenen amelin cinsindendir” hadisinde geçmişti.⁷⁹⁴

789 Bk. 1997 no’lu rivayet.

790 İbnü’d-Deyba‘, *Temyîz*, s. 182.

791 Buhârî, Salât 88, Mezâlim 5; Müslim, Birr 65. Bu hadis daha önce 2684 no’lu rivayet olarak geçmişti.

792 Kasas 28/35.

793 Bk. 2282 no’lu rivayet.

794 Bk. 1070 no’lu rivayet. Suyûtî’nin izahına göre bu rivayet Taberî’nin *Tefsîr*’inde İbn Abbâs’ın kendi sözü olarak geçmektedir. (Bk. Suyûtî, *Dürer*, s. 197, h.nr: 428) -Çeviren-

٢٧٩٣- النَّاسُ مَعَادِنٌ كَمَعَادِنِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ.

2793- İnsanlar, altın ve gümüş madenleri gibi madenlerdir.

Askerî'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Keza Tayâlisî, İbn Menî', Hâris ve Beyhakî'nin Ebû Hureyre'den naklettikleri bir hadisin lafzı da şöyledir: **"İnsanlar, hayır ve şer konusunda madenler gibidirler. Cahiliye döneminde hayırlı olanları, -eğer derin ve ince bir anlayışa sahip olurlarsa- İslâm'da da hayırlıdırlar."**⁷⁹⁵

Deylemî'nin İbn Abbâs kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **"İnsanlar madenler gibidirler. (Çocuk) soyuna/damarına çeker. Kötü edep ve terbiye, kötü damar gibidir."**⁷⁹⁶ Halkın çoğu ise bu rivayeti "Hayrın madenleri vardır" lafzıyla kullanır.

٢٧٩٤- النَّاسُ مُؤْتَمَنُونَ عَلَى أَسَابِهِمْ.

2794- İnsanlara nesepleri konusunda itimat edilir.

Bu rivayet daha önce Mâlik'in sözü olarak şu lafızla geçmişti: **"Mü'mine nesebi konusunda itimat edilir."**⁷⁹⁷

٢٧٩٥- النَّاسُ نِيَامٌ فَإِذَا مَاتُوا انْتَبَهُوا.

2795- İnsanlar uykudadırlar; öldükleri zaman uyanacaklardır.

Ali b. Ebî Tâlib *radıyallahu anh*'ın sözlerinden biridir. Ancak Şa'rânî *Tabakât*'ında bunu Sehl et-Tüsterî'ye nispet etmektedir. Sehl et-Tüsterî'nin biyografisindeki lafzı ise şöyledir: "Onun sözlerinden biri de şudur: İnsanlar uykudadırlar; öldükleri zaman uyanacaklardır. Öldüklerinde pişman olacaklardır. Pişman oldukları vakit ise pişmanlıkları onlara fayda vermeyecektir."⁷⁹⁸

795 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 201, h.nr: 10296; Bezzâr, *Müsned*, XVI, 282, h.nr: 9484; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, X, 457, h.nr: 7070; İbn Hibbân, *Müsned*, I, 294, h.nr: 92. Hadisin ikinci cümlesi ise Buhârî, Enbiyâ 8, 14, 19, Menâkıb 1; Müslim, Fezâil 168'de yer almaktadır.

796 Bu hadis daha önce 1730 no'lu rivayetin açıklamasında geçmişti.

797 Bk. 2690 no'lu rivayet.

798 *Keşfü'l-hafâ*'da bu lafızla yer alan ibare, Sülemî ve Beyhakî'nin eserlerinde şu lafızla geçer: "İnsanlar uykudadırlar. Uyandıklarında pişman olacaklardır. Pişman

٢٧٩٦- النَّاسُ كُلُّهُمْ مَوْتَى إِلَّا الْعَالِمُونَ، وَالْعَالِمُونَ كُلُّهُمْ هَلَكَى إِلَّا الْعَامِلُونَ،
وَالْعَامِلُونَ كُلُّهُمْ غَزَقَى إِلَّا الْمُخْلِصُونَ، وَالْمُخْلِصُونَ عَلَى خَطَرٍ عَظِيمٍ.

2796- Âlimler dışında insanların tamamı ölüdür. Âlimleriyle amel edenler haricinde de âlimlerin hepsi helak olmuştur. Samimi olanlar müstesna ilimleriyle amel edenlerin tamamı da boğulmuştur. Samimi olanlar ise büyük bir tehlike içindedirler.

Bazıları bu hadisi, “مَوْتَى/ölüdür,” “هَلَكَى/helak olmuştur” ve “غَزَقَى/boğulmuştur” lafızları yerine sadece “مَلَكَى/helak olmuştur” lafzını kullanarak; bazıları da sadece “مَوْتَى/ölüdür” lafzını zikrederek rivayet etmektedir.

Sağânî şöyle demektedir: Bu, Allah Rasûlü’ne iftira edilmiş, üstelik gramer hatası bulunan bir hadistir. İ’râb açısından doğru kullanım “الْعَالِمُونَ - الْمُخْلِصُونَ - /âlimûn - âmilûn - muhlisûn” kelimelerinin “الْعَالِمِينَ - /âlimîn - âmilîn - muhlisîn” şeklinde olmasıdır.⁷⁹⁹

Ben de (Aclûnî) derim ki: Suyûtî, *en-Nûket*’te Ebû Hayyân’dan naklen, müceb bir istisnada bedel yapmanın bazı Arap kabilelerine ait geçerli bir kullanım olduğunu belirtmektedir.⁸⁰⁰ Nitekim Allah Teâlâ’nın “فَسِرُّوا مِنْهُ”

oldukları vakit ise artık pişmanlıkları onlara fayda vermeyecektir.” (Bk. Sülemî, *Tabakâtü’s-sûfiyye*, thk. M. Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1998, s. 167; Beyhakî, *ez-Zühûd’l-kebir*, s. 207, h.nr: 515) Bu noktada *Keşfü’l-hafâ*’daki lafız ile bu ibareyi şu şekilde uzlaştırmak mümkündür: “İnsanlar uyukadılar; öldükleri zaman uyanacaklardır. Uyandıklarında pişman olacaklardır. Pişman oldukları vakit ise artık pişmanlıkları onlara fayda vermeyecektir.” *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

799 Bk. Sağânî, *Mevzûât*, s. 37-38, h.nr: 39.

800 Arap gramerinde “muceb istisna” türü, cümlemin başında nefy, nehiy veya inkâr sorusunun bulunmaması hâlini ifade eder. Diğer bir ifadeyle cümlemin olumlu başlaması demektir. Bu tür cümlelerde yapılan istisnada, istisna edatı olan “إِلَّا/illâ”dan sonraki kısım “müstesna,” o edattan önceki kısım ise “müstesna minh” olarak adlandırılır. “Bedel” ise müstesnanın, müstesnâ minh ile aynı harekeyi alması anlamına gelen bir gramer terimidir. Bu durumda hadiste istisna edatından sonra gelen “الْعَالِمُونَ - الْمُخْلِصُونَ - /âlimûn - âmilûn - muhlisûn” kelimeleri, ilgili istisna edatından önce gelen “النَّاسُ - الْعَالِمُونَ - الْعَامِلُونَ” kelimelerinin “bedel”i sayıldıkları için, onların i’rablarına tâbi olmakta; aynı hareketleri almaktadırlar. Aclûnî de Suyûtî’ye dayanarak bunun Arap dili açısından geçerli bir kullanım olduğunu belirtmekte ve Sağânî’nin tenkidinin yersiz olduğunu

إِلَّا قَلِيلًا / *fe-şeribû minhu illâ kalîlan*” âyetini de bu kullanıma göre yorumlamıştır.⁸⁰¹ Buna göre metindeki “الْعَالِمُونَ/âlimûn” ve sonrasındaki lafızlar, (istisna edatından) önceki lafızların “bedel”i olmaktadır.

٢٧٩٧- نَبَاتُ الشَّعْرِ فِي الْأَنْفِ أَمَانٌ مِنَ الْجَذَامِ.

2797- Burunda kıl bitmesi, cüzâm’dan korunmanın güvencesidir.

Zerkeşî *Leâli*’de şöyle der: “Bu hadisi Taberânî *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Ebu’r-Rabî‘ es-Semmân > Hişâm > Urve isnadıyla Âişe *radiyallahu anhâ*’dan merfu olarak rivayet etmektedir. Urve şöyle demiştir: Bu hadisi Hişâm’den sadece Ebu’r-Rabî‘ rivayet etmiştir.”⁸⁰² Münâvî ise Zehebî’den naklen bu hadisin bâtil olduğunu belirtir.⁸⁰³

٢٧٩٨- نَبْتُ الْقَمَلِ يُورِثُ النَّسِيَانَ.

2798- (Ateşe veya yere) bit atmak unutkanlığa sebep olur.

İbn Adiy bunu, **son derece vâhi ve zayıf** merfu bir hadis olarak zikretmektedir. İsnadında Hakîm b. Abdullah el-Eylî adında, **hadis uydurmak-la itham edilen** biri vardır. Lafzı ise şöyledir: “**Altı şey unutkanlığa sebep olur: Fare artığı yemek, (ateşe veya yere) diri diri bit atmak, durgun suya idrar yapmak, deve katarının arasından geçmek, sakız çiğnemek ve ekşi elma yemek.**”⁸⁰⁴ Nitekim Câhız da bu hadise dayanarak şöyle de-

ima etmektedir. (Çeviren)

801 Ebû Hayyân, buradaki istisna edatından sonra gelen “كَلِيلًا/kalîlan” kelimesinin, Abdullah b. Mes’ûd, Übey b. Ka’b ve A’mes tarafından “كَلِيل/kalîlûn” şeklinde de okunduğunu belirttikten sonra, bunun müstesna minh’in “bedel”i olarak yorumlanabileceğini vurgulamaktadır. (Bk. Ebû Hayyân, *el-Bahrû’l-muhîd fî’t-tefsîr*, thk. S. Muhaîmmmed Cemîl, Beyrut 1420, II, 588) -Çeviren-

802 Ebû Ya’lâ, *Müsned*, VII, 332, h.nr: 4368; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, I, 208, h.nr: 672; Zerkeşî, *Leâli*, s. 157-158, h.nr: 14. Heysemî, bu rivayetin isnadındaki Ebu’r-Rabî‘ es-Semmân’ın *zayıf* biri olduğunu ifade etmekte; Zehebî ise bu zatın bazı hadis tenkit otoritelerince *metrûk ve yalan söyleyen biri* sayıldığını belirtmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, V, 99-101, h.nr: 8380, 8389; Zehebî, *Mîzânû’l-i’tidâl*, I, 263, ravi nr: 995) -Çeviren-

803 Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 281. Ayrıca bk. Zehebî, *Mîzânû’l-i’tidâl*, I, 263, ravi nr: 995.

804 Bu hadis ve ilgili izah ve değerlendirmeler daha önce 1461 no’lu rivayette geçmişti.

mektedir: “Hadiste geçtiği üzere ekşi elma ve fare artığı yemek ve (ateşe yahut yere) bit atmak unutkanlığa sebep olur. Yine başka bir hadiste yer aldığına göre biti (diri diri) atan kimse, dert ve kederden başını kurtaramaz. Ayrıca sıradan halk, siyah nalınları giymenin de unutkanlığa yol açtığını düşünmektedir.”⁸⁰⁵

Öte yandan İbnü'l-Cevzî de şunları söylemektedir: “Kendine has birtakım özellikleri sebebiyle birtakım şeyler unutkanlığa sebep olabilir: Mesela; ense çukurundan hacamat yaptırmak, taze kişniş ve ekşi elma yemek, iki deve katarının arasında yürümek, çok dertli ve kederli olmak, mezar taşlarını okumak, durgun suya bakmak ve içine idrarını yapmak, asılarak idam edilmiş birine bakmak, (ateşe veya yere) bit atmak ve fare artığı yemek.”⁸⁰⁶

Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle der:⁸⁰⁷ Bu konuda, merfu bir rivayet olarak sahih hiçbir şey yoktur. Hatîb de İbrahim b. el-Muhtâr'ın şöyle dediğini zikreder: “Beş şey unutkanlığa yol açar: Elma yemek, fare artığı içmek, ense çukurundan hacamat yaptırmak, bit atmak ve durgun suya idrar yapmak. Size akgünlük sakızını tavsiye ederim. Zira bu sakız kalbi cesaretlendirir ve unutkanlığı giderir.” İbn Şihâb'ın da “Elma, unutkanlığa sebep olur” dediği nakledilmektedir. Yine İbn Şihâb'ın, elmayı ve fare artığını yemeyi hoş karşılamadığı ve “Bunlar unutturur” dediği; buna karşılık bal içtiği ve “Bu zihni açar, hatırlatır” dediği rivayet edilmektedir. Keza İbn Şihâb'ın şöyle dediği de nakledilir: “Ezberlemeye başladığım günden itibaren ne bir elma yedim ne de sirke içtim.”⁸⁰⁸ Ancak Hanefîlerden Kâdîhân'ın *Fetâvâ*'sında şöyle denilmektedir: “Biti diri diri (ateşe veya yere) atmanın bir sakıncası yoktur. Fakat edep gereği öldürülmelidir.” Bu sebeple de şöyle denilmiştir: “Namaz kılan bir kimse, elbisesinde bir bit veya pire görmesi durumunda en doğru tutum olarak görmezlikten gelememişse, o zaman edep gereğince ya onu eliyle atmalı veya namazını bitirene

805 Câhız, *el-Hayevân*, Beyrut 1424, V, 204.

806 İbnü'l-Cevzî, *el-Has alâ hıfzî'l-ilm ve zikrû kibârî'l-huffâz*, thk. Fuad Abdülmun'im, İskenderiyye 1412, s. 39-40.

807 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 271, h.nr: 1253. Bu kısımda geçen yazım yanlışlarıyla ilgili düzeltmeleri *Makâsîd*'ın tahkikli nüshası doğrultusunda çeviriye yansıtık. (Çeviren)

808 Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi'*, II, 263-264, h.nr: 1802-1804.

kadar elinde tutmalıdır.” Şâfiî fukahamız ise “Buradaki en doğru tavır onu öldürmektir. Bu noktada biti, pire gibi canlı bir şekilde mescidin dışına atmak da caizdir” demiştir. Nitekim Ahmed b. Hanbel’in **sahih bir isnadla Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettiği bir hadis şöyledir: “Biriniz mescidde bir bit bulacak olursa, onu, mescidden çıkana kadar elbisesine sarsın.”**⁸⁰⁹ Burada, biti canlıyken atmanın unutkanlığa sebep olmamasını gerektirecek bir delil yoktur. Yine Mekke halkından Kureyşli bir zatın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bir adam elbisesinde bir bit buldu ve tam alıp mescid dışına atmak üzereyken Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şu uyarıda bulundu: **“Sakın yapma! Mescidden çıkıncaya kadar onu elbisene geri koy.”**⁸¹⁰ Bu manadaki bir hadisi Hâris de rivayet etmekte; Beyhakî ise bunun **“mürsel hasen”** bir rivayet olduğunu ifade etmektedir. Daha sonra Beyhakî, İbn Mes’ûd’dan şunu rivayet eder:⁸¹¹ İbn Mes’ûd, mescidde bir adamın elbisesinde bir bit görünce onu alıp çakılların arasına gömer. Ardından da (âdeta bu tutumunun delili olarak) şu âyeti okur: **“Biz yeryüzünü, dirilerin ve ölülerin toplandığı bir mekân yapmadık mı?”**⁸¹² Beyhakî bu rivayeti aktardıktan sonra şöyle devam eder: Benzer bir rivayet de Mücâhid’den aktarılmaktadır. İbnü’l-Müseyyeb’den ise bitin, balgam gibi gömülmesi gerektiği görüşü nakledilmiştir. Bu konuda Bezzâr’ın ve *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Taberânî’nin Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettikleri şöyle bir hadis mevcuttur: **“Biriniz, mescidde bir bit görürse onu gömsün.”** Mescidde namaz kılarken gördüğü bit ve pireleri öldürenlerden biri de Muâz b. Cebel’dir. Ayrıca Hasan el-Basrî’nin “Namazda bit öldürmenin bir sakıncası yoktur. Ancak bunu yaparken abesle iştigal etmemelidir” dediği rivayet edilmiştir.⁸¹³ Sehâvî de şöyle der: “Mescidde biti yere

809 Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, XXXVIII, 470, h.nr: 23485.

810 Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, XXXVIII, 538-539, h.nr: 23558. Heysemî bu rivayetin isnadındaki Muhammed b. İshak’ın *müdeillis* biri olduğunu ve bu rivayeti de *an’ane* yoluyla aktardığını belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, II, 20, h.nr: 2017) -Çeviren-

811 Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, II, 418, h.nr: 3608, 3609.

812 Mürselât 77/25-26.

813 Bu rivayet Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, II, 418, h.nr: 3609; Sehâvî, *Makâsıd*, V, 274’te geçmektedir. Fakat bu kaynaklarda, rivayetin ikinci cümlesi olan ve “ancak bunu yaparken abesle iştigal etmemelidir” manasına gelen “وَلَكِنْ لَا يَغْبِتُ/velâkin lâ ya’bes” ibaresi, *Keşfü’l-hafâ*’da her nasılsa “ancak bu sabit değildir” anlamına gelen “وَلَكِنْ لَا يَبْتُ/velâkin lâ yesbüt” şeklinde bir ibareye dönüşmüştür. Bu da Hasan el-Basrî’ye ait görüşün sabit olmadığını ifade eder ki bu durumda mana

atma yasağı, gömülmeksizin (canlı bir şekilde) mescide atılmasıyla ilgili olmalıdır.”⁸¹⁴

٢٧٩٩ - الشَّيْ لَا يُؤَلَّفُ تَحْتَ الْأَرْضِ .

2799- Peygamberin toprağın altında kalma süresi bin yılı bulmaz.⁸¹⁵

Bu rivayetin bir aslı yoktur. Rivayetin **bâtıl** olduğunu açıkça ifade edenlerden biri de Dîrînî olup *ed-Dürerü'l-mültekata* isimli eserinde bunu dile getirmektedir. Ancak Dîrînî ilgili eserinde şunu da söyler: “Bu rivayet, Abdullah b. Selâm ve Ka’bu’l-Ahbâr gibi ehl-i kitabın âlimlerinden nakledilmektedir.”

Öte yandan Dîneverî, *el-Mücâlese* adlı kitabının yedinci kısmında şöyle demektedir: Kürz,⁸¹⁶ ibadete düşkün biriydi. Ona “Bir saat de olsa kendini dinlendirmeyecek misin?” dediler. O da “Size ulaşan bilgiye göre dünyanın ömrü ne kadardır?” diye sordu. “Yedi bin sene” dediler. Ardından “Peki, size ulaşan bilgiye göre kıyamet gününün süresi ne kadardır?” diye sordu. “Elli bin sene” diye karşılık verdiler. Bunun üzerine Kürz şunları söyledi: “Biriniz, o günün azabından emin olmak için o günün yedide birini çalışarak geçirmekten aciz midir?”⁸¹⁷

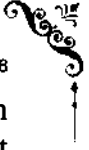
tamamen değişmiş olur. O sebeple biz de ibareyi ilgili kaynaklarda geçtiği şekliyle çeviriye yansıtık. (Çeviren)

814 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 274.

815 “Peygamberin, vefatından sonra toprağın altında kaldığı sürenin bin yılı bulmayacağı, bu tarihten önce kıyametin kopacağı” anlamına gelmektedir. (Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 368, h.nr: 557. Aliyyü'l-Kârî, bu rivayetin *asılsız, bâtil* bir rivayet olduğunu belirtmektedir.) -Çeviren-

816 Ebû Abdullah Kürz b. Vebere el-Hârisî el-Kûfî isimli bu zat, Cürçân'ın önde gelenlerinden biri sayılmaktadır. İbadet, emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker ile tanınmış biridir. Hicri 140 yılı civarında vefat etmiştir. (Bk. Zehebî, *Siyer*, VI, 84, ravi nr: 20) -Çeviren-

817 Dünya hayatının “yedi bin,” ahiret hayatındaki bir günün “elli bin” olduğu hesabından hareketle bütün bir dünya hayatının tamamı, ahiretteki bir günün ortalama yedide biri etmektedir. Dolayısıyla bir saatlik durup dinlenme hakkının olmadığını vurgulamaya çalışmaktadır. Rivayetin kaynağı için bk. Dîneverî, *Mücâlese*, III, 278, h.nr: 917. Ancak bu rivayetin isnadında Selâm el-Havâs adında, naklettiği haberleri delil alınamayacak bir ravi mevcuttur. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 186-187, ravi nr: 3381) -Çeviren-

Keza Sehâvî de başlıktaki rivayetle ilgili olarak şunları söylemektedir:⁸¹⁸ Bu sahih değildir. Hatta kıyamet gününün vaktini kesin olarak belirleyen ifadelerin yer aldığı rivayetler, ya tamamen asılsızdır yahut isnadı sabit değildir. Mesela; **“Eğer ümmetim iyi davranırsa (dünyada kalma süresi, ahiret günlerinden) bir tam gündür (ki bu da bin yıl eder). Şayet kötü davranırsa o zaman (ahiret günlerinden) yarım gündür”** rivayeti, asılsız rivayetlerden biridir. Buna karşılık isnadı sabit olmayan rivayetlerden biri ise Deylemî'nin Enes kanalıyla aktardığı şu hadistir: **“Dünyanın tamamı, ahiret günlerinden yedi günlük bir süredir. Allah Teâlâ'nın şu âyeti de bunu ifade eder: ‘Kuşkusuz Rabbinin katındaki bir gün, sizin saydığınız bin yıl gibidir.’”**⁸¹⁹ İbn Ziml el-Cühenî kanalıyla gelen merfu bir hadiste şöyle geçer: **“Dünya yedi bin senedir. Ben, bunun son binindeyim. Ben-den sonra bir peygamber olmadığı gibi, benim ümmetimden sonra yeni bir ümmet yoktur.”**⁸²⁰ Ayrıca Ebû Ca'fer et-Taberî, *Târîh*'inin girişinde İbn Abbâs'ın şu sözünü nakletmektedir: “Dünya, ahiret Cumalarından bir Cumadır. Her bir günü bin senedir.”⁸²¹ Bu rivayetin sahih olması hâlinde, hocamız (İbn Hacer'in) dediği gibi Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde geçen sahih haberler, bu ümmetin süresinin, bir günün dörtte biri yahut beşte biri olmasını gerektirir. Nitekim İbn Ömer'den şu rivayetin geldiği sabittir: **“Sizden önceki ümmetlere göre sizin süreniz, ikinci namazıyla akşam namazı arasındaki süre kadardır...”**⁸²² Hocamız şöyle der: “Bu hadis, İbn Abbâs'ın sözüne eklendiğinde, rakam binden çok daha fazla olmaktadır.

818 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 275, h.nr: 1254.

819 Hac 22/47.

820 Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 36; Deylemî, *Firdevs*, II, 232, h.nr: 3118. Rivayetin isnadında *hadis uyduran* ve *münkerü'l-hadîs* sayılan kimseler vardır. Hatta bazı otoriteler isnadını meçhul ve lafızlarını düzmece saymaktadır. Bu itibarla rivayetin uydurma olduğuna dair ayrıntılar için bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 214, IV, 49, ravi nr: 3493, 8220; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 351; Sehâvî, *el-Ecvibetü'l-mardiyye*, III, 937-938, 1094 soru nr: 256, 313; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 547; Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 60-61; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VIII, 101-107, h.nr: 3611. (Çeviren)

821 Bu rivayet Taberî'nin *Târîh*'inde şu lafızla yer alır: “Dünya, ahiret Cumalarından bir Cuma olup yedi bin senedir. Bunun altı bin iki yüz senesi geçmiştir...” (Bk. Taberî, *Târîh*, Beyrut 1387, I, 10) Rivayette zayıf ve münkerü'l-hadîs raviler bulunduğu dair bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 350. (Çeviren)

822 Buhârî, *Enbiyâ* 49. Müslim'de buna benzer bir rivayeti tespit edemedik. (Çeviren)

Ancak gerçek şu ki, bu meselenin hakikatini Allah Teâlâ'dan başka hiç kimse bilemez.” Bu konuyla alakalı Sa’d b. Ebî Vakkâs hadisi ise şöyledir: Allah Rasûlü “**Şüphesiz ben ümmetimin Rableri katındaki konum ve değerleri sebebiyle, (Allah’ın) onları yarım gün geciktireceğini ümit ediyorum**” buyurdu. Sa’d’a “Yarım gün ne kadardır?” diye sorulunca Sa’d “Beş yüz sene” cevabını verdi. Bu hadisi Ebû Dâvûd rivayet etmekte, Hâkim ve diğerleri de **sahih** saymaktadır.⁸²³ Allah Teâlâ, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in söz konusu umut ve arzusunu gerçekleştirmiştir. Ben bu meseleyi bazı cevaplarımda ayrıntısıyla ele almıştım.⁸²⁴

Hafız Suyûtî de *el-Keşf* isimli eserinde bu ümmetin dünyada kalma süresinin bin yılı aşacağını, ancak (binden sonraki) beş yüz yılı aşamayacağını ortaya koymaktadır.⁸²⁵ Kastallânî de Buhârî şerhinde onun bu görüşünü tartışır.⁸²⁶

٢٨٠٠ - النَّبِيُّ وَصَاحِبَاهُ.

2800- Peygamber ve yakın dostları!

Necmüddîn el-Gazzî’nin eserinde geçtiğine göre bu bir atasözüdür. Sehâvî de *Makâsîd*’da şunları söylemektedir: İnsanın, dost ve arkadaşlarından güç ve destek alması durumunda söylenen bir sözdür. Mana itibariyle sahihtir. Nitekim Buhârî, “**Onlar başağını çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler**”⁸²⁷ âyetinin tefsirinde şöyle der: “Âyetteki ‘شَطَأَ/şat’ ehû’ lafzı ‘başak’ anlamı-

823 Ebû Dâvûd, Melâhim 18; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 470, h.nr: 8307. İbn Hacer, Ebû Dâvûd rivayetiyle ilgili olarak “ravileri müvessak kimselerdir. Ancak isnadında bir kopukluk vardır” demektedir. (Bk. *Fethu’l-Bârî*, XI, 351) Hâkim ise kendi rivayetinin Buhârî ve Müslim’in şartlarına uygun olduğunu belirtmişse de Zehebî ona şu şekilde itiraz etmiştir: “Hayır vallahi! Zira bu isnadda İbn Ebî Meryem adında zayıf biri vardır. Ayrıca Buhârî ve Müslim, onun hiçbir hadisini rivayet etmemişlerdir.” (Bk. İbnü’l-Mulakkın, *Telhîsu Muhtasari’z-Zehebî*, VII, 3254, h.nr: 1089) -Çeviren-

824 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 277-278.

825 Bk. Suyûtî, *el-Keşf an mücâvezeti hâzihi’l-ümmeti’l-elf*, thk. Câsim b. Muhammed b. Mühelhil el-Yâsîn, Kuveyt 1987, s. 23-24.

826 Bk. Kastallânî, *İrşâdü’s-sârî li şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, Mısır 1323, IV, 134.

827 Fetih 48/29.

na gelir ve bir tanesi on yahut sekiz tane bitirir; bunlar da birbirlerinden kuvvet alırlar. İşte âyetteki ‘فَازَرَهُ/fe-âzerehû’ lafzı da ‘güçlendirdi/takviye etti’ anlamına gelmektedir. Eğer o tane, yalnız başına olsaydı gövdesi üzerine dikilemezdi. Bu da Allah Teâlâ’nın, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* için verdiği bir misaldir. Zira tek başına yola çıkmış, daha sonra da Allah onu ashabıyla takviye edip desteklemiştir. Tıpkı bir taneyi, onun içinden biten şeylerle takviye ettiği gibi...”⁸²⁸

Yine bu manada Kur’ân’da **“Seni, kardeşinle destekleyip güçlendireceğiz”**⁸²⁹ buyurulmaktadır. Keza **“Mü’min, kardeşiyle çoktur”** rivayeti de benzer manadadır.⁸³⁰

٢٨٠١ - النَّدْمُ تَوْبَةٌ.

2801- Pişmanlık tevbedir.

Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de, ayrıca Ebû Nuaym’ın Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla merfu olarak ve şu ziyade ile rivayet ettikleri bir hadistir: **“Günahından tevbe eden kişi, hiç günahı olmayan kimse gibidir.”** Ancak isnadı **zayıftır**.⁸³¹ İbn Mâce de bunu İbn Ma‘kûl’dan⁸³² şu lafızla rivayet eder: Babamla birlikte İbn Mes’ûd’un yanına girdik ve onun şöyle dediği işittim: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Pişmanlık tevbedir”** buyurmaktadır. Bunun üzerine babam, İbn Mes’ûd’a “Bizzat sen Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in **‘Pişmanlık tevbedir’** dediğini işittin mi?” diye sordu. O da “Evet” cevabını verdi.⁸³³ Bu hadisi İbn Mâce’nin

828 Buhârî, Tefsîru Sûreti’l-Feth (48).

829 Kasas 28/35.

830 Bu rivayet daha önce 2282 no’lu hadiste, **“İnsan, kardeşiyle çoktur”** lafzıyla geçmişti. (Çeviren)

831 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XXII, 306, h.nr: 775; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 398. Heysemî bu rivayetin isnadında tanımadığı kimseler bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, X, 199, h.nr: 17519) -Çeviren-

832 Bu isim *Keşfü’l-hafâ*’nın basılı nüshasında yanlışlıkla “Muğaffel” diye kayıtlıdır. (Çeviren)

833 İbn Mâce, Zühhd 30.

yanı sıra Ahmed b. Hanbel ve daha başkaları da İbn Mes'ûd'dan rivayet etmişlerdir.⁸³⁴ Ancak isnadında ihtilaf vardır.⁸³⁵

٢٨٠٢ - النِّسَاءُ حَبَائِلُ الشَّيْطَانِ.

2802- Kadınlar şeytanın tuzak ipleridir.

Bu hadis daha önce “الشَّبَابُ شُعْبَةٌ مِنَ الْجُنُونِ/Gençlik bir tür deliliktir” rivayetinde geçmişti. Hadis, *Müsnedü'l-Firdevs*'te Ukbe b. Âmir'den “Kadınlar, şeytanın tuzak ipidir” lafzıyla rivayet edilmektedir.⁸³⁶

٢٨٠٣ - النِّسَاءُ يَنْصُرُ بَعْضُهُنَّ بَعْضًا.

2803- Kadınlar birbirlerine yardım edip destek olurlar.

İkrime'nin sözlerinden biridir. Buhârî de bu sözü “Libâs Bölümü”nde zikretmekte, ancak İkrime'ye dayandırmamaktadır.⁸³⁷

٢٨٠٤ - النِّسَاءُ خُلِقْنَ مِنْ ضَعْفٍ وَعَوْرَةٍ، فَاسْتَرْوَا عَوْرَتَهُنَّ بِالْبَيْوتِ، وَاعْلَيْنَا عَلَى ضَعْفِهِنَّ بِالسُّكُوتِ.

2804- Kadınlar bir zaaf, kusur ve ayıpla yaratılmışlardır. Onların kusur ve ayıbını onları evlerde tutmak suretiyle örtün. Zaaflarını da onlarla konuşmayıp sessiz kalarak bastırın.

834 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 37, h.nr: 3568; Bezzâr, *Müsned*, V, 310, h.nr: 1926; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, 380, h.nr: 4969; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 377, h.nr: 612; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 271, h.nr: 7612.

835 Ancak Hâkim bu hadisi *sahih* saymakta, Zehebî de ona bu hususta muvafakat etmektedir. Ayrıca hadisin *hasen/sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1337, h.nr: 1; Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, IV, 248; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XIII, 471. (Çeviren)

836 1530 no'lu hadiste bu rivayet ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

837 Buhârî, Libâs 23. Aclûnî bu sözün Buhârî tarafından İkrime'ye nispet edilmemiş olduğu bilgisini Sehâvî'nin *Makâsîd*'ından almış gözükmemektedir. (Bk. V, 282, h.nr: 1257) Ancak Buhârî'de bu cümlelerin yer aldığı rivayet, İkrime kanalıyla gelmekte ve İbn Hacer, bu cümlelerin İkrime'ye ait olduğunu açıkça ifade etmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 282) -Çeviren-

İbn Lâî'in Enes *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁸³⁸

٢٨٠٥ - النِّسَاءُ مَصَابِيحُ الْبُيُوتِ، وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُوهُنَّ.

2805- Kadınlar, evlerin kandilleridir. Ancak onlara bir şey öğretmeyin!

Birtakım halkın dilinde dolaşan asılsız bir rivayettir.

٢٨٠٦ - النِّسْيَانُ طَبْعُ الْإِنْسَانِ.

2806- Unutmak insanın tabiatında vardır.

Sehâvî, *Makâsîd*'da şöyle demektedir: Bu rivayeti bu lafızla bilmiyorum. Ancak Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettiği bir hadisin lafzı şöyledir: **“Her Müslümanın zaman zaman içine düştüğü bir günahı vardır. Kuşkusuz mü'min, unutkandır; eğer hatırlatılırsa hatırlar (إِنْ ذُكِّرَ ذَكَرَ).”**⁸³⁹ Diğer bir lafızda bu son cümle **“izâ zukkira tezekkera”** şeklinde kayıtlıdır.⁸⁴⁰ Yine Taberânî'ye ait İbn Abbâs'tan merfu olarak gelen bir rivayet de şöyledir: **“Şüphesiz mü'min daima bela ve günahlarla sınanan, çokça tevbe eden ve çokça unutan, hatırlatılınca da hatırlayan biri olarak yaratılmıştır.”** Bu hadisi Ebû Nuaym da rivayet etmektedir.⁸⁴¹

838 Deylemî, *Firdevs*, IV, 315, h.nr: 6926'da bu lafızla gelen rivayetin İbn Abbâs kanalıyla geldiği ifade edilmektedir. Enes yoluya gelen rivayet ise Deylemî'de 6926 no'lu bir sonraki rivayet olup İbn Abbâs rivayetinin lafzına yakındır. Ukaylî, Enes rivayetinin *mahfuz* olmadığını, İbnü'l-Cevzî ise her iki rivayetin de *vâhî* olduğunu belirtmektedir. Ayrıntılar için bk. Ukaylî, *ed-Duafâ*, I, 85, ravi nr: 96; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*, II, 143, h.nr: 1043, 1044; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, V, 410-411, h.nr: 2389. Gumârî ise Ukaylî ve İbnü'l-Cevzî'nin değerlendirmelerini esas alarak hadisin *uydurma* olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. *el-Müdvâvî*, I, 531) -Çeviren-

839 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XII, 56, h.nr: 12457; a.mlf. *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 89, h.nr: 5884.

840 Mana olarak öncekinden bir farkı yoktur. (Çeviren)

841 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 282, h.nr: 10666. Heysemî bu rivayetin isnadlarından birindeki ravilerin güvenilir kimseler olduklarını ifade etmektedir. (Bk. *Mecma'*, X, 201, h.nr: 17533. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahiha*, V, 346, VII, 364-365, h.nr: 2276, 3132) -Çeviren-

Öte yandan Hakîm et-Tirmizî'nin rivayetine göre İbn Abbâs *radıyallahu anhümâ* Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*'a "İnsan hangi sebeple hatırlar ve unuttur?" diye sorar. O da şu cevabı verir: "Şüphesiz ayın üzerindeki kara bulut gibi kalbin üzerinde de bir bulut vardır. Bu kara bulut kalbin üzerine çöktüğü zaman insanoğlu, hatırladığı şeyi unuttur; o bulut dağıldığında ise unuttuklarını tekrar hatırlar."⁸⁴² İbn Ebî Şeybe de İbn Abbâs *radıyallahu anhümâ*'nın şöyle dediğini nakleder: "Sol elinizle yemeyin ve içmeyin. Çünkü Âdem sol eliyle yiyince unuttu. Bu durum onun unutkanlığına yol açtı."⁸⁴³

٢٨٠٧ - نُضِرَةُ اللَّهِ لِلْعَبْدِ خَيْرٌ مِنْ نُضِيرِهِ لِنَفْسِهِ.

2807- Allah'ın kula yardım etmesi, kulun kendine yardım etmesinden daha hayırlıdır.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demektedir:⁸⁴⁴ Bu, hadis değildir. Ak-sine Vüheyb b. el-Verd'in sözlerinden biridir. Vüheyb şunu söyler: Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Ey Âdemoğlu! Zulme maruz kaldığın zaman sabret ve benim yardımına razı ol. Zira benim sana olan yardım ve desteğim, senin kendine olan yardımından daha hayırlıdır." Öte yandan Abdullah b. Ahmed b. Hanbel de *Zevâidü'z-Zühd*'de babasının "Bana ulaşan bilgiye göre Tevrat'ta şöyle yazılıdır: Ey Âdemoğlu!..." diyerek ilgili rivayeti zikrettiğini aktarmaktadır.⁸⁴⁵ Ayrıca daha önce "*Kim kendisine zulmedene beddua ederse, ondan hakkını ve intikamını almış olur*" hadisi geçmişti.⁸⁴⁶ O hadis de bu rivayete işaret etmektedir.

٢٨٠٨ - النَّضْرُ مَعَ الصَّبْرِ وَالْفَرَجُ مَعَ الْكَرْبِ، وَإِنْ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا.

2808- Zafer sabırla, kurtuluş dert ve sıkıntıyla, kolaylık da zorlukla beraberdir.

842 Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, I, 169.

843 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 132, h.nr: 24440.

844 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 183.

845 Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, s. 45, h.nr: 279. Bu rivayet, bir önceki rivayetin de İsrailiyat kökenli olduğunun ispatı sayılır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

846 Bk. 2473 no'lu hadis.

*Hatîb el-Bağdâdî'nin Enes yoluyla rivayet ettiği bir hadistir. Necmüddîn el-Gazzî de şunu ilave etmektedir:*⁸⁴⁷ *Taberânî'de İbn Abbâs kanalıyla gelen şöyle bir hadis yer almaktadır: "Evladım! Allah'ın buyruklarını gözet ki, Allah da seni gözetip korusun. Allah'ın (rızasını) her işte önde tut, Allah'ı önünde bulursun. Bolluktayken sen Allah'ı tanı ki, O da darlıkta seni tanısin. Bil ki sana takdir edilen şey, seni atlayıp (başkalarına) gitmez. Senin hakkında yazılmamış olan şey de başına gelmez. Dolayısıyla bütün yaratılmışlar, toplanıp Allah'ın senin için takdir etmediği bir şeyde sana fayda vermeye çalışsalar, buna güçleri yetmez. Yahut yine Allah'ın senin için takdir etmediği bir şeyde sana zarar vermeye kalsalar, buna da güçleri yetmez. Bir şey isteyeceksen Allah'tan iste. Yardım dileyeceksen, Allah'tan dile. Sarılacaksan da Allah'a sarıl. Şükürle ve derin bir imanla Allah için çalış ve bil ki zorluğa sabretmek büyük bir hayırdır. Bil ki zafer sabırla, kurtuluş dert ve sıkıntıyla, kolaylık da zorlukla beraberdir."*⁸⁴⁸ *Gazzî bu konuyu ayrıntılı bir şekilde ele aldıktan sonra şunu söylemektedir: "Nevevî bu hadisi Tirmizî rivayeti olarak Erbaîn'ininde zikretmektedir."*⁸⁴⁹ *Bu hadis, İslâm'ın ana eksenini sayılan hadislerden biridir."*⁸⁵⁰

٢٨٠٩ - نُصِرْتُ بِالْضَّبَا وَأَهْلَكْتُ عَادَ بِالْذُبُورِ.

2809- Ben, sabâ rüzgârıyla yardım ve destek gördüm. Âd kavmi ise debûr rüzgârıyla helâk edildi.⁸⁵¹

Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Müslim'in İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁵² Şâfiî'nin Muhammed b. Amr'dan mürsel olarak naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **"Ben, sabâ rüzgârıyla yardım ve destek gördüm. Oysa bu rüzgâr, benden öncekiler için bir azap sebebiydi."**⁸⁵³

847 Gazzî, *İtkân*, II, 665-666, h.nr: 2185.

848 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 123, h.nr: 11243. Ancak bu rivayetin bazı lafızları Taberânî'de yer almamaktadır. (Çeviren)

849 Tirmizî, *Kıyâmet* 59; İbn Receb el-Hanbelî, *Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem*, I, 459, h.nr: 19. Tirmizî bu rivayet hakkında *hasen-sahih* hükmünü vermiştir.

850 Gazzî, *İtkân*, II, 665-666, h.nr: 2185.

851 Sabâ, gündoğusundan esen, hoş ve latif rüzgâr, meltem demektir. Debûr ise batı tarafından esen rüzgâr, batı rüzgârı anlamına gelir. (Çeviren)

852 Buhârî, *İstiskâ* 25, Bed'ü'l-halk 5; Müslim, *Salâtü'l-istiskâ* 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 424-425, h.nr: 1955.

853 Şâfiî, *Müsned*, II, 68, h.nr: 534.

٢٨١٠ - النَّظَرُ إِلَى الْوَجْهِ الْحَسَنِ يَجْلُو الْبَصَرَ وَالنَّظَرُ إِلَى الْوَجْهِ الْقَبِيحِ يُورِثُ الْفَلَاحَ.

2810- Güzel yüze bakmak, gözü cilalayıp parlatur. Çirkin yüze bakmak ise dişlerin sararmasına yol açar.⁸⁵⁴

Ebû Nuaym bu hadisin sadece ilk kısmını **zayıf bir isnadla** Câbir'den nakletmekte; ilkinden daha **zayıf başka bir isnadla** da hadisin ikinci kısmını rivayet etmektedir.⁸⁵⁵ Aliyyü'l-Kârî şöyle der: Hadisin ilk kısmını takviye eden rivayetlerden biri şu hadistir: **“Güzel kadına bakmak ve yeşilliğe bakmak görme gücünü artırır.”**⁸⁵⁶ Suyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr*'inde geçtiğine göre bu hadisi Ebû Nuaym, Câbir'den rivayet etmektedir.⁸⁵⁷ Deylemî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet ettiği hadis ise şudur: **“Güzel yüze, yeşilliğe ve suya bakmak, kalbi diriltir ve gözün üzerindeki perdeyi kaldırır.”**⁸⁵⁸ Yine İbn Abbâs kanalıyla gelen merfu bir rivayetin lafzı da şudur: **“Çirkin yüze bakmak asık suratlılığa (الكَلْح) yol açar.”**⁸⁵⁹

854 Bu manadaki rivayetler ve ilgili değerlendirmeler daha önce 1036 no'lu rivayette ele alınmıştı.

855 Tespitlerimize göre Ebû Nuaym'da (bk. *Hilye*, III, 201) hadisin ilk kısmıyla benzer manaya gelebilecek lafız şudur: **“Güzel kadının yüzüne ve yeşilliğe bakmak görme gücünü artırır.”** Bu rivayet ise bir sonraki cümlede Aliyyü'l-Kârî'nin işaret ettiği hadis olmalıdır. Ancak Aclûnî'nin sözünü ettiği ikinci kısma dair Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sinde herhangi bir rivayet tespit edemedik. (Çeviren)

856 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 371, h.nr: 561. Aliyyü'l-Kârî, bu rivayetin uydurma değil, zayıf olduğunu belirtmektedir. Sağânî, Zehebî, Şevkânî ve Elbânî ise rivayetin uydurma olduğuna hükmetmektedirler. (Bk. Sağânî, *Mevzûât*, s. 48, h.nr: 65; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, III, 627, ravi nr: 7863; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 217, h.nr: 8; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 258-259, h.nr: 133) -Çeviren-

857 Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 201; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 299.

858 Deylemî, *Firdevs*, IV, 296. Bu rivayetin isnadında Ca'fer b. Âmir Ebu'l-Leys adında meçhul bir ravi vardır. Münker ve uydurma rivayetleri olan biridir. (Bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 99, ravi nr: 3616; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, I, 411, ravi nr: 1507; Sehâvî, *Makâsıd*, V, 285, muhakkik Bâsüveydân'ın tahrir notları) -Çeviren-

859 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 366, ravi nr: 1034, 1035. Hatîb isnadındaki

Metinde geçen “الْفَلَح/el-kalah” kelimesi “dişlerin sararması” anlamına gelir. Necmüddîn el-Gazzî de şöyle der: Muhtemelen bu bir tashîftir. Zira kelime aslında İbn Abbâs hadisinde geçtiği gibi “الْكَلْح/el-kelah” olmalıdır. Bu kelime de “kibirlerincesine asık suratlı suratlı” kimseler için kullanılmaktadır.

Öte yandan İbn Kayyım el-Cevziyye de hocası İbn Teymiyye'nin, kendisine sorulan “**güzel yüze bakmak ibadettir**” hadisiyle ilgili olarak şu cevabı verdiğini nakleder: “Bu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* adına uydurulmuş, yalan bir hadistir. Hiç kimse bunu sahih bir isnadla rivayet etmiş değildir. Aksine bu, uydurmalardan biridir.”⁸⁶⁰ Aynı şekilde “**Yeşilliğe bakmak ve güzel kadına bakmak görme gücünü artırır**” hadisi de Sağânî'nin dediği gibi uydurmadır.⁸⁶¹

٢٨١١- نَظْرَةٌ فِي وَجْهِ الْعَالِمِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ عِبَادَةٍ سِتِينَ سَنَةً صِيَامًا وَقِيَامًا.

2811- Âlimin yüzüne bir bakış, Allah'a, geceleri namazla, gündüzleri oruçla geçirilen yetmiş yıllık ibadetten daha sevimli gelir.

Sem'ân b. el-Mehdî'nin nüshasında Enes'ten gelen merfu bir rivayet olarak böyle geçmektedir.⁸⁶² Deylemî de bunu isnadsız **bir şekilde** Enes'ten merfu olarak “**Âlimin yüzüne bakmak ibadettir. Aynı şekilde onunla oturmak, yemek yiyip konuşmak da öyledir**” lafzıyla rivayet etmektedir. Daha önce de geçtiği üzere bunların hiçbirisi **sahih** değildir.⁸⁶³

Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tırâzî'nin *bâtıl ve münker* rivayetler aktaran birisi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca İbnü'l-Cevzî hadisin uydurma olduğunu ve isnaddaki Ebû Saîd el-Hasen b. Ali el-Adevî'nin bu hadisi uyduran kişi olduğunu ifade eder. (Bk. *Mevzûât*, I, 163. Ayrıca bk. İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, s. 179, h.nr: 31; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 257, h.nr: 132) -Çeviren-

860 İbn Kayyım el-Cevziyye, *Ravzatü'l-muhibbîn ve nüzhetü'l-müşâtâkin*, s. 123.

861 Sağânî, *Mevzûât*, s. 48, h.nr: 65.

862 Daha önce de birkaç defa geçtiği üzere Zehebî, bu nüshanın Sem'ân adına uydurulmuş düzmece bir nüsha olduğunu belirtmekte ve “Bu nüshayı uyduran kişiyi Allah kahretsin!” diye beddua etmektedir. (Bk. *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 234, h.nr: 3553) -Çeviren-

863 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 286, h.nr: 1262. Aclûnî'nin “daha önce geçtiğini” belirttiği rivayet 218 no'lu rivayet olmalıdır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

Öte yandan Aliyyü'l-Kârî de şunu söyler: **“Ali'nin yüzüne bakmak ibadettir”** lafzıyla aktarılan rivayeti ise Taberânî ve Hâkim, İbn Mes'ûd ve İmrân b. Husayn kanalıyla nakletmektedirler.⁸⁶⁴ Ancak Hâkim bu hadisin sahih olduğunu söylemesine rağmen Zehebî buna karşı çıkmakta ve “uydurma, bâtil bir hadistir” demektedir.⁸⁶⁵ Ayrıca İbnü'l-Cevzî de bunu uydurma rivayetler arasında zikretmiştir.⁸⁶⁶ Buna karşılık Suyûtî, bu hadisin on bir sahâbî tarafından rivayet edildiğini öne sürerek İbnü'l-Cevzî'nin hükmünü eleştirir.⁸⁶⁷

٢٨١٢ - نِغْمَتَانِ مَغْبُوتُونَ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ: الصِّحَّةُ وَالْفَرَاغُ.

2812- Çoğu insanın kıymetini bilemediği iki nimet vardır: Sağlık ve boş vakit.

Buhârî bu hadisi *Sahîh*'inde İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet etmektedir. Yine İbn Abbâs'tan gelen merfu bir rivayetin lafzı da şöyledir: **“İnsanların kıymetini bilemediği iki nimet vardır: Sağlık ve boş vakit.”** Bu konuda Enes ve diğer sahâbîlerden gelen rivayetler de vardır. Ayrıca Hasan el-Basrî şöyle derdi: “Ey Âdemoğlu! Pek çoklarının kıymetini bilemediği iki büyük nimet vardır. O sebeple ağır ol, yavaşla! Zira burada kalma süresi azdır...” Bunu İbn Asâkir⁸⁶⁸ rivayet etmekte ve şöyle de-

864 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 371, h.nr: 562.

865 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 390, h.nr: 10006; Hâkim, *Müstedrek*, III, 152, h.nr: 4682, 4683; İbnü'l-Mulakkın, *Muhtasar Telhîsi'z-Zehebî*, III, 1505, 1515, h.nr: 573, 574.

866 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 358-361.

867 Bk. Suyûtî, *Leâli*, I, 313-317. Ancak Elbânî, İbn Mes'ûd, İmrân b. Husayn, Âişe, Ebû Bekir, Ebû Hureyre, Enes b. Mâlik, Muâz b. Cebel, Osman b. Affân ve daha başka sahâbîler tarafından rivayet edilen bu hadisin tariklerini tek tek ele aldıktan sonra sonuç olarak şu değerlendirmeyi yapar: “Tariklerinin çokluğuna rağmen bu hadisin sahih olduğuna kanaat edemedik. Zira tariklerin çoğu, *yalancı ve hadis uydurmacılarının* rivayetidir. Geri kalan kısmı ise *metrûk ve meçhul* raviler tarafından nakledilmiştir. Bu kişilerin de hadis hırsızlığı yaparak, sahih isnadları, ait olmadıkları metinlere yerleştiren kimselerden olmaları ihtimali uzak değildir. Bu sebeple İbnü'l-Cevzî, bu hadise uydurma hükmünü vermekle isabetsiz davranmış sayılmaz.” (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, X, 239-251, h.nr: 4702) -Çeviren-

868 Sehâvî'nin *Makâsîd*'inde bu rivayetin Askerî'ye ait olduğu belirtilmektedir. (Bk.

mektedir. Bazılarına göre buradaki “الصحة/sıhhat/sağlık” kelimesi “gençlik” anlamındadır. Nitekim Araplar, “sıhhat” yerine “gençlik” kelimesini kullanırlar. Mesela; “Boş bir gönül ve serde de gençlik varsa günahlara girilir” derler. Ayrıca şöyle denilirdi: “Eğer iş ve çalışmak övgüye layık görülüyorsa, o vakit boş vakit bozulmaya yol açar. Kalbini fikirden, evladını edep ve terbiyeden, köleni de faydalı bir uğraşından yoksun bırakma! Zira boş bir kalp kötülük arayışına girer; boş bir el ise günahlara uzanır.”

Ebu'l-Atâhiye şöyle der:

“Bilir misin ey Mücâşi‘ b. Mes’ade! Gençlik, boş vakit ve zenginlik
İnsanın bozulmasına sebeptir, hem de nasıl bir bozulma!”

Bu şiirin bir rivayetinde de “insanın bozulmasına sebeptir” ifadesi yerine “dinin bozulmasına sebeptir” ifadesi geçmektedir. Beyhakî de *Şuabu'l-îmân*'da Ebû İsme Muhammed es-Sahtiyânî'ye şu beyitleri aktarır:⁸⁶⁹

“(Peygamberimiz) Ahmed, Âdemoğullarının en hayırlısıdır,
Ahmed'e düşen ise ancak tebliğ etmektir.
İnsanlar iki nimetin kıymetini bilemediler:
Biri bedenlerinin sağlığı, diğeri boş vakit.”

Günümüz Gazzelilerinden birinin şu dizeleri de ne güzeldir:

“Ey üzerimizde kusursuz nimetleri;
Lütufları ve muazzam takdirleri olan (Rabbim)!
Ey Kadîr! Gönüllerimizi senin sevginle meşgul eyle!
Zira aşk, musallat olur boş gönüllere!”

Askerî daha sonra şunları söylemektedir: İbn Düreyd'in şöyle dediğini iştmişti: “Nimetlerin en üstünü afiyet (sıhhat) ve kifâyettir (ihtiyaçların karşılanmasıdır). Afiyet ve kifâyeti yerinde olan kimseye muazzam bir nimet bahşedilmiştir.” Seleften⁸⁷⁰ bazılarının sözlerinden biri de

V, 287) Aclûnî'nin eserinde İbn Asâkir'in Askerî ile karıştırılmış olması ihtimali yüksektir. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

869 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 478, h.nr: 9770.

870 Bu kelime Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında “sufiler” diye kaydedilmiştir. (Bk. V, 288) -Çeviren-

şudur: “Topal vaziyette ve kırıklar içinde de olsa (ağır aksak, kör topal her durumda) Allah’a doğru seyrinize devam edin. Zira sıhhat beklentisi, bir oyalanma ve cehalet göstergesidir.”⁸⁷¹

٢٨١٣- نَصَرَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ مَقَالَتي فَوَعَاهَا، فَأَذَاهَا كَمَا سَمِعَهَا، فَرُبُّ مُبْلَغٍ أَوْعَى مِنْ سَامِعٍ.

2813- Allah, benim sözümü işitip iyice kavrayıp ezberleyen sonra da onu işittiği gibi başkalarına aktaran kimsenin yüzünü ağartsın. Kendisine bilgi ulaştırılan nice insan var ki, o bilgiyi bizzat işitenden daha iyi anlamış ve kavramıştır.

Sünen sahipleri ve diğerlerinin pek çok tarik ve farklı lafızlarla İbn Mes’ûd ve diğer sahâbîler kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Bu lafızlardan biri şöyledir: *“Allah, benim sözümü işitip iyice kavrayıp ezberleyen sonra da onu olduğu gibi işitmeyenlere aktaran kimsenin yüzünü ağartsın. Çünkü ilim taşıyan niceleri vardır ki, o ilmin derinlik ve inceliklerini kavrayabilen biri (fakih) değildir. Yine ilim taşıyan niceleri vardır ki, bunu kendinden daha derin ilmî anlayış ve kavrayışa sahip birine taşıyor olabilir.”* Hadisin birçok tarikinde de şu ilave mevcuttur: *“Üç özellik vardır ki Müslüman kişi onlara sahip olduğu sürece kalbi, kin ve düşmanlık beslemez: Ameli, tam bir samimiyetle sırf Allah rızası için işlemek, Müslümanların başındaki yöneticilere itaat etmek ve (inanç ve salih amel açısından) Müslüman topluluğun çizgisinden ayrılmamak...”*

Suyûtî de bu hadisi *el-Ezhârü’l-mütenâsira fi’l-ahbâri’l-mütevâtira* isimli eserinde aktarmakta, daha sonra da “Bu hadisin baş kısmında, pek çok tarikinde de geçtiği üzere sahâbî ravi şöyle demiştir: ‘Allah Rasûlü bize Medine’nin Hayf mescidinde hutbe verdi...’” dedikten sonra ilgili lafzı zikretmektedir.⁸⁷² Yine bu tariklerden biri de Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce’nin Enes’ten şu lafızla naklettikleri rivayettir: *“Allah, benim sözümü işitip iyice kavrayıp ezberleyen sonra da benden aldığını başkalarına*

871 Bu rivayet daha önce 1517 no’lu rivayet olarak ele alınmıştı.

872 Suyûtî, *Katfü’l-ehzâri’l-mütenâsira fi’l-ahbâri’l-mütevâtira*, thk. H. Muhyiddîn el-Meyyis, Beyrut 1985, s. 28, h.nr: 2. Suyûtî bu eserinde, benzer manadaki lafızlarla yirmi dört farklı sahâbîden geldiği belirtilen bu hadisi, mütevatir hadislerden biri saymaktadır. (Çeviren)

ulaştıran kimsenin yüzünü ağartsın. Zira ilim taşıyan niceleri vardır ki, o ilmin derinlik ve inceliklerini kavrayabilen biri (fakih) değildir. Yine ilim taşıyan niceleri vardır ki, bu ilmi kendinden daha derin ilmî anlayış ve kavrayışa sahip birine taşıyor olabilir.⁸⁷³

٢٨١٤- نِعْمَ السَّوَالُكَ الزَّيْتُونُ مِنْ شَجَرَةِ مُبَارَكَةٍ، يُطَيِّبُ النَّفَمَ، وَيُذْهِبُ الْحَقَرَ، هُوَ سَوَاكِي وَسَوَالُكَ الْأَنْبِيَاءُ مِنْ قَبْلِي.

2814- Mübarek bir ağaç olan zeytin ne güzel misvaktır! Ağza hoş bir tat ve koku bırakır, diş eti çekilmesi (iskorbüt) hastalığını giderir. O, benim de misvağımdır, benden önceki peygamberlerin de misvağıdır.

Taberânî bu hadisi el-Mu‘cemu’l-evsat’ta Muâz b. Cebel’den rivayet etmektedir.⁸⁷⁴

٢٨١٥- نِعْمَ سِلَاحُ الْمُؤْمِنِ الصَّبْرُ وَالْدُّعَاءُ.

2815- Sabır ve dua mü’min için ne güzel silahtır!

Deylemî’nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁸⁷⁵

873 Buraya kadarki rivayetlerin toplamı için bk. Tirmizî, İlim 7; Ebû Dâvûd, İlim 10; İbn Mâce, Mukaddime 18, Menâsik 76; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 60, h.nr: 13350; Dârimî, Mukaddime 24; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, XIII, 408, h.nr: 7413; Hâkim, *Müstedrek*, I, 162, h.nr: 294, 295. (Çeviren)

874 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, I, 210, h.nr: 678; Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, II, 636, h.nr: 686. Bu rivayetin isnadında Muhammed b. Mihsan adında yalancılıkla suçlanmış ve hadis uydurduğu söylenen metrûk bir ravi vardır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu’l-i’tidâl*, III, 476, ravi nr: 7202; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 430, ravi nr: 703. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, XI, 595-597, h.nr: 5360) Bu hadis daha önce 1439 no’lu rivayette geçmişti. (Çeviren)

875 Münâvî, hadisin isnadında tanımadığı, meçhul bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. Feyzu’l-Kadîr, VI, 288) Bu manadaki “*Dua, mü’minin silahıdır*” hadisi daha önce 1292 no’lu rivayet olarak ele alınmış, ancak zayıf olduğu ifade edilmişti. (Çeviren)

٢٨١٦ - نِعْمَ الشَّرَابُ الْعَسَلُ يَزَعِي الْقَلْبَ وَيُذْهِبُ بَزْدَ الصُّدْرِ.

2816- Bal ne iyi bir içecektir! Kalbi korur ve göğüsteki soğukluğu giderir.

Deylemî'nin Âişe *radıyallahu anhâ* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁸⁷⁶

٢٨١٧ - نِعْمَ الْعَبْدُ الْحَجَّامُ، يُذْهِبُ الدَّمَ، وَيُخَفِّفُ الصُّلْبَ، وَيَجْلُو الْبَصَرَ.

2817- Hacamatçı ne iyi kuldur! (Kirli) kanı giderir, belin yükünü hafifletir dinçleştirir ve göze parlaklık verir.

İbn Mâce bu hadisi İbn Abbâs yoluyla rivayet etmektedir.⁸⁷⁷

٢٨١٨ - نِعْمَ الْعَطِيَّةُ كَلِمَةً حَقٌّ تَسْمَعُهَا ثُمَّ تَحْمِلُهَا إِلَى أَخٍ لَكَ مُسْلِمٍ فَتُعْلِمُهُ إِيَّاهَا.

2818- Hak bir sözü işittikten sonra onu Müslüman bir kardeşine taşıyıp öğretmiş olman, ne güzel bir bağıştır!

876 Deylemî, *Firdevs*, IV, 265, h.nr: 6780. Ancak Deylemî'nin bu eserinde ilgili rivayetin sonunda "göğüsteki kin, hınç ve nefreti giderir" anlamına gelen "يُذْهِبُ" ibaresi geçmektedir. Ayrıca araştırabildiğimiz kadarıyla Deylemî'nin rivayetinde tek kaldığı bir hadistir. (Çeviren)

877 Tirmizî, *Tıb* 12; İbn Mâce, *Tıb* 20; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 326, h.nr: 11893; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 235, h.nr: 7483. Tirmizî bu rivayet hakkında "hasen" demekte, Hâkim de "isnadının sahih" olduğuna hükmetmektedir. Zehebî de Hâkim'in değerlendirmesine muvafakat etmiştir. Ayrıca Suyûtî de hadisin sahih olduğuna dair harf simgesi koymuştur. (Bk. San'ânî, *Tenvîr*, X, 507, h.nr: 9253) Ancak bu rivayetin isnadındaki Abbâd b. Mansûr'un, zayıf, müdellis ve metrûk gibi olumsuz vasıflarla bilindiği ve İkrime kanalıyla İbn Abbâs'tan aktardığı rivayetlerin münker rivayetlerden biri olduğu da belirtilmektedir. Nitekim Ebû Hatim bu zatın İkrime'den aldığı rivayetleri doğrudan almadığını, İkrime ile arasında İbn Ebi Yahyâ ve Davud b. el-Husayn adında iki ravi daha bulunduğunu vurgular. Buna göre söz konusu iki ravi ilgili isnadların hiçbirinde geçmediği için Abbâd b. Mansûr'un müdellis bir ravi olduğu yönündeki iddianın gerçeklik payından söz edilebilir. *Vallahu a'lem*. (Bilgi için bk. İbn Ebî Hâtim, *İlelü'l-hadis*, VI, 17-18, soru nr: 2275; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, II, 376, h.nr: 4141) -Çeviren-

Bu hadisi Taberânî, **zayıf bir isnadla** İbn Abbâs'tan rivayet etmektedir.⁸⁷⁸ Gazzâlî ise *İhyâ*'sında bu hadisi şu lafızla zikreder: “**Ne güzel bir bağış ve ne güzel bir hediyedir; hikmetli bir sözü işittikten sonra...**”⁸⁷⁹

٢٨١٩- نِعْمَ الْعَوْنُ عَلَى الدِّينِ قُوْتُ سَنَةٍ.

2819- Bir yıl yetecek (asgari düzeydeki) azık, dine ne güzel yardımcıdır!

Deylemî'nin Muâviye b. Hayde kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁸⁸⁰

٢٨٢٠- نِعْمَ الْعَوْنُ عَلَى تَقْوَى اللَّهِ الْمَالِ.

2820- Mal, Allah'a karşı sorumluluk bilincini kazanmada ne iyi yardımcıdır!

Deylemî'nin Câbir yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.⁸⁸¹

٢٨٢١- نِعْمَ الْعَوْنُ الْمَغْزَلُ لِلْمَرْأَةِ عَلَى الْجُلُوسِ فِي بَيْتِهَا.

2821- Yün, pamuk vs. eğirme işi/aleti, kadını evinde oturtmak için ne güzel yardımcıdır!

878 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 43, h.nr: 12421. İsnadında Amr b. el-Husayn el-Ukaylî adında *metrûk* birinin bulunduğu belirtilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 166, h.nr: 761) -Çeviren-

879 Gazzâlî, *İhyâ*, I, 10. Irâkî de bu lafızla gelen rivayetin tahririnde, bir önceki dipnotta sözünü ettiğimiz benzer manadaki Taberânî rivayetinin zayıf bir isnadla nakledildiğini belirtmektedir. (Bk. *el-Muğnî*, s. 17, h.nr: 5) -Çeviren-

880 Deylemî, *Firdevs*, IV, 256, h.nr: 6755. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 287.

881 Deylemî, *Firdevs*, IV, 256, h.nr: 6756. Câbir rivayetinin isnadında Sâlih b. Amr adında tanınmayan (meçhul) birinin bulunduğu belirtilmektedir. Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 260, h.nr: 1317' de ise mürsel bir rivayet olarak geçmektedir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1446, h.nr: 2) Mürsel rivayetin ravileri güvenilir kimseler olmasına rağmen teknik olarak mürsel kategorisinde olduğu için, ayrıca Câbir rivayetinde de meçhul birinin bulunması hasebiyle hadis zayıf sayılmaktadır. Elbânî, Câbir rivayetinde meçhul bir ravi bulunmasaydı, hadisi *hasen* sayabileceğini vurgulamaktadır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, V, 61, h.nr: 2042) -Çeviren-

Deylemî'nin İbn Ömer *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁸⁸²

۲۸۲۲- نِعْمَ الْمِفْتَاحُ الْهَدِيَّةُ أَمَامَ الْحَاجَةِ.

2822- İhtiyaç anındaki hediye ne güzel anahtardır!

Bu hadisi Deylemî, Âişe *radıyallahu anh* yoluyla rivayet etmektedir.⁸⁸³

۲۸۲۳- نِعْمَ الْمَالُ الصَّالِحُ لِلرَّجُلِ الصَّالِحِ.

2823- İyi bir insana helâl mal ne güzel yakıştır.

Ahmed b. Hanbel ve İbn Menî'nin Amr b. el-Âs *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁸⁴

۲۸۲۴- نِعْمَ الْوَلِيْمَةُ وَلِيْمَةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا الشَّرِيفُ وَالْفَقِيرُ وَالْوَضِيعُ وَالْحُرُّ وَالْمَمْلُوكُ.

2824- Seçkin, fakir, sıradan insanın, hür ve kölenin yemek yediği düğün ziyafeti ne güzel ziyafettir.

Deylemî bu hadisi Ebû Hureyre yoluyla rivayet etmektedir.⁸⁸⁵

۲۸۲۵- نِعْمَ الْإِدَامُ الْخُلْ.

2825- Sirke ne güzel katıktır.

882 Araştırmalarımıza rağmen bu rivayeti herhangi bir kaynakta tespit edemedik. (Çeviren)

883 Deylemî, *Firdevs*, IV, 257, h.nr: 6758. Tespitlerimize göre bu rivayetin isnadında Amr b. Hâlid adında, güvenilir ravileri kullanarak hadis uyduran biri mevcuttur. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 79, ravi nr: 631; İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratu'l-huffâz*, s. 369, h.nr: 946) Benzer manada Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, III, 133, h.nr: 2903'de geçen rivayetin isnadında ise Yahya b. Saîd el-Attâr adında zayıf bir ravi yer almaktadır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 147, h.nr: 6720) -Çeviren-

884 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 299, h.nr: 17763; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 112, h.nr: 299; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 6, h.nr: 3210; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 446, h.nr: 1190. Hadisin isnadının *sahih* olduğuna dair bilgi için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1138, h.nr: 1. (Çeviren)

885 Deylemî, *Firdevs*, IV, 264, h.nr: 6776.

Müslim ve dört *Sünen* sahibinin Câbir'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Beyhakî'nin Câbir'den aktardığı rivayette bir de kıssa yer almaktadır. Keza Müslim ve Tirmizî de bu hadisi, Âişe *radıyallahu anhâ*'dan baştaki lafızla rivayet etmişlerdir. Öte yandan Hâkim, Ümmü Hâni yoluyla aktardığı rivayette bir kıssa ile birlikte şu ziyadede bulunmaktadır: **“İçinde sirke bulunan bir ev fakir düşmez.”** Bazı hafızlar da bu hadisin tariklerini müstakil bir eser olarak toplamışlardır. Hadisin söyleniş sebebi ise şudur: Allah Rasûlü ailesinden katık istemiş, onlar da “Sirke-den başka bir şeyimiz yok” demişler. Bunun üzerine Allah Rasûlü sirkeyi istemiş ve ondan yemeye başlayarak şöyle buyurmuştur: **“Sirke ne güzel katıktır.”**⁸⁸⁶

Buna karşılık **“Sirke ne kötü katıktır”** lafzıyla gelen rivayetin ise **bir aslı yoktur**. Öte yandan **“Şüphesiz Allah, sirke yiyen kimseye, yediğini bitirene kadar onun için istîğfarda bulunacak iki melek tayin eder”** hadisine gelince; bu hadisi İbn Asâkir ve Deylemî rivayet etmektedirler.⁸⁸⁷ Ancak isnadında **müdelles** biri vardır. Nitekim *el-Fetâva'l-hadîsiyye*'de böyle geçmektedir.⁸⁸⁸

Müslim'de geçen lafız ise şöyledir: Allah Rasûlü ailesinden katık istemiş, onlar da “Sirke-den başka bir şeyimiz yok” demişler. Bunun üzerine Allah Rasûlü sirkeyi istemiş ve ondan yemeye başlayarak şöyle buyurmuştur: **“Sirke ne güzel katıktır, sirke ne güzel katıktır.”**⁸⁸⁹

Halebî'nin *Sîre*'sinde ise Câbir b. Abdullah'ın şöyle dediği kayıtlıdır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün elimden tutarak beni hanımlarından birinin odasına götürdü. Önce kendisi girdi sonra da bana izin verdi, ben de girdim. Daha sonra Allah Rasûlü **“Öğle yemeği var mı?”** diye sordu. “Evet, var” dediler ve üç yuvarlak ekmek getirdiler. Allah Rasûlü ekmeklerden birini alıp kendi önünde koydu sonra diğerini alıp önüne koydu, ardından üçüncüyü de ikiye bölüp yarısını kendi önüne, yarısına da

886 Hadisin kaynakları için bk. Müslim, Eşribe 164-169; Ebû Dâvûd, Et'ime 39; Tirmizî, Et'ime 35; İbn Mâce, Et'ime 33, 34; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 238, h.nr: 6655; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 132, h.nr: 14225; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 59, h.nr: 6875; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 107, h.nr: 20025.

887 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXVI, 455; Deylemî, *Firdevs*, I, 179, h.nr: 668.

888 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 123, soru nr: 151.

889 Müslim, Eşribe 166.

benim önüme koydu. Peşinden **“Peki, bir katık var mı?”** diye sordu. “Bir miktar sirke dışında hiçbir şey yok” dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü **“Getirin onu. Sirke ne güzel katıktır,”** bir rivayette ise **“Zira sirke ne güzel katıktır!”** buyurdu. Câbir de bu sebeple şöyle der: “Sirkeyi, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’den işittiğim günden beri hep sevmişimdir.”⁸⁹⁰

٢٨٢٦- نِعْمَ الدَّوَاءُ الْأَرْزُ.

2826- Pirinç ne iyi ilaçtır.

Deylemî’nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁸⁹¹ Ancak Suyûtî’nin *Dürer*’inde geçtiği üzere *tâlif* (son derece zayıf) bir rivayettir.⁸⁹² Aynı şeyi Zerkeşî de *Leâli*’de söylemekte, ayrıca şunu ilave etmektedir:⁸⁹³ Dârimî, pirincin insanın karnında tesbih ettiğine dair hadisi zikretmektedir. Deylemî’nin Enes’ten rivayet ettiği ve **sahih olmayan** bir rivayette de şu ibare yer alır: **“Pirinç ne iyi bir ilaçtır; sağlıklıdır ve içinde hiçbir hastalık barındırmaz.”**⁸⁹⁴ Vallahu a’lem.

٢٨٢٧- نِعْمَ الْأَمِيرُ إِذَا كَانَ بِبَابِ الْفَقِيرِ، بِشَسِ الْفَقِيرِ إِذَا كَانَ بِبَابِ الْأَمِيرِ.

2827- Fakirin kapısına gelen emir ne iyidir! Emirnin kapısına giden fakir ise ne kötüdür!

İbn Mâce, hadisin ikinci kısmına benzer manadaki bir hadisi Ebû Hureyre’den merfu olarak, ancak **zayıf** bir isnadla rivayet etmektedir.⁸⁹⁵ Gazzâlî de bunu şu lafızla nakleder: **“Ümmetimin en şerlileri, emirlerin kapısına giden âlimler; emirlerin hayırlıları ise âlimlerin ayağına gelenlerdir.”**⁸⁹⁶ Deylemî’nin Ömer b. el-Hattâb’dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **“Şüphesiz Allah, âlimlerin kapısından ayrılmayan**

890 Nûreddîn el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, III, 135.

891 Deylemî, *Firdevs*, IV, 267, h.nr: 6785.

892 Suyûtî, *Dürer*, s. 195, h.nr: 422.

893 Zerkeşî, *Leâli*, s. 158, h.nr: 16.

894 Bu rivayetin *uydurma* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 295-296, h.nr: 1267; Fettehî, *Tezkiratü'l-Mevzûât*, s. 148; Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 544, h.nr: 653. (Çeviren)

895 İbn Mâce, *Mukaddime* 23.

896 Gazzâlî, *İhyâ*, I, 68. Bu rivayet daha önce 1535 no’lu hadis olarak geçmişti.

emirleri sever, ancak emirlerin kapısını aşındıran âlimlerden nefret eder. Zira âlimler, emirlerin kapısını aşındırdıkları zaman dünyaya aşırı ilgi duyarlar. Buna karşılık emirler âlimlerin kapısından ayrılmadıkları vakit ahirete rağbet ederler.”

Hanefîlerden Ali b. el-Hasen es-Sandalî'nin biyografisinde şu hâdiseden bahsedilir: Sultan Melikşah, Sandalî'ye hitaben “Niçin bize gelmiyorsun?” diye sorunca o da şu cevabı verir: “İstedim ki sen, âlimleri ziyaret etmekle en hayırlı hükümdarlardan biri olasın; ben de hükümdarları ziyaret etmekten dolayı en şerli âlimlerden biri olmayayım!” Ayrıca daha önce şu rivayet de geçmişti: **“Bir sulta sahibine sevip isteyerek gelen bir âlim, şüphesiz kayamet günü o sulta sahibinin cehennem ateşinde çektiği her çeşit azapta onun ortağı olur.”**⁸⁹⁷ Keza şu hadis de daha önce zikredilmişti: **“Fakihler, dünyaya dalmadıkları ve sultanların peşine takılmadıkları müddetçe peygamberlerin emanetine sahip çıkan vekillerdir. Eğer bunları yaparlarsa, onlardan sakının, uzak durun.”**⁸⁹⁸ Beyhakî'de yer alan bir rivayet de şöyledir: **“İnsanın sultana yakınlığı arttıkça Allah'a olan uzaklığı artar.”**⁸⁹⁹ Sevrî de şunu söyler: “Kur'ân ve sünneti iyi bilen bir kârî'in (ilim adamının) sultana yanaştığını görürsen, bil ki o bir hırsızdır. Eğer onun zenginlere yaklaştığına tanık olursan, bil ki o ikiyüzlüdür. (Bunları yapmanın bir gerekçesi olarak sana) ‘Bir haksızlığı gidermiş ve mazlumu korumuş olursun!’ denilmek suretiyle yanıltılmış olmaktan da sakın. Çünkü bu, sözü geçen kârî'lerin (emellerine kavuşmak için) basamak olarak kullandıkları bir İblis aldatmacasıdır. Bazen nefret ettiğim bir adamla karşılaşırım da adamın bana sadece ‘Bu sabah nasılsın?’ diye sorması üzerine bir anda yüreğim ona karşı yumuşayıverir! Bu böyleyken, (sultan ve emir gibi etkili ve yetkili zevâtın) yemeklerini yemiş ve döşeklerine oturmuş kimselerin hâli nice olur, artık siz düşünün!”⁹⁰⁰ Ebû İshâk es-Sebîî ise şöyle demiştir: “Allah'ın, emirlerin ve tabiplerin kapısına muhtaç etmediği kimse bahtiyar kimsedir.” Ayrıca Bişr b. el-Hâris'in şöyle dediği nakledilir: “Bir âlimin, nerede olduğu sorulduğunda ‘Emirin kapısında!’ denilmesi ne kadar da çirkindir!”

897 Bk. 2246 no'lu rivayet.

898 Bk. 1838 no'lu rivayet.

899 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 173, h.nr: 20255. Bu hadis daha önce 2417 ve 2499 no'lu rivayetlerde geçmişti.

900 Süfyân es-Sevrî'ye ait bu sözler daha önce 233 no'lu rivayette ayrıca ele alınmıştı.

Öte yandan Ahmed b. Hanbel ve diğerleri Fudayl b. İyâz'ın şöyle dediğini nakletmektedirler: “Âlimlerin (kurrâ) âfeti kendini beğenmektir. Hükümdarların kapılarından uzak durun. Çünkü bunlar, nimetleri yok eder.” “Ey Ebû Ali! Nimetler nasıl yok olur?” diye soruldu. O da şöyle dedi: “Allah'ın kendisine nimet lütfettiği, dolayısıyla hiçbir kula ihtiyacı olmayan bir adam, bu hükümdarların huzuruna girip de onlara bahşedilen ihtişam ve hizmetkârları görünce, içinde bulunduğu nimetleri küçümser; böylece nimetler yok olup gider.”

Yine İbn Ömer, Mervân'ın huzurundan çıkan bir grup insana “Nereden geliyorsunuz?” diye sorar. Onlar da “Emirin huzurundan” diye karşılık verirler. İbn Ömer de “Peki, hak gördüğünüz her şeyi söyleyip bu husta yardımcı oldunuz mu? Ayrıca kötü ve çirkin gördüğünüz her şeyi de reddedip bu konuda ona karşı tepkinizi koydunuz mu?” diye sorar. Onlar ise “Hayır vallahi! Aksine kötü ve çirkin bir şeyi söylediğinde bile ‘İsabet buyurdunuz, Allah mükâfatınızı versin!’ diyoruz. Ama onun huzurundan ayrıldıktan sonra kendi aramızda ‘Allah onu kahretsin! Ne kadar da zalim ne kadar da fâcir biri!’ diyoruz” derler. Bunun üzerine İbn Ömer “Biz, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde böyle davranan kimse-ler için bu durumu bir nifak sayardık” der.⁹⁰¹

٢٨٢٨- نِعْمَ النَّيْتُ الْحَمَامُ فَإِنَّهُ يَذْهَبُ بِالْوَسْخِ وَيَذَكِّرُ الْآخِرَةَ.

2828- Hamam ne güzel mekândır! Çünkü kiri gidermekte ve ahi-reti hatırlatmaktadır.

İbn Menî'nin zayıf bir isnadla Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir. Daha önce “bâ” harfinde İbn Adiy'in İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği şu hadis geçmişti: “**Hamam ne kötü bir mekândır: İçinde sesler yükselir ve avret yerleri açılır.**”⁹⁰² “**Hamam ne kötü bir mekândır...**” hadisinin sahih olduğu varsayılacak olursa, bu iki farklı hadis iki ayrı duruma işaret eden hadisler olarak yorumlanmalıdır. Şu kadar var ki Zehebî'nin *Mizânu'l-i'tidâl* adlı eserinde “**Hamam ne kötü bir mekândır**” hadisiyle ilgili olarak Dârekutnî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: Bu hadisin isnadında yer alan Sâlih b. Ahmed el-Kîrâtî el-Bezzâr isimli ravi **metruk**,

901 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 273, h.nr: 5373. Rivayetin özet mahiyetindeki lafzı için bk. Buhârî, Ahkâm 27.

902 Bk. 933 no'lu rivayet.

yalancı biridir. Ayrıca İbn Adiy, bu zat hakkında **“hadis hırsızlığı yapan biri”** demektedir ve onun rivayet ettiği bu haberi aktarmaktadır. Münâvî'nin *Câmiu's-sağîr* şerhinde özetle geçen malumat böyledir.⁹⁰³

٢٨٢٩- نِعْمَ الصَّهْرُ الْقَبِيرُ.

2829- Kabir ne iyi damattır!

Aliyyü'l-Kârî, Suyûtî'nin *Dürer*'ine dayanarak şöyle demektedir: Zerkeşî şöyle demiştir:⁹⁰⁴ Bu şekilde bulunamamıştır. *Müsnedü'l-Firdevs*'te İbn Abbâs'tan merfu olarak aktarılan bir rivayet ise şöyledir: **“Kız çocuğu için kabir ne münasip/denk şeydir!”** Ancak (oğul Deylemî), *Müsnedü'l-Firdevs*'te bu hadisin isnadına dair herhangi bir açıklama yapmamış ve ilgili yeri boş bırakmıştır. Suyûtî ise şunları söylemiştir: *et-Tuyûriyyât*'ta isnadıyla geçen bir rivayete göre Ali b. Abdullah b. Abbâs şöyle demektedir: “Kabirler ne iyi damatlardır!”

Üstelik bu rivayet daha önce **“دَفَنُ الْبَنَاتِ مِنَ الْمَكْرُمَاتِ/Kızları defnetmek, Allah tarafından babalara bahşedilen lütuf ve ikramlardandır”** rivayetinde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştı.⁹⁰⁵

٢٨٣٠- نِعْمَ صَوْمَعَةُ الرَّجُلِ بَيْتُهُ، يَكْفُ فِيهِ بَصَرُهُ وَسَمْعُهُ وَقَلْبُهُ وَلِسَانُهُ.

2830- İnsanın evi ne iyi mabeddir! Orada gözünü, kulağını, kalbini ve dilini korur.

903 Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 213. Ancak tespitlerimize göre Münâvî'nin bu değerlendirmesi, İbn Adiy'in İbn Abbâs'tan aktardığı rivayet için değil, Hz. Âişe kanalıyla gelen ve daha önce 933 no'lu hadisin tahririnde de geçen **“Hamam ne kötü bir mekândır: Zira (avreti) örtmeyen bir mekân ve (suyu da) temizleyici olmayan bir sudur”** lafzı için geçerlidir. Zira sözü edilen Sâlih b. Ahmed el-Kîrâtî, bu lafzın yer aldığı rivayetin isnadında geçmektedir. Nitekim Zehebî ve İbn Adiy de söz konusu lafız ekseninde ilgili ravi hakkında olumsuz kanaat belirtmektedirler. (Bk. Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, II, 288, ravi nr: 3867. Ayrıca bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, III, 241) -Çeviren-

904 Zerkeşî, *Leâli*, s. 186, h.nr: 32; Suyûtî, *Dürer*, s. 196, h.nr: 424; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 371, h.nr: 563.

905 Bk. 1308 no'lu rivayet.

Askerî'nin Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Beyhakî de bunu Ebu'd-Derdâ'nın kendi sözü (mevkuf bir rivayet) olarak şu lafızla nakleder: "... Orada gözünü ve ırzını korur. Çarşı-pazarlardan da sakının, uzak durun! Çünkü bu mekânlar, boş/yanlış laflar ettirir ve oyalayıp meşgul eder."⁹⁰⁶ Taberânî'nin Ebû Ümâme'den, Askerî'nin de Hasan el-Basrî'den naklettiği bir rivayette ise **"Evler, mü'minlerin mabetleridir"** lafzı yer alır.⁹⁰⁷ Bu rivayeti destekleyici nitelikte, benzer manada pek çok hadis vardır. Bunlardan biri de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, sahâbesinden birine **"evinin çul ve yer örtülerinden biri ol"**⁹⁰⁸ bir lafızda da **"evinden ayrılma"**⁹⁰⁹ buyurduğunu bildiren hadistir. İbn Ebi'd-Dünyâ'nın da "suskunluğa ve evlerden ayrılmamaya" dair telif ettiği bir cüzü bulunmaktadır. Yine bu rivayeti destekleyen benzer manadaki hadislerden biri de Tirmizî'nin Ukbe b. Âmir'den rivayet ettiği ve **hasen** saydığı şu hadistir: Ukbe "Ey Allah'ın Rasûlü! Kurtuluş nasıl olacak?" diye sordu. Allah Rasûlü de şöyle buyurdu: **"Evine sığın. Dinine sımsıkı tutun ve günahlarına ağla!"**⁹¹⁰

٢٨٣١- نِغَمُ الْعَبْدِ ضَعِيفٌ لَوْ لَمْ يَخَفِ اللَّهَ لَمْ يَغْصِهِ.

2831- Suheyb ne iyi kuldur! Allah'tan korkmasa bile yine de O'na isyan etmezdi.

906 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 194, h.nr: 10173.

907 Tespitimize göre Taberânî'nin eserlerinde yer almayan bu rivayet, şu kaynaklarda Hasan el-Basrî'nin sözü olarak geçmektedir: İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 198, h.nr: 35307; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 19; İbn Adiy, *el-Kâmil*, VII, 532, ravi nr: 1760.

908 Ebû Dâvûd, *Fiten* 2; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 187.

909 Ebû Dâvûd, *Melâhim* 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 567, h.nr: 6987; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 87, h.nr: 9962; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 315, h.nr: 7758. Hâkim bu hadisin isnadını sahih saymakta; Zehebî de ona muvafakat etmektedir. (Çeviren)

910 Tirmizî, *Zühed* 60. Ancak gerek Tirmizî'nin basılı nüshasında, gerekse ilgili diğer kaynaklarda **"dinine sımsıkı tutun"** ibaresi yerine **"diline sahip ol"** lafzı yer almaktadır. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 569, h.nr: 17334; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, IX, 102, h.nr: 8536; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 238, h.nr: 784) -Çeviren-

Uslucülerin, meânî ilminin⁹¹¹ otoritelerinin ve Arap dilcilerinin sözlerinde Ömer hadisi olarak meşhur olmuş bir rivayettir. Bazıları da bunu merfu bir rivayet olarak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e dayandırmaktadırlar. Bahâüddîn es-Sübki ise araştırma ve incelemesine rağmen bu hadisi tespit edemediğini zikretmektedir. Dilcilerin çoğu da aynı şekilde bu rivayeti bulamamışlardır. Ancak Sehâvî, *Makâsıd*'da Hafız İbn Hacer'in bu hadisi İbn Kuteybe'nin *Müşkilü'l-hadîs*'inde isnadsız bir şekilde tespit ettiğini nakletmektedir.⁹¹² Zerkeşî de *Leâli*'de şunları söylemektedir: Kimileri bunu Ömer *radiyallahu anh*'ın kendi sözü saymaktadırlar. Bu rivayet hakkında çok fazla soru sorulmuş olmasına rağmen herhangi bir aslına vâkıf olamadım. Hafız hocalarımızdan birine de sorulmuş, ancak o da bilememiştir. Şu kadar var ki Ebû Nuaym, *Hilye*'de **zayıf bir isnadla** Abdullah b. el-Erkam'ın şöyle dediğini rivayet eder: İbn Abbâs ve Misver b. Mahreme ile birlikte Ömer *radiyallahu anh*'ın vefatı sırasında yanı başındaydım. Ömer şöyle dedi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim: **"Kuşkusuz Sâlim, Allah azze ve celle'yi çok sevmektedir. Allah'tan korkmamış olsaydı bile yine de O'na isyan etmezdi."**⁹¹³ Bir lafızda da **"Allah'tan korkmasa bile O'na isyan etmezdi"** şeklinde geçmektedir. Yine başka bir rivayette de Ömer *radiyallahu anh*'ın şöyle dediği nakledilmektedir: Ebû Huzeyfe'nin azadlı kölesi Sâlim'i benden sonra halife tayin etsem, Rabbim de bana 'Bunu neden yaptın?' diye soracak olsa cevap olarak 'Rabbim! Senin Peygamber'inin **'O, Allah'ı gerçek manada gönülden seviyor'** dediğini işittim" derdim."

Celâleddîn es-Suyûtî de *Nazmu't-Telhîs*'in şerhinde şöyle demektedir: İnsanlar **"Suheyb ne iyi kuldur! Allah'tan korkmasa bile yine de O'na isyan etmezdi"** hadisi hakkında çok fazla soru sordular. Bazıları da bunu Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e dayandırmaktadır. İbn Mâlik Şerhu'l-Kifâye'de ve daha başkaları da bunu Ömer *radiyallahu anh*'a nispet etmişlerdir. Şeyh Bahâüddîn es-Sübki ise şöyle demektedir: "Ben bu sözü, araştırmama rağmen hiçbir hadis kitabında ne merfu, ne mevkuf; ayrıca ne Ömer'den ne de başkalarından nakledilen bir rivayet olarak tespit edebilmiş değilim." Evet, Deylemî, Suheyb hakkında olmasa da Sâlim

911 Meânî ilmi, belâgat ilminin üç ana bölümünden biri olup sözün muktezây-ı hâle yani yer ve zamana uygun olmasına dair kuralları ele alan bir ilim dalıdır. (Bk. Ali Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, s. 288) -Çeviren-

912 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 300-301, h.nr: 1270.

913 Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 177.

ile ilgili olarak Ömer *radıyallahu anh*'dan merfu olarak şu hadisi rivayet etmektedir: “**Şüphesiz Muâz b. Cebel, kıyamet günü âlimlerin önderidir. (Mertebe bakımından) onunla Allah arasında sadece rasûller vardır. Ebû Huzeyfe'nin azadlı kölesi Sâlim ise Allah'ı çok seven biridir. Allah'tan hiç korkmasa bile yine de O'na isyan etmezdi.**”⁹¹⁴ Vallahu a'lem.

٢٨٣٢- نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدِينِهِ حَتَّى يَقْضَى عَنْهُ.

2832- Mü'minin canı, ödeninceye kadar borcunun rehinesidir.

İmam Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin **hasen** saydığı bir hadistir.⁹¹⁵ Münâvî de “**İsnadı sahihtir**” dedikten sonra şu açıklamayı yapmıştır: “Burada kastedilen, kişinin aldığı borcu gereksiz yere veya haram kılınmış bir şey için almış olmasıdır.”⁹¹⁶

٢٨٣٣- التَّكَاخُ سُتِّي فَمَنْ لَمْ يَعْمَلْ بِسُتِّي فَلَيْسَ مِنِّي، وَتَزَوَّجُوا فَإِنِّي مُكَائِرٌ بِكُمْ الْأَمَمَ، وَمَنْ كَانَ ذَا طَوْلٍ فَلْيَنْكَحْ، وَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَعَلَيْهِ بِالصَّيَامِ فَإِنَّ الصَّوْمَ لَهُ وَجَاءَ.

2833- Nikâh benim sünnetimdir, benim sünnetimle amel etmeyen kimse benden değildir. Evlenin. Zira ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim. Maddi imkânı yerinde olan kimse nikâh yapıp evlensin. İmkân bulamayanın ise oruç tutmasını tavsiye ederim. Çünkü oruç onun için (koruyucu) bir kalkandır.

İbn Mâce bu hadisi Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet etmektedir.⁹¹⁷ Bunu destekleyici nitelikte benzer manadaki bir rivayet de Beyhakî'nin,

914 Deylemî, *Firdevs*, I, 234, h.nr: 896. Bu rivayeti ve sıhhat değerini, Deylemî dışında herhangi bir kaynakta tespit edemedik. (Çeviren)

915 Tirmizî, *Cenâiz* 76; İbn Mâce, *Sadakât* 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 425, h.nr: 9679; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 331, h.nr: 3061; Hâkim, *Müstedrek*, II, 32, h.nr: 2219.

916 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 288.

917 İbn Mâce, *Nikâh* 1. Rivayetin isnadındaki İsa b. Meymûn zayıf biri sayılmasına rağmen, benzer manadaki farklı hadislerden dolayı hadis sahih kabul edilmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, V, 497, h.nr: 2383) -Çeviren-

Ebû Hureyre'den şu lafızla aktardığı hadistir: “*Beni bulunduğum hâl üzere seven kimse, benim sünnetime uysun. Sünnetimden biri de nikâhtır.*”⁹¹⁸

٢٨٣٤- التَّيَّاحَةُ عَلَى الْمَمِيتِ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ، وَإِنَّ النَّائِحَةَ إِذَا لَمْ تَتَّبِ قَبْلَ أَنْ تَمُوتَ فَإِنَّهَا تُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَيْهَا سَرَابِيلٌ مِنْ قَطْرَانٍ، ثُمَّ يُغْلَى عَلَيْهَا بِدُرُوعٍ مِنْ لَهَبِ النَّارِ.

2834- Ölünün ardından koparılan feryat cahiliyye işlerindendir. Bu şekilde bağıra çağıra feryat eden kadın, ölmeden önce tevbe etmezse, kıyamet günü üzerindeki katrandan kıyafetlerle diriltilir sonra da o kıyafetlerin üzerine cehennem ateşinden zırhlar geçirilir.

İbn Mâce'nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁹¹⁹

٢٨٣٥- نُهَيْنَا عَنِ التَّجَسُّسِ.

2835- Tecessüs bize yasaklanmıştır.

Ebû Dâvûd bu hadisi Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun bir isnadla İbn Mes'ûd'dan merfu olarak rivayet etmektedir.⁹²⁰

918 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 336, h.nr: 5093. Beyhakî bu rivayeti Ubeyd b. Sa'd kanalıyla da rivayet etmiş ancak “mürsel” olduğunu belirtmiştir. (Bk. *es-Sünenü's-sağîr*, III, 8, h.nr: 2346) Heysemî de Ubeyd b. Sa'd'ın sahâbî olması hâlinde bu rivayetin diğer ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını, aksi hâlde hadisin mürsel olduğunu ifade etmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 252, h.nr: 7305) Öte yandan Ebû Hureyre rivayetinin *zayıf* olduğu belirtilmişse de (bk. İbnü'l-Kayserânî, *Zehîratü'l-huffâz*, IV, 2177, h.nr: 2509; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, VI, 12-13, h.nr: 2509), Suyûtî, bu hadisin *hasen* olduğuna işaret etmektedir. (Bk. San'ânî, *Tenvîr*, X, 37, h.nr: 8297) Suyûtî bu manadaki benzer sahih rivayetlerin toplamını dikkate alarak bu hükmü vermiş olmalıdır. *Vallahu a'lem*.

919 İbn Mâce, Cenâiz 51. İbn Abbâs yoluyla gelen bu rivayet *zayıf* sayılmışsa da (bk. İbn Ebî Hâtim, *İlelü'l-hadis*, III, 533; Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, II, 45, h.nr: 574, 575) bu hususta Ebû Mâlik el-Eş'arî kanalıyla gelen benzer manada sahih bir rivayet için bk. Müslim, Cenâiz 29; İbn Mâce, Cenâiz 51; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 539, h.nr: 22904; Hâkim, *Müstedrek*, I, 539, h.nr: 1413.

920 Ebû Dâvûd, Edeb 44; Abdurrezzâk, *Musannef*, X, 232, h.nr: 18945; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IX, 350, h.nr: 9741. Tecessüs, belli etmeden kendini ilgilendirmeyen şeyleri öğrenmeye çalışmak manasına gelmektedir.

٢٨٣٦- نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ أَبْلَغُ مِنْ عَمَلِهِ.

2836- Mü'minin niyeti, amelinden daha etkilidir.

Askerî'nin *el-Emsâl*'de ve Beyhakî'nin Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Ancak İbn Dihye hadisin sahih olmadığını belirtmiş; Beyhakî de "isnadı zayıftır" demiştir.⁹²¹ Bu rivayeti destekleyen benzer manada daha başka hadisler de vardır. Bunlardan biri de Taberânî'nin Sehl b. Sa'd'dan merfu olarak rivayet ettiği şu hadistir: **"Mü'minin niyeti, amelinden daha hayırlıdır. Münâfığın ameli ise niyetinden daha hayırlıdır. Her biri de kendi ameline göre amel eder. Mü'min bir amel işlediğinde kalbinde bir nur parlar."**⁹²²

Öte yandan Askerî'nin **zayıf bir isnadla** Nevvâs b. Sem'ân'dan aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **"Mü'minin niyeti, amelinden daha hayırlıdır. Fâcirin (günahkâr) niyeti ise amelinden kötüdür."** Deylemî de bu hadisin ilk cümlesini Ebû Musa'dan rivayet etmekte ve şu ilaveyi yapmaktadır: **"Allah azze ve celle, kuluna amelinden dolayı vermediğini, niyetinden ötürü verir. Zira niyette riya olmaz."**

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demektedir: "Bu hadis zayıf olsa da rivayetlerin toplamı itibariyle kuvvet kazanmaktadır. Nitekim ben bunu ve bu manadaki hadisleri müstakil bir cüz hâlinde ele aldım."⁹²³

Zerkeşî de *Leâli*'de şunu söyler:⁹²⁴ **"Mü'minin niyeti, amelinden daha hayırlıdır"** hadisi Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Ancak İbn Dihye'nin de dediği gibi isnadında Yusuf b. Atiyye adında zayıf biri vardır. Hadis ayrıca zayıf bir isnadla Nevvâs tarikiyle rivayet edilmektedir.

921 Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 175, h.nr: 6445.

922 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 185, h.nr: 5942. Heysemî bu rivayetin isnadındaki Hâtîm b. Abbâd b. Dînâr'ı tanımadığını, diğer ravilerin ise güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedir. Irâkî de hadisin zayıf olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 61, 109, h.nr: 212, 419; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1735, h.nr: 1. (Çeviren)

923 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 304, h.nr: 1271.

924 Zerkeşî, *Leâli*, s. 65, h.nr: 24.

İbnü'l-Mulakkın *Şerhu'l-umde*'de şunları söyler:⁹²⁵ Bu hadisin manasına dair dokuz yorum vardır: Bunlardan biri “mü'minin niyeti, hayırlı amellerinden daha hayırlıdır” şeklindedir. Bir diğeri “amelden yoksun niyet, niyetten yoksun amelden hayırlıdır” tarzındadır. Ayrıca şöyle de denilmiştir: “Mü'minin niyetinin, amelinden daha hayırlı olmasının sebebi, niyetinin mekânının marifetin mekânı yani mü'minin kalbi olmasıdır.” Sehl şöyle der: Allah Teâlâ'nın katında en değerli mekân sayılan bir yeri (kalbi), Allah'tan başkasına ayırıp meşgul eden kul, rahat yüzü görmesin! Öte yandan **“Ben, benden dolayı kalbi kırılanların ve kabirleri silinip yok olanların yanındayım”**⁹²⁶ ile **“Ben ne göğüme ne de yerime sığabildim. Ben ancak mü'min kulunun kalbine sığdım”**⁹²⁷ rivayetlerinde de bu hissi veren bir mana vardır. Zira niyet, amelin aksine yok olup gitmez. Bu sebeple denilmiştir ki: Cennet ve cehennemde ebedi kalmanın sebebi niyettir ve niyetin, amelin aksine riyadan arınmış olmasıdır.

٢٨٣٧- نُقْطَةٌ مِنْ دَوَاةٍ عَالِمٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ عَرَقِ مِائَةِ ثَوْبٍ شَهِيدٍ.

2837- Âlimin divitindeki bir damla mürekkep benim için yüz şehit kıyafetindeki terden daha sevimlidir.

Suyûtî *Zeyl*'de “Bu, Raten el-Hindî'nin uydurduğu mevzu bir hadis- tir” demektedir.⁹²⁸

٢٨٣٨- نَاصِحُ الْيَدِ مَلْعُونٌ.

2838- Elini nikâhlayan kimse lanetlenmiştir.

Rühâvî *Hâşiyetü'l-Menâr*'da “Bunun bir aslı yoktur” demiştir.⁹²⁹

925 İbnü'l-Mulakkın, *el-İ'lâm bi fevâidi Umdeti'l-ahkâm*, thk. Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed, Suud 1997, I, 193-194.

926 Bu rivayet daha önce 614 no'lu hadis olarak geçmişti.

927 Bu rivayet de daha önce 2256 no'lu hadis olarak ele alınmıştı.

928 Bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 323, h.nr: 376; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 374, h.nr: 565. Raten el-Hindî hicrî 632 civarında vefat etmiş olmasına rağmen, sahâbeden olduğunu iddia edecek kadar cüretkâr bir yalancı ve deccâldir. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 45, ravi nr: 2759) -Çeviren-

929 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 376, h.nr: 569; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, X, 424-426, h.nr: 4851.

٢٨٣٩- نَوْمُ الْعَالِمِ عِبَادَةٌ، وَصَفَتُهُ تَسْيِیحٌ، وَعَمَلُهُ مَضَاعِفٌ، وَدُعَاؤُهُ مُسْتَجَابٌ.

2839- Âlimin uykusu ibadettir, susması tesbihtir, ameli kat kat (sevapla) artırılmış ve duası da makbuldür.

Beyhakî bu hadisi **zayıf bir isnadla** Abdullah b. Ebî Evfâ'dan rivayet etmektedir.⁹³⁰ Ancak Ebû Nuaym *Hilye*'de Selmân'dan şunu nakleder: **“İlim üzere uyumak, cehalet üzere namaz kılmaktan daha hayırlıdır.”**⁹³¹ Zira âlim, cahilin aksine, kulluğa güç yetirebilme ve kuvvet kazanma niyetiyle uyur. Ayrıca “Zalimin uykusu ibadettir” denilmiştir. Çünkü zalimin uykusunda zulmün terk edilmesi söz konusudur.

٢٨٤٠- نِعْمَ الطَّعَامُ الزَّيْبُ، يَشُدُّ الْعَصَبَ، وَيَذْهَبُ الْوَصَبُ، وَيُطْفِئُ الْغَضَبَ، وَيَذْهَبُ بِالْبُلْغَمِ، وَيُصْفِي اللَّوْنَ، وَيُطَيِّبُ النِّكْهَةَ.

2840- Kuru üzüm ne iyi bir yiyecektir! Sinir sistemini güçlendirir, yorgunluk ve bitkinliği alır, öfkeyi dindirir, balgamı giderir, ten rengini saf ve berrak hâle getirir ve ağızda hoş bir koku bırakır.

İbn Hacer el-Heytemî *el-Fetâva'l-hadîsiyye*'sinde şunu söyler: “Bu hadisi İbnü's-Sünnî, Ebû Nuaym, *ed-Duafâ*'da İbn Hibbân ve Hatîb el-Bağdâdî rivayet etmektedirler. İsnadında ise **metrûk** biri vardır.”⁹³²

٢٨٤١- النَّادِمُ يَنْتَظِرُ الثُّوْنَةَ، وَالْمُعْجَبُ يَنْتَظِرُ الْمَقْتَّ.

2841- Pişmanlık duyan kimse tevbeyi bekler; kendini beğenmiş olan da belayı bekler.

930 Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 421, 422, h.nr: 3652-3654. Ancak Beyhakî'nin zayıf olduğunu belirttiği bu rivayet **“Oruçlunun uykusu ibadettir...”** lafzıyla başlamaktadır. (Çeviren)

931 Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 385. Bu rivayetin de zayıf olduğuna dair bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, X, 231-233, h.nr: 4697.

932 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 122, soru nr: 141; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 327, ravi nr: 407. Bu manada bir rivayet daha önce 1949 no'lu rivayette geçmişti. (Çeviren)

Taberânî'nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁹³³ Deylemî de bunu yine İbn Abbâs'tan şu lafızla aktarmaktadır: **“Pişmanlık duyan kimse rahmeti bekler. Günahında ısrar eden kişi belayı bekler. Her amel işleyen kimse de ölüm anında, daha önce yaptıklarına doğru yönelecek ve onlarla karşılaşacaktır. Amellerin özü ve kıvâmı, son hâlleridir.”**⁹³⁴ Bir başka rivayette de şöyle geçer: **“Şüphesiz işin özü ve kıvâmı, son hâlidir.”**

٢٨٤٢ - النَّارُ خُلِقَتْ لِلْفَهَاءِ، أَلَا وَإِنَّ الشَّفَهَاءَ هُنَّ النِّسَاءِ إِلَّا الَّتِي أَطَاعَتْ.

2842- Cehennem ateşi sefihler⁹³⁵ için yaratılmıştır. Dikkat edin! Sefihler de (kocalarına) itaatkâr olanlar dışında kadınların ta kendileridir.

Taberânî'nin Ebû Ümâme yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.⁹³⁶

٢٨٤٣ - النَّارُ وَلَا الْعَارُ.

2843- Yüz karası olmaktansa cehennem ateşini tercih ederim.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:⁹³⁷ Bu bir atasözü olup hadis değildir. Üstelik bu söz, daha önce Hasen b. Ali'ye ait “Yüz karası olmak cehennem ateşinden hayırlıdır” sözüyle ve Taberânî'de Fadl b. Abbâs kanalıyla gelen **“Dünyada rezil rüsva olmak, ahirette rezil rüsva olmaktan daha hafif kalır”** hadisiyle de çelişmektedir.⁹³⁸ Bu itibarla başlıktaki sözün manası

933 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 314, h.nr: 520. Hadisin isnadında Mutarrif b. Mâzin adında zayıf bir ravi mevcuttur. Bu sebeple hadis zayıf sayılmaktadır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 199, h.nr: 17516; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, XI, 418, h.nr: 5257) -Çeviren-

934 Deylemî, *Firdevs*, IV, 313, h.nr: 6917. Hadisin isnadında *uydurmacı raviler* bulunduğu dair bk. İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratü'l-huffâz*, s. 435, h.nr: 1136; a.mlf., *Zehîratü'l-huffâz*, V, 2437, h.nr: 5900. (Çeviren)

935 Sefih: Hadsiz, kendini bilmez, pervasız ve tahammülsüz gibi anlamlara gelmektedir. (Çeviren)

936 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VIII, 220, h.nr: 7874. Rivayetin isnadında Ali b. Yezîd el-Elhânî adında münkerü'l-hadîs ve metrûk sayılan bir ravi vardır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 314, h.nr: 7673; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 161, ravi nr: 5966) -Çeviren-

937 Gazzî, *İtkân*, II, 658, h.nr: 2152.

938 Her iki rivayet hakkındaki değerlendirmeler için bk. 1696 no'lu rivayet.

belki de şudur: “Dünya ateşi ve azabı, orada yüz karası olmaktan daha hafif kalır.”

٢٨٤٤- نَارُكُمْ هَذِهِ جَزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءًا مِنْ جَهَنَّمَ.

2844- Şu dünya ateşiniz, cehennemin yetmiş parçasından bir parçadır.

Tirmizî bu hadisi Ebû Saîd'den: **“Her bir parçası, sizin ateşinizin sıcaklığına denktir”** ilavesiyle rivayet etmektedir.⁹³⁹ Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin Enes yoluyla rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: **“Şüphesiz sizin şu dünya ateşiniz, cehennemin yetmiş parçasından bir parçadır. Eğer su ile iki kere harareti hafifletilmiş olmasaydı, ondan faydalanamazdınız. Ayrıca o harareti hafifletilmiş olan ateş parçası, o cehennem hararetinin bir daha kendisine iade edilmemesi için Allah'a dua eder.”**⁹⁴⁰

٢٨٤٥- النَّاسُ أَغْدَاءُ مَا جَهِلُوا.

2845- İnsanlar bilmediklerinin düşmanıdır.

Ebû Nuaym'ın rivayetine göre Zünnûn el-Mısırî şöyle demektedir: “İnsanlar bilmediklerinin düşmanı olurlar ve alıkonuldukları şeye haset beslerler. Kadrü kıymeti bilinmeyen kimsenin örtü/perdesi de yırtılır.”⁹⁴¹ Ni-

939 Tirmizî, Sıfatü cehennem 7. Tirmizî bu rivayetin hasen olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

940 Tespitlerimize göre bu hadis, Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'de değil, İbn Mâce ve Hâkim'in *Müstedrek*'inde geçmektedir. (Bk. İbn Mâce, Zühd 37; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 635, h.nr: 8753) Hâkim bu rivayetin isnadının sahih olduğunu söylemiş olsa da Zehebî isnaddaki Cîs b. Ferkad'ın *vâhî* biri olduğunu; Bekr/Bükeyr b. Bekkâr'ın da sika biri olmadığını belirtmektedir. Bu itibarla hadis çok zayıf sayılmıştır. (Bk. İbnü'l-Mulakkın, *Muhtasar Telhîsi'z-Zehebî*, VII, 3550, h.nr: 1175; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VII, 191, h.nr: 3208, 3209) Şu kadar var ki rivayetin **“Şüphesiz sizin şu dünya ateşiniz, cehennemin yetmiş parçasından bir parçadır”** cümlesi Ebû Hureyre yoluyla gelen sahih bir hadis olarak kaynaklarımızda yer almaktadır. Bk. Buhârî, *Bed'ü'l-halk* 10; Müslim, *Cennet* 30; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 280, h.nr: 7327; Mâlik, *Muvattâ*, Cehennem 1; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 503, h.nr: 7462. (Çeviren)

941 Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 242.

tekim Kur'ân'da da şöyle buyurulmaktadır: **“İnkâr edenler, iman edenler için ‘Eğer İslâm’da bir hayır olsaydı onlar, onu kabulde bizi geçemezlerdi’ derler. Bununla muvaffak olamayınca da ‘Bu eski bir yalandır’ diyeceklerdir.”**⁹⁴²

٢٨٤٦- النَّاسُ رَجُلَانِ: عَالِمٌ وَمُتَعَلِّمٌ، وَلَا خَيْرَ فِيمَا سِوَاهُمَا.

2846- İnsanlar, âlim veya ilim talebesi olmak üzere iki sınıftan ibarettir. Bu ikisi dışında kalanlarda hayır yoktur.

Taberânî'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiği bir hadistir.⁹⁴³ Deylemî'nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“İnsanlar, âlim veya ilim talebesidir. Bu ikisi arasında kalan insanlarda hayır yoktur.”**⁹⁴⁴ İbn Mâce'nin Ebû Ümâme'den rivayet ettiği hadis ise şöyledir: **“Âlim ve ilim talebesi, hayırda ortaklardır. Diğer insanlarda (yani o ikisi dışında geri kalanlarda) ise hayır yoktur.”**⁹⁴⁵

٢٨٤٧- النَّاسُ كَأَشْنَانِ الْمِشْطِ.

2847- İnsanlar bir tarağın dişleri gibidirler.

Deylemî'nin Sehl b. Sa'd kanalıyla rivayet ettiği bu hadiste şöyle bir ziyade vardır: **“İnsanların birbirlerinden farklılık ve üstünlükleri ancak dünya ve ahiretin her türlü bela ve sıkıntısından güvende olup huzur ve afiyet içinde yaşamalarıyla ölçülür. Onun için, senin kendisine layık gördüğün üstünlüğü/fazileti sana layık görmeyen kimseyi sakın dost**

942 Ahkâf 46/11. Daha önce 2457 no'lu rivayette bu rivayete ve ilgili âyetlere yer verilmişti.

943 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 201, h.nr: 10461; a.mlf. *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 307, h.nr: 7575. Heysemî, *el-Mu'cemu'l-evsat*'taki rivayetin isnadında Nehşel b. Saîd, diğerinde ise Rabî' b. Bedr adında iki yalancı ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 122, h.nr: 491. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, V, 447, h.nr: 2427) -Çeviren-

944 Deylemî, *Firdevs*, IV, 298, h.nr: 6876. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet, Dârimî'de Ebu'd-Derdâ ve Hâlid b. Ma'dân'ın sözü olarak geçmektedir. Ancak her iki rivayet de zayıftır. (Bk. Dârimî, *Mukaddime* 26, 32) -Çeviren-

945 İbn Mâce, *Mukaddime* 17. Rivayetin isnadında, hadis otoritelerinin çoğunluğunun zayıf olduğu konusunda ittifak ettikleri Ali b. Zeyd b. Cüd'ân adında bir ravi vardır. (Bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-züccâce*, I, 31, h.nr: 84) -Çeviren-

edinme” Keza Deylemî’nin Enes’ten rivayet ettiği bir hadisin lafzı da şöyledir: **“İnsanlar bir tarağın dişleri gibi eşittirler. Allah’a karşı sorumluluk bilinci dışında hiç kimsenin diğerine karşı bir üstünlüğü/fazileti yoktur.”**⁹⁴⁶

٢٨٤٨ - النَّاسُ وَلَدُ آدَمَ وَآدَمُ مِنْ تَرَابٍ.

2848- İnsanlar Âdem’in evladıdır. Âdem ise topraktandır.

İbn Sa’d’ın Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Ebû Dâvûd ve Tirmizî’de geçen ve Tirmizî’nin **hasen** dediği rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Birtakım topluluklar ölüp giden atalarıyla övünmekten vazgeçmelidirler. Zira onlar ancak cehennem kömürü olmuşlardır. Aksi hâlde Allah’ın katında, gübreyi burnuyla yuvarlayan gübre böceğinden daha değersiz olacaklardır. Kuşkusuz Allah Teâlâ cahiliye gurur ve kibirini ve atalarla övünme huyunu sizden gidermiştir. İnsanlar ya takva sahibi bir mü’min yahut bahtsız bir günahkârdır. İnsanlar, Âdem’in çocuklarıdır. Âdem ise topraktan yaratılmıştır.”**⁹⁴⁷

Keza Ahmed b. Hanbel ve Beyhakî’nin Ukbe b. Âmir’den rivayet ettikleri hadisin lafzı da şudur: **“Şüphesiz sizin şu nesepleriniz, birileri için yüz karalığı veya hakaret ve sövgü gerekçesi sayılamaz. Hepiniz Âdem’in çocuklarısınız. Bir ölçeği doldurmayan buğday taneleri gibi eksik, kusurlu ve birbirinize yakın durumdasınız. Hiç kimsenin başkasına dindarlık veya salih amel dışında bir üstünlüğü söz konusu değildir. Bir kimsenin kötü olması için fena huylu ve kötü sözlü, cimri ve korkak biri olması yeter.”**⁹⁴⁸

946 Dûlâbî, *el-Künâ ve’l-esmâ*, II, 523-524, h.nr: 949, 950; Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 145, h.nr: 195; Deylemî, *Firdevs*, IV, 300-301, h.nr: 6882, 6883. Her iki rivayetin de çok zayıf ve münker olduğuna hatta Sehl b. Sa’d rivayetiyle aynı lafızla gelen Enes rivayetinin bir tarikiinde hadis uyduran birisinin bulunduğu dair ayrıntılar için bk. İbn Ebî Hâtim, *İlelü’l-hadîs*, V, 92, h.nr: 1829; İbn Adiy, *el-Kâmil*, IV, 225, ravi nr: 733; İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 80; İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*, II, 43, ravi nr: 153; Şevkânî, *el-Fevâidü’l-mecmûa*, s. 227-228, h.nr: 27; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, II, 60, h.nr: 596, 597.

947 Ebû Dâvûd, *Edeb* 119; Tirmizî, *Menâkıb* 75; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 349, h.nr: 8736.

948 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 548, h.nr: 17313; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-*

٢٨٤٩- النَّاسُ تَحْتَ كَتِفِ اللَّهِ فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ فَصِيحَةً عَبْدٍ أَخْرَجَهُ مِنْ تَحْتِ كَتِفِهِ.

2849- İnsanlar Allah'ın himayesi altındadırlar. Eğer Allah bir kulu rezil rüsva etmeyi dilemişse, onu himayesinden çıkarır.

Deylemî'nin Muâz b. Cebel kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁹⁴⁹

٢٨٥٠- النَّاسُ يَغْمَلُونَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ.

2850- İnsanlar akılları ölçüsünde amel ederler.

Deylemî bu hadisi Muâviye'den şu lafızla rivayet etmektedir: **“İnsanlar akılları ölçüsünde hayır işlerler.”**⁹⁵⁰ Ebu's-Şeyh de bunu Kurra b. İyâs el-Müzenî'den şu lafızla nakleder: **“İnsanlar hayır işlerler. Ancak akılları ölçüsünde karşılık görürler.”**⁹⁵¹

٢٨٥١- النَّاسُ الْيَوْمَ شَجَرَةٌ ذَاتُ جَنِيٍّ، وَيُوشِكُ النَّاسُ أَنْ يَغُودُوا كَشَجَرَةٍ ذَاتِ شَوْكٍ إِنْ نَاقَدْتَهُمْ نَاقِدُوكَ، وَإِنْ تَرَكْتَهُمْ لَمْ يَتْرُكُوكَ، وَإِنْ هَرَبْتَ مِنْهُمْ طَلَبُوكَ، تَقْرُضُهُمْ مِنْ عِزِّكَ لِيَوْمٍ فَاقَتِكَ.

2851- İnsanlar bugün meyvesi toplanabilecek bir ağaç gibidirler. Ancak dikenli bir ağaç olmaları yakındır. Onları tenkit edip kusurlarını dile getirecek olursan sana aynı şekilde karşılık verip tenkit ederler, terk ettiğinde ise seni terk etmezler. Onlardan kaçmaya kalkıştı-

kebîr, XVII, 295, h.nr: 814; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 138, h.nr: 4783. Rivayetin sahih olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 32-33, h.nr: 1038.

949 Deylemî, *Firdevs*, IV, 302, h.nr: 6886. Hadis, Deylemî'nin tek kaldığı rivayetlerden biridir. Sıhhat durumuna dair herhangi bir değerlendirme tespit edebilmiş değiliz. Ancak Deylemî'nin tek kaldığı rivayetlerin zayıf olduğuna dair prensipten daha önce söz edilmişti. Bu sözün Saîd b. el-Müseyyeb'e ait olduğunu gösteren bir rivayet de vardır. (Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 382, h.nr: 6823) -Çeviren-

950 Deylemî, *Firdevs*, IV, 299, h.nr: 6879. Deylemî'nin tek kaldığı rivayetlerden biri olup sıhhat durumuna dair herhangi bir değerlendirme tespit edemedik. (Çeviren)

951 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 326, h.nr: 4317. Bu rivayetin isnadında Huleyd b. Da'lec adında rivayetlerinde çok hata yapan, zayıf bir ravi yer almaktadır. (Bk. Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, I, 663, ravi nr: 2555) -Çeviren-

ğında ise senin peşine düşerler. Darda kalıp zor duruma düşeceğin o kıyamet gününde (sevaba erişmek) maksadıyla sana reva gördükleri hakaretlere karşılık vermemelisin.

Bu hadis Deylemî'de Ebû Ümâme'den bu şekilde rivayet edilmektedir.⁹⁵² *İhyâ*'da ise Ebu'd-Derdâ'nın şöyle dediği aktarılır: "İnsanlar, diken-siz bir yaprak gibiydiler. Şimdi ise insanlar yapraksız bir diken gibiler."⁹⁵³

٢٨٥٢- النَّاقِدُ بَصِيرٌ.

2852- İşin ehli basiretlidir.

İsfahânî'nin *et-Terğîb*'deki rivayetine göre İbnü'l-Mübârek, dört bine bir at satın alıp onu Tarsus'a gönderir. Bunun üzerine kendisine "Keşke bu at yerine (aynı fiyata) on tane at satın alsaydın!" denilir. O da "İşin ehli basiretlidir" karşılığını verir.⁹⁵⁴

٢٨٥٣- التَّنْذِرُ لَا يَقْدِمُ شَيْئًا وَلَا يُؤَخِّرُهُ، إِنَّمَا هُوَ شَيْءٌ يُسْتَخْرَجُ بِهِ مِنَ الشَّحِيحِ.

2853- Adak hiçbir şeyi öne alamadığı gibi geciktiremez de. O ancak cimriden (mal ve menfaat) çıkarılmasını sağlayan bir şeydir.

952 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 126, h.nr: 7575; Deylemî, *Firdevs*, IV, 302, h.nr: 6887. Ebû Hâtim bu hadisin münker olduğunu belirtmektedir. Heysemî de isnadındaki Bakıyye'nin müdellis biri olduğunu; Sadaka b. Abdullah isimli ravinin ise son derece zayıf biri olduğunu ifade eder. (Bk. İbn Ebî Hâtim, *İlelü'l-hadîs*, VI, 572, h.nr: 2768; Heysemî, *Mecma'*, VII, 285, h.nr: 12232; Bûsîrî, *İthâfü'l-hıyara*, VI, 142, h.nr: 5517. Ayrıca bk. Suyûtî, *el-Câmiu'l-kebîr*, II, 415, h.nr: 5981; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XII, 311-312, h.nr: 5637) -Çeviren-

953 Gazzâlî, *İhyâ*, II, 234. Bu sözün Ebu'd-Derdâ'nın yanı sıra Ebû Müslim el-Havlânî'ye ait olduğuna dair rivayetler için bk. İbn Vehb, *el-Câmi'*, thk. M. Hasan Hüseyin Muhammed Ebu'l-Hayr, Riyad 1995, s. 524, h.nr: 416; İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, VII, 206, h.nr: 35373; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 123. İbn Hacer'in *el-Metâlibu'l-âliye* isimli eserini akademik tez olarak tahkik eden heyetin vardığı kanaate göre Ebu'd-Derdâ ve Ebû Müslim'e ait bu rivayetlerin isnadlarının hasen ve sahih olması hasebiyle bir önceki Ebû Ümâme hadisi de zayıf seviyesinden *hasen li-gayrihi* seviyesine yükselmiş sayılmaktadır. *Vallahu a'lem*. (Bk. İbn Hacer, *el-Metâlibu'l-âliye*, Suud 2000, XIII, 174) -Çeviren-

954 Kivâmussünne el-İsfahânî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, s. 256, h.nr: 391.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla İbn Ömer *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁹⁵⁵

٢٨٥٤- نَزَلَ الْحَقُّ عَلَى لِسَانِ عُمَرَ وَقَلْبِهِ، وَرَضِيْتُ لِأُمَّتِي مَا رَضِيَ لَهُمْ عُمَرُ.

2854- Hak, Ömer'in dili ve kalbine göre inmiştir. Ömer'in ümmetim için razı olduğuna ben de razıyım.

Deylemî'nin İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁹⁵⁶

٢٨٥٥- نَزَلَتْ سُورَةُ الْكَهْفِ جُمْلَةً مَعَهَا سَبْعُونَ أَلْفًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ.

2855- Kehf sûresi, beraberindeki yetmiş bin meleklerle tek bir defada inmiştir.

Deylemî bu hadisi Enes yoluyla rivayet etmektedir.⁹⁵⁷

٢٨٥٦- النُّجُومُ أَمَانٌ لِأَهْلِ السَّمَاءِ وَأَهْلُ بَيْتِي أَمَانٌ لِأُمَّتِي.

2856- Yıldızlar göktekilerin güvencesidir. Ehl-i beytim de ümmetimin güvencesidir.

955 Buhârî, Eymân 26; Müslim, Nezir 3; Nesâî, Eymân 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 199, h.nr: 5994.

956 Deylemî, *Firdevs*, IV, 272, h.nr: 6801. Bu lafzın sıhhatine dair herhangi bir değerlendirme tespit edebilmiş değiliz. Ancak rivayetin ilk cümlesinin İbn Ömer yoluyla gelen bir tariki için bk. Ebû Nuaym, *Fezâilü'l-hulefâi'r-râşidîn ve gayrihim*, thk. Salih b. Muhammed el-Ukayl, Medine 1997, s. 35, h.nr: 4. Yine bu ilk cümleye benzer manada bir rivayet daha önce 681 no'lu rivayet olarak incelenmişti. Öte yandan **“Ömer'in ümmetim için razı olduğuna ben de razıyım”** ifadesine benzer şekilde, hadisin ravisi İbn Mes'ûd hakkında **“İbn Ümmü Ma'bed'in (İbn Mes'ûd) ümmetim için razı olduğuna ben de razıyım”** şeklinde başka bir rivayet mevcuttur. Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 69, h.nr: 6879; Hâkim, *Müstedrek*, III, 359, h.nr: 5387, 5388. Rivayetin sahihliğine dair bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, III, 225-226, h.nr: 1225. (Çeviren)

957 Deylemî, *Firdevs*, IV, 275, h.nr: 6812. Bu rivayetin sıhhat durumuna dair herhangi bir değerlendirme tespit edebilmiş değiliz. Görünen o ki Deylemî'nin, rivayetinde tek kaldığı hadislerden biridir. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

Bu hadisi Ebû Ya'lâ Seleme b. el-Ekva'dan rivayet etmektedir.⁹⁵⁸ Hadis daha önce “الْكَوَاكِبُ أَمَانٌ لِأَهْلِ السَّمَاءِ” **Yıldızlar, göktekiler için bir güvencedir**” rivayetinde daha ayrıntılı bir şekilde geçmişti.⁹⁵⁹ Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:⁹⁶⁰ Ahmed b. Hanbel ve Müslim’de Ebû Musa kanalıyla gelen bir rivayet de şöyledir: **“Yıldızlar, göktekiler için bir güvencedir. Yıldızlar yok olduğu vakit gökyüzünün başına vaat edilen (bela ve felaket) gelir. Ben de ashabımın güvencesiyim; ben gittiğim zaman ashabımın başına uyarılıp tehdit edildikleri (bela ve felaketler) gelecektir. Ashâbım da ümmetimin güvencesidir; onlar gittikleri zaman ümmetimin başına uyarılıp tehdit edildikleri (bela ve felaketler) gelecektir.”**⁹⁶¹

٢٨٥٧- النِّسَاءُ شَفَائِقُ الرِّجَالِ.

2857- Kadınlar, (yaratılış ve ahlâk bakımından) erkeklerin dengi, eşi ve benzeridir.

Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce’nin rivayetlerine göre Âişe radiyallahu anhâ şöyle demektedir: Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, kendisine çamaşırında ıslaklık hisseden, ancak ihtilam olduğunu hatırlamayan adamın durumu sorulduğunda gusletmesi gerektiğini söyler. Buna karşılık ihtilam olmasına rağmen çamaşırında ıslaklık hissetmeyen adamın durumu sorulduğunda ise **“Gusül almasına gerek yok”** cevabını verir. Bunun üzerine Ümmü Seleme “Ey Allah’ın Rasûlü! Peki, kadın çamaşırında böyle bir şeyi göreceksin olursa gusül alması gerekir mi?” diye sorunca Allah Rasûlü **“Evet! Zira kadınlar, (yaratılış ve ahlâk bakımından) erkeklerin dengi, eşi ve benzeridir”** buyurur.⁹⁶² Tirmizî, Abdülhak, Nevevî ve diğerleri bu hadisi **zayıf** saymakta; bazıları ise **hasen** kabul etmektedir.⁹⁶³

958 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VII, 22, h.nr: 6260. Rivayetin isnadında Musa b. Ubeyde adında *münkerü'l-hadîs* ve *metrûk* sayılan biri vardır. (Bk. İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, 236, ravi nr: 907; Heysemî, *Mecma'*, IX, 174, h.nr: 15025) -Çeviren-

959 Bk. 2028 no'lu rivayet.

960 Gazzî, *İtkân*, s. 663, h.nr: 2177.

961 Müslim, *Fezâilü's-sahâbe* 207; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 335, h.nr: 19566; Bezzâr, *Müsned*, VIII, 104, h.nr: 3102; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 234, h.nr: 7249.

962 Ebû Dâvûd, *Tahâret* 92; Tirmizî, *Tahâret* 82; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 265, h.nr: 26195.

963 Bu hadis ve ilgili değerlendirme daha önce 649 no'lu rivayette geçmişti.

٢٨٥٨- النَّظَرُ إِلَى الْكَغْبَةِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ إِلَى وَجْهِ الْوَالِدَيْنِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ فِي كِتَابِ اللَّهِ عِبَادَةٌ.

2858- Kâbe'ye bakmak ibadettir. Anne-babanın yüzüne bakmak ibadettir. Allah'ın Kitabı'na bakmak ibadettir.

Deylemî'nin Âişe radiyallahu anhâ kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁹⁶⁴ Ebû Nuaym'ın yine Âişe yoluyla rivayet ettiği bir lafız ise şöyledir: **“Üç şeye bakmak ibadettir: Anne-babanın yüzüne, Mushaf'a ve denize.”**⁹⁶⁵

٢٨٥٩- النَّظَرُ فِي مِرْآةِ الْحَجَامِ دَنَاءَةٌ.

2859- Hacamatçının aynasına bakmak düşüklüktür.

Deylemî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁹⁶⁶ Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:⁹⁶⁷ Bu rivayet, “insanın, kendi asalet ve onurunu zedelememek maksadıyla, insanların elindeki en basit şeye bile tamah edip gözünü dikmekten kendini uzak tutması, böyle bir şeye tenezzül etmemesi” manasına gelmektedir. Nitekim bu çerçevede daha önce **“Mü'minin şerefi, gece ibadete kalkmasıdır. İzzeti ise insanların elindekine göz dikmemesi (ve kendi elindekiyle yetinmesi)dir”**⁹⁶⁸ hadisi geçmişti. Aynı şe-

964 Deylemî, *Firdevs*, IV, 293, h.nr: 6864. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 299; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, X, 238, h.nr: 4701. Bu manada Abdullah b. Mes'ûd'un kendi sözü olarak aktarılan mevkuf bir rivayet de mevcuttur. (Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 267, h.nr: 7476) -Çeviren-

965 Deylemî, *Firdevs*, IV, 297, h.nr: 6873. Deylemî bu rivayeti de bir önceki rivayetin zayıf isnadıyla aktarmaktadır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, X, 238-239, h.nr: 4701) -Çeviren-

966 Deylemî, *Firdevs*, IV, 297, h.nr: 6874.

967 Gazzî, *Îtkân*, II, 668, h.nr: 2190. Bu rivayetin *münker* olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, V, 53, h.nr: 179. Ayrıca bu söz kaynaklarda daha çok İbrahim en-Nehaî'nin kendi sözü olarak yer almış olmasına rağmen (bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 233), bunun isnadında da münker rivayetleri bulunan, metrûk ve müdellis raviler olduğuna dair ayrıntılar için bk. Ukaylî, *ed-Duafâ*, I, 60; İbn Adiy, *el-Kâmil*, I, 397-398, ravi nr: 76; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, I, 81, ravi nr: 227; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XIII, 184-185, h.nr: 6079. (Çeviren)

968 Bk. 1731 no'lu rivayet.

kilde “Bir misvağın yıkandıktan sonraki atık suyu (yahut misvağın dö-külen parçacıkları) ile yetinmek zorunda kalsanız bile, insanların eline bakmayın ve onlara muhtaç kalmayın” hadisi de bu manada olup daha önce ele alınmıştı.⁹⁶⁹

٢٨٦٠- نَظَرَ الرَّجُلُ إِلَى أَخِيهِ الْمُسْلِمِ حُبًّا وَشَوْقًا لَهُ خَيْرٌ مِنْ اغْتِكَافٍ سَنَةٍ فِي مَسْجِدِي.

2860- İnsanın Müslüman kardeşine sevgi ve özlemle bakması, kendisi için benim mescidimde bir yıl boyunca itikâfa girmesinden daha hayırlıdır.

İbn Lâl’in İbn Ömer yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.⁹⁷⁰

٢٨٦١- التَّنَفُّعُ فِي الطَّعَامِ يَذْهَبُ الْبَرَكَةُ.

2861- Yemeğe üfleme bereketi giderir.

Bu hadisi Deylemî, Âişe *radiyallahu anhâ*’dan rivayet etmektedir.⁹⁷¹

969 Bk. 343 no’lu hadis.

970 Deylemî, *Firdevs*, IV, 287, h.nr: 6847. Suyûfî bunu Abdullah b. Amr b. el-Âs’ın rivayeti olarak Hakîm et-Tirmizî’ye nispet etmektedir. (Bk. Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru’l-usûl*, II, 139; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 285) Ancak bu rivayetin tam isnadı verilmediği için hadis tekniği bakımından sorun oluşmaktadır. Ayrıca İbn Ömer kanalıyla gelen rivayet de zayıf sayılmaktadır. Her iki rivayetle ilgili ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, X, 224-225, h.nr: 4690. (Çeviren)

971 Deylemî, *Firdevs*, IV, 309, h.nr: 6906. Bu rivayetin isnadında yer alan Abdullah b. el-Hâris es-San’ânî’nin bu hadisi uydurduğu belirtilmektedir. (Bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 35; Zehebî, *Telhîsu Kitâbi’l-Mevzûât*, thk. Ebû Teym Yâsir b. İbrahim, Riyad 1998, s. 260, h.nr: 690; İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menâru’l-münîf*, s. 65, h.nr: 118; Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 440; Şevkânî, *el-Fevâidü’l-mecmûa*, s. 156, h.nr: 8) Bu rivayetten hareketle yemeğe üfleme yasağının gerekçesi olarak “bereketi gidermesinden” söz etmek doğru sayılmasa da herhangi bir gerekçeden bahsedilmeksizin, Hz. Peygamber’in yiyecek ve içeceğe hatta kapların içine doğru üfürülmesini mutlak manada yasakladığına dair hadislerin sahih olduğunu vurgulamak gerekir. (Bk. Buhârî, Vudû 19; Müslim, Tahâret 65, Eşribe 121; Ebû Dâvûd, Eşribe 20; Tirmizî, Eşribe 15, 16; İbn Mâce, Et’ime 18; Nesâî, Tahâret 42; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 27, h.nr: 2817) -Çeviren-

٢٨٦٢- نَفَقَةُ الرَّجُلِ عَلَى أَهْلِهِ صَدَقَةٌ.

2862- İnsanın kendi ailesine harcama yapması bir sadakadır.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla Ebû Mes'ûd'dan rivayet ettikleri bir hadistir.⁹⁷²

٢٨٦٣- ﴿نَتَقُضُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا﴾ ذَهَابُ الْعُلَمَاءِ.

2863- “Görmüyorlar mı ki, biz yeri etrafından eksiltip duruyoruz” âyeti⁹⁷³ “âlimlerin gitmesi (ölmesi)” demektir.

Deylemî'nin Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.⁹⁷⁴

٢٨٦٤- النَّظَرَةُ سَهْمٌ مِنْ سِهَامِ إِبْلِيسَ مَنْ تَرَكَهَا مِنْ مَخَافَةِ اللَّهِ أَغْطَاهُ اللَّهُ إِيْمَانًا يَجِدُ خَلَائِفَةً فِي قَلْبِهِ.

2864- Bakış, İblis'in oklarından bir oktur. Kim onu Allah korkusuyla terk ederse, Allah ona, tadını yüreğinde hissedeceği bir iman lütfeder.

Hâkim'in Huzeyfe kanalıyla rivayet ettiği ve **sahih** saydığı bu hadisi, Irâkî de **sahih** saymakta, ancak Münzirî **zayıf** kabul etmektedir.⁹⁷⁵ Öte yandan Taberânî'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, (kudsî bir hadiste) Rabbinin şö-

972 *Keşfü'l-hafâ*'da buradaki sahâbî ravinin ismi yanlışlıkla “İbn Mes'ûd” olarak kaydedilmiştir. Hadis için bk. Buhârî, İmân 41, Megâzî 12, Nefekât 1; Müslim, Zekât 48; Tirmizî, Birr 42; Nesâî, Zekât 60; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 35, h.nr: 22347.

973 Ra'd 11/41; Enbiyâ 21/44.

974 Deylemî, *Firdevs*, IV, 292, h.nr: 6861; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, IV, 665. Bu rivayetin sıhhatine dair bir değerlendirme tespit edebilmiş değiliz. Bu manada İbn Abbâs'ın kendi sözü olarak aktarılan bir yorum Hâkim, *Müstedrek*, II, 381, h.nr: 3334'te yer almaktadır. Ancak bu rivayetin isnadında da Talha b. Amr adında *metrûk* bir ravi bulunmaktadır.

975 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 349, h.nr: 7875; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 277, h.nr: 3; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 23, h.nr: 2923. Ayrıca Zehebî de Hâkim'in **sahih** hükmüne itiraz ederek, isnadında zayıf ve vâhî raviler bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. İbnü'l-Mulakkın, *Muhtasaru Telhîsi'z-Zehebî*, VI, 2986, h.nr: 1008) -Çeviren-

le buyurduğunu nakletmektedir: **“Bakış, İblis’in oklarından zehirli bir oktur. Kim benden korktuğu için onu terk ederse, ben ona, tadını yüreğinde hissedeceği bir iman nasip ederim.”**⁹⁷⁶ Bu hadisi destekleyici nitelikte, benzer manadaki rivayetlerden biri de Beyhakî ve başkalarının İbn Mes’ûd’dan naklettikleri şu rivayettir: **“Günah gönülleri rahatsız eder ve etkiler. Her bir bakışta şeytanın mutlaka bir arzusu, umut ve beklentisi vardır.”**⁹⁷⁷ Münzirî bu rivayetin isnadıyla ilgili olarak “Ravileri arasında cerhedilmiş biri olduğunu bilmiyorum” demektir.⁹⁷⁸

٢٨٦٥- نَوْمُ الْعَالِمِ عِبَادَةً.

2865- Âlimin uykusu ibadettir.

Gazzâlî bu hadisi *İhyâ’nın* “Kitâbu’l-Evrâd Bölümü”nde **“nefesi de tesbihtir”** ilavesiyle zikretmekte; ancak ne sahâbî ravisinden ne de muharricinden söz etmektedir. Irâkî de tahririnde aynı tutumu sergilemekte ve sadece şöyle demektir: “Bu rivayetin bilinen versiyonunda **‘âlim’** kelimesi yerine **‘oruç tutan’** ibaresi yer almaktadır. Nitekim daha önce oruç bahsinde bu rivayet geçmişti.”⁹⁷⁹ Irâkî, işaret ettiği ilgili yerde ise şunları söyler: “Biz bu hadisi zayıf bir isnadla Abdullah b. Ömer’den -ki bu, Abdullah b. Amr olmalıdır- rivayet ettik. Ayrıca Deylemî de *Müsnedü’l-Firdevs*’te bu hadisi Abdullah b. Ebî Evfâ hadisi olarak nakletmektedir. Ancak bunun isnadında Süleyman b. Amr en-Nehaî adında bir yalancı ravi vardır.”⁹⁸⁰

976 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, X, 173, h.nr: 10362. Heysemî bu rivayetin isnadındaki Abdurrahmân b. İshak el-Vâsîfî’nin zayıf biri olduğunu ifade etmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, VIII, 63, h.nr: 12946) -Çeviren-

977 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, IX, 149, h.nr: 8749; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VII, 307, h.nr: 5051.

978 Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, III, 25, h.nr: 2932. Ancak Münzirî bu rivayetin mevkuf olan versiyonunun doğru olduğunu da söylediğini vurgulamaktadır. Nitekim Taberânî’deki rivayet de İbn Mes’ûd’un kendi sözü (mekuf) bir rivayet olarak nakledilmiştir. Heysemî de Taberânî rivayetinin isnadında geçen ravilerin güvenilir kimseler olduklarını ifade eder. Bu çerçevede rivayetin “mekuf” versiyonun sahih sayılmasının daha tercihe şayan olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, VI, 221-223, h.nr: 2613. (Çeviren)

979 Gazzâlî, *İhyâ*, I, 343; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 408, h.nr: 5.

980 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 273, h.nr: 7.

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler: “**Âlimin uykusu ibadet, nefesi tesbih, ameli kat kat (sevapla) artırılmış ve duası makbuldür**”⁹⁸¹ hadisini Deylemî, Abdullah b. Ebî Evfâ’dan rivayet etmektedir. Suyûtî de *el-Câmiu’s-sağir*’de bu rivayeti “**günahı da affedilmiştir**” lafzıyla zikretmektedir.⁹⁸²

٢٨٦٦- نَوْمُ الْمَرِيضِ عَلَى فِرَاشِهِ عِبَادَةٌ، وَصِيَاخُهُ تَهْلِيلٌ وَأَيُّنُهُ تَسْبِيحٌ.

2866- Hastanın, yatağındaki uykusu bir ibadet, feryadı bir tehlil ve inlemesi bir tesbihtir.

Deylemî’nin Enes b. Mâlik *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁹⁸³

٢٨٦٧- نَوْمٌ عَلَى عِلْمٍ خَيْرٌ مِنْ صَلَاةٍ عَلَى جَهْلٍ.

2867- İlim üzere uyumak, cehalet üzere namaz kılmaktan daha hayırlıdır.

Ebû Nuaym bu hadisi Selmân’dan rivayet etmektedir.⁹⁸⁴

٢٨٦٨- النَّوْمُ أَخُو الْمَوْتِ.

2868- Uyku ölümün kardeşidir.

Bezzâr, Taberânî ve Beyhakî’nin **sahih bir isnadla** Câbir’den rivayet ettikleri bir hadistir. Câbir’in bu rivayetine göre, Allah Rasûlü’ne “Ey Allah’ın Rasûlü! Cennet ehli uyurlar mı?” diye sorulmuş, o da şu cevabı

981 Bu rivayet küçük bir lafız farkıyla daha önce 2839 no’lu hadis olarak geçmişti. Ancak gerek Beyhakî’de, gerekse Gazzî’nin eserinde bu rivayet “**Oruçlunun uykusu ibadettir...**” lafzıyla başlamaktadır. Aclûnî’nin, Gazzî’den nakilde bulunurken bu hususa dikkat etmediği anlaşılmaktadır. (Bk. Gazzî, *İtkân*, II, 673, h.nr: 2210) -Çeviren-

982 Bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 290.

983 Deylemî, *Firdevs*, IV, 249, h.nr: 6735. Benzer manada bir rivayet daha önce 2287 no’lu hadis olarak ayrıntısıyla incelenmişti. (Çeviren)

984 Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 385. Bu rivayetin de zayıf olduğuna dair bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zaîfe*, X, 231-233, h.nr: 4697. Bu rivayet daha önce 2839 no’lu hadisin tahririnde zikredilmişti. (Çeviren)

vermiştir: **“Hayır! Uyku, ölümün kardeşidir. Cennet ehli ise ne ölürlere ne de uyurlar.”** Şu kadar var ki Suyûtî'nin *el-Câmiu'l-kebîr*'inde geçtiğine göre Beyhakî'nin Câbir'den aktardığı rivayetin lafzı şöyledir: **“Uyku, ölümün kardeşidir. Cennet ehli ise ölmezler.”**⁹⁸⁵

٢٨٦٩- نَوَرُوا بِالْفَجْرِ فَإِنَّهُ أَكْظَمُ لِلْأَجْرِ.

2869- Sabah namazını ufkun iyice aydınlandığı bir vakitte kılın. Çünkü bu vakitte namaz kılmanın ecri daha büyüktür.

Deylemî'nin Râfi' b. Hadîc kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁹⁸⁶

٢٨٧٠- النَّيْلُ وَالْفَرَاتُ، وَسِيحَانٌ وَجِيحَانٌ مِنْ أَنْهَارِ الْجَنَّةِ.

2870- Nil, Fırat, Seyhan ve Ceyhan, cennet nehirlerindendir.

Deylemî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁹⁸⁷

٢٨٧١- هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَقَصَّتُهُمَا مَعَ الزُّهْرَةِ.

2871- Hârût ve Mârût ve Zühre yıldızı ile yaşadıkları hâdise.⁹⁸⁸

985 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 282, h.nr: 919; Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 90; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 409, h.nr: 4416; Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, IV, 193, h.nr: 3517. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 415, h.nr: 18740; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 74-78, h.nr: 1087. (Çeviren)

986 Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, I, 179, h.nr: 1068; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IV, 251, h.nr: 4292; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 408, h.nr: 703; Deylemî, *Firdevs*, IV, 246, h.nr: 6727. Suyûtî bu hadisin *hasen* olduğuna dair harf simgesi koymuştur. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 290) Her ne kadar bu lafızla gelen rivayetin isnadıyla ilgili birtakım olumsuz tenkitler söz konusu olsa da (bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, X, 228, h.nr: 4694) küçük lafız farkıyla yine aynı sahâbî raviden aynı manada nakledilen pek çok *sahih* tarik mevcuttur. (Bk. Ebû Dâvûd, *Salât* 8; Tirmizî, *Tahâret* 117; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 515, h.nr: 17279; Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, I, 178, h.nr: 1066; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 357, h.nr: 1490) -Çeviren-

987 Deylemî, *Firdevs*, IV, 310, h.nr: 6909. Nehirlerin isimleri arasındaki takdim tehirin bulunduğu rivayet daha önce 1525 no'lu hadiste de zikredildiği üzere şu kaynaklarımızda geçmektedir: Müslim, *Cennet* 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 268, h.nr: 7886; Bezzâr, *Müsned*, XV, 14-15, h.nr: 8186, 8187.

988 Bakara sûresinin 102. âyetinin nüzul sebebi kapsamında yer alan bir hâdisedir. (Çeviren)

Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, İbnü's-Sünnî ve diğerlerinin İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. İsnadında Musa b. Cübeyr adında biri vardır. Bu ravi hakkında İbnü'l-Kattân **“Durumu bilinmemektedir”** demiş; İbn Hibbân ise **“(Rivayetlerinde) hata ve muhafelet eden biridir”** değerlendirmesinde bulunmuştur.⁹⁸⁹ Ancak İbn Cerîr'in *Tefsîr*'inde de yer aldığı üzere Muâviye b. Salih, Musa b. Cübeyr'e mütâbaat ederek benzer bir rivayeti Nâfi'den aktarmaktadır.⁹⁹⁰

Hadisin başı ise şöyledir: **“Âdem aleyhisselâm yeryüzüne indirildiği vakit melekler ‘Ya Rab! Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın? Oysa biz seni överek tesbih ediyor ve seni takdis ediyoruz’ dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ ‘Ben sizin bilmediklerinizi bilirim’ buyurdu. Melekler yine ‘Rabbimiz! Biz, Âdemoğullarından daha fazla sana itaat ederiz’ deyince Allah Teâlâ ‘O hâlde bana meleklerden ikisini seçin de nasıl davranacaklarına bir bakalım!’ buyurdu. Melekler ‘Rabbimiz! Hârût ve Mârût olsun’ dediler. Bunun üzerine bu iki melek yeryüzüne indirildiler. Ayrıca Zühre yıldızı (Venüs) da indi ve en güzel insan kılığında bunların karşısına çıktı. Derken Hârût ve Mârût, Zühre'nin yanına gelip onunla cinsel ilişkiye girmek istediler. Ancak Zühre ‘Şirk sözünü söylemediğiniz müddetçe vallahi bu olmaz!’ dedi. Onlar da ‘Vallahi biz asla Allah’a şirk koşamayız’ dediler. Zühre yanlarından ayrıldı, daha sonra kucığında taşıdığı bir bebekle onlara geri döndü. Onlar tekrar onunla cinsel ilişki kurmak istediklerini ifade ettiler. Zühre de ‘Şu bebeği öldürmediğiniz sürece vallahi bu arzunuz gerçekleşmez!’ dedi. Hârût ve Mârût ise ‘Vallahi biz kesinlikle bunu öldüremeyiz’ diyerek isteğini tekrar geri çevirdiler. Bunun üzerine Zühre gidip elinde bir kadeh içkiyle geri döndü. Onlar aynı şekilde cinsel temas arzularını dile getirince o da ‘Vallahi şu içkiyi içmediğiniz sürece bu de-**

989 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 317, h.nr: 6178; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 63, h.nr: 6186; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 451.

990 Taberî, *Tefsîr*, II, 432. İbnü'l-Cevzî, bu rivayeti *Mevzûât* isimli eserinde zikretmektedir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 186) İbn Kesîr de bu rivayetin çok garib olduğunu ve İbn Ömer'in, bu rivayeti Hz. Peygamber'den değil, Ka'bu'l-Ahbâr'dan almış olmasının daha doğru olacağını belirtmektedir. (Bk. İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 240) Nitekim Elbânî de bu hadisin Hz. Peygamber'e ait merfu bir rivayet sayılması açısından “bâtıl” olduğunu vurgular. (Bk. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 314-318, h.nr: 170) -Çeviren-

diğiniz olmaz!’ dedi. Bu defa talebi geri çevirmeyip içkiyi içtiler; sarhoş oldular ve hem Zühre ile zina ettiler hem de o bebeği öldürdüler. Nihayet aylıp kendilerine geldiklerinde Zühre onlara şöyle dedi: ‘Vallahi, yapmayı reddettiğiniz ne varsa, sarhoşken bunların hepsini yaptınız.’ İşte o anda Hârût ile Mârût’a dünya azabı ile ahiret azabı arasında bir tercih yapmaları teklifinde bulunuldu. Onlar da dünya azabını tercih ettiler.”

Bu kıssayı sahih sayanlardan biri de Suyûtî’dir. Bu noktada bu kıssayı inkâr eden Râzî ve Kurtubî gibilerinin görüşüne itibar edilmemelidir. Zira bunlar, rivayet ve dirayet bakımından hadislerin sıhhatine hükmedebilen otoritelerin mertebesinde değillerdir. Ebû Nuaym da *Amelü’l-yevm ve’l-leyle* isimli eserinde Ali *radiyallahu anh*’ın şöyle dediğini rivayet eder: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Zühre’ye lanet ederek **“İki meleşî fitneye düşürdü”** demiştir.⁹⁹¹

Öte yandan İbnü’s-Sünnî *Amelü’l-yevmi ve’l-leyle*’de ve Taberânî bu hadisi şu ilave ile rivayet etmektedirler: **“Allah, Sühey’le lanet etsin. Zira haksız vergi tahsildarlığı yapan biriydi.”**⁹⁹² Keza İbnü’s-Sünnî, İbn Ömer’in Zühre yıldızına baktığı zaman ona doğru taş fırlattığını rivayet etmiştir. Ayrıca İbn Abbâs’ın Zühre’yi kastederek şöyle dediği nakledilmiştir: “Bu yıldız, kendi kavmi arasında Beydaht adıyla biliniyordu.”⁹⁹³

Münzirî de bu rivayeti *et-Terğîb ve’t-terhîb*’inde zikrettikten sonra şunu söylemektedir: “‘Bu rivayet hakkında doğru olan görüş, Ka’b’a ait olmasıdır’ denilmiştir.” Ayrıca Beyhakî de bu görüşü benimseyerek “Doğru olanı, bu hadisin Ka’b’ın sözü olmasıdır” demektedir.⁹⁹⁴

991 İbnü’s-Sünnî, *Amelü’l-yevm ve’l-leyle*, s. 604, h.nr: 654. İbn Kesîr bu rivayetin sahih olmadığını ve ciddi anlamda münker olduğunu belirtmektedir. (Bk. İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 241) Ayrıca hadisin uydurma olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, II, 315, h.nr: 913. (Çeviren)

992 Bu rivayet daha önce 2048 no’lu rivayet olarak ele alınmıştı.

993 Hâkim, *Müstedrek*, II, 292, h.nr: 3052.

994 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, IX, 65-66, h.nr: 6269; Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, III, 179, h.nr: 3575. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Hârût ve Mârût’un Zühre ile olan hâdisesine dair en önemli değerlendirme İbn Kesîr’e aittir. İbn Kesîr konuyla ilgili rivayet ve görüşleri ayrıntısıyla aktardıktan sonra şunları söyler: “Hârût ve Mârût kıssasına dair tâbiîn neslinden Mücâhid, Süddî, Hasan el-Basrî, Katâde, Ebu’l-Âliye, Zührî, Rabî’ b. Enes, Mukâtil b. Hayyân ve daha başkalarından rivayetler aktarılmıştır. Ayrıca mütekaddim ve müteahhirin dönemi müfessirlerinden pek

٢٨٧٢- الْهَدِيَّةُ لِمَنْ حَضَرَ وَكَذَا الْهَدِيَّةُ مُشْتَرَكَةٌ.

2872- “Hediye, (hediyenin verildiği) ortamda hazır bulunanlara aittir” hadisi ile “Hediye (orada bulunanlar arasında) ortaktır” hadisi.

Bu iki rivayetin, bu şekilde bir asılları yoktur. Ancak her ikisi de daha önce geçmiş olan “*Bir kimseye, ya- nında bir topluluk varken hediye verilmişse, o topluluk da o hediyeye ortaktır*” hadisiyle aynı manaya gelmektedir.⁹⁹⁵

٢٨٧٣- الْهَدِيَّةُ تَذَمُّبُ بِالسَّمْعِ وَالْقَلْبِ.

2873- Hediye, kulağı ve kalbi alıp götürür.

Taberânî'nin Isme b. Mâlik kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁹⁹⁶ Ayrıca Deylemî bunu Enes'ten “*Kulağı ve gözü alıp götürür*” lafzıyla rivayet etmektedir.⁹⁹⁷ Yine Deylemî'nin İbn Abbâs'tan aktardığı bir rivayette de şu lafız yer alır: “*Hediye, bilge insanın gözünü kör eder.*”⁹⁹⁸

çoğu da bu kıssayı nakletmiştir. Netice itibariyle kıssa, ayrıntıları açısından İsrailoğullarının haberlerine dayanmaktadır. Zira bu kıssaya dair, hevasından konuşmayan, masum Peygamberimize muttasıl (kesintisiz) merfu bir isnadla ulaşan sahih bir hadis yoktur. Ayrıca bu kıssanın Kur'an'daki anlatım üslubunda herhangi bir şekilde söz uzatılmamış ve ayrıntıya girilmemiştir. Biz de Allah Teâlâ'nın muradı doğrultusunda Kur'an'da geçtiği kadarına iman ederiz. İşin hakikatini en iyi bilen ise Allah'tır.” (Bk. İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 245) -Çeviren-

995 Bk. 2397 no'lu hadis.

996 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVII, 183, h.nr: 488. Rivayetin isnadında Fadl b. el-Muhtâr adında çok zayıf bir ravi vardır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 150, h.nr: 6746) -Çeviren-

997 Deylemî, *Firdevs*, IV, 350, h.nr: 7015. Bu rivayet daha önce 1063 no'lu hadis in değerlendirilmesinde geçmiş ve zayıf olduğu belirtilmişti. (Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 345; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 171, h.nr: 152; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, X, 289, h.nr: 4744) -Çeviren-

998 Bu rivayetin metni *Keşfü'l-hafâ*'da hatalı bir şekilde kaydedilmiştir. Biz de bunu Deylemî, *Firdevs*, IV, 335, h.nr: 6969'da geçtiği lafzıyla çeviriye yansıttuk. Ancak bu rivayetin de *meçhul* ravilerden oluşan isnadıyla zayıf hatta *uydurma* sayıldığına dair bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 357; Gumârî, *el-Müddâvî*, VI, 513; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, X, 290, h.nr: 4745. (Çeviren)

٢٨٧٤- **الْهَذِي الصَّالِحُ وَالسَّمْتُ وَالْإِقْتِصَادُ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءًا مِنَ الثَّبُوءِ.**

2874- Hem iç hem de dış dünyası itibariyle güzel tutum ve davranışlar sergilemek ve ölçülü, dengeli olmak peygamberliğin yetmiş cüzünden biridir.

Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'de İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁹⁹⁹ Deylemî'deki lafzı ise şöyledir: **“Hem iç hem de dış dünyası itibariyle güzel tutum ve davranışlar sergilemek ve ölçülü, dengeli olmak peygamberliğin yirmi beş cüzünden biridir.”**¹⁰⁰⁰ Rivayetin sahih olması durumunda bu iki hadis arasında herhangi bir çelişki yoktur. Zira bu ikinci rivayet, söz konusu hasletlerin kemâli ve zirve noktası olarak yorumlanır. İlk rivayet ise bahsi geçen huyların ilk kısımlarını ve başlangıç hâlini ifade eder.¹⁰⁰¹

٢٨٧٥- **هَذَا أَمْرٌ بِئِثٌّ بِلَيْلٍ.**

2875- Bu, gece vakti planlanmış bir iştir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir: “Bu söz, sahife kıssasında Ebû Cehil’in sözü olarak geçmektedir. Daha sonra bir atasözü hâline gelmiştir. Yahut bir atasözü iken Ebû Cehil’in ağzından aktarılan bir cümleye dönüşmüştür.”¹⁰⁰²

999 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 165, h.nr: 468.

1000 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 276, h.nr: 791; Ebû Dâvûd, *Ebeb* 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 432, h.nr: 2698; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 106, h.nr: 12609; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 493, h.nr: 6135; Deylemî, *Firdevs*, IV, 351, h.nr: 7017. Benzer manada Abdullah b. Sercis kanalıyla gelen bir rivayet için bk. Tirmizî, *Birr* 66. Tirmizî, *Irâkî* ve İbn Hacer bu rivayetin *hasen* olduğunu belirtmektedirler. (Bk. *Irâkî*, *el-Muğnî*, s. 1146, h.nr: 4; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 509) Ayrıca Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel'in hadislerini tahrir eden Şuayb el-Arnaût ve ekibi de hadisin *hasen li-gayrihi* olduğunu vurgulamaktadırlar. (Çeviren)

1001 Bk. Gazzî, *İtkân*, II, 678, h.nr: 2222.

1002 Buradaki “sahife,” müşrikler tarafından özelde Hz. Peygamber, genelde ise ona destek olup koruyan akrabası Hâşimoğulları ve Muttaliboğullarına karşı uygulanan boykot kararının alındığı yazılı metni ifade etmektedir. İlgili cümlenin geçtiği ve sahife konusuna dair ayrıntılı bilgi veren bir kaynak için bk. Abdülmelik el-İsâmî, *Simtu'n-nücûmî'l-avâlî fî enbâi'l-evâilî ve't-tevâilî*, thk. A. Ahmed Abdülmevcûd -

٢٨٧٦- هَذَا وَرَعٌ مُّظْلِمٌ.

2876- Bu, aşırı bir ihtiyat ve çekingenliktir.

Atasözü tarzında kullanılan bir sözdür. Neredeyse hiç umursanmayacak basit konularda çekingen, ürkek ve ihtiyatlı davranan kimseler için kullanılır ve merfu bir hadis olarak da aslı yoktur. Bu hususta Hallâl ve daha başkalarının zikrettiği bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel, önündeki bir hokkadan mürekkep alıp yazı yazmak için kendisinden izin isteyen kişiye hitaben bu sözü söylemiştir. Konuyla ilgili ayrıntılar için Necmüddîn el-Gazzî'nin eserine bakabilirsiniz.¹⁰⁰³

٢٨٧٧- هَذِهِ بَيْنُكَ.

2877- Bu, diğerine karşılıktı (ödeştik)!

Ahmed b. Hanbel'in rivayetine göre Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demektedir: “Bir sefer esnasında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikteydim. Onunla koşu yarışı yaptım ve onu geçtim. Daha sonra kilo aldığım bir zamanda da onunla yarıştım ama bu defa o beni geçti ve ‘**Bu, diğerine karşılıktı (ödeştik)!**’ buyurdu.”¹⁰⁰⁴

٢٨٧٨- هَذَانِ سَيِّدَا كُھُولِ أَهْلِ الْجَنَّةِ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ إِلَّا النَّبِيَّ وَالْمُرْسَلِينَ.

2878- Bu ikisi (Ebû Bekir ve Ömer *radıyallahu anhümâ*) nebî ve rasûller haricinde, önceki ve sonraki nesillerden bütün cennet ehli orta yaşlılarının efendileridir.

Tirmizî'nin Enes ve Ali *radıyallahu anhümâ* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰⁰⁵

A. Muhammed Muavvad, Beyrut 1998, I, 323. (Çeviren)

1003 Gazzî, *İtkân*, II, 674, h.nr: 2216. *Keşfü'l-hafâ*'da özet mahiyetinde aktarılan bu malumatın izah gerektiren bazı yerleri için çeviride Gazzî'nin eseri esas alınmıştır. (Çeviren)

1004 Ebû Dâvûd, Cihâd 67; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 178, h.nr: 8894; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 313, h.nr: 26277; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 545, h.nr: 4691. Sahih bir hadistir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 482, h.nr: 1; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 254-255, h.nr: 131) -Çeviren-

1005 Tirmizî, Menâkıb 16. Tirmizî bu hadis hakkında *hasen* değerlendirmesinde

٢٨٧٩- هَرِمُ بْنُ حَيَّانَ فِي مَجِيءِ سَحَابَةٍ عِنْدَ الْفَرَاغِ مِنْ دَفْنِهِ.

2879- Herim b. Hayyân'ın¹⁰⁰⁶ defninin tamamlanmasının ardından bir bulutun gelmesi hâdisesi.

Ahmed b. Hanbel'in Hasan el-Basrî'den rivayet ettiğine göre, Herim bir yaz günü, gazvesinde vefat etmiş; defin işlemi tamamlandıktan sonra bir bulut gelip kabrin hizasında durmuş ve toprak suya kanana kadar ve tek bir damlası kabir dışına taşmayacak şekilde kabrine su serpmiştir. Daha sonra da bulut başladığı yere geri dönmüştür.¹⁰⁰⁷ Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah da bu rivayeti *Zevâid*'inde Mahled kanalıyla nakletmektedir. Ebû Nuaym ise bunu şu lafızla rivayet eder: “Herim aşırı sıcak bir yaz gününde vefat etmişti. İnsanlar defin işlemini bitirip ellerini silkeledikleri sırada bir bulut gelip kabrin üzerinde durdu. Bulut, kabirden ne uzun ne de kısaydı (tam kabir ölçüsündeydi). Toprak suya kanana kadar kabrine su serpti, daha sonra da çekip gitti.” Başka bir lafızda da şöyle geçer: “Herim vefat edince bir bulut geldi ve tabutuna gölge oldu. Defnedildikten sonra da gelip kabrine su serpti ve serptiği su hiçbir şekilde kabrin etrafına düşmedi.” Yine Ebû Nuaym'ın rivayetine göre Katâde şöyle der: “Herim'in kabri o gün yağmur görmüş ve yine aynı gün kabrin üstünde otlar yeşermiştir.”¹⁰⁰⁸

bulunmaktadır. Ayrıca bu rivayet daha önce 50 no'lu rivayet olarak ele alınmıştı. (Çeviren)

1006 Herim b. Hayyân el-Abdî, Üveys el-Karenî'nin dostu olup büyük tâbiîn nesli abid ve zahidlerinden biridir. Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinde Fars diyarında birtakım savaşlara komuta etmiştir. Güvenilir, fazilet ve ibadet ehli bir zattır. (Bk. Zehebî, *Siyer*, IV, 48, h.nr: 12) -Çeviren-

1007 Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, s. 189, h.nr: 1292.

1008 Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 122. Bu ve bir önceki rivayet, Hişâm b. Hassân'ın Hasan el-Basrî'den rivayeti olarak geçmektedir. Ancak Hişâm'ın, Hasan el-Basrî'den rivayet aldığı konusunda ihtilaf söz konusudur. Başkası vasıtasıyla almış olması ihtimalinden söz edilmektedir. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, IV, 296, ravi nr: 9220) Ayrıca gerek Hasan el-Basrî gerekse Katâde, yaş itibariyle Herim'in kıssasına bîzatihi şahit olmuş değillerdir. Dolayısıyla rivayet teknik bakımdan *munkatı* sayılmaktadır. (Çeviren).

٢٨٨٠ - هَلْ تُنْصَرُونَ وَتُزْرَقُونَ إِلَّا بِضَعْفَائِكُمْ.

2880- Siz aranızdaki zayıfların dışında başka bir şey sayesinde mi (Allah'tan) yardım ve zafere erişip rızıklandırılıyorsunuz?

Buhârî'nin rivayetine göre Mus'ab b. Sa'd b. Ebî Vakkâs şunu anlatır: "Sa'd'ın, kendisini Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in diğer ashâbının üstünde görmesi üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona bu sözü zikretmiştir."¹⁰⁰⁹ Ahmed b. Hanbel'in Sa'd kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: Sa'd "Ey Allah'ın Rasûlü! Bir kavmin hâmisî olan bir adamın payı ile diğerlerinin payı aynı olur mu?" diye sorunca Allah Rasûlü şu cevabı verdi: **"Allah müstahakını versin ey İbn Ümmü Sa'd! Siz aranızdaki zayıfların dışında başka bir şey sayesinde mi rızıklandırılıp yardım ve zafere erişiyorsunuz?"**¹⁰¹⁰ Ebû Nuaym'ın Sa'd yoluyla aktardığı rivayette ise şu lafız geçer: **"Siz aranızdaki zayıfların duaları ve samimiyetleri dışında başka bir şey sayesinde mi yardım ve zafere erişiyorsunuz?"**¹⁰¹¹ Aynı şekilde Nesâî ve diğerlerinin Sa'd'dan naklettikleri rivayette de şu ifadeler yer alır: Sa'd, kendisini Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in diğer ashâbından daha üstte görmesi üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **"Kuşkusuz Allah bu ümmete, zayıflarının duaları, namazları ve samimiyetleri sayesinde yardım edip zafer nasip eder."**¹⁰¹²

٢٨٨١ - مَا يَكُونُ تَلَاعِبُهَا وَتَلَاعِبُكَ.

2881- Karşılıklı birbirinizle oynasabileceğiniz bir bakireyle evlensedin ya!

Buhârî ve Müslim'in ittifakla Câbir'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰¹³

1009 Buhârî, Cihâd 75.

1010 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 86, h.nr: 1493.

1011 Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 289.

1012 Nesâî, Cihâd 43.

1013 Buhârî, Meğâzî 18; Müslim, Müsâkât 110. Allah Rasûlü bu sözü, Câbir b. Abdullah'ın dul bir kadınla evlendiğini duyması üzerine ona hitaben söylemektedir. (Çeviren)

٢٨٨٢- هَلَكَتِ الرِّجَالُ حِينَ أَطَاعَتِ النِّسَاءَ.

2882- Erkekler, kadınlara itaat ettikleri zaman helak olurlar.

Bu hadisi Hâkim rivayet etmiş ve hakkında “isnadı sahihtir” demiştir.¹⁰¹⁴ Ahmed b. Hanbel de bu rivayeti Ebû Bekre’den şu lafızla rivayet etmektedir: Ebû Bekre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e bir müjdecinin geldiğine tanık olur. Bu müjdeci, Allah Rasûlü’ne, ona ait bir ordunun düşmanına karşı zafer elde ettiğini müjdeler. Bu sırada başını Âişe *radiyallahu anhâ*’nın kucığına koymuş olan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kalkıp (şükür) secdesine kapanır. Daha sonra da gelen müjdeciyeye birtakım sorular sormaya başlar. Müjdeci, verdiği malumatlar arasında düşmanlarının başına yönetici olarak bir kadının geçtiğini de bildirir. Bunun üzerine Allah Rasûlü **“İşte şimdi erkekler, kadınlara itaat ettikleri zaman helâk olurlar”** buyurur ve bu sözünü üç defa tekrar eder.¹⁰¹⁵ Bu rivayeti destekleyici nitelikte, aynı manadaki bir başka hadis de şudur: **“Bir kadının yönettiği bir kavim asla iflah olmaz.”**¹⁰¹⁶ Bu rivayetin diğer bir lafzı da **“İşlerinin başına bir kadını getiren bir toplum asla iflah olmaz”**¹⁰¹⁷ şeklinde olup bu hadis daha önce geçmişti.¹⁰¹⁸

٢٨٨٣- هَلَكَ أُمَّتِي عَالِمٌ فَاجِرٌ، وَعَابِدٌ جَاهِلٌ.

2883- Ümmetimin helâki, fâcir bir âlim ve cahil bir âbid yüzündendir.

el-Muhtasar’da bu rivayetle ilgili olarak “Bulunamamıştır” denilmiştir.¹⁰¹⁹

1014 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 323, h.nr: 7789. Zehebî de Hâkim’in bu hükmüne muvafakat etmektedir. (Çeviren)

1015 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 106, h.nr: 20455.

1016 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 85, h.nr: 20438; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 375, h.nr: 4516; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 324, h.nr: 7790.

1017 Buhârî, *Meğâzî* 82, Fiten 18; Tirmizî, Fiten 75.

1018 Bk. 2080 no’lu hadis.

1019 Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 76, h.nr: 3; Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 380, h.nr: 580; Şevkânî, *el-Fevâidü’l-mecmûa*, s. 288, h.nr: 58.

٢٨٨٤ - هَلْ أَصَابَكَ مِنْ هَذِهِ الرَّحْمَةِ شَيْءٌ؟ فَقَالَ: نَعَمْ.

2884- Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem Cebrail'e "Sana bu rahmetten herhangi bir şey nasip oldu mu?" diye sordu. O da "Evet" cevabını verdi.

Bu, aslı olmayan bâtil bir rivayettir. Nitekim Celaleddîn es-Suyûtî de *Mâ ravâhü'l-havass fî tekzîbi'l-kussâs* isimli eserinde bu hususa dikkat çekmektedir. Suyûtî'nin söz konusu kitabın girişindeki ifadesi şöyledir: Şu son günlerde bana bir kıssacı hakkında fetva soruldu. Bu zât, (dinî öğütler vermesi için) kendisine ayrılan vakitlerde birtakım hadisler nakletmekte ve aslı olmadığı hâlde bunları kesin bir dille Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e izafe etmekteymiş. Hatta aktardığı hadislerden bazıları, bir kısım ilim ve sanat erbabının kitaplarında şöhret bulmuş olmasına rağmen, muhaddislere göre aslı olmayan hadislerdir; bazıları ise bâtil ve yalandır. Bu bâtil ve yalanlardan biri de şu rivayettir: Allah Teâlâ'nın **"Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik"**¹⁰²⁰ âyeti indiğinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Cebrail'e **"Sana bu rahmetten herhangi bir şey nasip oldu mu?"** diye sorar, Cebrail de şu cevabı verir: "Evet! Allah Teâlâ benden önce, tamamı Cebrail diye isimlendirilmiş binlerce melek yaratmıştır. Allah onlardan her birine **"Ben kimim?"** diye sormuş, melek cevabı bilemeyince de eriyip gitmiş. Nihayet beni yaratınca bana da **"Ben kimim?"** diye sordu. İşte tam o esnada -ey Muhammed- senin nurun bu soruya şu cevabı vermemei tenbihledi: De ki: **"Sen, senden başka bir ilahın bulunmadığı Allah'sın!.."** Suyûtî rivayetin tamamını aktardıktan sonra şunu söyler: "Bu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e iftira edilmiş yalanlardan biridir. Bunu, Peygamber'e iftira edilmiş bir yalan olduğunu beyan etme maksadı dışında nakledip aktarmak da caiz değildir. Böyle bir şeyden dolayı Allah'tan af ve mağfiret diliyorum."

٢٨٨٥ - هُمَا جِئْتُكَ وَنَارُكَ.

2885- Onlar senin cennetin veya cehennemindir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözü "Ey Allah'ın Rasûlü! Ebeveynin, evladı üzerindeki hakları nelerdir?" diye soran bir adama hita-

ben söylemiştir. İbn Mâce bu hadisi Ebû Ümâme'den merfu olarak rivayet etmektedir.¹⁰²¹

٢٨٨٦ - اَلْهَمُّ نِصْفُ الْهَرَمِ.

2886- Dert ve tasa yaşlılığın yarısıdır.

Deylemî'nin rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰²² Bu konuda Enes'ten nakle-dilen hadis de daha önce “*الانْتِصَادُ فِي النُّفَقَةِ نِصْفُ الْمَعِيشَةِ*” **Harcamada ölçü ve denge, geçimin yarısıdır...**” rivayetinde geçmiştir.¹⁰²³

٢٨٨٧ - هُمُ الْقَوْمُ لَا يَشْقَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ.

2887- Onlar öyle bir topluluktur ki, onlarla aynı ortamda bulunan kimse zararlı çıkmaz.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri uzun bir hadiste geçtiğine göre, yeryüzündeki zikir meclislerini tespit eden meleklerin, Allah Teâlâ'ya “Filanca kişi, yanlışlıkla bu meclise uğrayıp oradakilerle oturmuş biridir” demeleri üzerine Allah *azze ve celle* de bunu beyan etmiştir.¹⁰²⁴ Taberânî'nin İbn Abbâs'tan, Bezzâr'ın da Enes'ten riva-yet ettikleri lafız ise şöyledir: “**O mecliste oturanlar öyle bir kimselerdir ki, onlarla aynı mecliste bulunan kimse zararlı çıkmaz.**”¹⁰²⁵ Eskiler da bu vasıfla birbirlerini över ve bu konuda gafil davrananları kınarlardı. Nite-kim şairlerden birine ait bir beyit de şöyledir:

“Ka'kâ' b. Şevr ile aynı mecliste bulundum,

Ka'kâ'ın meclisinde bulunan hiç kimse de zararlı çıkmamıştır!”¹⁰²⁶

1021 İbn Mâce, Edeb 1. Ali b. Yezîd > Kâsım b. Abdurrahmân > Ebû Ümâme isnadıyla gelen bir rivayettir. İsnaddaki Ali b. Yezîd'in zayıf olduğu konusunda hadis otoriteleri arasında ittifak vardır. Ayrıca Yahya b. Maîn, bu isnadla gelen hadislerin tamamının zayıf olduğunu belirtmektedir. (Bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-züccâce*, IV, 99, h.nr: 1281) -Çeviren-

1022 Deylemî, *Firdevs*, IV, 350, h.nr: 7014.

1023 Bk. 476 ve 962 no'lu hadisler.

1024 Buhârî, Daavât 66; Müslim, Zikir 25; Tirmizî, Daavât 129.

1025 Buhârî, Daavât 66; Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 227, h.nr: 1074; Bezzâr, *Müsned*, XIII, 116, h.nr: 6494; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 68, h.nr: 528.

1026 Ka'kâ' b. Şevr, tâbiîn neslinden, cömertliğiyle ün salmış bir zattır. Rivayete göre

٢٨٨٨ - هِمَّةُ الرِّجَالِ تَقْلَعُ الْجِبَالَ.

2888- Erlerin himmet ve gayreti, dağları kökünden söker.

Bunun bir hadis olduğuna vâkıf olamadım. Ancak bazıları Şeyh Ahmed el-Gazzâlî'nin şöyle dediğini naklederler: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **“Erlerin himmet ve gayreti, dağları kökünden söker.”** Fakat (bu rivayetin bir aslı olup olmadığı durumu) incelenmeli ve gözden geçirilmelidir.¹⁰²⁷

٢٨٨٩ - هَنِيئًا لَكَ غُضْفُورٌ مِنْ عَصَافِيرِ الْجَنَّةِ.

2889- Ne mutlu sana! Cennet serçelerinden bir serçe.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:¹⁰²⁸ Gazzâlî bu hadisi *İhyâ*'da şu şekilde zikreder: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir kadının bu sözü ölen bir bebek için söylediğini duyunca kızmış ve ona **“Nereden biliyorsun?”** demiştir.¹⁰²⁹ Rivayetin aslı ise Müslim'de Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla nakledilen şu hadistir: Ensâr'dan küçük bir çocuk ölünce ben “Ne mutlu ona! Cennet serçelerinden bir serçe” demiştim de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştu: **“Bu dediğine kesin olarak inanıyor musun? Zira hakikat öyle değil....”**¹⁰³⁰

Ka'kâ', Muâviye b. Ebî Süfyân'ın meclisine gelince meclisin kalabalık olduğunu görür. Bunun üzerine oturanlardan biri ayağa kalkıp ona yerini verir. Bu esnada Muâviye, Ka'kâ'a yüz bin verilmesini emreder. O da kendisine yerini veren adama “Şu parayı elinde tut” der, adam da tutar. Derken meclisten çıktıklarında adam gelip söz konusu emanet parayı Ka'kâ'a teslim etmek ister. Ancak Ka'kâ' “Kalkıp yerini bana verdiğin için o para senindir” der. Bunun üzerine o adam da bu beyiti okur. (Bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XLIX, 350) -Çeviren-

1027 Aclûnî'nin ilk cümlede belirttiği gibi bu rivayetin bir aslı yoktur. Araştırabildiğimiz kadarıyla herhangi bir hadis kaynağında da geçmemektedir. Bu noktada Ahmed el-Gazzâlî'nin bu rivayeti zikretmiş olması, hadisın bir aslı olduğunu göstermez. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 60, h.nr: 3)

1028 Gazzî, *İtkân*, II, 680-681, h.nr: 2232.

1029 Gazzâlî, *İhyâ*, IV, 169.

1030 Müslim, Kader 30-31; İbn Mâce, Sünnet 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 160, h.nr: 24132. Bu rivayetteki son cümle, irap durumuna göre: **“Gerçekte olan bu mudur, yoksa daha başka bir şey mi?”** veya **“Aksine başka bir ihtimal daha var”**

٢٨٩٠ - مَهْنًا تُنْكَبُ الْعَبْرَاتُ.

2890- İşte bu makamda gözyaşı dökülür!

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözü Hacer-i Esved'in yanında söylemiştir. İbn Mâce, Hâkim ve İbn Ebi'd-Dünyâ'nın rivayetlerine göre İbn Ömer şunu anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hacer-i Esved'in karşısına geçip ona selam verdikten (istilâm) sonra dudaklarını üzerine koydu ve uzun bir müddet ağladı. Daha sonra arkasına dönüp baktığında Ömer'in de ağladığını görünce şöyle buyurdu: **“Ey Ömer! İşte bu makamda gözyaşı dökülür.”**¹⁰³¹

٢٨٩١ - هُوَ الطَّهْوَرُ مَاؤُهُ الْحِلُّ مَيْتَةٌ.

2891- Onun (denizin) suyu temiz, ölüsü de helâldir.

Mâlik, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî, İbn Hibbân ve Hâkim'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bu hadisin lafzı şöyledir: Bir adam, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e şöyle bir soru sordu: “Ey Allah'ın Rasûlü! Biz (av için) denize açılıyor ve yanımıza az miktarda su alıyoruz. Eğer onunla abdest almaya kalkarsak susuz kalırız. Bu sebeple deniz suyundan abdest alabilir miyiz?” Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Onun suyu temiz, ölüsü de helâldir.”**¹⁰³² Öte yandan Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, İbn Hibbân ve Hâkim bu hadisi Câbir'den de rivayet etmişlerdir.¹⁰³³

yahut **“Veya daha başka bir şey de olabilir!”** gibi farklı şekillerde de tercüme edilebilmektedir. (Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mirkât*, I, 155) -Çeviren-

1031 İbn Mâce, Menâsik 27; Bezzâr, *Müsned*, XII, 221, h.nr: 5928; İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 212, h.nr: 2712; Hâkim, *Müstedrek*, I, 624, h.nr: 1670. Hâkim, bu rivayetin “isnadının sahih” olduğunu söylemiş olsa da, isnadındaki Muhammed b. Avn el-Horasânî isimli zât, hadis otoriteleri tarafından “metrûk, münker” gibi cerh lafızlarıyla tenkit edilmiştir. Dolayısıyla hadis *çok zayıf* sayılmaktadır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 676, ravi nr: 8031; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 500, ravi nr: 6203; Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, III, 193; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 352; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, III, 91-92, h.nr: 1022) -Çeviren-

1032 Ebû Dâvûd, Tahâret 41; Tirmizî, Tahâret 52; İbn Mâce, Tahâret 38; Nesâî, Tahâret 48; Mâlik, *Muvattâ*, Tahâret 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 349, h.nr: 8735; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 49, h.nr: 1243; Hâkim, *Müstedrek*, I, 237, h.nr: 491.

1033 İbn Mâce, Tahâret 38; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 257, h.nr: 15012; İbn

٢٨٩٢- هَذَا يَا الْعَمَالِ غُلُوبٌ.

2892- Zekât memurlarına verilen hediyeler devlet malını ihanet yoluyla zimmete geçirmektir.

Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce'nin Ebû Humeyd es-Sâidî kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰³⁴ Ebû Ya'lâ'nın Huzeyfe yoluyla naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **"Zekât memurlarına verilen hediyelerin tamamı haramdır."**¹⁰³⁵ Öte yandan İbn Asâkir'in Abdullah b. Sa'd'dan aktardığı rivayet de şöyledir: **"Sultana verilen hediyeler, haram mal/kazançtır ve devlet malını ihanet yoluyla zimmete geçirmektir."**¹⁰³⁶ Keza Taberânî'nin İbn Abbâs kanalıyla naklettiği rivayetin lafzı da şudur: **"Devlet reisine verilen hediye, devlet malına ihanettir."**¹⁰³⁷ Abdurrezzâk'ın Câbir'den gelen rivayetin lafzı da şöyledir: **"Emirlere verilen hediyeler haram mal/kazançtır."**

٢٨٩٣- الْوَحْدَةُ خَيْرٌ مِنَ الْجَلِيسِ الشَّوِّ، وَالْجَلِيسُ الصَّالِحُ خَيْرٌ مِنَ الْوَحْدَةِ، وَإِمْلَاءُ الْخَيْرِ خَيْرٌ مِنَ الصَّمْتِ، وَالصَّمْتُ خَيْرٌ مِنْ إِمْلَاءِ الشَّرِّ.

2893- Yalnızlık, kötü arkadaştan hayırlıdır. İyi arkadaş ise yalnızlıktan hayırlıdır. Hayrı dikte etmek, susmaktan daha hayırlıdır. Susmak ise şerri dikte etmekten hayırlıdır.

Hâkim, Ebu's-Şeyh ve Askerî'nin Ebû Zer'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Deylemî de bunu Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmektedir.¹⁰³⁸ Zerkeşî ise *Leâli'*'de bu hadisi Sadaka b. Ebî İmrân'a şu lafızla

Hibbân, *Sahîh*, IV, 51, h.nr: 1244; Hâkim, *Müstedrek*, I, 240, h.nr: 500.

1034 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 14, h.nr: 23601; Bezzâr, *Müsned*, IX, 172, h.nr: 3723; Beyhakî, *es-Sünenü's-sağîr*, IV, 135, h.nr: 3266. Rivayetin teknik bakımdan zayıf olduğu belirtilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 200, h.nr: 7034; İbnü'l-Mulakkın, *el-Bedrü'l-münîr*, IX, 575; İbn Hacer, *et-Telhisu'l-habîr*, IV, 348-349, h.nr: 2589) Ancak Elbânî, farklı sahâbîler yoluyla gelen farklı tariklerini de dikkate alarak hadisin sahih olduğu kanaatine vardığını vurgulamaktadır. (Bk. *İrvâu'l-ğalîl*, VIII, 246-250, h.nr: 2622) -Çeviren-

1035 Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 353.

1036 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XV, 17.

1037 Tabeânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 77, h.nr: 6902.

1038 Hâkim, *Müstedrek*, III, 387, h.nr: 5466; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 237, h.nr:

dayandırmaktadır: Ebû Zer'i mescidde tek başına, ayaklarını siyah bir el-bisenin içine toplayarak oturmuş bir vaziyete gördüm ve "Ey Ebû Zer! Bu yalnızlık da nedir?" diye sordum. Şu cevabı verdi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim: **"Yalnızlık kötü arkadaştan hayırlıdır. İyi arkadaş ise yalnızlıktan hayırlıdır."** Zerkeşî, ilgili eserinde bu rivayeti aynı lafızla Câbir kanalıyla gelen bir hadis olarak Ebu's-Şeyh'e nispet etmekte ve şunu ilave etmektedir: **"Hayrı dikte etmek susmaktan hayırlıdır. Susmak ise kötülüğü dikte etmekten hayırlıdır."**¹⁰³⁹

Bu manada *Sahîh-i Buhârî* ve diğerlerinde sabit olan bir hadis de şöyledir: **"Eğer insanlar, yalnızlık hakkında benim bildiğimi bilselerdi, hiçbir yolcu gece tek başına yolculuğa çıkmazdı."**¹⁰⁴⁰ Ayrıca Buhârî, "Uzlet, Kötü İnsanların Arasına Karışmaktan Kurtulup Rahata Kavuşmaktır" başlığı altında Ebû Saîd el-Hudrî'nin merfu olarak naklettiği şu hadisi zikretmektedir: Allah Rasûlü, "İnsanların hangisi hayırlıdır?" sorusuna şu cevabı verir: **"Canıyla malıyla Allah yolunda cihad eden ve bir de vâdilerin birinde (uzlete çekilerek) Rabbine ibadet eden ve insanları şer-rinden uzak tutan adamdır."**¹⁰⁴¹ Başka bir lafızda da şöyle geçer: **"Pek yakında Müslümanın en hayırlı malı, dinini fitnelerden korumak için yanına alıp dağ başlarına ve otlak yerlere gideceği koyun olacaktır."**¹⁰⁴² Ayrıca şöyle bir hadis de sabit olmuştur: **"İnsanların arasına karışan ve onların eziyetlerine sabreden mü'min, böyle olmayan mü'minden daha hayırlıdır."**¹⁰⁴³

1266; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 58, h.nr: 4639. Hâkim bu rivayetin sahih olduğunu belirtmemiş, Zehebî ise "sahih olmadığını" açıkça ifade etmiştir. (Bk. İbnü'l-Mulakkın, *Muhtasarı Telhîsi'z-Zehebî*, IV, 2038, h.nr. 711) Buna karşılık Suyûtî, hadisin sahih olduğuna dair harf simgesi koymuştur. İbn Hacer ise hadisin *hasen* olduğunu belirtmesine rağmen, "Ebû Zerr yahut Ebu'd-Derdâ'ya ait mevkuf bir rivayet olarak bilindiğini" vurgulamıştır. (Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 331) *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

1039 Zerkeşî, *Leâli*, s. 126, h.nr: 6.

1040 Buhârî, Cihâd 34; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 213, h.nr: 6014. Bu hadis daha önce 2165 no'lu hadis olarak incelenmişti.

1041 Buhârî, Rikâk 34.

1042 Buhârî, İmân 12, Bed'ü'l-halk 15, Menâkıb 25, Rikâk 34, Fiten 14; Ebû Dâvûd, Fiten 4, Nesâî, İmân 30; İbn Mâce, Fiten 13.

1043 Tirmizî, Kıyamet 55; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 64, h.nr: 5022. Bu hadis daha önce 1486 no'lu hadiste geçmiş ve sahih olduğu belirtilmişti. (Çeviren)

Ne güzel söylemişler:

“Yalnızlığım la dostluk kurdum ve evime kapandım,

Böylece dostluğum sürekli hâle geldi ve mutluluğum arttı.

Ve zaman terbiye etti beni, dolayısıyla umursamıyorum artık!

Terk edip bıraktım herkesi; ne ziyaret

ediliyorum ne de ziyarete gidiyorum,

Hayatta olduğum sürece bir gün olsun soracak da değilim:

‘Ordu harekete geçti mi yahut emir geldi mi?’ diye!”

٢٨٩٤ - وَجَذْتُ النَّاسَ: أَخْبِرْ، تَقْلِي.

2894- İnsanları, ‘Sına da bir gör, nefret edip uzaklaşsın’ vaziyetinde gördüm.

Zerkeşî *Leâli*’de şöyle demektedir:¹⁰⁴⁴ İbn Adiy’in *el-Kâmil*’de Ebu’d-Derdâ kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. İsnadında da **zayıf** biri vardır.¹⁰⁴⁵ Ancak bu hadisi destekleyici mahiyette, benzer manada daha başka rivayetler de vardır. Bunlardan biri de şöyledir: **“İnsanlar, yüz adet deve gibidirler; içlerinde binmeye elverişli tek bir tane bile bulamazsın.”**¹⁰⁴⁶ Rivayette geçen “تَقْلِي/taklih” kelimesi, lâm harfinin kesreli (*taklih*) ve fehtalı (*takleh*) okunuşuyla “يَقْلِي - قَلَى/kalâ - yaklîhi” fiilinden türetilmiştir. Kelimenin sonundaki “ha” harfi ise *sekt* (yani duraklama hâlinde kelimenin son harfinin harekesini belirtmek) içindir. Manası ise *el-Fâik*’te geçtiği üzere şöyledir:¹⁰⁴⁷ İnsanlar hakkında bu sözün söylendiğini gördüm/tespit ettim. Yani sınanıp denenmesi durumunda içlerinde tutum ve davranışından tiksiniLMeyecek hiç kimse yoktur.¹⁰⁴⁸

1044 Zerkeşî, *Leâli*, s. 111-112, h.nr: 46.

1045 İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 210, ravi nr: 277.

1046 Buhârî, Rikâk 35; Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 232.

1047 Bk. Zemâhşerî, *el-Fâik*, III, 223.

1048 Buraya kadarki rivayet ve açıklamalar daha önce 151 no’lu rivayette ayrıntısıyla ele alınmıştı.

٢٨٩٥- وَصِيَّتِي وَمَوْضِعُ سِرِّي وَخَلِيفَتِي فِي أَهْلِي وَخَيْرٌ مَنْ أَخْلَفَ بَعْدِي عَلَيَّ
بْنُ أَبِي طَالِبٍ.

2895- Benim vasiyetim, sır küpüm, ailemdeki halifem ve benden sonra geride bıraktıklarımın en hayırlısı Ali b. Ebî Tâlib'dir.

Sağânî'nin *ed-Dürrü'l-multakat*'ta dediği gibi bu rivayet uydurmadır ve Şia'nın iftiralarından biridir.¹⁰⁴⁹

٢٨٩٦- الْوُدُّ وَالْعَدَاوَةُ يَتَوَارَثُ.

2896- Sevgi de düşmanlık da nesilden nesile miras olarak aktarılır.

Askerî'nin Ebû Bekir es-Sıddîk'tan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Taberânî de bunu Ebû Bekir *radıyallahu anh*'dan rivayet etmektedir.¹⁰⁵⁰ Ayrıca Ebû Bekir eş-Şâfiî de bu hadisi yine Ebû Bekir *radıyallahu anh*'dan “*بِتَوَارَثَانْ/Sevgi ve düşmanlığın her ikisi de nesilden nesile miras olarak aktarılır*” lafzıyla nakleder.¹⁰⁵¹ Keza bu konuda Râfi' b. Hadîc'den merfu olarak aktarılan bir hadisin lafzı da şöyledir: “*Sevgi, İslâm'da nesilden nesile miras olarak aktarılır.*”¹⁰⁵² Hâkim'in Ufeyr kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı ise şudur: “*Sevgi nesilden nesile miras olarak aktarılır, aynı şekilde kin ve nefret de nesilden nesile miras olarak aktarılır.*”¹⁰⁵³

Öte yandan Beyhakî'nin rivayetine göre Ebû Bekir, Araplardan arkadaşlık ettiği Ufeyr isimli bir zata “Ey Ufeyr! Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sevgiye dair ne buyurduğunu işitmiştin?” diye sordu. O da

1049 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *el-Masnû'*, s. 204, h.nr: 389.

1050 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVII, 189, h.nr: 507.

1051 Ebû Bekir eş-Şâfiî, *el-Gaylâniyyât*, s. 149, h.nr: 111.

1052 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IV, 279, h.nr: 4419. Heysemî bu rivayetin isnadındaki Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî'nin zayıf biri olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, X, 280, h.nr: 18018) -Çeviren-

1053 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 194, h.nr: 7343. Hâkim hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmişse de Zehebî rivayetin isnadında Abdurrahmân b. Ebî Bekir el-Müleykî adında vâhî bir ravinin yer aldığını, ayrıca inkıtâ (kopukluk) bulunduğunu vurgulamaktadır. (Bk. İbnü'l-Mulakkın, *Muhtasaru Telhîsi'z-Zehebî*, VI, 2711, h.nr: 914) Bu ravi, Taberânî ve Ebû Bekîr eş-Şâfiî'nin rivayetlerinde de yer almaktadır. (Çeviren)

şu cevabı verdi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sevgi hakkında şöyle buyurduğunu işittim: **“Sevgi nesilden nesile miras olarak aktarılır, aynı şekilde düşmanlık da nesilden nesile miras olarak aktarılır.”**¹⁰⁵⁴ Ayrıca bu rivayet, dillerde meşhur olan şu atasözüyle aynı manaya gelmektedir: **“Babalar arasındaki sevgi, çocuklar arasındaki ilişki bağıdır.”**¹⁰⁵⁵

٢٨٩٧- الْوَرْدُ الْأَبْيَضُ خُلِقَ مِنْ عَرَقِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَالْأَخْمَرُ مِنْ عَرَقِ جِبْرِيلَ، وَالْأَضْفَرُ مِنْ عَرَقِ الْبَرَاءِ.

2897- Beyaz gül Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in terinden, kırmızı gül Cebrail'in terinden, sarı gül ise Burak'ın terinden yaratılmıştır.

Nevevî bu rivayetle ilgili olarak **“Sahih değildir”** demektedir. Ayrıca bu rivayet daha önce “*إِنَّ الْوَرْدَ خُلِقَ مِنْ عَرَقِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ*”/Şüphesiz gül, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in terinden yaratılmıştır...” hadisinde de geçmişti.¹⁰⁵⁶

٢٨٩٨- الْوُضُوءُ عَلَى الْوُضُوءِ نُورٌ عَلَى نُورٍ.

2898- Abdest üzere abdest almak nur üstüne nurdur.

Gazzâlî bu rivayeti *İhyâ*'da zikretmekte; *İhyâ* hadislerini tahrir eden Irâkî ise “Buna vâkıf olamadım” demektedir.¹⁰⁵⁷ Bu hususta Münzirî de ondan önce benzer bir değerlendirme yapmaktadır.¹⁰⁵⁸ Hafız İbn Hacer ise **zayıf bir hadis** olduğunu söylemektedir.¹⁰⁵⁹ Rezîn de bunu *Müsned*'inde

1054 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 296, h.nr: 7519. Bu rivayetin isnadında da Abdurrahmân b. Ebî Bekir el-Müleykî geçmektedir. Dolayısıyla bu rivayet de bundan önceki rivayetlerle ilgili değerlendirmeye tâbidir. (Çeviren)

1055 Bu rivayet daha önce 2274 no'lu hadis olarak ele alınmıştı.

1056 Bk. 298 no'lu rivayet.

1057 Gazzâlî, *İhyâ*, I, 135; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 159, h.nr: 6. Irâkî'nin eserinin elimizdeki nüshasında, Irâkî'nin “Bunun bir aslını bulamadım” dediği kaydedilmiştir. (Çeviren)

1058 Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 98, h.nr: 315. Münzirî “Bunun Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözü olarak bir aslı olduğunu hatırlamıyorum. Seleften birinin sözü olabilir. Vallahu a'lem” demektedir. (Çeviren)

1059 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 234.

rivayet eder. Ayrıca daha önce bu manada şöyle bir hadis geçmişti: **“Kim abdest üzerine abdest alırsa Allah, bu sebeple ona on iyilik yazar.”**¹⁰⁶⁰

٢٨٩٩- الْوُضُوءُ مِمَّا خَرَجَ وَلَيْسَ مِمَّا دَخَلَ.

2899- Abdest, (vücuttan) çıkanlardan dolayı alınır, (vücuda) girilenlerden dolayı değil!

Dârekutnî, Beyhakî ve Ebû Nuaym'ın **zayıf bir isnadla** İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁶¹ Saîd b. Mansûr ise bu hadisi İbn Abbâs'tan merfu; Ömer b. el-Hattâb'dan ise mevkuf (kendi sözü) olarak rivayet etmektedir. Aslolan da İbn Adiy'in dediği gibi mevkuf olmasıdır.¹⁰⁶² Nitekim Beyhakî'nin “Merfu olarak sabit değildir” şeklindeki değerlendirmesi de bu manaya gelmektedir.¹⁰⁶³

Öte yandan Taberânî de bu rivayeti, ilkinden daha **zayıf bir isnadla** Ebû Ümâme'den mevkuf olarak nakleder.¹⁰⁶⁴ Yine Dârekutnî *Garâibü Mâlik*'de zayıf bir isnadla İbn Ömer'den şu lafızla aktarır: “Abdesti sadece ön veya arkadan çıkanlar bozar. Oruç ise bunun tersinedir.”¹⁰⁶⁵ Buhârî de “Oruç bozan şeyler, (vücuda) giren şeylerden dolayıdır, (vücuttan) çıkan şeylerden dolayı değil” sözünü **muallak olarak** İbn Ömer ve İkrime'nin kendi sözleri şeklinde nakleder.¹⁰⁶⁶ Şu da var ki (oruçla ilgili) bu hadis Ebû Ya'lâ'da Âişe *radıyallahu anhâ*'dan gelen merfu bir rivayet olarak geçmektedir.¹⁰⁶⁷

1060 Bk. 2448 no'lu hadis.

1061 Dârekutnî, *Sünen*, I, 276, h.nr: 553; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 320; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 187, h.nr: 568. Hadisin zayıf olduğuna dair bk. İbnü'l-Mulakkın, *el-Bedrü'l-munîr*, II, 423; Sehâvî, *Makâsıd*, V, 320 vd., h.nr: 1283. (Çeviren)

1062 Bk. Suyûtî, *ed-Dürerü'l-müntesira*, s. 203, h.nr: 440.

1063 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 187, h.nr: 567.

1064 Tâberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 210, h.nr: 7848.

1065 Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, I, 37. Ancak Zeylaî'nin nakline göre Dârekutnî bu rivayetin isnadında zayıf bir ravi bulunduğunu vurgulamaktadır. (Çeviren)

1066 Buhârî, *Savm* 32.

1067 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, 75, 365, h.nr: 4602, 4954. Ancak bu rivayet zayıftır. Bilgi için bk. Heysemî, *Mecma'*, III, 167, h.nr: 4970; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaife*, II, 278, h.nr: 961. (Çeviren)

٢٩٠٠- الْوُضُوءُ قَبْلَ الطَّعَامِ يُنْفِي الْفَقْرَ، وَبَعْدَهُ يُنْفِي اللَّحْمَ وَيُصَحِّحُ الْبَصَرَ.

2900- Yemekten önce el yıkamak fakirliği yok eder; yemekten sonra el yıkamak ise insanın etini arındırır ve gözü (görme kuvvetini) düzeltir.

Sağânî bu rivayetin **uydurma** olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁶⁸

٢٩٠١- الْوُضُوءُ قَبْلَ الطَّعَامِ حَسَنَةٌ، وَبَعْدَ الطَّعَامِ حَسَنَاتٌ.

2901- Yemekten önce el yıkamak bir iyilik (hasene); yemekten sonra ise iyiliklerdir.

Hâkim'in *Târîh*'inde Âişe *radiyallahu anha* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰⁶⁹

٢٩٠٢- وَاضِعُ الْعِلْمِ عِنْدَ غَيْرِ أَهْلِهِ كَمُقَلِّدِ الدُّرِّ أَغْنَاكَ الْخَنَازِيرَ.

2902- İlmi, layık olmayanlara veren kimse, domuzlara inci gerdanlık takan kimse gibidir.

1068 Sağânî, *Mevzûât*, s. 66, h.nr: 113. Ancak Sağânî'nin bu eserinin basılı nüshasında sadece yemekten önce abdest almaktan bahsedilmekte ve bu fiilin "küçük günahları sildiği ve gözleri düzelttiği" belirtilmektedir. Fettenî ise yine bu rivayeti "**Yemekten önce el yıkamak, fakirliği yok eder; yemekten sonra el yıkamak ise küçük günahları siler ve gözleri açar**" lafızıyla Sağânî'ye dayandırmaktadır. (Bk. Fettenî, *Tezkiratü'l-Mevzûât*, s. 141) Kuzâî de rivayeti bu lafızla nakleder. (Bk. *Müsnedü's-Şihâb*, I, 205, h.nr: 310) Dolayısıyla burada "**küçük günahları siler**" ifadesi, Aclûnî'nin metninde "**insanın etini arındırır**" şekline dönüşmüştür. Bunun müstensihten kaynaklanan bir yazım yanlışı olduğu kanaatindeyiz. Öte yandan her ne kadar Sağânî bu rivayeti uydurma saymışsa da bunu sadece zayıf sayan âlimler de vardır. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 433, h.nr: 1; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 155, h.nr: 2) *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1069 Deylemî, *Firdevs*, IV, 426, h.nr: 7241. İsnadında Hakem b. Abdullah adında yalancılıkla itham edilen metrûk bir ravi vardır. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 376) Ayrıca ondan rivayette bulunan İsa b. İbrahim b. Tahmân el-Hâşimî'nin metrûk biri olduğu belirtilmektedir. Bu itibarla hadis uydurma sayılmıştır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, X, 307-308, h.nr: 4763) -Çeviren-

Bu hadisi İbn Mâce ve *Câmiu beyâni'l-ilm'*inde İbn Abdilberr, Hafs b. Süleyman hadisi olarak Enes'ten merfu şekilde ve şu ziyade ile rivayet etmişlerdir: **“İlmi, layık olmayanlara veren kimse, domuzların boynuna mücevher, inci ve altın gerdanlık takan kimse gibidir.”**¹⁰⁷⁰ Ahmed b. Hanbel'in *Züh'd*'de, ayrıca İbn Asâkir'in *İkrime*'den rivayetlerine göre İsa b. Meryem *aleyhissalatü vesselâm* şöyle demektedir: “Ey havariler topluluğu! İncileri domuzlara atmayın. Çünkü domuzlar incilerden hiçbir şey yapamaz, üretmez. Hikmeti (ilmi) de onu arzu etmeyene vermeyin. Zira hikmet, inciden daha hayırlıdır; onu arzu etmeyen kimse ise domuzdan daha şerlidir.”¹⁰⁷¹

٢٩٠٣- وَضَعَ الْجَنَاءِ مَعَ الْمَيِّتِ فِي الْقَبْرِ.

2903- Kabre ölüyle birlikte kına koymak.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir: Pek çok insan bunu âdet hâline getirmiş olmasına rağmen sünnete aykırı bir tutumdur. Bunu yapan yahut insanların yapmasını güzel ve meşru gören ilk kişi, İbn Asâkir'in Ma'rûf el-Hayyât kanalıyla Vâsile'den naklettiği şu rivayete dayanmış olabilir: **“Size kınayı tavsiye ediyorum. Zira o, başlarınızı nurlandırır, kalplerinizi temizler ve cinsel kuvvetinizi artırır. Ayrıca kabirde de sizin lehinize şahitlik eder.”**¹⁰⁷² Suyûtî “Ma'rûf el-Hayyât, ciddi manada münkerü'l-hadis biridir” demektedir.¹⁰⁷³ Ben de (Gazzî) derim ki: Bu hadis sabit olsa bile, kabre kına koymanın meşruiyetine dair bir delil sayılamaz. Çünkü burada kastedilen, ak saçları kına ile boyamanın, bunu yapan kimseye kabirde şahitlik edecek bir amel olmasıdır.¹⁰⁷⁴

1070 İbn Mâce, Sünnet 17. Daha önce bu hadis 1665 no'lu rivayette ayrıntısıyla ele alınmış ve değerlendirilmişti.

1071 Ahmed b. Hanbel, *Züh'd*, s. 78, h.nr: 479; İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, XLVII, 459.

1072 İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, XLIII, 566, h.nr: 9411.

1073 Buradaki Ma'rûf el-Hayyât, *Keşfü'l-hafâ*'da yanlışlıkla Ma'rûf el-Hannât olarak kaydedilmiştir. Biz bunu düzelterek çeviriye yansıtmayı uygun gördük. Ayrıca bu ravi hakkındaki ayrıntılı bilgi için bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, IV, 144, ravi nr: 8658. (Çeviren)

1074 Gazzî, *İtkân*, II, 683, h.nr: 2241.

٢٩٠٤- وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ.

2904- Mü'min kul, din kardeşine yardım ettiği sürece, Allah da o kula yardım eder.

Bu, Müslim'in Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği hadisin bir kısmıdır. Lafzın tamamı ise şöyledir: *"Kim bir mü'minin dünya sıkıntılarından birini giderirse, Allah da onun kayamet günündeki sıkıntılarından birini giderir. Bir kimse darda kalana kolaylık gösterirse, Allah da ona hem dünyada hem de ahirette kolaylık gösterir. Bir kimse, bir Müslümanın ayıbını örterse, Allah da onun dünya ve ahiretteki ayıplarını örter. Mü'min kul, din kardeşine yardım ettiği sürece, Allah da o kula yardım eder. Bir kimse ilim elde etmek için bir yola girerse, Allah da ona cennetin yolunu kolaylaştırır. Bir topluluk, Allah'ın evlerinden birinde toplanıp Allah'ın Kitabı'nı okur ve onu aralarında müzakere eder, anlayıp kavramaya çalışırlarsa, üzerlerine sekînet iner ve kendilerini rahmet kaplar. Melekler onları kuşatırlar, Allah Teâlâ da onları kendi katında bulunanların arasında anar. Amelinin kendisini geride bıraktığı kişiyi, nesebi öne geçiremez."*¹⁰⁷⁵

٢٩٠٥- وَاللَّهُ مَا بَيْنَ خَلْقِ آدَمَ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ أَمْرٌ أَكْثَرُ مِنَ الدَّجَالِ.

2905- Allah'a yemin olsun ki, Âdem'in yaratıldığı andan kıyame-tin kopacağı ana kadar Deccâl'den daha büyük bir mesele yoktur.

Ahmed b. Hanbel bu hadisi Hişâm b. Âmir kanalıyla rivayet etmektedir.¹⁰⁷⁶

٢٩٠٦- وَاللَّهُ إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً.

2906- Allah'a yemin olsun ki günde yetmiş defadan fazla Allah'tan beni bağışlamasını diler, tevbe ederim.

Buhârî'nin Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰⁷⁷

1075 Daha önce 2640 no'lu hadis olarak da ele alınan bu rivayetin kaynakları için bk. Müslim, Zikir 38; Ebû Dâvûd, Edeb 67; Tirmizî, Hudûd 3, Birr 19; İbn Mâce, Sünnet 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 393, h.nr: 7427.

1076 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 187, h.nr: 16255. *Müsned*'i tahkik ve tahrir eden Şuayb el-Arnâut ve ekibinin değerlendirmesine göre sahih bir hadistir. (Çeviren)

1077 Buhârî, Daavât 3; Tirmizî, Tefsîru sûre (47); İbn Mâce, Edeb 57.

٢٩٠٧- وَاللّٰهُ، لَهِ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ مِنْ رَجُلٍ كَانَ فِي سَفَرٍ فِي فَلَاةٍ مِنْ الْأَرْضِ، فَأَوَى إِلَى ظِلِّ شَجَرَةٍ فَنَامَ تَحْتَهَا وَاسْتَيْقَظَ فَلَمْ يَجِدْ رَاحِلَتَهُ فَأَتَى سَرَقًا، فَصَعِدَ عَلَيْهِ، فَأَشْرَفَ فَلَمْ يَرَ شَيْئًا، ثُمَّ أَتَى آخَرَ فَأَشْرَفَ، فَلَمْ يَرَ شَيْئًا، فَقَالَ: أَرْجِعْ إِلَى مَكَانِي الَّذِي كُنْتُ فِيهِ، فَأَكُونُ فِيهِ حَتَّى أَمُوتَ، قَالَ: ” فَذَهَبَ، فَإِذَا بِرَاحِلَتِهِ تَجُرُّ خِطَامَهَا ” قَالَ: ” فَاللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ مِنْ هَذَا بِرَاحِلَتِهِ.

2907- Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın, kulunun tevbe etmesinden dolayı duyduğu sevinç ve mutluluk şu anlatacağım kişinin yaşadığı sevinçten çok daha fazladır: Adam ıssız bir çölde yolculuk yaparken bir ağacın gölgesine sığınır ve altında uyuyakalır. Uyanınca da bineğini bulamaz. Derken bineğini bulma umuduyla bir tümseğin üzerine çıkıp bakınır ancak hiçbir şey görmez. Daha sonra başka bir tümseğin üzerine çıkıp etrafa bakınır, yine bir şey göremez. Sonra da kendi kendine “Daha önce bulunduğum mekânıma döneyim de orada öleyim” der. Oraya gidince de bineğinin, yularını sürükler vaziyette karşısında durduğunu görür. Allah'a yemin olsun ki, Allah'ın, kulunun tevbe etmesinden dolayı duyduğu sevinç ve mutluluk, bu adamın devesini bulduğu andaki sevinç ve mutluluğundan çok daha fazladır.

Ahmed b. Hanbel ve Müslim'in Nu'mân b. Beşîr yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁷⁸

٢٩٠٨- وَاللّٰهُ لَا يُؤْمِنُ، وَاللّٰهُ لَا يُؤْمِنُ، وَاللّٰهُ لَا يُؤْمِنُ، الَّذِي لَا يَأْمُنُ جَارُهُ بِوَاقِعَةٍ.

2908- Komşusu, yapacağı fenalıklardan emin olamayan kimse vallahi iman etmiş olmaz, vallahi iman etmiş olmaz, vallahi iman etmiş olmaz.

Ahmed b. Hanbel ve Buhârî'nin Ebû Şüreyh kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁷⁹

1078 Müslim, Tevbe 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 374, h.nr: 18423. Aynı manada farklı sahâbîlerden gelen rivayetler için bk. Buhârî, Daavât 4, Tevhîd 15, 35, 55; Müslim, Tevbe 1, 7, 8, Zikir 2, 19; Tirmizî, Zühd 51, Daavât 131; İbn Mâce, Edeb 58.

1079 Buhârî, Edeb 29; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 293, h.nr: 16372; Hâkim,

۲۹۰۹- وَلَا رَاۡدَ لِمَا قَضَيْتَ.

2909- Senin hükmettiğini reddedecek yoktur.

Namazdan sonraki zikirle ilgili hadiste rivayet edilmektedir. Ayrıca Abd b. Humeyd de bunu *Müsned*'inde Muğîre b. Şu'be'nin kâtibi Revvâd'dan nakletmektedir. Revvâd "Muğîre, Muâviye'ye hitaben bana imla ettirdiği bir mektubunda 'Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* her namazın ardından şöyle dua ederdi" diye yazmamı emretti" dedikten sonra meşhur hadisi zikreder. Ancak hadisteki "**Senin engellediğini verecek yoktur**" cümlesini hafzetmiştir. Taberânî ise bunu "**Senin engellediğini verecek yoktur**" cümlesini hafzetmeksizin **sahih bir isnadla** Abdülmelik'ten rivayet eder.¹⁰⁸⁰ Sehâvî de bunu Ebû Saîd el-Kencerûzî'nin *Fevâid*'inde bu şekilde rivayet etmektedir. Dolayısıyla bu rivayeti inkâr eden kimse kusur etmiş olur.¹⁰⁸¹

۲۹۱۰- وَلَا يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ.

2910- Senin düşman olduğun kimse asla izzet ve şeref bulamaz.

Bu cümle, kunut duasında "وَتَعَالَيْتَ/gözettiklerin için de beni de gözet" ifadesinden önce zikredilmektedir.¹⁰⁸² Bu şekilde meşhur olmuş ve pek çok âlim de kitaplarında söz konusu cümleyi ilave ederek bu rivayete yer vermişlerdir. Hatta Beyhakî bunu Hasan ve Hüseyin b. Ali *radiyallahu anhümâ*'dan merfu bir hadis olarak rivayet etmektedir. Ancak doğru olanı, Hasan *radiyallahu anh*'ın hadisi olmasıdır. Nitekim Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'deki rivayetine göre Hasan b. Ali *radiyallahu anhümâ*

Müstedrek, IV, 182, h.nr: 7299.

1080 Taberânî, *ed-Duâ*, s. 217, h.nr: 686. Hadisin sahih olduğuna dair bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 513.

1081 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 322-323, h.nr: 1284.

1082 Ebû Dâvûd, *Salât* 338. Rivayetin tamamı şöyledir: "Ey Allah'ım! Hidayete erdirdiklerin içerisinde beni de hidayete erdir. Afiyet verdiklerin arasında bana da afiyet ver. Gözettiklerinin içinde beni de gözet. Verdiğin şeylerde benim için bereket kıl. Takdir ettiklerinin şerrinden beni koru. Şüphesiz sen takdir edersin; senin takdirine karşı gelinmez. Senin dost edindiğin kişi asla zillete düşmez, senin düşman olduğun kimse da asla izzet ve şeref bulamaz. Rabbimiz! Senin hayrın pek çoktur ve sen sana lâyık olmayan şeylerden münezzehsin." (Çeviren)

“Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana vitir kunutunda okuyacağım birtakım kelimeler öğretti” dedikten sonra bu hadisi söz konusu ziyade ile birlikte aktarmaktadır.¹⁰⁸³ Fakat rivayetlerin çoğunda bu ziyade yer almamaktadır.¹⁰⁸⁴

٢٩١١- الْوَلَدُ سِرُّ أَبِيهِ.

2911- Çocuk, babasının sırrıdır.

Sehâvî *Makâsıd*’da “Bunun bir aslı yoktur” demiştir. Suyûtî de Zerkeşî’nin görüşüne uyarak aynı şekilde rivayetin bir aslı olmadığını ifade etmekte; Sağânî ise uydurma olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁸⁵

Öte yandan Dîrînî de *ed-Dürerü’l-multekata* isimli eserinde bu rivayetin yorumuna dair şunları söylemektedir: Çocuk büyüdüğü vakit, babasının vasıflarından bazılarını öğrenmekte, birtakım huylarını da (farkında olmadan) çalabilmektedir. Hatta insan, arkadaşlık kurduğu kişinin iyi ve kötü huylarından bir kısmını çalabilmektedir. Ne güzel söylemişler:

“Kişiyi sorma, sor arkadaşını!

Zira her arkadaş, rehber edinir arkadaşını!”

Yine bu konuyla alakalı bir beyit de şöyledir:

“Adiy, cömertlikte babasının izinden gitti.

Babasına benzeyen kimseye de (annesine) zulmetmez!”¹⁰⁸⁶

1083 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, III, 73, h.nr: 2701; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, II, 296, h.nr: 3138. Hadisin bu ilavesinin sabit olduğuna dair bk. İbn Hacer, *et-Telhîsu’l-habîr*, I, 449. (Çeviren)

1084 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 323-324, h.nr: 1285.

1085 Zerkeşî, *Leâli*, s. 211, h.nr: 20; Sehâvî, *Makâsıd*, V, 326, h.nr: 1286; Suyûtî, *Dürer*, s. 201, h.nr: 434; Sağânî, *Mevzûât*, s. 37, h.nr: 32.

1086 Burada Adiy b. Hâtim et-Tâî kastedilmektedir. Babası Hâtim et-Tâî ise Araplar arasında cömertliğine ün salmış biridir. Babasına benzeyen kimsenin annesine zulmetmemesi meselesi ise babasına benzediği için, babasının kim olduğu konusunda herhangi bir nesep sorunu yaşamaması açısından ele alınmıştır. (Bk. İbn Akîl, *Şerhu İbn Akîl alâ elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. M. Muhyiddîn Abdülhamîd, Kahire 1980, I, 50, muhakkikin açıklama notu) -Çeviren-

٢٩١٢- الْوَلَدُ سِتْدَ سَنَعٍ سِنِينَ، وَأَسِيرٌ سَنَعٍ سِنِينَ، وَوَزِيرٌ سَنَعٍ سِنِينَ.

2912- Çocuk, ilk yedi yılında efendi, ikinci yedi yılda esir, üçüncü yedi yılda ise vezirdir.

Deylemî'nin Saîd b. Cübeyr¹⁰⁸⁷ kanalıyla rivayet ettiği bir hadis olup ayrıca şöyle bir ziyadesi mevcuttur: **“Eğer yirmi birinci yılında onu hâlâ himaye etmeye ve kendi kanatlarının altında tutmaya razıysan (sen bilirsin)! Aksi hâlde bu hususta Allah Teâlâ ile arandaki mesuliyetten zaten kurtulmuşsun.”**¹⁰⁸⁸

٢٩١٣- الْوَالِدُ أَوْسَطُ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ.

2913- Anne-baba, cennet kapılarının tam ortasıdır.

Tirmizî'nin Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak rivayet ettiği ve **sahih** saydığı bir hadistir.¹⁰⁸⁹

٢٩١٤- الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ، وَلِلْعَاوِرِ الْحَجَرِ.

2914- Çocuk kimin döşeginde doğmuş ise ona aittir. Zina yapanın da çocuk üzerinde hiçbir hakkı yoktur.

1087 *Keşfü'l-hafâ*'da bu şekilde kaydedilmiş olan isim Deylemî ve diğer kaynaklarda Ebû Cebîre b. Mahmûd b. Cebîre olarak kaydedilmektedir. Doğrusu da Ebû Cebîre olmasıdır. (Çeviren)

1088 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 170, h.nr: 6104; Deylemî, *Firdevs*, IV, 430, h.nr: 7252. Heysemî bu rivayetin isnadındaki Zeyd b. Cebîre'nin *metrûk* biri olduğunu belirtmektedir. İbnü'l-Cevzî ise hadisin uydurma olduğunu ve isnadında tanınmayan, meçhul kişiler bulunduğunu vurgular. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 177; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 159, h.nr: 13504; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-ş-şeria*, s. 176, h.nr: 24; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 479, h.nr: 50; Elbanî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, XIII, 284, h.nr: 6126) -Çeviren-

1089 Tirmizî, *Birr* 3; İbn Mâce, *Talâk* 36; Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, XLV, 504, h.nr: 27511; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 167, h.nr: 425; Hâkim, *Müstedrek*, II, 215. Tirmizî bu rivayet hakkında **sahih** dediği gibi Hâkim ve Zehebî de aynı şekilde **sahih** hükmünü vermektedirler. (Çeviren)

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁹⁰ Münâvî bu hadis hakkında şunları söylemektedir: "Bu, yirmi küsur sahabî yoluyla gelmiş, mütevatir bir hadistir."¹⁰⁹¹

٢٩١٥- الْوَلَدُ مِنْ كَنْبِ الْوَالِدِ.

2915- Çocuk, anne-babasının kazancındandır.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta İbn Ömer yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰⁹²

٢٩١٦- الْوَلَدُ مَبْخَلَةٌ مَجْنُونَةٌ.

2916- Çocuk, cimrilik ve korkaklık sebebidir.¹⁰⁹³

İbn Mâce'nin rivayetine göre, Abdullah b. Selâm¹⁰⁹⁴ "Hasan ve Hüseyin, yarış hâlinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e doğru koştular,

1090 Buhârî, Büyû' 3; Müslim, Radâ' 36; Mâlik, *Muvattâ*, Akdiye 20.

1091 Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 377.

1092 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 219, h.nr: 6766. Bu manada Hz. Âişe'den gelen başka bir hadis de mevcuttur. (Bk. Ebû Dâvûd, Büyû' 79; İbn Mâce, Ticârât 1; Nesâî, Büyû' 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 40, h.nr: 24032) Bu rivayet sebebiyle hadis en azından *hasen* seviyesine yükselmektedir. (Bk. Münâvî, *Teysir*, II, 487; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahiha*, V, 537, h.nr: 2414) -Çeviren-

1093 Daha önce 1495 no'lu hadiste de geçtiği üzere bu hadis, "**Çocuk, korkaklığın ve cimriliğin çokluğuna/artmasına yol açar**" şeklinde de anlaşılmıştır. Çocuğun, cimrilik, korkaklık ve -hatta ileriki rivayetlerde geçeceği üzere- *cehalet* ve *hüzün* sebebi sayılması ise şu şekilde açıklanmıştır: Çoluk-çocuğun nafaka ve ihtiyacını karşılama gerekçesi, kazanılan malı hayır yolunda harcamaya engel oluşturabilir, dolayısıyla cimrilik sebebidir. Keza çocuk, hicret ve cihad gibi cesaret isteyen hususlarda daha korkak ve çekingen davranmanın sebeplerinden biridir. Yine çoluk-çocuğun nafakasını temin etme telaşı, ilim tahsili yolundaki yolculuklara ve gayrete engel olduğu için cehaletin sebebi sayılmıştır. Hüzün sebebi olması da hastalandığında yahut anne-babasının gücünün yetmediği bir şey istemesi durumunda veya büyüyüp de anne babasına asi davrandığında ebeveynin üzülmelerine yol açması şeklinde izah edilmiştir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 403) -Çeviren-

1094 Tespitlerimize göre Aclûnî bu hadisle ilgili değerlendirmeyi Sehâvî'den almış gözükmektedir. Orada da bu isim Yusuf b. Abdullah b. Selâm olarak kayıtlıdır.

Allah Rasûlü de her ikisini kucakladı..." dedikten sonra bu cümleyi zikretmektedir.¹⁰⁹⁵ Askerî ve Hâkim'in Esved b. Halef'ten rivayet ettiklerine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Hasan'ı alıp öptü sonra da bize yönelerek şöyle buyurdu: **"Kuşkusuz çocuk korkaklık, cimrilik -ayrıca zannederim 'cehalet' demişti- sebebidir."**¹⁰⁹⁶ Yine Askerî'nin naklettiğine göre, Eş'as b. Kays şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna vardım. Bana **"Amcanın kızı ne yaptı?"** diye sordu. Ben de "Bir erkek evlat doğurdu. Vallahi onun karşılığında bir doyumluk yiyecek¹⁰⁹⁷ verilmiş olmasını arzu ederdim" dedim. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **"Sen böyle söylesen de onlar korkaklık ve cimrilik sebebidir. Ama aynı zamanda onlar göz aydınlığı ve gönül meyyesidir."**¹⁰⁹⁸ Keza Askerî'ye ait bir diğer rivayette de Ömer b. Abdülazîz'in şöyle dediği nakledilmiştir: Saliha kadın Havle bint Hakîm, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, kucağında Hasan veya Hüseyin ile çıktığını ve şöyle buyurduğunu aktarmıştır: **"Siz insanı korkak eder, cahil bırakırsınız. Siz aynı zamanda Allah'ın lütfettiği reyhanlardsınız."**¹⁰⁹⁹ Ayrıca Ebû

(Bk. *Makâsîd*, V, 326, h.nr: 1287) Ancak her iki isim de bu hadisin ravisi değildir. Kaynaklarda bu hadisin ravisi Ya'lâ b. Mürre el-Âmirî olarak kayıtlıdır. (Çeviren)

1095 İbn Mâce, Edeb 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 104, h.nr: 17562. Bu hadisin ravilerinin güvenilir, dolayısıyla isnadının sahih olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 54, h.nr: 16617; Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, IV, 99) -Çeviren-

1096 Hâkim, *Müstedrek*, III, 335, h.nr: 5284.

1097 Buradaki kelime *Keşfü'l-hafâ*'da ve onun temel kaynağı Sehâvî'nin *Makâsîd*'inde "yedi" anlamına gelen ve bağlamı itibarıyla anlamsız olan "سبعة/seb'a" lafzıyla kaydedilmiştir. (Bk. *Makâsîd*, V, 328) Ancak rivayetin daha başka kaynaklardaki farklı lafızlarına bakıldığında, Eş'as b. Kays, Allah Rasûlü'nün huzuruna girdiği sırada onun ve ashâbının aç olduklarını yüzlerinden okuduğunu belirtmekte ve doğan çocuğunun yerine "onları doyuracak miktarda bir yiyeceğinin -bir rivayette de: bir leğen ekmek ve et olmasını-" arzuladığını ifade etmektedir. (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, I, 236, h.nr: 646; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 266, h.nr: 7596; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 409, h.nr: 10551) Dolayısıyla ilgili kelimenin "bir doyumluk yiyecek" anlamındaki "شَبْعَة/şeb'a" şeklinde olması daha makul gözükmektedir. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1098 Benzer lafızlar için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, I, 236, h.nr: 646; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 266, h.nr: 7596; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 409, h.nr: 10551

1099 Tirmizî, Birr 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 293, h.nr: 27314; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXIV, 239, h.nr: 609; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 340, h.nr:

Ya'îla ve Bezzâr'ın **zayıf bir isnadla** Ebû Saîd'den rivayet ettikleri hadisin lafzı da şöyledir: **“Çocuk, gönül meyvesidir. Ama aynı zamanda da cimrilik, korkaklık ve hüznün sebebidir.”**¹¹⁰⁰

٢٩١٧- الْوَلَدُ يُشْبِهُ أَخَوَالَهُ.

2917- Çocuk dayılarına benzer.

Deylemî bu hadisi Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **“Nutfeleriniz için denginiz olan yerleri talep edin. Zira kişi bazen dayılarına çeker.”**¹¹⁰¹ Nitekim bu hadis daha önce **“تَحَيَّرُوا”** *Nutfeleriniz için kadının hayırlısını seçin* rivayetinde geçmişti.¹¹⁰² İbn Âdiy ve İbn Asâkir'in yine Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: **“Nutfeleriniz için (kadının) hayırlısını seçin. Çünkü kadınlar kendi erkek ve kız kardeşlerinin benzerlerini (onlara çeken çocukları) doğururlar.”**¹¹⁰³

Bu konudaki sahih bir hadis de şöyledir: **“Eğer erkeğin (erlik) suyu öne geçerse, çocuk babasına çeker. Şayet kadının suyu öne geçerse, o zaman da annesine çeker. Hangisininki öne geçerse, çocuk ona benzer.”**¹¹⁰⁴ Öte yandan Tirmizî'nin Câbir'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Sa'd b. Ebî Vakkâs'a **“Bu benim dayı tarafımdandır. Herkes bana kendi dayısını gösterebilir.”** buyurmuştur.¹¹⁰⁵

20863. Tirmizî, Taberânî ve Beyhakî'deki lafızda buradakine ilave olarak **“cimri yaparsınız”** ifadesi de yer almaktadır. Ahmed b. Hanbel'de ise **“cahil bırakırsınız”** ifadesi yerine **“cimri yaparsınız”** ifadesi geçmektedir. Öte yandan Tirmizî, “Ömer b. Abdülazîz'in Havle'den hadis işittiğini bilmiyoruz” diyerek ilgili rivayetin munkatı olduğuna işaret etmektedir. (Çeviren)

1100 Ebû Ya'îla, *Müsned*, II, 305, h.nr: 1032; Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, II, 378, h.nr: 1892.

1101 Bu rivayetin zayıf ravilere dayanan tariklerle rivayet edildiğine dair bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 251, h.nr: 331. (Çeviren)

1102 Bk. 960 no'lu rivayet.

1103 İbn Âdiy, *el-Kâmil*, VI, 423; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LII, 362, h.nr: 6275. Bu rivayetin son derece zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 124-125, h.nr: 1012. (Çeviren)

1104 Benzer lafızla gelen hadisler için bk. Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr* 51; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 114, h.nr: 12057.

1105 Tirmizî, *Menâkıb* 27. Tirmizî'nin izahına göre, Hz. Peygamber'in annesi gibi

Ayrıca bu manada daha önce “أَخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ”/ *Bir kavmin kız kardeşinin oğlu, kendilerindendir*” hadisi de geçmişti.¹¹⁰⁶

٢٩١٨- وَلَدُ الزَّانَا لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ.

2918- Zina mahsulü çocuk (veled-i zina) cennete giremez.

Dillerde dolaşan bir sözdür, ancak aslı yoktur. *Kâmûs* sahibi (Fîrûzâbâdî) *Sifru's-saâde* adlı eserinde “Bu söz bâtıldır” demiştir.¹¹⁰⁷ Ayrıca “لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ وَلَدُ زَانِيَةٍ”/ *Zina çocuğu cennete giremez*” hadisi daha önce geçmişti.¹¹⁰⁸

٢٩١٩- وَلَدُ الزَّانَا شَرُّ الثَّلَاثَةِ إِذَا عَمِلَ عَمَلَ آبَائِهِ.

2919- Zina mahsulü çocuk, eğer anne-babasının yaptığını yaparsa üçünün en kötüsüdür.

Ebû Dâvûd bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmektedir. Bu konuda İbn Mes'ûd ve Âişe *radıyallahu anhâ*'dan gelen hadisler de vardır.¹¹⁰⁹

Sa'd b. Ebî Vakkâs da Zühreoğullarındandı. Bu sebeple Hz. Peygamber onun dayı tarafından olduğunu belirtmektedir. Herkesin kendi dayısını göstermesini istemesi ise hiç kimsenin Sa'd b. Ebî Vakkâs gibi bir dayısı olmadığını göstermek içindir. (Bk. Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, X, 174) -Çeviren-

1106 Bk. 44 no'lu rivayet.

1107 Bk. Fîrûzâbâdî, *Sifru's-saâde*, thk. A. Abdurrahîm es-Sâyih - Ö. Yusuf Hamza, Kahire 1997, s. 277. Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 109-111; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 378, h.nr: 575. (Çeviren)

1108 Aclûnî'nin daha önce geçtiğini söylediği bu rivayet, tespitimize göre 3114 no'lu rivayet olarak ileride geçecektir. (Çeviren)

1109 Ebû Dâvûd, Itk 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 297, h.nr: 24784; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 21, h.nr: 4909; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, X, 285, h.nr: 10674; Hâkim, *Müstedrek*, II, 233, h.nr: 2853-2855; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 100, h.nr: 19993-19995. Hadisin birtakım isnadlarına yönelik tenkitler olmakla birlikte, farklı tarikleri ve başka sahâbîler yoluyla gelen rivayetleri göz önünde bulundurulduğu zaman *hasen* seviyesine yükseldiğine dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 276-280, h.nr: 672. Nitekim daha önce Münâvî de hadisin isnadının *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Teyisr*, II, 483) -Çeviren-

٢٩٢٠- وَيْلٌ لِلتَّاجِرِ مِنْ "بَلَى وَاللَّهِ"، وَيْلٌ لِلصَّائِعِ مِنْ "عَدٍ وَبَعْدَ عَدٍ"

2920- Tâcirin "Elbette vallahi" sözünden çekeceği var! Kuyumcunun da (işini savsaklama niyetiyle söylediği) "yarına, yarından sonra-ya!" sözünden çekeceği var!

Irâkî bu rivayetle ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Bunun bir aslına vâkıf olamadım. Buna benzer bir rivayeti *Müsnedü'l-Firdevs*'in sahibi (oğul Deylemî) Enes'ten isnadsız **bir şekilde** zikretmektedir."¹¹¹⁰

٢٩٢١- وَيْلٌ لِمَنْ لَبَسَ الصُّوفَ وَخَالَفَ قَوْلَهُ فَعَلَهُ.

2921- Yün giyen ve sözü fiiline aykırı düşen kişinin vay hâline!

Ebû Nuaym rivayet etmiştir.¹¹¹¹

٢٩٢٢- وَيْلٌ لِمَنْ لَا يَغْلَمُ، وَيْلٌ لِمَنْ يَغْلَمُ ثُمَّ لَا يَعْمَلُ - ثَلَاثًا.

2922- (Allah Rasûlü) üç defa "Bilmeyenin vay hâline! Bildikten sonra amel etmeyenin de vay hâline!" buyurur.

Ebû Nuaym'ın Huzeyfe kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹¹² Necmüddîn el-Gazzî de bunun Cebele b. Süheym'den **mürsel** olarak şu lafızla rivayet edildiğini belirtir:¹¹¹³ "**Bilmeyenin -ki Allah dileseydi ona**

1110 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 519, h.nr: 1; Deylemî, *Firdevs*, IV, 401, h.nr: 7163. Öte yandan Ukaylî bu rivayetin *münker* olduğunu belirtmekte; Suyûtî de rivayeti uydurma kapsamında değerlendirmektedir. (Bk. Ukaylî, *ed-Duafa*, I, 141, ravi nr: 172; Suyûtî, *Ziyâdât*, s. 505, h.nr: 608) -Çeviren-

1111 Irâkî bu rivayetin Deylemî'nin *Firdevs*'inde Enes kanalıyla gelen bir rivayet olarak geçtiğini; ancak oğul Deylemî tarafından *Müsnedü'l-Firdevs*'te bu rivayetin tahririnin yapılmadığını (yani herhangi bir şekilde isnadının zikredilmediğini) belirtmektedir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1201, h.nr: 2) Tespitimize göre Deylemî'nin *Firdevs*'inde geçen rivayet, Enes kanalıyla değil İbn Abbâs yoluyla gelmektedir. (Bk. Deylemî, *Firdevs*, IV, 401, h.nr: 7162) -Çeviren-

1112 Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 111. İsnadında *yalancı* bir ravi vardır. (Bk. Münâvî, *Teysîr*, II, 484. Ayrıca bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, VI, 522-523) -Çeviren-

1113 Gazzî, *İtkân*, II, 688, h.nr: 2261.

öğretirdi- bir kere vay hâline! Bilip de amel etmeyenin ise yedi kere vay hâline!”¹¹¹⁴

٢٩٢٣- وَيْلَ وَاِدٍ فِي جَهَنَّمَ.

2923- “Veyl” cehennemde bir vadidir.

Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin Ebû Saîd el-Hudrî yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹¹⁵

٢٩٢٤- وَيَّةَ اسْمِ شَيْطَانٍ.

2924- “Veyh” bir şeytanın ismidir.

Aliyyü'l-Kârî şöyle der: “Bu söz, Ömer *radiyallahu anh*'a ve İbrahim en-Nehaî'ye ait bir söz olarak rivayet edilir. Buna göre ‘Sîbeveyh ve Nef-taveyh’ gibi isimler koymak mekruhtur.”¹¹¹⁶ Suyûtî de *Dürer*'de şunları söylemektedir: “Nevkâtî *Muâşeretü'l-ehlîn* isimli eserinde bunu İbn Ömer ve İbrahim en-Nehaî'nin kendi sözleri olarak rivayet etmektedir.”¹¹¹⁷ Öte yandan Suyûtî, *Buğyetü'l-vuât* isimli eserinde Neftaveyh'in biyografisi verirken Yâkût'un şöyle dediğini nakleder: “İbn Bessâm, نَفْطَوَيْه/Neftaveyh olarak bilinen ismi, ‘tı’ harfinin zammeli, ‘vav’ harfinin sakini ve ‘yâ’ harfinin fethalı hâliyle *Neftûyeh* diye harekelemiştir.” Daha sonra Suyûtî bu hususta şunları söyler: “Bu, sonu bu vasıfta olan (veyh diye biten) bütün isimlerin okunuşuna dair muhaddislerin tercih ettikleri bir kullanımdır. Bu okuyuşu tercih etmeleri de ‘veyh’in bir şeytanın ismi’ olduğunu ifade eden bir hadisten dolayıdır. Böyle bir şeyi hoş karşılamadıkları için diğer kullarıma yönelmişlerdir.”¹¹¹⁸ Buradan hareketle söz konusu rivayetin Peygam-

1114 Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 370. Bu hadis İbn Mes'ûd ve Ebu'd-Derdâ'nın kendi sözleri olarak da rivayet edilmektedir. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Züh'd*, s. 131, h.nr: 868; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 131, 211. Ayrıca bk. Gumârî, *el-Müddâvî*, VI, 523-524) -Çeviren-

1115 Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'an* 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 240, h.nr: 11712; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 523, h.nr: 1383; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 508, h.nr: 7467; Hâkim, *Müstedrek*, II, 551, 583, h.nr: 3873, 3972. Hâkim bu rivayetin isnadının sahih olduğunu ifade etmekte, Zehebî de ona muvafakat etmektedir. (Çeviren)

1116 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 379, h.nr: 578.

1117 Suyûtî, *Dürer*, s. 202, h.nr: 439.

1118 Suyûtî, *Buğyetü'l-vuât*, thk. M. Ebu'l-Fadl İbrahim, Lübnan/Sayda, ts., I, 428.

ber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakledilen bir hadis olduğu sonucuna varılabilir. Bu noktaya dikkat edilmelidir!

٢٩٢٥- وَأَيُّ ذَا أَذْوَى مِنَ الْبُخْلِ.

2925- Hangi hastalık cimrilikten daha ağırdır?

Bu hadisi Buhârî ve Müslim, Câbir yoluyla rivayet etmektedirler.¹¹¹⁹

٢٩٢٦- وَيَلْ لِأَقَمَاعِ الْقَوْلِ، وَيَلْ لِلْمَصْرِينَ الَّذِينَ يُصِرُّونَ عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَغْلَمُونَ؛ وَاللَّهُ مَا حَسَنَ اللَّهُ خَلَقَ رَجُلٍ وَخُلُقَهُ فَتَطَعَمَهُ النَّارُ.

2926- Söz hunilerinin vay hâline!¹¹²⁰ Yaptıkları yanlışta bile ısrar eden ısrarcıların vay hâline! Allah'a yemin olsun ki, Allah'ın yaratılışını ve ahlâkını güzelleştirdiği bir kimseyi cehennem yiyemez.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹¹²¹ Bir şair de bunu şu şekilde nazma dökmüştür:

1119 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu hadis Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde geçmemektedir. Ancak Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'inde yer alan bir rivayettir. (Bk. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 111, h.nr: 296. Ayrıca bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 373, h.nr: 8913) Ayrıca Hâkim bu hadisi Ebû Hureyre yoluyla da rivayet etmekte ve hadisin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmektedir. Zehebî de bu değerlendirmeye muvafakat etmektedir. (Bk. Hâkim, *Müstedrek*, III, 242, h.nr: 4965) -Çeviren-

1120 Daha önce 314 no'lu rivayetin tahririnde de geçen bu rivayetin açıklamasında şöyle demiştik: “Burada doğruluğunu araştırmadan ve manasını kavramadan her söze kulak verip aktaranlar, bir sıvıyı sadece bir kaptan diğerine aktarmaya yarayan hunilere benzetilmişlerdir.” (Çeviren)

1121 Taberânî'nin eserinde geçen kısım, hadisin “**Allah'a yemin olsun ki...**” diye başlayan son cümlesidir. (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 37, h.nr: 6780. Bu rivayetin zayıf olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 21, h.nr: 12663) Bu cümlelerin yer almadığı ilk kısmın kaynağı için de bk. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 138, h.nr: 380; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 99, h.nr: 6541; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XIII, 651, h.nr: 14579. Daha önce 314 no'lu rivayetin tahririnde bu hadisin isnadının *ceyyid* olduğu belirtilmişti. Ayrıca bu kısmın sahih olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 140, h.nr: 3413; Heysemî, *Mecma'*, X, 191, h.nr: 17469; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, I, 870-871, h.nr: 482. (Çeviren)

“Rahmet gönderilmiş Ahmed’e dayanan isnadlı
bir haberde bize şu bilgi gelmiştir:

Rahmân’ın yaratılışını ve ahlâkını güzelleştirdiği
bir kimseyi cehennem yiyemez!”

٢٩٢٧- وَلِدْتُ فِي زَمَنِ الْمَلِكِ الْعَادِلِ.

2927- Ben adil hükümdar döneminde doğdum.

Sağânî bu rivayeti nekralı bir lafızla zikretmiş ve “uydurma” olduğunu söylemiştir.¹¹²² Sehâvî de *Makâsıd*’da şunları söylemektedir:¹¹²³ Bunun bir aslı yoktur. Ebû Saîd el-Hâfız İbnü’s-Sem’ânî’nin naklettiğine göre, Ebû Bekir el-Kâdî el-Hîrî, salihlerden bir zatın, rüyasında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’i gördüğünü ve Rasûlullah’a şunu dediğini aktarır: “Ey Allah’ın Rasûlü! Bana ulaştığına göre sen adil hükümdar döneminde doğmuşsun. Ben de bunu Hâkim Ebû Abdullah el-Hâfız’a sordum. O da bana ‘Bu söz yalandır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu söylememiştir’ diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ‘**Ebû Abdullah doğru söylemiş!**’ buyurdu.”¹¹²⁴

Halîmî de *Şuab*’da şöyle demiştir: “Bu, sahih değildir. Sahih olsa bile Allah Rasûlü buradaki ‘adil hükümdar’ ifadesini, kendisine o isimle hitap edilen ve tanınan biri olması hasebiyle tarif amaçlı kullanmış olmalıdır. Yoksa Allah Rasûlü’nün onu adaletle nitelemesi ve bu konuda ona şahitlik etmesi diye bir durum söz konusu olamaz. Yahut Allah Rasûlü, onun adil biri olduğuna inanan kimselerin inanışlarını esas alarak onu bu vasıfla nitelemiş olmalıdır. Nitekim Allah Teâlâ’nın ‘**İlahları, kendilerine hiçbir fayda vermedi...**’¹¹²⁵ âyetinde de böyle bir durum vardır. Buradaki ilahlardan kasıt, ‘kendilerine göre ilah sayılanlardır.’ Zira Rasûlullah *sallallahu*

1122 Sağânî, *Mevzuât*, s. 36, h.nr: 30. Burada nekralı lafızla, “الملك العادل/el-melikü'l-âdil” terkiibinin “ملك عادل/melikün âdil” şeklinde nakledilmesi kastedilmiş olmalıdır. Ancak eserin basılı nüshasında böyle bir farkı tespit edemedik. (Çeviren)

1123 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 330-332, h.nr: 1289.

1124 Hadis ilminin teknik standartları itibarıyla bir hadisin sıhhat ve zaaf tespitinin rüya ile yapılması söz konusu değildir. (Çeviren)

1125 Hûd 11/101.

aleyhi ve sellem, Allah'ın hükmü dışında bir şeyle hükmeden birini 'adil' diye isimlendirmez."¹¹²⁶

Öte yandan İbn Receb, Ebû Ömer İbn Kudâme'nin biyografisinde zikrettiğine göre İbn Kudâme'nin şöyle dediğini aktarır: Bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in "**Adil hükümdar Kısra döneminde doğdum**" buyurduğu nakledilmiştir.¹¹²⁷ Ancak bu hadis, isnadındaki inkıtâ sebebiyle **sahih** değildir. Sahih olsa bile bu hikâyeyi (İbn Kudâme'den) aktaran kimsenin, onun tam olarak ne dediğini ve hangi lafzı kullandığını titizlikle ezberlememiş olması ihtimali vardır.¹¹²⁸

٢٩٢٨- وَيَأْتِيكَ بِالْأَخْبَارِ مَنْ لَمْ تَرَوْدَ.

2928- Azığını verip de görevlendirmedığın kimse sana haberler getirecek.

Ahmed b. Hanbel'in Âişe *radiyallahu anha* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹²⁹ Bu rivayet daha önce "**Günler sana bilmediklerini gösterecek**" hadisinde geçmişti.¹¹³⁰

٢٩٢٩- وَضِعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ وَالنِّسْيَانَ وَمَا اسْتَكْبَرُوا عَلَيْهِ.

2929- Ümmetimden hata, unutkanlık ve kendilerine zorla yaptırılan şey(in günah ve sorumluluğu) kaldırılmıştır.

Beyhakî'nin İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹³¹ Daha önce de "**rufia an ümmetî (ümmetimden kaldırılmıştır)**" lafzıyla geçmişti.¹¹³²

1126 Hâlimî, *el-Minhâc fî şuaib'l-îmân*, thk. Hilmi Muhammed Fûde, Dâru'l-fikr 1979, III, 15.

1127 İbn Receb el-Hanbelî, *Zeylû Tabakâti'l-Hanâbile*, thk. Abdurrahmân b. Süleyman el-Useymîn, Riyad 2005, III, 119. İbn Kesîr bu rivayetin bir aslının olmadığını ve meşhur hiçbir kitapta yer almadığını belirtmektedir. (Bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XVII, 23) -Çeviren-

1128 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 332.

1129 Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, XXXII, 65, h.nr: 25134.

1130 Bk. 1465 no'lu hadis.

1131 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 139, h.nr: 11454.

1132 Bk. 1393 no'lu hadis.

٢٩٣٠- وَضَعَ الْأَخْضَرَ عَلَى الْقُبُورِ كَالْأَيْسِ وَالرَّيْحَانِ.

2930- Kabirlerin üzerine yaban mersini ve reyhan gibi yeşil bitkilerin konulması.

Bunun aslı Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde geçen şu hadistir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, yaş hurma dalını ikiye böldükten sonra her birini bir mezarın üzerine koyar ve şöyle buyurur: ***"Bu iki parça hurma dalı yaş kaldığı müddetçe belki de azapları hafifletilir."***¹¹³³ Âlimler şöyle demişlerdir: "Buradaki hikmet şudur: Yeşil yaprak, yeşil kaldığı müddetçe Allah'ı tesbih etmektedir."

٢٩٣١- وَضَعَ الرَّمَادَ عَلَى الْجُرحِ.

2931- Yaraya kül basmak.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:¹¹³⁴ Bunun sünnette sağlam bir aslı vardır. Nitekim Buhârî'nin rivayetine göre Ebû Hâzım şunu anlatır: İnsanlar, Uhud günü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yarasının ne ile tedavi edildiği konusunda ihtilaf etmişlerdi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Medine'de kalan ashâbının son neslinden olan Sehl b. Sa'd es-Sâidî'ye sordular. O da şunu söyledi: Bu meseleyi benden daha iyi bilen bir kimse kalmadı. Fâtıma, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yüzündeki kanı yıkıyor, Ali de kalkanına doldurduğu suyu getiriyordu. Daha sonra bir hasır parçası alınıp yakıldı ve (hasırın külü) Allah Rasûlü'nün yarasına basıldı. Buhârî bunu "Nikâh Bölümü"nde rivayet etmektedir.¹¹³⁵

1133 Buhârî, Vudû 55, 56, Cenâiz 82, Edeb 49; Müslim, Tahâret 111. Hadisin baş tarafı özetle şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yanından geçmekte olduğu iki mezar hakkında şöyle buyurdu: ***"Bu ikisi, kendilerince büyük olmayan birer günahattan dolayı azap görüyorlar. Evet, aslında (günahları) büyüktür. Biri koğuculuk yapardı. Diğeri ise idrarından sakınmaz, iyice temizlenmezdi."*** (Çeviren)

1134 Gazzî, *İtkân*, II, 683-684, h.nr: 2243.

1135 Buhârî, Nikâh 121.

۲۹۳۲- وَضَعَ الْيَدَ عَلَى الْقَمِّ عِنْدَ الصُّحْبِ.

2932- Gülerken ağzı elle kapatmak.

Ebu'l-Kâsım el-Begavî'nin rivayetine göre, Mürre'nin babası şöyle demiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kendini tutamayıp gül-düğü vakit, eliyle ağzını kapatırdı."¹¹³⁶

۲۹۳۳- وَضَعَ الْيَدَ عَلَى الْقَمِّ عِنْدَ الْطَّاسِ.

2933- Aksırırken ağzı elle kapatmak.

Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Taberânî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* aksırdığı zaman elini veya mendilini ağzına tutar, böylelikle sesini bastırmaya çalışırdı.¹¹³⁷

۲۹۳۴- وَضَفَ النَّبِيُّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- بِأَنَّهُ سَيِّدُ الْمُرْسَلِينَ وَإِمَامُ الْمُتَّقِينَ وَقَائِدُ الْغُرِّ الْمُحَجَّلِينَ.

2934- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in "Rasûllerin efendisi," "takva sahiplerinin önderi" ve "(kıyamet günü) abdest azaları nur gibi parlayanların öncüsü" olarak vasıflanması.

Bezzâr ve *Mu'cem*'inde İbn Kâni'in rivayet ettiklerine göre, Abdullah b. Es'ad b. Zürâre şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: "*İsra gecesi miraca çıkarıldığım da döşekleri altın, etrafa nur saçan, inciden bir saraya vardım. Ayrıca bana üç şey verildi: 'Kuşkusuz sen 'Rasûllerin efendisi,' 'takva sahiplerinin önderi' ve '(kıyamet günü) abdest azaları nur gibi parlayanların öncüsü'sün' denildi.*" Bu hadisi benzer bir lafızla Ebu'l-Kâsım el-Begavî ve İbn Asâkir de rivayet etmişlerdir.¹¹³⁸

1136 Dûlâbî, *el-Künâ ve'l-esmâ*, I, 272, h.nr: 482. Rivayetin çok zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IX, 199-200, h.nr: 4183. (Çeviren)

1137 Ebû Dâvûd, Edeb 90; Tirmizî, Edeb 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 412, h.nr: 9662; Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 83, h.nr: 109. Tirmizî, hadisin *hasen-sahih* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

1138 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 192, h.nr: 1012; Hâkim, *Müstedrek*, III, 148, h.nr:

٢٩٣٥- وَضَفُ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا- بِالشَّيْخَيْنِ.

2935- Ebû Bekir ve Ömer *radiyallahu anhümâ'nın* “şeyhayn”¹¹³⁹ diye nitelenmeleri.

Haûb el-Bağdâdî'nin rivayetine göre Ebû Hureyre şöyle der: Bir gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Ali b. Ebî Tâlib *radiyallahu anh'*ın eline dayanarak çıktı. Onu Ebû Bekir ve Ömer *radiyallahu anhümâ* karşıladılar. Bunun üzerine Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* “**Ey Ali! Bu iki şeyhi seviyor musun?**” diye sordu. Ali de “Evet,” diye karşılık verince Allah Rasûlü “**Bu ikisini sev ki cennete giresin**” buyurdu.¹¹⁴⁰

٢٩٣٦- وَفَدَّ اللَّهُ ثَلَاثَةً: الْحَاجُّ وَالْمُعْتَمِرُ وَالْعَازِي.

2936- Allah'ın kabul ettiği heyetler, misafirleri üçtür: Hac yapanlar, umre yapanlar ve gazveye çıkan mücahidler.

Ebû Nuaym'ın Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁴¹

4668; Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, I, 49, h.nr: 60. Hâkim her ne kadar bu rivayetin isnadının sahih olduğunu söylemişse de Zehebî ona bu konuda muhalefet ederek “Bu hadisin uydurma olduğunu zannediyorum” demiştir. (Bk. İbnü'l-Mulakkın, *Muhtasarı Telhîsi'z-Zehebî*, III, 1482, h.nr: 566) Ayrıca Heysemî, Taberânî'nin rivayetinde geçen İsa b. Sevâde en-Nehaî'nin bir yalancı olduğunu ifade etmekte; Bezzâr'ın rivayetinde de Hilâl es-Sayrafî ve Ebû Kesîr el-Ensârî adında iki ravi bulunduğunu ve bunları zikreden bir kimseyi görmediğini belirterek bunların meçhul kimseler olduklarına işaret etmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 78, IX, 121, h.nr: 245, 14700. Ayrıca hadisin uydurma olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, I, 528, X, 508-511, h.nr: 353, 4889) -Çeviren-

1139 Şeyh: Sözlükte “yaşlı kişi” manasına gelen bu kelime, bir kabile veya grubun lideri, reis, yönetici, devlet adamı anlamına geldiği gibi ilim ve fazilet ehli büyük, nüfuzlu şahsiyet anlamında da kullanılmaktadır. (Çeviren)

1140 Haûb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 53, h.nr: 149. Ancak rivayetin bâtil ve uydurma olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 324; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, I, 524, ravi nr: 1954; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, II, 257, ravi nr: 1070. (Çeviren)

1141 Nesâî, Menâsik 4; İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 130, h.nr: 2511; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 5, h.nr: 3692; Hâkim, *Müstedrek*, I, 608, h.nr: 1611; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 327; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 430, h.nr: 10287. Hadisin sahih olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhib*, II, 108, h.nr: 1699; Münâvî, *Teyssir*, II, 482. (Çeviren)

٢٩٣٧- الْوَفَاءُ وَالصَّدَقُ يَجْرَانِ الرِّزْقُ.

2937- Vefa ve doğruluk rızıkı çeker.

Deylemî'nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁴² Dillerde dolaşan bir lafzı da şöyle olabilmektedir: **“Vefa ve doğruluk, rızka yar-dımcı olur veya rızıkı getirir.”**¹¹⁴³

٢٩٣٨- الْوَقْتُ الْأَوَّلُ مِنَ الصَّلَاةِ رِضْوَانُ اللَّهِ، وَالْوَقْتُ الْآخِرُ عَفْوُ اللَّهِ.

2938- Namazın ilk vakti Allah'ın rızası; son vakti ise Allah'ın af-ıdır.

Tirmizî'nin İbn Ömer *radiyallahu anhumâ* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁴⁴

1142 Deylemî, *Firdevs*, IV, 436, h.nr: 7268. Deylemî'nin rivayetinde tek kaldığı hadislerden biri olup en azından *zayıf* kategorisinde olduğunu söylemek mümkündür. (Çeviren)

1143 Aclûnî bu rivayetle ilgili değerlendirmeyi Gazzî'nin eserinden almış gözükmektedir. Bu sebeple son cümlede manaya etki eden bir yazım yanlışını Gazzî'nin eserini esas alarak çevirdik. (Bk. Gazzî, *İtkân*, II, 685, h.nr: 2249) -Çeviren-

1144 Tirmizî, *Tahâret* 127; *Dârekutnî, Sünen*, I, 468, h.nr: 983. Tirmizî bu hadisin isnadında geçen Abdullah b. Ömer el-Ömerî'nin hadis âlimlerine göre kuvvetli biri olmadığını, Yahya b. Saîd'in de bu ravinin hıfz (zabt) yönü hakkında olumsuz tenkitte bulunduğunu belirtmektedir. Suyûtî ise hadisin *hasen* olduğuna dair harf simgesi koymuştur. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 376) Ancak hadis hakkında *zayıf ve vâhî* diyenlerin yanı sıra (bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 390, h.nr: 652; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 156, h.nr: 576) isnadında hadis uydurmacısı, münkerü'l-hadîs gibi vasıflarla tenkit edilen Ya'kûb b. el-Velîd'in bulunması sebebiyle uydurma olduğunu iddia edenler de vardır. (Bk. Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, I, 287, h.nr: 259) Nitekim Münâvî de Suyûtî'nin *hasen* hükmüne bu gerekçelerle itiraz etmektedir. Ancak Gumârî, Münâvî'nin bu yaklaşımını eleştirir ve ilgili şahıs hakkında olumsuz tenkitler sergileyenlerin sözlerinin bir vahiy olmadığını, Suyûtî'nin de kendine göre bir içtihamı olduğunu hatta tenkitte bulunanların hadisler hakkında çoğunlukla uydurma hükmünü verme ve ravileri yalancı saymada aceleci davranmak gibi bir alışkanlıkları olduğunu vurgular. Sonuç olarak Gumârî, bu hadisin İmam Şâfiî tarafından zikredildiğini, daha sonraki fukaha tarafından da delil olarak kullanılıp üzerine ayrıntılı fikhî hükümler bina edildiğini ifade ederek, Suyûtî'nin bu mülahazayla, hadis hafızlarına muhalefet

٢٩٣٩- الْوَقْتُ كَالسَّيْفِ إِنْ لَمْ تَقْطَعْهُ قَطَعَكَ.

2939- Vakit kılıç gibidir; sen onu kesmezsen o seni keser.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der: “Hadis değildir. Bilgelerden birinin sözlerindendir.”¹¹⁴⁵

٢٩٤٠- وَكَلَّ بِالشَّمْسِ سَبْعَةُ أَمَلَاكٍ، يَزُمُونَهَا بِالثَّلْجِ مِنْ حِينَ تَطْلُعُ إِلَى أَنْ تَغْرُبَ، وَلَوْ لَا ذَلِكَ، لَمْ تَأْتِ عَلَى شَيْءٍ إِلَّا أَخْرَقَتْهُ.

2940- Güneş için görevlendirilmiş yedi melek vardır. Bunlar güneşin doğduğu andan battığı ana kadar güneşe kar/buz atarlar. Eğer öyle olmasaydı güneş, dokunduğu her şeyi mutlaka yakardı.

Bu hadisi Taberânî, Ebû Ümâme yoluyla rivayet etmektedir.¹¹⁴⁶

٢٩٤١- وَكَلَّ الرِّزْقُ بِالْحَقِّ، وَوَكَّلَ الْحِزْمَانُ بِالْعَقْلِ، وَوَكَّلَ الْبَلَاءُ وَالْيَقِينُ بِالصَّبْرِ.

2941- Rızık ahmak cesaretine, (kazançtan) mahrumiyet akıllılığa, bela ve yakîn (kesin ve derin inanç) ise sabra bağlanmıştır.

edip hadis hakkında *hasen* hükmünü vermiş olabileceği ihtimali üzerinde durur. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, VI, 526-527) *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1145 Gazzî, *İtkân*, II, 685, h.nr: 2251.

1146 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VIII, 168, h.nr: 7705. Heysemî bu rivayetin isnadındaki Ufeyr b. Ma'dân'ın çok zayıf bir ravi olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VIII, 131, h.nr: 13362) Rivayetin başka bir isnadında da Ufeyr'in yanı sıra ondan hadis nakleden Mesleme b. Ali adında metrûk sayılan bir ravi daha yer almaktadır. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 34, h.nr: 29) Bu noktada Elbânî'nin değerlendirmesinin önemli olduğu kanaatindeyiz. Elbânî, isnad bakımından çok zayıf olan bu hadisin, metin itibariyle uydurma olduğunda şüphe etmediğini; zira hadiste bir nübüvvet kelamı olduğunu gösterecek bir alamet göremediğini, aksine daha çok İsrailiyat bilgisine benzediğini ve astronominin sabit verilerine aykırı düştüğünü vurgulayarak metin tenkidi yapar. Hatta bir kaynakta, zayıf isnadlı da olsa bu rivayetin Ebû Ümâme'nin kendi sözü (mekuf) bir rivayet olarak aktarıldığını ve mevkuf olmasının daha doğru olabileceğini belirtir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 461-462, h.nr: 293) -Çeviren-

Deylemî'nin Hüseyin b. Ali *radıyallahu anhümâ* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁴⁷

٢٩٤٢- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهَا لَتَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ.

2942- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, o (İhlâs sûresi) Kur'ân'ın üçte birine denktir.

İbn Hibbân'ın Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁴⁸

٢٩٤٣- وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَذَلِكَ أَنَّ الْجَنَّةَ لَا يَدْخُلُهَا إِلَّا نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ، وَمَا أَنْتُمْ فِي أَهْلِ الشُّرْكِ إِلَّا كَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ فِي جِلْدِ الثَّوْرِ الْأَسْوَدِ، أَوْ كَالشَّعْرَةِ السُّودَاءِ فِي جِلْدِ الثَّوْرِ الْأَخْمَرِ.

2943- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, ben sizin cennet ehlinin yarısı olacağınızı umuyorum. Zira cennete Müslüman olmayan kimse giremez. Siz, müşriklerin arasında kara öküzün derisindeki beyaz benek ya da kırmızı (beyaz) öküzün derisindeki siyah benek gibisiniz.

Buhârî ve Müslim'in İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹⁴⁹

1147 Deylemî, *Firdevs*, IV, 385, h.nr: 7120. Aclûnî daha önce 1820 no'lu rivayetin tahririnde yer verdiği bu rivayetin isnadsız bir şekilde nakledildiğini de belirtmektedir. Hadisin metin açısından da şu manaya geldiği kanaatindeyiz: Takdir-i ilahînin bir cilvesi olarak, ticarî hayatta tabiri caizse ancak ahmak cesaretiyle risk alabilenler kazanç elde ederken, bin bir kâr-zarar hesabı yaparak güya akıllılık gösteren ve böylesi bir riske girmeyenler ise genellikle söz konusu kazançtan mahrum kalırlar. Aynı şekilde bela da sabırlı insanları bulur. Keza yakîn (kesin ve derin inanç) mertebesine ulaşmanın yolu da sabırdan geçer. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

1148 Buhârî, *Fezâilü'l-Kur'ân* 13; Ebû Dâvûd, *Salât* 351; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 407, h.nr: 11306; Mâlik, *Muvattâ*, Kur'ân 17; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 71, h.nr: 791. Bu manada daha başka sahâbîler kanalıyla gelen rivayetler için bk. Müslim, *Müsâfirîn* 259; Tirmizî, *Fezâilü'l-Kur'ân* 10, 11; İbn Mâce, *Edeb* 52; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 330-331, h.nr: 9535.

1149 Buhârî, *Rikâk* 45, 46, *Enbiyâ* 7, *Eymân* 3, *Tefsîru sûre* (22) 1; Müslim, *İmân* 377;

٢٩٤٤- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَوْ لَا أَذِلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفَشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ.

2944- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız zaman birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selamı yayın!

Ahmed b. Hanbel, Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Ebû Hureyre yoluyla; Taberânî'nin ise İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹⁵⁰

٢٩٤٥- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَا تَذْهَبُ الدُّنْيَا حَتَّى يَمُرَّ الرَّجُلُ عَلَى الْقَبْرِ، فَيَتَمَرَّغَ عَلَيْهِ، وَيَقُولَ: يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَكَانَ صَاحِبِ هَذَا الْقَبْرِ، وَلَيْسَ بِهِ الدِّينُ إِلَّا الْبَلَاءُ.

2945- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, bir adam bir kabrin yanından geçerken o kabrin üzerinde sürünüp “Âh! Keşke şu kabirde yatanın yerinde ben olsaydım” demedikçe dünya hayatı son bulmayacaktır. Üstelik o kimse dinî kaygılarla değil, başına gelen belalar yüzünden böyle davranacaktır.

Bu hadisi Müslim ve İbn Mâce, Ebû Hureyre'den rivayet etmektedirler.¹¹⁵¹

٢٩٤٦- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَذَهَبَ اللَّهُ بِكُمْ، وَلَجَاءَ بِقَوْمٍ يُذْنِبُونَ، فَيَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ، فَيَغْفِرُ لَهُمْ.

2946- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizleri yok eder ve günah işleyip Allah'tan

Tirmizî, Cennet 13; İbn Mâce, Zühd 34.

1150 Müslim, İmân 93-94; Ebû Dâvûd, Edeb 142; Tirmizî, Kıyâmet 56; İbn Mâce, Sünnet 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 41, h.nr: 9084; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 471, h.nr: 236; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 183.

1151 Müslim, Fiten 54; İbn Mâce, Fiten 23. Aynı sahâbîden, yine aynı manada nakledilmiş daha muhtasar bir rivayet için bk. Buhârî, Fiten 22; İbn Hibbân, XV, 100, h.nr: 6707.

bağışlanma dileyen ve (Allah'ın da) kendilerini bağışladığı bir topluluk getirirdi.

Ahmed b. Hanbel ve Müslim'in Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹⁵²

٢٩٤٧- وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، مَا بَقِيَ مِنْ دُنْيَاكُمْ إِلَّا كَمَا بَقِيَ مِنْ يَوْمِكُمْ فِيمَا مَضَى مِنْهُ.

2947- Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, sizin dünyanızdan kalan süre, şu gününüzden geçip giden süreye oranla geriye kalan miktar kadardır.

Allah Rasûlü bu sözü gün batarken söylemiştir. Deylemî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁵³

٢٩٤٨- وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَا تُؤَدِّي امْرَأَةٌ حَقَّ اللَّهِ، حَتَّى تُؤَدِّيَ حَقَّ رُؤُوسِهَا.

2948- Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, bir kadın kocasının hakkını ödemedikçe, Allah'ın hakkını ödemiş olmaz.

Deylemî'nin Muâz b. Cebel *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁵⁴

1152 Müslim, Tevbe 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 445, h.nr: 8082. Bu hadisin değişik lafızları daha önce 2121 no'lu rivayette ele alınmıştı. (Çeviren)

1153 Bezzâr, *Müsned*, XIII, 462, h.nr: 7242; Deylemî, *Firdevs*, IV, 361, h.nr: 7038. Bu manada Ebû Saîd el-Hudrî ve İbn Ömer gibi farklı sahâbîlerden gelen rivayetler için bk. Tirmizî, Fiten 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 314, h.nr: 6173; Hâkim, *Müstedrek*, II, 481, h.nr: 3656. Tirmizî, Ebû Saîd'den gelen rivayet için *hasen* demiş; Hâkim de İbn Ömer rivayeti için "isnadı sahih" hükmünü vermiştir. Heysemî de Enes rivayetinin isnadında yer alan ravilerin, iki kişi haricinde Buhârî ve Müslim'in ravilerinden oluştuğunu, söz konusu iki kişinin de güvenilir sayıldıklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, X, 311, h.nr: 18222) -Çeviren-

1154 Baştaki yemin cümlesi dışında aynı manada bir rivayet için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 145, h.nr: 19403. *Müsned*'in hadislerini tahrir eden Şuayb el-Arnaût ve ekibi bu hadisin "ceyyid" olduğunu belirtmişlerdir. Öte yandan aynı hadis Zeyd b. Erkam yoluyla da rivayet edilmektedir. (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-*

٢٩٤٩- وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، إِنَّ أَحْسَنَ أَهْلِ الْجَنَّةِ لَيُغْفَى مِثْلَ الدُّنْيَا وَعَشْرَةَ أَهْمَالِهَا.

2949- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, cennetliklerin en alt derecesinde olan kişiye dünyanın benzeri ve onun on katı verilir.

Deylemî bu hadisi İbn Abbâs kanalıyla rivayet etmektedir.¹¹⁵⁵

٢٩٥٠- وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، إِنَّ الذُّنُوبَ لَتُخْرِقُ أَهْلَهَا، فَيُطْفِئُهَا الْإِسْتِغْفَارُ، وَالتَّوْبَةُ مَقْبُولَةٌ مِنَ الْعَبْدِ حَتَّى يُغْرَغَرَ.

2950- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, hiç şüphesiz günahlar, sahiplerini yakar, istiğfâr da bu yangını söndürür. Bir kulun, can çekişmeye başlamadığı sürece tevbesi kabul edilir.

Deylemî'nin Muâz kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁵⁶

٢٩٥١- وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، إِنَّ السَّقَطَ لَيَجُزُّ أُمَّهُ بِسَرِّهِ إِلَى الْجَنَّةِ، إِذَا اخْتَسَبَتْهُ.

2951- Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, bir anne, düşük yaptığı bebeğinin acısına Allah'ın rızasını umarak sabrederse o bebek, annesini o göbek bağıyla cennete çekecektir.

kabîr, V, 200, h.nr: 5084) Münzirî, Taberânî'nin bu rivayetinin isnadının "ceyyid" olduğunu ifade etmiş; Heysemî ise isnadındaki Muğîre b. Müslim haricindeki bütün ravilerin Buhârî ve Müslim ravileri olduğunu, Muğîre'nin de güvenilir biri olduğunu vurgulamıştır. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 38, h.nr: 2986; Heysemî, *Mecma'*, IV, 308, h.nr: 7643) -Çeviren-

1155 Deylemî, *Firdevs*, IV, 363, h.nr: 7047. Bu manada İbn Mes'ûd yoluyla gelen rivayetler için bk. Buhârî, Rikâk 51; Müslim, İmân 308, 311; İbn Mâce, Zühd 39. (Çeviren)

1156 Deylemî, *Firdevs*, IV, 363, h.nr: 7046. Tespitlerimize göre Deylemî'nin rivayetinde tek kaldığı hadislerden biridir. Ancak hadisin tevbe ile ilgili son cümlesiyle neredeyse aynı lafızla gelen bir hadis için bk. Tirmizî, Daavât 98; İbn Mâce, Zühd 30. (Çeviren)

İbn Mâce bu hadisi Muâz b. Cebel yoluyla rivayet etmektedir.¹¹⁵⁷

٢٩٥٢- وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَمُعَايِنَتُهُ مَلَكِ الْمَوْتِ أَشَدُّ مِنْ أَلْفِ ضَرْبَةٍ
بِالسَّيْفِ، وَلَا تَخْرُجُ نَفْسٌ مِنَ الدُّنْيَا، حَتَّى يَأْلَمَ كُلُّ عِزْقٍ.

2952- Muhammed'in canını elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, ölüm meleğini görmek bin kılıç darbesinden daha ağırdır. Her damarı acı çekmedikçe hiçbir nefis dünyadan ayrılamaz.

Hâris b. Ebî Üsâme'nin Ebû Saîd kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁵⁸ Bu konuda Vâsile b. el-Eska' ve Enes *radiyallahu anhümâ*'dan gelen rivayetler de vardır.¹¹⁵⁹

1157 İbn Mâce, Cenâiz 58; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 410, h.nr: 22090; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XX, 146-147, h.nr: 300. Bu hadisin isnadında Yahya b. Abdullah el-Câbir et-Teymî ismiyle yazılması gereken ravinin, *metrûk* ve *münker* hadisleriyle bilinen Yahya b. Ubeydullah et-Teymî isimli zat olarak kaydedilmiş olduğu vurgulanmaktadır. (Bk. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 453, ravi nr: 6877; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, IV, 395, ravi nr: 9581) Nitekim Bûsîrî de ilgili ravinin Yahya b. Ubeydullah et-Teymî olduğu düşüncesiyle hadisin isnadını *zayıf* saymaktadır. (Bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, II, 52, h.nr: 590) Her ne kadar Yahya b. Abdullah el-Câbir et-Teymî hakkında da olumsuz birtakım tenkitler olmuşsa da bunlar diğer ravi hakkında söylenenler kadar ağır olmadığı gibi olumlu yaklaşımlar da söz konusudur. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, IX, 29-31, ravi nr: 2105; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, IV, 389, h.nr: 9559) Kanatimizce Münzirî de bu olumlu yaklaşımları dikkate alarak hadisle ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve Taberânî rivayet etmişlerdir. Ahmed'in isnadı *hasendir* yahut *hasene* yakındır.” (Bk. *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 57, h.nr: 3064) Sonuç olarak hadisin, Münzirî'nin bu önemli mülâhazasını dikkate alarak *hasen* kategorisinde yer aldığını söyleyebiliriz. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1158 Hâris b. Ebî Üsâme, *Müsned*, I, 358, h.nr: 256; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 201.

1159 Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 186 (Vâsile rivayeti); Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 412, ravi nr: 1610 (Enes rivayeti). Her üç rivayetin de zayıf olduğuna hatta Enes tarihinin İbnü'l-Cevzî tarafından uydurma sayıldığına dair ayrıntılı bilgi için bk. Bûsîrî, *İthâfû'l-hıyara*, II, 430, h.nr: 1835; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 220; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, III, 645-646, IV, 108-109, V, 100, h.nr: 1448, 1604, 2083) -Çeviren-

٢٩٥٣- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنَّهُ لَمَكْتُوبٌ فِي السَّمَاءَاتِ السَّبْعِ: حَمْرَةٌ بَنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ أَسَدُ اللَّهِ وَأَسَدُ رَسُولِهِ.

2953- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, yedi kat göklerde şöyle yazılıdır: Hamza b. Abdülmuttalib, Allah'ın ve Rasûlü'nün aslanıdır.

Deylemî bu hadisi Yahya b. Abdurrahmân'ın, dedesi kanalıyla naklettiği bir hadis olarak rivayet etmektedir.¹¹⁶⁰

٢٩٥٤- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنَّ الرَّجُلَ لَيُنْفِضِي فِي الْيَوْمِ الْوَاحِدِ إِلَى مِائَةِ عَذْرَاءَ.

2954- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, (cennette) bir adam tek bir günde yüz bakireyle cinsel temas kurabilecektir.

Ebû Ya'lâ'nın İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁶¹

1160 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, III, 149, h.nr: 2952; Hâkim, *Müstedrek*, III, 219, h.nr: 4898. Heysemî bu rivayetin isnadındaki Yahya ve babası Abdurrahmân'ı tanımadığını, diğer ravilerin ise Buhârî ve Müslim'in ravileri olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, IX, 268, h.nr: 15463) Hâkim'in herhangi bir sıhhat hükmü belirtmediği bu rivayeti hakkında Zehebî "Yahya, vâhî biridir" demiştir. (Bk. İbnü'l-Mulakkın, *Muhtasarü Telhîsi'z-Zehebî*, IV, 1776, h.nr: 636. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, XIII, 795, h.nr: 6356) -Çeviren-

1161 Ebû Ya'la, *Müsned*, IV, 326, h.nr: 2436. Bu hadis ayrıca Ebû Hureyre yoluyla da rivayet edilmektedir. (Bk. Bezzâr, *Müsned*, XVII, 311, h.nr: 10072; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 219, h.nr: 718) İbn Abbâs'tan gelen rivayette Zeyd b. el-Havârî adında bir ravi mevcuttur. Heysemî bu ravinin zayıflığı söz konusu olmakla birlikte bazı âlimler tarafından güvenilir sayıldığını belirtir. (Bk. *Mecma'*, X, 416, h.nr: 18746) Ebû Hureyre rivayetinin isnadı sahihtir. (Bk. Bûsîrî, *İthâfû'l-hıyara*, VIII, 237, h.nr: 7869) Hatta Heysemî'nin beyanına göre Bezzâr'daki isnadda geçen raviler Muhammed b. Sevâb dışında Buhârî ve Müslim'in ravilerinden oluşmaktadır. Muhammed b. Sevâb da güvenilir biridir. (Bk. *Mecma'*, X, 417, h.nr: 18751) -Çeviren-

۲۹۵۵- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ.

2955- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, sizden biriniz beni anne-babasından ve çocuğundan daha fazla sevmedikçe gerçek anlamda iman etmiş olmaz.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Nesâî, Ebû Hureyre yoluyla rivayet etmişlerdir.¹¹⁶²

۲۹۵۶- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنَّ الْعَارَ مِنْ ابْنِ آدَمَ لَيَبْلُغُ فِي الْمَقَامِ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ، حَتَّى يَتَمَنَّى أَنْ يَضْرَفَ وَلَوْ إِلَى النَّارِ.

2956- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, (kıyamet günü) Allah'ın huzurunda Âdemoğlunun utancı öyle bir boyuta ulaşacak ki, cehenneme sevk edilmeyi bile temenni edebilecektir.

Ebû Nuaym'ın Câbir yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁶³

۲۹۵۷- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّى يُحِبَّ لِجَارِهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ.

2957- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, kul, kendisini için arzu edip istediği şeyi komşusu için de arzu edip istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş olmaz.

1162 Buhârî, İmân 7; Nesâî, İmân 19. Aynı manada Enes b. Mâlik'ten gelen bir rivayet için de bk. Buhârî, İmân 7; Müslim, İmân 70-71; İbn Mâce, Sünnet 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 202, h.nr: 12814.

1163 İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühed ve'r-rekâik*, s. 465, h.nr: 1320; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 311, h.nr: 1776; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 620, h.nr: 8720; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 210; Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, IV, 152, h.nr: 3423. Hâkim her ne kadar bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmişse de Zehebî bu hükme itiraz ederek isnadındaki Fadl b. İsa er-Rakâşî'nin vâhî biri olduğunu ifade etmiştir. Heysemî, Münzirî gibi âlimler de aynı zatın zayıflığı konusunda ittifak bulunduğunu vurgulamışlardır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 350, h.nr: 18393; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 210, h.nr: 5438; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 356, ravi nr: 6740. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XI, 19-20, h.nr: 5011) -Çeviren-

Buhârî ve Müslim'in ittifakla Enes'ten rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹⁶⁴

٢٩٥٨- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، مَا أَطَاعَ الْعَبْدُ رَبَّهُ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ جِلْمٍ إِلَى عِلْمٍ،
وَالْعَمَلُ بَعْدَ الْإِيمَانِ بِاللَّهِ التَّحَبُّبُ إِلَى النَّاسِ.

2958- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, bir kul Rabbi-ne, ilimle hilmin birleştirilmesinden daha üstün bir şeyle itaat etmiş değildir. Allah'a imandan sonra akıl kârı olan tutum, insanların sevgisini kazanmaktır.

Deylemî'nin Ali b. Ebî Tâlib *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiği bir hadistir. Ayrıca Ebu's-Şeyh de bu hadisi nakletmektedir.¹¹⁶⁵

٢٩٥٩- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، مَا لَقِيَكَ الشَّيْطَانُ سَالِكًا فَجًّا إِلَّا سَلَكَ فَجًّا غَيْرَ
فَجِّكَ.

2959- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, şeytan seninle bir yolda karşılaşacak olsa, mutlaka yolunu değiştirip başka bir yola sapar.

Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözü Ömer *radiyallahu anh*'a hitaben söylemiştir. Buhârî ve Müslim'in ittifakla Sa'd'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹⁶⁶

1164 Müslim, Îmân 71-72; İbn Mâce, Sünnet 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 193, h.nr: 12801; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, V, 339, h.nr: 2967. Tespitimize göre Buhârî'de Enes kanalıyla gelen rivayette "komşusu" lafzı yerine, "kardeşi" lafzı yer almaktadır. (Bk. Buhârî, Îmân 6) -Çeviren-

1165 Bu rivayeti bu lafızıyla Aclûnî'nin işaret ettiği kaynaklar dahil olmak üzere hiçbir bir kaynaktan tespit edemedik. Ancak rivayetin ilk cümlesi yemin lafzı olmaksızın daha önce 2204 no'lu rivayet olarak; ikinci cümlesi ise 1352 no'lu hadis olarak geçmişti. (Çeviren)

1166 Buhârî, Bed'ü'l-halk 11, Ashabü'n-Nebî 6; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 72, h.nr: 1472.

۲۹۶۰- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، مَا عَمِلَ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ عَمَلٌ أَكْثَمَ عِنْدَ اللَّهِ -بَعْدَ الشَّرِّكَ- مِنْ سَفْكَ دَمِ حَزَامٍ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ الْأَرْضَ لَتَعُجُّ إِلَى اللَّهِ -الْحَدِيثُ.

2960- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, Allah katında şirkten sonra haksız yere kan dökmekten daha büyük sayılan bir günah yeryüzünde işlenmiş değildir. Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, yeryüzü de (bu durumdan son derece rahatsız bir şekilde) kendi üzerinde bu günahı işleyen kişiyi yerin dibine batırmak için Allah'tan izin istemek üzere çığlık ve haykırışlarla Allah'a niyazını arzeder.

Ebû Nuaym'ın Zeyd b. Sâbit yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁶⁷

۲۹۶۱- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، مَا مِنْ رَجُلٍ يَدْعُو امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَتَأْتِيهِ إِلَّا كَانَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ سَاخِطًا عَلَيْهَا، حَتَّى يَرْضَى.

2961- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, bir adam, hanımını yatağına çağırır da hanımı gelmeyi reddederse, kocası razı olana kadar Yüce Allah ona gazap eder.

Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁶⁸

۲۹۶۲- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْ أَنَّ النُّطْفَةَ الَّتِي أَخَذَ اللَّهُ عَلَيْهَا الْمِيثَاقَ أَقْبَيْتَ عَلَى صَخْرَةٍ لَخَلَقَ اللَّهُ مِنْهَا إِنْسَانًا.

2962- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, Allah'ın, bir insan olarak yaratılmasını takdir buyurduğu bu nutfe (sperm) bir kayanın üzerine atılacak olsa, Allah ondan bir insan yaratırdı.

1167 Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 190; Deylemî, *Firdevs*, IV, 372, h.nr: 7074. Rivayetin isnadında yalancı sayılan hatta Buhârî'nin hadis uydurduğunu belirttiği Abdülazîz b. Yahya el-Medenî adında bir ravi vardır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 636, ravi nr: 5136) -Çeviren-

1168 Müslim, *Nikâh* 121; Bezzâr, *Müsned*, XVII, 151, h.nr: 9755.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta İbn Abbâs *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁶⁹

۲۹۶۳- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْ كَانَ الدِّينُ مُعْلَقًا بِالثُّرَيَّا لَتَنَاولَهُ رَجُلٌ مِنْ فَارِسٍ.

2963- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, din Ülker yıldızında asılı olsa bile onu Farslı bir adam eline alacaktır.

Bu hadisi Buhârî ve Müslim, ittifakla Ebû Hureyre'den rivayet etmektedirler.¹¹⁷⁰

۲۹۶۴- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ ثُرَابًا فَيَجْعَلَهُ فِي فِيهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَجْعَلَ فِي فِيهِ مِمَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ.

2964- Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, birinizin toprak alıp ağzına koyması, Allah'ın kendisine haram kıldığı bir şeyi ağzına koymasından daha hayırlıdır.

Deylemî'nin Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁷¹

1169 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 71, h.nr: 6884. Heysemî bu rivayetin isnadında tanımadığı kimseler bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, IV, 296, h.nr: 7575) Ancak benzer manada Enes b. Mâlik yoluyla aktarılan bir rivayet de şöyledir: Bir adam, Allah Rasûlü'ne gelip azli (cinsel ilişki sırasında meniye rahmin dışına boşaltma işleminin hükmünü) sordu. Allah Rasûlü de şöyle buyurdu: **"Kendisinden çocuk olması takdir edilmiş bu suyu sen bir kayanın üzerine boşaltsan bile, Allah ondan mutlaka çocuk çıkaracaktır. Zira Allah, yaratmayı takdir ettiği bir canı mutlaka yaratır."** (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 412, h.nr: 12420; Bezzâr, *Müsned*, XIII, 507, h.nr: 7341) Heysemî bu ikinci rivayetin isnadlarının *hasen* olduğunu ifade eder. (Bk. *Mecma'*, IV, 296, h.nr: 7573) Bu manada İbn Mes'ûd'un kendi sözü olarak nakledilen bir rivayet için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, IX, 335, h.nr: 9664. (Çeviren)

1170 Benzer bir lafız için bk. Buhârî, Tefsîr sûre (62) 1; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 230, 231; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 445, h.nr: 8081.

1171 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 459, h.nr: 7490; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 507, h.nr: 5379; Deylemî, *Firdevs*, IV, 377, h.nr: 7098. Münzirî, Ahmed b. Hanbel'in bu hadisi ceyyid bir isnadla rivayet ettiğini belirtirken, Heysemî de Muhammed b. İshak dışındaki ravilerin Buhârî ve Müslim ravileri olduğunu vurgulamakta ve İbn İshak'ın da güvenilir sayıldığını ifade etmektedir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 346, h.nr: 2668; Heysemî, *Mecma'*, X, 293, h.nr: 18108) -Çeviren-

٢٩٦٥- وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَشَفَاعَتِي فِي أَكْثَرِ مِنَ الْحَجَرِ وَالشَّجَرِ.

2965- Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, şefaati taş ve ağaçlardan daha fazla sayıdaki kimseler hakkında geçerlidir.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta Büreyde'den rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁷²

٢٩٦٦- وَالَّذِي نَفْسُ أَبِي الْقَاسِمِ بِيَدِهِ، لَا يَزِي عَنِّي أَحَدٌ مَا لَمْ أَقُلْهُ إِلَّا تَبَوَّأَ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.

2966- Ebu'l-Kâsım'ın canını elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, benim söylemediğim bir şeyi benden rivayet kimse mutlaka cehennemdeki yerine hazırlansın.

Deylemî bu hadisi Enes'ten rivayet etmektedir.¹¹⁷³

٢٩٦٧- الْوَلَاءُ لِمَنْ أَغْتَقَ.

2967- Velâ hakkı ancak azad edene aittir.

Buhârî ve Müslim'in Berîre kıssasında ittifakla İbn Ömer ve Âişe *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹⁷⁴

1172 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 246, h.nr: 4100. Ancak Taberânî'nin lafzında geçtiğine göre Allah Rasûlü üç defa **"taş ve ağaçların sayısı çok mudur?"** diye sorar, sahâbîler de "evet" deyince Allah Rasûlü **"Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, şefaati taş ve ağaçlardan daha fazladır"** buyurur. Heysemî rivayetin isnadında Sehl b. Abdullah b. Büreyde adında zayıf birinin bulunduğunu belirtmektedir. Hatta İbn Hibbân bu zatın *münkerü'l-hadîs* bir ravi olduğunu ve babasından asılsız hadisler rivayet ettiğini vurgulamaktadır. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 348, ravi nr: 448; Heysemî, *Mecma'*, X, 379, h.nr: 18526) -Çeviren-

1173 Deylemî'nin eserinin basılı nüshasında bu lafızla gelen bir rivayet tespit edemedik. Ancak benzer lafızlarla mana olarak zaten pek çok muteber kaynaktan geçen sahih bir hadistir. (Bk. Buhârî, İlîm 38; İbn Mâce, Sünnet 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 512, h.nr: 469) -Çeviren-

1174 Buhârî, Büyû' 73, Mükâteb 3; Müslim, İtk 6-8; İbn Mâce, İtk 3; Nesâî, Büyû' 86; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 515, h.nr: 25786; Mâlik, *Muvattâ*, İtk 17. Hadis daha önce 2723 no'lu rivayet olarak ayrıntısıyla ele alınmıştı.

٢٩٦٨- الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْطَى الْوَرَقَ، وَوَلِيَّ النِّعْمَةِ.

2968- Velâ hakkı, (kölenin azad bedeli olan) gümüşü/ücreti veren ve velâ-i ni'met¹¹⁷⁵ sahibi olana aittir.

Buharî bu hadisi Âişe radiyallahu anhâ kanalıyla rivayet etmektedir.¹¹⁷⁶

٢٩٦٩- الْوَلَاءُ لَخِمَةٍ كُلِّ خِمَةٍ النَّسَبُ، لَا يَبَاغُ وَلَا يُوهَبُ.

2969- Velâ, nesep akrabalığı gibi bir akrabalıktır; satılamaz ve bağışlanamaz.

Ahmed b. Menî'nin İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁷⁷ Bu konuda İbn Ebî Evfâ'dan gelen bir rivayet de vardır.¹¹⁷⁸

٢٩٧٠- وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ: الْكَرَامَةُ الْأَكْلُ بِالْأَصَابِعِ.

2970- "Biz Âdemoğullarını şan ve şeref sahibi kıldık."¹¹⁷⁹ Şan ve şeref, parmaklarla yemek yiyebilmektir.

Deylemî'nin Câbir'den rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁸⁰

1175 Velâ-i ni'met: Velâü'l-atâka olarak da bilinen bu terim, miras hukukunda köle azad etmekten kaynaklanan ve irsiyet sebebi olan velâ türüdür. (Bk. Erdoğan, *Sözlük*, s. 602) -Çeviren-

1176 Buhârî, Ferâiz 23; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 345, h.nr: 25533; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 130, h.nr: 6368; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 91, h.nr: 4271.

1177 Şâfiî, *Müsned*, III, 18, h.nr: 1090; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 325, h.nr: 4950; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 82, h.nr: 1318; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 379, h.nr: 7990, 7991; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 494, h.nr: 21433. Bu hadisin, farklı tarihleri itibariyle *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bir mülahaza için bk. Elbânî, *İrvâü'l-ğalîl*, VI, 109, h.nr: 1668. (Çeviren)

1178 Bk. Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, IV, 151; Heysemî, *Mecma'*, IV, 231, h.nr: 7181. Zeylaî ve Heysemî bu tarikle gelen rivayeti Taberânî'ye nispet etmişlerse de biz bunu Taberânî'nin mevcut basılı nüshalarında tespit edemedik. Heysemî ayrıca bu rivayetin isnadında yer alan Ubeyd b. el-Kâsım'ın yalancı biri olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

1179 İsrâ 17/70.

1180 Deylemî, *Firdevs*, IV, 420, h.nr: 7223; Suyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr*, V, 316. Sıhhat durumunu tespit edemediğimiz bir rivayettir. Ancak aynı manada İbn Abbâs'ın

۲۹۷۱- وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا مِنْ شُبُهَاتِ الدُّنْيَا، وَمِنْ عَمَرَاتِ الْمَوْتِ، وَمِنْ شَدَائِدِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

2971- “*Kim Allah’tan korkup sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu yaratar.*”¹¹⁸¹ Yani Allah ona dünya şüphelerinden, ölümün pençesindeki acı kıvranıslardan ve kıyamet gününün çetin zorluklarından kurtulacağı bir çıkış yolu gösterir.

Deylemî’nin İbn Abbâs’tan rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁸²

۲۹۷۲- وَيَأْتِيكَ بِالْأَخْبَارِ مَنْ لَمْ تُزَوِّدْ.

2972- Azığına verip de görevlendirmedeğin kimse sana haberler getirecek.

Ahmed b. Hanbel’in Âişe *radıyallahu anhâ* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁸³ Bu rivayet daha önce “*سَبَّيْ لَكَ الْيَوْمَ مَا كُنْتَ جَاهِلًا*” *Günler sana bilmediklerini gösterecek*” hadisinde geçmişti.¹¹⁸⁴

۲۹۷۳- وَيَحِ عَمَّارٌ، تَقْتُلُهُ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ.

2973- Eyvah, yazık olacak Ammâr’a! Onu azgın bir topluluk öldürecek.

kendi sözü olarak aktarılan bir rivayet daha mevcuttur. (Bk. Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VIII, 31, h.nr: 5455) Buradaki şan ve şerefilik olarak gösterilen husus, insanların, hayvanlar gibi ağızlarıyla yiyip beslenen varlıklar olmaması açısından; yoksa bizatihi parmakla yemek yeme meselesi kastedilmemektedir. Nitekim İbn Abbâs’ın sözünde de “parmaklar” lafzı yerine “elleriyle” lafzı yer almaktadır. (Çeviren)

1181 Talâk 65/2.

1182 Sa’lebî, *Tefsîr (el-Keşf ve’l-beyân an tefsîri’l-Kur’ân)*, nşr. Salah Bâosman ve ilmî bir heyet, Cidde 2015, XXVI, 560; Deylemî, *Firdevs*, IV, 417, h.nr: 7212. Bu rivayet, Sa’lebî’nin *Tefsîr*’inde isnadıyla zikredilmektedir. Eseri tahkik eden komisyonun tespitine göre rivayetin isnadında *metrûk ve münkerü’l-hadîs* sayılan kişiler mevcuttur. Dolayısıyla İbn Abbâs kanalıyla gelen merfu rivayet vâhîdir. Ancak aynı manada Katâde’nin kendi sözü olarak gelen bir rivayet de kaynaklarda yer almaktadır. (Bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 340) -Çeviren-

1183 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 65, h.nr: 25134.

1184 Bk. 1465 no’lu hadis.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Saîd kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Buhârî'nin lafzı ise şöyledir: "... O, onları cennete davet ederken, onlar onu cehenneme çağırıyorlar."¹¹⁸⁵

٢٩٧٤- وَنِيلٌ لِلْعَالِمِ مِنَ الْجَاهِلِ، وَنِيلٌ لِلْجَاهِلِ مِنَ الْعَالِمِ.

2974- Âlimin cahilin elinden, cahilinden de âlimin elinden çekeceği var, vay hâllerine!

Deylemî'nin Enes yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁸⁶

٢٩٧٥- وَنِيلٌ لِلَّذِي يُحَدِّثُ فَيَكْذِبُ لِيُضْحِكَ بِهِ الْقَوْمَ، وَنِيلٌ لَهُ، وَنِيلٌ لَهُ.

2975- Vay hâline konuşurken insanları güldürmek maksadıyla ya-lan söyleyen o kimsenin! Vay hâline, vay hâline!

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Hâkim'in Muâviye b. Hay-de kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹⁸⁷

٢٩٧٦- الْوَيْلُ لِمَنْ يَغْضَبُ وَيَنْسَى غَضَبَ اللَّهِ.

2976- Allah'ın gazabını unutarak öfkeye kapılan kimsenin vay hâline!

Deylemî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁸⁸

1185 Buhârî, Salât 62; Müslim, Fiten 72-73 (Ümmü Seleme rivayeti ve lafız biraz farklı); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 368, h.nr: 11861.

1186 Deylemî, *Firdevs*, IV, 395, h.nr: 7141. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 227, h.nr: 2; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 467; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, X, 301, h.nr: 4756. (Çeviren)

1187 Ebû Dâvûd, Edeb 87; Tirmizî, Zühd 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 225, h.nr: 20021; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 74, h.nr: 11061; Hâkim, *Müstedrek*, I, 108, h.nr: 142. Tirmizî bu hadis hakkında *hasen* değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Çeviren)

1188 Deylemî'nin *Firdevs*'inin basılı nüshasında bu lafızla gelen bir rivayet tespit edemedik. Bu konuda yaptığımız araştırmada rivayetin Gazzâlî'nin bir eserinde geçtiğini belirleyebildik. Ancak burada da isnad itibarıyla sahâbî ravi Ebû Hureyre dışında hiçbir ravi zikredilmemektedir. (Bk. Gazzâlî, *Fezâihu'l-Bâtuniyye*, thk. Abdurrahmân Bedevî, Kuveyt, ts., s. 224) -Çeviren-

٢٩٧٧- الْوَيْلُ كُلُّ الْوَيْلِ لِمَنْ تَرَكَ عِيَالَهُ بِخَيْرٍ، وَقَدِمَ عَلَى رَبِّهِ بِشَرٍّ.

2977- Çoluk-çocuğuna hayır (mal ve servet) bırakıp da kendisi Rabbine kötülükle giden adamın vay hâline vay!

Deylemî'nin İbn Ömer yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁸⁹

٢٩٧٨- وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ، مَا يَتَعَاوَنُهُ النَّاسُ بَيْنَهُمْ: الْفَأْسُ، وَالْقِدْرُ، وَالذَّلْوُ، وَأَشْبَاهُهَا.

2978- “Onlar mâûna engel olurlar.”¹¹⁹⁰ Mâûn, insanların kendi aralarında yardımlaştıkları balta, tencere/kazan, kova ve benzeri şeylerdir.

Deylemî bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmektedir.¹¹⁹¹

1189 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 207, h.nr: 314; Deylemî, *Firdevs*, IV, 439, h.nr: 7275. Zehebî, Kuzâî'nin isnadıyla gelen rivayeti ele alarak “Bu hadis -manası doğru olsa da- uydurmadır” demiştir. (Bk. Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 385, ravi nr: 6865) Ancak Deylemî'nin isnadındaki raviler Zehebî'nin değinmediği farklı ravilerden oluşmasına rağmen bunların çoğunun da tanınmayan, meçhul kişiler oldukları ifade edilmiştir. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, VI, 538-539; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IV, 157, h.nr: 1658) -Çeviren-

1190 Mâûn 107/7.

1191 Deylemî, *Firdevs*, IV, 407, h.nr: 7182. Ebû Hureyre'den gelen bu rivayetin sıhhat durumunu tespit edememiş olmamıza rağmen, aynı lafızla İbn Mes'ûd, Hz. Ali ve daha başka sahâbîlerden gelen başka rivayetler de mevcuttur. (Bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 420, h.nr: 10617, 10623, 10625) Ayrıca İbn Mes'ûd'un “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde kova, tencere/kazan gibi şeyleri ödünç vermeyi mâûn sayıyorduk” sözü de muteber kaynaklarımızda yer almaktadır. (Bk. Ebû Dâvûd, *Zekât* 32; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 345, h.nr: 11637; Bezzâr, *Müsned*, V, 132, h.nr: 1719; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 31, h.nr: 4589; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 308, h.nr: 7789) Heysemî, Taberânî rivayetinde geçen ravilerin Buhârî ve Müslim'in ravileri olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VII, 143, h.nr: 11521) -Çeviren-

٢٩٧٩- لَا أَحِبُّ الدُّوَاقِينَ مِنَ الرِّجَالِ، وَلَا الدُّوَاقَاتِ مِنَ النِّسَاءِ.

2979- Ben şehvetine düşkün erkekleri de şehvetine düşkün kadınları da sevmem.

Taberânî'nin merfu olarak Ebû Musa'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁹² Deylemî'nin Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Evlenin, ancak boşanmayın. Zira Allah, şehvetine düşkün erkekleri de şehvetine düşkün kadınları da sevmeyiz.”**¹¹⁹³ Öte yandan Dârekutnî de *el-Efrâd*'da bu hadisin benzerini yine Ebû Hureyre'den rivayet etmektedir.¹¹⁹⁴

٢٩٨٠- “لَا أَذْرِي” نِضْفُ الْعِلْمِ.

2980- “Bilmiyorum” ifadesi ilmin yarısıdır.

Dârimî ve *el-Medhal*'de Beyhakî'nin Şa'bî'nin kendi sözü olarak naklettikleri bir rivayettir.¹¹⁹⁵ Herevî de *Zemmü'l-kelâm*'da Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet eder: İbn Mes'ûd şöyle demiştir: “Biriniz, bilmediği bir şey sorulduğu zaman, ‘Bilmiyorum’ desin. Zira bu ifade, ilmin üçte biridir.”¹¹⁹⁶ Bu rivayet Saîd b. Mansûr'un *Sünen*'inde de geçmektedir. Ancak Şa'bî ile İbn Mes'ûd arasında **inkitâ (kopukluk)** vardır.

Öte yandan *Sahîh-i Buhârî*'de İbn Mes'ûd'un şöyle dediği aktarılır: “Bilen kişi konuşsun. Bilmeyen kişi ise ‘Allahu a’lem (Allah daha iyi bilir)’ desin. Zira insanın, bilmediği bir şey hakkında ‘Allahu a’lem’ demesi, ilmin bir parçasıdır.”¹¹⁹⁷

1192 Taberânî, *el-Mu‘cemu'l-evsat*, VIII, 24, h.nr: 7848.

1193 Deylemî, *Firdevs*, H, 51, h.nr: 2294.

1194 Bu konuda Ebû Musa el-Eş'ârî ve Ebû Hureyre dışında Ebû Ümâme ve Ubâde b. es-Sâmit kanalıyla gelen rivayetler de vardır. Hadisin tariklerinin tek başına değerlendirildiği zaman sahih olmadığına; ancak birbirini destekleyici nitelikte tariklerinin bulunduğu, bu tariklerin toplamı dikkate alındığı vakit hadisin *hasen* seviyesine yükselebildiğine dair geniş kapsamlı bir mülahaza için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 335-338, h.nr: 1292, muhakkik Bâsüveydân'ın tahrir notları. (Çeviren)

1195 Dârimî, *Mukaddime* 21; Beyhakî, *el-Medhal*, s. 435, h.nr: 810.

1196 Herevî, *Zemmü'l-kelâm*, III, 168, h.nr: 506.

1197 Buhârî, *Tefsîru sûre* (30).

Sehâvî ise *Makâsıd*'da şunları söylemektedir: 'Bilmiyorum' ifadesinin sübutuna dair pek çok merfu hadisın yanı sıra, sahâbe, tâbiîn ve daha sonraki nesillerden gelen mevkuf rivayetler vardır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Cebrail'e yeryüzündeki en hayırlı ve en şerli mekânları sorunca Cebrail "**Bilmiyorum**" cevabını vermiştir. Daha önce "أَحَبُّ الْبِقَاعِ / *En sevimli mekânlar*" rivayetinde bu hadise değinilmişti.¹¹⁹⁸ Keza Beyhakî'nin *Menâkıbu's-Şâfiî* adlı eserinde İmam Mâlik'in şöyle dediği nakledilir: Muhammed b. Aclân'ın şöyle dediğini işittim: "Âlim 'Bilmiyorum' lafzını gözdardı edecek olursa, ölümcül hatalar yapar."¹¹⁹⁹ İbn Mes'ûd da şöyle der: "Ey insanlar! İçinizden bir ilim öğrenmiş kimse onu söylesin. Bilmeyen de 'Allahu a'lem (Allah daha iyi bilir)' desin. Zira insanın, bilmediği bir şey hakkında 'Allahu a'lem' demesi, ilmin bir parçasıdır." Allah Teâlâ da Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurur: "**Buna karşılık sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Kendiliğimden bir şey iddia eden kimselerden de değilim.**"¹²⁰⁰ Ne var ki "Bilmiyorum" deme konusundaki ihmalkârlık ve işi bilene havale etmeme durumu ciddi anlamda artmış ve büyük zararlara yol açmıştır.¹²⁰¹

Aliyyü'l-Kârî de şunları söyler:¹²⁰² Ben de derim ki: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in "**Üzeyr'in peygamber olup olmadığını bilmiyorum**" dediği sabittir.¹²⁰³ Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: "**Bana ve size ne yapılacağını da bilmiyorum.**"¹²⁰⁴

Ne güzel söylemiş şair:

"Bilmediği şey hakkında 'Bilmiyorum' diyen kimse,

Hiç kuşkusuz fıkhıta Nu'mân'a (Ebû Hanîfe'ye) uymuştur.

Zira 'dehr' ve 'hünsâ' konusundaki cevabı böyledir onun."¹²⁰⁵

1198 Bk. 120 no'lu rivayet.

1199 Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfiî*, II, 151.

1200 Sâd 38/86.

1201 Buraya kadarki rivayetler ve ilgili değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 338-341, h.nr: 1293.

1202 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 380, h.nr: 581.

1203 İlgili rivayetin metni Aclûnî'nin basılı nüshasında hatalı olarak kaydedilmiştir. Bu nedenle çeviride Aliyyü'l-Kârî'nin lafzını esas aldık. (Çeviren)

1204 Ahkâf 46/9.

1205 Burada İmam Ebû Hanîfe'nin "bilmiyorum" dediği dört meseleden ikisi ele alınmaktadır. Diğer ikisi ise bir sonraki beyitte yer almaktadır. Bunların ilki "dehr"

Ayrıca (müşriklerin) çocuklarının (ahiretteki) yeri ve çocukların sünnet olma vakti konusundaki cevabı da böyleydi.

۲۹۸۱- “لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ لِلْمَوْتِ سَكَرَاتٍ” قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عِنْدَ الْمَوْتِ.

2981- Lâ ilâhe illallah! Kuşkusuz ölümün baygınlık hâlleri (sekerât) vardır... Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu ölüm döşegindeyken söylemiştir.

Buhârî ve Ahmed b. Hanbel'in Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁰⁶

۲۹۸۲- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مَا أَشَدَّ حَرُّ هَذَا الْيَوْمِ.

2982- Lâ ilâhe illallah! Bugün ne kadar da sıcak!

İbnü's-Sünnî ve Ebû Nuaym'ın her ikisinin de *Amelü'l-yevm ve'l-leyl*e isimli eserlerinde, **zayıf bir isnadla** Ebû Saîd el-Hudrî veya Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri hadisin lafzı şöyledir: “**Sıcak bir günde bir adam ‘Lâ ilâhe illallah! Bugün ne kadar da sıcak! Allah’ım! Beni cehennem sıcağından muhafaza buyur’ diye dua edecek**

lafzıdır. Ebû Hanîfe'nin, sözlükte “zaman, uzun zaman, ömür” gibi anlamlara gelen bu kelimenin, bir cümlede belirsiz (nekra) olarak kullanılması hâlinde belli bir süreyi mi yoksa ebediyen anlamı mı taşıdığına dair “bilmiyorum” dediği nakledilir. (Bk. İbn Nüceym, *en-Nehrü'l-fâik*, thk. Ahmed İzzo İnâye, Beyrut 2002, III, 93) Hünsâ meselesine gelince; kendisinde hem kadın hem de erkek cinsel organının birlikte mevcut olduğu ya da her iki organın da bulunmadığı kimseye hünsâ denilir. Erkeklik veya kadınlık yönünden, hangisinin galip olduğu bilinmediği yani her iki organdan da bir anda idrarını yaptığı takdirde kendisine “hünsây-i müşkil” denilir. (Bk. Erdoğan, *Sözlük*, s. 205) İşte Ebû Hanîfe'nin “hünsây-ı müşkil”de her iki organından da idrar gelmesi durumunda, o kişinin kadınlık veya erkekliğine nasıl hükmedileceği konusunda “bilmiyorum” dediği ifade edilmektedir. (Bk. Aynî, *el-Binâye şerhu'l-Hidâye*, Beyrut 2000, XIII, 529) -Çeviren-

1206 Buhârî, Meğâzî 85; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXIII, 31, h.nr: 78. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan lafız ise “**Allah’ım! Ölümün baygınlıklarına karşı bana yardım eyle!**” şeklindedir. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 415, h.nr: 24356) -Çeviren-

olursa, Allah azze ve celle cehenneme hitaben şöyle seslenir: ‘Kullarımdan biri senin sıcağından bana sığındı. Sen de şahit ol ki ben onu (senin sıcağından) esirgeyip muhafaza ettim.’ Yine çok soğuk bir günde bir kul ‘Lâ ilâhe illallah! Bugün ne kadar da soğuk! Allah’ım! Beni cehennem zemheri (kara kış) soğuğundan muhafaza buyur’ diye dua edecek olursa, Allah azze ve celle cehenneme hitaben ‘Kullarımdan biri senin zemheri soğuğundan bana sığındı, ben de onu esirgeyip muhafaza ettim’ diye seslenir.” Bunun üzerine sahâbîler “Cehennemin zemheri soğuğu da nedir?” diye sordular. Allah Rasûlû şöyle buyurdu: **“O, kâfirin içine atıldığı bir oda/evdir. Kâfir oradaki aşırı soğuktan dolayı lime lime olur.”**¹²⁰⁷

Öte yandan Beyhakî de bu hadisi *el-Esmâ ve’s-sıfât* isimli eserinde **“Sıcak bir gün olunca Allah Teâlâ göktekilere ve yerdekilere gözünü çevirip kulak verir. Eğer bir kul şöyle diyecek olursa ‘Lâ ilâhe illallah...’”** lafzıyla başlayarak aynı şekilde zikretmekte, sadece son kısmında şu ibareye yer vermektedir: **“Cehennemin zemheri soğuğu da nedir?” diye sordular. Allah Rasûlû “O, kâfirin içine atıldığı bir kuyudur” buyurdu.**¹²⁰⁸

Buhârî ve Müslim’in Ebû Hureyre’den rivayet ettikleri bir hadis ise şöyledir: **“Cehennem ‘Rabbim! Ben kendi kendimi yiyip bitirdim, bana nefes aldır!’ diyerek Rabbine şikâyetle bulundu. Allah Teâlâ da ona biri yazın, diğeri de kışın olmak üzere iki defa nefes alması için izin verdi. İşte cehennemin kışın hissettiğiniz şiddetli zemheri soğuğu ile yazın hissettiğiniz şiddetli semûm sıcağı budur.”**¹²⁰⁹

1207 İbnü’s-Sünnî, *Amelü’l-yevm ve’l-leyle*, s. 265, h.nr: 306.

1208 Beyhakî, *el-Esmâ ve’s-sıfât*, I, 459, h.nr: 387. Ancak bu eserin basılı nüshasında Aclûnî’nin zikrettiği son cümle yer almamakta ve İbnü’s-Sünnî’nin rivayetindeki lafzın aynısı geçmektedir. Öte yandan hadis, Elbânî tarafından *münker* sayılmaktadır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, XIII, 950-952, h.nr: 6428) -Çeviren-

1209 Benzer bir lafız için bk. Buhârî, *Mevâkîf* 9, *Bed’ü’l-halk* 10; Müslim, *Mesâcid* 185. Aclûnî’nin zikrettiği lafız için bk. İbn Mâce, *Zühd* 38; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 51, h.nr: 34137. (Çeviren)

٢٩٨٣- لَا آلَاءَ إِلَّا الْآلَؤُكَ يَا اللَّهُ، إِنَّكَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ مُحِيطٌ بِعِلْمِكَ كَعَسْهَلُونُ
﴿وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَّلَ﴾.

2983- Senin nimetlerinden başka hiçbir nimet yoktur ey Allah'ım! Sen çok iyi işiten ve her şeyi bilensin. Senin ilmin onu kuşatmıştır. Keashelûn.¹²¹⁰ “Biz bu Kur'an'ı hak olarak indirdik. O, bütün hakikatleri içinde toplayarak indi.”¹²¹¹

Sehâvî *Makâsîd*'da şunları söylemektedir: Bu lafızlar, Yemen, Meksika, Mısır ve daha başka memleketlerde “Ramazan zırhı” diye meşhur olmuştur. Suda boğulma, hırsızlık, yangın ve diğer âfetlerden koruduğuna inanılmakta ve Ramazan'ın son Cuma'sında yazılmaktadır. Çoğu insan bunu hatibin, minberde hutbe okuduğu sırada yazmayı tercih ederken, bir kısmı da ikinci namazından sonra yazmaktadır. Ancak bazı büyük zevatın sözlerinde geçmesine hatta bir kısmı bunun zayıf bir hadiste geçtiğini ima etmiş olmasına rağmen böyle bir uygulamanın aslı yoktur ve bu uygulama bid'attir. Allah rahmet eylesin hocamız İbn Hacer el-Askâlânî de bunu yazmaya kalkışanları gördüğü vakit minberde durup hutbe okuduğu esnada bile bu teâmüle ciddi anlamda karşı çıkar, tepkisini dile getirirdi. Nitekim *el-Cevâhir* ve *ed-Dürer*'de biz bunu açıklamıştık.¹²¹²

Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle demiştir: Bunu reddedenlerden biri de Kamûlî'dir. Nitekim *el-Cevâhir* isimli eserinde “Bu, kabul edilemeyecek bid'atlerden biridir” demektedir. Nâşirî de şunu söyler: “Zebîd¹²¹³ halkı

1210 *Keashelûn* veya *keaslehûn*, bazı rivayetlerde de *kemeslehûf* diye okunan bu kelime, Aliyyü'l-Kârî'nin izahına göre manası bilinmeyen meçhul bir kelime olup rukyede (okuyup üfleterek şifa dilerken) telaffuz edilmesi haramdır. Yahut bir küfür sözü olabilir; dolayısıyla onu söyleyen kimsenin küfre düşme ihtimali vardır. (Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 388-389, h.nr: 605; Kâvukcî, *el-Lü'lü'l-marsû' fî mâ lâ asle lehû ev bi aslihî mevzû*, thk. F. Ahmed Zemerlî, Beyrut 1415, s. 218, h.nr: 690) -Çeviren-

1211 İsrâ 17/105.

1212 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 342-343, h.nr: 1295.

1213 Zebîd: Yemen'de meşhur bir şehirdir. Aslında Zebîd, el-Hasîb adıyla bilinen bir şehrin bulunduğu bir vadi ismiyken, daha sonra vadinin ismi şehrin ismine baskın gelmiş ve onunla tanınır hâle gelmiştir. (Bk. Belâzürî, *Mu'cemu'l-buldân*, Beyrut 1995, III, 131) -Çeviren-

bunu hutbe esnasında yazarlardı. İbn Hacer el-Askâlânî de bunu yazmaya kalkışanları gördüğü vakit minberde durup hutbe okuduğu esnada bile bu teâmüle ciddi anlamda karşı çıkar, tepkisini dile getirirdi. Bu bir bid'attir. Allah, Dımeşk ahalisini böylesi bir bid'atten muhafaza eylesin. Ama zannediyorum bu bid'at bugün artık Dımeşk dışındaki yerlerde de ortadan kalkmış durumdadır.”¹²¹⁴

Öte yandan İbn Hacer el-Heytemî'nin *Tuhfe*'deki ibaresi şöyledir: “Ramazan'ın son Cuma'sında zırhlar/muskalar yazmak Kamûlî'nin de dediği gibi kabul edilemeyecek bir bid'attir. Zira bunu yaparken hutbeyi dinlememe ve faziletli vakti kaçırma durumu söz konusudur. Nitekim görüşlerine tâbi olunmaya değer hiçbir âlimden de böylesi bir teâmül aktarılmış değildir. Ayrıca bu zırhtaki meçhul lafızlardan biri de 'keashelûn' lafzıdır. İmamlarımız ve diğer âlimler ise manası bilinmeyen yabancı kelimelerin okunup yazılmasının haram olduğunu kesin bir dille ifade etmişlerdir. Bazılarının bu kelimenin 'başı kuyruğuna değecek biçimde Arş'ı çepeçevre kuşatan bir yılan' manasına geldiğine dair iddiasını da itibara almamak gerekir. Çünkü böyle bir konuda, kişisel görüşün (re'y) bir dahli olamaz. Bu hususta sadece masum Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den geldiği sabit olan bir hadis kabul edilebilir. Üstelik ilgili kelimenin bu manası, zırhın başında geçen 'Senin nimetlerinden başka hiçbir nimet yoktur ey Allah'ım! Keashelûn' lafzına da uymamaktadır. Hatta bu lafız, son derece kapalıdır. Bu sebeple 'dinsiz, imansız biri tarafından uyduurulup sıradan cahil halkın arasında yayılmış bir put ismidir' denilmiştir. Bazıları da buradaki kapalılığı gidermek için 'Ey Allah'ım' lafzından sonra 'Ashelûn (yani o yılanın Arş'ı çepeçevre kuşattığı) gibi senin ilmin de onu kuşatmıştır' ifadesini ilave etmektedir. Ancak bu, böylesi bir şeyin masum Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sahih yolla gelmediği sürece kabul edilemeyeceği yönündeki temel ilkeyi göz ardı etmekten kaynaklanan bir gaflettir.”¹²¹⁵

۲۹۸۴- لَا إِيْمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ وَلَا دِينَ لِمَنْ لَا عَهْدَ لَهُ.

2984- Emanete riayeti olmayanın imanı yoktur, ahdi olmayanın da dini yoktur.

1214 Gazzî, *İtkân*, I, 231, h.nr: 665.

1215 İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, II, 457.

Ebû Ya'lâ ve Beyhakî'nin Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹²¹⁶ Taberânî de bunu *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta İbn Ömer'den şu lafızla rivayet eder: **“Emanete riayeti olmayanın imanı yoktur, tahareti olmayanın namazı yoktur, namazı olmayanın da dini yoktur. Namazın dindeki yeri, başın bedendeki yeri gibidir.”**¹²¹⁷

٢٩٨٥- لَا بَأْسَ بِالذُّوْقِ عِنْدَ الْمُشْتَرَى.

2985- (Bir yiyecek veya içeceği) satın alırken tadına bakmakta bir sakınca yoktur.

Sehâvî *Makâsîd*'da “Manası itibariyle sahihtir” demiştir. Aliyyü'l-Kârî de “Bir aslı yoktur” değerlendirmesinde bulunmuştur.¹²¹⁸

٢٩٨٦- لَا بَأْسَ بِالْحَسَدِ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ.

2986- İlim talebinde hasedin bir sakıncası yoktur.

Deylemî'nin Muâz b. Cebel kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹²¹⁹

٢٩٨٧- لَا بَأْسَ بِالْغِنَى لِمَنِ اتَّقَى، وَالصِّحَّةُ خَيْرٌ مِنَ الْغِنَى، وَطَيْبُ النَّفْسِ مِنَ النِّعَمِ.

2987- Takva sahibi kimse için zenginliğin bir sakıncası yoktur! Sağlık ise (takva sahibi için) zenginlikten daha hayırlıdır. Gönül huzuru da (gerçek) nimetlerdendir.

1216 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 376, h.nr: 12383; Bezzâr, *Müsned*, XIII, 439, h.nr: 7196; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, V, 246, h.nr: 2863; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 422, h.nr: 194; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 471, h.nr: 12690. Hadisin *sahih* olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 150, h.nr: 553; Münâvî, *Teyssîr*, II, 488; San'ânî, *Tenvîr*, XI, 72, h.nr: 9685. (Çeviren)

1217 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 383, h.nr: 2292. Suyûtî bu lafızla gelen rivayetin *zayıf* olduğuna dair harf simgesi koymuştur. (Bk. San'ânî, *Tenvîr*, XI, 72, h.nr: 9686) -Çeviren-

1218 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 344, h.nr: 1297; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 381, h.nr: 583.

1219 Deylemî, *Firdevs*, V, 201, h.nr: 7953. Tespitimize göre Deylemî'nin, rivayetinde tek kaldığı bir hadistir. (Çeviren)

Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce ve Hâkim'in Yesâr b. Abdullah kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹²²⁰

٢٩٨٨- لَا بَأْسَ بِزُولِ الْجَمَالِ وَمَا أَكَلَ لَحْمَهُ.

2988- Develerin ve eti yenen hayvanların idrarlarında bir sakınca yoktur.

Suyûtî *Leâli*'de bu rivayetin **uydurma** olduğunu belirtmektedir.¹²²¹

٢٩٨٩- لَا تَتَوَضَّؤُوا فِي الْكَئِيفِ الَّذِي تَبُولُونَ فِيهِ فَإِنَّ وُضُوءَ الْمُؤْمِنِ يُوزَنُ مَعَ حَسَنَاتِهِ.

2989- İçinde idrarınızı yaptığınız tuvalette abdest almayın. Zira mü'minin abdesti, iyilikleriyle birlikte tartılacaktır.

Aliyyü'l-Kârî "Bunu Yahyâ b. Anbese uydurmuştur" demektedir.¹²²²

٢٩٩٠- لَا تَتَمَارَضُوا فَتَمْرَضُوا، وَلَا تَخْفِرُوا قُبُورَكُمْ فَتَمُوتُوا.

2990- Hasta olmadığınız hâlde hastaymış gibi davranmayın, yoksa gerçekten hasta olursunuz. Kabirlerinizi kazmayın, yoksa ölürsünüz.

İbn Ebî Hâtim bu hadisi *el-İlel*'de İbn Abbâs'tan gelen bir rivayet olarak zikretmekte ve babasının (Ebû Hâtim'in) "**Bu, münkerdir**" dediğini nakletmektedir.¹²²³ Deylemî de bunu Vehb b. Kays'tan merfu olarak riva-

1220 İbn Mâce, *Ticârât* 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 229, h.nr: 23258; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 113, h.nr: 301; Hâkim, *Müstedrek*, II, 3, h.nr: 213. Hâkim bu hadisin isnadını sahih saymakta; Zehebî de bu konuda ona muvafakat etmektedir. (Çeviren)

1221 Aclûnî'nin basılı nüshasında "develer" diye kaydedilen kelime, Suyûtî'nin eseri başta olmak üzere ilgili diğer kaynakların tamamında "eşekler" lafzıyla zikredilmektedir ki doğrusu da budur. Burada yazım yanlışından kaynaklanan bir hata bulunduğu kanaatindeyiz. (Bk. Deylemî, *Firdevs*, V, 202, h.nr: 7965) Rivayetin uydurma olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 75; Suyûtî, *Leâli*, II, 3; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 66, h.nr: 1; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 380, h.nr: 582. (Çeviren)

1222 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 380, h.nr: 584.

1223 İbn Ebî Hâtim, *el-İlel*, VI, 233, soru nr: 2481.

yet etmektedir.¹²²⁴ Ancak her ne kadar bizim mezhebe mensup bazıları bu rivayete yer vermiş olsalar da her hâlükârda **sahih olmayan** bir rivayettir. Öte yandan sıradan halktan pek çoğunun dillerinde dolaşan “**Yoksa ölür-sünüz ve cehenneme girersiniz**” şeklindeki ziyadenin ise hiçbir surette aslı yoktur.¹²²⁵

٢٩٩١- لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَاسْأَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ وَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاضْبِرُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ الشُّيُوفِ.

2991- Düşmanla karşılaşmayı arzu etmeyin, Allah’tan afiyet dileyin. Fakat onlarla karşılaşınca da sabredin ve bilin ki, cennet kılıçların gölgesi altındadır.

Buhârî ve Müslim’in ittifakla İbn Ömer’den rivayet ettikleri bir hadistir.¹²²⁶

٢٩٩٢- لَا تَتَمَنَّوْا كَثْرَةَ الْمَالِ فَإِنَّ كَثْرَةَ الْمَالِ تُكْثِرُ الذُّنُوبَ.

2992- Çok mal sahibi olmaya heveslenmeyin. Çünkü mal çokluğu, günahları çoğaltır.

Deylemî’nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹²²⁷

٢٩٩٣- لَا تَتْرُكُوا النَّارَ فِي بُيُوتِكُمْ حِينَ تَنَامُونَ.

2993- Evlerinizde uyurken ateşi (yanar vaziyette) bırakmayın.

1224 Burada Vehb b. Kays olarak kaydedilen isim, Sehâvî’de de aynı şekilde kaydedilmiştir. (Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 344-345, h.nr: 1298) Bu noktada Sehâvî’nin, Deylemî’nin isnadı olarak zikrettiği isnad, Ebû Hâtîm’in hakkında *münker* dediği isnadın aynısıdır. Ancak İbn Ebî Hâtîm’in eserinde ilgili isim Vehb b. Münebbih olarak kayıtlıdır. (Çeviren)

1225 Buraya kadarki değerlendirme için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 344-345, h.nr: 1298; Gazzî, *İtkân*, II, 690, h.nr: 2270; Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 383, h.nr: 590.

1226 Buhârî, Cihâd 112; Müslim, Cihâd 20.

1227 Deylemî, *Firdevs*, V, 44, h.nr: 7407. Tespitimize göre Deylemî’nin, rivayetinde tek kaldığı bir hadistir. (Çeviren)

Buhârî ve Müslim'in ittifakla İbn Ömer'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹²²⁸

٢٩٩٤- لَا تَرُدُّوا الْوِسَادَةَ إِذَا أَكْرِمْتُمْ بِهَا.

2994- Size bir minder/döşek ikram edildiğinde geri çevirmeyin.

Tirmizî'nin İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹²²⁹

٢٩٩٥- لَا تَمْنَعُوا الْعَيْنَ قُوَّتَهَا فَتَمْنَعَكُمْ مِنْ ضَوْئِهَا.

2995- Gözü, kuvvetinden alıkoymayın. Aksi hâlde o da sizi ışıktan alıkoyar.

Deylemî bu hadisi Ebû Ümâme'den rivayet etmektedir.¹²³⁰

٢٩٩٦- لَا تَنْزِلُ الرُّوحَةَ عَلَى قَوْمٍ يَنْهَهُمُ قَاطِعُ رَحِمٍ.

2996- Aralarında akrabalık bağı koparmış birinin bulunduğu bir topluluğa rahmet inmez.

Ahmed b. Hanbel ve Ahmed b. Menî'nin Abdullah b. Ebî Evfâ kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹²³¹

1228 Buhârî, İsti'zân 49; Müslim, Eşribe 100; Ebû Dâvûd, Edeb 173; Tirmizî, Et'ime 15; İbn Mâce, Edeb 46; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 109, h.nr: 4515.

1229 Bu lafızla gelen bir rivayet tespit edemedik. Ancak daha önce 1042 no'lu hadis olarak geçen rivayet bu manadadır. Bk. Tirmizî, Edeb 37; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 188, h.nr: 5677. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 183, h.nr: 619. (Çeviren)

1230 Deylemî, *Firdevs*, V, 27, h.nr: 7349. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Deylemî'nin, rivayetinde tek kaldığı hadislerden biridir. (Çeviren)

1231 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 36, h.nr: 63; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 338, h.nr: 7590. Hadisin isnadında Ebû İdâm Süleyman b. Zeyd el-Muhâribî adında *zayıf*, *metrûk* hatta Heysemî'nin beyanına göre *yalancı* bir ravi bulunduğu dair bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 208, ravi nr: 3465; Bûsîrî, *İthâfü'l-hıyara*, V, 481, h.nr: 5051; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 151, h.nr: 13452; Gumârî, *el-Müdvâvî*, II, 394-395; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, III, 653, h.nr: 1456. (Çeviren)

٢٩٩٧- لَا تَنْظُرُوا إِلَى الْمَزْدَانِ فَإِنَّ فِيهِمْ لَمَحَةً مِنَ الْخُورِ.

2997- Parlak oğlanlara bakmayın! Zira onlarda hurilere bir tür benzerlik vardır.

Deylemî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹²³²

٢٩٩٨- لَا تَتَّقِ بِامْرَأَةٍ، وَلَا تُحْمِلْ مَعِدَتَكَ إِلَّا مَا تُطِيقُ، وَلَا تَعْتَزَّ بِمَالٍ، وَلَا تَعْلَمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا مَا تَعْمَلُ بِهِ فَقَطَّ.

2998- Hiçbir kadına güvenme! Midene ancak kaldırabileceği yükü yük. Mala da aldanma ve sadece amel edebileceğin bir ilmi öğren.

Şa'rânî bu ibareyi Abdullah b. el-Mübârek'in biyografisinde "Dört bin hadisten süzülüp seçilmiş dört cümle vardır: Hiçbir kadına güvenme!..." diye başlayıp geçen metnin sonuna kadar devam eden bir lafızla nakletmektedir.¹²³³

٢٩٩٩- لَا تَجْتَمِعْ أُمَّتِي عَلَى ضَلَالَةٍ.

2999- Ümmetim dalalet üzere birleşmez.

Ahmed b. Hanbel'in yanı sıra Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de, ayrıca İbn Ebî Hayseme'nin de *Târîh*'inde Ebû Basra el-Gıfârî'den merfu olarak rivayet ettikleri bu hadisin lafzı şöyledir: **"Rabbimden, ümmetimin dalalet üzere birleşmemelerini niyaz ettim. O da niyazımı kabul etti."**¹²³⁴ Yine sadece Taberânî'nin ve *es-Sünne* isimli eserinde İbn Ebî Âsım'ın Ebû Mâlik el-Eş'arî'den merfu olarak rivayet ettikleri hadisin lafzı da şudur: **"Şüphesiz Allah sizleri şu üç hususta muhafaza buyurmuştur: Peygam-**

1232 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet Deylemî de dahil olmak üzere hiçbir kaynakta geçmemektedir. (Çeviren)

1233 Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-kübrâ (Levâkihu'l-envâri'l-kudsiyye fî menâkibi'l-ulemâ ve's-sûfiyye)*, thk. A. Abdürrahim es-Sâyih - T. Ali Vehbe, Kahire 2005, I, 110. Beyhakî de bu manadaki bir ibareyi İbrahim b. Ali ez-Zühî'nin kendi sözü olarak aktarmaktadır. (Bk. *Suabu'l-îmân*, VII, 522, h.nr: 5412) -Çeviren-

1234 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 200, h.nr: 27224; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, II, 280, h.nr: 2171.

berinizin size beddua edip de topluca helak olmamanız. Bâtıl ehlinin hak ehline üstün gelememesi ve dalalet üzere birleşmemeniz."¹²³⁵

Öte yandan Ebû Nuaym'ın, ayrıca Hâkim'in *Müstedrek*'inde illetli saydığı, Lâlekâî'nin de *es-Sünne*'sinde naklettiği, keza İbn Mende'nin ve onun tarihiyle Ziyâüddîn el-Makdisî'nin İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettikleri lafız şöyledir: **"Allah bu ümmeti asla dalâlet üzere birleştirmez. Zira Allah'ın eli cemaatle beraberdir. O sebeple sevâd-ı a'zam'a uyun.**"¹²³⁶ **Çünkü (cemaatten) ayrılanın yolu cehenneme çıkar.**"¹²³⁷ Bu rivayet Tirmizî'de de **"ümmetim"** lafzıyla yer almaktadır.¹²³⁸ Keza Abd b. Humeyd ve İbn Mâce'nin Enes'ten merfu olarak naklettikleri bir rivayet de şöyledir: **"Kuşkusuz ümmetim dalalet üzere birleşmez. Eğer bir ihtilaf görürseniz, sevâd-ı a'zam'a sarılmanızı tavsiye ederim.**"¹²³⁹ Hâkim'in İbn Abbâs'tan merfu olarak naklettiği rivayetin lafzı da şudur: **"Allah bu ümmeti dalâlet üzere birleştirmez. Allah'ın eli cemaatin üzerindedir.**"¹²⁴⁰ Bu rivayetin ikinci cümlesi Tirmizî'de geçmektedir.¹²⁴¹ İbn Ebî Âsım'ın Ebû Mes'ûd (Ukbe b. Amr'ın) kendi sözü (mevkuf) bir hadis olarak aktardığı rivayet de şöyledir: **"Cemaate sarılmanızı tavsiye ediyorum. Zira Allah bu ümmeti dalâlet üzere birleştirmez.**"¹²⁴² Başkaları da bu rivayete şunu ilave etmişlerdir: **"Allah'ın dini konusunda farklı renklere bürünmekten kesinlikle sakının.**"¹²⁴³

1235 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, III, 292, h.nr: 3440.

1236 Sevâd-ı a'zam, daha önce 1074 no'lu rivayette de zikredildiği üzere "hak çizgisinde olan büyük çoğunluk" anlamına gelmektedir.

1237 Hâkim, *Müstedrek*, I, 199, h.nr: 391; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 37. Hâkim'in burada rivayetin illeti olarak zikrettiği husus, ravilerinden Hâlid b. Yezîd el-Karenî hakkındaki şu değerlendirmesidir: "Hâlid b. Yezîd el-Karenî, Bağdatlıların eski bir şeyhidir (hadis hocasıdır). Eğer bu hadisi hıfzetmiş olsaydı, bu hadisinin sahih olduğuna hükmederdik."

1238 Tirmizî, Fiten 7.

1239 İbn Mâce, Fiten 8.

1240 Hâkim, *Müstedrek*, I, 202, h.nr: 399.

1241 Tirmizî, Fiten 7.

1242 Bk. İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, I, 41, h.nr: 85. Bu eser ve Sehâvî'nin *Makâsîd*'inde sahâbî ravinin ismi Ebû Mes'ûd Ukbe b. Âmir olarak kaydedilmiş olmasına rağmen *Keşfü'l-hafâ*'da bu isim yanlışlıkla İbn Mes'ûd olarak yazılmıştır. (Çeviren)

1243 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 552, h.nr: 8545. Hâkim bu rivayeti Müslim'in şartına göre sahih saymış, Zehebî de bu konuda ona muvafakat etmiştir. (Çeviren)

Sonuç olarak hadis, metin itibariyle meşhur olup hadisin pek çok isnadı bulunmaktadır. Ayrıca bu hadisi destekleyici nitelikte, benzer manada farklı sahâbîlerden gelen, merfu olan ve olmayan birçok rivayet mevcuttur.¹²⁴⁴ Nitekim ilk tür merfu rivayetlerden biri de “**Siz Allah’ın yeryüzündeki şahitlerisiniz**” hadisidir.¹²⁴⁵ İkinci türden mevkuf rivayetlerden biri de İbn Mes’ûd’un şu sözüdür: “**Biriniz, bir şey sorulduğu zaman Allah’ın Kitabı’na baksın. Eğer (hükümü) orada bulamazsa, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in sünnetine baksın. Şayet orada da bulamazsa, Müslümanların üzerinde ittifak ettikleri hususlara baksın. Aksi hâlde ictihad etsin.**”¹²⁴⁶

۳۰۰۰- لَا تَشْتَرُوا بِالْذِّينِ فَإِنَّهُ يَنْقُصُ مِنَ الدِّينِ وَالْحَسَبِ.

3000- Borçla satın almayın. Zira borç, din ve asaleti eksiltir.

Deylemî’nin Âişe *radıyallahu anhâ*’dan rivayet ettiği bir hadistir.¹²⁴⁷

۳۰۰۱- لَا تَطْعَنُوا عَلَى أَهْلِ التَّصَوُّفِ وَالْخِرَقِ فَإِنَّ أَخْلَاقَهُمْ أَخْلَاقُ الْأَنْبِيَاءِ، وَلِبَاسُهُمْ لِبَاسُ الْأَنْبِيَاءِ.

3001- Tasavvuf ve hırka¹²⁴⁸ ehli hakkında kötü konuşmayın! Zira onların ahlâkı, peygamberlerin ahlâkı; kıyafetleri de peygamberlerin kıyafetidir.

Deylemî bu hadisi Enes *radıyallahu anh*’dan rivayet etmektedir.¹²⁴⁹

1244 Hatta bu hadisi manen mütevatir sayanlar da vardır. (Bk. Kettânî, *Nazmü'l-mütenâsir mine'l-hadîsi'l-mütevatir*, thk. Şeref Hicâzî, Mısır, ts., s. 161) -Çeviren-

1245 Buhârî, Cenâiz 84; Müslim, Cenâiz 60; Nesâî, Cenâiz 50.

1246 Nesâî, Âdâbu'l-kudât 11. Nesâî bu rivayetle ilgili olarak “Hadis, ceyyid ceyyiddir” der. Buraya kadarki rivayet ve ilgili değerlendirmeler için ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 345-350, h.nr: 1299. (Çeviren)

1247 Deylemî, *Firdevs*, V, 41, h.nr: 7397. Tespitlerimize göre Deylemî’nin, rivayetinde tek kaldığı bir hadistir. (Çeviren)

1248 Hırka: Sûfîlerin ve tarikat mensuplarının giydikleri özel elbisedir. (Geniş bilgi için bk. Süleyman Uludağ, “Hırka,” *DİA*, XVII, 373-374) -Çeviren-

1249 Deylemî, *Firdevs*, V, 37, h.nr: 7387. Deylemî’nin basılı nüshasında bu rivayetin sahâbî ravisi Ebû Hureyre olarak kaydedilmiştir. Deylemî’nin, rivayetinde tek kaldığı bir hadistir. Ayrıca metin açısından, “tasavvuf” ve “hırka” gibi Hz.

۳۰۰۲- لَا تَغْضَبُوا فَإِنَّ الشَّرَّ فِي الْغَضَبِ، وَلَا تَسْأَلُوا فَإِنَّهُ أَضَلُّ الْفَقْرِ، وَاسْتَغْفِرُوا كُلَّ يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ الْكَبَائِرَ.

3002- Öfkelenmeyin; çünkü kötülük, öfkededir. Ayrıca dilenmeyin; zira fakirliğin asıl sebebi dilenciliktir. Her gün de yüz defa Allah'tan af ve bağışlanma dileyin ki Allah da sizin büyük günahlarınızı bağışlasın.

Deylemî'nin Ali b. Ebî Tâlib *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹²⁵⁰

۳۰۰۳- لَا تُغْمِضُوا أَعْيُنَكُمْ فِي السُّجُودِ فَإِنَّهُ مِنْ فِعْلِ الْيَهُودِ.

3003- Secdede gözlerinizi kapatmayın. Zira bu, Yahudilerin fiille-rindendir.

Deylemî bu hadisi Enes *radiyallahu anh*'dan rivayet etmektedir.¹²⁵¹

۳۰۰۴- لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَكُونَ أَسْعَدُ النَّاسِ لُكْعَ بَنٍ لُكْعٍ.

3004- Dünyada (Allah'a ve Rasûlü'ne iman etmeyen) alçak oğlu alçaklar en mutlu kimseler oluncaya kadar kıyamet kopmayacaktır.

Tirmizî'nin Huzeyfe'den; Taberânî'nin de *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta Enes *radiyallahu anh*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁵²

Peygamber ve sahâbe döneminden sonrasına ait tasavvufî kavramları ihtiva etmesi itibariyle uydurma bir rivayet olduğu açıktır. (Çeviren)

1250 Deylemî'nin eseri dahil olmak üzere hiçbir kaynakta tespit edemediğimiz bir rivayettir. (Çeviren)

1251 Deylemî, *Firdevs*, V, 18, h.nr: 7317. Tespitlerimize göre Deylemî'nin, rivayetinde tek kaldığı bir hadistir. (Çeviren)

1252 Tirmizî, *Fiten* 37; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 334, h.nr: 23303; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 197, h.nr: 628. Tirmizî bu rivayet hakkında *hasen* hükmünü vermektedir. Heysemî de Taberânî'deki rivayetin ravilerinin Velîd b. Abdülmelik dışında Buhârî ve Müslim'in ravilerinden oluştuğunu, Velîd'in de güvenilir biri olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VII, 325-326, h.nr: 12443) -Çeviren-

۳۰۰۵- لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى لَا يُذَكَّرَ رَبُّ الْعَالَمِينَ وَلَا يُشْكَرَ فَمِنْ شِدَّةِ غَضَبِهِ تَقُومُ السَّاعَةُ.

3005- Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın artık zikredilmediği ve O'na şükredilmediği vakte kadar kıyamet kopmayacaktır. Allah'ın (zikredilip O'na şükredilmediği o anda da) gazabının şiddetinden dolayı kıyamet kopacaktır.

Deylemî'nin İbn Ömer *radıyallahu anhümâ* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹²⁵³

۳۰۰۶- لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَسِيلَ وَادٍ مِنْ أَوْدِيَةِ الْحِجَازِ بِالنَّارِ تُضِيءُ أَغْنَاقَ الْإِبِلِ بِبُضْرَى.

3006- Hicaz vadilerinden birinde, Busrâ'daki develerin boyunlarını aydınlatacak bir ateş sel olup akmadıkça kıyamet kopmayacaktır.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁵⁴

۳۰۰۷- لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَعْجِ الْقُرْآنُ إِلَى اللَّهِ، يَقُولُ إِنِّي أَتْلَى وَلَا يَغْمَلُ بِي، فَعِنْدَ ذَلِكَ يُزْفَعُ.

3007- Kur'ân, çılgılık ve haykırışla: "Ben okunuyorum ama benimle amel edilmiyor!" diye şikâyetini Allah'a arzeden kadar kıyamet kopmayacaktır. İşte Kur'ân, şikâyetini arzettiği o vakitte de kaldırılacaktır.

Deylemî'nin Abdullah b. Amr *radıyallahu anhümâ*'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹²⁵⁵

1253 Deylemî, *Firdevs*, V, 89, h.nr: 7555. Deylemî'nin, rivayetinde tek kaldığı hadislerden biridir. (Çeviren)

1254 Buhârî, Fiten 23; Müslim, Fiten 42. Ancak Buhârî ve Müslim'in lafzı "**Hicaz toprağında bir ateş çıkmadıkça...**" şeklindedir.

1255 Deylemî, *Firdevs*, V, 80, h.nr: 7513. Deylemî'nin, rivayetinde tek kaldığı hadislerden biridir. (Çeviren)

۳۰۰۸- لَا تَخْلِفُوا بِآبَائِكُمْ.

3008- Babalarınızın adıyla yemin etmeyin.

Buhârî ve Nesâî'nin İbn Ömer kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁵⁶ Nesâî'nin Abdurrahmân b. Semüre yoluyla aktardığı bir rivayetin lafzı da şöyledir: **“Ne babalarınız ne de tağutların (putlar) adıyla yemin edin.”**¹²⁵⁷ Yine Nesâî'ye ait ve Ebû Dâvûd'un Ebû Hureyre'den naklettiği bir rivayette şu lafız yer alır: **“Ne babalarınız ne anneleriniz ne de putların adıyla yemin edin. Sadece doğruluk ve samimiyetle Allah'a yemin edin.”**¹²⁵⁸

Öte yandan İbn Mâce'nin İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadis de şu lafızla gelmiştir: **“Babalarınızın adıyla yemin etmeyin. Kim Allah adına yemin ederse, doğru ve samimi davransın. Kendisi için Allah'a yemin edilmiş olan kimse de buna razı olsun. Kim de Allah adına edilmiş bir yemine razı olmazsa, o kimsenin Allah'a herhangi bir yakınlığı kalmamıştır.”**¹²⁵⁹

۳۰۰۹- لَا تَخْتَلِفُوا فَتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ.

3009- Ayrılığa düşmeyin, yoksa kalpleriniz de ayrışır.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Berâ'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁶⁰ Buhârî'nin İbn Mes'ûd yoluyla rivayet ettiği hadis lafzı ise şöyledir: **“Ayrılığa düşmeyin. Zira sizden öncekiler ayrılığa düşüp helâk oldular.”**¹²⁶¹

۳۰۱۰- لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ ضُرَّةٌ.

3010- İçinde sûret bulunan eve melekler girmezler.

1256 Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 26; Müslim, Eymân 4; Nesâî, Eymân 3.

1257 Nesâî, Eymân 9.

1258 Ebû Dâvûd, Eymân 4; Nesâî, Eymân 5.

1259 İbn Mâce, Keffârât 4.

1260 Müslim, Salât 122; Ebû Dâvûd, Salât 94; Nesâî, İmâmet 26; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXX, 479, h.nr: 18516.

1261 Buhârî, Husûmât 1.

Ebû Dâvûd, Nesâî ve Hâkim'in "... **ayrıca köpek ve cünüp kimsenin bulunduğ...**" şeklinde ilavesiyle Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁶² Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: "**İçinde timsâllerin (heykel/resim) yahut suretlerin bulunduğu bir eve melekler girmezler.**"¹²⁶³ Keza Nesâî'nin Ümmü Seleme'den rivayet ettiği hadisın lafzı da şudur: "**İçinde çan bulunan bir eve melekler girmezler. Ayrıca yanlarında çan bulunan bir topluluğa da arkadaşlık etmezler.**"¹²⁶⁴

۳۰۱۱ - لَا تُسَافِرُوا فِي مُحَاقِ الشَّهْرِ، وَلَا إِذَا كَانَ الْقَمَرُ فِي الْعَقَرِ.

3011- Ayın bitmesine bir veya iki gün kala ve ayın akrep burcuna indiği vakit yolculuğa çıkmayın.

Ali *radiyallahu anh*'ın kendi sözü olarak rivayet edilmektedir. Bunu destekleyen rivayetlerden biri de şudur: İbnü'l-Cüneyd'in, İbn Maîn'e yönelik sorularında (süâlât) Ali *radiyallahu anh*'ın ayın akrep burcuna indiği vakit evlenilmesini veya yolculuğa çıkılmasını hoş karşılamadığı bilgisi yer almaktadır.¹²⁶⁵ Demîrî'nin *Rumûzu'l-künûz*'unda ise bu söz İmam Şâfiî'ye atfedilir.¹²⁶⁶ Sağânî de bunu "**Ay, akrep burcundayken yolculuğa çıkmayın**" lafzıyla rivayet ettikten sonra **uydurma** olduğunu belirtir.¹²⁶⁷ *Vallahu a'lem.*

1262 Ebû Dâvûd, Libâs 48; Nesâî, Sayd 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 368, h.nr: 1172; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 5, h.nr: 1205; Hâkim, *Müstedrek*, I, 278, h.nr: 611. Hâkim'in sahih dediği bu hadis hakkında Zehebî de sahih demektedir. (Çeviren)

1263 Müslim, Libâs 102.

1264 Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 388, h.nr: 9483. Hz. Âişe'den de bu manada bir rivayet nakledilmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 175, h.nr: 26052. Ayrıca hadisın ikinci cümlesi için bk. Müslim, Libâs 103. (Çeviren)

1265 Bk. Yahya b. Maîn, *Süâlâtü İbni'l-Cüneyd*, thk. A. Muhammed Nur Seyf, Medine 1988, s. 287, soru nr: 60. Bu rivayetin *münker* sayıldığına hatta bunun Hz. Ali'ye atılmış bir iftira olup bu hususta tam aksi yönde bir rivayetin ondan nakledildiğine dair bk. İbn Teymiyye, *Mecmûu'l-fetâvâ*, XXXV, 178; İbn Kayyım el-Cevziyye, *Miftâhu dâri's-saâde ve menşûri velâyeti'l-ilmi ve'l-irâde*, Beyrut, ts., II, 214; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, IV, 324, ravi nr: 917. (Çeviren)

1266 Bu rivayet ve ilgili değerlendirmeler daha önce 1922 no'lu hadiste geçmişti. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 351-352, h.nr: 1300.

1267 Sağânî, *Mevzûât*, s. 61, h.nr: 99.

۳۰۱۲- لَا تَسْبُوا أَصْحَابِي، فَإِلَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا أَذْرَكَ مُدًّا أَحَدِهِمْ، وَلَا نَصِيفَةً.

3012- Ashâbıma sövmeyin! Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, biriniz, Uhud (dağı) kadar altın infak etse bile, onların (verdiğinin) bir ölçüğüne hatta yarısına dahi ulaşamaz.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁶⁸

۳۰۱۳- لَا تَسْبُوا الْبُرْغُوثَ.

3013- Pireye sövmeyin.

Taberânî'nin *el-Evsat*'taki rivayetine göre Ali *radiyallahu anh* şöyle der: Konakladığımız bir mekânda pireler bizi yiyip bitirince biz de onlara sövmüştük. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Pirelere sövmeyin! Onlar ne iyi böceklerdir. Zira sizleri Allah'ın zikrine (namaza) uyandırdılar.”**¹²⁶⁹ Bu hadisi ayrıca Velîd b. Müslim de Enes'ten rivayet etmektedir. Enes'in nakline göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda pirelerden bahsedilince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Onlar namaza uyandırırılar”** buyurmuştur.¹²⁷⁰ Öte yandan Bezzâr'ın yine Enes'ten aktardığı rivayetin lafzı da

1268 Buhârî, Ashâbü'n-Nebî 5; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 221; Ebû Dâvûd, Sünnet 11; Tirmizî, Menâkıb 59; İbn Mâce, Mukaddime 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 138, h.nr: 11079.

1269 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IX, 126, h.nr: 9318. Heysemî bu rivayetin isnadında Sa'd b. Tarîf adında *metrûk* birinin bulunduğunu belirtmektedir. Hatta İbn Hibbân'ın beyanına göre hadis uyduran biridir. Ayrıca Sa'd'ın bu rivayetdeki hocası Asbağ b. Nübâte de *metrûk* hatta yalancı sayılacak ölçüde zayıf biridir. Bu sebeple Elbânî de hadisi uydurma saymaktadır. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 357, ravi nr: 467; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, I, 271, II, 122, ravi nr: 1014, 3118; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 78, h.nr: 13043; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XI, 433, h.nr: 5273) -Çeviren-

1270 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 40, h.nr: 5732; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 159, h.nr: 4815. İsnadındaki Saîd b. Beşîr ile ilgili olarak bazı hadisçiler olumlu sayılabilecek görüşler sergilemiş olsalar da çoğu hadis otoritesi tarafından zayıf sayılmış hatta Katâde'den münker rivayetleri olan biri olarak tenkit edilmiştir. Bu

şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda olduğumuz bir sırada, bir adamı pire ısırınca adam pireye sövüp lanet etti. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Ona lanet etme! Çünkü o, peygamberlerden birini namaza uyandırmıştır.”**¹²⁷¹ Dillerde meşhur olan lafzı ise **“Pireye sövmeyin! Çünkü o, bir peygamberi namaza uyandırmıştır”** şeklindedir. Necmüddîn el-Gazzî de şöyle der:¹²⁷² Taberânî bu hadisi *ed-Duâ* isimli eserinde rivayet etmektedir. Lafzı da şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, pireye söven bir adam duyduğunda şöyle buyurmuştur: **“Ona sövme! Zira o, bir peygamberi sabah namazına uyandırmıştır.”**¹²⁷³

Öte yandan Enes hadisini Buhârî *el-Edebü'l-müfred*'de, Ahmed b. Hanbel ve Taberânî de rivayet etmişlerdir.¹²⁷⁴ Bu hususta Müstağfirî'nin

rivayet de Katâde'den aktardığı bir rivayettir. (Geniş bilgi için bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 318, ravi nr: 392; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 8-10, ravi nr: 11)-Çeviren-

1271 Bezzâr, *Müsned*, XIII, 457, h.nr: 7233; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, V, 333, h.nr: 2959. İsnadında Süveyd Ebû Hâtim el-Cahderî adında bir ravi yer almakta ve bu rivayeti Katâde yoluyla Enes'ten nakletmektedir. Katâde'den başkalarının aktarmadığı rivayetleri aktarıp münker rivayetlerde bulunan ve güvenilir ravilerden uydurma rivayetler nakleden biri olarak bilinmektedir. Özellikle Katâde'den naklettiği rivayetleri itibariyle tenkit edilmiş biridir. Bu yönüyle bir önceki rivayette geçen Saîd b. Beşîr ile ilgili değerlendirme Süveyd için de geçerlidir. (Bilgi için bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 350, ravi nr: 453; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 270-271, ravi nr: 478) Ukaylî de bu rivayeti aktardıktan sonra “Pireler konusunda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sahih olarak gelmiş hiçbir şey yoktur” demektedir. Aynı görüşü İbnü'l-Cevzî ve İbn Kayyım el-Cevziyye de benimsemektedirler. (Bk. Ukaylî, *ed-Duafâ*, II, 158, ravi nr: 663; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelül'l-mütenâhiye*, II, 225-226, h.nr: 1188-1190; İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf*, s. 134, h.nr: 302. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIII, 915-919, h.nr: 6409)-Çeviren-

1272 Gazzî, *İtkân*, II, 695, h.nr: 2283.

1273 Taberânî, *Duâ*, s. 569, h.nr: 2056. Bu hadis de bir önceki gibi Süveyd > Katâde > Enes tarikiyle rivayet edilmektedir. Dolayısıyla bir önceki hadisle aynı hükme tâbidir. (Çeviren)

1274 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 424, h.nr: 1237. Tespitlerimize göre Enes hadisi Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçmemektedir. Taberânî'deki rivayet ise bir önceki dipnotta yer alan *Duâ* adlı eserindeki rivayettir. Buhârî'deki rivayet de

Ebû Zer'den merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir:¹²⁷⁵ **“Sana bir pire geldiği zaman bir bardak su al ve suya ‘Biz ne diye Allah’a güvenip dayanmayalım?’¹²⁷⁶ âyetini yedi kere oku. Sonra da şöyle de: ‘Eğer mü’minseniz, şerrinizi ve eziyetinizi bizden uzaklaştırın!’ Daha sonra o suyu yatağının etrafına serp. Böylece pirelerin şerrinden emin bir şekilde geceyi geçirirsin.”¹²⁷⁷**

İbn Ebi'd-Dünyâ'nın *et-Tevekkül* isimli eserinde geçtiğine göre Afrika valisi, Ömer b. Abdülazîz'e, haşere, sürüngen ve akreplerden şikâyetini arzettiği bir mektup yazar. Ömer b. Abdülazîz de ona yazdığı cevabında şunları söyler: “Birinizin sabah akşam **‘Biz ne diye Allah’a güvenip dayanmayalım’** demesinin ne zararı var?” Bu rivayeti aktaran Zür'a b. Abdullah “Bu âyet, pirelere karşı da tesirlidir” demektedir.¹²⁷⁸ Hafız İbn Hacer bu konuda müstakil bir eser yazmıştır. Aynı şekilde Hafız Celaleddîn es-Suyûtî de *et-Tursûs fî ahkâmî'l-Bürğûs* ismini verdiği bir risale kaleme almıştır.

۳۰۱۴- لَا تَسُبُّوا الْأَمْوَاتَ فَإِنَّهُمْ قَدْ أَفْضَوْا إِلَى مَا قَدَّمُوا.

3014- Ölülere hakaret edip sövmeyin! Zira onlar önden (ahirete) gönderdiklerinin karşılıklarına artık ulaşmışlardır.

Buhârî, Ahmed b. Hanbel ve Nesâî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁷⁹ Yine Ahmed b. Hanbel ve Nesâî'nin

Taberânî ve diğer rivayetlerde olduğu gibi Süveyd > Katâde > Enes tarikiyle gelmektedir. (Çeviren)

1275 Paragrafın bu kısmı *Keşfü'l-hafâ*'da yanlış anlaşılmaya elverişli şekilde özetlenmiş ve kaydedilmiştir. Biz gerekli düzeltmeleri, bilginin kaynağı olan Sehâvî, *Makâsîd*, V, 353'ü dikkate alarak yaptık. (Çeviren)

1276 İbrahim 14/12.

1277 Rivayetin münker sayıldığına dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIII, 914-915, h.nr: 6408. (Çeviren)

1278 İbn Ebi'd-Dünyâ, *et-Tevekkül alellah*, thk. M. Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1993, s. 60, h.nr: 28. Rivayetin isnadındaki Zür'a b. Abdullah veya Abdurrahmân zayıf, meçhul hatta *metrûk* sayılan biridir. (Geniş bilgi için bk. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, II, 475, ravi nr: 1911-1912) -Çeviren-

1279 Buhârî, Cenâiz 97, Rikâk 42; Nesâî, Cenâiz 52; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 296, h.nr: 25470.

Muğîre'den aktardıkları rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Ölülere söverek dirilere eziyet etmeyin.”**¹²⁸⁰

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir: Âişe radiyalla-hu anhâ'nın hadisiyle benzer manadaki bir rivayet de Deylemî'nin İbn Mes'ûd kanalıyla naklettiği şu hadistir: **“Ölüleri içinde bulundukları hâllerleriyle baş başa bırakın.”**¹²⁸¹ İbn Hacer el-Mekkî de Fetâvâ'sında şöyle der: **“Zayıf bir haberde şöyle geçer: ‘Ölülerinizin iyilik ve güzelliklerini anın; kötü yönlerinden bahsetmeyin.’**¹²⁸² Dolayısıyla günahını herkesin göreceği şekilde alenen işlememiş, ölü veya diri bir Müslümana hakaret edip sövmek haramdır.”¹²⁸³

۳۰۱۵ - لَا تُسَوِّرُوا

3015- Fiyatları artırmayın.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir: Bu lafız, rivayetlerde geçmemektedir. Ancak Ahmed b. Hanbel, Bezzâr ve Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'lerinde ve Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Enes'ten rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin **sahih** saydığı bir hadiste şöyle geçer: İnsanlar “Ey Allah'ın Rasûlü! Fiyatlar çok arttı, ücretleri bizim için siz belirleseniz” dediler. Allah Rasûlü ise şu cevabı verdi: **“Şüphesiz fiyatları artıran, vermeyip kısan ve çok verip rızıklandıran Allah'tır. Ben, hiçbirinizin kan veya mal konusunda benden alacaklı olmayacağı bir vaziyette Allah'a kavuşmayı dilerim.”**¹²⁸⁴ Bu hadisin isnadı [Müslim'in]¹²⁸⁵ şartına göredir. Ayrıca İbn

1280 Tirmizî, Birr 51; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 150, h.nr: 18210; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 292, h.nr: 3022. Bu hadis daha önce 304 no'lu rivayette de geçmişti. (Çeviren)

1281 Bk. Suyûtî, *el-Câmiu'l-kebir*, V, 24, h.nr: 14149.

1282 Bu hadis daha önce 304 no'lu rivayet olarak geçmişti. “Zayıf bir haber” sayılması, belli bir isnadı itibarıyledir. Farklı rivayet ve tarikleri dikkate alındığında *sahih li-gayrihi* seviyesine çıktığı belirtilmektedir. (Bk. Ebû Dâvûd, Edeb 49, h.nr: 4900, muhakkik Şuayb el-Arnaût'un tahrir notu) -Çeviren-

1283 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâvâ'l-hadîsiyye*, s. 107.

1284 Ebû Dâvûd, Büyü' 51; Tirmizî, Büyü' 73; İbn Mâce, Ticârât 27; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 328, h.nr: 11809; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 307, h.nr: 4935.

1285 Bu kelime *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshasında düşmüş gözükmemektedir. Biz bunu, naklin kaynağı olan Sehâvî, *Makâsîd*, V, 355, h.nr: 1303'ten tespit ettik. (Çeviren)

Hibbân ve Tirmizî de bunu sahih saymışlardır. Ayrıca İbn Hibbân'ın Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında bir Yahudi otuz deve yükü arpa ve buğday getirir ve her bir müddüne, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kullandığı müddölçeğini¹²⁸⁶ esas alarak bir dirhem fiyat koyar. O gün de insanların elinde bundan başka yiyecek yoktu. Üstelik daha önce de insanlar bir kıtlık yaşamış ve hiçbir yiyecek bulamamışlardı. Bu sebeple Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip pahalılığı şikâyet ettiler. Bunun üzerine Allah Rasûlü minbere çıkıp Allah'a hamdü senâda bulunduktan sonra şöyle buyurdu: **“Birinin malını onun gönül rızası olmaksızın başka birine vermiş olmadan Allah’a kavuşmaya azmettim! Kuşkusuz alışveriş karşılıklı rızadan ibarettir. Ancak alışverişlerinizde size hatırlatmak istediğim birtakım hususlar var: Birbirinize kin ve nefret beslemeyin. Almayacağınız bir malın fiyatını müşteri kızıştırmak için artırmayın. Hiç kimse kardeşinin alışveriş pazarlığı üzerine pazarlık yapmasın. Şehirli de köylünün malını onun adına satmasın. Alışveriş karşılıklı rızaya dayanır. Ey Allah’ın kulları! Kardeş olun.”**¹²⁸⁷

Keza Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Bezzâr ve *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Taberânî’nin Ebû Saîd el-Hudrî’den naklettikleri rivayetin lafzı da şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde fiyatlar artınca “Ey Allah’ın Rasûlü! Fiyatları siz belirleseniz” diye talepte bulundular. Ancak Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Ben, herhangi birinizin kendisine yaptığım bir haksızlıktan dolayı benden alacaklı olmadığı bir vaziyette aranızdan ayrılmayı arzuluyorum.”**¹²⁸⁸ Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd’un Ebû Hureyre’den rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: Bir adam gelip “Ey Allah’ın Rasûlü! Fiyatları bizim için siz belirleseniz” dedi. Allah Rasûlü de **“Aksine, sadece dua edebilirim”** buyurdu. Daha sonra başka bir adam gelip “Ey Allah’ın Rasûlü! Fiyatları bizim için siz belirleseniz”

1286 Müdd: Iraklılara göre iki rıtl-ı ırâkî yani 260 dirhemlik bir kaptır. Hicazlılara göre ise bir rıtl-ı hicazî ile bir rıtlın üçte biri kadardır. Bir müd, bir sâ’ın dörtte birine eşittir. Bir sâ’, bin kırk dirhem buğday veya arpa alan bir ölçektir. (Bk. Erdoğan, *Sözlük*, s. 412, 589) -Çeviren-

1287 İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 340, h.nr: 4967.

1288 İbn Mâce, *Ticârât* 27; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 328, h.nr: 11809; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VI, 110, h.nr: 5955.

diyerek aynı talepte bulununca Allah Rasûlü **“Aksine, fiyatları düşüren de yükselten de Allah’tır”** buyurdu.¹²⁸⁹ Her iki hadisin isnadı **hasendir**.

Bu konuda Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’s-sağîr*’inde İbn Abbâs’tan, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’inde Ebû Cuhayfe’den, Bezzâr’da Ali radiyallahu anh’dan gelen rivayetler de vardır.¹²⁹⁰ Aynı şekilde Dârekutnî’nin *el-Efrâd*’ında geçen rivayetin lafzı ise şöyledir: Medine’de fiyatlar artınca sahâbîler Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e gelerek “Fiyatlar çok arttı, ücretleri bizim için siz belirleseniz” diye talepte bulundular. Ancak Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Şüphesiz veren Allah’tır. Allah’ın, ümâre isimli bir meleği vardır. Bu melek, yakut taşından yapılmış ve boyu, gözünün alabildiği kadar uzun olan bir ata binerek memleketleri dolaşır ve çarşı-pazarlarda durup ‘Şu ve şu pahalı olsun! Şu ve şu da ucuzlasın!’ diye seslenir.”**¹²⁹¹ Sehâvî *Makâsıd*’da şöyle der:¹²⁹² İbnü’l-Cevzî garip bir tutum sergileyerek, bu (son) hadisi Ali radiyallahu anh kanalıyla gelen bir rivayet olarak *Mevzûât*’ında nakletmekte ve “Bu, sahih olmayan bir hadistir” demektedir.¹²⁹³ Oysa hadisin sahih olduğunu öğrenmiş oldun.¹²⁹⁴ Üstelik **“Bırakın insanları da Allah onları birbirleriyle rızıklandırsın”** hadisi de Müslim ve diğer kaynaklarda Câbir ve daha başka sahâbîler kanalıyla rivayet edilmiştir.¹²⁹⁵

1289 Ebû Dâvûd, *Büyû’* 51; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 163, h.nr: 8448.

1290 Bezzâr, *Müsned*, III, 113, h.nr: 899; Taberânî, *el-Mu‘cemu’s-sağîr*, II, 59, h.nr: 780; a.mlf, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XXII, 125, h.nr: 322; Bezzâr, *Müsned*, III, 113, h.nr: 899.

1291 Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIII, 570, h.nr: 4046. Hatîb bu rivayetin (bu lafzıyla) uydurma olduğunu belirtir. İbn Kayyım da bu rivayetin uydurma olduğunu vurgular. (Bk. *el-Menâru’l-münîf*, s. 100, h.nr: 182) -Çeviren-

1292 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 359, h.nr: 1302.

1293 Bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 239-240.

1294 Sehâvî burada, hadisteki Ümâre isimli melek kısmından öncesini kastetmektedir. Yoksa melekten söz edilen kısım, Sehâvî’nin de kabul edemeyeceği ve daha önce de belirttiğimiz gibi uydurmadır. Kanaatimizce İbnü’l-Cevzî’nin burada ilke olarak bu lafız ve isnadla gelen rivayeti uydurma saymasının tuhaf karşılanacak bir tarafı yoktur. Zira İbnü’l-Cevzî, rivayet metnini, başka sahih rivayetlerle mana itibariyle uyum arzettiği kısımlarından bağımsız bir şekilde, bir bütün ve müstakil bir birim olarak değerlendirmekte ve haklı olarak uydurma hükmünü vermektedir. (Çeviren)

1295 Müslim, *Büyû’* 20.

٣٠١٦- لَا تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ: الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ، وَمَسْجِدِي،
وَالْمَسْجِدِ الْأَقْصَى.

3016- (İbadet niyetiyle) şu üç mescidden başkasına binekler hazırlanıp yolculuk yapılmaz: Mescid-i Harâm, benim mescidim (Mescid-i Nebevî) ve Mescid-i Aksâ.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Ebû Hureyre ve Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Aynı şekilde İbn Mâce de bunu Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivayet etmektedir.¹²⁹⁶ Keza Mâlik, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Hibbân'ın Basra b. Ebû Basra yoluyla naklettikleri rivayetin lafzı ise şöyledir: **“(İbadet niyetiyle) şu üç mescidden başkasına binek develeri sevk edilmez: Mescid-i Harâm'a, benim mescidime ve Mescid-i Aksâ'ya.”**¹²⁹⁷

٣٠١٧- لَا حَكِيمَ إِلَّا ذُو تَجْرِبَةٍ، وَلَا خَلِيمَ إِلَّا ذُو عَثْرَةٍ.

3017- Tecrübe sahibi olmayan hiçbir hakîm (bilge) yoktur. Ayrıca kusurlarıyla tökezleyip sendelememiş hiçbir halîm (yumuşak huylu kimse) de yoktur.

İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve İbn Hibbân'ın Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁹⁸ Hepsinin lafzı da şöyledir: **“Lâ hakîme (kef harfiyle) illâ zû tecrîbe ve lâ halîme (lâm harfiyle) illâ zû asre.”** İlk kelime “hikmet”ten, ikincisi ise “hilm”den türemiştir. Buhârî de bunu Muâviye'nin kendi sözü ve muallak bir rivayet olarak nakleder. Lafzı da **“Lâ halîme (lâm harfiyle) illâ bi tecrîbe”** şeklindedir. Bir riva-

1296 Buhârî, Fazlû's-salât fî mescidi Mekke ve'l-Medîne 1; Müslim, Hac 511; Ebû Dâvûd, Menâsik 96; Tirmizî, Tahâret 243; İbn Mâce, İkâmet 196; Nesâî, Mesâcid 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 116, XVII, 396, h.nr: 7191, 11294.

1297 Nesâî, Cum'a 45; Mâlik, *Muvattâ*, Cum'a 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 267, h.nr: 23848; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 7, h.nr: 2772.

1298 Tirmizî, Birr 86; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 110, h.nr: 11056; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 199, h.nr: 565; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 421, h.nr: 193; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 326, h.nr: 7799. Tirmizî'nin *hasen*, Hâkim'in *sahih* dediği; Zehebî'nin de Hâkim'in değerlendirmesine muvafakat edip *sahih* hükmünü verdiği bir hadistir. (Çeviren)

yette de -“hâ” harfinin kesreli, “lâm” harfinin de sakin okunuşuyla- “lâ hilme...” olarak kayıtlıdır.¹²⁹⁹

۳۰۱۸- لَا تُسَوِّدُونِي فِي الصَّلَاةِ.

3018- Bana salât ederken benim için “seyyid (efendi)” ifadesini kullanmayın.

Sehâvî *Makâsîd*'da “Bunun bir aslı yoktur” demektedir.¹³⁰⁰ Nâcî de *Kenzü'l-ufât* isimli mevlidinin ilk kısımlarında şöyle der: İnsanların efendisinden “**Bana salât ederken benim için seyyid ifadesini kullanmayın**” lafzıyla nakledilen rivayet ise yalan ve iftiradır. Ayrıca sıradan halk bunu aktarırken “lâ tüsevvîdûnî” şeklinde “vâv” ile okunması gereken ibareyi hatalı telaffuz ederek “yâ” ile “lâ tüseyyîdûnî” tarzında okumaktadırlar.

۳۰۱۹- لَا تُسَلِّمُوا عَلَى يَهُودِ أُمَّتِي، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَنْ يَهُودُ أُمَّتِكَ؟ قَالَ: الَّذِينَ يَتْرُكُونَ صَلَاةَ الْعَصْرِ مَعَ الْجَمَاعَةِ.

3019- Ümmetimin Yahudilerine selam vermeyin. “Ey Allah'ın Râsûlü! Ümmetinin Yahudileri kimlerdir?” diye sordular. Şöyle buyurdu: İkinci namazını cemaatle kılmayı terk edenlerdir.

Kaynağı ve sıhhat durumuna bakılmalı, incelenip araştırılmalıdır.¹³⁰¹

۳۰۲۰- لَا تَسْبُوا الدَّهْرَ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الدَّهْرُ.

3020- Zamana sövmeyin! Çünkü zaman(ın asıl sahibi ve sebebi) ancak Allah'tır.

1299 Buhârî, Edeb 83. Her iki lafız “Tecrübe olmadan hiçbir halîm/hilm olmaz” anlamına gelmektedir. Ancak Buhârî'nin mevcut basılı nüshasında “**Tecrübe sahibi olmayan hiçbir hakîm yoktur**” şeklinde kayıtlıdır. İlgili rivayet farklılıkları için bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 529. (Çeviren)

1300 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 360, h.nr: 1303. Ayrıca bk. Gazzî, *İtkân*, II, 696-697, h.nr: 2287; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 381, h.nr: 585.

1301 Benzer lafızla bu manada bir rivayet daha önce 1484 no'lu rivayet olarak ele alınmıştı. (Çeviren)

Müslim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir.¹³⁰² Buhârî ve Müslim'in yine Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: **"Allah Teâlâ şöyle buyurur: Âdemoğulları zamana söver! Hâlbuki zaman(ın asıl sahibi ve sebebi) benim; gece ve gündüz benim elimdedir."**¹³⁰³ Bir rivayette de şu ibare yer alır: **"Zamanın gecesini ve gündüzünü döndürürüm ve dilediğim vakit ikisini de tutarım."**¹³⁰⁴ Keza Müslim, Ebû Dâvûd ve Hâkim'in yine Ebû Hureyre'den naklettikleri bir rivayetin lafzı da şöyledir: **"Allah Teâlâ şöyle buyurur: Âdemoğlu 'Ol-maz olsun böyle kahpe zaman' diyerek beni incitiyor. Sizden biriniz sa-kın 'Ol-maz olsun böyle kahpe zaman' demesin. Zira zaman(ın asıl sahi-bi ve sebebi) benim, gecesini ve gündüzünü döndürürüm."**¹³⁰⁵ Hâkim'in Müstedrek'inde yer alan bir rivayette ise şu lafız geçer: **"Allah Teâlâ şöyle buyurur: Kulumdan ödünç istedim, ancak bana ödünç vermedi. Ayrıca kulum 'Ah şu kahpe zaman' diyerek bana hakaret etti de farkında bile değil! Zira zaman(ın asıl sahibi ve sebebi) benim."**¹³⁰⁶

Öte yandan Beyhakî de bu hadisi şu lafızla rivayet eder: **"Zamana sövmeyin. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurur: Zaman(ın asıl sahibi ve sebebi) benim. Gece ve gündüzleri yenilerim ve eskitip tüketirim. Ayrıca (göçüp giden) hükümdarların yerine yeni hükümdarlar getiririm."**¹³⁰⁷ Keza Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre kanalıyla ri-vayet ettikleri hadisin lafzı da şöyledir: **"Âdemoğlu zamana söverek beni incitir. Oysa zaman(ın asıl sahibi ve sebebi) benim; her şey benim elim-dedir, geceyi ve gündüzü döndürüm."**¹³⁰⁸

1302 Müslim, Elfâz 5.

1303 Buhârî, Edeb 101; Müslim, Elfâz 1.

1304 Müslim, Elfâz 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 111, h.nr: 7683; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 23, h.nr: 5715.

1305 Müslim, Elfâz 3; Ebû Dâvûd, Edeb 181; Hâkim, *Müstedrek*, II, 492, h.nr: 3692.

1306 Hâkim, *Müstedrek*, I, 579, II, 533, h.nr: 1526, 3816. Hâkim bu hadisin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmekte; Zehebî de ona muvafakat etmektedir. (Çeviren)

1307 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 191, h.nr: 4866.

1308 Buhârî, Tefsîru sûre (45) 1; Müslim, Elfâz 2; Ebû Dâvûd, Edeb 181; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 187, h.nr: 7245; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 23, h.nr: 5715.

۳۰۲۱- لَا تَشْرَبُوا فِي آيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، وَلَا تَأْكُلُوا فِي صِحَافِهَا، وَلَا تَلْبَسُوا الْحَرِيرَ وَلَا الدِّيبَاجَ فَإِنَّهُ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا، وَهُوَ لَكُمْ فِي الْآخِرَةِ.

3021- Altın ve gümüş kaptan bir şey içmeyin. Altın ve gümüş tabaklardan da yemek yemeyin. Saf ipek ve atlas elbise giymeyin. Zira bunlar dünyada onların (kâfirlerin), ahirette ise sizlerindir.

Ahmed b. Hanbel ve *Kütüb-i Sitte* musannıflarının Huzeyfe kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹³⁰⁹

۳۰۲۲- لَا تَسُبُّوا أَهْلَ الشَّامِ، فَإِنَّ فِيهِمُ الْأَبْدَالَ.

3022- Şam halkına sövmeyin! Zira aralarında abdallar vardır.

Taberânî bu hadisi *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Ali radiyallahu anh’ dan rivayet etmektedir.¹³¹⁰

۳۰۲۳- لَا تَسُبُّوا الشَّيْطَانَ، وَتَعَوِّذُوا بِاللَّهِ مِنْ شَرِّهِ.

3023- Şeytana sövmeyin ve onun şerrinden Allah’a sığının.

Muhallıs’ın Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹³¹¹

1309 Buhârî, Et’ime 29, Eşribe 28, Libâs 27; Müslim, Libâs 3-5; Ebû Dâvûd, Eşribe 17; Tirmizî, Eşribe 10; İbn Mâce, Eşribe 17; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VI, 300, h.nr: 6841; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 385, h.nr: 23364.

1310 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IV, 176, h.nr: 3905. Heysemî, Taberânî rivayetinin isnadında geçen Abdullah b. Lehîa’nın *leyyin* biri olduğunu, diğer ravilerin ise güvenilir kimseler olduklarını ifade etmiştir. (Bk. *Mecma’*, VII, 317, h.nr: 12410) Ancak Hâkim bu hadisi İbn Lehîa’nın bulunmadığı başka bir isnadla Hz. Ali’nin kendi sözü (mevkûf) bir rivayet olarak aktarmakta ve isnadının sahih olduğunu belirtmektedir. Zehebî de bu hususta ona muvafakat etmektedir. Buna göre rivayetin merfu değil, mevkuf olması daha doğru gözükmektedir. *Vallahu a’lem*. (Bk. Hâkim, *Müstedrek*, IV, 596, h.nr: 8658; Ziyâüddîn el-Makdisî, *el-Ehâdisi’l-muhtâra*, II, 111, h.nr: 485; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zaîfe*, X, 320-321, h.nr: 4779) -Çeviren-

1311 Ebû Tâhir el-Muhallıs, *el-Muhallısiyyât*, thk. N. Sa’düddîn Cerrâr, Katar 2008, II, 292, h.nr: 1572; Temmâm, *Fevâid*, I, 311, h.nr: 778. Hadisin isnadının sahih olduğu belirtilmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’s-sahîha*, V, 547-548, h.nr: 2422) Ancak Darekutnî, Ebû Salih el-Harrânî Abdülgaaffâr b. Davud > İsa b. Yunus > A’mes > Ebû Sâlih > Ebû Hureyre isnadıyla gelen bu rivayetin merfu olarak

۳۰۲۴- لَا تَسْكُنُوا الْكُفُورَ فَإِنَّ سَاكِنَ الْكُفُورِ كَسَاكِنِ الْقُبُورِ.

3024- Mezralarda oturmayın. Çünkü mezra sakinleri, mezar sakinleri gibidir.

Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'de, ayrıca Beyhakî'nin Sevbân'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹³¹²

۳۰۲۵- لَا تَغْبِطَنَّ فَاجِرًا بِنِعْمَةٍ إِنَّ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ قَاتِلًا لَا يَمُوتُ.

3025- Bir günahkârın içinde bulunduğu nimete bakıp da ona gıpta etme ve aldanma! Çünkü onun da Allah katında, ölmeyen bir katili vardır.

Beyhakî'nin Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹³¹³

۳۰۲۶- لَا تَقْتُلُوا الضَّفَادِعَ فَإِنَّ نَفِيقَهُنَّ تَسْبِيحٌ.

3026- Kurbağaları öldürmeyin! Çünkü onların sesi tesbihtir.

aktarıldığını, ancak aynı rivayeti A'meş'ten nakleden başkalarının bunu merfu bir rivayet olarak aktarmadıklarını, sahih olanın da bu olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. Dârekutnî, *Îlel*, X, 146, h.nr: 1936) Buna göre hadisin Ebû Hureyre'nin kendi sözü (mevkuf) bir rivayet olması ihtimali vardır. Nitekim Yahya b. Maîn'in *Fevâid*'inde bu rivayet Muhammed b. el-Mübârek es-Sûrî > İsa b. Yunus > A'meş > Ebû Sâlih isnadıyla Ebû Hureyre'nin kendi sözü olarak nakledilmektedir. (Bk. Yahya b. Maîn, *el-Cüz'ü's-sânî min hadîsi Yahya b. Maîn (el-Fevâid)*, thk. Hâlid b. Abdullah es-Sît, Riyad 1998, s. 120, h.nr: 29) -Çeviren-

1312 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 203, h.nr: 579; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 23, h.nr: 7112, 7113. Hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, X, 324, h.nr: 4783. Bu hadis daha önce 812 no'lu rivayette geçmişti. (Çeviren)

1313 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 234, h.nr: 4067; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 300, h.nr: 4222. Irakî hadisin isnadının *zayıf* olduğunu belirtmiş, buna karşılık Heysemî, rivayetin ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını vurgulamıştır. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 669, h.nr: 1; Heysemî, *Mecma'*, X, 355, h.nr: 18422) Gumarî ise hadisin Ebû Hureyre'den iki farklı tarikle de rivayet edildiğini, dolayısıyla bu isnadlar itibariyle *sahih* olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *el-Müdâvî*, VI, 572-574) -Çeviren-

Nesâî bu hadisi Abdullah b. Amr'dan rivayet etmektedir.¹³¹⁴

۳۰۲۷- لَا تَسُبُّوا الدِّيكَ؛ فَإِنَّهُ يُوقِظُ لِلصَّلَاةِ.

3027- Horoza sövmeyin! Çünkü o, namaza uyandırmaktadır.

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin **ceyyid bir isnadla** Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹³¹⁵ Ebu's-Şeyh'in *el-Azame* isimli eserinde İbn Abbâs *radıyallahu anhümâ* kanalıyla gelen bir rivayete göre, bir horoz Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda ötünce bir adam ona sövüp lanet etti. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Ona sövme ve lanet etme! Çünkü o, namaza davet ediyor.”**¹³¹⁶ Halîmî¹³¹⁷ şöyle demiştir: “Bu hadiste, kendisinden hayır elde edilen herhangi bir şeye sövülmemesi ve onun aşağılanmaması gerektiğine; hatta tam aksine ona değer verilmesi ve onun şükranla ve iyilikle karşılanması lazım geldiğine dair bir delil vardır.”¹³¹⁸

1314 Aclunî bu rivayeti Suyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr*'inden almış gözükmektedir. Zira orada da hadis Nesâî'ye nispet edilmiştir. Ancak bu, Nesâî'nin rivayet ettiği bir hadis değildir. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, VI, 575) Nesâî'de sadece kurbağaların öldürülme yasağına dair bir rivayet geçmekte ve seslerinin tesbih oluşundan söz edilmemektedir. (Bk. Nesâî, Sayd 36) Hadisin bu lafızla geçtiği kaynaklar için bk. Ebu's-Şeyh, *el-Azame*, V, 1744; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 534, h.nr: 19382. Ebu's-Şeyh'in eserinde merfu olarak nakledilen rivayet, Beyhakî'de Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın kendi sözü (mevkuf) olarak nakledilmektedir. Ayrıca Beyhakî, bu mevkuf rivayetin isnadının sahih olduğunu ifade etmektedir. Zehebî ve İbn Hacer de merfu olarak nakledilen hadisin doğrusunun mevkuf olduğunu vurgulamaktadırlar. (Bk. Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 117, ravi nr: 8548; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VI, 40-41, ravi nr: 157) Ayrıca İbn Hacer, Beyhakî'nin değerlendirmesine şu önemli katkıyı yapmaktadır: “Her ne kadar bu hadisin isnadı sahih olsa da Abdullah b. Amr, İsrailiyyat'tan alan biriydi.” İbn Hacer burada söz konusu bilginin, mevkuf bir rivayet olarak İsrailiyat kökenli olabileceğini ima etmektedir. (Bk. İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, IV, 283, h.nr: 2452) *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

1315 Ebû Dâvûd, Edeb 114; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 13, h.nr: 21679; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 345, h.nr: 10715; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 37, h.nr: 5731; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, V, 240, h.nr: 5210.

1316 Ebu's-Şeyh, *el-Azame*, V, 1760.

1317 Bu isim *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshasında yanlışlıkla Hakîm olarak kaydedilmiştir. (Çeviren)

1318 Bk. Halîmî, *el-Minhâc fî şuabi'l-îmân*, II, 557; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 399. (Çeviren)

۳۰۲۸- لَا تَسُبُّوا الرِّيحَ فَإِنَّهَا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ.

3028- Rüzgâra sövmeyin! Çünkü o, Allah'ın, kullarına gönderdiği bir lütuf ve nimettir.

Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce bu hadisi Ebû Hureyre'den şu ziyade ile rivayet etmektedirler: **“Bazen rahmet, bazen de azap getirir. Ancak Allah'tan onun hayrını isteyin; şerrinden de Allah'a sığının.”**¹³¹⁹ Nesâî ve Hâkim'in Übey b. Ka'b kanalıyla rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: **“Rüzgâra sövmeyin! Çünkü o, Allah'ın kullarına gönderdiği bir lütuf ve nimettir. Allah'tan onun hayrını ve onunla gönderilenin hayrını isteyin. Ayrıca onun şerrinden ve onunla gönderilenin şerrinden Allah'a sığının.”**¹³²⁰ Bu hadis Tirmizî'de de şu lafızla yer almaktadır: **“Rüzgâra sövmeyin! Eğer hoşunuza gitmeyen bir rüzgâr görürseniz 'Allah'ım! Senden bu rüzgârın hayrını, onun içinde olanların hayrını ve emrolunduğu şeyin hayrını isteriz. Bu rüzgârın şerrinden, içinde bulunanların şerrinden ve emrolunduğu şeyin şerrinden sana sığınırız' deyin.”**¹³²¹

۳۰۲۹- لَا تَسُبُّوا الدُّنْيَا فَيَنْغَمَ مَطِيَّةُ الْمُؤْمِنِ.

3029- Dünyaya sövmeyin! Zira dünya, mü'minin ne iyi bineğidir.

Deylemî'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹³²²

1319 İbn Mâce, Edeb 29; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 375, h.nr: 7413; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 251, h.nr: 720. Sahih bir hadistir. (Çeviren)

1320 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 76, h.nr: 21139; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 341, h.nr: 10703; Hâkim, *Müstedrek*, II, 298, h.nr: 3075. Hâkim bu hadisin Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmekte, Zehebî de Buhârî'nin şartına göre sahih olduğunu vurgulamaktadır. (Çeviren)

1321 Tirmizî, Fiten 65. Tirmizî bu hadisin *hasen-sahih* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

1322 Taberânî, *Duâ*, s. 568, h.nr: 2052; Deylemî, *Firdevs*, V, 10, h.nr: 7288. Taberânî'nin isnadında Seriy b. İsmail adında, *metrûk* hatta Yahya el-Kattân tarafından *yalancı* sayılan bir ravi vardır. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, IV, 537, ravi nr: 872; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 117, ravi nr: 3087) Taberânî'de geçmeyen, ancak rivayetin başka tariklerinde Seriy b. İsmail'den bu hadisi aktaran bir talebesi olarak zikredilen İsmail b. Ebân el-Ganevî el-Kûfî'nin de *metrûk* ve *yalancı* bir ravi olduğu belirtilmiştir. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, I, 502, ravi nr: 131; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*,

۳۰۳۰ - لَا تَسُبُّوا الْحُمَى فَإِنَّهَا تَنْفِي الذُّنُوبَ - الحديث.

3030- Sıtmaya sitem edip sövmeyin! Çünkü o, günahları giderir...

Müslim'in Câbir yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹³²³

۳۰۳۱ - لَا تُظْهِرِ السَّمَاءَ لِأَخِيكَ - وفي لفظ: بِأَخِيكَ - فُيَعَاثُ اللَّهُ وَيَتَلَيَّكَ.

3031- Kardeşinin başına gelen felakete sevinme! Aksi hâlde Allah onu felaketten kurtarır da seni derde düşürür.

Tirmizî ve Taberânî'nin Vâsile'den merfu olarak rivayet ettikleri, ayrıca Tirmizî'nin hakkında **“hasen-garib”** hükmünü verdiği bir hadistir.¹³²⁴ İbn Ebi'd-Dünyâ'ya ait bir rivayette **“Allah onu felaketten kurtarır”** ifadesi yerine **“Allah onu merhamet edip kurtarır”** lafzı yer almaktadır.¹³²⁵

Öte yandan İbn Asâkir'in Nâfi'den rivayet ettiğine göre, Ebû Ubeyde ile birlikte savaşa katılan bazı kişiler içki içmişlerdi. Durumu haber alan Ömer *radiyallahu anh*, Ebû Ubeyde'ye hitaben, bu kişilere celde cezasını uygulaması yönünde bir ferman yazdı. Ancak bu arada insanlar onları ayıplayıp kınadıkları için onlar da utanmış ve evlerine kapanmışlardı. Bunun üzerine Ömer *radiyallahu anh* bu defa insanlara hitaben şu talimatı yazdı: “Hiç kimseyi ayıplamayın, kınamayın. Aksi takdirde aranızdaki bela ve musibetler çoğalır ve yayılır.”

I, 112, ravi nr: 824. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XI, 699-700, h.nr: 5420) -Çeviren-

1323 Müslim, Birr 53. Ancak Müslim'deki lafız **“Sıtmaya sitem edip sövme! Çünkü o, Âdemoğullarının günahlarını, körüğün demirin pasını giderdiği gibi giderir”** şeklindedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Keşfü'l-hafâ*'daki bu lafız, Deylemî'den alınmıştır. (Bk. Deylemî, *Firdevs*, V, 13, h.nr: 7298) -Çeviren-

1324 Tirmizî, Kıyâmet 54; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 110, h.nr: 3739; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 186; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 119, h.nr: 6355.

1325 İbn Ebi'd-Dünyâ'nın eserlerinin basılı nüshalarında tespit edemediğimiz bu lafız farkı zaten Tirmizî ve Beyhakî'nin rivayetlerinde geçmektedir. (Çeviren)

۳۰۳۲- لَا يُصِيبُ الْمَرْءَ الْمُغْلَمُ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ، وَلَا هَمٍّ، وَلَا حَزَنٍ، وَلَا غَمٍّ، وَلَا أَدَى، حَتَّى الشُّوْكَةِ يُشَاكَّهَا إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ عَنْهُ بِهَا خَطَايَاهُ.

3032- Yorgunluk, müzmin hastalık, tasa, dert, hüzn, gam ve eziyetten, ayağına batan dikene varıncaya kadar Müslüman kişinin başına gelen her şeyi, Allah, onun hatalarına kefarete kılar.

İbn Hibbân'ın Ebû Hureyre ve Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettiği bir hadistir.¹³²⁶ Ayrıca bu hadis Ahmed b. Hanbel'de ve sadece Ebû Saîd'den gelen bir rivayet olarak Tirmizî'de şu lafızla geçmektedir: **“Yorgunluk, müzmin hastalık, tasa, dert, hüzn, eziyet ve gamdan, ayağına batan dikene varıncaya kadar mü'min kişinin başına gelen her şeyi, Allah onun hatalarından bir kısmına kefarete kılar.”**¹³²⁷

Keza İbn Ebî Şeybe, Ahmed b. Hanbel ve Buhârî'nin hem Ebû Hureyre hem de Ebû Saîd'den rivayet ettiklerine göre, her ikisi Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu işitmişlerdir: **“Müzmin hastalık, yorgunluk, rahatsızlık, hüzn hatta çektiği dert ve tasaya varıncaya kadar mü'min kişinin başına gelen her şeyi Allah onun günahlarından bir kısmına kefarete kılar.”**¹³²⁸

Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Müslim'in Âişe radiyallahu anhâ'dan rivayet ettikleri hadisin lafzı da şöyledir: **“Müslümanın başına gelen her bir musibeti hatta ayağına batan diken bile Allah onun (günahları) için kefarete kılar.”**¹³²⁹

Yine Ahmed b. Hanbel'in Sâib b. Hallâd'dan aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **“Mü'minin başına gelen herhangi bir şey hatta ayağına batan dikene karşılık Allah ona bir iyilik yazar ve onun bir gühanını bağışlar.”**¹³³⁰ Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel'in Zühd'de geçen bir rivayetine göre, Ebû Bekir es-Sıddîk radiyallahu anh şöyle demektedir: “Müs-

1326 Buhârî, Merdâ 1; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 166, h.nr: 2905.

1327 Tirmizî, Cenâiz 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 35, h.nr: 11450.

1328 Tespitimize göre bu lafız Buhârî'de değil Müslim'de yer almaktadır. Bk. Müslim, *Birr* 52; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 294, h.nr: 11770.

1329 Buhârî, Merdâ 1; Müslim, *Birr* 49; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 121, h.nr: 24573.

1330 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 95, h.nr: 16560.

lûmana her şeyde sevap verilir. Hatta sürçme/çarpma sonucu oluşan hafif sıyrık ve yaralanmalara ve ayakkabı bağcığının kopması ve elbisesinin yendindeki bir eşyayı kaybettiğini düşünerek endişeye kapılması, daha sonra da onu cebinde bulması hâline varıncaya kadar (yaşadığı en küçük kaygı ve endişe verici) her durumda ecir alır.”¹³³¹

۳۰۳۳- لَا تَعْدُ مَنْ لَا يَغُودُكَ.

3033- Seni hasta olduğunda ziyaret etmeyen kimseyi, sen de o hasta olduğunda ziyaret etme!

Ebu't-Tayyîb el-Gasûlî'nin **zayıf bir isnadla** rivayet ettiğine göre, Câbir “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize hutbe verip ‘*Ey insanlar! Ben asalet bakımından insanların en üstünüyüm...*’ buyurdu” dedikten sonra bir hadis zikretti. Zikrettiği hadiste şu ibare yer alıyordu: “... **Kim bizim hastalarımızı ziyaret ederse biz de onun hastalarını ziyaret ederiz.**” İbn Vehb de bu görüşü benimseyerek “Seni hastayken ziyaret etmeyen kimseyi sen de hasta olduğu vakit ziyaret etme” demiştir. Aynı şekilde İmam Ahmed b. Hanbel de “Babacığım! Komşumuz hastalanmış. Onu ziyaret etmeyecek miyiz?” diye soran oğluna şu cevabı vermiştir: “Evladım! Biz hastayken bizi ziyaret etmedi ki biz de onu hastayken ziyaret edelim.”¹³³² Ayrıca şu hadis de bunu desteklemektedir: “**Senin, kendisine layık gördüğünü sana layık görmeyen kimsenin dostluğunda hayır yoktur.**”¹³³³

Ancak Deylemî'nin **zayıf bir hadis** olarak Ensâr'dan Kays isimli bir zattan naklettiği şu rivayet, ilgili hadisle çelişebilir. Kays şöyle anlatır: Bana bildirildiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* “**Sen hastalandığında seni ziyaret etmeyen kimseyi, o hasta olduğunda sen ziyaret et**” buyurmuştur. Aliyyü'l-Kârî de şu yorumu yapmaktadır:¹³³⁴ Bu hadis “fazilet,” ilk hadis ise “adalet” ölçüsü olarak yorumlanabilir.¹³³⁵ Bu

1331 Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, s. 90, h.nr: 565.

1332 İbn Müflih, *el-Âdâbü's-şer'iyye*, III, 571.

1333 Bu hadis ileride 3063 no'lu rivayet olarak ele alınacaktır.

1334 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 383, h.nr: 587.

1335 Fazilet ölçüsü, yapılan kusur ve yanlış görmezden gelip üstün, erdemli bir davranış sergilemek, diğer bir ifadeyle “büyüklik göstermek” demektir. Adalet ise karşılıklı haklara riayet ederek, ne eksik ne de fazlasını yapmaktır. (Çeviren)

ikinci hadisi aynı zamanda Harbî de *el-Hedâyâ* isimli eserinde Eyyûb b. Meysere'nin mürsel merfu bir rivayeti olarak nakletmektedir.¹³³⁶ Sehâvî de bu meseleyi *İrtiyâhu'l-ekbâd* isimli eserinde ayrıntılı bir şekilde ele almıştır.¹³³⁷ *Vallahu a'lem*.

۳۰۳۴- لَا تُعْزِزْ أَخَاكَ بِمَا فِيهِ فَيَعَايِيَهُ اللَّهُ وَيَتَّيْلِكَ.

3034- Kardeşini, onda olan bir şeyden dolayı ayıplayıp kınama. Aksi hâlde Allah onu o dertten kurtarır da seni derde düşürür.

Bu rivayet, herhangi bir istisna kaydı getirilmeden, mutlak olarak ele alındığında manası sahih değildir. Ayrıca bu anlamda bir hadis daha önce şu lafızla geçmişti: **“Kardeşinin başına gelen felakete sevinme! Aksi hâlde Allah onu felaketten kurtarır da seni derde düşürür.”**¹³³⁸

۳۰۳۵- لَا تَغْضَبُوا فِي كَسْرِ الْآيَةِ فَإِنَّ لَهَا أَجَالًا كَأَجَالِ الْإِنْسَانِ.

3035- Kap kacakların kırılmasına öfkelenmeyin. Çünkü canlıların ecelleri gibi onların da bir eceli vardır.

Saîd b. Ya'kûb bu hadisi *es-Sahâbe* isimli eserinde Abdullah b. es-Saik'in, babası kanalıyla aktardığı merfu bir hadis olarak **zayıf bir isnadla** rivayet etmektedir.¹³³⁹ Ebû Musa el-Medînî de bunu zeylinde, sözü geçen Saîd tarikiyle zikretmekte; sadece giriş kısmını **“öfkelenmeyin ve sinirlenmeyin...”** ifadesiyle, geri kalan kısmı ise aynı lafızla aktarmaktadır. İsnadı da zayıftır. Üstelik Saîd “Buradaki Saik'in bir sahâbîliğinin söz konusu olup olmadığını bilmiyorum” demektir.¹³⁴⁰

Zerkeşî de *Leâli'*de şunları söylemektedir: **“Kap kacakların kırılmasına öfkelenmeyin ve sinirlenmeyin. Çünkü insanların ecelleri gibi onların da bir eceli vardır”** hadisini Ebû Musa el-Medînî *Ma'rifetü's-*

1336 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 416, h.nr: 7722. Beyhakî'nin nakline göre Ahmed b. Hanbel bu rivayet hakkında “Bu, ceyyid bir mürseldir” demektir. (Çeviren)

1337 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 361-363, h.nr: 1305.

1338 Bk. 3031 no'lu hadis.

1339 Bk. İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 349.

1340 Buraya kadarki malumatın kaynağı için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 363-364, h.nr: 1306.

sahâbe'de Abdullah b. es-Saik'in, babası kanalıyla merfu bir hadis olarak rivayet etmektedir.¹³⁴¹

Sehâvî ayrıca şöyle demiştir: Hadisin başka raviler tarafından nakledilen, benzer manada destekleyici daha başka rivayetleri de vardır. Bunlardan biri Deylemî'nin Ka'b b. Ucre'den merfu olarak şu lafızla rivayet ettiği hadistir: **“Cariyelerinize, kırdıkları kap kacaktan dolayı vurmayın. Çünkü sizin ecelleriniz gibi onların da ecelleri vardır.”** Keza Deylemî'nin Ebû Katâde ve diğerleri kanalıyla naklettiği hadisler de vardır.¹³⁴²

۳۰۳۶ - لَا تَفْضَحُوا مَوْتَكُمْ بِسَيِّئَاتِ أَعْمَالِكُمْ فَإِنَّهَا تُغْرَضُ عَلَى أَوْلِيَائِكُمْ مِنْ أَهْلِ الْقُبُورِ.

3036- Ölülerinizi, kötü amellerinizle rezil rüsva etmeyin. Çünkü amelleriniz, kabir ehlinde yakınlarınıza arz edilmektedir.

İbn Ebi'd-Dünyâ ve Mehâmilî'nin zayıf bir isnadla Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹³⁴³ Ahmed b. Hanbel, Hakîm et-Tirmizî ve İbn Mende ise bu hadisi Enes'ten şu lafızla rivayet etmişlerdir: **“Şüphesiz amelleriniz sizin ölen akraba ve aşiretlerinize arz edilir. Eğer hayırlı ise buna sevinirler. Ancak hayırlı değilse ‘Allah’ım! Bizleri hi-**

1341 Zerkeşî, *Leâli*, s. 118, h.nr: 56.

1342 Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 26; Deylemî, *Firdevs*, V, 34, 53, h.nr: 7379, 7438. Bu rivayet Ka'b b. Ucre ve Ebû Katâde dışında Enes b. Mâlik'ten ve Meymûn b. Mihrân gibi bir tâbiînden de nakledilmiştir. Ebû Katâde rivayeti, tespitimize göre sadece Deylemî'de isnadsız bir rivayet olarak geçmektedir. Dolayısıyla en azından zayıf kategorisindedir. Diğer rivayetlerin tamamı ise hadis otoriteleri tarafından *vâhî*, *münker*, *yalan* gibi ağır cerh ifadeleriyle tenkit edilmiştir. Geniş bilgi için bk. İbn Ebî Hâtim, *İlel*, VI, 142, soru nr: 2395; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 327, ravi nr: 406; İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratü'l-huffâz*, I, 387, h.nr: 998; İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, II, 265; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 162, ravi nr: 3289; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, XIV, 776-780, h.nr: 6840. (Çeviren)

1343 İbn Ebi'd-Dünyâ, *el-Menâmât*, thk. A. Ahmed Atâ, Beyrut 1993, s. 6, h.nr: 2; Deylemî, *Firdevs*, V, 29, h.nr: 7357. Rivayetin isnadının zayıf olduğuna dair ayrıca bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1881, h.nr: 5; Sehâvî, *Makâsîd*, V, 364-365, h.nr: 1307. (Çeviren)

dayete erdirdiğin gibi onları da hidayete erdirene kadar canlarını alma' diye dua ederler."¹³⁴⁴

۳۰۳۷ - لَا تَقُولُوا: مَا شَاءَ اللَّهُ وَشَاءَ فَلَانٌ، وَلَكِنْ قُولُوا: مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ شَاءَ فَلَانٌ.

3037- Siz "Allah ve filanca dilerse" demeyin. Fakat "Allah dilerse, sonra filanca dilerse" deyin.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Huzeyfe'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹³⁴⁵

۳۰۳۸ - لَا فَقْرَ أَشَدُّ مِنَ الْجَهْلِ، وَلَا مَالٌ أَكْثَرُ مِنَ الْعَقْلِ، وَلَا وَحْشَةٌ أَوْحَشُ مِنَ الْعُجْبِ، وَلَا وَرَعٌ كَالْكَفِّ عَنِ مَحَارِمِ اللَّهِ، وَلَا حَسَبٌ كَحُسْنِ الْخُلُقِ، وَلَا عِبَادَةٌ كَالْتَّفَكُّرِ.

3038- Cehaletten daha çetin bir fakirlik, akıldan daha üstün bir mal ve kendini beğenmişlikten daha kötü bir yalnızlık/yabancılaşma yoktur. Ayrıca Allah'ın haramlarından uzak durmak gibi bir vera örneği, güzel ahlâk gibi bir asalet ve tefekkür gibi bir ibadet de yoktur.

İbn Mâce ve Taberânî'nin Ebû Zer kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Bu konuda Ali b. Ebî Tâlib'den nakledilen daha başka bir hadis de vardır.¹³⁴⁶

1344 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 114, h.nr: 12683; Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, II, 260. Ahmed b. Hanbel'in rivayetindeki isnadda Süfyân es-Sevrî ile sahâbî ravi Enes arasında ismi verilmeyen müphem bir şahıs vardır. Bu sebeple hadis zayıf sayılmaktadır. Bu manada Taberânî'de Ebû Eyyûb el-Ensârî'den nakledilen bir hadis de mevcuttur. Fakat Heysemî bu rivayetin isnadında Mesleme b. Ali adında zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 53, h.nr: 148; Heysemî, *Mecma'*, II, 327, h.nr: 3931. Ayrıca her iki rivayet için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 254-255, h.nr: 863-864) Benzer manada Câbir b. Abdullah'tan nakledilen bir rivayet de vardır. Ancak onun da isnadında Salt b. Dînâr adında zayıf ve metrûk bir ravi mevcuttur. (Bk. Tayâlisî, *Müsned*, III, 340, h.nr: 1903; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 375, ravi nr: 502; Zehebî, *el-Muğnî*, s. 209, ravi nr: 2894) -Çeviren-

1345 Ebû Dâvûd, *Edeb* 84; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 300, h.nr: 23265; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 361, h.nr: 10755. Sahih bir hadistir.

1346 Tespitlerimize göre rivayetin Ebû Zer kanalıyla İbn Mâce ve Taberânî'de geçen

۳۰۳۹- لَا تَقُولُوا: قَوْسٌ قَرْحٌ، فَإِنَّ قَرْحَ هُوَ الشَّيْطَانُ، وَلَكِنْ قُولُوا: قَوْسٌ لِلَّهِ، وَهُوَ أَمَانٌ لِأَهْلِ الْأَرْضِ.

3039- Gökkuşağı için “kavsü kuzah”¹³⁴⁷ demeyin. Zira “kuzah” şeytandır. Ancak ona “kavsüllah” deyin. O, yeryüzündekiler için bir güvencedir.

Ebû Nuaym’ın ve onun tarikiyle Deylemî’nin İbn Ömer’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹³⁴⁸ Zerkeşî de *Leâli*’de şöyle demektedir-

lafzı şöyledir: “*Ey Ebû Zer! Tedbir gibi bir akıl, (haram ve şüphelilerden) el etek çekmek gibi bir vera örneği ve güzel ahlâk gibi bir asalet yoktur.*” (Bk. İbn Mâce, Zühd 24; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, II, 157, h.nr: 1651; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 76, h.nr: 361) Ancak daha önce 476 no’lu hadisin tahrir ve değerlendirmesinde de yer alan bu rivayet zayıftır. (Bk. Bûsîrî, *Misbâhu’z-zücâce*, IV, 240; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, IV, 382-384, h.nr: 1910) Başlıktaki lafzıyla ve Hz. Ali yoluyla gelen rivayetin geçtiği kaynaklar ise şöyledir: Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, III, 68, h.nr: 2688; Kuzâî, *Müsned*, II, 38, h.nr: 836; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VI, 358, h.nr: 4326; Deylemî, *Firdevs*, V, 179, h.nr: 7889. Ne var ki Beyhakî, bu rivayetin isnadında yer alan Muhammed b. Abdullah el-Habatî’nin, Şu‘be’den naklettiği bu rivayette tek kaldığını ve bu zatın rivayetlerinde kuvvetli biri olmadığını belirtmekte; İbn Hibbân da bu ravinin Şu‘be’den, ona ait olmayan hadisler rivayet ettiğini vurgulamakta; Heysemî ise *yalancı* olduğunu ifade etmektedir. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 306, ravi nr: 1014; Heysemî, *Mecma’*, X, 283, h.nr: 18038) Elbânî de İbn Hibbân ve Heysemî’nin değerlendirmelerini esas alarak hadisin *uydurma* olduğunu iddia etmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, XI, 713-714, h.nr: 5428) -Çeviren-

1347 “Kavs” sözlükte “yay” anlamına gelmektedir. “Kavsü kuzah” terkihi ise “gökkuşağı” manasındadır. (Çeviren)

1348 Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 309; Deylemî, *Firdevs*, V, 50, h.nr: 7426. Rivayetin isnadındaki Zekeriya b. Hakîm el-Habatî isimli ravi hakkında zayıf, *sika olmayan* ve hatta rivayetleri hiçbir surette alınmayacak (*hâlik*) biri şeklinde tenkitler yapılmıştır. İbn Hibbân da, “güvenilir ravilerden, onların hadislerine benzemeyen hadisleri rivayet ettiğini” belirttikten sonra “gönlünde bu ravinin bu işi kasıtlı olarak yaptığına dair bir kanaat oluştuğunu, dolayısıyla haberinin delil alınamayacağını” vurgulamaktadır. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 314, ravi nr: 379; Ukaylî, *ed-Duafâ*, II, 88, ravi nr: 543; Zehebî, *Mîzânu’l-i’tidâl*, II, 72, ravi nr: 2873) İbnü’l-Cevzî de bu hadisi Zekeriya’dan başkasının merfu olarak rivayet etmediğini belirtmektedir. Bu itibarla hadis *uydurma* sayılmıştır. (Bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*,

dir: “Kuzah,” tekili “قُرْحَة/kuzha” olan bir kelimedir. (Gökyüzünde beliren kavisli) renkler şeklindeki yollar anlamına gelmektedir.”¹³⁴⁹

Ayrıca kuzah kelimesi, “عُمَر/umer” gibi gayr-ı munsarîf (kesra ve tenvin almayan) bir kelimedir. Gayr-ı munsarîf olma gerekçesi ise alem (özel isim) ve “فُعْل/fual” vezninde alem ma’dûl bir isim olmasıdır.¹³⁵⁰ Bu noktada sıradan halkın bu kelimeyi malum bir kap ismi olan kadeh şeklinde telaffuz etmesi ise İbn Hacer el-Mekkî’nin *el-Fetâva’l-hadîsiyye*’de dikkat çektiği üzere bir tashiftir.¹³⁵¹

٣٠٤٠- لَا تُكْرِهُوا مَرْضَاكُمْ عَلَى الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ، فَإِنَّ اللَّهَ يُطْعِمُهُمْ وَيَسْقِيهِمْ.

3040- Hastalarınızı yeme içmeye zorlamayın. Zira Allah onları yedirip içirmektedir.

Tirmizî, İbn Mâce ve Hâkim’in, ayrıca İbnü’s-Sünnî ve Ebû Nuaym’ın *et-Tıb* adlı eserlerinde Ukbe b. Âmir kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹³⁵²

I, 144; Gumârî, *el-Müddâvî*, II, 245; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, II, 264, h.nr: 872) Şu da var ki bu hadisle benzer muhtevada, “gökkuşağının yeryüzündekiler için bir güvence olduğunu” ifade eden rivayetler İbn Abbâs ve Hz. Ali’nin kendi sözleri olarak da nakledilmiştir. (Bk. Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 268, h.nr: 765; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XI, 196, h.nr: 11479; Ziyâüddîn el-Makdisî, *el-Ehâdîsü’l-muhtâra*, II, 125, h.nr: 494) Ayrıca bu mevkuf rivayetlerin isnadları da sahih sayılmıştır. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, IX, 278, h.nr: 15524; Ziyâüddîn el-Makdisî, *a.g.e.*, II, 125, h.nr: 494; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, I, 85) Bu durumda mevkuf olan bir rivayetin Zekeriya b. Hakîm el-Habatî gibi bir ravi tarafından merfu hâle getirilmiş olması ihtimalinden söz edilebilir. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

1349 Zerkeşî, *Leâli*, s. 115, h.nr: 52. Zerkeşî’nin buradaki ibaresi açık değildir. İbnü’l-Esîr, “kuzah”ı “(gökyüzünde beliren) kavisteki yollar ve renkler” olarak tanımlamaktadır ki bu daha net ve anlaşılır bir tanımdır. (Bk. *en-Nihâye*, IV, 57) -Çeviren-

1350 “Ma’dûl” kelimesi “çevrilmiş, dönüştürülmüş” anlamına gelir. Alem ma’dûle örnek olarak “عُمَر/umer” kelimesinin “عَامِر/âmir” kelimesinden çevrilmesi/dönüştürülmesi gösterilebilir. Gayr-ı munsarîf kelimelerle ilgili geniş bilgi için bk. M. Meraî Çörtü, *Arapça Dilbigisi Nahiv*, İstanbul 1998, s. 432-437. (Çeviren)

1351 Bk. İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâva’l-hadîsiyye*, s. 103.

1352 Tirmizî, *Tıb* 4; İbn Mâce, *Tıb* 4; Bezzâr, *Müsned*, III, 223, h.nr: 1010; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, III, 281, h.nr: 1741; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, VI, 232, h.nr: 6272;

٣٠٤١- لَا يُعَدُّ مِنَ الْعُمُرِ إِلَّا أَيَّامُ الْخَيْرِ.

3041- Sadece hayırlı/iyi günler ömürden sayılır.

Hadis değildir, ancak manası sahihtir. Dîneverî'nin rivayetine göre Yahya b. Kureyş şöyle der: Bilgelerden biri şöyle demiştir: “İnsanlar Allah'ı duymuş ancak O'nu tanımamışlardır. Ayrıca şöyle denilirdi: Ömüründen sana ait olan kısmı, Allah'a kullukla geçirdiğin zamanlardır. O'na isyanla geçirdiğin zamanlar ise ömürden sayılmaz.”¹³⁵³

٣٠٤٢- لَا تَكْرَهُوا الْفِتْنَةَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ، فَإِنَّهَا تُبِيرُ الْمُنَافِقِينَ.

3042- Âhir zamandaki fitneden rahatsız olmayın. Çünkü o, münafıkları helâk eder.

Deylemî'nin ve onun tarikiyle de Ebu's-Şeyh'in Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis şöyledir: “**Fitnelerden rahatsız olmayın. Çünkü o fitneler münafıkları helâk eder.**”¹³⁵⁴ Ebû Nuaym da bu hadisi Ali'den rivayet etmektedir.¹³⁵⁵ Ancak onun isnadında **zayıf** ve **meçhul** kişiler vardır.¹³⁵⁶ Şu da var ki fitnelerden Allah'a sığınma hususu birtakım hadislerle sabittir. Nitekim bunlardan biri de “... **Hayat ve ölüm fitnesinden sana sığınırım**” hadisidir.¹³⁵⁷ Ammâr da “Fitnelerden Allah'a sığınırım” demiştir. (Buhârî şarihlerinden) İbn Battâl bu cümlelerin ardın-

Hâkim, *Müstedrek*, I, 501, IV, 455, h.nr: 1296, 8259; Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, II, 645, h.nr: 698. Tirmizî bu hadis hakkında *hasen* demektedir. Öte yandan Hâkim de isnadının *sahih* olduğunu belirtmekte, Zehebî de ona muvafakat etmektedir. (Ayrıca bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, IV, 52; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 354-357, h.nr: 727) -Çeviren-

1353 Dîneverî, *Mücâlese*, II, 93, h.nr: 225. Dîneverî bu bilgiyi aktaran raviyi Yahya b. Dureys olarak kaydetmektedir. (Çeviren)

1354 Deylemî, *Firdevs*, V, 38, h.nr: 7390.

1355 Ebû Nuaym, *Târîhu İsfahân*, thk. S. Kisrevî Hasen, Beyrut 1990, II, 76.

1356 Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XIII, 44; Sehâvî, *Makâsıd*, V, 366, h.nr: 1309. Ayrıca hadisin *münker*, *asılsız* ve *uydurma* sayıldığına dair bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 219, h.nr: 6; Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 797; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 509, h.nr: 119; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 381, h.nr: 586; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XII, 737, h.nr: 5835. (Çeviren)

1357 Müslim, *Zikir* 50; Ebû Dâvûd, *Vitir* 32; Nesâî, *İstiâze* 7.

dan “Burada, dindeki fitneden Allah’a sığınılması gerektiğine dair bir delil söz konusudur” dedikten sonra şöyle devam eder: “Ayrıca bu söz, **‘Fitnelerden Allah’a sığınmayın. Zira fitneler, münafıkları kesip biçer’** lafzıyla gelen hadisi reddeder.”¹³⁵⁸ Ancak *Fethu’l-Bârî*’nin ibaresi şöyledir: İbn Battal, fitnelerden Allah’a sığınmanın meşruiyetine dair şöyle demiştir: “Burada ‘Allah’tan fitne dileyin! Çünkü fitnede münafıklar kesilip biçilir’ diyenlere ve bunun bir hadis olarak rivayet edildiğini iddia edenlere karşı bir red söz konusudur. Oysa ilgili hadis merfu olarak sabit değildir hatta sahih olanı bunun aksidir.”¹³⁵⁹ Yine *Fethu’l-Bârî*’de nakledildiğine göre, İbn Vehb, kendisine bu hadis sorulduğunda “bâtıldır” demiş, İbn Hacer de bunu onaylamıştır.¹³⁶⁰

Sehâvî de *Makâsîd*’da şöyle demiştir: Bu mesele, dedikleri gibidir. Ayrıca Sâcî de şunu aktarır: Rabî’ b. Süleyman’ın şöyle dediğini işittim: İbn Vehb’e, “Filanca kişi senden rivayetle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in **‘Fitnelerden rahatsız olmayın. Çünkü o fitnelerde münafıklar kesilip biçilir’** dediğini naklediyor” denildiğinde İbn Vehb “Bunu rivayet eden kişi yalancıysa Allah onun gözünü kör etsin!” diye beddua etmiştir. Rabî’ de “Ahmed b. Abdurrahmân bana o adamın kör olduğunu bildirdi” demiştir. Ayrıca **“Düşmanla karşılaşmayı arzu etmeyin, Allah’tan afiyet dileyin...”**¹³⁶¹ hadisi de bu rivayetin sahih olmadığını şahididir.¹³⁶²

Rivayetin dillerde meşhur olan lafzı ise şöyledir: **“Fitnelerden rahatsız olmayın. Zira fitneler, münafıkları kesip biçer.”** Bir lafızda da şöyle geçer: **“Zira o fitnelerde münafıklar kesilip biçilir.”**

۳۰۴۳- لَا تَكُونُوا عَوْنًا لِلشَّيْطَانِ عَلَىٰ أَخِيكُمْ.

3043- Kardeşinizin aleyhinde şeytana yardımcı olmayın.

Buhârî bunu Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste aktarmaktadır. Şöyle ki: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e sarhoş vaziyette bir kişi getirilir. Bunun üzerine orada bulunanlardan biri ona

1358 İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, II, 99, X, 43.

1359 İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, XIII, 44.

1360 İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, I, 543.

1361 Bk. 2991 no’lu hadis.

1362 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 366-367, h.nr: 1309.

“Allah’ım! Ona lanet et!” diye hakaret edince Allah Rasûlü bu uyarıyı yapar.¹³⁶³

۳۰۴۴ - لَا تَلِدُ الْحَيَّةُ إِلَّا حَيَّةً.

3044- Yılan ancak yılan doğurur.

Hadis değildir, sadece birilerinin sözlerindendir. Bu durum (yani yılanın yılan doğurması) genellikle böyledir. Nitekim Allah Teâlâ’nın şu âyetinde de bu hususa işaret edilmiştir: **“Zira sen onları bırakırsan kullarını yoldan çıkarırlar ve sadece ahlâksız ve kâfir çocuklar doğururlar.”**¹³⁶⁴ Bu sebeple şöyle denilmiştir:

“Aslı iyi olanın nesli de iyi olur,

O sebeple dikenli bir bitkinin gül getirmesi şaşılacak bir şeydir!

Ancak bazen aslı temiz olanın nesli kötü olabilir:

Allah’ın, aksü tarddaki¹³⁶⁵ hükmü açığa çıksın diye!”

Öte yandan **“Çocuk, babasının sırrıdır”** rivayeti de bu manadadır.¹³⁶⁶ Aliyyü’l-Kârî şöyle der: **“Yılan ancak yılan doğurur”** hadisi, hadis değildir. Aksine Arap atasözlerinden biridir.¹³⁶⁷ Necmüddîn el-Gazzî de şunu söyler: Sehâvî bu rivayetin sonunu, “Yılan ancak yavru yılan doğurur” anlamına gelecek şekilde **“إِلَّا حَيَّةً huyeyyeten”** lafzıyla aktarmıştır. Ancak doğrusu “vav” harfi ile yazılan **“إِلَّا حَوَّيَّةً huyeyyeten”** lafzıdır.¹³⁶⁸ Bu hususa dikkat edilmelidir.

1363 Buhârî, Hudûd 4; Ebû Dâvûd, Hudûd 35, 36.

1364 Nûh 71/27.

1365 Aksü tard: Aksü tebdîl de denilen bir edebî sanattır. Bir mısra veya cümledeki kelime yahut anlamlı kelime gruplarının yerlerini değiştirerek önce geleni sona, sondakini başa getirmek suretiyle ikinci bir mısra veya cümle yapma sanattır. “Kibârın kelâmı kelâmın kibârıdır” sözü, belâgat kitaplarının sık sık tekrarladıkları akis örneklerindendir. (Bk. Kazım Yetiş, “Akis,” *DİA*, II, 265) Şair ise bu beytinde, temiz bir asıldan her zaman temiz bir nesil gelmeyebileceğini; bunun tam aksinin de olabileceğini kastetmektedir. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

1366 Bu rivayet daha önce 2911 no’lu rivayet olarak ele alınmıştır.

1367 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, I, 382-383, h.nr: 589.

1368 Gazzî, *İtkân*, II, 703, h.nr: 2314. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 369, h.nr: 1311.

٣٠٤٥ - لَا تُمَارِ أَخَاكَ وَلَا تُمَارِخَهُ، وَلَا تَعُدَّ مَرْعَدًا فَتُخْلِفَهُ.

3045- Kardeşinle cedelleşme ve (onu rencide edecek şekilde) şaka-laşma! Ayrıca ona bir söz verip de sözünden dönme.

Tirmizî'nin **zayıf bir isnadla** İbn Abbâs *radiyallahu anhümâ*'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹³⁶⁹

٣٠٤٦ - لَا تَقْطَعُوا الْخُبْزَ وَاللَّحْمَ بِالسَّكِينِ كَمَا تَقْطَعُ الْأَعَاجِمَ، أَوْ كَمَا تَفْعَلُ الْأَعَاجِمَ، وَلَكِنْ انْهَشُوهُ نَهْشًا.

3046- Ekmeği ve eti, acemlerin (Arap olmayanların) kestikleri veya yaptıkları gibi bıçakla kesmeyin. Ancak dişinizle ısırarak parçalayın.

Sağânî bu rivayetin uydurma olduğunu belirtmektedir.¹³⁷⁰

٣٠٤٧ - لَا تُقَامِ الْخُدُودُ فِي الْمَسَاجِدِ.

3047- Had cezaları mescidlerde uygulanmaz.

1369 Tirmizî, *Birr* 58; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 142, h.nr: 394; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 344; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 16, h.nr: 8073. Hadisin *zayıf* olduğuna dair ayrıca bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 637, h.nr: 3. (Çeviren)

1370 Sağânî, *Mevzûât*, s. 69, h.nr: 119. Ancak Sağânî'nin *Mevzûât*'ının basılı nüshasında sadece ekmeğin bıçakla kesilmemesinden bahsedilmektedir. Bu rivayetin Ebû Dâvûd ve Nesâî'de yer alan bir lafzı ise şöyledir: **“Eti bıçakla kesmeyin. Çünkü bu, acemlerin işidir. Ancak eti dişlerinizle sıyrarak yiyin. Zira bu (şekilde yenilen et), hem daha kolay sindirilir hem de afiyet açısından daha iyidir.”** (Bk. Ebû Dâvûd, *Et'im*e 20; Nesâî, *Sıyâm* 43; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 65, h.nr: 5506) Fakat bu rivayetle ilgili olarak Ebû Dâvûd ve Nesâî, isnadındaki Ebû Ma'ser isimli ravinin *zayıf* olduğunu belirtmekte, Nesâî bu zatın *münker* rivayetlerinden birinin de bu hadis olduğunu vurgulamaktadır. Şu da var ki *etin* veya *ekmeğin* bıçakla kesilmesi hususu hariç tutulacak olursa, dişlerle sıyrarak yeme konusunda daha önce benzer manada bir rivayet **“Eti, dişlerinizle sıyrarak yiyin. Çünkü bu (şekilde yenilen et), hem daha kolay sindirilir hem de sıhhat ve afiyet açısından daha iyidir”** lafzıyla 804 no'lu hadis olarak incelenmiş ve bu hadis *hasen li-gayrihi* kategorisinde olduğu belirtilmişti. (Çeviren)

Tirmizî ve Hâkim'in İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹³⁷¹

۳۰۴۸- لَا تَقُولُوا الْكَرْمَ وَلَكِنْ قُولُوا الْعِنَبُ وَالْحَبْلَةُ.

3048- Siz “kerm” demeyin. Fakat “ineb (yaş üzüm)” ve “habele (üzüm asması/bağı)” deyin.

Müslim'in Vâil b. Hucr yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹³⁷² Me-tinde geçen ve “üzüm asması” anlamına gelen “الحبة/habele” kelime-si, Cevherî'nin söylediğine göre “ha” ve “be” harflerinin fethalı hâliyle “habele” okunabildiği gibi, “be” harfinin sakin hâliyle “hable” olarak da okunabilmektedir. Ayrıca Buhârî ve Müslim bu hadisi Ebû Hureyre'den şu lafızla rivayet etmişlerdir: **“İnsanlar ‘kerm’ diyorlar. Oysa kerm sa-dece mü'minin kalbidir.”** Müslim'de yer alan bir lafız da şöyledir: **“Üzü-mü ‘kerm’ diye isimlendirmeyin. Çünkü kerm, Müslüman kişi için kullanılır.”**¹³⁷³

۳۰۴۹- لَا تَقُولُوا لِلْمُنَافِقِ سَيِّدَنَا، فَإِنَّهُ إِنْ يَكُنْ سَيِّدًا فَقَدْ أَشْخَطْتُمْ رَبَّكُمْ عَزَّ وَجَلَّ.

3049- Münafığa “efendimiz” demeyin. Zira eğer o bir “efendi” olursa, Rabbiniz azze ve celle'yi gazaplandırırsınız.

Ebû Dâvûd'un sahih bir isnadla Büreyde'den rivayet ettiği bir hadis-tir.¹³⁷⁴

1371 Tirmizî, Diyât 9; İbn Mâce, Hudûd 31; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 344, h.nr: 15579; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XI, 5, h.nr: 10846; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 410, h.nr: 8104. Hadisin farklı tarikleri ve başka sahâbîler kanalıyla gelen rivayetleri itibariyle *hasen* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *İrvâü'l-ğalîl*, VII, 271, 361-363, h.nr: 2214, 2327. (Çeviren)

1372 Müslim, *Elfâz* 12.

1373 Buhârî, *Edeb* 101; Müslim, *Elfâz* 6-10. İmam Nevevî'nin izahına göre “kerm” kelimesinin, Araplar tarafından yaş üzüm, üzüm asması/bağı ve üzümde elde edilen şaraba verilen isim olduğu, ayrıca şarap ikramı bir “kerem” yani cömertlik alameti olarak algılandığı için bu kelimenin kullanımı hoş karşılanmamıştır. (Bk. Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, XV, 4) -Çeviren-

1374 Ebû Dâvûd, *Edeb* 82; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 22, h.nr: 22939; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 267, h.nr: 760; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 101,

٣٠٥٠- لَا تُعْظَمُونِي فِي الْمَسْجِدِ.

3050- Mescidde beni yüceltmeyin.

Aliyyü'l-Kârî “Bir aslının olduğu bilinmemektedir” demiştir.¹³⁷⁵

٣٠٥١- لَا تَمَارِضُوا.

3051- Hasta olmadığınız hâlde hastaymış gibi davranmayın.

Az önce “لَا تَمَارِضُوا” *lâ tetemâredû*” rivayetinde geçmişti.¹³⁷⁶

٣٠٥٢- لَا تَشْرَبِ الْمَاءَ عَلَى الرَّيِّقِ.

3052- Aç karna su içmel

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹³⁷⁷ Aç karna su içilmesinin yasak olduğu ve bunun kınanıp yerildiği hususu halkın dilinde meşhurdur. Aslı ise Taberânî’de Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla gelen şu hadise dayanır: **“Aç karna su içen kimsenin kuvveti azalır.”** Ayrıca Taberânî bunu Ebû Hureyre’den uzun bir hadis içerisinde de rivayet etmektedir.¹³⁷⁸ Ancak her iki hadisin de **isnadı zayıftır.**¹³⁷⁹

h.nr: 10002. Hadisin isnadının *sahih* olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 359, h.nr: 4433; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1056, h.nr: 5; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsî's-sahîha*, I, 713, h.nr: 371. (Çeviren)

1375 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 382, h.nr: 588.

1376 Bk. 2990 no'lu rivayet.

1377 Gazzî, *İtkân*, II, 698, h.nr: 2291.

1378 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 51, VI, 334, h.nr: 4646, 6557. Ayrıca Ebû Hureyre rivayeti için bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXIV, 456, ravi nr: 2957. Daha önce 2492 hadiste de geçtiği üzere İbn Asâkir bu rivayet hakkında “hem isnadı hem metni gariptir” demiştir. (Çeviren)

1379 Hadislerin *zayıf* olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 86, h.nr: 8292, 8293; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsî'z-zâife*, XIII, 69, h.nr: 6032. (Çeviren)

۳۰۵۳- لَا تَمْلُؤُوا أَغْيَنَكُمْ مِنْ أَبْنَاءِ الْمُلُوكِ، فَإِنَّ لَهُمْ فِتْنَةً أَشَدَّ مِنْ فِتْنَةِ الْعَذَارَى.

3053- Gözlerinizi hükümdarların evladıyla doldurmayın (onlara doya doya bakmayın). Zira onların, bakirelerin fitnesinden daha büyük bir fitnesi vardır.

Leâli'de “Bu, uydurmadır” denilmiştir.¹³⁸⁰

1380 Burada *Leâli* isimli eseri bulunan Zerkeşî ve Suyûtî'den hangisinin kastedildiği belirtilmemiştir. Tespitimize göre Zerkeşî'de yer almayan bu rivayet, Suyûtî'nin de *Zeylû'l-Leâli* diye de bilinen *Ziyâdât*'ında uydurma bir haber olarak yer almaktadır. (Bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 516, h.nr: 624) Ayrıca bu rivayetin isnadındaki Ömer b. Amr el-Askâlânî'den dolayı uydurma olduğuna dair bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 126, ravi nr: 1242; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 284, h.nr: 1284; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 215, ravi nr: 6177) Benzer bir lafızla gelen **“Hükümdarların evladıyla birlikte oturmayın (düşüp kalkmayın). Çünkü onların fitnesi bakirelerin fitnesinden daha büyüktür”** rivayetinin isnadında da aynı ravi vardır. Bu sebeple bu lafız da uydurma kabul edilmektedir. (Bk. Temmâm, *Fevâid*, I, 123, h.nr: 282; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 214; Ebû Süleyman ed-Dûsrî, *er-Ravzu'l-bessâm bi tertîbi ve tahrîci Fevâidi Temmâm*, Beyrut 1987, III, 472, h.nr: 1239) Öte yandan Enes kanalıyla gelen **“Hükümdarların evladıyla birlikte oturmayın (düşüp kalkmayın). Çünkü nefisler, gencecik bakirelere özlem duymadığı kadar onlara özlem duyar”** şeklinde bir lafız daha var ki bunun da isnadında *münker, metrûk* hatta *hadis uydurduğu* belirtilen raviler vardır. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 284-285, h.nr: 1285; Fettenî, *Tezkiratü'l-Mevzûât*, s. 181; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 206, h.nr: 23) Ayrıca bu rivayete benzer nitelikte ancak Hasen b. Zekvân'ın sözü olarak aktarılan bir rivayetin lafız da şöyledir: “Zenginlerin çocuklarıyla birlikte oturmayın (düşüp kalkmayın). Çünkü onların kadınların suretleri gibi suretleri vardır ve onlar bakirelerden daha büyük bir fitnedir.” (Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 285, h.nr: 5014) Ancak bu rivayetin isnadında da İbrahim b. Hirâse adında *metrûkü'l-hadîs* bir ravi yer almaktadır. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, I, 496, ravi nr: 75) İbn Arrâk ise Hasen b. Zekvân'ın kendi sözü olarak gelen bu rivayetin, diğer rivayetlerde cerhedilen kişiler tarafından merfu hâle dönüştürülerek, rivayete düzmece bir isnad yazılmış olabileceği ihtimali üzerinde durur. (Bk. İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 214, h.nr: 50) Bu noktada hükümdarların evladıyla ilgili olarak İbrahim en-Nehaî'nin şu sözü, kendi dönemine kadarki ilim ehlinin tutumunu yansıtmaları bakımından mühimdir: “Hükümdarların evladıyla birlikte oturmayı hoş karşılamıyorlardı.” İbrahim en-Nehaî daha sonra bunu gerekçelendirirken “Onlarla birlikte oturmak bir fitnedir. Zira onlar kadın konumundadırlar” demektedir. (Bk. Harâitî, *İ'tilâlü'l-kulûb*,

٣٠٥٤ - لَا تَتَّبِعُوا الشَّيْبَ ، فَإِنَّهُ نُورُ الْمُؤْمِنِ .

3054- Ağarmış saç-sakalı yolmayın. Çünkü o, mü'minin nurudur.

Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Amr b. Şuayb'dan rivayet ettikleri, onun da babası yoluyla dedesinden rivayet ettiği bir hadis olup Tirmizî bu hadis **hasen** saymıştır. Lafzı da şöyledir: **“Ağarmış saç-sakalı yolmayın. Çünkü o, kıyamet günü Müslümanın nurudur.”**¹³⁸¹ Kadı Mecdüddîn Sifrû's-saâde isimli eserinde şöyle demektedir: “Bu konuda sabit olan hiçbir şey yoktur.” Burada ağarmış saç-sakalı yolma konusundaki tehdit cümleleri kastedilmektedir. Nitekim Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında bu türden rivayetler geçmektedir. Mesela; bu hususta sabit olmayan rivayetlerden biri de Deylemî'nin, Enes *radiyallahu anh*'dan merfu olarak naklettiği şu hadistir: **“Hangi Müslüman -bir rivayete göre: kişi- kasıtlı bir şekilde ak bir saç/kılı yolarsa, o saç/kıl kıyamet günü kendisine saplanacak olan bir mızrağa dönüşür.”** Yine bu rivayetlerden biri de Abdullah b. Bûsr'den nakledilen ve burun kıllarının yolunmasının yasaklandığını ifade eden rivayettir. Rivayette yasak gerekçesi olarak **“zira kaşıntıya yol açar”** denildikten sonra **“fakat iyice kesin”** tavsiyesinde bulunmaktadır.¹³⁸² Fakat

I, 130, h.nr: 258) Burada hükümdar veya zengin evladının neden böyle telakki edildiği hususunu doğru anlamak, o dönemdeki kültürel ve sosyolojik arka planı da doğru okumayı gerektirir ki bu başlı başına bir araştırma konusudur. Ancak buraya kadarki malumattan hareketle, İbrahim en-Nehaî'nin sözünü ettiği vakıanın, Hasen b. Zekvân veya onun dönemindeki şahsiyetler tarafından çeşitli münasebetlerle dile getirilmiş olduğunu, daha sonra da -İbn Arrâk'ın işaret ettiği üzere- merfu bir hadis formuna dönüştürülmüş olabileceğini söylemek mümkündür. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1381 Ebû Dâvûd, Teraccül 16; Tirmizî, Edeb 56. Ancak gerek Ebû Dâvûd, gerekse Tirmizî'deki lafızlar, *Keşfü'l-hafâ*'daki bu lafızdan farklıdır. Ebû Dâvûd'da **“Ağarmış saç-sakalı yolmayın. Bir kimsenin İslâm yolunda ağarmış her bir saç-sakal teli, kıyamet günü mutlaka onun için nur olacaktır”** lafzıyla geçen rivayet, Tirmizî'de Allah Rasûlü'nün ağarmış saç-sakalı yolmayı yasakladığı ve sadece **“O, Müslümanın nurudur”** dediği kayıtlıdır. Buna göre Aclûnî, rivayeti mana itibarıyla aktarmış olmalıdır. (Çeviren)

1382 Her iki rivayet de uydurmadır. Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 370, h.nr: 1313, muhakkik Bâsüveydân'ın tahrir notları. (Çeviren)

Necmüddîn el-Gazzî, (Enes rivayetini) Deylemî'ye dayandırmakta ve ona yönelik herhangi bir itiraz ve tenkitte bulunmamaktadır.¹³⁸³

۳۰۵۵- لَا تَنْظُرُوا إِلَى مَنْ قَالَ، انْظُرُوا إِلَى مَا قَالَ.

3055- Söyleyene bakmayın, söylediğine bakın!

Celâleddîn es-Suyûtî'nin, İbnü's-Sem'ânî'nin *Târîh*'inden naklettiği-ne göre Ali b. Ebî Tâlib *radiyallahu anh*'ın sözlerinden biridir.¹³⁸⁴

۳۰۵۶- لَا تَشْكُرْهُ فَقَدْ تَحْتَاجُ إِلَى مَذْمِيَّتِهِ.

3056- Ona (hemen yahut aşırı şekilde) övgüde bulunup teşekkür etme! Zira onu kınamak durumunda kalabilirsin.

Bu hadis değildir, ancak bir atasözüdür. Mana olarak da dışardan bakıldığında beğendiğin ve hoşuna giden birini hemen övmeye kalkışmanın yahut övgü ve teşekkürde aşırıya kaçmanın yasaklanması söz konusudur. Zira daha sonra bu kişinin aksi yönde bir huyunu öğrenebilir ve onu kınamak durumunda kalabilirsin. Dolayısıyla da onun hakkındaki sözlerinde çelişkiye düşmüş olursun.

۳۰۵۷- لَا حَسَبَ إِلَّا بِالْتَّوَّاضِعِ، وَلَا كَرَمَ إِلَّا بِالتَّقْوَى، وَلَا عَمَلَ إِلَّا بِالْيَتَةِ.

3057- Asalet ancak tevazu ile, üstünlük sadece takva ile, amel de yalnızca niyet ile mümkündür.

Deylemî'nin Ali *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹³⁸⁵

۳۰۵۸- لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ عَلَّمَهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ فَهُوَ يَقْرَأُ بِهِ آتَاءَ اللَّيْلِ وَآتَاءَ النَّهَارِ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَهُوَ يُنْفِقُهُ آتَاءَ اللَّيْلِ وَآتَاءَ النَّهَارِ.

3058- Yalnızca şu iki kişiye gıpta edilir: Biri Allah'ın kendisine Kur'an öğrenmeyi lütfettiği ve gece-gündüz onunla meşgul olan kim-

1383 Gazzî, *İtkân*, II, 704, h.nr: 2317.

1384 Suyûtî, *Dürer*, s. 210, h.nr: 461; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 383, h.nr: 591.

1385 Deylemî, *Firdevs*, V, 191, h.nr: 7925. Tespitimize göre Deylemî'nin rivayetinde tek kaldığı hadislerden biridir. (Çeviren)

se, diğeri de Allah'ın kendisine mal bahşettiği ve bu malı gece gündüz O'nun yolunda harcayan kimse.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce'nin İbn Ömer yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir. Bu konuda Ebû Hureyre ve diğerlerinden gelen hadisler de vardır.¹³⁸⁶

۳۰۵۹- لَا تَسْبُوا السُّلْطَانَ، فَإِنَّهُ ظِلُّ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ.

3059- Sultana sövmeyin. Çünkü o, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir.

Deylemî'nin Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹³⁸⁷

۳۰۶۰- لَا حَكِيمَ إِلَّا ذُو تَجَرِبَةٍ وَلَا حَلِيمَ إِلَّا ذُو عِزَّةٍ.

3060- Tecrübe sahibi olmayan hiçbir hakîm (bilge) yoktur. Ayrıca izzet sahibi olmayan hiçbir halîm (yumuşak huylu kimse) de yoktur.

Hâkim'in Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla rivayet ettiği ve hakkında "İsnadı sahihtir" dediği bir hadistir.¹³⁸⁸

1386 Buhârî, İlim 15, Zekât 5, Ahkâm 3, Temennî 5, İ'tisâm 13, Tevhîd 45; Müslim, Müsâfirîn 266- 268; Tirmizî, Birr 24; İbn Mâce, Zühd 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 162, VIII, 151, XVI, 160, h.nr: 3651, 4550, 10214.

1387 İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 487, h.nr: 1013; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 79, h.nr: 922; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 478, h.nr: 6987; Deylemî, *Firdevs*, V, 11, h.nr: 7291. Ukaylî "Bu konuda sahih sayılabilecek hiçbir şey yoktur" demektedir. (Bk. Ukaylî, *ed-Duafâ*, III, 59, ravi nr: 1022) Ayrıca hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Teyfîr*, II, 493; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, V, 289-290, h.nr: 2264. "Sultanın, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi" olduğuna dair farklı lafızla gelen rivayetler daha önce 645 ve 1487 no'lu rivayetlerde ayrıntısıyla ele alınmıştı. (Çeviren)

1388 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 326, h.nr: 7799. Bu hadis daha önce 3017 no'lu rivayet olarak ayrıntısıyla ele alınmıştı. Ancak burada "ذُو عِزَّة/izzet sahibi" diye kaydedilen kelime, 3017'de "ذُو عِزَّة/kusurlarıyla tökezleyip sendeleyeyen kişi" olarak kayıtlıdır. Hâkim dışındaki kaynaklarda da "izzet sahibi" kaydının geçtiği bir rivayet bulunmamaktadır. Dolayısıyla buradaki "عِزَّة/izzet" kelimesinin "عِشْرَة/asre" kelimesinin bozulmuş hâli olduğunu söylemek mümkündür. *Vallahu a'lem*.

۳۰۶۱- لَا حِمَى إِلَّا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ.

3061- Allah'ın ve Rasûlü'nün koruluğundan başka koruluk yoktur.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Ebû Dâvûd'un Sa'b b. Cessâme kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹³⁸⁹

۳۰۶۲- ”لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ“ كُنْتُ مِنَ الْجَنَّةِ.

3062- “*Lâ havle velâ kuvvete illâ billah*” sözü, cennet hazinelerinden biridir.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Musa kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹³⁹⁰ Bu konuda Ebû Bekir es-Sıddîk *radiyallahu anh*'dan rivayet edilen bir hadis de vardır. Onun hadisinde de şöyle bir ilave mevcuttur: “*Kim bu sözü söylerse, Allah ona bakar. Allah da kime bakarsa, ona dünya ve ahiret hayrını verir.*”¹³⁹¹ Yine Taberânî'nin Câbir'den naklettiği bir rivayetin lafzı da şöyledir: “*“Lâ havle velâ kuvvete illâ billah” sözünü çokça söyleyin. Zira bu söz, en hafifi dert ve tasa olmak üzere doksan dokuz çeşit derde devadır.*”¹³⁹²

۳۰۶۳- لَا خَيْرَ لَكَ فِي صُحْبَةِ مَنْ لَا يَرَى لَكَ مِثْلَ مَا تَرَى لَهُ.

3063- Senin, kendisine layık gördüğünü, sana layık görmeyen kimsenin dostluğunda hayır yoktur.

(Çeviren)

1389 Buhârî, Mûsâkât 12; Ebû Dâvûd, Harâc 39; Ahmed b. Hanbel, *Mûsned*, XXVI, 351, h.nr: 16422; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 330, h.nr: 5743.

1390 Buhârî, Meğâzî 40, Daavât 50; Müslim, Zikir 44, 45, 47.

1391 Taberânî, *Duâ*, s. 467, h.nr: 1631. Bu rivayetin isnadında Abdurrahmân b. Amr b. Cebele el-Bâhilî adında “metrûk, yalancı ve hadis uyduran” bir ravi bulunmaktadır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 580, ravi nr: 4928; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, III, 424, ravi nr: 1665) Bu itibarla rivayet uydurma sayılmıştır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 416, h.nr: 2883) -Çeviren-

1392 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 33, h.nr: 3541; a.mlf, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 267, h.nr: 438. Bu lafızla gelen rivayet daha önce 354 ve 502 no'lu hadislerde ele alınmış ve *münker* olduğu belirtilmişti. (Çeviren)

Deylemî'nin Enes *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹³⁹³ Ayrıca daha önce “الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ”/Kişi, dostunun dini üzeredir...”¹³⁹⁴ hadisinde de geçmişti.

۳۰۶۴- لَا خَيْرَ فِي أَشْقَرِ بَغْدَ عُمَرَ.

3064- Ömer *radıyallahu anh*'dan sonraki hiçbir kumralda hayır yoktur.

Halkın dilinde dolaşan rivayetlerden biridir. Ancak bir aslına vâkıf olamadım. Uydurma olmalıdır. Zira Ömer *radıyallahu anh* kumral değildir. Konuyla ilgili kaynaklara müracaat edip bu hususu araştır ve tekrar gözden geçir.¹³⁹⁵

۳۰۶۵- لَا دِينَ لِمَنْ لَا عَقْلَ لَهُ.

3065- Akı olmayanın dini de yoktur.

Aliyyü'l-Kârî, Nesâî'den naklen bu rivayetin “bâtıl ve münker” olduğunu ifade etmektedir.¹³⁹⁶

۳۰۶۶- لَا رَاحَةَ لِلْمُؤْمِنِ دُونَ لِقَاءِ رَبِّهِ.

3066- Mü'mine, Rabbine kavuşuncaya kadar rahat/huzur yoktur.

1393 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 73, h.nr: 907; Deylemî, *Firdevs*, V, 150, h.nr: 7784. Bu rivayet, Kuzâî'de Sehl b. Sa'd kanalıyla rivayet edilmektedir. Ancak gerek Enes, gerekse Sehl b. Sa'd yoluyla gelen rivayetlerin her ikisinin isnadında Süleyman b. Amr en-Nehaî adında hadis uyduran bir ravi bulunduğu belirtilmiştir. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, IV, 221-224, ravi nr: 733; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 216, ravi nr: 3496. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife*, II, 60-62, X, 327, h.nr: 596, 4785) Bu noktada tâbiîn neslinden Mücâhid'in “böyle söylerlerdi” diyerek ilgili cümleyi aktardığı bir rivayet de söz konusudur. (Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 70, h.nr: 9057) Buna göre söz konusu rivayetin, teknik standartları itibariyle merfu bir hadis olmasa da halk arasında şöret bulmuş *hikmetli bir söz* olduğunu söylemek mümkündür. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1394 Bk. 2281 no'lu rivayet.

1395 *Keşfü'l-hafâ* dışında bu rivayete dair herhangi bir kaynak tespit edebilmiş değiliz. (Çeviren)

1396 Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 66, h.nr: 49; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, I, 224, h.nr: 147; Aliyyü'l-Kârî, *Masnû'*, s. 207, h.nr: 398.

Vekî'nin, *ez-Züh'd* isimli eserinde İbn Mes'ûd'un kendi sözü olarak naklettiği bir rivayettir.¹³⁹⁷ Suyûtî de *Dürer*'de şöyle demiştir: “Deylemî bunu *Firdevs*'te Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmiş, ancak isnadını zikretmemiştir.”¹³⁹⁸

Bazıları da bunu merfu olarak rivayet etmiştir. Ayrıca Zerkeşî *Leâli*'de bu hadisi destekleyici mahiyette Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla rivayet edilen merfu bir hadisi delil olarak göstermektedir.¹³⁹⁹ “**Kim Allah'a kavuşmayı isterse, Allah da ona kavuşmayı ister...**”¹⁴⁰⁰ Yine Zerkeşî'nin destekleyici delil olarak kullandığı bir hadis de şudur: Allah Rasûlü “**Ken-disi kurtulup rahata eren kimse (müsterîh) ve başkalarının, elinden kurtulup rahat ettikleri kimse (müsterâh minh)**” buyurunca bununla neyi kastettiği sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: “**Mü'min kul, dünyanın çile ve eziyetinden kurtulup rahat ederek Allah'ın rahmetine kavuşur. Fâcir kuldan ise diğer kullar, memleketler, ağaçlar ve hayvanlar kurtulup rahata kavuşurlar.**”¹⁴⁰¹

Keza bu rivayeti teyit eden benzer manadaki hadislerden biri de Ahmed b. Hanbel'in Âişe *radiyallahu anhâ* dan merfu olarak rivayet ettiği şu hadistir: “**Rahata kavuşan kimse, ancak bağışlanmış kimsedir.**”¹⁴⁰²

1397 Vekî' b. el-Cerrâh, *ez-Züh'd*, thk. Abdurrahmân Abdülcebbar el-Feryevâî, Medine 1984, s. 311, h.nr: 86; Ahmed b. Hanbel, *Züh'd*, s. 128, h.nr: 846. Elbânî de İbn Mes'ûd'a izafe edilen bu rivayetin tarihinin sahih olduğunu belirtmektedir. İbn Teymiyye ise bu sözün seleften birine ait olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. İbn Teymiyye, *Ehâdisü'l-kussâs*, s. 57, h.nr: 5; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, II, 116-117, h.nr: 663) -Çeviren-

1398 Suyûtî, *Dürer*, s. 206, h.nr: 447.

1399 Zerkeşî, *Leâli*, s. 124, h.nr: 4.

1400 Bu hadis daha önce 2356 no'lu rivayet olarak ayrıntısıyla ele alınmış ve Buhârî ve Müslim başta olmak üzere pek çok muteber kaynakta geçtiği belirtilmişti. (Çeviren)

1401 Buhârî, Rikâk 42; Müslim, Cenâiz 61. Bu hadis daha önce 2292 no'lu rivayet olarak ayrıntısıyla ele alınmıştı. (Çeviren)

1402 Benzer manada bir lafız için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 463, h.nr: 24399. Ayrıca bu rivayet daha önce 2154 no'lu hadisin tahrir notlarında yer almış ve farklı tarikleri itibariyle isnadının hasen olduğu ifade edilmişti. Geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, IV, 286, h.nr: 1710. (Çeviren)

٣٠٦٧- لَا رَاحَةَ إِلَّا فِي الْمَسَاجِدِ، وَلَا ظِلٌّ إِلَّا ظِلُّ الْجِدَارِ.

3067- Mescidler dışında rahat/huzur yoktur. Duvar gölgesi dışında da gölge yoktur.

Manası sahih olsa da hadis değildir.¹⁴⁰³

٣٠٦٨- لَا سَلَامَ عَلَى آكِلٍ.

3068- Yemek yiyene selam verilmez.

Hadis değildir. Ancak, Nevevî'nin *el-Ezkâr*'ında belirtilen şarta¹⁴⁰⁴ göre, eğer lokma, yiyenin ağzında ise o zaman rivayet mana itibariyle sahih olmaktadır. Nevevî'den önce İmamü'l-Haremeyn el-Cüveynî de bu hususu dile getirmiştir.¹⁴⁰⁵ Şu da var ki Nevevî, *el-Minhâc*'da, (Râfiî'nin) *el-Muharrer*'ine tâbi olarak bu konudaki selam yasağını mutlak (kayıtsız şartsız) bir şekilde zikretmektedir. Lokmanın ağızda olduğu böylesi bir durumda selama karşılık vermek vacip olmaz. Ancak lokma, yiyenin ağzında değilse o zaman selam vermenin bir sakıncası yoktur, selama karşılık vermek de vacip olur.

Hâşim b. el-Berîd'in Câbir *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, bir adam, o sırada küçük abdestini bozmakta olan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanından geçerken ona selam verdi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onun ardından şöyle seslendi: **“Beni böylesi bir durumda gördüğün vakit bana selam verme. Eğer böyle yaparsan selamına karşılık vermem.”** Yine Dahhâk'ın rivayetine göre İbn Ömer şunu anlatır: “Bir adam, küçük abdestini bozmakta olan Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanından geçerken ona selam verdi, ancak Allah Rasûlü selamına karşılık vermedi.” Bu hadislerin her ikisini de İbn Mâce rivayet etmektedir.¹⁴⁰⁶

1403 *Keşfü'l-hafâ* dışında bu rivayete dair herhangi bir kaynak tespit edebilmiş değiliz. (Çeviren)

1404 Nevevî, *Ezkâr*, s. 402.

1405 Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*, thk. A. Mahmud ed-Dîb, Dâru'l-minhâc 2007, XVIII, 219.

1406 İbn Mâce, *Tahâret* 27, h.nr: 352, 353. Câbir kanalıyla gelen ilk rivayetin isnadının sahih olduğuna dair ayrıntılar için bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, I, 52; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, I, 380-381, h.nr: 197. İbn Ömer yoluyla gelen ikinci rivayet ise şu kaynaklarda da geçmektedir: Müslim, *Hayz* 115; Ebû Dâvûd, *Tahâret*

۳۰۶۹- لَا سَيْفَ إِلَّا ذُو الْفِقَارِ، وَلَا فَتَى إِلَّا عَلِيٌّ.

3069- Zülfikârdan başka kılıç, Ali'den başka yiğit yoktur.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir:¹⁴⁰⁷ Hasen b. Arafe'nin meşhur Cüz'ündeki *vâhî* bir rivayette geçmektedir. Bu rivayete göre Muhammed b. Ali el-Bâkır, Bedir savaşı gününde gökten Rıdvân isimli bir meleğin **“Zülfikârdan başka kılıç, Ali'den başka yiğit yoktur”** diye seslendiğini zikretmiştir. (Muhîb et-Taberî de) bunu *er-Riyâdu'n-nadira*'da rivayet etmektedir.¹⁴⁰⁸

Aliyyü'l-Kârî ise şöyle demektedir: “Bu rivayetin bâtıl olduğunu gösteren delillerden biri şudur: Eğer Bedir günü böyle bir şey gökten işitilmiş olsaydı, mutlaka sahâbe de bunu işitmiş olur ve onlardan bize nakledilirdi.”¹⁴⁰⁹ Ben de (Aclûnî) derim ki: Sahâbenin bunu işitmiş olmasına lüzum yoktur. Aksine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in işitip de bunu bir kısım sahâbîlere haber vermiş olması mümkündür. Daha sonra Aliyyü'l-Kârî izahına şöyle devam eder:¹⁴¹⁰ Bu rivayet, Bedir'de günümüze kadar devam ettiği söylenen ve melekler tarafından dümbelek türü bir çalgıya vurulması şeklinde nakledilen hikâyeye benzemektedir. Oysa bu, her ne kadar İbn Merzûk'un zikrettiği ve Kastallanî'nin de *Mevâhib*'inde ona tâbi olarak aktardığı bir hikaye olsa da akıl ve nakil açısından **bâtıldır**. Keza Şia'nın iftiralarından biri de şu hadistir: **“Üstün kerametlere sahip olan Ali'yi çağır! Felaket anlarında ve sıkıntıya düştüğün zaman ondan yardım görürsün. (Her türlü dert ve keder) senin nübüvvetinle dağılır ey Muhammed ve senin velâyetinle yok olur ya Ali!”**¹⁴¹¹

Zülfikâr, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ait bir kılıcın ismidir. Daha önce Münebbih b. Vehb'in kılıcıydı. Nebîh veya Münebbih b.

8; Tirmizî, Tahâret 67; Nesâî, Tahâret 34. (Çeviren)

1407 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 375-376, h.nr: 1318.

1408 Rivayetin uydurma olduğuna dair bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 381-382; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, I, 385, h.nr: 110; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 372, h.nr: 69. (Çeviren)

1409 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 384, h.nr: 595.

1410 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 384, h.nr: 596.

1411 Türkçe'deki “Yetiş ya Muhammed, yetiş ya Ali” imdadı, bu rivayetin bir tezâhürü olsa gerektir. (Bk. Osman Eğri, “Yetiş ya Muhammed yetiş ya Ali,” *Keşkül Dergisi*, İstanbul, Nisan 2014, sayı: 30, s. 67) -Çeviren-

el-Haccâc'a ait olduğu da söylenmektedir. Ayrıca Âs b. Münebbih b. el-Haccâc'a ait olduğu da söylenmiştir. Keza şöyle de denilmiştir: Haccâc b. İlât bunu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hediye etmiş, daha sonra da bu kılıç Abbâsî halifelerine intikal etmiştir. Asmaî şunu anlatır: Reşîd'in huzurunda girdim. "Size Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kılıcı zülfikârı göstermemi ister misin?" diye sordu. Biz de "Evet" dedik. Daha sonra kılıcı getirdi. Ondan daha güzel bir kılıç görmüş değilim. Dikey boyutta tutulduğu zaman üzerinde hiçbir şey gözükmezken, yatay boyuttayken üzerinde yedi küçük oyuk/çentik sayılıyordu. Ayrıca göz kamaştırıcı güzellikte Yemen işi geniş bir yüzeyi vardı.¹⁴¹²

Yine Asmaî'den gelen bir rivayete göre Asmâî şöyle der: "Reşîd bir gün zülfikârı huzuruna getirtti. Ben de onu incelemek için ondan izin istedim. Bana izin verince incelemeye başladım. Kılıcın üzerindeki küçük oyuk/çentiklerin sayısının on yedi adet mi, on sekiz adet mi olduğuna dair o mecliste bulunanlarla ihtilafa düşmüştük. Söylendiğine göre zülfikârın aslı, Kâbe'nin yanında gömülü hâlde bulunan bir demir parçasından imal edilmiştir. Merzûk es-Saykal da zülfikârı kendisinin bilemediğini ve cılalayıp parlattığını; kılıcın kabzasının baş tarafının gümüşten olduğunu, kılıç bağında birtakım halkalar bulunduğunu ve kılıcın ortasındaki süslemesinde gümüşten bir halkanın yer aldığını söylemektedir.¹⁴¹³ Müberred de şöyle demiştir: "Zülfikâr diye isimlendirilmesinin sebebi, üzerinde küçük oyukların bulunmasıdır. Zira 'el-fukra,' içerisinde küçük hurma filizlerinin bulunduğu oyuğa verilen isimdir." Ebû Ubeyd ise şöyle söyler: "*Fekarlı* kılıçların üzerinde küçük çentikler bulunur."¹⁴¹⁴

٣٠٧٠- لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَسْرِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ.

3070- Zina eden bir kimse, (hakiki bir) mü'min olarak zina edemez. Hırsızlık yapan da (hakiki bir) mü'min olarak hırsızlık yapamaz. İçki içen bir kimse de (hakiki bir) mü'min olarak içki içemez.

1412 Bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimesşk*, IV, 217.

1413 Bk. İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 61, ravi nr: 7916. İbn Hacer'in beyanına göre Merzûk es-Saykal, sahâbî olup olmadığı hususunda ihtilaf edilmiş biridir. (Çeviren)

1414 Buraya kadarki rivayet ve malumatlar için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 375-379, h.nr: 1318. *Keşfü'l-hafâ*'nın metninde yer alan birtakım yazım yanlışları da *Makâsıd*'ın bu tahkikli nüshasına göre düzeltilerek tercüme edilmiştir. (Çeviren)

Ahmed b. Hanbel ve Buhârî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁴¹⁵ Bir rivayette de şu ziyade yer alır: **“İnsanların gözleri önünde kaymetli bir şeyi zorla yağma ederken (hakiki bir) mü'min olarak yağma edemez.”**¹⁴¹⁶ Ayrıca Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de hadisin sonuna **“Ancak tevbe kapısı da henüz kapanmış değildir”** lafzını ilave etmektedirler.¹⁴¹⁷ Keza Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde şu lafız yer alır: **“Sizden biriniz ganimet malına hainlik edip aşırırken de (hakiki bir) mü'min olarak ganimetten aşırıamaz. Dolayısıyla sakının, sakının!”**¹⁴¹⁸ Aynı şekilde Buhârî, Müslim ve Nesâî'nin İbn Abbâs'tan aktardıkları rivayetin lafzı da şöyledir: **“Zina eden bir kul, (hakiki bir) mü'min olarak zina edemez. Hırsızlık yapan da (hakiki bir) mü'min olarak hırsızlık yapamaz. İçki içen bir kimse (hakiki bir) mü'min olarak içki içemez. Adam öldüren de (hakiki bir) mü'min olarak adam öldüremez.”**¹⁴¹⁹ Abdurrezzâk bu lafza şunu ziyade eder: **“Bir şeyi zorla yağma ederken (hakiki bir) mü'min olarak yağma edemez.”** Bu konuda Abdullah b. Ebî Evfâ, Abdullah b. Muğaffel, Ali, Âişe ve İbn Ömer radiyallahu anhum'den gelen rivayetler de vardır. Ayrıca başlıktaki lafız Taberânî'de Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla ve şu ziyade ile geçmektedir: **“İman ondan çıkar. Eğer tevbe ederse tekrar ona döner.”**¹⁴²⁰

۳۰۷۱- لَا صَغِيرَةً مَعَ الْإِضْرَارِ، وَلَا كَبِيرَةً مَعَ الْإِسْتِغْفَارِ.

3071- Küçük günah, ısrarla işlenmesi hâlinde, küçük olarak kalmayıp büyük günaha dönüşür. İstîğfar sayesinde ise büyük günah diye bir şey kalmaz, silinir gider.

Ebu's-Şeyh ve Deylemî'nin İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Keza Askerî de bunu *el-Emsâl* isimli eserinde yine İbn Abbâs'tan **zayıf bir isnadla** rivayet etmiştir.¹⁴²¹ Özellikle de İbnü'l-

1415 Buhârî, Eşribe 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 474, h.nr: 8895.

1416 Buhârî, Mezâlim 31, Hudûd 2; Müslim, İmân 100.

1417 Müslim, İmân 104; Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Tirmizî, İmân 11; Nesâî, Kat'u's-sârik 1.

1418 Müslim, İmân 103; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 521, h.nr: 8202.

1419 Buhârî, Hudûd 21; Nesâî, Kasâme 47.

1420 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 170, h.nr: 534.

1421 Deylemî, *Firdevs*, V, 199, h.nr: 7994. *Keşfü'l-hafâ*'nın bu nakildeki kaynağı olan Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında geçen bilgiye göre bu rivayet, Ebu's-Şeyh ve Deylemî'nin

Münzir *Tefsîr*'inde bu rivayeti İbn Abbâs'ın kendi sözü olarak nakletmekte; Beyhakî de İbn Abbâs'a dayanan **mevkuf** bir rivayet olarak aktarmaktadır.¹⁴²² Aynı şekilde bu hadisi destekleyici nitelikte Beğavî ve onun tarihiyle Deylemî'nin Enes'ten merfu olarak naklettikleri başka bir hadis de vardır.¹⁴²³ Yine İshâk b. Bîşr'in, *el-Mübtede* adlı eserinde Âişe *radiyallahu anhâ*'dan naklettiği bir hadis daha mevcuttur. Ancak İshâk'ın bu hadisi **münkerdir**. Ayrıca Taberânî de bunu Ebû Hureyre'den rivayet etmekte ve sonuna **"Kitabında (amel defterinde) çokça istiğfar kaydı bulunan kimseye ne mutlu!"** ifadesini ilave etmektedir. Ne var ki bu rivayetin isnadındaki Bîşr b. Ubeyd el-Dârisî isimli ravi **metrûk** biridir.¹⁴²⁴ Öte yandan Sa'lebî ve *et-Terğîb*'de İbn Şâhîn bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmektedirler.¹⁴²⁵

۳۰۷۲- لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَفَاتِحِ الْكِتَابِ.

3072- Fâtiha'yı okumayanın namazı yoktur.

zikrettikleri isnadın aynısıdır. İsnadda yer alan Ebû Şeybe Yezîd b. Muâviye el-Horasânî'nin münkerü'l-hadîs biri olduğu belirtilmektedir. (Bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 287, ravi nr: 1217; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, IV, 537, ravi nr: 10298)

1422 İbnü'l-Münzir, *Tefsîr*, thk. Sa'd b. Muhammed es-Sa'd, Medine 2002, II, 671; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 406, h.nr: 6882. Beyhakî'nin isnadında inkıta bulunmakla birlikte İbnü'l-Münzir'in isnadı sahihtir. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 380, muhakkik Bâsüveydân'ın tahrir notları) -Çeviren-

1423 Sehâvî bu rivayetin isnadının gözden geçirilmesi gerektiğini belirtir. *Makâsîd*'i tahkik eden Bâsüveydân da ilgili rivayetin isnadındaki ravileri incelemiş ve isnadın garib olduğunu gösteren delilleri öne sürerek, bazı ravilerin isnadı tam anlamıyla zaptetmedikleri (sağlam bir şekilde ezberleyip kayıt altına alamadıkları) ihtimalini vurgulamıştır. (Geniş bilgi için Sehâvî, *Makâsîd*, V, 380-381, muhakkik Bâsüveydân'ın tahrir notları) -Çeviren-

1424 Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, IV, 380, h.nr: 3606. Şu da var ki söz konusu ziyade lafız Abdullah b. Büsr'den merfu olarak da rivayet edilmiş ve isnadı sahih sayılmıştır. (Bk. İbn Mâce, *Edeb* 57; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 171, h.nr: 10216. Ayrıca bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-züccâce*, IV, 134) -Çeviren-

1425 Sehâvî'nin zikrettiğine göre bu hadisin isnadında da Bîşr b. İbrahim adında bir ravi mevcuttur. (Bk. *Makâsîd*, V, 382) Bu zatın yalancı olup hadis uydurmakla itham edildiği belirtilmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, II, 18-20, ravi nr: 66) -Çeviren-

Ahmed b. Hanbel ve *Kütüb-i Sitte* musannıflarının Ubâde b. es-Sâmit'ten rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁴²⁶

Ayrıca Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce'nin Âişe ve Abdullah b. Amr'dan; Beyhakî'nin Ali'den, Hatîb'in de Ebû Ümâme'den rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: “*İçerisinde Ümmü'l-Kitâb (Fatihâ) okunmayan her namaz eksiktir.*”¹⁴²⁷

۳۰۷۳- لَا صَلَاةَ لِمَجَارِ الْمَسْجِدِ إِلَّا فِي الْمَسْجِدِ.

3073- Mescide komşu olanın mescid dışında namazı olmaz.

Dârekutnî, Hâkim ve Taberânî'nin ve aynı tarikle Deylemî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir. Aynı şekilde Dârekutnî bunu Ali'den merfu olarak; İbn Hibbân da *ed-Duafâ*'da Âişe *radiyallahu anhâ* yoluyla nakleder.¹⁴²⁸ Ancak **bu rivayetlerin isnadları zayıftır.** Ayrıca Hafız İbn Hacer'in *Telhîsu tahrîci'r-Râfî*'de belirttiğine göre halk arasında meşhur bir hadis olmasına rağmen sabit (sağlam) bir isnadı yoktur.¹⁴²⁹

Zerkeşî de *Leâli*'de şöyle der:¹⁴³⁰ Bu hadisi Dârekutnî rivayet etmektedir. Ayrıca “Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’den böyle bir rivayet mahfuz değildir (bilinmemektedir)” denilmiştir. Abdülhak da Dârekutnî'nin bu hadisi, tamamı güvenilir ravilerden oluşan bir isnadla rivayet ettiğini zikretmektedir. Sonuç itibariyle bu hadis Ali *radiyallahu anh*’dan (kendi sözü olarak) nakledilen bir rivayettir. Bunu destekleyici delillerden biri de

1426 Buhârî, Ezân 94; Müslim, Salât 34; Ebû Dâvûd, Salât 135; Tirmizî, Tahâret 183; İbn Mâce, İkâmet 11; Nesâî, İftitâh 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 351, h.nr: 22677.

1427 İbn Mâce, İkâmet 11, h.nr: 840; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 503, h.nr: 6903; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VI, 446, ravi nr: 2948.

1428 Dârekutnî, *Sünen*, II, 292, h.nr: 1552, 1553; Hâkim, *Müstedrek*, I, 373, h.nr: 898; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 81, h.nr: 4942; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 94, ravi nr: 659.

1429 İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, II, 66, h.nr: 565. Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 412-413, h.nr: 693-695; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 179, h.nr: 5; Sehâvî, *Makâsîd*, V, 382-384, h.nr: 1320; Münâvî, *Teyisr*, II, 501. Hatta Hz. Âişe yoluyla gelen rivayet uydurma kategorisinde değerlendirilmiştir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 93) -Çeviren-

1430 Zerkeşî, *Leâli*, s. 60, h.nr: 18.

Sünen'de geçen şu hadistir: **“Kim, mazereti olmadığı hâlde ezanı işitir de icabet edip mescide namaza gelmezse, namazı yoktur.”**¹⁴³¹

Öte yandan Saġânî de bu hadisin uydurma olduğunu belirtmektedir.¹⁴³² İbn Hazm ise şöyle der: Bu hadis zayıftır. Ancak Hz. Ali'nin sözü olarak sahihtir. Nitekim Şâfiî ve aynı zamanda İbn Ebî Şeybe'nin Ali'den mevkuf olarak aktardıkları rivayetin lafzı şöyledir: Ali “Mescide komşu olan kim-senin, vakit itibarıyla durumu müsaitse veya sağlığı yerindeyse, mescid haricinde kıldığı namazı kabul edilmez” deyince ona “Peki, kimler mescid komşusu sayılır?” diye soruldu. Cevap olarak şöyle dedi: “Müezzinin sesini duyurabildiği herkes.”¹⁴³³ Bu rivayeti Saîd b. Mansûr da *Sünen*'inde nakletmektedir.¹⁴³⁴

۳۰۷۴ - لَا صَامَ مَنْ صَامَ الْأَبَدَ.

3074- Ömrü boyunca her gün sürekli oruç tutan kimse, oruç tutmuş değildir.

Buhârî, Müslim, Nesâî ve İbn Mâce'nin Abdullah b. Amr'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁴³⁵

1431 İbn Mâce, *Mesâcid* 17; İbn Hibbân, *Sahih*, V, 415, h.nr: 2064; Dârekutnî, *Sünen*, II, 293, h.nr: 1555; Hâkim, *Müstedrek*, I, 372, h.nr: 893. Hâkim, İbn Abbâs kanalıyla gelen bu hadisin Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca Hâkim bu hadisin, isnadındaki Şu'be'nin çoğu talebesi tarafından İbn Abbâs'ın kendi sözü (mekuf) bir rivayet olarak nakledildiğini de belirtmektedir. (Çeviren)

1432 Bk. Saġânî, *Mevzûât*, s. 42, h.nr: 50. Saġânî'nin uydurma olduğunu belirttiği rivayet, İbnü'l-Cevzî'nin de uydurma kategorisinde değerlendirdiği Hz. Âişe rivayeti olabilir. Zira diğer rivayetler, Sehâvî'nin de belirttiği gibi zayıf kapsamında yer almaktadır. *Vallahu a'lem* (Çeviren)

1433 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, 303, h.nr: 3469; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 81, h.nr: 4943.

1434 Suyûtî, *Dürer*, s. 206, h.nr: 448'de bundan bahsetmiş olmasına rağmen, Saîd b. Mansûr'un *Sünen*'inin basılı nüshasında böyle bir rivayeti tespit edemedik. (Çeviren)

1435 Buhârî, *Savm* 57; Müslim, *Sıyâm* 186; İbn Mâce, *Sıyâm* 28; Nesâî, *Sıyâm* 71; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 81, h.nr: 6527.

۳۰۷۵- لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ.

3075- (İslâm'da) zarar vermek de zarara zararla karşılık vermek de yoktur.

Mâlik'in, ayrıca Şâfiî'nin de Mâlik yoluyla Yahya el-Müzenî'den **mürsel** olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁴³⁶ Keza Ahmed b. Hanbel, Abdurrezzâk, İbn Mâce ve Taberânî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettikleri bir hadis olup isnadında Câbir el-Cu'fî vardır. Ayrıca İbn Ebî Şeybe ve Dârekutnî de bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmişlerdir.¹⁴³⁷ Bu konuda Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hureyre, Câbir, Âişe ve daha başkalarından da hadis rivayet edilmiştir.¹⁴³⁸

۳۰۷۶- لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ.

3076- Yaratacıya isyan söz konusu olduğunda hiçbir yaratılmışı itaat olmaz.

Ahmed b. Hanbel ve Hâkim'in İmrân b. Husayn'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁴³⁹ Ebû Dâvûd ve Nesâî de bu hadisi Ali *radiyallahu anh*'dan

1436 Mâlik, *Muvattâ*, Akdiye 31; Şâfiî, *Müsned*, III, 224, h.nr: 1493.

1437 İbn Mâce, *Ahkâm* 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 55, h.nr: 2865; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 125, h.nr: 3777; Dârekutnî, *Sünen*, V, 407, h.nr: 4540.

1438 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 307, h.nr: 1033; a.mlf., *el-Mu'cemu'l-kebir*, II, 86, h.nr: 1387; Dârekutnî, *Sünen*, IV, 51, V, 407, h.nr: 3079, 4539; Hâkim, *Müstedrek*, II, 66, h.nr: 2345; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 114, h.nr: 11384. Hâkim, Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla rivayet ettiği hadisin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmekte, Zehebî de ona muvafakat etmektedir. Hadisin, farklı tariklerinin birbirini takviye etmesi sebebiyle hasen/sahih kategorisinde kabul edildiğine dair ayrıntılı bir mütalaa için bk. İbn Receb el-Hanbelî, *Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem*, II, 207-211, h.nr: 32; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 498-503, h.nr: 250. (Çeviren)

1439 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 58, h.nr: 19824; Hâkim, *Müstedrek*, III, 500, h.nr: 5870. Hâkim bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Ancak gerek Ahmed b. Hanbel, gerekse Hâkim'in rivayetlerindeki lafız **"Allah'a isyan söz konusu olduğunda (kimseye) itaat olmaz"** şeklindedir. Bizatihi başlıktaki lafzın yer aldığı rivayetler için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XVIII, 170, h.nr: 381; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 55, h.nr: 873.

şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Allah’a isyan söz konusu olduğunda hiç kimseye itaat olmaz. İtaat ancak (Allah’ın izin veya emir verdiği) ma’ruftadır.”**¹⁴⁴⁰ Yine Ahmed b. Hanbel’in Enes kanalıyla aktardığı bir hadisin lafzı da şöyledir: **“Allah’a itaat etmeyene itaat olmaz.”**¹⁴⁴¹

۳۰۷۷- لَا طَلَّاقَ فِي إِغْلَاقٍ.

3077- İğlâk (baskı veya öfke) hâlinde boşama yoktur.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Hâkim bu hadisi Âişe radiyallahu anhâ’dan şu lafızla rivayet etmektedirler: **“İğlâk hâlinde boşama ve azat etme yoktur.”**¹⁴⁴²

۳۰۷۸- لَا طَلَّاقَ قَبْلَ النِّكَاحِ.

3078- Nikâhtan önce boşama yoktur.

İbn Mâce’nin Ali radiyallahu anh’dan rivayet ettiği bir hadistir. Ayrıca Misver b. Mahreme’den de şu ziyade ile rivayet etmiştir: **“Mâlik olma-dan önce azad etme de yoktur.”**¹⁴⁴³ Bu rivayet, Hâkim’in Müstedrek’inde söz konusu ziyade lafız olmaksızın Câbir’den gelen bir hadis olarak yer almaktadır.¹⁴⁴⁴ Ayrıca Ebû Dâvûd ve Hâkim’in Abdullah b. Amr kana-

1440 Buhârî, Ahbâru’l-âhâd 1; Müslim, İmâre 39; Ebû Dâvûd, Cihâd 94; Nesâî, Bey’at 34; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 128, h.nr: 724; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 429, h.nr: 4567.

1441 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 442, h.nr: 13225. İbn Mes’ûd’dan aynı lafızla gelen bir rivayet için bk. İbn Mâce, Cihâd 40.

1442 Ebû Dâvûd, Talâk 8; İbn Mâce, Talâk 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 378, h.nr: 26360; Hâkim, *Müstedrek*, II, 216, h.nr: 2802. Hâkim hadisin Müslim’in şartına göre sahih olduğunu söylemiş, ancak Zehebî isnadındaki Muhammed b. Ubeyd’in Müslim’in ravileri arasında yer almadığını ve Ebû Hâtîm tarafından zayıf sayıldığını belirtmiştir. Bu ravi, diğer kaynakların isnadlarında da geçmektedir. Şu kadar var ki hadisin farklı tariklerinin toplamı dikkate alındığında *hasen* kategorisinde yer aldığı ifade edilmektedir. (Bk. Elbânî, *İrvau’l-ğalîl*, VII, 113-114, h.nr: 2047) -Çeviren-

1443 İbn Mâce, Talâk 17.

1444 Hâkim, *Müstedrek*, II, 455, h.nr: 3573. Ayrıca Abdullah b. Amr’dan gelen bir rivayet olarak bk. Hâkim, *Müstedrek*, II, 222, h.nr: 2820. Zehebî bu ikinci rivayetin sahih olduğunu belirtir. (Çeviren)

lıyla rivayet ettikleri hadisin lafzı da şöyledir: **“Nikâhlanmadığın kadını boşamak olmaz, malik olmadığın köleyi azad etmek olmaz, sahip olmadığın malın satışı da olmaz. Ayrıca sahibi olmadığın bir şeyde yaptığın adağı yerine getirmen gerekmez ve Allah rızası gözetilmemiş bir adak da olmaz. Kim bir günah üzere yemin edecek olursa onun yemini yoktur. Kim de akrabalık bağını kesme üzerine yemin ederse, onun da yemini yoktur.”**¹⁴⁴⁵

۳۰۷۹- لَا عَذْوَى، وَلَا طَيْرَةَ، وَلَا هَامَةً، وَلَا صَفَرَ.

3079- (Bizatihi) bulaşıcılık yoktur, eşyada uğursuzluk yoktur, baykuşun kötülüğü yoktur ve Safer ayının uğursuzluğu da söz konusu değildir.

Buhârî ve Müslim'in Enes ve Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁴⁴⁶ Ayrıca Buhârî ve Ahmed b. Hanbel yine Ebû Hureyre'den şu ziyade ile rivayet etmektedirler: **“Aslandan kaçtığın gibi cüzzâmlıdan kaç.”**¹⁴⁴⁷ Müslim'in bir lafzında da şöyledir: **“(Bizatihi) bulaşıcılık yoktur, baykuşun kötülüğü yoktur, yıldızın doğması veya batmasının (tabiatın normal seyrine etki edecek bir durumu) yoktur ve Safer ayının uğursuzluğu da söz konusu değildir.”**¹⁴⁴⁸ Yine Müslim'e ait bir lafızda şöyle geçer: **“(Bizatihi) bulaşıcılık yoktur, baykuşun kötülüğü yoktur, eşyada uğursuzluk yoktur ve Safer ayının uğursuzluğu da söz konusu değildir. Ancak (hayra yorulan ve umut veren) güzel söz hoşuma gider.”**¹⁴⁴⁹ Ahmed b. Hanbel ve Müslim'de yer alan bir lafız da şöyledir: Allah Rasûlü **“(Kötüye yorma ve umutsuzluğa yol açan) uğursuzluk inancı yoktur, en hayırlısı ise fe'ldir”** buyurunca, “Ey Allah'ın Rasûlü! Fe'l nedir?” diye soruldu. O da **“Birinizin işittiği güzel ve hayırlı sözdür”** buyurdu.¹⁴⁵⁰ Yine Ahmed b. Hanbel ve Müslim'e ait bir lafızda şöyle geçer: **“(Bizatihi) bu-**

1445 Ebû Dâvûd, Talâk 7; Hâkim, Müstedrek, II, 222, h.nr: 2820. Hattâbî, Ebû Davûd'daki rivayetin hasen olduğunu söylerken, Zehebî de Müstedrek'teki rivayeti sahih sayar. (Bk. Hattâbî, Meâlimü's-sünen, III, 240) -Çeviren-

1446 Buhârî, Tıb 43, 44; Müslim, Selâm 101-108.

1447 Buhârî, Tıb 19; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XV, 449, h.nr: 9722.

1448 Müslim, Selâm 106.

1449 Müslim, Selâm 114.

1450 Buhârî, Tıb 42; Müslim, Selâm 110; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIII, 57, h.nr: 7618.

laşıcılık yoktur, eşyada uğursuzluk yoktur, baykuşun kötülüğü yoktur, Safer ayının uğursuzluğu da söz konusu değildir. Ayrıca gulyabani de yoktur.”¹⁴⁵¹

۳۰۸۰ - لَا عُذْرَ لِمَنْ أَقْرَ.

3080- İkrar/itirafta bulunan kimsenin özür beyanı yoktur.

Hafız İbn Hacer şöyle der: “Bunun bir aslı olmadığı gibi manası da mutlak (kayıtsız şartsız) olarak sahih değildir.”¹⁴⁵² *Vallahu a'lem.*

۳۰۸۱ - لَا غِيْبَةَ لِفَاسِقٍ.

3081- Fâsik birinin gıybeti(ni yapmakta sakınca) yoktur.

Suyûtî *Dürer*'de şöyle der: “Bu hadisin pek çok tariki vardır. Ancak Ahmed b. Hanbel, hadisin **münker** olduğunu söylemiş; Hâkim, Dârekutnî ve Hatîb de **bâtıl** olduğunu ifade etmişlerdir. Herevî ise *Zemmû'l-kelâm* isimli eserinde ‘**Hasen** bir hadistir’ demiştir.”¹⁴⁵³ Suyûtî'den yaptığımız alıntı özetle burada sona erdi.¹⁴⁵⁴

Zerkeşî de *Leâli*'de şunu söyler:¹⁴⁵⁵ Hafız Dârekutnî ile Hafız Hatîb el-Bağdâdî “Bâtıl bir hadistir” demişlerdir. Hâkim de aynı şeyi söylemiştir. Beyhakî ise bu hadisi *es-Sünenü'l-kübrâ*'da Enes'ten şu lafızla rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: “**Hayâ perdesini sıyrıp atan kimsenin gıybeti olmaz.**”¹⁴⁵⁶ Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da der ki: “Bunun isnadında bir **zayıflık** vardır. Ancak bu

1451 Müslim, Selâm 109; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 322, h.nr: 15103.

1452 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 388, h.nr: 1322.

1453 Daha önce 2151 no'lu hadiste de belirtildiği üzere Sehâvî, Herevî'nin bu hadis hakkındaki “hasen” hükmünü tenkit etmektedir. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 333-340, h.nr: 931. (Çeviren)

1454 Suyûtî, *Dürer*, s. 207, h.nr: 449. Ayrıca bk. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, IV, 183, ravi nr: 480; İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf*, s. 134, h.nr: 301; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 383-384, h.nr: 594; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife*, II, 53-54, h.nr: 584.

1455 Zerkeşî, *Leâli*, s. 44, h.nr: 5.

1456 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 354, h.nr: 20915.

hadis sahih olsa bile, fıskını alenen işleyen kimse için geçerlidir.”¹⁴⁵⁷ Ayrıca bu hadis daha önce “لَيْسَ لِفَاسِقٍ غِيَّةٌ/Fâsık birinin gıybetini yapmakta hiçbir surette sakınca yoktur” rivayetinde geçmişti.¹⁴⁵⁸

٣٠٨٢ - لَا قُدْسَتْ أُمَّةٌ لَا يُؤْخَذُ الْحَقُّ مِنْ كَبِيرِهَا لِضَعْفِهَا - وَفِي لَفْظٍ: لَا يُؤْخَذُ الْحَقُّ مِنْ قَوِيَّتِهَا لِضَعْفِهَا.

3082- Büyükleri tarafından gasbedilen hakları onlardan alınıp küçüklerine verilmeyen -bir lafızda da: Güçlüsünden alınıp zayıfına verilmeyen- bir toplum, günahlarından arındırılıp temize çıkarılmasın!

Deylemî'nin *Müsnedü'l-Firdevs*'te rivayet ettiği bir hadistir. Nitekim İbn Hacer de *Müsnedü'l-Firdevs* hadislerinin tahririnde bunu şu lafızla aktarır: “Allah, zayıfın, kendi hakkını güçlüden alamadığı bir toplumu günahlarından arındırıp temize çıkarmaz/çıkarmasın.” Daha sonra İbn Hacer o tahririnde şöyle demiştir: “Bu hadisi İbn Mâce, Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etmektedir.”¹⁴⁵⁹ Ebû Mansûr da bunu, Ca'fer'in bir kıssasında Ebû Musa'dan isnadlı olarak nakletmektedir. Ben de (Aclûnî) bu hadisin ilgili tahririn hâmişinde (dipnot) Câbir'den gelen rivayet olarak İbn Cümei'nin *Mu'cem*'ine şu lafızla nispet edildiğini gördüm: “Allah, mazlumin hakkını, endişelenip rahatsız olacağı herhangi bir sorun yaşamaksızın, zalimden almayan bir toplumu günahlarından arındırıp temize çıkarmasın.”¹⁴⁶⁰

1457 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 162, h.nr: 9217.

1458 Bk. 2151 no'lu rivayet.

1459 İbn Mâce, *Sadakât* 17; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 344, h.nr: 1091. Hadisin sahih olup ravilerinin güvenilir olduğuna dair bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, III, 68; Heysemî, *Mecma'*, IV, 197, h.nr: 7012. (Çeviren)

1460 İbn Cümei' es-Saydâvî, *Mu'cemu's-şüyûh*, thk. Ö. Abdüsselâm Tedmürî, Beyrut 1405, s. 170. Heysemî bu rivayetin isnadındaki Mekkî b. Abdullah'ın zayıf olduğunu belirtmiş olmakla birlikte, başka sahâbîler kanalıyla gelen sahih rivayetler de vardır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 197, V, 208, h.nr: 7012-7014, 9054-9058) -Çeviren-

٣٠٨٣- لَا قَطْعَ فِي ثَمَرٍ وَلَا كَثْرَ.

3083- Ne meyvenin ne de hurma ağacı özü/yağının hırsızlığından dolayı el kesme cezası vardır.

Ahmed b. Hanbel ve *Sünen* sahiplerinin Râfi‘ b. Hadîc’den merfu olarak rivayet ettikleri; Tirmizî ve İbn Hibbân’ın da **sahih** saydıkları bir hadistir.¹⁴⁶¹ Metinde geçen ve “kef” ve “se” harflerinin fethalı okunuşuyla “*el-keser*” diye okunan, çoğunluğa göre de “se” harfinin cezimli haliye “*el-kesr*” şeklinde telaffuz edilen kelime, *el-Kâmûs*’ta geçtiğine göre hurma ağacının özü/yağı yahut ilk meyvesi anlamına gelmektedir.¹⁴⁶²

٣٠٨٤- لَا كَبِيرَةَ مَعَ الْإِسْتِغْفَارِ.

3084- İstiğfar sayesinde büyük günah diye bir şey kalmaz, silinir gider.

Deylemî’nin İbn Abbâs’tan rivayet ettiği bir hadistir. Daha önce “*لَا كَبِيرَةَ مَعَ الْإِسْتِغْفَارِ*”/Küçük günah, ısrarla işlenmesi hâlinde, küçük olarak kalmayıp büyük günaha dönüşür” hadisinde geçmişti.¹⁴⁶³

٣٠٨٥- لَا يَجْلُ دَمُ امْرِئٍ مُنْصِلِمٍ إِلَّا بِإِخْدَى ثَلَاثٍ: الثَّيْبُ الزَّانِي، وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ، وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمَفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ.

3085- Şu üç kişi haricinde bir Müslümanın kanını dökmek helâl olmaz: Evli iken zina eden, cana karşı can (sebebiyle kısas uygulanacak kişi) ve dinini terk edip cemaatten ayrılan kimse.

Ahmed b. Hanbel ve *Kütüb-i Sitte* musannıflarının İbn Mes’ûd’dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁴⁶⁴ Ayrıca Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, Nesâî

1461 Ebû Dâvûd, Hudûd 17; Tirmizî, Hudûd 19; İbn Mâce, Hudûd 27; Nesâî, Kat’u’s-sârik 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 103, h.nr: 15804; Mâlik, *Muvattâ*, Hudûd 32; Dârimî, Hudûd 7.

1462 Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, s. 468.

1463 Bk. 3071 no’lu rivayet.

1464 Buhârî, Diyât 6; Müslim, Kasâme 25; Ebû Dâvûd, Hudûd 1; Tirmizî, Diyât 10; İbn Mâce, Hudûd 1; Nesâî, Tahrîmu’d-dem 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 120, h.nr: 3621.

ve daha başkalarının Osman ve Âişe *radiyallahu anhümâ*'dan naklettikleri rivayetin lafzı da şöyledir: **“Şu üç kişi haricinde bir adamın kanını dökmek helâl olmaz: Evlendikten sonra zina eden adam yahut İslâm'a girdikten sonra dinden dönen kişi veya haksız yere cana kıydığı için öldürülen kişi.”**¹⁴⁶⁵

٣٠٨٦- لَا يَحِلُّ لِمَرْأَةٍ تَزُومُنْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تَجِدَ فَوْقَ ثَلَاثٍ إِلَّا عَلَى زَوْجِ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا.

3086- Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının ölü için üç günden fazla yas tutması helâl değildir. Ancak kocası için dört ay on gün yas tutabilir.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin Ümmü Atiyye'den rivayet ettikleri bir hadistir. Hadiste ayrıca şöyle bir ziyade vardır: **“Bu süre zarfında o kadın gözüne sürme çekmez, süs için boyanmış elbise de giymez, ancak Yemen işi asb denilen çizgili kumaş giyebilir. Ayrıca güzel koku da sürünemez. Ancak hayızdan temizlendiği sıralarda bir miktar Hint tütsü çubuğu ve tırnak buhuru otu kullanabilir.”**¹⁴⁶⁶

٣٠٨٧- لَا يَخْرُجُ مِنَ الْمَسْجِدِ بَعْدَ النِّدَاءِ إِلَّا مُتَافِقٌ إِلَّا رَجُلٌ يَخْرُجُ لِحَاجَتِهِ، وَهُوَ يُرِيدُ الرَّجْعَةَ إِلَى الْمَسْجِدِ.

3086- Ezandan sonra mescidden ancak münafık olan çıkar. Fakat tekrar mescide dönme niyetiyle bir ihtiyacı için çıkmış olan kimse müstesna.

Abdurrezzâk ve Beyhakî'nin Saîd b. el-Müseyyeb'den **mürsel** olarak rivayet ettikleri bir hadistir. İbn Ebî Şeybe ise Ebû Hureyre kanalıyla bunu **mevsûl** olarak rivayet etmiştir.¹⁴⁶⁷

1465 Ebû Dâvûd, Hudûd 1; Tirmizî, Fiten 1; Nesâî, Tahrîmu'd-dem 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 491, h.nr: 437.

1466 Buhârî, Hayız 12, Cenâiz 30; Müslim, Talâk 58, 66; Ebû Dâvûd, Talâk 43; Tirmizî, Talâk 18; İbn Mâce, Talâk 35; Nesâî, Talâk 55; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 389, h.nr: 20794.

1467 Abdurrezzâk, *Musannef*, I, 508, h.nr: 1946; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 80,

٣٠٨٨- لَا يَتَكْمَلُ الْعَبْدُ الْإِيمَانَ حَتَّى يَكُونَ فِيهِ ثَلَاثُ خِصَالٍ: الْإِنْفَاقُ مِنَ الْإِقْتَارِ، وَالْإِنْصَافُ مِنْ نَفْسِهِ، وَبَذْلُ السَّلَامِ لِلْعَالَمِ.

3088- Kulda şu üç nitelik bulunmadıkça imanı kemâle ermez: İhtiyaç sahibi olduğu hâlde infakta bulunmak, hak sahiplerinin kendisindeki haklarını almalarına müsaade edecek kadar hak ve adaleti gözetmek ve herkese selam vermek.

Buhârî bunu hem Ammâr b. Yâsir'in kendi sözü (mevkuf); hem de merfu bir rivayet olarak nakletmektedir.¹⁴⁶⁸

٣٠٨٩- لَا يَضُرُّ عَلَى لَأَوَاءِ الْمَدِينَةِ وَشِدَّتِهَا أَحَدًا إِلَّا كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا أَوْ شَهِيدًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

3089- Kim Medine'nin zahmetine ve zorluğuna sabredip katlanırsa kıyamet gününde kendisine şefaati veya şahid olacağı.

Ahmed b. Hanbel, Müslim ve Tirmizî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁴⁶⁹

h.nr: 4939; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 149, h.nr: 3842. İbn Hacer mürsel olan bu rivayetin ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını belirtmiştir. (Bk. İbn Hacer, *Dirâye*, I, 204, h.nr: 258) Ayrıca Heysemî, Taberânî'de Ebû Hureyre kanalıyla gelen merfu muttasıl rivayetin ravilerinin Buhârî ve Müslim'in ravileri olduklarını ifade eder. (Bk. *Mecma'*, II, 5, h.nr: 1923) Öte yandan Hz. Osman'dan gelen merfu, ancak *zayıf isnadlı* bir hadiste de şu ibare geçer: **“Kim mesciddeyken ezan okunduğu hâlde, bir ihtiyaç için ve geri dönme niyeti olmaksızın mescidden çıkarsa, işte o münafıktır.”** (İbn Mâce, *Ezân* 7; İbn Hacer, *Dirâye*, I, 204, h.nr: 258) Bu manada Ebû Hureyre'nin sözü olarak aktarılan bir rivayet de şöyledir: Ebu's-Şa'sâ şunu anlatır: Ebû Hureyre ile birlikte mescidde oturuyorduk. Derken bir adam ayağa kalkıp yürümeye başladı. Ebû Hureyre de onu gözleriyle takip etti. Nihayet adam mescidden çıkınca da “Şu adam, Ebu'l-Kâsım *sallallahu aleyhi ve sellem*'e karşı gelmiştir!” dedi. (Bk. Müslim, *Mesâcid* 258; Ebû Dâvûd, *Salât* 43; Tirmizî, *Tahâret* 150; İbn Mâce, *Ezân* 7) -Çeviren-

1468 Buhârî, *İmân* 18. Ancak Buhârî'de bu rivayetin sadece Ammâr b. Yâsir'in kendi sözü olarak geçtiğini tespit edebildik. Merfu bir rivayet olarak geçtiği kaynaklar ise şöyledir: Bezzâr, *Müsned*, IV, 232, h.nr: 1396; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 65, h.nr: 892. Sahih olanın mevkuf rivayet olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. İbn Hacer, *Tağlîku't-ta'lik*, II, 36-38. (Çeviren)

1469 Müslim, *Hac* 484; Tirmizî, *Menâkıb* 68; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 84, h.nr: 9161; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 260, h.nr: 4268.

٣٠٩٠ - لَا مَهْرَ أَقْلُ مِنْ عَشْرَةِ دَرَاهِمٍ.

3090- On dirhemden daha az mehir olmaz.

Dârekutnî'nin Câbir'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Ancak isnadı **vâhîdir**. Zira isnadında Mübeşşir b. Ubeyd adında **yalancı** biri vardır.¹⁴⁷⁰ Ayrıca yine Dârekutnî bu hadisi **iki zayıf tarikle** Ali *radıyallahu anh*'dan mevkuf bir rivayet olarak aktarmaktadır.¹⁴⁷¹ Ahmed b. Hanbel de şöyle der: “Süfyân b. Uyeyne'nin, mehirle ilgili on dirhem rivayetini kastederek ‘Bunun bir aslını bulamadım’ dediğini işittim.” Üstelik Buhârî ve Müslim'de Sehl b. Sa'd'dan merfu olarak nakledilen **“(Mehir için) demirden de olsa bir yüzük bul”** hadisi¹⁴⁷² bu rivayetle çelişmektedir. Ayrıca Ebû Dâvûd'un Câbir'den merfu olarak rivayet ettiği şu hadisle de çelişmektedir: **“Kim bir kadının mehri olarak iki avuç dolusu kavut yahut kuru hurma verirse, onunla evlenmesi helâl olur.”**¹⁴⁷³ Ancak Ebû Dâvûd, bu rivayetin Câbir'in sözü olarak mevkuf olan versiyonunu tercih etmektedir.

Aliyyü'l-Kârî ise şöyle demiştir: “Eğer ilk hadis, mehrin, müccel yahut muaccel olarak verilebilecek asgari sınırını belirlemesi açısından, ikin-

1470 Dârekutnî, *Sünen*, IV, 358, h.nr: 3601. Dârekutnî, Mübeşşir b. Ubeyd'in metrûkü'l-hadîs olduğunu belirtmekte; İbn Hacer de yalancı olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. İbn Hacer, *Dirâye*, II, 62, h.nr: 547; Sehâvî, *Makâsîd*, V, 389, h.nr: 1235) Ayrıca burada “Mübeşşir” diye kaydedilen isim, *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshasında yanlışlıkla “Bişr” olarak yazılmıştır. (Çeviren)

1471 Dârekutnî, *Sünen*, IV, 274, 359, h.nr: 3452, 3603, 3604. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 390.

1472 Buhârî, Nikâh 33; Müslim, Nikâh 76. Bu hadisin geçtiği olay kısaca şöyledir: Bir kadın gelip Rasûlullah'a, kendisini nikâhına alması teklifinde bulunur. Ancak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in böylesi bir teklife açık olmadığını hisseden bir sahâbî, o kadınla kendisinin evlenebileceğini söyler. Bunun üzerine Allah Rasûlü sahâbîye, elinde mehir olarak ne olduğunu sorar. O da hiçbir şeyinin olmadığını söyleyince, Allah Rasûlü en azından demir bir yüzük bulup getirmesini ister. Ne var ki sahâbî onu da bulamaz ve sahip olduğu tek elbisenin yarısını vermeyi teklif eder. Allah Rasûlü bunu da uygun görmez ve ezberinde kaç süre olduğunu sorar ve en sonunda bu sûreleri kadına öğretmesi karşılığında onu kadınlara evlendirir. (Çeviren)

1473 Ebû Dâvûd, Nikâh 29.

ci hadis de örfen verilecek muaccel mehir olarak yorumlanacak olursa söz konusu çelişki ortadan kalkar. Üstelik ilk hadisi teyit eden, Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'sında Câbir'den, hasen mertebesine yükselebilecek ölçüde birbirini takviye eden **zayıf tariklerle** rivayet edilen bir hadis de vardır.¹⁴⁷⁴ Bu da *Şerhu Muhtasari'l-Vikâye*'de de açıkladığım üzere delil olması bakımından yeterli sayılır.¹⁴⁷⁵

Ben de (Aclûnî) derim ki: Aliyyü'l-Kârî'nin sözünü ettiği hadisleri yorumlama tarzının ve başka bir rivayetle teyit edilmesi meselesinin isabetli olmadığı açıktır. Zira Buhârî ve Müslim'in yahut ikisinden birinin rivayet ettiği hadisler, başkalarının -sahih bile olsa- rivayet ettiklerinden daha öncelikli ve tercihe şayandır. Dolayısıyla Buhârî ve Müslim'deki sahih bir hadisin, hasen bir rivayetle -ki onun da hasen olduğu sabitse- kıyaslandığında durumun nasıl olabileceğini artık sen düşün! Bu husus üzerinde durulmalı ve dikkat edilmelidir. *Vallahu Teâlâ a'lem*.

۳۰۹۱- لَا نَضْبِرُ عَلَى حَرْ وَلَا عَلَى بَزْدٍ.

3091- Biz ne sığağa ne de soğuğa sabredip katlanabiliyoruz!

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da rivayet ettiklerine göre, Havle bint Kays, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e *harîre*¹⁴⁷⁶ isimli yemeği hazırlayıp takdim etti. Allah Rasûlü de elini yemeğe daldırınca sıcaklığını hissedip hemen çekti ve **“Havle! Biz ne sığağa ne de soğuğa sabredip katlanabiliyoruz”** buyurdu.¹⁴⁷⁷ Ahmed b. Hanbel'e ait

1474 Bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 392, h.nr: 14383, 14384.

1475 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 385, h.nr: 596.

1476 *Keşfü'l-hafâ* ve temel kaynağı Sehâvî'nin *Makâsîd*'inde bu şekilde kaydedilmiş olan kelime, Taberânî'de “harîze,” Beyhakî'de ise “hazîre” şeklinde yazılmıştır. İbnü'l-Esîr kelimenin hazîre şeklindeki okunuşunu esas alarak yemeği şöyle tarif eder: Ufak doğranmış etlerin üzerine bolca su dökülerek pişirilir. Pişince de üzerine un serpilir. Bu yemeğin un ve yağdan yapılan bir çorba olduğu da söylenmiştir. Ayrıca undan yapılırsa “harire,” kepekten yapılırsa “hazîre” isminin verildiği de söylenmektedir. (Bk. İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, II, 28) -Çeviren-

1477 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXIV, 231, h.nr: 588; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 74, h.nr: 5517. Heysemî, Taberânî'nin bu hadisi iki isnadla rivayet ettiğini, isnadlardan birinin ravilerinin Buhârî ve Müslim'in ravileri olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, V, 19, h.nr: 7884, 7885) -Çeviren-

isnadı **ceyyid** olan bir rivayette de yemek Allah Rasûlü'nün parmaklarını yakınca Allah Rasûlü **"Uf"** demiştir.¹⁴⁷⁸

۳۰۹۲- لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيِّ وَشَاهِدَيْنِ.

3092- Veli ve iki şahit olmadan nikâh olmaz.

Ahmed b. Hanbel'in İmrân b. Husayn'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁴⁷⁹ Ayrıca yine Ahmed b. Hanbel ve Sünen sahiplerinin Ebû Musa kanalıyla rivayet ettikleri; Tirmizî ve İbn Hibbân'ın da **sahih** saydıkları hadisın lafzı şöyledir: **"Velisiz nikâh olmaz."**¹⁴⁸⁰ Keza İbn Mâce'nin İmrân b. Husayn ve Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettiği hadis de şöyledir: **"Veli ve iki adil şahit olmadan nikâh olmaz."**¹⁴⁸¹ Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce'nin Âişe *radiyallahu anhâ* yoluyla aktardıkları rivayetin lafzı da şudur: **"Velisiz nikâh olms. Sultan da velisi olmayanın velisi'dir."**¹⁴⁸²

۳۰۹۳- لَا وَصِيَّةَ لِرِوَارِثِ.

3093- Vârise vasiyet yoktur.

1478 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 296, h.nr: 27316. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsıd*, I, 145-146.

1479 Tespitimize göre başlıktaki lafzıyla bu rivayet Ahmed b. Hanbel'de geçmemektedir. Bizatihi bu lafızla ve Hz. Âişe'den gelen bir rivayetin geçtiği kaynak için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 85, h.nr: 6927. Aynı kaynakta küçük bir lafız farkıyla aynı manada İbn Abbâs'tan gelen bir rivayet de vardır. (Bk. *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 286, h.nr: 4218) -Çeviren-

1480 Ebû Dâvûd, Nikâh 19; Tirmizî, Nikâh 14; İbn Mâce, Nikâh 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 280, h.nr: 19518; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 388, h.nr: 4077; Hâkim, *Müstedrek*, II, 184-188, h.nr: 2710-2717.

1481 Abdurrezzâk, *Musannef*, VI, 195, h.nr: 10473; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 386, h.nr: 4075; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IX, 117, h.nr: 9291; Dârekutnî, *Sünen*, IV, 323, h.nr: 3533. Dârekutnî, İbn Abbâs, İbn Mes'ûd ve İbn Ömer'den bu lafızla gelen rivayetlere de yer vermektedir. (Bk. *Sünen*, IV, 315, 322-323, h.nr: 3521, 3531, 3532) -Çeviren-

1482 İbn Mâce, Nikâh 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 287, h.nr: 26235; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, 191, h.nr: 4749; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 386, h.nr: 4075; Hâkim, *Müstedrek*, II, 182, h.nr: 2709.

Dârekutnî'nin Câbir'den merfu olarak; Beyhakî'nin de Şâfiî tarikiyle Mücâhid'den **mürsel** olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁴⁸³ Ayrıca Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Ebû Ümâme el-Bâhilî'den merfu olarak rivayet ettikleri; Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin de **hasen** saydıkları bu hadisin lafzı da şöyledir: **“Şüphesiz Allah, her hak sahibine hakkını vermiştir. Dolayısıyla artık vârise vasiyet yoktur.”**¹⁴⁸⁴ İbn Huzeyme ve İbnü'l-Cârûd bu hadisi **kavî** saymışlardır. Öte yandan Ebû Dâvûd'un Câbir kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **“Mirasçılar istemedikleri müddetçe vârise vasiyette bulunmak caiz değildir.”**¹⁴⁸⁵

۳۰۹۴ - لَا هَمَّ إِلَّا هَمُّ الدَّيْنِ، وَلَا وَجَعٌ إِلَّا وَجَعُ الْعَيْنِ.

3094- Borç derdinden başka bir dert; göz ağrısından başka bir ağrı yoktur.

Beyhakî ve *el-Mu'cemu's-sağîr*'de Taberânî'nin Câbir'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Ancak Beyhakî bu rivayetin **münker**

1483 Dârekutnî, *Sünen*, V, 171, h.nr: 4151; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 431, h.nr: 12536.

1484 Ebû Dâvûd, *Vasâyâ* 6; Tirmizî, *Vasâyâ* 5; Nesâî, *Vasâyâ* 5; İbn Mâce, *Vasâyâ* 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 628, h.nr: 22294. Bu rivayet hakkında Tirmizî *hasen-sahih* hükmünü vermiştir. Ancak Aclûnî'nin, Ahmed b. Hanbel'in de hasen hükmünü verdiğini belirtmesi kanaatimizce bir yazım yanlışından kaynaklanmaktadır. Zira *Müsned*'de böyle bir kayıt yer almamaktadır. Ayrıca Aclûnî'nin, bu rivayetle ilgili kaynağı olduğunu tahmin ettiğimiz Gazzî'nin *İtkân*'ında (bk. II, 711, h.nr: 2343) sadece ilgili *Sünen* sahipleri ve Ahmed b. Hanbel'in bu hadisi *hasen bir isnadla* rivayet ettiklerinden söz edilmektedir. (Çeviren)

1485 Ebû Dâvûd, bu rivayeti *Sünen*'de değil, *Merâsîl* adlı eserinde İbn Cüreyc > Atâ el-Horasânî > İbn Abbâs kanalıyla rivayet etmekte; ancak Atâ'nın İbn Abbâs'a yetişemediğini ve onu görmediğini belirterek, hadisin mürsel olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Merâsîl*, s. 256, h.nr: 350. Ayrıca bk. Dârekutnî, *Sünen*, V, 171, h.nr: 4150; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 431, h.nr: 12534) Gazzî ise bu mürsel rivayetin Hatûb el-Bağdâdî tarafından Câbir'den mevsul olarak rivayet edildiğini belirtir. (Bk. *İtkân*, II, 711, h.nr: 2343) Muhtemelen Aclûnî bu rivayetle ilgili bilgiyi Gazzî'den naklederken, Ebû Dâvûd'un Câbir'den rivayeti şekline dönüştürmüş olmalıdır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

olduğunu söylemektedir.¹⁴⁸⁶ İbnü'l-Cevzî bu hadisi *Mevzûât*'ında zikretmekte; Zerkeşî de Ahmed b. Hanbel'den bunun bir aslının olmadığını nakletmektedir. Aynı şekilde Zerkeşî, İbnü'l-Medînî'nin şöyle dediğini de aktarmaktadır: Babamın şöyle dediğini işittim: "Rivayet ettiğimiz beş hadis var ki bunların bir aslı yoktur." Daha sonra söz konusu hadisler arasında bu hadisi şu lafızla zikremiştir: "**Borç gamından başka bir gam; göz ağrısından başka bir ağrı yoktur.**" Evet, Ebû Nuaym bu hadisi Mücâhid yoluyla Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmiştir. Ancak Dârekutnî de Mücâhid'in bu rivayeti Ebû Hureyre'den işitmemiş olması yönüyle illetli saymıştır. Yine Zerkeşî *Leâli*'de şöyle der: "**Borç gamından başka bir gam; göz ağrısından başka bir ağrı yoktur**" hadisini Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*'da, isnadındaki Karîn b. Sehl'in, babası yoluyla aktardığı bir rivayet olarak nakletmektedir. "Kâf" harfinin hem fethalı hem de zammeli okunuşuyla Karîn veya Kurîn olarak bilinen ravi ise münkerü'l-hadis olup Ezdî tarafından yalancı sayılmıştır. Babası da rivayet ettiği hadisleri hiçbir surette alınamayacak olan (*lâ şey*) biridir.¹⁴⁸⁷

۳۰۹۵- لَا وَخِيَ بَغْدِي.

3095- Benden sonra vahiy yoktur.

İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâvâ'l-hadîsiyye*'sinde bu rivayetin **bâtıl** olduğunu söylemektedir.¹⁴⁸⁸

۳۰۹۶- لَا يَأْكُلُ أَحَدُكُمْ بِشِمَالِهِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ بِشِمَالِهِ وَيَشْرَبُ بِشِمَالِهِ.

3096- Hiçbiriniz sol eliyle yemesin. Zira şeytan sol eliyle yer ve sol eliyle içer.

1486 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 99, h.nr: 854; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 417, h.nr: 8759.

1487 Buraya kadar zikredilen ve zikredilmeyen kaynaklar için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 244; Sağânî, *Mevzûât*, s. 41, h.nr: 45; Zerkeşî, *Leâli*, s. 49, h.nr: 8; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 389, ravi nr: 6893; Heysemî, *Mecma'*, II, 310, h.nr: 3852; Sehâvî, *Makâsîd*, V, 391, h.nr: 1327; Suyûtî, *Dürer*, s. 207, h.nr: 450; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 386, h.nr: 597; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 148, h.nr: 35; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 168-169, h.nr: 746. (Çeviren)

1488 Bk. İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâvâ'l-hadîsiyye*, s. 129, soru nr: 174.

Müslim ve Tirmizî'nin İbn Ömer *radıyallahu anhumâ*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁴⁸⁹

۳۰۹۷- لَا يَجِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى أَخِيهِ بِنَظَرٍ يُؤْذِيهِ.

3097- Bir Müslümanın kardeşine, onu rahatsız edecek bir şekilde bakması helâl değildir.

Bu hadisi İbnü'l-Mübârek **zayıf bir isnadla** Hamza b. Ubeyde'den mürsel olarak rivayet etmiştir.¹⁴⁹⁰ Bu rivayeti destekleyici nitelikte benzer manadaki hadislerden biri de Taberânî'de Abdullah b. Amr kanalıyla gelen şu hadistir: **“Kim bir Müslümana, onu haksız yere korkutacak bir şekilde bakarsa, Allah da onu kıyamet günü korkutur.”**¹⁴⁹¹

۳۰۹۸- لَا يَأْتِي الْكَرَامَةَ إِلَّا حِمَارًا.

3098- Asalet ve itibarı ancak eşekler küçümseyip reddeder.

Deylemî bunu İbn Ömer'den merfu bir rivayet olarak isnadıyla zikretmiş sonra da şöyle demiştir: Ali *radıyallahu anh*'ın kendi sözü olduğu da söylenmektedir. Sehâvî ise şöyle der: Bu rivayet söylendiği gibi Ali *radıyallahu anh*'a ait bir sözdür. Nitekim Saîd b. Mansûr'un rivayetine göre Muhammed b. Ali şöyle demiştir: “Ali'ye bir minder verilmiş, o da mindere oturduktan sonra bunu söylemiştir.”¹⁴⁹²

Aliyyü'l-Kârî de Suyûtî'den naklen şöyle demektedir:¹⁴⁹³ Beyhakî bu hadisi *Şuabu'l-îmân*'da Ali'nin kendi sözü (mevkuf) bir rivayet ola-

1489 Müslim, Eşribe 105; Ebû Dâvûd, Et'ime 19; Tirmizî, Et'ime 6; İbn Mâce, Et'ime 8.

1490 İbnü'l-Mübârek, *ez-Züh'd ve'r-rekâik*, s. 240, h.nr: 689. Ayrıca bk. Gazzî, *İtkân*, II, 713, h.nr: 2355. *Keşfü'l-hafâ ve İtkân*'da Hamza b. Ubeyde olarak kaydedilen isim, İbnü'l-Mübârek'in *Züh'd*'ünün basılı nüshasında Hamza b. Abde olarak geçmektedir. (Çeviren)

1491 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 32, h.nr: 70. Bu rivayet daha önce 2639 no'lu rivayet olarak geçmiş ve *zayıf* olduğu belirtilmişti. (Çeviren)

1492 Bk. Deylemî, *Firdevs*, V, 121, 160, h.nr: 7681, 7817; Sehâvî, *Makâsıd*, V, 392, h.nr: 1328. Ayrıca bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 116, h.nr: 53. İbn Ömer kanalıyla gelen merfu rivayetin çok zayıf, münker olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, XII, 465, XIII, 51, h.nr: 5706, 6024. (Çeviren)

1493 Suyûtî, *Dürer*, s. 207, h.nr: 451; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 386, h.nr: 598.

rak nakletmektedir.¹⁴⁹⁴ Saîd b. Mansûr'un rivayetine göre Muhammed b. Ali şöyle demiştir: "Ali'ye üzerine oturacağı bir minder verildikten sonra bunu söylemiştir."

Rivayetin halkın dilinde meşhur olan lafzı ise şöyledir: "Asalet ve itibarı ancak alçak/aşağılık olanlar küçümseyip reddederler."

٣٠٩٩ - لَا يَأْتِي زَمَانٌ إِلَّا وَالَّذِي بَعْدَهُ شَرٌّ مِنْهُ.

3099- Her geçen zaman bir öncekinden daha kötü olacaktır.

Buhârî'nin Enes'ten rivayet ettiği bir hadistir.¹⁴⁹⁵ Sağânî de bunu *Mevzûât'*ının girişinde "**Rabbinize kavuşuncaya dek...**" ziyadesi ile rivayet eder.¹⁴⁹⁶ Deylemî'nin yine Enes kanalıyla naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: "**İnsanların yaşayacağı her geçen zaman bir öncekinden daha kötü olacaktır.**" Keza Ahmed b. Hanbel'in Enes'ten naklettiği rivayetin lafzı da şudur: "**Rabbinize kavuşuncaya dek, her geçen yılınız ve gününüz bir öncekinden daha kötü olacaktır.**"¹⁴⁹⁷ İbn Hacer de Deylemî'nin *Müsned'*inin hadislerinin tahricinde şöyle demiştir: Bu hadisin aslı Buhârî'dedir. İbn Ebî Şeybe de bunu şu lafızla rivayet eder: "**Allah'a yemin olsun ki, insanlar, serzenişte bulunup etrafında gürültüler kopardıkları her hâdisenin ardından onları söz konusu hâdiseden uzaklaştıracak başka bir olay/durumla meşgul olacaklardır.**"¹⁴⁹⁸

٣١٠٠ - لَا يَتَّبِعِي عَلَى النَّاسِ إِلَّا وَلَدٌ بَغِيٍّ، أَوْ فِيهِ عِزْقٌ مِنْهُ.

3100- İnsanlara karşı ancak bir fahişenin evladı yahut o türden bir damarı bulunan kimse haksızlık edip haddini aşar.

1494 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 322, h.nr: 5894. Beyhakî bu rivayetin *munkatı* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

1495 Buhârî, Fiten 6.

1496 Sağânî, *Mevzûât*, s. 25, h.nr: 5.

1497 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 351, h.nr: 12347; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, 97, h.nr: 4037. *Müsned'*i tahkik eden Şuayb el-Arnaût ve ekibinin izahına göre Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre isnadı sahih bir hadistir. (Çeviren)

1498 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 458, h.nr: 37207. Ancak bu kaynakta rivayet, Huzeyfe'nin kendi sözü (mevkuf) olarak nakledilmektedir. (Çeviren)

Deylemî bu hadisi Ebû Musa'dan rivayet etmektedir.¹⁴⁹⁹

٣١٠١- لَا يَحِلُّ مَالُ امْرِئٍ إِلَّا بِطَيْبِ نَفْسِهِ.

3101- Bir kişinin malı ancak onun gönül rızasıyla helâl olur.

Deylemî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵⁰⁰

٣١٠٢- لَا يَزْدَادُ الْأَمْرُ إِلَّا شِدَّةً.

3102- İş (dine bağlılık meselesi) gittikçe zorlaşmaktadır.

Şâfiî ve İbn Mâce'nin Enes'ten şu ziyade ile rivayet ettikleri bir hadis-
tir: **“Dünya hızla yok olmakta, insanların da ancak ihtirash cimrilikleri
artmaktadır. Kıyamet ise yalnızca kötü insanların üzerine kopacaktır.
İsa b. Meryem aleyhisselâm'dan başka da mehdi yoktur.”**¹⁵⁰¹

1499 Harâitî, *Mesâviü'l-ahlâk*, s. 109, h.nr: 215; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 53, h.nr: 6248; Deylemî, *Firdevs*, V, 141, h.nr: 7755. Rivayetin farklı iki isnadında Sehl b. Atiyye el-A'râbî ve Ebu'l-Velîd el-Kurâşî isimli raviler yer almaktadır. Sehl tek kaldığı rivayetlerde *münker* bir ravidir; Ebu'l-Velîd de meçhul biridir. Bu itibarla hadis zayıf sayılmıştır. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 290; Heysemî, *Mecma'*, V, 233, VI, 258, h.nr: 9178, 10555; San'ânî, *Tenvîr*, XI, 172, h.nr: 9923; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 442) Hadisin bu iki zat haricinde başka raviler yoluyla gelen tarikleri de vardır. Bunların bir kısmı da yine zayıf olmakla beraber (bk. İbn Asâkir, *Târihu Dimeşk*, X, 508; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, X, 118-120, h.nr: 4605), diğer bir kısmının (bk. Gumârî, *el-Müddâvî*, VI, 607-608) bazı ravileri hakkında bir malumat edinebilmiş değiliz. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

1500 Dârekutnî, *Sünen*, III, 424, h.nr: 2885; Deylemî, *Firdevs*, V, 110, h.nr: 7635. Bu konuda farklı sahâbîler kanalıyla gelen rivayetler de vardır. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 299, h.nr: 20695; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 140, h.nr: 1570; Dârekutnî, *Sünen*, III, 422, h.nr: 2881; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 346, h.nr: 5105) Enes kanalıyla gelen rivayet başta olmak üzere bunların, bir kısmı hadis tekniği bakımından tenkit edilmiş olmakla birlikte birbirini takviye ederek kuvvet kazandığına, dolayısıyla *sahih* sayıldığına dair ayrıntılı bir mütalaa için bk. İbnü'l-Mulakkın, *el-Bedrü'l-münîr*, VI, 693-697, h.nr: 5; Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, V, 279-282, h.r: 1459. (Çeviren)

1501 İbn Mâce, *Fiten* 23; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 488, h.nr: 8363; Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 191; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 68, h.nr: 898. Hadisin Hz. İsa ile ilgili kısmı haricinde Enes, Muâviye ve Ebû Ümâme'den gelen rivayetleri de vardır. (Bk.

۳۱۰۳- لَا يَتَعَلَّمُ الْعِلْمَ مُنْتَحَ وَلَا مُتَكَيِّرَ.

3103- Utangaç davranan da büyüklük taslayan da ilim öğrenemez.

Buhârî bu rivayeti Mücâhid'in kendi sözü olarak rivayet etmektedir.¹⁵⁰²

۳۱۰۴- لَا يَثْمُ بَعْدَ اخْتِلَامِ.

3104- Büluğ çağından sonra yetimlik yoktur.

Ebû Dâvûd'un Ali *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵⁰³ Birçok kişi bu hadisin (bazı ravilerinden dolayı) illetli olduğuna hükmetmiş,¹⁵⁰⁴ ancak Nevevî, Ebû Dâvûd'un bu hadis hakkında sükût etmiş olmasından hareketle **hasen** olduğuna hükmetmiştir.¹⁵⁰⁵ Ayrıca Taberânî bunu *el-Mu'cemu's-sağîr*'de yine Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet etmektedir.¹⁵⁰⁶ Hatta bu hadisi takviye edici nitelikte Câbir, Enes ve daha başka sahâbîlerden gelen benzer manada rivayetler de mevcuttur.¹⁵⁰⁷

Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 182, h.nr: 7757, XIX, 357, h.nr: 835; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 486, 488, h.nr: 8359, 8364; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 70, h.nr: 901) Zehebî buradaki Enes ve Ebû Ümâme rivayetleri hakkında sahih hükmünü vermektedir. Heysemî de Taberânî'de Muâviye kanalıyla gelen rivayetin ravilerinin Buhârî ve Müslim'in ravileri olduklarını vurgulamaktadır. (Bk. *Mecma'*, VIII, 13-14, h.nr: 12609) **"İsa'dan başka Mehdi yoktur"** lafzı ise *münker* sayılmaktadır. (Ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 379, h.nr: 1447; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, III, 535, ravi nr: 7479; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 175-177, h.nr: 77) -Çeviren-

1502 Buhârî, İlim 50.

1503 Ebû Dâvûd, Vasâyâ 9.

1504 Bk. İbnü'l-Mulakkın, *el-Bedrü'l-münîr*, VII, 320-323, h.nr: 6.

1505 Bk. Nevevî, *Ezkâr*, s: 623, h.nr: 1060.

1506 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 158, h.nr: 952. Heysemî bu rivayetin ravilerinin güvenilir olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, IV, 334, h.nr: 7757) -Çeviren-

1507 Hâris b. Üsâme, *Müsned*, I, 439, h.nr: 357 (Câbir rivayeti); Bezzâr, *Müsned*, XII, 350, h.nr: 6243 (Enes rivayeti); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IV, 14, h.nr: 3502 (Hanzala rivayeti). Bunlardan Câbir ve Enes rivayetleri zayıf sayılmış olmakla birlikte Hanzala rivayetinın ravileri güvenilir kimselerden oluşmaktadır. Sonuç olarak hadis bu farklı rivayet ve tarikleri itibariyle *sahihtir*. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 226, h.nr: 7153, 7154; Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, V, 79-83, h.nr: 1244; *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, VII, 547-548, h.nr: 3180) -Çeviren-

۳۱۰۵- لَا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ ثَالِثٍ.

3105- Üç kişiden ikisi, üçüncüyü bırakıp kendi aralarında fısıldaşmasın.

Buhârî ve Müslim'in İbn Ömer kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁰⁸

۳۱۰۶- لَا يَجْلِدُ أَحَدُكُمْ امْرَأَتَهُ جَلْدَ الْعَبْدِ.

3106- Sizden biriniz karısını, köleyi döver gibi dövmesin.

Buhârî ve Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁰⁹

۳۱۰۷- لَا يَجْهَزُ بَغْضُكُمْ عَلَى بَغْضِ الْقُرْآنِ.

3107- Kur'ân okurken birbirinizi rahatsız edecek derecede sesleninizi yükseltmeyin.

Bu hadis daha önce “*Kur'ân okuyan kişi, namaz kılana insaflı davranmamıştır*” rivayetinde geçmişti.¹⁵¹⁰

۳۱۰۸- لَا يَجْتَمِعُ حُبُّ هَؤُلَاءِ الْأَرْبَعَةِ إِلَّا فِي قَلْبِ مُؤْمِنٍ: أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ وَعَلِيٌّ.

3108- Şu dört kişinin sevgisi ancak bir mü'minin kalbinde birleşebilir: Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali radiyallahu anhüm.

Ebû Nuaym'ın Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵¹¹

1508 Buhârî, İsti'zân 47; Müslim, Selâm 37. Bu hadis daha önce 268 no'lu rivayet olarak ayrıca incelenmişti. (Çeviren)

1509 Buhârî, Nikâh 92. Benzer bir lafız için bk. Müslim, Cennet 49; Tirmizî, Tefsîru sûre 91; İbn Mâce, Nikâh 51; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 161, h.nr: 16222.

1510 Bk. 2181 no'lu rivayet.

1511 Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-sahâbe*, I, 427, h.nr: 675; Abd b. Humeyd, *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*, s. 426, h.nr: 1464; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 203. İbn Hacer, bu rivayetin munkatı olduğunu belirtir. Zira isnadındaki Atâ el-Horasânî, Ebû Hureyre'den hadis işitmiş değildir. (Bk. *el-Metâlibü'l-âliye*, XVI, 276, h.nr: 3994) Buna karşılık Bûsîrî, Abd b. Humeyd'in ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını ifade eder. (Bk. Bûsîrî, *İthâfü'l-hiyara*, VII, 159, h.nr: 6566)

۳۱۰۹- لَا يَجْتَمِعُ الشُّحُّ وَالْإِيمَانُ فِي قَلْبِ رَجُلٍ أَبَدًا.

3109- İhtirashlı cimrilik ve iman asla bir insanın kalbinde birleşmez.

Tayâlisî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵¹²

۳۱۱۰- لَا يَجِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ.

3110- Bir Müslümanın, kardeşine üç günden fazla terk edip küs durması helâl değildir.

Mâlik, Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin Enes'ten rivayet ettikleri bir hadis olup baş tarafı şöyledir: **“Birbirinizle ilgiyi kesmeyin, birbirinize sırt dönmeyin, kin tutmayın ve hased etmeyin. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun.”**¹⁵¹³ Yine bahsi geçen eserlere ilave olarak Müslim'de Ebû Eyyûb el-Ensârî'den gelen bir rivayet de şöyledir: **“Bir Müslümanın, din kardeşıyla karşılaştığında birinin bir tarafa ötekinin öbür tarafa yüzünü çevirecek boyutta üç gün üç geceden fazla birbirlerini terk edip küs durmaları helâl değildir. Hâlbuki o ikisinin en hayırlısı önce selâm verendir.”**¹⁵¹⁴ Ebû Dâvûd'un Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettiği hadisin

Ancak Abd b. Humeyd'in isnadı İbn Hacer'in hakkında *munkatı* hükmünü verdiği isnadla aynıdır. Şu da var ki Ebû Nuaym'ın *Hilye*'de aktardığına göre bu konuda Atâ el-Horasânî'nin Enes b. Mâlik'ten gelen bir rivayeti daha vardır. Bu noktada İbn Asâkir'in bizatihi Enes b. Mâlik'in kendi sözü olarak aktardığı bir rivayeti de göz ardı etmemek gerekir. (Bk. *Târîhu Dimeşk*, XXXVII, 396, ravi nr: 4414) Sonuç olarak Atâ el-Horasânî'nin “çokça vehimleri bulunan, ayrıca tedlis yapan ve ravi atlayarak yahut mürsel şekilde rivayetler aktaran biri” olduğunu (bk. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 392, ravi nr: 4600) dikkate aldığımızda, ilke olarak bu durum söz konusu rivayetlerin merfu bir hadis olmaları itibariyle sıhhatini etkileyebilir. Özellikle de tedlis açısından bakıldığında ilgili rivayeti Ebû Hureyre veya Enes'ten bizatihi işittiğini gösteren bir sığa kullanmamış olması bu ihtimali artıran bir delil sayılabilir. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1512 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 106, h.nr: 281; Nesâî, Cihâd 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 450, h.nr: 7480; Tayâlisî, *Müsned*, IV, 207, h.nr: 2583; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 43, h.nr: 3251. Sahih bir hadistir. (Çeviren)

1513 Buhârî, Edeb 57, 58, 62; Müslim, Birr 23, 24, 28, 30-32; Ebû Dâvûd, Edeb 54; Tirmizî, Birr 24; İbn Mâce, Duâ 5; Mâlik, *Muvattâ*, Hüsnü'l-huluk 14.

1514 Buhârî, Edeb 62, İsti'zân 9; Müslim, Birr 23, 25, 26; Ebû Dâvûd, Edeb 47; Tirmizî,

lafzı ise şudur: **“Bir mü’minin, mü’min kardeşine üç günden fazla terk edip küs durması helâl değildir. Üç gün geçince hemen onunla buluşup ona selam versin. Eğer kardeşi selamına karşılık verirse, sevaba ortak olurlar. Şayet kardeşi selamını almazsa, o zaman terk edip küs durma günahını tek başına yüklenir; selam veren de bu günden kurtulmuş olur.”**¹⁵¹⁵ Tirmizî’de yer alan bir lafız ise başlıktaki lafzın aynısı olup sadece şöyle bir ilavesi mevcuttur: **“Üç günden fazla terk edip küs durur da bu arada ölürse cehenneme girer.”**¹⁵¹⁶

Ayrıca bu mesele şu şekilde nazma aktarılmıştır:

“Efendim! Bana karşı haksızlık ettiniz ve sizden almam gereken bir hakkım var!

Bu meseleyi isterseniz İbn Ebî Hayseme’ye sorabilirsiniz:

Zira onun dedesinden, dedesinin de İkrime’den,

İkrime’nin de İbn Abbâs’tan, onun da

el-Mustafa (seçkin), el-Müctebâ (yüce ve üstün) ve rahmetle gönderilen Allah Rasûlü’nden rivayet ettiğine göre:

‘Dostun dostundan üç günden fazla kopup ayrı durmasını Rabbimiz haram etmiştir.’”

۳۱۱- لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ جَهْلُ الْفَرَضِ وَالشَّنِّ، وَيَحِلُّ لَهُ جَهْلُ مَا سِوَى ذَلِكَ.

311- Bir Müslümanın farz ve sünnetleri bilmemesi helâl değildir; ancak bunun dışındakileri bilmemesi caizdir.

Suyûtî Zeyl’de bu rivayetin **uydurma** olduğunu söylemektedir.¹⁵¹⁷

Birr 21, 24; İbn Mâce, Mukaddime 7.

1515 Ebû Dâvûd, Edeb 54.

1516 Tespitimize göre bu ilave Tirmizî’de değil, şu kaynaklarda geçmektedir: Ebû Dâvûd, Edeb 54; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 46, h.nr: 9092; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 126. (Çeviren)

1517 Deylemî, *Firdevs*, V, 111, h.nr: 7636. Hadisin *uydurma* olduğuna dair bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 162, h.nr: 176; Fettenî, *Tezkiratü’l-mevzûât*, s. 19; Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 387, h.nr: 599.

۳۱۱۲- لَا يَجِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يُرَوَّعَ مُسْلِمًا.

3112- Bir Müslümanın, bir Müslümanı korkutup ürkütmesi helâl değildir.

Taberânî ve İbn Menî'nin Nu'mân b. Beşîr'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵¹⁸ Bu konuda İbn Ömer ve Ebû Hureyre'den gelen daha başka hadisler de vardır.¹⁵¹⁹

۳۱۱۳- لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ صَاحِبُ مَكْرٍ.

3113- Alışveriş esnasında haraç alan sultan yardakçıları (veya haksız vergi toplayan yetkili) cennete giremez.

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Ahmed b. Hanbel ve diğerleri Ukbe b. Âmir'den merfu olarak rivayet etmektedirler. İbn Huzeyme ve Hâkim de hadisin sahih olduğuna hükmetmişlerdir.¹⁵²⁰

۳۱۱۴- لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ وَلَدٌ زَنِيَّةٍ.

3114- Zina evladı cennete giremez.

1518 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 187, h.nr: 1673. Bu rivayetin ravilerinin güvenilir kimseler olduklarına dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 318, h.nr: 4243; Heysemî, *Mecma'*, VI, 254, h.nr: 10529. (Çeviren)

1519 Ebû Dâvûd, Edeb 92; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 163, h.nr: 23064; İbnü'l-Mübbârek, *ez-Zühd ve'r-rekâik*, s. 240, h.nr: 688; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 58, h.nr: 877; Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, II, 202, h.nr: 1521. İbn Ömer kanalıyla gelen rivayette zayıf bir ravi bulunduğu belirtilmiş olmakla birlikte (bk. Heysemî, *Mecma'*, VI, 254, h.nr: 10528) Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'nın sahâbeden rivayet ettiği bu rivayetin ravileri güvenilir kimselerden oluşmaktadır. (Bk. Bûsîrî, *İthâfû'l-hiyara*, VI, 64, h.nr: 5347; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 447) -Çeviren-

1520 Ebû Dâvûd, Harâc 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 526, h.nr: 17294; Dârimî, Zekât 28; İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 51, h.nr: 2333; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XVII, 317, h.nr: 878; Hâkim, *Müstedrek*, I, 562, h.nr: 1469.

Ebû Nuaym'ın Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir. Ancak Dârekutnî, isnadındaki Mücâhid'in bu hadisi Ebû Hureyre'den işitmemiş olduğu gerekçesiyle illetli saymıştır.¹⁵²¹

Sehâvî de *Makâsıd*'da şöyle demektedir:¹⁵²² Ebû Nuaym ve Taberânî'nin rivayetlerinin yanı sıra Nesâî'nin de **muzdarib** olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵²³ Hatta Mücâhid'in hem Ebû Saîd el-Hudrî'den hem de Abdullah b. Amr el-Âs'tan aktardığı bir hadis olarak rivayet edilmektedir. Nitekim ben bu hususu müstakil bir cüzde izah etmiştim. Bu noktada İbn Tâhir ve İbnü'l-Cevzî de bu hadisin **uydurma** olduğunu iddia etmişlerse de bu iyi bir yaklaşım değildir.¹⁵²⁴ Ayrıca Nesâî bunu Abdullah b. Amr'dan “لَا يَدْخُلُ وَلَدُ زَيْنَةِ الْجَنَّةِ”/lâ yedkulu veledu zenye el-cennete” lafzıyla rivayet etmiştir.¹⁵²⁵ Hafız İbn Hacer de şunları söyler: “Alimler, bu hadisin manasını, sahih olması durumunda ‘ebeveyninin yaptığını aynısını yapacak olursa’ şeklinde izah etmişlerdir.” Bu çerçevede âlimler, hadisin, ilk bakışta anlaşılan anlamına göre yorumlanmaması gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir. Ayrıca hadis hakkında şöyle bir yorum da yapılmıştır: “Zina evladı” ifadesiyle, zinayı alışkanlık hâline getiren kimse kastedilmiştir. Nitekim şahitlere “evrak evladı,” cesur ve yiğitlere “savaş evladı/cengaver;” Müslümanların çocuklarına da “İslâm evladı” denilir.¹⁵²⁶

1521 Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 307. Dârekutnî'nin bizatihi kendi eserlerinde tespit edemediğimiz değerlendirmesi için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 111.

1522 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 396-401, h.nr: 1333.

1523 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 262, h.nr: 858; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 307-309; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 20, h.nr: 4904-4907. Heysemî, Taberânî'de geçen rivayetin isnadında Hüseyin b. İdrîs adında zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VI, 257, h.nr: 10553) Nesâî'deki rivayette ise Mücâhid ile Ebû Hureyre arasındaki şahsın ismi bazen Abdullah b. Abdurrahmân b. Saîd b. Ebî Zübâb, bazen İbn Ebî Zübâb, bazen sadece Abdullah, bazen de Muhammed b. Abdurrahmân olarak kaydedildiği için hadis *muzdarib* sayılmaktadır. (Çeviren)

1524 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 109-111. Şu kadar var ki Aclûnî, daha önce bu manada bir hadis olan 2918 no'lu rivayetin aslı olmadığını ve bâtıl olduğunu zikretmişti. Burada Sehâvî'nin İbnü'l-Cevzî'ye itirazını sadece nakletmekle yetinip herhangi bir açıklama yapmaması çelişkili bir tutumdur. (Çeviren)

1525 Mana olarak başlıktaki lafızdan bir farkı yoktur. (Çeviren)

1526 Burada şahitlere “evrak evladı” denilmesi, kanaatimizce şahitlik kurumunun resmî kayıt ve belgelerle ilgili olması açısından. Bu noktada Bakara sûresinin 282. âyetinin bunun en somut kanıtı olduğunu söylemek mümkündür. “Savaş evladı”

٣١١٥- لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ حَبٌ، وَلَا بَخِيلٌ، وَلَا سَيِّئُ الْمَلَكََةِ.

3115- İnsanlar arasında bozgunculuk çıkaran sahtekâr da cimri de ve kölesine kötü davranan efendi de cennete giremez.

Tirmizî'nin Ebû Bekir es-Siddîk *radıyallahu anh'*dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Ancak isnadında bir **zayıflık** vardır.¹⁵²⁷

٣١١٦- لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ نَعَامٌ.

3116- İnsanlar arasında kötülük, düşmanlık ve bozgunculuk maksadıyla sürekli laf taşıyıp koğuculuk yapan kimse cennete giremez.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri bir hadistir. “لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ” *Kattât*, cennete giremez” hadisi de bu manadadır.¹⁵²⁸

tabiri ise Aclûnî'de “el-hârisin evladı” gibi farklı bir tabir olarak kaydedilmiştir. Sehâvî'nin nüshasında ise “savaş evladı” anlamına geldiği için ibareyi ona göre düzeltmeyi tercih ettik. Bu bağlamda Arapça'da “ebu'l-hâris” künyesinin “aslan” için kullanılan bir künye olması bakımından, ilgili tabirin “aslan evladı/parçası” gibi bir anlama gelmesi ihtimaliden söz edilebilir. Ancak hem buradaki tabir “ebu'l-hâris'in evladı” şeklinde değildir hem de ilgili kaynaklarda söz konusu tabir Sehâvî'nin eserinde geçtiği şekliyle geçmektedir. (Bk. İbn Sîde, *el-Muhassas*, thk. H. İbrahim Ceffâl, Beyrut 1996, IV, 133) -Çeviren-

1527 Tirmizî, *Birr* 29, 41; İbn Mâce, *Edeb* 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 209, h.nr: 32; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I, 94, h.nr: 93, 95. Tirmizî bu hadis ile ilgili olarak bir yerde *hasen* hükmünü vermiş, diğer yerde ise Ferkâd es-Sebehî'nin hıfzı açısından tenkit edildiğini belirtmiştir. Aclûnî'nin rivayetin isnadında *zayıflık* olduğunu söylemesi ise isnaddaki bu Ferkad es-Sebehî ve ondan rivayette bulunan Sadaka b. Musa'dan dolayı olsa gerektir. Nitekim Zehebî her ikisini de zayıf saymaktadır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 345-346, ravi nr: 6699. Ferkad es-Sebehî'nin zayıf olduğuna dair ayrıca bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, IV, 108) -Çeviren-

1528 “Kattât” kelimesi, “nemâm” ile aynı manaya gelmektedir. Zaten Müslim'deki rivayette her iki kelime ayrı ayrı rivayetlerde geçmesine rağmen, Buhârî'deki rivayet sadece “kattât” lafzıyla gelmiştir. Bk. Buhârî, *Edeb* 50; Müslim, *İmân* 169, 170. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, *Edeb* 38; Tirmizî, *Birr* 79; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 283, h.nr: 23247. (Çeviren)

۳۱۱۷- لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ كِبِيرٍ.

3117- Kalbinde zerre miktarı kibir bulunan kimse cennete giremez.

Müslim'in İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiği bu hadiste şöyle bir ziyade vardır: "İnsan elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasını ister (bu da kibir sayılır mı?)" diye sorulunca Allah Rasûlü şöyle buyurur: **"Allah güzeldir, güzel olanı sever. Kibir ise, hakkı inkâr etmek ve insanları hor görmektir."**¹⁵²⁹ Yine Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin İbn Mes'ûd'dan naklettikleri bir diğer rivayetin lafzı ise şöyledir: **"Kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunan kimse cehenneme girmez. Aynı şekilde kalbinde hardal tanesi kadar kibir/büyüklenme bulunan kimse de cennete giremez."**¹⁵³⁰

۳۱۱۸- لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مُسْكِرٌ مُسْتَكْبِرٌ، وَلَا شَيْخٌ زَانٍ، وَلَا مَثَانٌ عَلَى اللَّهِ بِعَمَلِهِ.

3118- Ne kibirli düşkün/fakir ne zina eden ihtiyar ne de ameliyle Allah'ı minnet altında bırakmaya kalkışan kimse cennete girebilir.

Deylemî'nin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in azadlı kölesi Nâfi'den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵³¹

۳۱۱۹- لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفْسُوا السَّلَامَ يَبْنِئَكُمْ.

3119- Sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Yaptığınız zaman birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selâmı yayın!

1529 Müslim, İmân 147.

1530 Müslim, İmân 148; Ebû Dâvûd, Libâs 29; Tirmizî, Birr 61; İbn Mâce, Zühd 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 30, h.nr: 2913.

1531 Deylemî, *Firdevs*, V, 106, h.nr: 7618. Hadisin son cümlesi olarak geçen **"ameliyle Allah'ı minnet altında bırakmaya çalışan"** ifadesi sebebiyle *münker* sayılan bir rivayettir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife*, XIV, 879, h.nr: 6877) Diğer iki vasıf ise pek çok sahih hadiste geçmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, VII, 1362-1363, h.nr: 2461) Hatta söz konusu vasıfların geçtiği benzer manada sahih bir hadis daha önce 1040 no'lu rivayet olarak incelenmişti. (Çeviren)

Müslim'in rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵³² Bezzâr da bunu şu lafızla rivayet eder: **“Size, sizden önceki toplumların hastalıkları bulaştı: Haset ve kin. İşte bu kazıyıcıdır (hâlîka). Bakın ‘saçı kazıyıcıdır’ demiyorum, aksine dinî (kökünden) kazıyıcıdır. Canımı elinde tutan Allah’a yemin ederim ki, sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Size bunu sağlayacak şeyi söyleyeyim mi? Selamı aranızda yayın.”**¹⁵³³ Keza İbn Mâce’de Şeybe el-Hacebî’nin, amcasından rivayetine göre Allah Rasûlü’nün şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: **“Kardeşinin seni içtenlikle sevmesini sağlayan üç şey vardır: Onunla karşılaştığında selam vermen, oturduğun mecliste ona yer açman ve onu en çok sevdiği ismiyle çağırman.”**¹⁵³⁴

۳۱۲۰- لَا يُسْأَلُ بِوَجْهِ اللَّهِ إِلَّا الْجَنَّةُ.

3120- Allah’ın zatını vesile edinerek ancak cennet istenebilir.

Ebû Dâvûd bu hadisi Câbir’den merfu olarak rivayet etmektedir.¹⁵³⁵ Deylemî de bunu iki ayrı tarikten rivayet eder.

Sehâvî *Makâsîd*’da şöyle demektedir: “Bu hadisteki yasak, Allah’ı, O’na yakışmayacak durumlardan uzak ve yüce tutma (tenzih) amacı taşımakla birlikte, Allah’ın zatı vesile edilerek kendisinden bir şeyler istenen kişinin bu isteği yerine getirmesinin müstehap oluşuna da engel değildir. Nitekim her ikisinin (yani hem Allah’ın zatını vesile ederek bir şey istemenin hem de bu vesileyle istenen şeyi vermemenin) sakındırıldığına dair rivayetler vardır. Mesela; Taberânî’de, Buhârî ve Müslim’in ravilelerinin yer aldığı bir isnadla aktarılan rivayete göre Ebû Musa el-Eş’arî, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu işitmiştir: **“Allah’ın zâtını vesile edinerek bir şeyler isteyen kimse lanetlenmiştir. Ayrıca Allah’ın zatı vesile edilerek kendisinden, münasip bir dil/üslup-**

1532 Müslim, *Îmân* 93-94.

1533 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 29, h.nr: 1412; Bezzâr, *Müsned*, VI, 192, h.nr: 2232; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, II, 32, h.nr: 669; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 393, h.nr: 21065.

1534 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IV, 16, h.nr: 3496; Hâkim, *Müstedrek*, III, 485, h.nr: 5815. Heysemî isnadındaki Musa b. Abdülmelik b. Umeyr isimli ravinin zayıf olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, VIII, 82, h.nr: 13065, 13066) -Çeviren-

1535 Ebû Dâvûd, *Zekât* 37.

la yahut çirkin sayılmayacak bir şeyler istendiği hâlde, isteyen talebini engelleyen kimse de lanetlenmiştir."¹⁵³⁶ Yine Taberânî'ye ait Rifâa b. Râfi'nin azadlı kölesi Ebû Ubeyd'den gelen bir rivayete göre, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurur: **"Allah'ın zâtını vesile edinerek bir şeyler isteyen kimse lanetlenmiştir. Ayrıca Allah'ın zatı vesile edilerek kendisinden bir şeyler istendiği hâlde, isteyen talebini engelleyen kimse de lanetlenmiştir."**¹⁵³⁷ Keza Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Hibbân ve Hâkim'in İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettikleri; İbn Hibbân'ın **sahih** saydığı, Hâkim'in de "Buhârî ve Müslim'in şartına göredir" dediği bir hadis de şöyledir: **"Allah'ın zatını vesile edinerek sizden bir şey talep eden kimseye verin."**¹⁵³⁸ Deylemî'nin Hasen b. Ali'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadisin lafzı da şudur: **"Kim Allah'ın zatını vesile edinerek sizden bir şey talep ederse, ona verin."** Vallahu a'lem.

۳۱۲۱- لَا يُسْأَلُ الرَّجُلُ فِيمَ ضَرَبَ امْرَأَتَهُ.

3121- Kişiyi, hanımını neden dövdüğü sorulmaz!

Ebû Dâvûd ve başkalarının Ömer *radiyallahu anh'*dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵³⁹

1536 Taberânî, *Duâ*, I, 581, h.nr: 2112. Bu hadis ile ilgili değerlendirme için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 403-404, h.nr: 1334.

1537 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXII, 377, h.nr: 943.

1538 Ebû Dâvûd, Edeb 116; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 65, h.nr: 2359; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 168, h.nr: 3375; Hâkim, *Müstedrek*, II, 73, h.nr: 2369.

1539 Ebû Dâvûd, Nikâh 42; İbn Mâce, Nikâh 51; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 275, h.nr: 122; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 264, h.nr: 9123; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 194, h.nr: 7342. Hâkim, Zehebî ve Suyûtî hadisin **sahih** olduğunu belirtmiş olmalarına rağmen (bk. San'ânî, *Tenvîr*, XI, 101, h.nr: 9759), isnadındaki Abdurrahmân el-Müslî sadece bu rivayetle bilinen biri olduğu için meçhul bir ravi ve isnad sayılmaktadır. (Bk. Ali b. el-Medînî, *el-İlel*, thk. M. Mustafa el-A'zamî, Beyrut 1980, s. 93, h.nr: 154; İbnü'l-Harrât, *el-Ahkâmu'l-vustâ*, III, 171; İbnü'l-Kattân, *Beyânü'l-vehm ve'l-îhâm*, V, 525; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 602, ravi nr: 5020; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 397; Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, VII, 98, h.nr: 2034) -Çeviren-

٣١٢٢- لَا يُعَذِّبُ اللَّهُ قَلْبًا وَعَى الْقُرْآنَ.

3122- Allah, Kur'ân'ı ezberleyerek muhafaza eden ve gereğini yapan bir kalb(in sahibin)e azap etmez.

Deylemî'nin Ukbe kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵⁴⁰

٣١٢٣- لَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّى يَكُونَ قَلْبُهُ وَلِسَانُهُ سَوَاءً.

3123- Bir kul, kalbi ve dili bir olmadıkça gerçekten iman etmiş olmaz.

Ahmed b. Hanbel'in Enes'ten rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵⁴¹ Bu konuda İbn Mes'ûd'dan gelen bir rivayet de vardır.¹⁵⁴²

1540 Deylemî, *Firdevs*, V, 155, h.nr: 7798. Bu rivayet daha önce 493 no'lu hadiste Ebû Ümâme'nin kendi sözü olarak geçmişti. Bu manada Ukbe'den gelen bir rivayet olduğunu tespit edebilmiş değiliz. Bu noktada şu mülahazanın önemli olduğu kanaatindeyiz: Ukbe b. Âmir'den **"Ku'ân, deri bir mahfaza içine konulup da ateşin içine atılacak olsa, ateş onu yakmaz"** lafzıyla nakledilen merfu bir hadisin yorumuyla ilgili olarak Ahmed b. Hanbel'in "Buna göre Kur'ân'ın, kalbinde ezberlenip muhafaza altına alındığı birine de ateşin dokunmaması umulur" dediği aktarılır. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 595, h.nr: 17365; Beyhakî, *el-Esmâ ve's-sıfât*, II, 14, h.nr: 582-584) Bu rivayet zayıftır. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 3; Heysemî, *Mecma'*, VII, 158, h.nr: 11627-11629) Ancak Deylemî'nin, Ukbe'den geldiğini söylediği rivayetin Ahmed b. Hanbel'in yorumuyla birlikte algılanarak böylesi bir lafza dönüştürülmüş olması ihtimalini göstermesi bakımından anlamlı gözükmektedir. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

1541 Suyûtî'nin beyanına göre bu rivayet bu lafzıyla İbnü'n-Neccâr'ın Enes'ten naklettiği bir hadistir. (Suyûtî, *el-Câmiu'l-kebîr*, XI, 652, h.nr: 25799) Bu manada Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yine Enes'ten gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: **"Bir kulun kalbi istikamet üzere olmadıkça imanı da istikamet üzere olamaz. Dili de istikamet üzere olmadıkça kalbi istikamet üzere olamaz..."** (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 343, h.nr: 13048; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 62, h.nr: 887) Hasan el-Basrî kanalıyla sahâbeden birine izafe edilen bir rivayet olarak da geçmektedir. (Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, I, 97, h.nr: 8) Konuyla ilgili rivayetlerin toplamı dikkate alındığında hasen seviyesinde bir hadis sayılmaktadır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, VI, 822, h.nr: 2841) -Çeviren-

1542 Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 227, h.nr: 10533. Heysemî bu rivayetin isnadında Husayn b. Mez'ûr ve Feras et-Teymî adında iki ravi bulunduğunu ve

۳۱۲۴- لَا تَضَعُوا الْحِكْمَةَ عِنْدَ غَيْرِ أَهْلِهَا فَتُظْلِمُوهَا، وَلَا تَمْنَعُوهَا أَهْلَهَا فَتُظْلِمُوهُمْ.

3124- Hikmeti, ehil olmayanlara vermeyin, aksi hâlde o hikmete zulmetmiş olursunuz. Buna karşılık ehil olanları da hikmetten mahrum etmeyin, bu defa da onlara zulmetmiş sayılırsınız.

İbn Asâkir'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre, İsa b. Meryem *aleyhisselâm* İsrailoğullarına hitaben şu konuşmayı yapar: “Ey havariler topluluğu! Hikmeti, ehil olmayanlara anlatmayın, aksi hâlde o hikmete zulmetmiş olursunuz. Bütün meselelerde üç ihtimal vardır: Ya doğruluğu açıkça ortaya çıkmış bir meseledir ki buna tâbi olun. Yahut yanlışlığı belirgin bir durum var ki bundan da kaçının. Yahut da hakkında ihtilafa düşüp içinden çıkamadığınız bir meseledir ki bunun da ilmini Allah Teâlâ'ya havale edin.”¹⁵⁴³

Öte yandan İbn Cehdâm'ın *Behcetü'l-esrâr*'da rivayet ettiğine göre, Ebû Muhammed el-Harîrî şöyle der: Rüyâda birinin sanki şöyle dediğini gördüm: “Şüphesiz her şeyin Allah katında bir hakkı vardır. Allah katındaki en büyük hak ise hikmet hakkıdır. Buna göre kim, hikmeti, hak etmeyenlere verirse, Allah da o hikmetin hesabını o kimseden sorar. Allah kimi de bir haktan dolayı hesaba çekmişse, o kimse mutlaka davayı kaybeder.” *Vallahu a'lem.*

۳۱۲۵- لَا يُعَذِّبُ اللَّهُ بِمَسْأَلَةٍ اخْتَلَفَ فِيهَا.

3125- Allah, hakkında ihtilaf edilen bir meseleden dolayı azap etmez.

bunları zikreden bir kimseyi göremediğini ifade etmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 57, h.nr: 187. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsî's-sahîha*, VI, 823, h.nr: 2841) Ancak Enes kanalıyla gelen bir önceki rivayet hakkındaki değerlendirmenin yeterli olduğu kanaatindeyiz. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

1543 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XLVII, 458. İsnadında Ebu'l-Mikdâm Hişâm b. Ziyad adında *metrûk* ve *güvenilir* ravilerden *uydurma rivayetler aktaran* bir ravi vardır. Ayrıca Ali b. el-Hasen ez-Zühîlî isimli ravinin de *metrûkü'l-hadîs* olduğu belirtilmektedir. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 121, IV, 298, ravi nr: 5814, 9223) -Çeviren-

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir: Seleften birinin sözü olduğunu zannediyorum, zira merfu bir rivayet olarak aslı yoktur. Ancak Ömer b. Abdülazîz'in "Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbının ihtilaf etmemeleri zaten beni mutlu etmezdi. Zira eğer ihtilaf etmeselerdi, ruh-sat/kolaylık olmazdı" şeklindeki sözünün yanı sıra daha önce "اِخْتِلَافُ أُمَّتِي رَحْمَةٌ/Ümmetimin ihtilafı rahmettir" rivayetinde¹⁵⁴⁴ geçen daha başkalarının sözleri de bu rivayeti destekleyici niteliktedir.¹⁵⁴⁵

۳۱۲۶- لَا يَزَالُ قَلْبُ الْكَبِيرِ شَابًا فِي اثْنَتَيْنِ: فِي حُبِّ الدُّنْيَا، وَطُولِ الْأَمَلِ.

3126- Yaşlı bir insanın gönlü iki konuda daima genç kalır: Dünya sevgisi ve uzun yaşama arzusu.

Buhârî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵⁴⁶

۳۱۲۷- لَا يُغْنِي حَدَرٌ مِنْ قَدَرٍ.

3127- Tedbir, takdirden koruyup kurtaramaz.¹⁵⁴⁷

Ahmed b. Hanbel ve Hâkim'in Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettikleri ve Hâkim'in **sahih** saydığı bir hadistir.¹⁵⁴⁸ Deylemî de bunu şu lafızla rivayet eder: "**Takdir karşısında tedbirin bir faydası yoktur.**"

1544 Bk. 153 no'lu rivayet.

1545 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 406-407, h.nr: 1336.

1546 Buhârî, Rikâk 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 306, h.nr: 10514; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 25, h.nr: 3230.

1547 Türkçe söyleyişle: "Takdir, tedbiri bozar." (Çeviren)

1548 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 66, h.nr: 2498; Hâkim, *Müstedrek*, I, 669, h.nr: 1813. Tespitimize göre bu rivayet Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Muâz b. Cebel'den gelen bir rivayet olarak geçmektedir. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 370, h.nr: 22044) Her iki rivayete yönelik tenkitler bulunmakla birlikte (bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 146, h.nr: 17191-17193), Hâkim'in yanı sıra Suyûtî'nin de *hasen* olduğuna işaret ettiği bir hadistir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 304; San'ânî, *Tenvîr*, IX, 124, h.nr: 7378) Gumarî, Suyûtî'nin *hasen* hükmünü, hadis in farklı rivayet ve tariklerle nakledilmiş olmasına dayandırır. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, V, 290) *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

۳۱۲۸- لَا يَجِلُّ أَنْ يَفْرَقَ بَيْنَ اثْنَيْنِ إِلَّا بِإِذْنِهِمَا.

3128- İzinleri olmadıkça, iki kişinin arasına oturulması helâl değildir.

Ebû Dâvûd ve Tirmizî bu hadisi, Amr b. Şuayb'ın, babası vasıtasıyla dedesinden merfu olarak rivayet etmişlerdir ve Tirmizî de **hasen** saymıştır.¹⁵⁴⁹

۳۱۲۹- لَا يَقَادُ الْوَالِدُ بِالْوَلَدِ.

3129- Evladını öldüren babaya kısas uygulanmaz.

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivayet ettikleri; İbnü'l-Cârûd ve Beyhakî'nin de sahih saydıkları bir hadistir. Tirmizî ise "Bu hadis **muzdaribdir**" demektedir.¹⁵⁵⁰

۳۱۳۰- لَا يَكْثُرُ هَمُّكَ مَا يَقْدَرُ بِكَرْنٍ وَمَا تُرْزَقُ يَا بَنِيكَ.

3130- Derdin, endişen artmasın; zira ne takdir edildiyse o olacak ve sana nasip edilen rızık mutlaka gelecektir.

Allah Rasûlü bu sözü İbn Mes'ûd'a hitaben söylemektedir.¹⁵⁵¹ Ebû Nuaym ise bunu Hâlid b. Rüfey' kanalıyla rivayet etmektedir. Ancak bu zâtın sahâbî olup olmadığı konusunda ihtilaf vardır.¹⁵⁵² Öte yandan İsfahânî de bunu *Terğîb*'inde Mâlik b. Amr el-Me'âfirî'den mürsel olarak aktarır.¹⁵⁵³

1549 Ebû Dâvûd, Edeb 21; Tirmizî, Edeb 11.

1550 Tirmizî, Diyât 9; İbn Mâce, Diyât 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 257, h.nr: 98; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 410, h.nr: 8104; Beyhakî, *Ma'rîfetü's-sünen ve'l-âsâr*, XII, 40, h.nr: 15789, 15790. Tirmizî'nin *muzdarib* hükmünü verdiği rivayet sadece Amr b. Şuayb kanalıyla gelen rivayettir. Ancak daha başka sahâbîler kanalıyla gelen rivayetler de mevcuttur. Nitekim Tirmizî'nin, ilgili rivayet hakkında *muzdarib* demesine rağmen ilim ehlinin bu hadis doğrultusunda amel ettiğini vurgulaması da söz konusu hadisin fikhî bir hüküm olarak amele konu olduğunu göstermektedir. (Çeviren)

1551 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 408, h.nr: 1144. Suyûtî bu rivayetin zayıf olduğuna işarette bulunmuştur. (Bk. San'ânî, *Tenvîr*, XI, 137-138, h.nr: 9839) -Çeviren-

1552 Ebû Nuaym, *Ma'rîfetü's-sahâbe*, II, 944, h.nr: 2441.

1553 İsfahânî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 173, h.nr: 2306. Bu ve bundan önceki rivayetin

Yine Ebû Nuaym'ın aktardığı bir rivayete göre Enes şöyle söyler: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e on yıl hizmet ettim. Ne unuttuğum ne de kaybettiğim herhangi bir şeyden dolayı beni kınamıştır. Ailesinden biri beni kınadığında da şöyle buyururdu: **“Rahat bırakın onu! Ne takdir edildiyse o olacaktır.”** Bir diğer rivayette de şöyle geçer: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e on yıl hizmet ettim. Ailesinden biri bana bir şey diyecek olsa hemen şöyle buyururdu: **“Rahat bırakın onu! Ne takdir edildiyse o olacaktır.”**¹⁵⁵⁴

۳۱۳۱- لَا يَكْذِبُ الْكَاذِبُ إِلَّا مِنْ مَهَانَةِ نَفْسِهِ عَلَيْهِ.

3131- Yalancı ancak kendini değersiz gördüğü için yalan söyler.

Zerkeşî *Leâli*'de, rivayetin sonundaki “*aleyhi*” lafzını zikretmek-sizin şöyle der:¹⁵⁵⁵ **“Kişi ancak kendinin değersizliğinden dolayı yalan söyler”** hadisini Deylemî, Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmektedir.¹⁵⁵⁶

۳۱۳۲- لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُخْرٍ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ.

3132- Bir mü'min aynı delikten iki defa sokulmaz.

muazarib ve zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 198-199, V, 543, ravi nr: 2165, 7667. (Çeviren)

1554 Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 124-125. Ancak Ebû Nuaym bu rivayetin isnadında Süfyân es-Sevrî'den rivayette bulunan farklı talebelerin, Süfyân'ın farklı hocalarının isimlerini vererek ihtilaf ettiklerine işaret etmektedir. Kanaatimizce Ebû Nuaym, bununla hadisin *muazarib* olduğunu vurgulamak istemiştir. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1555 Zerkeşî, *Leâli*, s. 116, h.nr: 54.

1556 Deylemî, *Firdevs*, V, 142, h.nr: 7759. Zerkeşî, Deylemî'nin rivayetine değinirken isnadını Bekr b. Süleym es-Savvâf > Ebû Hâzim > A'rec > Ebû Hureyre olarak verir. Bu isnaddaki Bekr b. Süleym es-Savvâf ise İbn Adiy'in beyanına göre çoğu rivayetleri mahfuz olmayan ve Ebû Hâzim'den hiç kimsenin kendisine muvafakat etmediği rivayetler aktaran zayıf biridir. (Bk. İbn Adiy, *ed-Kâmil*, II, 196-198, ravi nr: 270. Ayrıca diğer raviler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 411, muhakkik Bâsüveydân'ın tahric notları) Üstelik Beyhakî'de bu söz Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'nin kendi sözü olarak rivayet edilmektedir. (Bk. *Şuabu'l-imân*, VI, 515, h.nr: 4554)

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Askerî'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁵⁷ Ancak İbn Mâce ve Askerî'de rivayette “aynı” anlamına gelen “vâhid” lafzı yer almamaktadır.¹⁵⁵⁸ Askerî *el-Emsâl* adlı eserinin başlarında bu hadis üzerinde durmuş ve sebebinin zikretmiştir. Aynı şekilde İbn İshak da şunu zikreder: Ebû Azze Amr b. Abdullah el-Cümahî, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Bedir esirleri arasında karşılıksız salıverdiği kimselerden biriydi. Ancak bu adam, geri döndüğünde Uhud savaşında düşmanla işbirliği yapıp ona destek verenlerden biri oldu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* savaş sonrası onu ele geçirince “Muhammed! Beni hoşgör, affet!” demeye başladı. Fakat Allah Rasûlü **“Hayır, vallahi! Senin çıkıp da Mekke’de (alay edercesine) sakalını sıvazlayarak ‘Muhammed’i iki kere hileye düşürüp kandırdım’ demene müsaade etmeyeceğim”** buyurdu ve boynunun vurulmasını emretti. Saîd b. el-Müseyyeb şöyle der: Bu hâdise üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Bir mü’min aynı delikten iki defa sokulmaz”** buyurmuştur. Ayrıca Ya’kûb *aleyhisselâm*’ın şu sözünde de bu hususa işaret edilmiştir: **“Daha önce kardeşini size güvenip emanet ettiğim gibi, şimdi de onu size emanet edeyim, öyle mi?”**¹⁵⁵⁹

Öte yandan Zührî de bu rivayeti “لَا يُلْسَعُ/lâ yulseu” lafzıyla nakletmektedir.¹⁵⁶⁰ Rivayet de şöyledir: Hişâm b. Abdülmelik, Zührî'nin yedi bin dinar miktarındaki bir borcunu kapattıktan sonra ona “Bir daha böyle bir şeye kalkışma!” der. Bunun üzerine Zührî de şunu aktarır: Ey mü’minlerin emîri! Saîd b. el-Müseyyeb bana Ebû Hureyre'den naklen Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **“Bir mü’min, bir delikten iki defa ısırılmaz/sokulmaz (لَا يُلْسَعُ).”**¹⁵⁶¹

1557 Buhârî, Edeb 83; Müslim, Zühd 63; Ebû Dâvûd, Edeb 34; İbn Mâce, Fiten 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 175, h.nr: 5964.

1558 Bu cümle Aclûnî’de biraz anlaşılabilir formda özetlendiği için çeviride Sehâvî’nin *Makâsıd*’ını (bk. V, 412, h.nr: 1340) esas aldık. (Çeviren)

1559 Yusuf 12/64.

1560 “لَدَغ/Ledeğa” ve “لَسَعَ/lesea” fiillerinin her ikisi de “yılan, akrep vb. hayvanların ısırması ve sokması” anlamına geldiği için aralarında bir fark bulunmamaktadır. (Çeviren)

1561 İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 438, h.nr: 663; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 126.

۳۱۳۳- لَا يَمْنَعُ جَارٌ جَارَهُ أَنْ يَغْرِزَ خَشَبَةً فِي جِدَارِهِ.

3133- Komşu, duvarına ahşap/kereste yerleştirmek isteyen komşusuna engel olmasın.

Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre'den; İbn Mâce'nin ise İbn Abbâs'tan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁶²

۳۱۳۴- لَا يَمْلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا الثَّرَابُ.

3134- İnsanoğlunun karnını topraktan başka bir şey dolduramaz.

Bu hadis daha önce “لَوْ كَانَ لِابْنِ آدَمَ وَادِيَانِ” *İnsanoğlunun iki vadi dolusu malı olsa...* hadisinde geçmişti.¹⁵⁶³

۳۱۳۵- لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ حَبْلَهُ فَيَخْطُبَ عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَأْتِيَ رَجُلًا فَيَسْأَلُهُ، أَعْطَاهُ، أَوْ مَنَعَهُ.

3135- Birinizin iplerini alıp sırtına odun yüklenmesi (ve gelip onu çarşı-pazarda satması), verse de vermese de birine gelip bir şeyler dilenmesinden çok daha hayırlıdır.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁶⁴

۳۱۳۶- لَا يَتَّبِعِي لِمُؤْمِنٍ أَنْ يُذِلَّ نَفْسَهُ، قِيلَ: كَيْفَ يُذِلُّ نَفْسَهُ؟ قَالَ: يَتَعَرَّضُ مِنَ الْبَلَاءِ لِمَا لَا يُطِيقُ.

3136- Allah Rasûlü “Mü'minin kendini küçük düşürmesi yakışmaz” buyurunca sahâbîler “İnsan kendini nasıl küçük düşürür?” diye sordular. O da şöyle buyurdu: “Gücünün yetmediği işlere kalkıştığı için birçok belaya maruz kalır.”

1562 Buhârî, Mezâlim 20, Eşribe 24; Müslim, Müsâkât 136; Ebû Dâvûd, Akdiye 31; Tirmizî, Ahkâm 18; İbn Mâce, Ahkâm 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 69, h.nr: 7154.

1563 Bk. 2113 no'lu hadis.

1564 Buhârî, Zekât 50, 53; Müslim, Zekât 106, 107.

Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin Cündüb'den; İbn Mâce'nin ise Huzeyfe'den rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin **sahih** saydığı bir hadistir.¹⁵⁶⁵

۳۱۳۷- لَا يَسْتَلِخُ فِيهَا عِزْرَانِ.

3137- Onun hakkında iki keçi birbiriyle toslaşmaz.

İbn Adiy'in İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵⁶⁶

۳۱۳۸- لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا حَيَاءَ لَهُ.

3138- Hayâsı olmayanın imanı da yoktur.

İbnü'l-Gars şöyle der: “Zayıf bir hadistir. İsnadında tanınmayan (meçhul) kişiler vardır.”¹⁵⁶⁷

1565 Tirmizî, Fiten 67; İbn Mâce, Fiten 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 435, h.nr: 23444. Tespitimize göre Tirmizî bu hadis için *sahih* değil, *hasen* değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Çeviren)

1566 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VII, 728, ravi nr: 1644; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 46, h.nr: 856. İbnü'l-Esîr'in izahına göre bir atasözü hâline gelmiş olan bu deyim şu anlama gelmektedir: “Toslaşma, süsme işi keçilere değil, teke ve koçlara ait bir özelliktir. Dolayısıyla ‘iki zayıf bu konuda karşı karşıya gelmez’ manası taşır. Bu da hakkında hiçbir anlaşmazlık ve çekişmenin olmadığı özel bir duruma işaret eder.” (Bk. *en-Nihâye*, V, 74) Rivayetin söylenme gerekçesi olarak da şu hâdiseden bahsedilir: Allah Rasûlü, kendini hicveden bir kadının hakkından gelinmesini ister. Kadının kendi kabilesinden bir adam bu işi hâlledeceğini söyler ve bir hileyle kadının işini bitirip Allah Rasûlü'ne artık ondan yana bir sorun yaşamayacağını bildirince Hz. Peygamber bu sözü söyler. Bu durumda ilgili deyim, kanaatimizce “bu mesele, hiç kimsenin hakkında ihtilaf ve çekişme yaşamayacağı; herkesin ittifakla kabul ettiği bir mesele oldu” anlamına gelmiş olmaktadır. Ancak İbn Adiy başta olmak üzere hadis otoriteleri bu rivayetin *uydurma* olduğunu belirtmişlerdir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 18; a.mlf., *el-İlelü'l-mütenâhiye*, 1, 175, h.nr:279 ; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 509, h.nr: 7351; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsî'z-zâife*, XIII, 33, h.nr: 6013) -Çeviren-

1567 İbn Ebî'd-Dünyâ, *Mekârimü'l-ahlâk*, s. 42, 44, h.nr: 101, 111. Bu iki rivayetten ilkinin isnadında Davud b. el-Muhabber adında metrûk biri vardır. Aynı isnaddaki ikinci ravi Anbese b. Abdurrahmân el-Kuraşî de metrûk hatta hadis uydurmakla itham edilen biridir. İkinci rivayette de Bîşr b. Gâlib el-Esedî adında meçhul biri yer almaktadır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 322, II, 20, III, 301, ravi nr: 1212, 2646, 6512) Ayrıca Bîşr'in hocaları arasında Mücemmi' b. Cârîye'nin de kim olduğu

۳۱۳۹- لَأنْ تَعْدُو فَتَعْلَمَ بِأَبَا مِنَ الْعِلْمِ خَيْرَ لَكَ مِنْ أَنْ تُصَلِّيَ مِائَةَ رَكْعَةٍ.

3139- Sabah çıkıp ilmî bir meseleyi öğrenmen, senin adına, yüz rekât namaz kılmandan daha hayırlıdır.

İbn Abdilberr'in *Câmiu beyâni'l-ilm ve fazlih* isimli eserinde Ebû Zer' den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵⁶⁸ Bu rivayet İbn Mâce'de ve Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında ise şu lafızla geçmektedir: **“Kişinin öğrendiği bir ilmî mesele, onun için, yüz rekâtтан daha hayırlıdır.”**¹⁵⁶⁹

۳۱۴۰- لَا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمْ الْمَوْتَ لِضَرْ نَزَلَ بِهِ، فَإِنْ كَانَ لَا بُدَّ مَتَمَنِّيًّا فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ أَخِينِي مَا كَانَتِ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتِ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي.

3140- Hiçbiriniz başına gelen bir sıkıntıdan dolayı ölümü arzu etmesin. Eğer bu hususta mutlaka bir temennide bulunmak durumunda kalırsa şöyle desin: “Allah'ım! Yaşamak benim için hayırlı olduğu sürece bana hayat ver. Ölmek benim için daha hayırlı olduğu zaman da canımı al!”

Ahmed b. Hanbel'in Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵⁷⁰ Müslim'de Ebû Hureyre'den gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Hiçbiriniz**

bilinmemektedir. Bu itibarla hadisin *bâtıl* ve *münker* olduğu da ifade edilmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XII, 328, h.nr: 5644) -Çeviren-

1568 İbn Abdilberr, *Câmi'*, I, 120, h.nr: 114. Irakî bu rivayetin isnadı hakkında “Leyse isnâdühü bi zâk” diyerek isnadının arzulanen ölçüde kuvvetli olmadığına işaret etmektedir. (Bk. *el-Muğnî*, s. 16, h.nr: 3) -Çeviren-

1569 Bu rivayeti bu lafızıyla Taberânî'nin ilgili eserinde tespit edebilmiş değiliz. Aclûnî bu bilgiyi Gazzî'nin *İtkân*'ından almış gözükmetedir (bk. II, 720, h.nr: 2387) İbn Mâce, Sünnet 16'da geçen lafız ise aynı manaya gelmekle birlikte farklı bir ziyadesi de vardır. Bûsîrî bu rivayetin, isnadındaki Ali b. Zeyd ve Abdullah b. Ziyâd'ın zayıf olmaları sebebiyle zayıf olduğunu belirttiikten sonra Tirmizî'de benzer manada İbn Abbâs ve Ebû Ümâme'den gelen destekleyici nitelikte rivayetler bulunduğunu ve Tirmizî'nin Ebû Ümâme hadisini *hasen* saydığını vurgulamaktadır. (Bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-züccâce*, I, 29, h.nr: 78) Muhtemelen Münzirî, Tirmizî'de geçen söz konusu rivayetleri de göz önünde bulundurarak İbn Mâce'nin rivayetindeki isnadın *hasen* olduğunu ifade etmektedir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 232, h.nr: 2214) -Çeviren-

1570 Buhârî, Merdâ 19, Daavât 30; Müslim, Zikir 1; Ebû Dâvûd, Cenâiz 9; Nesâî, Cenâiz 1, 2; İbn Mâce, Zühd 31; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 41, h.nr: 11979.

ölümü arzu etmesin. Ölüm kendiliğinden gelmeden önce de öleyim diye dua etmesin. Zira insan ölünce amelleri sona erer. Hâlbuki mü'minin hayatta kalması onun ancak hayrını artırır."¹⁵⁷¹

۳۱۴۱- لَا تَضْحَبِ الْفَاجِرَ فَتَعْلَمَ مِنْ فُجُورِهِ.

3141- Ahlâksız insanla dostluk kurma. Aksi hâlde onun ahlâksızlığından bir şeyler öğrenirsin.

İbn Ebî Şeybe ve Ebû Nuaym'ın, Ömer *radiyallahu anh*'ın kendi sözü olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁷²

۳۱۴۲- لَا تُفْتَحِ الدُّنْيَا عَلَى قَوْمٍ إِلَّا أَلْقَى اللَّهُ بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

3142- Dünyevi her türlü refah ve nimetler içinde yüzen bir toplumun arasına Allah kıyamete kadar kin ve düşmanlık salmıştır.

Deylemî'nin Ömer *radiyallahu anh* yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵⁷³

۳۱۴۳- لَا يَسْتُرُ اللَّهُ عَلَى عَبْدٍ فِي الدُّنْيَا إِلَّا سَتَرَهُ فِي الْآخِرَةِ -وَفِي لَفْظٍ: سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ.

3143- Allah bir kulun günah ve kusurunu dünyada örtmüşse, mutlaka kıyamet günü de onu örter.¹⁵⁷⁴ Bir lafızda da şöyle geçer: "Ben bu günah ve kusurunu dünyada senin için örtüp gizlemiştim, bugün de (kıyamet günü) senin için bağışlıyorum."¹⁵⁷⁵

1571 Müslim, Zikir 13.

1572 İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, V, 229, h.nr: 25528; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 55; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 59, h.nr: 4641.

1573 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 253, h.nr: 175; Deylemî, *Firdevs*, V, 214, h.nr: 8992. Hadisin isnadının *hasen* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 89, h.nr: 4926; Heysemî, *Mecma'*, X, 236, h.nr: 17741. (Çeviren)

1574 Müslim, Birr 71; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 55, h.nr: 25121.

1575 Buhârî, Mezâlim 3, Tefsîru sûre (11), 4, Edeb 60, Tevhîd 36; Müslim, Tevbe 52; İbn Mâce, Mukaddime 13.

Şair, şu dizeleriyle bu hususa işaret etmektedir:

“Müslüman olarak öl ve günahlardan asla korkma!

Zira muvahhid birinin, bir zorlukla karşılaşması hâsâ olacak şey değil!

Çünkü Allah’ın hesap gününde, günah işleyerek
gelmiş bir Müslüman da olsa

Onu utandırıp rezil etmesi mümkün değil!”

Keza şu şairin beyitleri de bu türdendir:

“Nasıl istiyorsan öyle ol; zira Allah lütuf ve kerem sahibidir.

Bir günah işlediğinde de sakıncası yok, endişelenme!

Sadece şu iki şeye asla yaklaşma:

Allah’a şirk koşmak ve zarar vermek insanlara.”

۳۱۴۴- لَا يَسْتَقِيمُ إِيْمَانُ عَبْدٍ حَتَّى يَسْتَقِيمَ قَلْبُهُ، وَلَا يَسْتَقِيمُ قَلْبُهُ حَتَّى يَسْتَقِيمَ لِسَانُهُ، وَلَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ حَتَّى يَأْمَنَ جَارُهُ بَوَائِقِهِ.

3144- Bir kulun kalbi istikamet üzere olmadıkça imanı da istikamet üzere olamaz. Dili de istikamet üzere olmadıkça kalbi istikamet üzere olamaz. Komşusu, yapacağı fenalıklardan emin olmadıkça da hiç kimse cennete giremez.¹⁵⁷⁶

۳۱۴۵- لَا يُعَادُ الْمَرِيضُ إِلَّا بَعْدَ ثَلَاثٍ.

3145- Hasta ancak üç günden sonra ziyaret edilir.

Taberânî’nin Ebû Hureyre’den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵⁷⁷

1576 Aclûnî’nin hakkında herhangi bir değerlendirme yapmadığı bu hadisin kaynağı için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 343, h.nr: 13048; Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, II, 62, h.nr: 887. Konuyla ilgili rivayetlerin toplamı dikkate alındığında *hasen* seviyesinde bir hadis sayılmaktadır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’s-sahîha*, VI, 822, h.nr: 2841) -Çeviren-

1577 Bu hadis daha önce 1795 no’lu rivayetin tahrir ve değerlendirmesinde de geçmişti. Bk. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, IV, 18, h.nr: 3503. İsnadındaki Nasr b. Hammâd metrûk biri olarak bilinmektedir. Bir grup hadis âlimi de *zayıf* olduğunu belirtmişlerdir. Bk. Heysemî, *Mecma’*, II, 295, h.nr: 3760; Sehâvî, *Makâsîd*, III, 644. (Çeviren)

٣١٤٦- لَا يَشْكُرُ اللَّهُ مَنْ لَا يَشْكُرُ النَّاسَ.

3146- İnsanlara teşekkür etmeyen Allah’a da şükretmez.

Ahmed b. Hanbel’in güvenilir ravilerin yer aldığı bir isnadla Eş’as b. Kays’tan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Ayrıca Ebû Dâvûd ve Tirmizî bu hadisi Ebû Hureyre’den merfu olarak aktarmakta; Tirmizî de **sahih** saymaktadır.¹⁵⁷⁸

Hafız İbn Hacer şöyle demiştir: Bu hadisin (harekelenmesine dair) dört farklı rivayet vardır. “الله/Allah” ve “الناس/en-nâs” lafızlarının her ikisi merfu (zammeli) veya mansûb (fethalı) yahut ilki merfû, ikincisi mansûb yahut tam tersi şekilde okunmaktadır. Bu hareketlerin yorum ve izahı ise açıktır.¹⁵⁷⁹

٣١٤٧- لَا يَسْتَحْيِي الشَّيْخُ أَنْ يَتَعَلَّمَ كَمَا لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَأْكُلَ الْخُبْزَ.

3147- Yaşlı insan, ekme yemekten çekinip utanmadığı gibi ilim öğrenmekten de çekinip utanmaz.

Aliyyü'l-Kârî bu rivayet hakkında “Bilinmemektedir” demiştir.¹⁵⁸⁰

٣١٤٨- لَا يَسْتَدِيرُ الرَّغِيفُ وَبُوضَعُ بَيْنَ يَدَيْكَ حَتَّى يَغْمَلَ فِيهِ ثَلَاثُمِائَةٍ وَسِتُّونَ صَانِعًا، أَوْلَهُمْ مِيكَائِيلُ الَّذِي يُسِيلُ الْمَاءَ مِنْ خَزَائِنِ الرَّحْمَةِ، ثُمَّ الْمَلَائِكَةُ الَّذِينَ

1578 Ebû Dâvûd, Edeb 12; Tirmizî, Birr 35; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 159, h.nr: 21838; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 85, h.nr: 218; İbn Hibbân, *Sahih*, VIII, 198, h.nr: 3407.

1579 Her ikisi mansub/fethalı olarak okunursa, çeviriye esas kabul ettiğimiz manada olur. Her ikisi merfu/zammeli olursa mana şudur: “İnsanların kendisine teşekkür etmediği/hoşnut olmadığı kimseden Allah da hoşnut olmaz.” İlki merfu, ikincisi mansub olursa anlamı şöyle olur: “İnsanlara teşekkür etmeyen kimseden Allah da hoşnut olmaz.” Tam tersi olursa da mana şöyledir: “İnsanların kendisine teşekkür etmediği/hoşnut olmadığı kimse, Allah’a da şükretmez.” (Çeviren)

1580 Bu hadisin isnadında İsa b. İbrahim adında *metrûkü'l-hadîs*, *münkerü'l-hadîs* olarak bilinen bir ravi bulunmaktadır. Bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 162, h.nr: 177; İbn Arrâk, *Tenzihu's-şerîa*, s. 274, h.nr: 64; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 387, h.nr: 601. (Çeviren)

تُزَجِّي السَّحَابَ، وَالشَّمْسَ، وَالْقَمَرَ، وَالْأَفْلَاقَ، وَمَلَكَوَتِ الْهَوَاءِ، وَدَوَابَّ الْأَرْضِ،
وَأَخِرَ ذَلِكَ الْحَبَابُ.

3148- Bir ekmeğin yuvarlak hâline gelip senin önüne konulabilmesi için üç yüz altmış kişinin emek harcaması gerekir. Bunların ilki, rahmet hazinelerinden suyu ölçerek veren Mikail'dir. Sonra bulutları sevk eden melekler, peşinden güneş, ay ve felekler gelir. Ardından hava melekleri, yeryüzündeki hayvanlar, son olarak da fırıncı vardır.

Hafız el-İrâkî bu rivayetle ilgili olarak “Bunun bir aslını bulamadım” demektedir.¹⁵⁸¹

٣١٤٩- لَا يَشْوِشُ قَارِئُكُمْ عَلَى مُصَلِّيَكُمْ.

3149- Kur'ân okuyanlarınız, namaz kılanlarınızın zihnini karıştırmamasın.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:¹⁵⁸² Bu rivayet, bu lafızla bilinmemektedir. Ancak daha önce geçmiş olan “*Kur'ân okuyan kişi, namaz kılanına insaflı davranmamıştır*” hadisi¹⁵⁸³ bu hususta yeterli olup bu rivayete ihtiyaç hissettirmemektedir.

٣١٥٠- لَا تَغْتَرِضْ فِيمَا لَا يَغْنِيكَ، وَاعْتَزِلْ عَدُوَّكَ، وَاخْتَفِظْ مِنْ خَلِيلِكَ إِلَّا الْأَمِينَ، فَإِنَّ الْأَمِينَ لَا يُعَادِلُهُ شَيْءٌ، وَلَا تَضَحِبِ الْفَاجِرَ فَيَعْلَمَكَ مِنْ فُجُورِهِ، وَلَا تُفْشِ إِلَيْهِ سِرَّكَ، وَاسْتَشِيرْ فِي أَمْرِكَ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ، وَفِي رِوَايَةٍ: “وَاخْتَرَسْ مِنْ صَدِيقِكَ إِلَّا الْأَمِينَ، وَلَا أَمِينَ إِلَّا مَنْ اتَّقَى اللَّهَ”

3150- Seni ilgilendirmeyen şeye karışma; düşmanından da uzak dur. Emin olanlar haricinde dostuna karşı da dikkatli ol. Zira emin insana denk olabilecek hiçbir şey yoktur. Ayrıca ahlâksız biriyle dostluk kurma. Aksi hâlde onun ahlâksızlığından bir şeyler öğrenirsin. Bir de

1581 Bk. İrâkî, *el-Muğnî*, s. 980, h.nr: 1; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 387, h.nr: 603. Bu rivayet daha önce 508 no'lu rivayetin tahrir ve değerlendirmesinde geçmişti. (Çeviren)

1582 Gazzî, *İtkân*, II, 717, h.nr: 2375.

1583 Bk. 2181 no'lu rivayet.

sakın ona sırrını açma. İşlerin konusunda da Allah *azze ve celle*'den korkan kimselerle istişare et. Bir rivayette ise şu ibare geçer: Emin olanlar haricinde dostuna karşı da dikkatli ol. Emin ise ancak Allah Teâlâ'dan korkan kişidir.

Ebû Nuaym'ın, Ömer *radiyallahu anh*'ın kendi sözü olarak naklettiği bir rivayettir.¹⁵⁸⁴

۳۱۵۱- لَا تَكُنْ خُلُوعًا فَتُبْلَغَ، وَلَا مُرًا فَتُلْفَظَ.

3151- Tatlı olma yutulursun; acı olma atılırsın.

Lokman Hekîm'in, oğluna hitaben söylediği hikmetli cümlelerinden biridir. Bu rivayeti İbn Ebî Şeybe'nin yanı sıra Ahmed b. Hanbel *Züh'd*'de, ayrıca Beyhakî, Hasan el-Basrî kanalıyla nakletmişlerdir.¹⁵⁸⁵

۳۱۵۲- لَا تَنْزِعْ الرُّحْمَةَ إِلَّا مِنْ شَقِيٍّ.

3152- Şefkat ve merhamet ancak katı kalpli nasipsizler(in yüreğ-in)den sökölüp alınmıştır.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Hibbân ve Hâkim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁸⁶

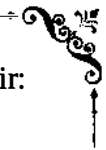
۳۱۵۳- لَا يَنْفَعُ حَذَرٌ مِنْ قَدَرٍ.

3153- Takdir karşısında tedbirin bir faydası yoktur.

1584 Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 55, VII, 268. Buradaki tavsiyelerin de içinde yer aldığı on sekiz tavsiye daha önce 88 no'lu rivayetin tahrir ve değerlendirmesinde geçmişti. (Çeviren)

1585 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 512, h.nr: 4548. Diğer eserlerin basılı nüshalarında böyle bir rivayeti tespit edemedik. Ayrıca bk. Gazzî, *İtkân*, II, 703, h.nr: 2312. (Çeviren)

1586 Ebû Dâvûd, *Edeb* 65; Tirmizî, *Birr* 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 378, h.nr: 8001; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 136, h.nr: 374; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, X, 526, h.nr: 6141; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 213, h.nr: 466; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 277, h.nr: 7632. Tirmizî'nin *hasen*, Hâkim'in *sahih* dediği bu hadis hakkında Zehebî de Hakîm'in değerlendirmesine muvafakat ederek *sahih* demektedir. (Çeviren)

Deylemî bu hadisi Âişe ve Muâz'dan şu ziyade ile rivayet etmektedir:
“Ancak dua, inmiş olana (belaya) fayda eder.”¹⁵⁸⁷

۳۱۵۴- لَا رَهْبَانِيَّةَ فِي الْإِسْلَامِ.

3154- İslâm'da ruhbanlık yoktur.

İbn Hacer şöyle der: Bu rivayeti, bu lafızla görmüş değilim. Ancak Beyhakî'de geçen Sa'd b. Ebî Vakkâs hadisinde şöyle bir ibare yer almaktadır: **“Allah bize ruhbanlığın yerine kolaylaştırılmış hanifliği lütfetmiştir.”**¹⁵⁸⁸

۳۱۵۵- لَا أَحَدٌ أَغْيَرُ مِنَ اللَّهِ وَلِذَلِكَ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ، وَلَا أَحَدٌ أَحَبُّ إِلَيْهِ الْمَذْحُ مِنَ اللَّهِ، وَلِذَلِكَ مَدَحَ نَفْسَهُ، وَلَا أَحَدٌ أَحَبُّ إِلَيْهِ الْعُذْرُ مِنَ اللَّهِ، مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ أَنْزَلَ الْكِتَابَ وَأَرْسَلَ الرُّسُلَ.

3155- Allah'tan daha fazla fazla gayret sahibi yoktur. Bu gayretullahtan dolayı da (Allah) çirkin işlerin açığını da gizlisini de haram kılmıştır. Yine Allah'tan daha çok övülmekten hoşnut olan bir varlık yoktur. Bu sebeple de kendini övmüştür. Keza Allah'tan daha fazla (kulunun) tevbe ve yönelişinden hoşnut olan bir varlık da yoktur. Bundan dolayı da kitap indirmiş ve elçiler göndermiştir.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁸⁹

1587 Bu ve benzer manadaki rivayetler daha önce 1297 no'lu hadiste zikredilmiş ve değerlendirilmiştir. (Çeviren)

1588 Aclûnî, İbn Hacer'in bu değerlendirmesini Gazzî'nin *İtkân*'ından (bk. II, 706, h.nr: 2325) nakletmiş gözükmektedir. Ancak Gazzî'nin eserinde de ilgili hadis Beyhakî'ye değil Taberânî'ye nispet edilmiştir. Tespitimize göre de rivayet Beyhakî'nin eserlerinde değil, Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 62, h.nr: 5519'da geçmektedir. Ayrıca Taberânî'deki rivayetin sahâbî ravisi Sa'd b. el-Âs olarak kaydedilmiştir. Öte yandan her ne kadar rivayet, isnadı itibariyle teknik bakımdan zayıf sayılmışsa da (bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 921, h.nr: 1; Heysemî, *Mecma'*, IV, 252, h.nr: 7308) benzer manadaki diğer sahih rivayetler sayesinde *sahih* seviyesine yükselebilmektedir. (Geniş bir mütalaa için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, IV, 387, h.nr: 1782) -Çeviren-

1589 Buhârî, Nikâh 106; Müslim, Tevbe 35; Tirmizî, Daavât 96; Ahmed b. Hanbel,

۳۱۵۶- لَا تُؤْذِي امْرَأَةً زَوْجَهَا إِلَّا قَالَتْ زَوْجَتُهُ مِنَ الْخَوْرِ الْعَيْنِ: لَا تُؤْذِيهِ، قَاتِلُكَ اللَّهُ، فَإِنَّمَا هُوَ عِنْدَكَ دَخِيلٌ، يُوْشِكُ أَنْ يَفَارِقَكَ إِلَيْنَا.

3156- Dünyada bir kadın kocasına eziyet verirse, o kimsenin hûrilerden olan hanımı o kadına şöyle seslenir: Allah canını alsın, eziyet etme ona! O senin yanında şimdilik misafirdir. Yakında senden ayrılıp bize kavuşacaktır.

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Muâz kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁹⁰

۳۱۵۷- لَا تَبَاغُضُوا، وَلَا تَقَاطَعُوا، وَلَا تَدَابَرُوا، وَلَا تَحَاسَدُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا، كَمَا أَمَرَكَمُ اللَّهُ، وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ.

3157- Birbirinize karşı kin beslemeyin, birbirinizle ilgiyi kesmeyin, birbirinize sırt dönmeyin ve hased etmeyin. Ey Allah'ın kulları, Allah'ın size emrettiği gibi kardeş olun. Bir Müslümanın, kardeşine üç günden fazla terk edip küs durması helâl değildir.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Enes yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁹¹

۳۱۵۸- لَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَتَّاجَشُوا، وَلَا تَبَاغُضُوا، وَلَا تَدَابَرُوا، وَلَا يَبْغِ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ، وَلَا يَخْشَرُهُ، الثَّفَوَى هَاهُنَا وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ «بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ، كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ: دَمُهُ وَمَالُهُ وَعِزُّهُ».

Müsned, VI, 113, h.nr: 3616; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 94, h.nr: 11108. Rivayeteki lafız Müslim'e aittir. (Çeviren)

1590 Tirmizî, Radâ' 19; İbn Mâce, Nikâh 62; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 417, h.nr: 22101. Tirmizî'nin hakkında *hasen* dediği bir hadistir. (Çeviren)

1591 Buhârî, Edeb 57, 58, 62; Müslim, Birr 23, 24, 28, 30-32; Ebû Dâvûd, Edeb 54; Tirmizî, Birr 24; İbn Mâce, Duâ 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 348, h.nr: 13053.

3158- Birbirinize haset etmeyin, almayacağınız bir malın fiyatını müşteri kızıştırmak için artırmayın, birbirinize kin ve nefret beslemeyin, birbirinize sırt dönmeyin ve biriniz bir başkasının satış pazarlığı üzerine satış yapmasın. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun. Müslüman Müslümanın kardeşidir: Ona haksızlık etmez, onu yardımsız bırakmaz, küçük görmez. (Göğsüne işaret ederek) Takva buradadır, takva buradadır! Kişiye, Müslüman kardeşini hor görmesi kötülük olarak yeter. Müslümanın her şeyi, kanı, namusu ve malı Müslümana haramdır.

Ahmed b. Hanbel, Müslim, Nesâî ve İbn Mâce bu hadisi Ebû Hureyre'den rivayet etmektedirler.¹⁵⁹²

٣١٥٩- لَا يَخْلُو جَنْدٌ مِنْ حَسَدٍ.

3159- Hiçbir beden hasedden kurtulamaz.

Bu rivayet, Ebû Nuaym'ın Enes'ten naklettiği şu hadisle benzer manadadır: *“Her insan hasedçidir. Bazıları hased konusunda diğerlerinden daha iyi durumdadır. Diliyle konuşmadığı yahut eliyle amel etmediği müddetçe hasedçinin hasedi kendisine zarar vermez.”*¹⁵⁹³

٣١٦٠- لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مُذِمُّ خَمْرٍ.

3160- İçki bağımlısı cennete giremez.

İbn Mâce'nin Ebu'd-Derdâ'dan rivayet ettiği bir hadistir. İbn Cerîr'in Ebû Katâde yoluyla rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: *“Ne anne-babasına itaatsizlik eden kimse ne zina evladı ne de içki bağımlısı cennete girebilir.”*¹⁵⁹⁴

1592 Müslim, Birr 32; Ebû Dâvûd, Edeb 41; Tirmizî, Birr 18; İbn Mâce, Fiten 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 159, h.nr: 7727.

1593 Ebû Nuaym, *Târîhu İsfahân*, I, 273. Bu rivayet daha önce 2208 no'lu rivayet olarak da ele alınmış ve Sehâvî tarafından zayıf olduğu belirtilmişti. Zehebî ise rivayetin *münker* olduğunu ifade etmektedir. (Bk. Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz*, III, 164; Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 420, h.nr: 965. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VII, 92, h.nr: 3091)

1594 İbn Mâce, Eşribe 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 477, h.nr: 27484. Bûsîrî bu hadisin *hasen* olduğunu belirttiikten sonra benzer manada Ebû Musa el-Eş'arî ve

۳۱۶۱- لَا تَدْعُوا عَلَى أَنْفِكُمْ إِلَّا بِخَيْرٍ، فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ يُؤْمِنُونَ عَلَى مَا تَقُولُونَ.

3161- Kendinize sadece hayır duada bulunun. Çünkü melekler dualarınıza “Âmin” derler.

Ahmed b. Hanbel, Müslim ve Ebû Dâvûd’un Ümmü Seleme’den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁹⁵

۳۱۶۲- لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي قَائِمَةٌ بِأَمْرِ اللَّهِ، لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ، وَلَا مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ، وَهُمْ ظَاهِرُونَ عَلَى النَّاسِ.

3162- Ümmetimden, Allah’ın hükmünü uygulayarak hak üzere hâkimiyet kurmuş, desteksiz ve yardımsız bırakanların ve muhaliflerin asla zarar veremediği bir topluluk daima var olacaktır ve Allah’ın (kıyamet) emri gelinceye kadar da onlar insanlar üzerinde hâkimiyet kurmaya devam edeceklerdir.

*Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Müslim’in Muâviye kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.*¹⁵⁹⁶

۳۱۶۳- لَا تَزُولُ قَدَمَا ابْنِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ أَزْبَعٍ: عَنْ شَبَابِهِ فِيمَا أَبْلَاهُ، وَعَنْ عُمْرِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ، وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيمَا أَنْفَقَهُ.

3163- Kıyamet günü Âdemoğlu, şu dört şeyden; gençliğini nasıl geçirdiğinden, ömrünü nasıl tükettiğinden, malını nereden kazanıp nerede harcadığından hesaba çekilmedikçe yerinden kıpırdamaz.

Taberânî’nin Ebu’d-Derdâ kanalıyla rivayet ettiği hadis “لَنْ تَزُولَ قَدَمَا” *Kıyamet günü kul asla yerinden kıpırdamaz...* lafzıyla başlar.

Abdullah b. Ömer tarafından rivayet edilen hadislerin olduğuna da işaret etmektedir. (Bk. Bûsîrî, *Misbâhu’z-zücâce*, IV, 39. Ayrıca ilgili rivayetler hakkındaki geniş bir mütalaa için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, II, 280-289, h.nr: 673-675, 678) -Çeviren-

1595 Müslim, Cenâiz 7; Ebû Dâvûd, Cenâiz 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 165, h.nr: 26543.

1596 Buhârî, Menâkıb 28, Tevhîd 29; Müslim, İmâre 174; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 128, h.nr: 16932. Benzer manada rivayetler daha önce 1267 no’lu hadiste geçmişti. (Çeviren)

Geri kalan kısmı ise aynıdır.¹⁵⁹⁷ Tirmizî ise bunu Ebû Berze el-Eslemî'den şu lafızla rivayet eder: **“Kıyamet günü kul, şu dört şeyden; ömrünü nasıl tükettiğinden, ilmiyle ne gibi işler yaptığından, malını nereden kazanıp nerede harcadığından ve bedenini nasıl yıpratmış olduğundan hesaba çekilmedikçe yerinden kıpırdayamaz.”**¹⁵⁹⁸ Yine Tirmizî'nin İbn Abbâs yoluyla rivayet ettiği bir diğer hadisin lafzı da şöyledir: **“Kıyamet günü Âdemoğlu, şu beş şeyden; ömrünü nasıl tükettiğinden, gençliğini nasıl geçirdiğinden, malını nereden kazanıp nerede harcadığından ve ilmiyle ne gibi işler yaptığından hesaba çekilmedikçe Rabbinin huzurundan ayrılamaz.”**¹⁵⁹⁹ Vallahu a'lem.

٣١٦٤- لَا تَزُولُ قَدَمًا شَاهِدِ الزُّورِ حَتَّى يُوجِبَ اللَّهُ لَهُ النَّارَ.

3164- Yalancı şahit, (kıyamet günü) Allah tarafından cehennem ateşine müstahak olduğuna dair hakkında kesin karar verilene kadar yerinden kıpırdayamaz.

İbn Mâce'nin İbn Ömer'den **“لَنْ تَزُولَ قَدَمٌ /len tezûle kademe”** lafzıyla¹⁶⁰⁰ rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶⁰¹

1597 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 74, h.nr: 4710.

1598 Tirmizî, *Kıyâmet* 1; Dârimî, *Mukaddime* 45; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XIII, 428, h.nr: 7434; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 348, h.nr: 2191. Tirmizî bu rivayet hakkında *“hasen-sahih”* demiştir.

1599 Tirmizî, *Kıyâmet* 1; Bezzâr, *Müsned*, IV, 266, h.nr: 1435; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 307, h.nr: 7576; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 277, h.nr: 1647.

1600 İbn Mâce'deki bu lafız, harfî tercüme olarak **“yalancı şahidin ayağı asla kıpırdamaz...”** manasına gelmektedir. (Çeviren)

1601 İbn Mâce, *Ahkâm* 32; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 109, h.nr: 7042. Hâkim bu rivayetin isnadının sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona bu hususta muvafakat etmiştir. Ayrıca Münzirî de Hâkim ve Zehebî'nin bu değerlendirmelerini onaylamıştır. (Bk. *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 156, h.nr: 3474) Keza Suyûtî de bu rivayetin sahih olduğuna dair işarette bulunmuştur. (Bk. *San'ânî, Tenvîr*, IX, 118, h.nr: 7364) Ancak İbn Mâce'nin *Zevâid*'i hakkında çalışma yapan Bûsîrî, bu isnadın zayıf olduğunu; zira isnaddaki Muhammed b. el-Fürât el-Kûfî'nin ittifakla zayıf biri sayıldığını hatta Ahmed b. Hanbel tarafından yalancı biri olarak kabul edildiğini belirtmektedir. (Bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, III, 55, h.nr: 838; Ukaylî, *ed-Duaîf*, IV, 123, ravi nr: 1681; İbn Ebî Hâtim, *İlel*, IV, 283, h.nr: 1426) Ayrıca Hâkim'in sahih değerlendirmesine muvafakat eden Zehebî de söz konusu Muhammed b. el-

٣١٦٥- لَا تُصَاحِبْ إِلَّا مُؤْمِنًا، وَلَا يَأْكُلْ طَعَامَكَ إِلَّا تَقِيًّا.

3165- Sadece mü'mini dost edinesin ve yemeğini de yalnızca takva sahibi kimseler yesin.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Hibbân ve Hâkim'in Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁰²

٣١٦٦- لَا تُشَدِّدُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ فَيَشَدَّدَ عَلَيْكُمْ، فَإِنْ قَوْمًا شَدَّدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ فَشَدَّدَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ، فِتْلِكَ بَقَايَاهُمْ فِي الصَّوَامِعِ وَالْدِيَارِ {وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ}.

3166- Kendi kendinizi zora sokmayın, yoksa Allah da sizin işinizi zorlaştırır. Zira bir topluluk böyle kendi kendilerini zora soktular da Allah onların işlerini zorlaştırdı. İşte kalıntıları, manastırlarda ve ki-

Fürât'ın biyografisini aktarırken, onun hakkında Buhârî'nin "münkerü'l-hadîs;" Nesâî'nin ise "metrûk" dediklerini nakleder. Hatta Ebû Davûd'dan aktardığı bir değerlendirmeye göre bu zat, Muhârib b. Disâr'dan uydurma hadisler rivayet eden biridir. (Bk. Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, IV, 3, ravi nr: 8047. Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 275, h.nr: 1268-1270) İbn Mâce ve Hâkim'de geçen bu rivayet de Muhammed b. el-Fürât'ın Muhârib b. Disâr kanalıyla İbn Ömer'den naklettiği bir rivayettir. Bu durumda Zehebî'nin Hâkim'e muvafakat ettiği görüşü tartışmalı hâle gelmektedir. Şu kadar var ki isnadında Muhammed b. el-Fürât'ın yer almadığı ve Hasen b. Ziyâd el-Lü'lü > İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe > Muhârib b. Disâr > İbn Ömer kanalıyla gelen bir tarik daha vardır. (Bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XII, 338, h.nr: 3602) Ancak bu rivayetin isnadında geçen ve Ebû Hanîfe'nin talebesi olan Hasen b. Ziyâd'ın zayıf, metrûk hatta yalancı sayılacak kadar ağır tenkitlere tâbi tutulduğunu da göz önünde bulundurmak gerekir. (Bk. Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, I, 491, ravi nr: 1849) Sonuç olarak Hâkim ve Suyûtî'nin, ilgili rivayetin isnadının *sahih* olduğuna dair değerlendirmelerinin tenkit ve tartışmaya açık olduğunu belirtmek gerekir. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1602 Ebû Dâvûd, Edeb 19; Tirmizî, Zühd 55; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 437, h.nr: 11337; İbn Hibbân, *Sahih*, II, 314, h.nr: 554; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 143, h.nr: 7169. Tirmizî bu rivayet hakkında hasen hükmünü verirken, Hâkim isnadını *sahih* saymakta, Zehebî de ona muvafakat etmektedir. (Çeviren)

liselerde hâlâ duruyor: “Ruhbanlığa gelince; biz onlara bunu emretmedik, onlar kendileri icat ettiler...”¹⁶⁰³

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Enes'ten rivayet etmektedir.¹⁶⁰⁴

٣١٦٧- لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ سَيِّئُ الْمَلَكَةِ.

3167- Kölesine kötü davranan efendi cennete giremez.

Nesâî ve İbn Mâce'nin Ebû Bekir *radiyallahu anh'* dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁰⁵

٣١٦٨- لَا تَعْلَمُوا الْعِلْمَ لِتَبَاهُوا بِهِ الْعُلَمَاءُ، أَوْ لِتَمَارُوا بِهِ الشُّفَهَاءُ، أَوْ لِتَضْرِبُوا وَجُوهَ النَّاسِ إِلَيْكُمْ، فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَهُوَ فِي النَّارِ.

3168- Âlimlere karşı övünmek, kıt akıllı cahillerle tartışmak ve insanların dikkatlerini üzerinize çekip teveccühlerini kazanmak maksadıyla ilim talep etmeyin. Kim böyle yaparsa cehennem ateşindedir.

İbn Mâce'nin Huzeyfe'den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶⁰⁶

٣١٦٩- لَا يُورَدَنَّ مُفْرَضٌ عَلَى مُصِحِّحٍ.

3169- Hasta develerin sahibi, develerini, sağlıklı develerin yanına getirmesin.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁰⁷

1603 Hadîd 57/27.

1604 Ebû Dâvûd, Edeb 51; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VI, 365, h.nr: 3694. Hadisin ravilerinin güvenilir kimseler olduklarına dair bilgi için bk. Heysemî, *Mecma'*, VI, 256, h.nr: 10546. Bu hadis daha önce 1540 no'lu rivayet olarak da geçmişti. (Çeviren)

1605 Araştırmamıza rağmen Nesâî'nin eserlerinde tespit edemediğimiz bu rivayet şu kaynaklarda yer almaktadır: Tirmizî, *Birr* 29, 41; İbn Mâce, Edeb 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 209, h.nr: 32. Bu hadis hakkındaki değerlendirme, daha önce ziyade lafızla geçen 3115 no'lu rivayette zikredilmişti. (Çeviren)

1606 İbn Mâce, *Sünnet* 23. Bu ve benzer manadaki rivayetlerin değerlendirmesi, daha önce geçen 2528 no'lu hadisin tahrir ve izahında yapılmıştı. (Çeviren)

1607 Buhârî, *Tıb* 52; Müslim, *Selâm* 104; Ebû Dâvûd, *Tıb* 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*,

٣١٧٠- يَا خَيْلَ اللَّهِ اِزْكَبِي.

3170- Ey Allah'ın süvarileri! Binin atlarınıza!

Ebu's-Şeyh'in *en-Nâsih ve'l-mensûh*'ta rivayet ettiğine göre, Abdülkerîm şöyle der: Saîd b. Cübeyr bana Müslümanların can ve mal güvenliğini tehdit eden (muharip) eşkıyanın kıssasını¹⁶⁰⁸ "Bir grup insan Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek 'Sana İslâm üzere biat ediyoruz' dediler" diye başlayarak anlattı. Zikrettiği kıssada şu ifadeler de geçiyordu: "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* insanlara '**Ey Allah'ın süvarileri! Binin atlarınıza!**' diye seslenilmesini emretti. Bunun üzerine bütün süvariler, birbirlerini beklemeksizin atlarına bindiler."¹⁶⁰⁹

Askerî'nin Enes'ten naklettiği bir hadiste de şu lafız yer alır: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in **çağrıcısı 'Ey Allah'ın süvarileri! Binin atlarınıza!'** diye seslendi." Yine Askerî'nin Enes'ten aktardığı bir rivayet de şöyledir: "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* Hârise b. en-Nu'mân'a '**Nasıl sabahladın?**' diye sordu" şeklinde başlayan hadisin devamında Hârise "Ey Allah'ın Peygamberi! Şehitlik mertebesi için bana dua ediverin" diyerek dua talebinde bulunur. Allah Rasûlü de onun için dua eder. Daha sonrasını ravi şöyle anlatır: "Bir gün süvarilere hitaben 'Ey Allah'ın süvarileri! Binin atlarınıza!' diye seslenildi. Bunun üzerine atına ilk binen ve ilk şehit olan süvari Hârise oldu."

Öte yandan İbn Âiz'in *el-Meğâzî*'sinde geçtiğine göre, Katâde şunu söyler: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, o gün -yani Hendek savaşının ardından Kureyzaoğullarına baskın düzenlendiği gün- '**Ey Allah'ın süvarileri! Binin atlarınıza!**' diye seslenmesi için bir çağrıcı gönderdi." Süheylî de *er-Ravdu'l-ünuf* isimli eserinde Huneyn savaşını anlatırken bu lafzı *Sahîh-i Müslim*'e nispet etmektedir ki buna bakıp araştırmak gerekir.¹⁶¹⁰

XV, 149, h.nr: 9263. "**Bizatihi bulaşıcılık yoktur**" hadisi ile bu hadis arasında ilk bakışta görülen çelişkinin nasıl giderileceği meselesi daha önce 77 no'lu hadiste ayrıntısıyla ele alınmıştı. (Çeviren)

1608 Bu kıssa için bk. Buhârî, Hudûd 16; Müslim, Kasâme 9. Ancak bu rivayetlerde ilgili ifade yer almamaktadır. (Çeviren)

1609 Zeylâî bu rivayetin Hâzîmî'nin *en-Nâsih ve'l-mensûh* adlı eserinde nakledildiğini belirtir. (Bk. Zeylâî, *Tahrîcu ehâdîsi'l-Keşşâf*, II, 274, h.nr: 714) -Çeviren-

1610 Bk. Süheylî, *er-Ravdu'l-ünuf*, VII, 275. Ancak Süheylî'nin bu iddiası bir yanılgıdır.

Evet, İbn İshak'ta ve onun tarikiyle Beyhakî'nin *Delâil*'inde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, Lihyânoğulları gazvesinden döndüğünden söz edildikten sonra Fezâreoğullarının, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sağmal develerine saldırı düzenledikleri zikredilmekte ve bunun üzerine Allah Rasûlü'nün Medine'de **“Ey Allah'ın süvarileri! Binin atlarınıza”** diye seslendiği belirtilmektedir.¹⁶¹¹

Söz konusu lafız Ali ve Halid b. el-Velîd'den de rivayet edilmektedir. Nitekim Hâkim'in *Müstedrek*'inde Üveys kıssasına dair Üseyr b. Câbir'den nakledilen bir rivayette ilgili kıssanın sonunda Üseyr “Ali ‘Ey Allah'ın süvarileri! Binin atlarınıza’ diye seslendi” demektedir.¹⁶¹² Keza Vâkıdî'nin *er-Ridde* adlı eserinde Mahmûd b. Lebîd'den nakledildiğine göre, Hâlid b. el-Velîd, Yemâme savaşında adamlarına “Ey Allah'ın süvarileri! Binin atlarınıza” diye seslenmiş, onlar da atlara binip Hanîfeoğullarına doğru harekete geçmişlerdi.

Öte yandan Ebû Dâvûd da *Sünen*'de “Savaşa Çıkılacağı Zaman ‘Ey Allah'ın Süvarileri! Binin Atlarınıza’ Diye Seslenilmesi Babı” şeklinde bir başlık kullanmış ve bu başlık altında Semüre b. Cündüb'ün “Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bizim süvarilerimizi ‘Allah'ın süvarileri’ diye isimlendirdi” hadisini nakletmiştir.¹⁶¹³

Askerî de İbn Nüfey‘ el-Hârisî'den, onun da kendi kavminden bir hoca veya hocalar kanalıyla Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in **“Her şeyde teennî ile hareket etmek (acelesiz iş görmek, ağır davranmak) hayırlıdır. Ancak şu üç şey müstesna: Birincisi Allah'ın süvarilerine savaşa/baskına hazırlanmaları için seslendirildiğinde bir an önce hazırlanıp öne atılanların ilki siz olun...”**¹⁶¹⁴ lafzıyla başlayan hadisini zikretmiştir. Askerî

Sahîh-i Müslim'de böyle bir lafız geçmemektedir. (Çeviren)

1611 Beyhakî, *Delâil*, IV, 186-187. Ancak Beyhakî'deki bu rivayet mürseldir. (Çeviren)

1612 Hâkim, *Müstedrek*, II, 396-397, h.nr: 3386. Ancak *Müstedrek*'in basılı nüshasında Ali *radıyallahu anh*'ın bızatihi kendisinin değil, çağrıcısının böyle seslendiğine dair bir ifade geçmektedir. (Çeviren)

1613 Ebû Dâvûd, *Cihâd* 52. Ancak isnadındaki Hubeyb b. Süleyman isimli şahsın *meçhul* biri olduğu belirtilmiştir. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 649, ravi nr: 2490; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 192, ravi nr: 1700) -Çeviren-

1614 Irâkî'nin beyanına göre bu rivayet mürseldir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 449, h.nr: 2) Ayrıca buradaki İbn Nüfey el-Hârisî *meçhul* biridir. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*,

ayrıca şu açıklamayı yapmaktadır: Buradaki “Ey Allah’ın süvarileri! Binin atlarınıza” ifadesi, mecazen ve geniş anlamıyla kullanılmıştır. Aslında burada “Ey Allah’ın atlarının süvarileri! Binin atlarınıza” denilmek istenmiş; ancak kendilerine seslenilen muhatap kitle, kastedileni bildikleri için ibare kısaltılmıştır. *Vallahu a’lem*.¹⁶¹⁵

٣١٧١- يَا دَاوُدُ! أَنَا الرَّبُّ الْمَغْبُودُ، أَتَتَّقُمُ مِنَ الْأَنْبَاءِ بِمَا فَعَلَ الْجَدُّوُ.

3171- Ey Dâvûd! İbadete layık olan Rab benim. Dedelerin yaptıklarından dolayı torunlardan intikam alırım.

Bu, İsrailiyata dayalı kudsî hadislerden biridir. Dâvûd *aleyhisselâm*’ın Zebûr’una ait mezmurlardan biri olabilir. Zira birtakım notlarda (hâmiş) böyle geçmektedir. Ancak bu rivayetin ne sahîh ne de bâtıl olduğuna dair bir bilgim var. O sebeple sıhhat durumu araştırılıp incelenmelidir.

٣١٧٢- يَا سَارِيَةَ! الْجَبَلُ الْجَبَلُ.

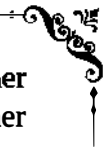
3172- Ey Sâriye! Dağa doğru yönel, dağa!

Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh* bunu bir Cuma günü hutbe verirken söylemiştir. Şöyle ki: Sâriye komutasında İran diyarındaki Nihâvend’e gönderdiği ordusunun, bir vadinin ortasında düşmanla karşı karşıya geldiği ve neredeyse bozguna uğrayacakları hissi Ömer *radiyallahu anh*’ın gönlüne doğmuştu. Yakınlarında da bir dağ olduğu için Ömer bunu hutbe verdiği esnada yüksek sesle dile getirmiş, Allah da bu uyarıyı Sâriye’nin kulağına ulaştırmıştır. Böylece ordu sırtını dağa vermiş ve düşmanla tek bir yönden savaşmış; bu sayede Allah onlara fethi nasip etmiştir. Nitekim Vâkıdî bu rivayeti, Üsâme b. Zeyd > İbn Eslem > Babası kanalıyla Ömer’den bu şekilde nakletmektedir. Ayrıca Seyf¹⁶¹⁶ bu rivayeti uzun bir şekilde Mâzinoğulları’ndan bir zat kanalıyla rivayet eder. Keza Beyhakî’nin *Delâil*’de; Lâlekâî’nin *Şerhu’s-Sünne*’de, İbnü’l-A‘râbî’nin

IV, 50, ravi nr: 8226) Keza bu zatın hoca veya hocaları da kim oldukları bilinmeyen meçhul kimselerdir. (Çeviren)

1615 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmelerin kaynağı için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 416-421, h.nr: 1343.

1616 Bu zat Seyf b. Ömer et-Temîmî isimli zattır. Hadiste zayıf biri olmakla birlikte tarih konusunda otorite sayılır. (Bk. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 262, ravi nr: 2724) -Çeviren-

de *Kerâmâtü'l-evliyâ'* da naklettiklerine göre, İbn Ömer şöyle der: Ömer bir ordu sevk edip başına da Sâriye isimli birini komutan tayin etti. Ömer bir gün hutbe verdiği sırada üç kere “Ey Sâriye! Dağa doğru yönel” diye seslenmeye başladı. Daha sonra ordunun elçisi geldi ve Ömer ona durumu sorunca elçi şöyle anlattı: Tam bozguna uğradığımız bir sırada üç defa “Ey Sâriye! Dağa doğru yönel” diye seslenen bir ses işittik. Biz de sırtımızı dağa verince Allah onları bozguna uğrattı. Bunun üzerine Ömer’e “Sen yüksek sesle şöyle şöyle diyordun” denildi. Harmele bu hadisi, İbn Vehb’in hadislerini topladığı eserinde rivayet etmektedir. Hadisin isnadı ise Hafız İbn Hacer’in de dediği gibi **hasendir**.¹⁶¹⁷

Öte yandan İbn Merdûye’nin İbn Ömer yoluyla naklettiğine göre, Ömer *radıyallahu anh* Cuma günü hutbe verdiği sırada bir anda hutbeyi kesip “Ey Sâriye! Dağa doğru yönel! Kuzuyu kurda emanet eden kimse zulmetmiş olur” dedi. İnsanlar da (şaşkın ve endişeli bir şekilde) birbirlerine bakmaya başladılar. Ali *radıyallahu anh* ise onlara “Emin olun Ömer bu söylediğinin makul bir izahını mutlaka yapacaktır” dedi. Nihayet Ömer *radıyallahu anh* hutbeyi bitirince ona durumu sordular. O da şöyle açıkladı: “Müşriklerin, kardeşlerimizi bozguna uğrattıkları; kardeşlerimizin de o sırada bir dağın yanından geçtikleri ve o dağa yönelir de tek bir yönden savaşılırsa muzaffer olacakları, ancak dağa yönelmeden geçip giderlerse helak olacakları hissi gönlüme doğmuştu. İşte bu sebeple sizin işittiğinizi söylediğiniz o sözler çıktı benden.” Bir ay sonra da zaferin müjdecisi olan ulak geldi ve sözü edilen gün Ömer’in sesini işittiklerinden bahsederek “Biz de sırtımızı dağa verdik, böylece Allah bize fethi nasip etti” dedi.¹⁶¹⁸

Zerkeşî de *Leâli*’de şöyle der: “Hafız Kutbuddîn el-Halebî, bu rivayetin tariklerini müstakil bir cüz hâlinde toplamış ve bu tarikin ravilerinin güvenilir olduklarını belirterek şöyle demiştir: Bu hadisi İbn Asâkir, İbn Mâkûlâ ve diğerleri de zikretmişlerdir. Ayrıca Sâriye’nin sahâbîliği vardır.”¹⁶¹⁹

1617 Rivayet hakkındaki bu değerlendirme için bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, X, 175; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 5. (Çeviren)

1618 Konunun başından buraya kadarki rivayet ve değerlendirmelerin kaynağı için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 421-424, h.nr: 1344. (Çeviren)

1619 Zerkeşî, *Leâli*, s. 166, h.nr: 7.

٣١٧٣- يَا شَيْخُ! إِنَّ أَرَدْتَ السَّلَامَةَ فَاطْلُبْهَا فِي سَلَامَةِ غَيْرِكَ مِنْكَ.

3173- Yâ şeyh! Eğer güven ve esenliği istiyorsan, öncelikle bunu, başkalarının sana karşı güven ve esenlik içinde olmalarında aramalısın.

İbnü's-Sem'ânî'nin *ez-Zeyl*'de rivayet ettiğine göre, Ebû İshâk eş-Şîrâzî şöyle demiştir: Rüyâda Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'i gördüm ve ona kendisinden işittiğim ve rivayet ettiğim bir hadisi sorunca bana şöyle buyurdu: **“Yâ şeyh! Eğer güven ve esenliği istiyorsan...”** Şîrâzî bu rüyasına sevinir ve “Rasûlullah bana ‘şeyh (büyük âlim, üstat, otorite)’ diye hitap etti” derdi.¹⁶²⁰

Menûfî şöyle der: “Bu türden bir şeyi, onunla amel etmek maksadıyla Allah Rasûlü’nden rivayet etmenin reddedilecek bir tarafı yoktur. Çünkü bu meselede, mezhep âlimlerimizin hasâis¹⁶²¹ konusunda zikrettikleri tarzda bir ihtilaf söz konusu değildir.” Buna karşılık Nevevî de *Şerh-i Müslim*’de şöyle demiştir: “Şeriatte kesin karara bağlanmış sabit bir hüküm, uyuyan birinin göreceği rüyaya ihtiyaç duymaz. Zira bu, salt rüya ile belirlenmiş bir hüküm değildir. Aksine şeriatte kesin karara bağlanmış esaslarla sabit olmuş bir hükümdür. Buna göre şeriatın öngördüğü doğrultuda bir teşvik (nedb) yahut bir maslahatın teminine ilişkin bir yönlendirmeyi yahut şeriatte zaten nehyedilmiş bir şeyin yasaklanmasını içeren bir rüyaya göre amel etmenin müstehap olduğu konusunda hiçbir ihtilaf yoktur.”¹⁶²²

1620 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 424-425, h.nr: 1345. Gazzî bu noktada Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin Şâfiî fukahası tarafından “şeyh” olarak bilindiğini ve “şeyh” denildiği zaman Şîrâzî'yi kastettiklerini belirtmektedir. (Bk. Gazzî, *İtkân*, II, 723, h.nr: 2398) Buna göre buradaki *şeyh* kelimesi, fıkıh ilminde “büyük âlim, üstat ve otorite” anlamında kullanılmış olmaktadır. (Çeviren)

1621 Hasâis: “Bir şeye veya bir kimseye sadece onda bulunan bir özellik ile üstünlük nisbet etmek” anlamındaki hass masdarından isim olan hâsiyyetin çoğulu sayılan hasâis Allah'ın sadece Hz. Peygamber'e lütfettiği özellikleri ifade eder. (Geniş bilgi için bk. Erdinç Ahatlı, “Hasâisü'n-Nebî,” *DîA*, XVI, 277-281) -Çeviren-

1622 Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, I, 115. Aclûnî, Nevevî'nin görüşünü harfiyyen değil, mana olarak nakletmektedir. (Çeviren)

٣١٧٤- يَذْهَبُ الصَّالِحُونَ الْأَوَّلُ فَالْأَوَّلُ، وَتَبَقَى حُفَالَةً كَحُفَالَةِ الثَّنَمْرِ - وَفِي رَوَايَةٍ: حُفَالَةً كَحُفَالَةِ الشُّعَيْرِ أَوْ الثَّنَمْرِ - لَا يَبَالِي اللَّهُ تَعَالَى بِهِمْ بَالَةً.

3174- Salihler (iyi insanlar) birbirini ardınca gider; geriye hurma kırıntısı gibi -bir rivayete göre de: arpa veya hurma kırıntıları gibi-kırıntı ve çerçöpler kalır ki Allah Teâlâ da onlara hiçbir değer vermez.

Ahmed b. Hanbel ve Buhârî'nin Mirdâs el-Eslemî'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶²³ Metinde geçen “حُفَالَةً/hüfâle” kelimesi, “حُسَالَةً/hüsâle” şeklinde de okunabilmektedir.¹⁶²⁴ Bu iki okuyuşun her biri ayrı bir rivayettir.

٣١٧٥- يَا مَالِكُ يَوْمَ الدِّينِ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ.

3175- Ey din (ceza ve mükâfât) gününün mâliki! Yalnızca sana ibadet eder ve yalnızca senden yardım dileriz.

Beğavî'nin rivayetine göre Ebû Talha “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in düşmanla karşılaştığında şöyle dediğini işittim...” diyerek bu sözü zikretmektedir.¹⁶²⁵ Sıradan halkın çoğunluğu ise bu cümleyi, imamın Fâtîha’daki “*‘iyyâke na‘bûdü ve ‘iyyâke nesteîn*” kısmını okuduğu sırada söylerler. Ancak bu cümlelerin böyle bir yerde söyleneceğine dair bir aslı yoktur.

Öte yandan Ebû Nuaym’ın rivayetine göre Süfyân b. Uyeyne şöyle der: Ömer *radiyallahu anh*, düşmanla karşılaştığı vakit “*mâliki yevmi’d-*

1623 Buhârî, Meğâzî 37; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 265, h.nr: 17729, 17730; İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 265, h.nr: 6852.

1624 Her iki kelime de “kırıntı, artık, çerçöp, süprüntü ve tortu” gibi anlamlara gelmektedir. (Çeviren)

1625 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-‘evsat*, VIII, 123, h.nr: 8163; İbnü’s-Sünnî, *Amelü’l-yevm ve’l-leyle*, s. 297, h.nr: 334. Heysemî bu rivayetin isnadındaki Abdüsselâm b. Hâşim’in zayıf biri olduğunu belirtmektedir. Ayrıca isnaddaki bir diğer ravi Hanbel b. Abdullah da meçhul biridir. (Bk. Heysemî, *Mecma‘*, V, 328, h.nr: 9680; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, III, 304, ravi nr: 1356; Zehebî, *Mîzânü’l-i’tidâl*, I, 619, ravi nr: 2366. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, XI, 179, h.nr: 5105) -Çeviren-

dîn” âyetini sürekli tekrar eder ve şöyle derdi: “Ey din gününün mâliki! Senin zikrin, samimi insanların gönlüne ne kadar tatlı geliyor!”¹⁶²⁶

۳۱۷۶- يَا عَلِيّ! تَحْتَمُّ بِالْعَقِيقِ الْأَخْمَرِ، فَإِنَّهُ مِنْ جَبَلِ أَفَرٍّ لِّلَّهِ بِالْوَحْدَانِيَّةِ وَلِيّ بِالثَّبُوتِ وَلَكَ بِالْوَصِيَّةِ وَالْأَوْلَادِكَ بِالْإِمَامَةِ وَلِلْمُحِبِّكَ بِالْجَنَّةِ.

3176- Ey Ali! Kırmızı akîkten yüzük edin. Çünkü o, Allah’ın varlığını ve birliğini (vahdâniyetini), benim peygamberliğimi, senin vasî oluşunu,¹⁶²⁷ evladının imametini ve seni sevenlerin cennete gireceklerini tasdik eden bir dağdan elde edilmiştir.

İbn Hacer el-Heytemî, Celaledîn es-Suyûtî’den naklen bu rivayetin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e iftira edilmiş bir yalan olduğunu söylemektedir.¹⁶²⁸

۳۱۷۷- يَا عَلِيّ! أَمَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَثَرَلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي.

3177- Ey Ali! Sen, benim yanımda Harun’un Musa’nın yanındaki konumu gibi bir konumda olmaya razı değil misin? Şu kadar var ki benden sonra peygamber yoktur.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce’nin Sa’d b. Ebî Vakkâs’tan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶²⁹

۳۱۷۸- يَا عَلِيّ! ثَلَاثٌ لَا تُؤَخَّرُهَا: الصَّلَاةُ إِذَا آتَتْ، وَالْجَنَازَةُ إِذَا حَضَرَتْ، وَالْأَيِّمُ إِذَا وَجَدَتْ لَهَا كُفْتًا.

3178- Ey Ali! Üç şeyi geciktirme: Vakti gelen namazı, defnedilmeye hazır cenazeyi ve dengini bulduğun bekâr kızı/dul kadını evlendirmeyi.

1626 Araştırmalarımıza rağmen bu rivayetin kaynağını tespit edebilmiş değiliz. (Çeviren)

1627 Vasî: İmâmiyye ve İsmâiliyye Şîası’nda Hz. Peygamber’in daha hayatta iken yetkilerini ileriye dönük olarak kendisine devrettiğine inanılan kişi, vâris, temsilci. (Geniş bilgi için bk. Mustafa Öz, “Vasî,” *DİA*, XLII, 546-547) -Çeviren-

1628 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâvâ’l-hadîsiyye*, s. 124, soru nr: 157.

1629 Buhârî, Megâzî 80; Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 30; Tirmizî, Menâkıb 20; İbn Mâce, Mukaddime 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 160, h.nr: 1608.

Bu hadisi Ebû Nuaym ve Tirmizî'nin yanı sıra Askerî *el-Emsâl*'de, ayrıca Hâkim, Buhârî ve Müslim (*Şeyhân*) Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet etmektedirler ve Tirmizî "Garib ve munkatıdır" demektedir.¹⁶³⁰

۳۱۷۹- يَا عَلِيَّ! أَلَا أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ: إِذَا وَقَعْتَ فِي وَرْطَةٍ فَقُلْ: "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ" فَإِنَّ اللَّهَ يَضْرِبُ بِهَا مَا يَشَاءُ مِنْ أَنْوَاعِ الْعَذَابِ.

3179- Ey Ali! Sana birtakım kelimeler öğreteyim: Zor ve kritik bir durumda kaldığın vakit: "Bismillahirrahmânirrahîm. Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm" dersin, bu sayede Allah azap çeşitlerinden dilediğini defeder.

Deylemî'nin Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶³¹

1630 Burada tahrice Aclûnî'nin, Hâkim'den sonra Buhârî ve Müslim olarak bilinen "Şeyhân"ı zikretmesi, bir yazım hatası değilse, yanlış olmalıdır. Zira ilgili hadis Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde geçmemekte; Sadece Buhârî'nin *et-Târihu'l-kebîr*'inde (bk. I, 177, h.nr: 438) yer almaktadır. Hadisin yer aldığı diğer kaynaklar ise şöyledir: Tirmizî, Cenâiz 73; İbn Mâce, Cenâiz 18 (Rivayetin cenaze ilgili ilgili kısmı); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 197, h.nr: 828; Hâkim, *Müstedrek*, II, 176, h.nr: 2686; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 214, h.nr: 13757. Tirmizî rivayet hakkında "Bu, garib bir hadistir. İsnadının da muttasıl olduğu kanaatinde değilim" demektedir. Hâkim ise hadis hakkında "Garib ve sahih bir hadistir" demekte; Zehebî de ona bu konuda muvafakat etmektedir. Irâkî de hadisin isnadının *hasen* olduğunu ifade eder. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 449, h.nr: 2) Öte yandan Aclûnî 944 no'lu hadisin tahrir ve değerlendirmesinde, Sehâvî'den naklen bu hadisin isnadının *hasen* olduğunu belirtmiş; Suyûtî de *sahih* olduğuna dair işarete bulunmuştur. (Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 224; San'ânî, *Tenvîr*, V, 186, h.nr: 3465) -Çeviren-

1631 Taberânî, *Duâ*, s. 546, h.nr: 1961; İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, s. 298; Deylemî, *Firdevs*, V, 324, h.nr: 8323. Rivayetin isnadındaki Amr b. Şimr, *münkerü'l-hadîs*, *metrûk* hatta *yalancı*, sahâbeye hakaretler eden bir Râfizî ve güvenilir ravilerden *uydurma* hadisler rivayet eden biri olarak ağır tenkitlere tâbi tutulmuştur. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 268, ravi nr: 6384; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, IV, 366, ravi nr: 1075) Bu itibarla Elbânî de hadisin *uydurma* olduğunu öne sürmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VI, 247, h. 2721) -Çeviren-

٣١٨٠- يَا عَلِيّ! لَا تُتَّبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ، فَإِنَّ لَكَ الْأُولَى، وَلَيْسَتْ لَكَ الْآخَرَى.

3180- Ey Ali! Peş peşe iki defa (harama) bakma! Zira ilki senin (için bağışlanmış) olsa da ikincisi senin (için bağışlanmış) değildir.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Büreyde'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶³²

٣١٨١- يَا عَلِيّ! لَا يُحِبُّكَ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَلَا يَبْغِضُكَ إِلَّا مُنَافِقٌ... الْحَدِيثُ.

3181- Ey Ali! Seni ancak mü'min olan sever ve sana sadece münafık olan kin ve nefret duyar...

Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶³³

٣١٨٢- يَا عَلِيّ! لَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يُجَنَّبَ فِي هَذَا الْمَسْجِدِ غَيْرِي وَغَيْرِكَ.

3182- Ey Ali! Benden ve senden başkasının cünüp olarak bu mes-cidi yol edinip geçmesi helâl değildir.

Tirmizî bu hadisi Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla rivayet etmektedir.¹⁶³⁴

1632 Ebû Dâvûd, Nikâh 43; Tirmizî, Edeb 28; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 74, h.nr: 22974; Dârimî, Rikâk 3; Hâkim, *Müstedrek*, II, 212, h.nr: 2788. Hâkim bu hadisin Müslim'in şartuna göre sahih olduğunu belirtmekte; Zehebî de ona bu hususta muvafakat etmektedir. (Çeviren)

1633 Müslim, İmân 131; Tirmizî, Menâkıb 20; İbn Mâce, Mukaddime 11; Nesâî, İmân 19; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 136, h.nr: 731.

1634 *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında burada "Tirmizî" diye kaydettiğimiz isim "Zührî" olarak kayıtlıdır. Ancak kanaatimizce bu bir yazım yanlışlığıdır. Zira rivayetin isnadında Zührî adında bir ravi yer almamaktadır. Ayrıca Aclûnî, kitap boyunca ismi nadiren geçen bu tarzda kişilerin genellikle eserlerinin isimlerini de zikretmektedir. Burada böyle bir şey ihtiyac hissetmemesi Tirmizî'yi kastettiğini göstermektedir. Nitekim rivayet de Tirmizî başta olmak üzere şu kaynaklarda geçmektedir: Tirmizî, Menâkıb 20; Bezzâr, *Müsned*, IV, 36, h.nr: 1197; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 104, h.nr: 13403. Tirmizî bu rivayet hakkında *hasen* demektedir. Ancak bizatihi Tirmizî, Buhârî'nin, bu hadisi kendisinden işitince garip karşıladığını ifade eder. Ayrıca isnadındaki Sâlim b. Ebî Hafsa ve Atiyye el-Avfî'nin zayıf raviler olmaları sebebiyle hadisin uydurma olmamakla birlikte, *hasen* de olamayacağı; zayıf

۳۱۸۳- يَا عَلِيّ! لَا تُقَعِّ إِقْعَاءَ الْكَلْبِ.

3183- Ey Ali! Köpeğin oturuşu gibi oturma.

İbn Mâce'nin Ali *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶³⁵

۳۱۸۴- يَا عَلِيّ! سَلِ اللَّهَ الْهُدَى وَالسَّادَ، وَادْكُرْ بِالْهُدَى هِدَايَتِكَ الطَّرِيقَ،
وَبِالسَّادِ تَنْبِيْدِكَ السَّهْمَ.

3184- Ey Ali! Allah'tan hidayet ve doğruluk dile. Burada hidayet isterken, (birilerine) yol tarif edip gösterdiğin o hâlini zihninde canlandır. Doğruluğu dilerken de düzgün bir ok yapmaya çalıştığın o vaziyetini hayal et.

Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve Hâkim'in Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶³⁶

۳۱۸۵- يَا صَفْرَاءُ يَا بَيْضَاءُ غَيْرِي غَيْرِي.

3185- Ey sarı (altın), ey beyaz (gümüş)! Benden başkasını aldat.

kategorisinde sayılması gerektiği söylenmiştir. Ancak rivayet zayıf sayılmasına rağmen, bu konuda başka sahâbîler kanalıyla gelen benzer muhtevadaki rivayetlerle takviye olduğu için *hasen* seviyesine yükselmiş olabileceği; Tirmizî'nin de bu mülahazayla hadisi *hasen* kabul ettiği ihtimalinden de söz edilmektedir. (Ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Mulakkın, *el-Bedrü'l-münîr*, VII, 463-465, h.nr: 27; İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, III, 285, h.nr: 1557; Suyûtî, *Leâli*, I, 322-324) Allah Rasûlü ile Hz. Ali'nin cünûp hâldeyken bile Mescid-i Nebevî'nin içinden geçebilme imtiyazlarının sebebi ise her ikisinin ev/oda kapılarının Mescid'e açılması olarak izah edilmektedir. (Bk. Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, X, 159-160) Dolayısıyla orayı her hâlükârda kullanma zorunluluğu vardı. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

1635 İbn Mâce, İkâmet 22. Hadis, isnadında zayıf raviler bulunmasına rağmen, benzer manada farklı sahâbîler kanalıyla gelen rivayetlerle takviye edilebilmekte ve *hasen* kategorisine yükselebilmektedir. (Benzer manadaki farklı rivayetler ve köpek oturuşunun mahiyetine dair açıklamalar için bk. Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, II, 92-93, h.nr: 94; İbn Hacer, *Dirâye*, I, 184, h.nr: 234. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

1636 Müslim, Zikir 78; Nesâî, Zînet 52; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 345, h.nr: 1124; Tayâlisî, *Müsned*, I, 136, h.nr: 156; Bezzâr, *Müsned*, II, 119, h.nr: 475; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 298, h.nr: 7700.

Ali *radiyallahu anh*'ın sözlerindendir. Nitekim Ahmed b. Hanbel ve diğer imamlar, Ali'nin menkıbeleri arasında şunu rivayet ederler: İbnü'n-Nebbâh, Ali *radiyallahu anh*'ın yanına gelerek “Ey mü'minlerin emiri! Beytül mâl (devlet hazinesi) sarı ve beyazla dolup taşı!” deyince Ali “Al-lahu ekber!” diye tekbir getirdi ve İbnü'n-Nebbâh'a yaslanarak hazinenin başına kadar geldi ve durdu. Ardından da insanlara bir duyuru yapılmasını emretti ve Müslümanların beytül mâlinde ne varsa hepsini onlara dağıtırken “Ey sarı, ey beyaz! Benden başkasını aldat. İşte şu (هـ), işte bu (هـ)” diyordu. Nihayet tek bir dinar ve dirhem bile kalmayınca, beytül mâlin zeminine su serpilmesini emretti ve orada iki rekât namaz kıldı.¹⁶³⁷ Bu rivayetin yine Ahmed b. Hanbel'de yer alan ve Ebû Salih es-Semmân'dan gelen başka bir tariki daha vardır. Lafzı da şöyledir: Ali *radiyallahu anh*'ın, beytül mâle girip orada bir şeyler görünce şöyle dediğine şahit oldum: “İnsanların buna ihtiyacı varken ben bunun hâlâ burada durduğunu görüyorum!” Daha sonra emretti ve orada bulunanlar paylaştırıldı. Ardından da beytül mâlin zemininin süpürülüp temizlenmesini ve su serpilmesini emretti. Daha sonra orada namaz kıldı veya kaylûle vakti orada uyudu.¹⁶³⁸ Başkaları da şu ziyadeyi yapmaktadır: Ali *radiyallahu anh* orada, kıyamet günü lehine şahitlikte bulunması için namaz kıldı.¹⁶³⁹

Metinde geçen “هـ/hâ ve هـ/hâ” lafızlarına gelince; Hattâbî bu hususta şunları söyler:¹⁶⁴⁰ Hadisçiler bu lafızları elif sakın kılmak suretiyle (“هـ/hâ” şeklinde) rivayet ederler. Doğrusu ise uzatılması ve sonunun fethalı (هَاء/hâe” şeklinde) okunmasıdır. Zira bu kelimenin aslı “هَآء/hâke” olup “kef” harfi hazfedilince onun yerine uzatma ve hemze getirilmiştir. Tekil için “هَاء/hâe,” ikil için “هَآؤْمَا/hâümâ,” çoğul için de “هَآؤْم/hâüm” kalıbı kullanılır.¹⁶⁴¹ Hattâbî dışındakiler ise “هـ/hâ” edatını tenbih “hâ”sı¹⁶⁴² olarak

1637 Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-sahâbe*, I, 531, h.nr: 884; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 80. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 426-427, h.nr: 1346.

1638 Muhibbüddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-nadira fî menâkıbî'l-aşere*, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, ts., III, 211.

1639 Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-sahâbe*, I, 533, h.nr: 886.

1640 Muhibbüddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-nadira*, III, 211. Hattâbî'nin kendi eserlerinde bu malumatı tespit edemedik. (Çeviren)

1641 Bu durumda “al” anlamına gelen bir emir fiil olur. Bu manaya göre Hz. Ali, dinar ve dirhemleri dağıtırken “al, al (hepsini dağıt)” demiş olmaktadır. (Çeviren).

1642 Tenbih hâ’sı “işte” anlamına gelen edattır. “ز/Zâ” gibi bir edatla birlikte

yorumlamakta, bu sebeple de elifinin sâkin okunabileceğini belirtmektedirler.

۳۱۸۶- يَا عَلِيَّ! اتَّخِذْ لَكَ نَعْلَيْنِ مِنْ حَدِيدٍ وَأَفْنِهُمَا فِي طَلَبِ الْعِلْمِ.

3186- Ey Ali! Kendine bir çift demir nalın/takunya edin ve bunları ilim talebinde tüket.

İbn Teymiyye bu rivayetin **uydurma** olduğunu söyler. Suyûtî de *Zeyl*'inde bu rivayete dair “Bu, İbn Teymiyye'nin dediği gibidir” demektedir.¹⁶⁴³

۳۱۸۷- يَا عَلِيَّ! اذْغُ بِصَحِيفَةٍ وَدَوَاةٍ، فَأَمْلَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَتَبَ عَلِيٌّ وَشَهِدَ جَبْرِيلُ ثُمَّ طَوَيْتِ الصَّحِيفَةُ.

3187- Allah Rasûlü “Ey Ali! Bana bir kağıt ve divit getir” buyurdu. Daha sonra Rasûlullah imlâ etti, Ali yazdı, Cebrail de buna şahit oldu. Ardından o kağıt dürülüp ortadan kaldırıldı.

Ravi dedi ki: “O yazıyı imlâ eden, yazan ve ona şahit olan dışında kim size o kağıtta yazılanları bildiğini söylerse, sakın ona inanmayın. Allah Rasûlü, vefatıyla neticelenen hastalığı esnasında bunu yapmıştır.” Sağânî'nin *ed-Dürrü'l-mültekat*'da da dediği gibi bu rivayet **uydurma**dır.¹⁶⁴⁴

kullanıldığında “işte bu” manasına gelir. Biz de çeviriye bu edatı ihtiva edecek biçimde ve metnin akışına uygun şekilde yaptık. Şu kadar var ki Aclûnî'nin metninde bu edat Hattâbî'nin sözünü ettiği uzatma ve hemze ile kaydedilmiş olmasına rağmen aslî kaynağı olan Sehâvî'nin *Makâsîd*'inde tenbih hâ'sı şeklinde kullanılmıştır. Biz ise çeviride Sehâvî'nin metnini esas aldık. (Çeviren)

1643 Bk. İbn Teymiyye, *Ehâdîsü'l-kussâs*, s. 80; a.mlf., *Mecmûu'l-fetâvâ*, XVIII, 382; Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 793, 798, h.nr: 1014; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, I, 284, h.nr: 118; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 392, h.nr: 613.

1644 Hadisin uydurma olduğuna dair ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 378; Suyûtî, *Leâli*, I, 330; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, I, 357, h.nr: 52; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 393, h.nr: 614. (Çeviren)

İlmî meseleleri delilleriyle derinlemesine inceleyip araştıran muhak-
kık âlimlerden bazıları da şöyle demişlerdir:¹⁶⁴⁵ “Yâ (ey)” edatıyla başla-
yan ve Ali *radıyallahu anh*’a yönelik öğüt ve tavsiyeleri içeren rivayetlerin
tamamı **uydurmadır**. Sadece Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in
şu hadisi müstesnadır: **“Ey Ali! Sen, benim yanımda Harun’un Musa’nın
yanındaki konumu gibi bir konumdasın. Şu kadar var ki benden sonra
peygamber yoktur.”**¹⁶⁴⁶

۳۱۸۸- يَا عَلِيَّ! إِنَّكَ لَسَيِّدُ الْمُسْلِمِينَ وَيَغُشُّوبُ الْمُؤْمِنِينَ.. الحديث.

**3188- Ey Ali! Kuşkusuz sen Müslümanların efendisi ve mü’minlerin
reisi ve emirisin (ya’sûb)...**

Deylemî’nin Ali *radıyallahu anh*’a ulaşan isnadıyla rivayet ettiği bir
hadistir.¹⁶⁴⁷

۳۱۸۹- يَا عَلِيَّ! سَيُؤَلَّدُ لَكَ وَلَدٌ وَقَدْ نَحَلْتُهُ اسْمِي وَكُنْيَتِي.

**3189- Ey Ali! Senin ileride bir evladın doğacak; ben ona ismimi ve
künyemi armağan ediyorum.**

Deylemî bu hadisi de Ali *radıyallahu anh*’dan rivayet etmektedir.¹⁶⁴⁸

1645 Bk. Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 393, h.nr: 614.

1646 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 459, h.nr: 27467; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VII, 431, h.nr: 8394; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XXIV, 147, h.nr: 389. Bizatihi “Ey Ali” lafzının yer aldığı bir kaynak olarak bu üç eseri zikrettik. Bunun dışında “Ey Ali” lafzıyla başlamadığı hâlde geri kalan kısmı aynı olan rivayetler için bk. Müslim, *Fezâilü’s-sahâbe* 30; Tirmizî, *Menâkıb* 20; İbn Mâce, *Mukaddime* 11. Ayrıca benzer manada bir rivayet de daha önce 3177 no’lu hadis olarak incelenmişti. (Çeviren)

1647 Deylemî, *Firdevs*, V, 315. Bu rivayetin uydurma ve düzmece bir nüsha sayılan Abdullah b. Ahmed b. Âmir’in, babası yoluyla Ali er-Rızâ’dan, onun da atalarından aktardığı nüshasında geçtiğine dair bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 579, h.nr: 704; Fettenî, *Tezkiratü’l-mevzûât*, s. 98. Ayrıca bu ve bu manadaki rivayetler daha önce 596 no’lu rivayette ayrıntısıyla incelenmişti.

1648 Deylemî, *Firdevs*, V, 318, h.nr: 8308; Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü’s-sahâbe*, II, 676, h.nr: 1155; Haûbel-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XIII, 63, h.nr: 3744; İbnü’l-Cevzî’nin değerlendirmesine göre bu rivayetin isnadında Hasen b. Bîşr adında *münkerü’l-hadîs* bir ravi vardır. Bu nedenle hadis sahih değildir. (Bk. *el-İlelü’l-mütenâhiye*,

٣١٩٠- يَا عَلِيّ! مُجِبُّكَ مُجِيبِي وَمُبْغِضُكَ مُبْغِضِي.

3190- Ey Ali! Seni seven beni sevmiş; sana kin ve nefret duyan, bana kin ve nefret duymuştur.

Taberânî'nin Selmân el-Fârisî kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶⁴⁹

٣١٩١- يَا عَلِيّ! إِذَا تَزَوَّدْتَ فَلَا تُنَسِّ البَصَلَ.

3191- Ey Ali! Azık hazırlayacağın zaman soğanı unutma.

Sehâvî *Makâsîd*'da; İbn Deyba' da *Temyîz*'de onun yaklaşımını esas olarak şöyle demişlerdir: Katıksız, düpedüz bir yalandır. Buna benzer bir rivayet de Deylemî'nin isnadsız bir şekilde Abdullah b. el-Hâris el-Ensârî'den merfu olarak rivayet ettiği şu hadistir: **“Size soğanı tavsiye edi-**

I, 245, h.nr: 396) Şu kadar var ki bu konuya dair farklı lafızlarla gelen muteber bir hadis vardır. Bu hadise göre Hz. Ali, Allah Rasûlü'ne “Ey Allah'ın Rasûlü! Senden sonra bir evladım olursa, ona senin adını ve künyeni verebilir miyim?” diye sorar. Hz. Peygamber de **“Evet, verebilirsin”** buyurur. Rivayetin devamında Hz. Ali'nin sözü olarak “Bu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bana tanıdığı bir ruhsattı” kaydı da geçer. (Bk. Ebû Dâvûd, Edeb 75; Tirmizî, Edeb 68; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 135, h.nr: 730; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 293, h.nr: 843; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 309, h.nr: 7737. Bu hadis hakkında Tirmizî, Hâkim ve Zehebî *sahih* değerlendirmesinde bulunmaktadırlar.) Bu hadise göre incelediğimiz rivayet, buradaki lafzı itibariyle farklılık arz etmektedir. Bu da hadis tekniği açısından *münker*, dolayısıyla *zayıf* kategorisinde yer almasını gerektirmektedir. (Bu konudaki ayrıntılı bir mütalaa için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, XI, 776-780, h.nr: 5451) -Çeviren-

1649 Bezzâr, *Müsned*, VI, 488, h.nr: 2521; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VI, 239, h.nr: 6097. Heysemî bu rivayetin isnadında geçen Abdülmelik b. Musa et-Tavîl'in İbn Hibbân tarafından güvenilir sayılmakla birlikte Ezdî tarafından *zayıf* kabul edildiğini belirtmektedir. Zehebî de bu zatın kim olduğunun bilinmediğini ve Ezdî'nin onun hakkında *münkerü'l-hadis* dediğini aktarır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, IX, 132, h.nr: 14754; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 665, ravi nr: 5256) Ancak bu manada **“Kim Ali'yi severse beni sevmiş olur; kim de ona kin ve nefret duyarsa bana karşı kin ve nefret duymuş olur”** lafzıyla gelen *sahih* hadisler de vardır. (Bk. Hâkim, *Müstedrek*, III, 141, h.nr: 4648) Bu ve buna benzer rivayetlerle ilgili bir mütalaa için bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, VI, 75-77. (Çeviren)

yorum. Zira o, spermi kaliteli hâle getirir ve doğacak çocuğun yüzünü güzelleştirir.”¹⁶⁵⁰

۳۱۹۲- يَا وَیْحَ مَنْ نَالَ الْغِنَى بَعْدَ فَاقَةٍ.

3192- Fakirlikten sonra zenginliğe kavuşana eyvahlar olsun!

Bir lafızda da “یا وَیْحَ/yâ veyh” ifadesi yerine (يَا وَيْلَ/yâ veyl (vay hâline)” ifadesi geçmektedir. Bu sebeple şair şöyle demiştir:

“Hayır ve iyiliği, öteden beri hayırsever olanlardan iste!

Henüz yakın zamanda hayatın tadına varmış bir kişiden isteme sakın!”

Sehâvî'nin *Makâsıd*'da söylediğinin aynısını İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'de söyler: “Bu bir hadis değildir, aksine sadece bir sözdür. Üstelik mutlak anlamda (kayıtsız ve istisnasız şekilde) anlaşılmamalıdır.”¹⁶⁵¹ Necmüddîn el-Gazzî de şöyle der: Dîneverî'nin *el-Mücâlese*'de ve Silefî'nin rivayetlerine göre, Süfyân es-Sevrî şöyle demiştir: “Allah Teâlâ, Musa *aleyhisselâm*'a şunu vahyetmiştir: Omuzlarına kadar ellerini bir ejderhanın ağzına sokman, onları, zamanında fakirlik çekmiş varlıklı birine doğru (bir şeyler talep etme niyetiyle) kaldırmandan çok daha hayırlıdır.”¹⁶⁵²

۳۱۹۳- يُؤْتَى بِالْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ اللَّهُ لَهُ: أَلَمْ أَجْعَلْ لَكَ سَمْعًا وَبَصَرًا وَمَالًا وَلَدًا، وَسَخَّرْتُ لَكَ الْأَنْعَامَ وَالْحَزْنَ، وَتَرَكْتُكَ تَرَأْسَ وَتَرْبِيعٍ فَكُنْتَ تَغْظُنُ أَنَّكَ مُلَاقِي يَوْمِكَ هَذَا؟ فَيَقُولُ: لَا، فَيَقُولُ لَهُ: الْيَوْمَ أَنْسَاكَ كَمَا نَسِيتَنِي.

3193- Kul kıyamet günü getirilir ve Allah ona “Ben sana kulak, göz, mal ve evlad lütfetmedim mi? Hayvanları ve ekinleri emrine vermedim mi? Ayrıca senin insanlara öncülük ve reislik yaparak ganimet mallarının dörtte birini almana (veya rahat ve zahmetsiz bir hayat sürmene) müsaade etmedim mi? Buna karşılık peki sen bugüne kavuşacağını hiç aklından geçirdin mi?” diye sorar. Kul “Hayır” cevabını

1650 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 427-428, h.nr: 1347; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 199. Ayrıca bk. Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 149; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 392, h.nr: 612.

1651 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 428-429, h.nr: 1348; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 199.

1652 Gazzî, *İtkân*, II, 725, h.nr: 2405.

verir. Bunun üzerine Allah şöyle buyurur: “İşte senin beni unuttuğun gibi ben de bugün seni unutacağım.”

Tirmizî'nin Ebû Hureyre ve Ebû Saîd el-Hudrî *radiyallahu anhümâ*'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶⁵³

٣١٩٤- يَتَّبِعُ الْمَيِّتَ ثَلَاثَةً أَهْلُهُ وَمَالُهُ وَعَمَلُهُ، فَيَزِجُ اثْنَانِ، وَيَبْقَى وَاحِدٌ، يَزِجُ أَهْلُهُ وَمَالُهُ، وَيَبْقَى عَمَلُهُ.

3194- Ölüyü (kabre kadar) üç şey takip eder: Ailesi, malı ve ameli. Bunların ikisi geri döner, biri kalır. Ailesi ve malı geri döner, ameli ise (onunla) kalır.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Müslim'in Enes'ten rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁵⁴

٣١٩٥- يَبْعَثُ كُلُّ عَبْدٍ عَلَى مَا مَاتَ عَلَيْهِ.

3195- Her kul öldüğü hâl üzere diriltilecektir.

Bu hadisi Müslim ve İbn Mâce, Câbir'den rivayet etmişlerdir.¹⁶⁵⁵

٣١٩٦- يَبْعَثُ النَّاسُ عَلَى نِيَّاتِهِمْ.

3196- İnsanlar niyetlerine göre diriltileceklerdir.

Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶⁵⁶

1653 Tirmizî, Kıyâmet 6. Tirmizî bu rivayetin sahih olduğunu belirtmektedir. Benzer lafızlarla aynı manada Ebû Hureyre'den gelen daha başka rivayetler için bk. Müslim, Zühd 16; Bezzâr, *Müsned*, XVI, 127, h.nr: 9212; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 499, h.nr: 4642. (Çeviren)

1654 Buhârî, Rikâk 42; Müslim, Zühd 5; Tirmizî, Zühd 46; Nesâî, Cenâiz 52; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 135, h.nr: 12080.

1655 Müslim, Cennet 83; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 413, h.nr: 14543; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 304, h.nr: 7313; Hâkim, *Müstedrek*, I, 490, II, 491, h.nr: 1259, 3688.

1656 İbn Mâce, Zühd 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 44, h.nr: 9090. Bu rivayetin isnadının *hasen* olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhib*, I, 25, h.nr: 17; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 921, h.nr: 3. (Çeviren)

٣١٩٧- يُخْشَرُ النَّاسُ عَلَى نِيَّاتِهِمْ.

3197- İnsanlar niyetlerine göre haşrolunacaklardır.

İbn Mâce ve Ziyâeddîn el-Makdisî'nin Câbir'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁵⁷

٣١٩٨- يَدُ عَدُوِّكَ إِذَا لَمْ تَقْدِرْ عَلَى قَطْعِهَا قَبْلِهَا.

3198- Düşmanın elini kesemiyorsan öp.¹⁶⁵⁸

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demektedir: Bu bir hadis değildir. Hatta *el-Mücâlese*'de Mansûr'un şöyle dediği nakledilmiştir: “Düşmanın sana elini uzatır da senin onu kesmeye gücün yetiyorsa ne âlâ! Aksi hâlde o eli öpmelisin.”¹⁶⁵⁹ Buna yakın manadaki bir söz de ileride gelecek olan “*Maymunun (altın devrini yaşadığı) kendi devlet ve krallığında onun keyfine göre raks edilir ve onun şiddetli baskı ve saldırısı altında ona secde edilip boyun eğilir*” sözüdür.¹⁶⁶⁰

٣١٩٩- أَلَيْدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ أَلَيْدِ الشُّفْلَى.

3199- Üstteki el, alttaki elden hayırlıdır.

Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Nesâî'nin İbn Ömer'den şu ziyade ile rivayet ettikleri bir hadistir: “*Üstteki el, veren; alttaki el ise dile-nip alan eldir.*”¹⁶⁶¹ Ayrıca Buhârî ve Müslim'in Hakîm b. Hizâm kanalıyla rivayet ettikleri hadisın şöyle bir ziyadesi vardır: “*Harcamaya, geçimini üstlendiklerinden başla.*”¹⁶⁶²

1657 İbn Mâce, Züh'd 26. Bu hadisın isnadı da *hasendir*. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 921, h.nr: 3) -Çeviren-

1658 Bu sözün Türkçe'deki tam karşılığı olan atasözü şudur: “Bükemediğin eli öp başına koy.” (Çeviren)

1659 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 199.

1660 Bk. 3207 no'lu rivayet. Bu manada daha önce 346 no'lu bir rivayet de geçmişti. (Çeviren)

1661 Buhârî, Zekât 18; Müslim, Zekât 94; Ebû Dâvûd, Zekât 28; Nesâî, Zekât 52; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 248, h.nr: 5344; Mâlik, *Muvattâ*, Sadaka 8.

1662 Buhârî, Zekât 18; Müslim, Zekât 95; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 343, h.nr: 15577; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 55, h.nr: 2335. Bu rivayet daha önce 466

٣٢٠٠- يَخْفُ الْمَوْقِفُ لِلْحِسَابِ عَلَى أُمَّتِي حَتَّى يَكُونَ أَخَفَ عَلَيْهِمْ مِنْ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ، وَتَخْفُ عَلَيْهِمُ النَّارُ حَتَّى تَكُونَ كَحَرِّ الْحَمَامِ.

3200- (Kıyamet günü) ümmetimin hesaba çekilmesi, onlara farz bir namazdan daha kolay olacak şekilde; cehennem ateşi de bir hamam sıcaklığı derecesinde olacak kadar hafifleyecektir.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demektedir: Bu hadisin ilk cümlesi Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ya'îlâ'nın *Müsned*'lerinde Ebû Sâid el-Hudrî'den merfu olarak şu lafızla geçmektedir: **“Canımı elinde tutan Allah’a yemin olsun ki, kıyamet günü, mü’minlere farz bir namazdan daha hafif gelecektir.”**¹⁶⁶³ Hadisin ikinci cümlesine gelince; Allah Teâlâ'nın mü'minleri hakiki anlamda öldürmesi hususu sabittir. Bu da söz konusu cümleyi destekleyici bir delildir.¹⁶⁶⁴

no'lu hadis olarak da geçmişti. (Çeviren)

1663 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 246, h.nr: 11717; Ebû Ya'îlâ, *Müsned*, II, 527, h.nr: 1390; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 329, h.nr: 7334. Bu hadis bir sonraki rivayette Aclûnî'nin de belirttiği gibi *hasen* sayılmaktadır. (Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 337, h.nr: 17347; Sehâvî, *Makâsîd*, V, 430-431, muhakkik Bâsüveydân'ın tahrir notları) -Çeviren-

1664 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 429-432, h.nr: 1349; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 199. Buradaki son iki cümlede Müslim, İmân 185'de geçen şu hadis kastedilmektedir: **“Cehennemliklere gelince; şüphesiz ki onlar cehennemde ne ölürlere ne de dirilirler. Lakin birtakım insanlar vardır ki, günahları sebebiyle (yahut) hataları sebebiyle kendilerine ateş isabet etmiş ve onları hakiki anlamda öldürmüştür. Nihayet yanıp kömür oldukları zaman (onlar hakkında) şefaate izin verilecek ve takım takım getirilerek cennet nehirlerine dağıtılacaklar. Sonra (cennetliklere) ‘Ey cennetlikler! Şunların üzerine su serpin’ denilecek, bu suretle sel kalıntısında ot biter gibi bitecekler.”** Sehâvî ve İbnü'd-Deyba'nın yaklaşımlarına göre bir mü'minin hakiki anlatmda öldürülmesi, kâfir gibi ağır bir azap görmeyeceği, dolayısıyla cehennem ateşinin ona bir hamam sıcaklığı gibi geleceğinin delili sayılmaktadır. Ancak hadiste bir mü'minin cehennemde yanıp kömür olmasından söz edilmesi, hamam sıcaklığının ise böyle bir sonuç doğurmaması, söz konusu benzetmenin biraz zorlama içerdiğini gösterir. Bu itibarla destekleyici bir delil olması tartışmaya açık bir husustur. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 431-432, muhakkik Bâsüveydân'ın tahrir notları) -Çeviren-

٣٢٠١- يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كَقَدْرِ مَا بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ.

3201- Mü'minler için kıyamet günü, öğle ile ikindi arasındaki süre kadardır.

İbnü'l-Gars bu hadisin **zayıf** olduğunu söyler. İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'de şöyle der: “(Oğul) Deylemî bu hadisi *Müsned*'inde Ebû Hureyre'den rivayet etmektedir. Ancak bunu destekleyici nitelikte farklı sahâbîler yoluyla gelen rivayetler de vardır.”¹⁶⁶⁵ Bu rivayetlerden biri de Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya'lâ, İbn Hibbân ve Beyhakî'nin hasen bir isnadla Ebû Saîd el-Hudrî'den naklettiği şu hadistir: *Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem*, elli bin yıl süren bir günün ne kadar da uzun bir gün olduğu hususu sorulduğunda şöyle buyurmuştur: **“Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, o gün, mü'mine, dünyada kıldığı farz bir namazdan daha hafif gelecektir.”**¹⁶⁶⁶

Öte yandan İbn Ebî Hâtim de bu hadisi mevkuf olarak şu lafızla rivayet eder: **“İnsanların Âlemlerin Rabbinin huzurunda durdukları o gün,”**¹⁶⁶⁷ elli bin sene süren günün yarısı kadardır. Şu kadar var ki tıpkı güneşin batmak üzere olduğu andan tam olarak battığı ana kadarki süre gibi o gün mü'minlere kolaylaştırılır.” Bu konuda Abdullah b. Amr ve diğer sahâbîlerden gelen rivayetler de vardır.

٣٢٠٢- يُؤْتَى بِالْوَالِي فَيُوقَفُ عَلَى الصُّرَاطِ فَيَهْزُ بِهِ حَتَّى يَزُولَ كُلُّ عَضْوٍ مِنْهُ عَنْ مَكَانِهِ، فَإِنْ كَانَ عَادِلًا مَضَى، وَإِنْ كَانَ جَائِرًا هَوَى فِيهِ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفًا.

3202- Devletin görevlendirdiği yetkili âmir/memur, (kıyamet günü) getirilip sırat köprüsünün üzerinde durdurulur ve her bir organı yerinden çıkacak şekilde sarsılır. Eğer adil biriyse yoluna devam eder. Yok eğer zalim biriyse, yetmiş yıl boyunca cehenneme yuvarlanır durur.

¹⁶⁶⁵ İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 202.

¹⁶⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 246, h.nr: 11717; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 527, h.nr: 1390; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 329, h.nr: 7334.

¹⁶⁶⁷ Mutaaffî'n 83/6.

Abd b. Humeyd ve İbn Menî'nin Bişr b. Âsım kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁶⁸

۳۲۰۳- يَوْمَ الْقَوْمِ أَقْرَأَهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ.

3203- Cemaate, Allah'ın Kitabı'nı en iyi bilen ve en iyi okuyan kimse imam olsun.

Ahmed b. Hanbel, Müslim ve diğerleri bu hadisi Ebû Mes'ûd'dan şu ziyade ile rivayet etmektedirler: *“Eğer Kur'ân bilgisinde eşit iseler, o zaman sünneti en iyi bilen; eğer sünnet bilgisinde de denk olurlarsa, bu durumda önce hicret etmiş olan; hicret etmekte de aynı iseler, yaşça en büyükleri imam olsun. Hâkim ve yetkili olduğu bir yerde ve ailesi arasında kişiye, izni olmadıkça bir başkası imam olmaya kalkmasın. Ayrıca hiç kimse, başkasının evinde, izni olmadıkça ev sahibinin özel mekânına oturmasın.”*¹⁶⁶⁹

۳۲۰۴- يَوْمَ الْقَوْمِ أَحْسَنُهُمْ وَجْهًا.

3204- Cemaate, en güzel yüzlüleri imam olsun.

Suyûtî'nin *Leâli'*inde geçtiği üzere **uydurmadır.**¹⁶⁷⁰ Ayrıca mana itibariyle de mutlak anlamda (kayıtsız ve istisnasız) değildir.

۳۲۰۵- يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَطْفَالٍ لَيْسَ لَهُمْ رُؤُوسٌ، فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى لَهُمْ: مَنْ أَنْتُمْ؟ فَيَقُولُونَ: نَحْنُ الْمَظْلُومُونَ. فَيَقُولُ: مَنْ ظَلَمَكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: آبَاؤُنَا، كَانُوا

1668 Abd b. Humeyd, *el-Muntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*, s. 160, h.nr: 430; Deylemî, *Firdevs*, V, 461, h.nr: 8756. Bu rivayetin isnadında meçhul biri bulunmakla birlikte benzer manada yine Bişr b. Âsım'dan gelen daha başka rivayetlerin birbirini takviye ettiği belirtmektedir. Dolayısıyla hadis farklı tarihlerinin toplamı itibariyle *hasen* sayılabilmektedir. (Bk. İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, IX, 590-594, h.nr: 2099, eseri tahkik eden araştırmacı heyetin tahrir notlarıyla beraber) -Çeviren-

1669 Müslim, *Mesâcid* 290-291; Ebû Dâvûd, *Salât* 61; Tirmizî, *Tahâret* 174; İbn Mâce, *İkâmet* 46; Nesâî, *İmâmet* 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 295, h.nr: 17063.

1670 Bk. Suyûtî, *Leâli*, II, 20. Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 100; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 548, ravi nr: 2056; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 393, h.nr: 617; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 31, h.nr: 64.

يَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ، قَالَقُونَا فِي الْأَذْبَارِ. فَيَقُولُ اللَّهُ: شَوْقُهُمْ إِلَى النَّارِ،
وَاکْتَبُوا عَلَى جَبَاهِهِمْ آيِسِينَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ.

3205- Kıyamet günü başsız birtakım çocuklar getirilir ve Allah Teâlâ onlara “Siz kimsiniz?” diye sorar. Onlar da “Bizler mazlumlardır” derler. Allah Teâlâ bu defa “Kim zulmetti size?” diye sorunca çocuklar şöyle karşılık verirler: “Babalarımızı! İnsanlar içinde erkeklerle yaşayıp onlarla ilişkiye giriyorlardı. Dolayısıyla bizi de makatlara attılar.” Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Bu çocukları cehenneme götürün ve alınlarına ‘Allah’ın rahmetinden ümitlerini kesmiş olanlar’ diye yazın.”

Derim ki (Aclûnî): Katıksız, kesin bir yalan olması sebebiyle bu rivayetin bir aslı yoktur. Çünkü söz konusu çocukların, bu açıdan hiçbir günahı bulunmamaktadır.¹⁶⁷¹ Nitekim İbn Hacer el-Mekkî de *el-Fetâvâ*’sında Hafız Suyûtî’den naklen bu rivayetin **uydurma** olduğunu söyler.¹⁶⁷²

٣٢٠٦- يَجْرَحُ وَيُدَاوِي.

3206- Hem yaralıyor hem tedavi ediyor.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:¹⁶⁷³ Bu bir hadis değildir. Ancak Ebû Nuaym’ın rivayetine göre Ka’b şöyle der: Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Ben, hem (başı, yüzü) yarar hem de tedavi ederim.”¹⁶⁷⁴

٣٢٠٧- يُرَقِّصُ لِلْفَرْدِ فِي دَوْلَتِهِ.

3207- Maymunun (altın devrini yaşadığı) kendi devlet ve krallığında onun keyfine göre raks edilir.

1671 Ayrıca Allah’ın huzuruna güya başsız getirilen çocukların, olmayan ağız ve dilleriyle nasıl konuşabildikleri sorusu “bedenlerinin konuşturulması” imkânıyla te’vil edilebilir gibi görünse de, olmayan “alınları”na ne yazılabileceği sorusu, hadisi uyduran kimseye sorulması gereken ciddi bir sorudur. (Çeviren)

1672 Bk. İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâvâ’l-hadîsiyye*, s. 123, soru nr: 156.

1673 Gazzî, *İtkân*, II, 725, h.nr: 2408.

1674 Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 26. Ka’b el-Ahbâr, İsrailoğullarına dair rivayetleriyle tanınan bir tâbiîn olduğu için bu rivayetin İsrailiyat kökenli olduğu açıktır. (Çeviren)

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de "Bu, hadis değildir" demektedir. Bazıları da buna şu lafzı ilave etmektedirler: **"Ve onun şiddetli baskı ve saldırısı altında ona secde edilip boyun eğilir."** Necmüddîn el-Gazzî ise "Bu bir hadis değil, atasözüdür der.¹⁶⁷⁵ Ehvâzî'nin şu beyitleri de bu manadadır:

"Kınayana 'Beni kınama' deyin,

Her insan, kendi işini/hâlini daha iyi bilir!

Yaptığım şeyde bir günah yoktur

Zira ben maymunun (altın devrini yaşadığı) kendi
zamanında keyfine göre raks ettim.

İnsanın, zilletin hâkim olduğu bir dönemde ona tahammül göstermesi

Onun asalet ve meziyetindendir."

Bir diğer şair de şöyle dillendirir bu durumu:

"Gerçekte aşağılık ve seviyesiz biri olduğu hâlde,

Gün gelip de kendisine değer atfedilmiş
bir kişiyle karşılaşacak olursan,

İtibarının yüksek olması sebebiyle

Onu yücelt ve ona kulak ver, itaat et!

Zira duyduğumuza göre Kisra, bir gün muhafızına şöyle demiştir:

Eğer aslanların devri sona ermişse,

Maymunların (altın devrini yaşadığı) dönemde
onların keyfine göre raks etmelisin."

Öte yandan Sehâvî, *Makâsîd*'da şöyle der: Mansûr b. el-Ezher şunu anlatır: Me'mûn'un kapısına geldiğimde, İbn Ebî Humaysa'nın¹⁶⁷⁶ elin-de sancakla Me'mûn'un huzurundan çıktığına şahit oldum. Ayağını atının yele kısmına yerleştirirken bir taraftan da şu beyitleri okuyordu:

"Zaman, itibarı yüksek nice insanı itibarsızlaştırırken,

Nice aşağılık karakterleri de yüceltip değer atfetmiştir.

1675 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 199; Gazzî, *İtkân*, II, 728, h.nr: 2421.

1676 Bu isim Sehâvî'nin *Makâsîd*'inin bazı nüshalarında "İbn Ebî Humayda" olarak kaydedilmektedir. (Bk. *Makâsîd*, V, 432) -Çeviren-

Zira bazen malı, onu yiyemeyecek olan kimse toplayıp biriktirir.

Bazen de o malı, hiç toplamamış kimseler yer.

Onun için zamanın sana getirdiklerine razı ol!

Çünkü hayatından memnun olan kimseye o hayat fayda sağlar.”

Yine Mansûr şöyle demiştir: Muntasır’ın halifeliği döneminde de yine onunla aynı yerde karşılaştım. Daha önce yaptığının aynısını yaparak şu beyitleri okumuştur:

“Devekuşlarının yavrularına seğirttikleri gibi

Bir an evvel ordusunun yanına varmaya hevesli bir komutan,

Eğer gün gelir de sana düşman kesilecek olursa,

Ve onun devrinde, sana zulmetmesinden korkarsan,

O kötü maymuna, (altın devrini yaşadığı) kendi
zamanında secde edip boyun eğmelisin!

Ve saltanat sürdüğü müddetçe onunla iyi geçinmeli, idare etmelisin.”

Daha sonra Sehâvî *Makâsîd*’da şunları da söylemektedir: Maymunların gerçek anlamda bir devletleri ve krallıkları da olmuştur. Nitekim Makrizî, Mogadişu şehrinin güneyindeki Lâmu şehrinin¹⁶⁷⁷ kadısı; ilim, ibadet, zühd ve takvasıyla bilinen Muhammed b. İshak b. Muhammed ile hicrî 839 senesinde Mekke’de karşılaştığını ve bu zatın kendisine şunları anlattığını nakleder: Maymunlar, yaklaşık hicri 800’den itibaren Mogadişu şehrine hâkim oldular ve insanları evlerinde ve çarşı-pazarlarında sıkıştırmaya, rahatsız etmeye başladılar. Tabak ve benzeri şeylerdeki yemekleri almaya ve insanların evlerine saldırarak yemeklerin bulunduğu kap kacakları aşırırmaya başlamışlardı. Hatta saldırıyla uğrayan evin sahibi, o tabağı almak için maymunun peşine düşüyor ve tabağı geri vermesi için dikkatli ve nazik davranıyor, ürkütmemeye gayret ediyordu. Maymun ise tabaktakileri yedikten sonra tabağı iade ediyordu. Ayrıca maymun, yalnız başına bir kadın gördüğünde de ona tecavüz ediyordu. Yine bu maymunların başındaki krallarının âdetlerinden biri de şuydu: Maymunlar devletin erkani, kralın sarayının altında durmaya başlıyor ve hepsi toplanınca da

1677 Mogadişu, bugünkü Somali’nin başkenti; Lâmu ise Kenya’daki Lamu Takımadalarının bir parçası olan Lamu Adası’ndaki küçük bir kasabadır. (Çeviren)

sarayın üst kısmından küçük bir pencere açılıyor. Bunun üzerine sarayın altında toplanan erkan, kral için eğilip yeri öpüyorlar sonra da başlarını kaldırdıklarında kralın o küçük pencereden kendilerine yönelerek emirler yağdırdığına tanık oluyorlar. Bazı günlerde o pencereden bakan kişi sıradan bir maymun da olabiliyordu. Ayrıca maymunlar gruplar hâlinde âdetâ geçit töreni düzenliyor, her bir grubun başında da büyük bir grup lideri oluyor; gruptakiler de onu sakın ve disiplinli bir şekilde takip ediyorlardı. (Mogadişu halkı) bu durumu Allah'ın kendilerine verdiği bir ceza olarak görüyordu.” Bu hikayenin sıhhatini en iyi Allah bilir.¹⁶⁷⁸

٣٢٠٨ - يُسَاقُ إِلَى مِصْرَ، كُلُّ قَصِيرِ الْغُمْرِ.

3208- Ömrü kısa olan herkesin yolu Mısır'a varır.

Ebû Nuaym'ın *et-Tıbb*'da, Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de; keza İbn Şâhîn ve İbnü's-Seken'in *es-Sahâbe*'de ayrıca, İbn Yunus ve diğerlerinin Rabâh'tan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis şöyledir: **“Şüphesiz Mısır benden sonra fetholunacaktır. Kazanç ve servet elde etmek için oraya gidin, ancak orayı yurt edinmeyin. Zira ömrü en kısa olanların yolu oraya varır.”**¹⁶⁷⁹ Ebû Nuaym ve Taberânî'nin lafzı böyledir. İbn Şâhîn'in de lafzı böyle olmakla birlikte sadece tenvin ve kesre alabilen munsarîf bir kelime olacak tarzda “إن مِصْرَ/inne mısran” ibaresi geçmektedir. Yine buradaki “kazanç ve servet” anlamına gelen “خيرها/hayrahâ” kelimesi yerine “خيرأ/hayran” kelimesi; ayrıca “varır” manasına gelen “يُسَاقُ/yüsâku” lafzı yerine “varacaktır” anlamındaki “سَيُسَاقُ/se-yüsâku” lafzı yer almaktadır. İbn Yunus'un rivayetinin lafzı ise şöyledir: **“Şüphesiz Mısır benden sonra fetholunacaktır. Onun kazanç ve servetini elde etmek için oraya gidin, ancak oraya yerleşmeyin...”** Rivayetin geri kalan kısmı diğeri gibidir. Ancak İbn Yunus bu rivayetin peşinden “Bu, ciddi anlamda münker bir rivayettir” demektedir. İbnü'l-Cevzî de bunu *Mevzûât*'ında zikretmiş; Buhârî ise “sahih değildir” demiştir.¹⁶⁸⁰

1678 Bu son değerlendirme ve öncesindeki şiir ve açıklamaların tamamı için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 432-435, h.nr: 1351.

1679 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, V, 74, h.nr: 4625; Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, I, 254, h.nr: 143. Heysemî, isnadındaki Mutaahhar b. el-Heysem'in *metrûkû'l-hadîs* biri olduğunu belirtir. (Bk. *Mecma'*, X, 64, h.nr: 16682) -Çeviren-

1680 Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 57; Suyûtî, *Leâli*, I, 425; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-*

۳۲۰۹- يَا ابْنَ آدَمَ بَعْدَ الْمَوْتِ بِأَتِيكَ الْخَبَرُ.

3209- Ey Âdemoğlu! Kesin ve doğru haber sana ölümden sonra gelecektir.

İbn Ebi'd-Dünyâ, bunu Ebû Hâzim'in kendi sözü olarak rivayet etmektedir.¹⁶⁸¹ İbn Asâkir'in rivayetine göre de Ali *radıyallahu anh* şöyle demiştir: “Bir amel kutusudur kabir, kesin ve doğru haber ise sana ölüm esnasında gelir.”¹⁶⁸² Yine Ali *radıyallahu anh*'in bir sözü de şöyledir: “İnsanlar uykudadırlar; öldükleri zaman uyanacaklardır.”¹⁶⁸³

۳۲۱۰- الْيَأْسُ إِحْدَى الرَّاحَتَيْنِ.

3210- Ümit kesmek, iki rahatlıktan biridir.

Ahmed b. Hanbel'in Urve'den rivayet ettiğine göre, Ömer *radıyallahu anh* bir hutbesinde şöyle demiştir: “Malumunuz hırs ve açgözlülük fakirlik; ümit kesmek ise zenginlik sebebidir. İnsanın, bir şeyden umudunu kesince ona ihtiyacı kalmaz.”¹⁶⁸⁴

۳۲۱۱- يَا أَيُّهَا النَّاسُ ازْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ، إِنْ كُنُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا غَائِبًا، إِنْ كُنُمْ تَدْعُونَ سَمِيعًا قَرِيبًا، وَهُوَ مَعَكُمْ.

3211- Ey insanlar! Kendinize acıyın ve zorlamayın. Zira siz bir sağıra veya burada olmayan birine seslenmiyorsunuz. Allah daima sizinle beraberdir, işitir ve size çok yakındır.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Musa el-Eş'arî *radıyallahu anh*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁸⁵

şerîa, II, 50, h.nr: 13; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 395, h.nr: 621; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi 'z-zaîfe*, XIV, 1217, h.nr: 7119.

1681 İbn Ebi'd-Dünyâ, *el-Ehvâl*, thk. M. Fethî es-Seyyid, Mısır 1413, s. 223, h.nr: 270.

1682 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, L, 251.

1683 Bu söz daha önce 2795 no'lu rivayet olarak ele alınmıştı. (Çeviren)

1684 Ahmed b. Hanbel, *Zühed*, s. 97, h.nr: 613.

1685 Buhârî, Cihâd 131, Meğazî 38, Daavât 51, Tevhîd 9; Müslim, Zikir 44; Ebû Dâvûd, Vitir 26.

٣٢١٢- يَبْصُرُ أَحَدَكُمْ الْقَدَى فِي عَيْنِ أَخِيهِ وَيَنْسَى الْجِذْعَ فِي عَيْنِهِ.

3212- Biriniz, kardeşinin gözündeki çöpü görür de kendi gözündeki merteği unuttur.

Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶⁸⁶ İbn Ebî'd-Dünyâ, *el-Müdârât*'ta Bekr b. Abdullah el-Müzenî'nin şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Bir insanın, kendi günah ve kusurlarını unutup başkasının günahlarıyla yakından ilgilendiğini görürseniz bilin ki o kişi (şeytanın) tuzağına düşmüş biridir." Deylemî de Enes'ten şunu rivayet eder: **"İnsanların ayıp ve kusurlarını bırakıp da kendi ayıp ve kusuruyla meşgul olan kimseye ne mutlu!"**¹⁶⁸⁷

٣٢١٣- يَسْ لِمَا قَرِئْتَ لَهُ.

3213- Yâsîn, hangi niyetle okunmuşsa ona faydası olur.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir: **"Bu rivayetin bu lafızla bir aslı yoktur.** Ancak Yemen'deki Şeyh İsmail el-Cebretî'nin cemaati¹⁶⁸⁸ arasında (sübûtu) kat'î bir hadis olarak kabul edilmektedir."¹⁶⁸⁹ Aliyyü'l-Kârî de şunları söyler: Bana ulaşan bilgiye göre bir Şîî, Ehl-i Sünnet hocalarından birinden yedi imamın kıraatini okuyup öğrendikten sonra tekrar kendi memleketine döner. Ancak insanlar ona "Hocan Sünnî biri olmasaydı ne

1686 Ahmed b. Hanbel'in bu manada Ebû Hureyre'den merfu olarak aktardığı bir rivayet tespit edemedik. Ancak *Zühhd* adlı eserinde Hasan el-Basrî'nin kendi sözü olarak aktardığı bir rivayet mevcuttur. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Zühhd*, s. 232, h.nr: 1648. Ayrıca bk. İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühhd ve'r-rekâik*, s. 69, h.nr: 211; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 196, h.nr: 35290) Hasan el-Basrî'nin kendi sözü ve Ebû Hureyre'den merfu olarak aktarılan rivayetler daha önce 946 no'lu hadiste zikredilmiş ve merfu rivayetin sahih olduğu belirtilmişti. (Çeviren)

1687 Bu rivayet daha önce 1673 no'lu hadis olarak incelenmişti. (Çeviren)

1688 İsmail b. İbrahim b. Abdussamed el-Hâşimî el-Akîlî el-Cebretî (ö. 806) ismiyle bilinen bu zat Muhyiddîn İbn Arabî'nin görüşlerini savunan, hâl ve makam sahibi tasavvuf ehli biridir. Yâsîn sûresini her türlü ihtiyacı gidermek için devamlı surette okuyan ve okunmasını emreden biri olduğu ve bu hususta söz konusu hadisi rivayet ettiği de belirtilmektedir. (Geniş bilgi için bk. Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, II, 282, ravi nr: 893) -Çeviren-

1689 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 437, h.nr: 1353.

iyi biri olacaktın!” derler. O da buna “Bunun bana bir zararı yok. Ben sadece balı yaladım, bal kabını ise bıraktım” diye karşılık verir. Nihayet bu söz hocasının kulağına gider ve hoca, kurrâ olan dost ve talebesinden, bu Şiî’ye karşı Yâsîn sûresini okumalarını ister. Onlar da Yâsîn okumayı bitirince, söz konusu kıraatler Şiî’nin kalbinden çekilip alınır. Daha sonra o Şiî talebe, hocasına gelip bid’atinden tevbe eder; Allah da ona rahmetini bolca lütfeder.¹⁶⁹⁰

Yine Beyzâvî’nin *Tefsîr*’inde yer alan bir rivayete göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurur: **“Her bir şeyin kalbi vardır. Kur’ân’ın kalbi de Yâsîn’dir. Kim onu Allah’ın rızası için okursa, bağışlanır ve ona Kur’ân’ı yirmi iki defa okumuşçasına sevap verilir. Ayrıca hangi mü’minin yanında ölüm meleği geldiği sırada Yâsîn okunursa, Yâsîn’in her bir harfiyle birlikte on melek iner ve o mü’minin önünde saf düzeni alıp salâтта bulunur ve onun için bağışlanma dilerler. Üstelik o melekler o mü’minin yıkanmasına da şahit olurlar, cenazesini takip edip namazını kılarlar ve defnine katılırlar. Keza hangi Müslüman ölüm sarhoşluğu içindeyken Yâsîn okursa, (cennet bekçisi) Rıdvan ona cennetten bir şerbet getirip o da bunu ölüm döşegindeyken içmedikçe ölüm meleği gelip onun ruhunu almaz. Nihayet o şerbeti içip de suya kandiği bir anda ölüm meleği ruhunu almış olur. Kabrinde de cennete girinceye kadar, peygamberlerin havuzlarından hiçbirine ihtiyaç duymadan, suya kanmış bir vaziyette durur.”** Hafâcî şöyle demiştir: Bu hadisi Tirmizî, Enes’ten rivayet etmiştir. Ancak Tirmizî’nin rivayetinde **“ona Kur’ân’ı on defa okuma sevabı yazılır”** kaydı vardır. Buna göre musannıf (Beyzâvî’nin) rivayetinde geçen “yirmi defa” kaydı, Tirmizî’nin rivayetine aykırıdır. Daha sonra Hafâcî sözlerine şöyle devam eder: “Mülhidlerden birine ‘Yâsîn sûresi, eşyanın çalınmasını engeller’ denildiğinde mülhid ‘İçerisinde Yâsîn olduğu hâlde Mushaf bile çalınabiliyor!’ demiştir. Ancak buna da şöyle cevap verilmiştir: Bazen bir şey müstakil olarak ele alındığında, başkasıyla birlikte değerlendirildiği zaman görülemeyecek bir özelliğe sahip olabilmektedir. Nitekim birtakım tedavi yöntemlerinde bunu gözlemlemek mümkündür. Dikkat edersen koruyucu kalkan niteliğindeki âyetlerin, mushafın içindeyken değil, müstakil olarak okunduğu zaman etki ettiği tecrübeyle sabittir. Ayrıca bir şahsa özel olarak izzet-i ikramda bulunan biri, ona diğer akra-

nyla birlikte ikramda bulunan kimse gibi olmaz.” Hafâcî’nin sözleri özetle burada sona erdi.

Şu kadar var ki Hafâcî, hadisin makbul yahut mevzu (uydurma) olduğuna hiç değinmediği gibi hadisin metninin tamamının tek bir hadis mi yoksa birkaç hadisten müteşekkil bir rivayet mi olduğuna da temas etmemiştir. Fakat Kadı Zekeriya, *Hâşiye*’sinde bu hadisin **uydurma** olduğunu söyler. Ayrıca *el-Câmiu’s-sağîr*’de bu rivayetin baş kısmı müstakil bir hadis olarak geçmektedir. Zira Suyûtî bunu **“Şüphesiz her bir şeyin bir kalbi vardır. Kur’ân’ın kalbi de Yâsîn’dir. Kim onu okursa, Allah Teâlâ o kişiye Kur’ân’ı on defa okuma sevabı verir”** lafzıyla rivayet etmekte ve Enes’ten gelen bir hadis olarak Deylemî’ye nispet etmektedir. Münâvî şöyle der: Tirmizî hadisile ilgili olarak “Bu, garip bir hadistir. İsnadında Hârûn Ebû Muhammed adında **meçhul** bir hoca vardır” dedikten sonra şunu da ilave eder: “Bu konuda Ebû Bekir, Ebû Hureyre ve diğerlerinden gelen rivayetler de vardır.”¹⁶⁹¹ Münâvî ayrıca şunu da söyler: “Genel Yâsîn’in faziletine dair rivayetler tevatür seviyesine ulaşmıştır.” Münâvî’den yaptığımız alıntı özetle sona erdi.¹⁶⁹²

Öte yandan Deylemî bu hadisi, İbn Hacer’in tahririnde de geçtiği üzere Ali b. Ebî Tâlib *radıyallahu anh*’a dayanan isnadıyla ve şu lafızla rivayet etmektedir: **“Yâsîn okuyun. Zira onda, on bereket vardır. Karnı aç biri okuyacak olsa mutlaka doyar...”**

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle der:¹⁶⁹³ Dârimî’nin rivayetine göre Atâ b. Ebî Rabâh, belâğ yöntemiyle şunu nakleder: **“Günün başında Yâsîn okuyan kimsenin ihtiyaçları karşılanır.”** Yine Dârimî’nin rivayetine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: **“Kim sabah olduğunda Yâsîn’i okursa, akşam oluncaya kadar gün boyu ona kolaylık sağlanır. Kim de gecenin başında Yâsîn okursa sabah oluncaya kadar gece boyu ona kolaylık sağlanır.”**¹⁶⁹⁴ Keza İbn Ebî’-d-Dünyâ’nın Ebu’-d-Derdâ’dan rivayeti de şöyledir: **“Ölen birinin yanı başında Kur’ân okunması hâlinde**

1691 Tirmizî, *Fezâilü’l-Kur’ân* 7. Bu hadis daha önce 709 no’lu rivayet olarak ele alınmıştı. (Çeviren)

1692 Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, II, 513.

1693 Gazzî, *İtkân*, II, 723, h.nr: 2397.

1694 Dârimî, *Fezâilü’l-Kur’ân* 21. Atâ b. Ebî Rabâh rivayeti, teknik bakımdan *mürsel* olmakla birlikte İbn Abbâs’ın sözü *hasen* bir isnadla nakledilmiştir. (Çeviren)

Allah onun yükünü hafifletip işini kolaylaştırır.”¹⁶⁹⁵ Beyhakî de Ebû Kılâbe’nin şöyle dediğini aktarır: **“Kim Yâsîn okursa bağışlanır. Kim de yolunu şaşırdığı bir anda okursa doğru yola erişir. Kim de kayıp bineğini ararken onu okursa onu bulur. Kim az olmasından korktuğu bir yemeğin başında okursa, o yemek ona yeter. Kim de bir ölünün yanında okursa, o kimsenin yükü hafifletilip işi kolaylaştırılır. Kim de onu doğum yapmakta zorlanan bir kadının yanında okursa doğum kolaylaşır. Kim Yâsîn okursa Kur’ân’ı âdeta on bir kere okumuş gibi olur. Her bir şeyin bir kalbi vardır. Kur’ân’ın kalbi de Yâsîn’dir.”**¹⁶⁹⁶

۳۲۱۴- يَا مُصَرِّفَ الْقُلُوبِ صَرِّفْ قُلُوبَنَا إِلَى طَاعَتِكَ.

3214- Ey kalpleri yönlendiren! Kalplerimizi sana itaate yönelt!

Beyhakî’nin *Daavât*’ta Abdullah b. Amr kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶⁹⁷ Aynı şekilde bu hadis Müslim’de yine Abdullah b. Amr hadisi olarak yer almaktadır. Lafzı ise şöyledir: **“Ey kalpleri yönlendiren Allah’ım! Kalplerimizi sana itaate yönelt!”**¹⁶⁹⁸

۳۲۱۵- يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ.

3215- Ey kalpleri halden hâle çeviren (Allah’ım)! Kalbimi senin dinin üzere sabit kıl!

Tirmizî’nin Enes’ten rivayet edip **hasen** saydığı; Hâkim’in de Câbir kanalıyla aktarıp **sahih** kabul ettiği bir hadistir. Ayrıca hadisin şöyle bir ziyadesi mevcuttur: Sahâbîler “(Bizim adımıza) endişeleniyor musun ey Allah’ın Rasûlü?” diye sordular. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Kalp, Rahmân’ın iki parmağı arasında, onu dilediği gibi hâlden hâle çevirebi-**

1695 Bu rivayetin isnadının zayıf olduğuna dair bk. Bûsîrî, *İthâfû’l-hıyara*, II, 431, h.nr: 1837. Bûsîrî, Yâsîn sûresini okumanın faziletine dair daha başka sahâbîler yoluyla gelen rivayetlerin bir kısmına da ayrıca yer verir; ancak isnadlarının zayıf olduğunu da vurgular. (Bk. Bûsîrî, *a.g.e.*, VI, 257-258, h.nr: 5795-5797) -Çeviren-

1696 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, IV, 98, h.nr: 2239. Beyhakî’nin beyanına göre bu rivayet merfu bir hadis olmayıp tâbiînin büyüklerinden biri olan Ebû Kılâbe’nin sözüdür. (Çeviren)

1697 Beyhakî, *Daavât*, I, 298, h.nr: 210.

1698 Müslim, *Kader* 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 130, h.nr: 6569.

lirken ben nasıl kaygılanmayayım!”¹⁶⁹⁹ Bir lafızda da şöyle geçer: **“Allah onu düzeltmek isterse düzeltir, eğriltmek isterse de eğriltir.”** Buhârî’de İbn Ömer kanalıyla gelen bir rivayette ise şu lafız yer alır: **“Kalpleri hâlden hâle çeviren (Allah)’a yemin olsun ki, hayır (böyle bir şey yapmam veya terk etmem)!”¹⁷⁰⁰**

۳۲۱۶- يَشِيبُ ابْنُ آدَمَ.. الحديث.

3216- Âdemoğlunun saçına ak düşüp yaşlandıkça...

Bu hadis ileride “يَهْرَمُ ابْنُ آدَمَ/Âdemoğlu ihtiyarladıkça...” hadisinde gelecektir.¹⁷⁰¹

۳۲۱۷- الْيُسْرُ يُفْرِنُ وَالْعُسْرُ شَوْمٌ.

3217- Kolaylık, hayır ve berekettir; şiddet ve zorluk ise hayırsızlık ve uğursuzluktur.

Deylemî’nin bir zât yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷⁰²

1699 Tirmizî, Kader 7, Daavât 90, 124; Hâkim, Müstedrek, II, 317, h.nr: 3140.

1700 Buhârî, Kader 14. Allah Rasûlü’nün çoğu zaman bu şekilde yemin ettiğine dair bir hadistir. (Çeviren)

1701 Bk. 3254 no’lu hadis.

1702 Deylemî, Firdevs, V, 549, h.nr: 9052. Bu rivayet daha önce 1489 no’lu hadisin tahrir ve değerlendirmesinde geçmiş ve Eş’as b. Bürâz > Ali b. Zeyd > Saîd b. Cübeyr isnadıyla gelen rivayetdeki Eş’as b. Bürâz’ın *metrûkü’l-hadîs, münkerü’l-hadîs* biri olduğu belirtilmişti. Ancak Aclûnî’nin burada rivayetin “bir zat yoluyla” aktarıldığını söylemesi biraz tuhaftır. Tahminimiz şudur: Aclûnî 1489 no’lu rivayette bu hadisi şu lafızla aktarır: Saîd b. Cübeyr şöyle der: **“Ben, ‘Kolaylık hayır ve berekettir; şiddet ve zorluk ise hayırsızlık ve uğursuzluktur’** cümlesinin, sadece bir söylenti olduğunu zannediyordum. Nihayet **güvenilir bir kişi** bana Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in **‘Kolaylık, hayır ve berekettir; şiddet ve zorluk ise hayırsızlık ve uğursuzluktur’** buyurduğunu nakletti.” (Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 234) Kanaatimizce Aclûnî, “bir zât yoluyla” derken, bu rivayetdeki “güvenilir bir kişiyi” kastetmiş, ancak bu zâtın “güvenilir”lik vasfını zikretmediği için cümle muğlak bir hâl almıştır. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

٣٢١٨- يَصُومُ أَهْلُ قُبَاءَ.

3218- Kubâ halkı oruç tutar!

İhtilaf-ı metâli¹⁷⁰³ olup da ayın bir yerde görülmeyip başka bir yerde görülmesi durumunda söylenen bir sözdür. Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir:¹⁷⁰⁴ Bu benim bilmediğim bir şeydir. Ancak Müslim'in Küreyb kanalıyla rivayet ettiği şöyle bir hadis vardır. Küreyb şunu anlatır: Ben, Şam'da iken Ramazan hilâlini Cuma gecesi görmüştük. Sonra (ayın sonunda) Medine'ye geldim. İbn Abbâs bana "Hilâli ne zaman gördünüz?" diye sordu. Ben de "Cuma gecesi" dedim. "Peki, onu sen mi gördün?" diye sordu. "Evet. Diğer insanlar da gördüler ve oruç tuttular. Muâviye de oruç tuttu" dedim. Bunun üzerine İbn Abbâs "Ama biz onu Cumartesi akşamı gördük. Onun için de ya otuzu tamamlayıncaya yahut hilâli görünceye kadar oruca devam ediyoruz" dedi. Ben de "Muâviye'nin görmesi ve oruç tutmasıyla yetinmiyor musun?" dedim. İbn Abbâs "Hayır; bize Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle emretti" cevabını verdi.¹⁷⁰⁵ Bu hadis, söz konusu hükmü desteklemektedir.

٣٢١٩- يَطْبَعُ الْمُؤْمِنُ عَلَى كُلِّ خَلَةٍ غَيْرِ الْحَيَاةِ وَالْكَذِبِ.

3219- Mü'min, hainlik ve yalan dışında (potansiyel olarak) her huya eğilimli bir yapıdadır.

Bu hadis daha önce "الكَذِبُ مُجَانِبٌ لِلْإِيمَانِ" / *Yalan, imana aykırıdır*" hadisinde geçmişti.¹⁷⁰⁶

٣٢٢٠- يَغْجَبُ رَبُّكَ مِنْ شَأْنٍ لَيْسَ لَهُ صَبْرَةٌ.

3220- Rabbin, gençlik hevesleri olmayan bir delikanlıya özel bir önem atfeder.

1703 İhtilaf-ı metâli: Ayın doğuş zamanlarının farklı yerlerde farklı oluşu için kullanılan bir terkiptir. (Çeviren)

1704 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 438, h.nr: 1355.

1705 Müslim, Sıyâm 28.

1706 Bk. 1921 no'lu hadis.

Bu hadis de daha önce “إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الشَّابَّ النَّابِ”/Şüphesiz Allah, tevbe eden genci sever” rivayetinde geçmişti.¹⁷⁰⁷

٣٢٢١- يَخْرُجُ عَنْ وَدِّهِ، وَلَا يَخْرُجُ عَنْ طَبِيعِهِ.

3221- Can çıkmayınca huy çıkmaz.

Halkın dilinde meşhur bir sözdür. Bu manadaki rivayetlerden biri de Ahmed b. Hanbel'in Ebu'd-Derdâ yoluyla aktardığı şu hadistir: “**Bir dağın yerinden oynadığını duyarsanız inanın ama bir insanın huyunu değiştirdiğini duyarsanız asla inanmayın. Çünkü o, nihayetinde yaratılışında var olan karakterine döner.**”¹⁷⁰⁸ Heysemî bu rivayetle ilgili olarak şöyle der: “Ravileri, Buhârî ve Müslim'in ravileridir. Ancak isnadındaki Zührî, Ebu'd-Derdâ'ya yetişememiştir (doğrudan ondan hadis alamamıştır).”¹⁷⁰⁹

Öte yandan Taberânî'nin **hasen bir isnadla** rivayet ettiğine göre, Abdullah b. Rübeyyia şöyle anlatır: İbn Mes'ûd'un yanında olduğumuz bir sırada meclistekiler bir adamdan söz açtılar ve ahlâkını konuşmaya başladılar. Nihayetinde İbn Mes'ûd “O adamın başını kesseniz tekrar eski hâline getirebilir misiniz?” diye sordu. Etrafındakiler “Hayır” diye cevap verdiler. O “Peki, elini (kesip eski hâline getirebilir misiniz?)” dedi, onlar yine “Hayır” dediler. Keza “Ayağını peki (eski hâline getirebilir misiniz?)” diye sordu, onlar aynı şekilde “Hayır” diye karşılık verdiler. Bunun üzerine İbn Mes'ûd şunu söyledi: “Siz onun yaratılışını değiştiremezsiniz ki, huyunu değiştirebilesiniz!”¹⁷¹⁰

٣٢٢٢- يَدُّ اللَّهُ بَيْنَ الشَّرِيكَيْنِ مَا لَمْ يَخُنْ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ، فَإِذَا خَانَ خَرَجَ مِنْ بَيْنِهِمَا.

3222- Allah'ın eli, biri diğerine hainlik etmediği müddetçe iki ortanın arasındadır. Eğer biri diğerine hainlik ederse aralarından çıkar.

1707 Bk. 748 no'lu hadis.

1708 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 491, h.nr: 27499. Bu hadis daha önce 200, 223 ve 799 no'lu rivayetler olarak ele alınmıştı. (Çeviren)

1709 Heysemî, *Mecma'*, VII, 196, h.nr: 11827.

1710 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IX, 178, h.nr: 8884, 8885.

Deylemî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷¹¹

۳۲۲۳- يَدُ اللَّهِ عَلَى الْجَمَاعَةِ.

3223- Allah'ın eli cemaatin üzerindedir.

Necmüddîn el-Gazzî'nin eserinde geçtiğine göre Tirmizî'nin rivayet ettiği ve **hasen** saydığı bir hadistir.¹⁷¹² Taberânî de bunu Arfece b. Şüreyh'ten -İbn Cüreyc de denilmektedir- şu lafızla nakleder: **“Allah'ın eli cemaatle beraberdir. Şeytan da cemaatten ayrılan kimseyle birlikte koşar.”**¹⁷¹³ **Nitekim İbn Hacer'in, Müsnedü'l-Firdevs'in hadislerinin tahricine yönelik eserinde böyle geçmektedir. Yine bu tahric çalışmasında** Tirmizî'nin İbn Abbâs'tan şu lafızla naklettiği bir rivayet de yer almaktadır: **“Allah'ın eli cemaatin üzerindedir. Sevâd-ı a'zam'a uyun. Zira (cemaatten) ayrılanın yolu cehenneme çıkar.”**¹⁷¹⁴

۳۲۲۴- يُعْجِبُنِي الْقَائِلُ، قَالُوا: وَمَا الْقَائِلُ؟ قَالَ: «كَلِمَةُ طَيْبَةٍ»

3224- Allah Rasûlü “Fe'l hoşuma gider” buyurunca “Fe'l nedir?” diye sordular. Allah Rasûlü “Güzel ve hoş sözdür” cevabını verdi.

1711 Dârekutnî, *Sünen*, III, 442, h.nr: 2934; Deylemî, *Firdevs*, V, 258, h.nr: 8118. Bu hadisin diğer kaynaklarda yine Ebû Hureyre kanalıyla gelen lafzı kudsî bir hadis olarak şöyledir: Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Ben, biri diğerine hainlik etmediği müddetçe iki ortağın üçüncüsüyüm. Eğer biri diğerine hainlik ederse aralarından çıkarım.”** (Bk. Ebû Dâvûd, *Büyû'* 28; Dârekutnî, *Sünen*, III, 442, h.nr: 2933; Hâkim, *Müstedrek*, II, 60, h.nr: 2322; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 130, h.nr: 11424) Hâkim bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmekte; Zehebî de bu hususta ona muvafakat etmektedir. Ayrıca bk. İbnü'l-Mulakkın, *el-Bedrü'l-münîr*, VI, 721-722, h.nr: 1. (Çeviren)

1712 Tirmizî, *Fiten* 7; Gazzî, *İtkân*, II, 727, h.nr: 2413.

1713 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVII, 144, h.nr: 362. Heysemî bu rivayetin ravilerinin güvenilir olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, V, 221, h.nr: 9123) -Çeviren-

1714 Tirmizî, *Fiten* 7. Ancak Tirmizî, *hasen* kaydıyla rivayet ettiği bu hadisin sadece **“Allah'ın eli cemaatin üzerindedir”** kısmını zikretmektedir. Diğer kısımların yer aldığı tam metin ise Hâkim, *Müstedrek*, I, 199, h.nr: 391'de yer almaktadır. Bu ve bundan önceki rivayetlerin tamamı daha önce 1074 no'lu hadiste geçmişti. (Çeviren)

Buhârî ve Müslim'in rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷¹⁵

۳۲۲۵- يَغْفَرُ لِلْحَاجِّ وَلِمَنْ اسْتَغْفَرَ لَهُ الْحَاجُّ.

3225- Hacı ve hacının kendisi için istiğfarda bulunduğu kimse bağışlanır.

Bezzâr ve *el-Mu'cemu's-sağîr*'de Taberânî'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷¹⁶ Ayrıca İbn Huzeyme bunu *Sahîh*'inde, Hâkim de *Müstedrek*'inde ve Beyhakî şu lafızla rivayet etmişlerdir: **"Allah'ım! Hacıyı da hacının kendisi için istiğfârda bulunduğu kimseyi de bağışla!"** Hâkim bu rivayet hakkında "Müslim'in şartına göre sahihtir" demektedir. Ancak Hâkim'in bu değerlendirmesine şu gerekçeyle itiraz edilmiştir: İsnadında Şerîk el-Kâdî adında bir ravi vardır. Müslim de bu raviden mütabaat kapsamında bile hadis rivayet etmemiştir.¹⁷¹⁷ Ancak bu hadisi destekleyici nitelikte benzer manadaki rivayetlerden biri de Teymî'nin *et-Terğîb*'inde Mucâhid'den mürsel olarak aktarılan rivayettir. Keza Ahmed b. Hanbel'in Ebû Musa el-Eş'arî'den naklettiği **"Hacı, kabul olunmuş haccından döndüğü zaman, günahları affedilmiş ve duası makbul biri olarak döner"** gibi rivayetler vardır. Sehâvî bunları *Emâlî*'sinde açıklamaktadır.

Öte yandan yine Ahmed b. Hanbel'in İbn Ömer'den merfu olarak aktardığı bir hadis de şöyledir: **"Bir hacıyla karşılaştığın zaman ona selam ver, elini sık ve evine girmeden önce senin için istiğfarda bulunmasını rica et. Çünkü o, bağışlanmış biridir."**¹⁷¹⁸ Keza Müsedded'in *Müsned*'inde

1715 Buhârî, Tıbb 53; Müslim, Selâm 112. Bu manadaki hadisler daha önce 154 no'lu rivayet kapsamında zikredilmişti. (Çeviren)

1716 Bezzâr, *Müsned*, XVII, 135, h.nr: 9726; Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 236, h.nr: 1089. Ancak Taberânî'nin lafzı bir sonraki cümlede zikredilen lafızdır. (Çeviren)

1717 Daha önce 553 no'lu rivayet olarak da ele alınan bu rivayetin kaynakları için bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, 122, h.nr: 12658; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 266, h.nr: 8594; Hâkim, *Müstedrek*, I, 609, h.nr: 1612; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 428, h.nr: 10381. Heysemî söz konusu Şerîk el-Kadî'nin tenkide uğrayan bir vasfı olmasına rağmen güvenilir biri olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, III, 211, h.nr: 5287) -Çeviren-

1718 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 272, h.nr: 5371. Bu rivayetin isnadında İbnü'l-Beylemânî adında bir ravi yer almaktadır. İbn Hibbân, bu zatın, babası kanalıyla

ve Ebu’ş-Şeyh’in *es-Sevâb* isimli eserinde ve daha başkalarının rivayet ettiklerine göre, Ömer *radıyallahu anh* şöyle demektedir: **“Zilhicce’nin geri kalan kısmı ile Muharrem, Safer ve Rebîülevvel’in ilk on günü boyunca hacı ve hacının kendisi için istiğfarda bulunduğu kimse bağışlanır.”** Bu, **zayıf** bir ravi olan Leys b. Ebî Süleym’in Ömer *radıyallahu anh*’dan naklettiği rivayetidir. Ayrıca rivayet zannımca munkatıdır.¹⁷¹⁹ Yine bunu destekleyen rivayetlerden biri de Yunus b. Esbât’ın, **zayıf** bir ravi olan Yâsîn ez-Zeyyât kanalıyla aktardığı Ömer *radıyallahu anh*’a ait şu rivayettir: **“Zilhicce’de ve Muharrem, Safer ve Rebîülevvel’in yirmi günü boyunca hacı ve hacının kendisi için istiğfarda bulunduğu kimse bağışlanır.”** Nitekim Dîneverî bunu *el-Mücâlese* adlı eserinde zikretmektedir. Böylesi bir rivayet de şahsî görüş ve kanaate göre söylenebilecek türden olmadığı için merfu hadis hükmündedir.

Sehâvî *Makâsıd*’da şunları da söyler: Bu rivayetin hikmeti şu olabilir: Hacıların çoğu Mekke’ye Zilhicce’nin başında veya ondan biraz önce ulaşmaktadırlar. Malum olduğu üzere her bir iyiliği de on katı sevap verildiği için, Zilhicce’nin -sevabı çok fazla olan Arefe vakfesi günü dışında kalan- on gününden her biri, on gün sayıldığı takdirde o zaman Ömer’in hadisinde zikredilen doksan günlük süreye ulaşılmış olur.¹⁷²⁰ Ayrıca bu süre, Mekke’ye hac için gelen birinin, hacdan sonra genellikle memleketine ulaşmak için harcayacağı zamanın üst sınırını belirtmek için de zikredilmiş olabilir.

Bu noktada Deylemî’nin *Firdevs*’te isnadsız bir şekilde Ali *radıyallahu anh*’dan merfu olarak naklettiği ve Deylemî’nin oğlunun da (*Müsnedü’l-Firdevs*’te), hocamız İbn Hacer’in de isnadına vakıf olamadıkları **“Zilhicce’nin geri kalan kısmından itibaren Muharrem, Safer, Rebîülevvel’in tamamı ve Rebîülâhir’in yirmi günü dâhil olmak üzere**

İbn Ömer’den rivayette bulunduğu bu hadisi, “çoğunluğu uydurma veya mablûb rivayetlerden oluşan bir nüsha” içerisinde geçen rivayetlere örnek olarak zikretmektedir. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 265, ravi nr: 948) -Çeviren-

1719 Bu hüküm Sehâvî’ye aittir. Sehâvî burada Leys ile Hz. Ömer arasında yer alan Muhâcir b. Amr eş-Şâmî’nin Ömer’e yetişip ondan rivayet alamadığına işaret etmektedir. (Bk. *Makâsıd*, V, 441) -Çeviren-

1720 Zilhicce’nin geri kalan günleri 20 gün, Muharrem ve Safer toplamda 60 gün etmekte, Rebîülevvel’in ilk 10 günüyle birlikte 90’a tamamlanmış olmaktadır. (Çeviren)

dört ay yirmi gün boyunca hacının kendisi, ailesi, akrabası, aşireti, hacıyı uğurlayanlar ve hacının kendisi için istiğfarda bulunduğu kimseler başışlanırlar”¹⁷²¹ rivayetine gelince; bir kısım cevaplarımda açıkladığım üzere bu rivayette nübüvvet lafızlarının cazibesi ve parlaklığı bulunmamaktadır; hatta hem lafız hem mana açısından rekâket (bozukluk, düşüklük) söz konusudur.¹⁷²²

۳۲۲۶- يُؤْتَى بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لَهَا سَبْعُونَ أَلْفَ زِمَامٍ، مَعَ كُلِّ زِمَامٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ يَجُرُّونَهَا.

3226- O gün cehennem yetmiş bin yularıyla getirilecek; her bir yuların yanında onu çeken yetmiş bin melek bulunacaktır.

Bu hadisi Müslim rivayet etmektedir.¹⁷²³

۳۲۲۷- يُخْشَرُ الْحَكَارُونَ وَقَتْلَةُ الْأَنْفُسِ إِلَى جَهَنَّمَ فِي دَرَجَةٍ وَاحِدَةٍ.

3227- Karaborsacılar ve adam öldürenler aynı statüde cehenneme sürülürler.

Bu hadisi İbn Adiy, İbn Lâl ve İbn Asâkir, Ebû Hureyre yoluyla rivayet etmektedirler.¹⁷²⁴ İbnü'l-Cevzî'nin bunu *Mevzûât*'ında zikretmesi ise isabetli bir tutum değildir.¹⁷²⁵

1721 Eserin basılı nüshasında böyle bir rivayeti tespit edemedik. (Çeviren)

1722 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 439-442, h.nr: 1358.

1723 Müslim, Cennet 29; Tirmizî, Cehennem 1; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 637, h.nr: 8758.

1724 İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 271; İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, LXI, 311.

1725 Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 243. Hadisin sadece zayıf kategorisinde sayılması gerektiğine dair ayrıntılar için bk. İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 192, h.nr: 18; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 144, h.nr: 8; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XI, 542, h.nr: 5336. (Çeviren)

٣٢٢٨- يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ “لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ” وَكَانَ فِي قَلْبِهِ مِنَ الْخَيْرِ مَا يَزُنُّ شَعِيرَةً، ثُمَّ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ “لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ” وَكَانَ فِي قَلْبِهِ مِنَ الْخَيْرِ مَا يَزُنُّ بُرَّةً، ثُمَّ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ “لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ” وَكَانَ فِي قَلْبِهِ مِنَ الْخَيْرِ مَا يَزُنُّ ذَرَّةً.

3228- Kalbinde bir arpa tanesi ağırlığınca hayır (iman) bulunduğu hâlde “lâ ilâhe illallah” diyen kimse cehennemden çıkacaktır. Bundan sonra kalbinde bir buğday tanesi ağırlığınca hayır olup da “lâ ilâhe illallah” diyen kimseler de cehennemden çıkacaktır. En sonunda kalbinde bir zerre ağırlığınca hayır olmasına rağmen “lâ ilâhe illallah” diyen kimseler de cehennemden çıkacaktır.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, İbn Huzeyme ve Taberânî'nin Enes'ten rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin “hasen-sahih” dediği bir hadistir.¹⁷²⁶

٣٢٢٩- يُخَشَرُ الْعُلَمَاءُ فِي زُمْرَةِ الْأَنْبِيَاءِ، وَتُخَشَرُ الْقَضَاءُ فِي زُمْرَةِ السَّلَاطِينِ.

3229- Âlimler, peygamberler zümresiyle haşrolunacak; kadılar da sultanlar zümresinde haşrolunacaklardır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:¹⁷²⁷ Bu söz, dillerde dolaşmaktadır. Ben ise bunu sadece İbn Vehb'in sözleri arasında görebildim. Nitekim Yunus b. Abdü'lâ şöyle anlatır: İbn Vehb'e kadılık teklif edilince kendini geri çekip¹⁷²⁸ evine kapandı. Derken Rişdîn b. Sa'd onu bu vaziyette görünce: “Niçin çıkıp insanlar arasında Allah'ın Kitabı ve Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetiyle hükmetmiyorsun?” diye sordu. O da şöyle cevap verdi: “Senin aklın bu kadarına mı yetiyor gerçekten? Bilmez misin ki

1726 Buhârî, *Tevhîd* 19; Müslim, *Îmân* 316, 325; Tirmizî, *Cehennem* 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 198, h.nr: 12153; İbn Huzeyme, *Tevhîd*, thk. Abdülazîz b. İbrahim eş-Şehvân, Riyad 1994, II, 701.

1727 Gazzî, *İtkân*, II, 725, h.nr: 2409.

1728 Bu ibare, Mizzî'nin basılı nüshasında “kendini deli gibi gösterip” anlamına gelecek şekilde “فَجَنَّنَ نَفْسَهُ” olarak kaydedilmiştir. Hâdisenin akışından ve ibarenin devamında evine kapanarak insanların arasına karışmak istememesinden anlaşıldığı kadarıyla sanki bu anlam daha makul gözükmektedir. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

âlimler, peygamberlerle, kadılar da sultanlarla birlikte haşrolunacaklardır.” Bu hâdiseyi Mizzî *Tehzîbü'l-Kemâl* isimli eserinde zikretmektedir.¹⁷²⁹ Vallahu a'lem.

٣٢٣٠- يُمَسَّحُ اللَّوْطِيُّ فِي قَبْرِهِ خَنْزِيرًا.

3230- Lûtî (oğlancı), kabrinde domuza dönüştürülür.

İbn Hacer el-Mekkî *Fetâvâ*'sında şöyle demektedir:¹⁷³⁰ “Bu rivayeti Ebu'l-Feth el-Ezdî *Kitâbu'd-Duafâ*'da, İbnü'l-Cevzî de *vâhî bir isnadın* yer aldığı bir tarikile rivayet etmişlerdir.”¹⁷³¹ İbn Hacer eserinin aynı yerinde şunları da söyler: Hatîb el-Bağdâdî *Târîh*'inde “*Ümmetimden Lût kavminin çirkin fiilini yaparken ölen kimseyi Allah o kavimle birlikte haşrolunması için onların yanına nakleder*” hadisini rivayet etmektedir. Hadisin isnadında *münkerü'l-hadîs* bir ravi vardır. Ancak bu rivayeti destekleyici nitelikte hadislerden biri de şudur: İbn Asâkir'in rivayetine göre, Vekî' şöyle demiştir: Bir hadiste şöyle işittik: “*Ümmetimden kim Lût kavminin çirkin fiilini işlerken ölürse, Lût kavmiyle birlikte olması ve kıyamet günü onlarla beraber haşrolması için kabri onu onların yanına götürür.*”¹⁷³²

٣٢٣١- يَقُولُ ابْنُ آدَمَ مَالِي مَالِي، وَهَلْ لَكَ يَا ابْنَ آدَمَ مِنْ مَالِكَ إِلَّا مَا أَكَلْتَ فَأَنْتَ أَوْ لَيْسَتْ فَأَبْلَيْتَ أَوْ تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ؟

3231- Ademoğlu, “Malım, malım!” deyip durur. Oysa ey Ademoğlu! Malından sana, yiyip de tükettiğin veya giyip de eskittiğin yahut sadaka olarak verip de (kıyamet günü kendin için) gönderdiğinden başka ne kalmıştır ki!

Ahmed b. Hanbel ve Müslim'in Ebû Hureyre *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷³³ Yine Ahmed b. Hanbel ve Müslim'in

1729 Bk. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 285.

1730 İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâvâ'l-hadîsiyye*, s. 122, soru nr: 138.

1731 Hadisin uydurma olduğuna dair bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 113; Suyûtî, *Leâli*, II, 169; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 221, h.nr: 17; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 181. (Çeviren)

1732 Bu rivayetler daha önce 2621 no'lu rivayette ele alınmıştı. (Çeviren)

1733 Müslim, *Zühd* 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 234, 244, 247, h.nr: 16306,

Ebû Hureyre'den aktardıkları bir başka rivayet de şöyledir: **“Kul ‘Malım, malım’ deyip durur. Oysa malından ona sadece şu üç şey kalmıştır: Yiyip de tükettiği yahut giyip de eskittiği veya verip de ahireti için biriktirdiği şeyler. Bunlardan gerisi yok olup gitmiş ve insanlara (miras vs. olarak) kalmıştır.”**¹⁷³⁴

۳۲۳۲- يَقُولُ اللَّهُ -عَزَّ وَجَلَّ- مَا وَسَعَنِي أَزْوَاجِي - الْحَدِيثُ.

3232- Allah *azze ve celle* şöyle buyurur: Ben ne yerime ne göğüme sığabildim...

Bu hadis daha önce “...مَا وَسَعَنِي / *Ben ne göğüme ne yerime sığabildim...*” rivayetinde geçmişti.¹⁷³⁵

۳۲۳۳- يَبْقَى الْحَرُّ الَّذِي يَبْقَى الْبَرْدُ.

3233- Soğuktan koruyan şey sıcaktan da korur.

Hadis değildir, ancak manası sahihtir. Nitekim Allah Teâlâ'nın şu kavli de buna işaret eder: **“Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler var etti.”**¹⁷³⁶ Yani sıcağın yanı sıra soğuktan da koruyacak olan elbiseler.¹⁷³⁷ Bu sözün dillerde meşhur olan lafzı şudur: “Soğuğu engelleyen şey, sıcağı da engeller.”

۳۲۳۴- الْيَمِينُ عَلَى نِيَّةِ الْمُسْتَخْلِفِ.

3234- Yemin, yemin ettirenin niyetine göre değerlendirilir.

Müslim ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷³⁸ Yine Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd'da yer alan bir lafız da şöyledir: **“Senin ettiğin yemin, arkadaşının anlayıp kabul edeceği manaya göre değerlendirilir.”**¹⁷³⁹

16322, 16327; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 120, h.nr: 3327; Hâkim, *Müstedrek*, II, 582, h.nr: 3969.

1734 Müslim, *Zühd* 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 411, XV, 196, h.nr: 8813, 9339.

1735 Bk. 2256 no'lu rivayet.

1736 Nahl 16/81.

1737 Bk. Taberî, *Tefsîr*, XXIV, 475.

1738 Müslim, *Eymân* 21; İbn Mâce, *Keffârât* 14.

1739 Müslim, *Eymân* 20; Ebû Dâvûd, *Eymân* 8; Tirmizî, *Ahkâm* 19; Ahmed b. Hanbel,

٣٢٣٥- يَنْزِلُ اللَّهُ -عَزَّ وَجَلَّ- عَلَى هَذَا الْبَيْتِ كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ عِشْرِينَ وَمِائَةً رَحْمَةً: سِتُونَ لِلطَّائِفِينَ وَأَرْبَعُونَ لِلْمُصَلِّينَ وَعِشْرُونَ لِلنَّاطِقِينَ.

3235- Allah azze ve celle her gün ve gece bu eve (Kâbe'ye) altmışı tavaf edenlere, kırkı namaz kılanlara ve yirmisi de bakıp seyredenlere olmak üzere yüz yirmi rahmet indirir.

Bu hadisi Taberânî *Mu'cem*'lerinde, ayrıca Ezrakî, Beyhakî ve *Müsned*'inde Hâris rivayet etmişlerdir.¹⁷⁴⁰ Bir kısmının lafzı ise şöyledir: **“Yüz rahmet! Altmışı tavaf edenler ve yirmisi de Mekke halkı içindir. Mekkelilere verilenin bir benzeri de diğer insanlar içindir.”**¹⁷⁴¹ Bu hadisi Münzirî ve Irâkî *hasen* saymış; Sehâvî de bu konuda Mekke'de bir cüz imla etmiştir.¹⁷⁴²

٣٢٣٦- يُخْشَرُ الْمُكَبِّرُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْثَالَ الذَّرِّ فِي صَوْرِ الرِّجَالِ، يَغْشَاهُمْ الذُّلُّ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ، يُسَاقُونَ إِلَى سِجْنٍ فِي جَهَنَّمَ سَمِّيَ “بَوْلَسَ”، تَغْلُوهُمْ نَارُ الْأَنْيَارِ، يُسْقَوْنَ مِنْ غُصَّارَةِ أَهْلِ النَّارِ، طِيْنَةُ الْحَبَالِ.

3236- Dünyada kendini beğenip büyüklük taslayanlar kıyamet günü adam suretindeki zerrecikler gibi mahşer yerine çıkarılacaklar,

Müsned, XII, 13, h.nr: 7119. Aclûnî bu rivayetin Buhârî'de de geçtiğini belirtmişse de biz tespit edemedik. (Çeviren)

1740 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 195, h.nr: 11475.

1741 Hâris b. Ebî Üsâme, *Müsned*, I, 465, h.nr: 392; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 486, h.nr: 3760.

1742 Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 123, h.nr: 1761; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 284, h.nr: 7; Sehâvî, *Makâsîd*, V, 443-444, h.nr: 1362. Münzirî ve Irâkî, Beyhakî'nin rivayetinin isnadının *hasen* olduğunu belirtmektedirler. Ancak Irâkî, Ebû Hâtîm'in bu hadisi *münker* saydığını da nakletmektedir. Ayrıca Sehâvî de Münzirî ve Irâkî'nin görüşlerini aktardıktan sonra itiraz mahiyetinde bu değerlendirmenin tartışmaya açık olduğunu; zira isnadındaki Muhammed b. Muâviye'nin çok *vâhî* biri olup Müslim ve Nesâî'nin bu zat hakkında *metrûk* dediklerini hatta İbn Mâîn ve Dârekutnî'nin onu *yalancı* saydıklarını ve onun *hadis uydurmakla itham edildiğini* vurgular. Şu da var ki Sehâvî bunları söyledikten sonra Münzirî ve Irâkî'nin *hasen* gerekçesi olarak “Görünen o ki, rivayeti, destekleyici nitelikteki farklı tarikleri sebebiyle *hasen* saymışlardır” dedikten sonra ilgili tarikleri sıralar. (Bk. Sehâvî, *el-Ecvibetü'l-mardiyye*, I, 26-27) -Çeviren-

her yönden zillate maruz kalacak, aşağılanacaklar. Cehennemde adına “Bevles (veya Bûles)” denilen bir zindana sürülecekler, üzerlerinde ateşlerin ateşi yükselecek. Onlara cehennemliklerin kaynar vaziyetteki kokuşmuş kan, irin ve cerahatleri içirilecek.

Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî’nin, İbn Ömer’den ve Amr b. Şuayb’ın, babası yoluyla dedesinden naklettikleri ve Tirmizî’nin **hasen** saydığı bir hadistir.¹⁷⁴³

۳۲۳۷- يَرَى الشَّاهِدُ مَا لَا يَرَى الْغَائِبُ.

3237- (Bir yerde/olayda hazır bulunan) şâhit, (orada bulunmayan) gâibin göremediğini görür.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der: “Ebû Talib el-Mekkî *Kûtü’l-kulûb* adlı eserinde zikretmiştir.”¹⁷⁴⁴ Ben de (Aclûnî) derim ki: Ancak bunun bir hadis olup olmadığını açıklamamıştır.¹⁷⁴⁵

۳۲۳۸- يُدْعَى النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِآبَائِهِمْ.

3238- Kıyamet günü insanlar babalarına nispet edilerek çağrılacaklardır.

1743 Tirmizî, *Sıfatü'l-kıyâmet* 47; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 260, h.nr: 6677; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 196, h.nr: 557; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 398, h.nr: 11827.

1744 Gazzî, *İtkân*, II, 729, h.nr: 2422. Ayrıca bk. Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtü'l-kulûb*, I, 94.

1745 Aclûnî’nin, bu cümlesiyle Gazzî’yi mi yoksa Ebû Tâlib el-Mekkî’yi mi kastettiği tam net değildir. Ancak Ebû Tâlib el-Mekkî, eserinde -isnadsız bir şekilde de olsa- bunu “Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu” diyerek Allah Rasûlü’ne nispet etmektedir. Bu durumda Aclûnî’nin Gazzî’yi kastetmiş olması gerekir. Zira Gazzî, ilgili cümleden başka bu sözün bir hadis olup olmadığına dair herhangi bir şey söylememektedir. Şu da var ki Aclûnî, burada böyle söylemekle birlikte daha önce bu rivayeti, lafzındaki basit bir takdim ve tehirle 1527 no’lu hadis olarak ele almış ve bu manayı destekleyen sahih rivayetlere yer vermiştir. Dolayısıyla burada neden böyle bir nakille yetindiğini anlamak güçtür. Kanaatimizce daha önce bu rivayete dair yaptığı değerlendirmeyi tamamen unutmuş olmalıdır. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:¹⁷⁴⁶ Buhârî bunu eserine almıştır.¹⁷⁴⁷ İbn Battâl da bu rivayete ilişkin şunu söyler: “Burada, ‘(gayr-i meşru ilişki sonucunda doğan) insanların, babalarının günahını örtmek maksadıyla sadece annelerine nispet edilerek çağrılacaklarını’ öne sürenlerin iddiasının reddi söz konusudur.”¹⁷⁴⁸ Üstelik insanların sadece annelerine nispet edilerek çağrılacaklarına dair rivayeti İbn Adiy, Enes’ten naklederek rivayetin *münker* olduğunu söylemekte; İbnü'l-Cevzî de bu rivayeti *Mevzûât*’ında zikretmektedir.¹⁷⁴⁹

٣٢٣٩- يَرْحَمُ اللَّهُ الْعَمَاتِ: يُورَثُنَّ وَلَا يَرِثُنَّ.

3239- Allah halalara rahmetini lütfetsin! (Hukuken) miras bırakırlar ama mirastan pay alamazlar.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁷⁵⁰ Halkın çoğunluğunun dilinde meşhur olmasına rağmen (hadis olarak aslı) bilinmemektedir. Ancak Mâlik, İbn Ebî Şeybe kanalıyla Ömer *radiyallahu anh*’ın şöyle dediğini naklektedir: “Halalara hayret etmişizdir. Zira kendileri miras bırakabildikleri hâlde mirastan pay alamıyorlar.”¹⁷⁵¹

٣٢٤٠- يَنْزِلُ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ عِنْدَ الْمَنَارَةِ الْبَيْضَاءِ شَرْقِيَّ دِمَشْقَ.

3240- İsa b. Meryem, Dımeşk’in doğusundaki ak minareye inecektir.

Taberânî’nin Evs b. Evs’ten rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷⁵² Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:¹⁷⁵³ İsa *aleyhisselâm*’ın nüzulüne dair sabit hadisler var-

1746 Gazzî, *İtkân*, II, 728, h.nr: 2419.

1747 Buhârî, Edeb 99.

1748 Bk. İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, IX, 335.

1749 Aclûnî, bu rivayeti daha önce 754 no’lu hadis olarak ayrıntısıyla ele almıştı. (Çeviren)

1750 Gazzî, *İtkân*, II, 728, h.nr: 2420.

1751 Mâlik, *Muvattâ*, Ferâiz 9.

1752 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, I, 217, h.nr: 590, XIX, 196, h.nr: 440.

1753 Gazzî, *İtkân*, II, 732, h.nr: 2438.

dır. Bunlardan biri de Nevvâs b. Sem'ân hadisidir. Bunu da Müslim ve daha başkaları rivayet etmektedirler.¹⁷⁵⁴

۳۲۴۱- يُؤْجَرُ الْمَرْءُ عَلَى رَغْمِ أَنْفِهِ.

3241- Kişiye (bazen) istemediği hâlde zorla sevap verilir.

Hadis değildir. İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de *Makâsîd*'daki gibi şöyle der:¹⁷⁵⁵ Bu hadis, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu hadisiyle aynı manadadır: **“Allah Teâlâ, zincirler içerisinde cennete götürülen kimselere özel bir önem ve değer atfeder.”** Bir lafızda da **“Boyunlarından zincire vurulmuş olarak...”** ifadesi geçmektedir.¹⁷⁵⁶ Benzer manada bir rivayet de **“Cennet, nefsin hoşlanmadığı şeylerle çepeçevre kuşatılmıştır...”** hadisidir.¹⁷⁵⁷

Ben de (Aclûnî) derim ki: Ancak görünen o ki bu rivayet “insanın, malının haksızca elinden alınması gibi hiç olmasını istemediği bir şeyden dolayı sevap alması” anlamındadır. Ayrıca “zincirler, esirlerin prangalarıdır” denilmiştir.¹⁷⁵⁸ Keza fakirlik, hastalık ve diğer bela ve musibetler de bu manadadır. Bu husus iyi düşünülmelidir. Söz konusu rivayetin dillerde meşhur olan lafzı ise **“يُؤْجَرُ الْمَرْءُ رَغْمًا عَنْ أَنْفِهِ/yü'cerü'l-mer'ü rağmen an enfih”** şeklindedir.¹⁷⁵⁹

1754 Müslim, Fiten 110; Ebû Dâvûd, Melâhim 14; Tirmizî, Fiten 59; İbn Mâce, Fiten 33; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 173, h.nr: 17629; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 537, h.nr: 8508. Bu kaynaklarda Hz. İsa'nın ak minareye ineceği açıkça belirtilmektedir. (Çeviren)

1755 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 445-446, h.nr: 1364; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 201.

1756 Bu hadis daha önce 1710 no'lu rivayet olarak ele alınmıştı. (Çeviren)

1757 Bu hadis de daha önce 1152 no'lu rivayet olarak incelenmişti. (Çeviren)

1758 Aclûnî'nin bu sözü zikretmekteki amacının şu olduğu kanaatindeyiz: Zincirler, bir önceki paragrafta cennete zincirlerle bağlanarak getirilen kimseler için kullanılmıştı. Esirlik ise özgürlüğü kısıtlanmış, fakir düşmüş, bıçare, hasta, mağdur ve mazlum gibi konumlarda olanların tümü için kullanılan sembolik ifadedir. Dolayısıyla bu konumdaki kişilere vurulan zincirler, gerçekte onları cennete götürmek üzere vurulmuş olmaktadır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1759 Meşhur olan bu lafız, başlıktaki lafızla aynı manadadır. (Çeviren)

۳۲۴۲- الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى خَوْنَةٌ، لَعَنَ اللَّهُ مَنْ أَلْبَسَهُمْ ثَوْبَ عِزِّ سَلْبِهِ عَنْهُمْ
الْإِسْلَامُ.

3242- Yahudî ve Hıristiyanlar haindirler. İslâm'ın üzerlerinden çekip çıkardığı izzet ve şeref elbisesini tekrar onlara giydirenlere Allah lanet etsin.

Şeyh Abdülgaaffâr bu sözü *el-Vahîd fî sülûki't-tevhîd* isimli eserinde zikretmektedir. Aynı şekilde bazıları bunu söz konusu kitabın sahibine nispet etmiş ve hangi hadis kitabında ve hangi hadis musannıfları tarafından rivayet edildiğini açıklamamışlardır. O sebeple araştırılıp incelenmelidir.¹⁷⁶⁰ Ayrıca ben çok kere bu sözü Şeyh Takiyyüddîn el-Hısnî'den işitirdim.

۳۲۴۳- يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يُبَالِي الْمَرْءُ بِمَا أَخَذَ الْمَالُ: مِنَ الْحَلَالِ أَمْ مِنَ الْحَرَامِ.

3243- İnsanlar öyle bir zamana gelecekler ki, kişi malı helâlden mi haramdan mı aldığına dikkat etmeyecek ve umursamayacaktır.

Buhârî ve Nesâî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷⁶¹

۳۲۴۴- يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ الصَّابِرُ فِيهِمْ عَلَى دِينِهِ كَالْقَابِضِ عَلَى الْجَمْرِ.

3244- İnsanlar öyle bir zamana gelecekler ki, içlerinde sabırla dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan kimse, avucunda kor ateş tutan kimse gibi olacaktır.

Tirmizî bu hadisi Enes yoluyla rivayet etmektedir.¹⁷⁶²

1760 Araştırabildiğimiz kadarıyla kaynaklarda böyle bir rivayeti tespit edemedik. (Çeviren)

1761 Buhârî, Büyû' 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 382, h.nr: 9620; İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 120, h.nr: 6726.

1762 Tirmizî, Fiten 73; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 34, h.nr: 9073. Hadisin sahih olduğuna dair ayrıntılı bir mütalaa için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs's-sahîha*, II, 645-647, h.nr: 957. (Çeviren)

٣٢٤٥- يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَكُونُ الْمُؤْمِنُ أَذَلَّ مِنْ شَايِهِ.

3245- İnsanlar öyle bir zamana gelecekler ki, mü'min, sahibi olduğu koyunundan bile daha düşük ve değersiz duruma düşecektir.

İbn Asâkir'in Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷⁶³

٣٢٤٦- يَأْتِي عَلَى أُمَّتِي زَمَانٌ يَخْسُدُ الْفُقَهَاءُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا، وَيَغَارُ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ كَتَغَايِرِ الثِّيُوسِ بِبَعْضِهَا عَلَى بَعْضٍ.

3246- İnsanlar öyle bir zamana gelecekler ki, fukaha birbirlerine haset edecek ve tekelerin birbirlerini kıskanması gibi birbirlerini kıskanacaklar.¹⁷⁶⁴

٣٢٤٧- يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَكُونُ حَدِيثُهُمْ فِي مَسَاجِدِهِمْ فِي أَمْرِ دُنْيَاهُمْ، فَلَا تُجَالِسُوهُمْ، فَلَيْسَ لِلَّهِ فِيهِمْ حَاجَةٌ.

3247- Öyle bir zaman gelecek ki, insanların mescidlerdeki konuşmaları dünyevi konularla ilgili olacaktır. Onlarla birlikte oturmayın. Zira onların Allah ile (yardım, lütuf ve himaye itibariyle) alakaları kalmamıştır.

Beyhakî bu hadisi Hasan el-Basrî'den **mürsel** olarak rivayet etmek-
tedir.¹⁷⁶⁵

1763 İbn Asâkir, *Târîhu Dimesşk*, XLIV, 414; Deylemî, *Firdevs*, V, 439, h.nr: 8672. Hadisin isnadında İsa b. Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali adında, babası kanalıyla dedelerinden *münker* rivayetler aktaran metrûk biri vardır. Dolayısıyla hadis çok zayıf sayılmaktadır. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 424, ravi nr: 1389; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 315, ravi nr: 6578; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, III, 274, h.nr: 1137) -Çeviren-

1764 Aclûnî'nin hakkında herhangi bir tahric ve değerlendirme notu düşmediği bu rivayetin kaynağı ve uydurma olduğuna dair ayrıntılar için bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XI, 609, h.nr: 3457; Deylemî, *Firdevs*, V, 448, h.nr: 8699; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 262; Suyûtî, *Leâli*, I, 200; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, I, 258, h.nr: 27; Fettehî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 26. (Çeviren)

1765 İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, VII, 198, h.nr: 35310; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IV, 387, h.nr: 2701. Benzer manada İbn Mes'ûd'dan merfu muttasıl bir rivayet olarak aktarılan bir hadisin lafzı şöyledir: “Âhir zamanda, konuşmalarını mescidlerde

٣٢٤٨- يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَتَمَنُّونَ فِيهِ الرِّجَالُ الْمَوْتَ لِمَا يَلْقَوْنَ فِي الدُّنْيَا مِنَ الزَّلَازِلِ وَالْفَقَنِ وَالْبَلَايَا.

3248- Öyle bir zaman gelecek ki insanlar, dünyada karşılaştıkları depremler, fitneler, bela ve musibetler sebebiyle ölümü temenni edeceklerdir.

Ebû Nuaym'ın Huzeyfe'den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷⁶⁶

٣٢٤٩- يَدَانِ مَغْلُولَتَانِ فِي النَّارِ: يَدٌ أَكَلَتْ اِغْتِنَامًا، وَيَدٌ أَكَلَتْ اِخْتِشَامًا.

3249- Cehennemde iki ele kelepçe vurulmuştur: Fırsatı ganimet bilerek yiyen el ile utanma belası yiyen el.

Bir lafızda “*Utangaç ve çekingenliğinden dolayı yemeğe uzanmayan el*” şeklinde geçmektedir. Necmüddîn el-Gazzî de rivayet hakkında “Bu bâtıldır; bir aslı yoktur” demektedir.¹⁷⁶⁷ *Vallahu a'lem.*

yapan birtakım insanlar olacak. Bunların Allah ile (yardım, lütuf ve himaye itibarıyla) alakaları yoktur.” (Bk. İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 162, h.nr: 6761) Yine Enes b. Mâlik'ten gelen merfu bir rivayetin lafzı da şöyledir: “*İnsanlar öyle bir zamana gelecekler ki, mescidlerde halkalar oluşturacaklar ve dünyadan başka kaygı ve dertleri olmayacak. Bunların Allah ile (yardım, lütuf ve himaye itibarıyla) alakaları yoktur. Bu nedenle onlarla birlikte oturmayın.*” (Bk. Hâkim, *Müstedrek*, IV, 359, h.nr: 7916) Hâkim bu hadisin isnadının *sahih* olduğunu belirtmekte; Zehebî de ona muvafakat etmektedir. Enes rivayeti hakkında itirazlar olmakla birlikte İbn Mes'ûd rivayetinin ravilerinin güvenilir olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 151-153, h.nr: 1163. (Çeviren)

1766 Ebû Nuaym'ın eserlerinde tespit edemediğimiz bu rivayetin *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarındaki lafzı böyle olmasına rağmen, ilgili kaynaklarda geçen lafız şöyledir: “*Öyle bir zaman gelecek ki insanlar, dünyada karşılaştıkları sıkıntılar, depremler ve fitneler sebebiyle Deccâl'in gelmesini temenni edecekler.*” (Bk. Bezzâr, *Müsned*, VII, 267, h.nr: 2849; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 309, h.nr: 4289; Deylemî, *Firdevs*, V, 439, h.nr: 8674) Heysemî, Taberânî ve Bezzâr'daki rivayetin ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VII, 283-284, h.nr: 12231. Ayrıca hadisin *sahih* olduğuna dair bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, VII, 239-241, h.nr: 3090) -Çeviren-

1767 Gazzî, *İtkân*, II, 728, h.nr: 2417.

۳۲۵۰- يَوْمَ الْجُمُعَةِ يَوْمَ عِيدٍ وَذِكْرٍ - الحديث.

3250- Cuma günü bayram ve zikir günüdür...

Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷⁶⁸

۳۲۵۱- يَوْمَ الْجُمُعَةِ سَيِّدُ الْأَيَّامِ، وَأَعْظَمُهَا عِنْدَ اللَّهِ، وَهُوَ أَعْظَمُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ يَوْمِ الْأَضْحَى وَيَوْمِ الْفِطْرِ، فِيهِ خَمْسُ خِلَالٍ: خَلَقَ اللَّهُ فِيهِ آدَمَ، وَأَنْهَضَ اللَّهُ فِيهِ آدَمَ إِلَى الْأَرْضِ، وَفِيهِ تَوَفَّى اللَّهُ آدَمَ، وَفِيهِ سَاعَةٌ لَا يَسْأَلُ اللَّهُ فِيهَا الْعَبْدُ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ مَا لَمْ يَسْأَلْ حَرَامًا، وَفِيهِ تَقُومُ السَّاعَةُ، مَا مِنْ مَلِكٍ مُقَرَّبٍ وَلَا سَمَاءٍ وَلَا أَرْضٍ وَلَا رِيَّاحٍ وَلَا جَبَالٍ وَلَا بَحْرٍ إِلَّا هُنَّ يُشْفِقْنَ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ.

3251- Cuma günü, Allah'ın katında günlerin efendisi ve en muazzam olanıdır. Ayrıca kurban ve Ramazan bayramı günlerinden de büyük bir gündür. Cuma gününde beş özellik vardır: Allah, Âdem'i o günde yaratmış, yine o gün cennetten yeryüzüne indirmiş ve yine o günde ruhunu almıştır. Keza Cuma gününde öyle bir zaman dilimi vardır ki o vakitte kul, haram bir şeyi talep etmediği sürece Allah'tan ne diliyorsa kendisine mutlaka bahşedilir. Yine o günde kıyamet kopacaktır. Allah'a yakınlaştırılmış hiçbir melek ve ne gökyüzü ne yeryüzü ne rüzgâr ne dağ ne de taş yoktur ki, Cuma gününden korkmuş olmasın.

Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce'nin Ebû Lübâbe'den rivayet ettikleri bir hadistir. Ben de (Aclûnî) derim ki: İbn Mâce'nin lafzı **“Şüphesiz Cuma günü, günlerin efendisidir...”** diye başlar.¹⁷⁶⁹ Vallahu a'lem.

1768 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 395, h.nr: 8025. Şu kadar var ki Ahmed b. Hanbel'deki metin şöyledir: **“Şüphesiz Cuma günü, bayram günüdür. Bayram gününüzü oruç gününüze çevirmeyin. Ancak bir gün öncesi veya sonrasıyla birlikte tutarsanız o zaman başka.”** Ayrıca benzer bir lafız için bk. İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 375, h.nr: 3610. *Müsned*'i tahkik ve tahrir eden Ş. Arnâut ve ekibi bu hadisin isnadının *hasen* olduğunu belirtmektedirler. (Çeviren)

1769 Daha önce 1503 no'lu hadisin tahririnde de geçmiş olan bu rivayetin kaynakları için bk. İbn Mâce, *İkâmet* 79; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 122, h.nr: 22457; Bezzâr, *Müsned*, IX, 191, h.nr: 3738; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 19, h.nr: 5376; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IV, 395, h.nr: 2713. Hadisin *sahih* olduğuna dair

٣٢٥٢- الْيَقِينُ الْإِيمَانُ كُلُّهُ.

3252- Yakîn, imanın tamamıdır.

Aliyyü'l-Kârî'nin naklettiğine göre Sağânî bu rivayetin uydurma olduğunu söylemektedir.¹⁷⁷⁰

٣٢٥٣- يَا مَنْ لَا يَشْغَلُهُ سَمْعٌ عَنْ سَمْعٍ، وَيَا مَنْ لَا تُغْلِطُهُ الْمَسَائِلُ، وَيَا مَنْ لَا يَبْزُومُ بِالْحَاحِ الْمُلْحَيْنِ - وَفِي لَفْظٍ: يَا مَنْ لَا يُبْرِئُهُ إِلَّا حَاحُ الْمُلْحَيْنِ - أَذْقَنِي بَزْدَ عَفْوِكَ، وَخَلَاوَةَ رَحْمَتِكَ.

3253- Ey bir şeyi işitmesi başka bir şeyi işitmesine engel olmayan (Allah'ım)! Ey talep ve niyazlar karşısında yanılığa ve şaşkınlığa düşmeyen (Allah'ım)! Ey dua ve niyazlarında ısrar edenlerin ısrarlarından bıkip usanmayan ve yılmayan -bir lafızda da: Ey ısrarcılarının ısrarının bıkip usandıramadığı ve yıldırıamadığı- (Allah'ım)! Bana affının serinliğini ve rahmetinin hazzını hissettir.

Hatîb el-Bağdâdî ve İbn Asâkir'in rivayetlerine göre, Ali b. Ebî Tâlib şöyle demiştir: Kâbe'yi tavaf ettiği bir sırada, Kâbe'nin örtüsüne yapışmış bir adamın: “Ey bir şeyi işitmesi başka bir şeyi işitmesine engel olmayan (Allah'ım)...” diye dua ettiğini gördüm. Ben “Ey Allah'ın kulu! Şu sözleri tekrar eder misin?” diye ricada bulundum. O da “Duydun mu sen onu?” dedi. Ben de “Evet” dedim. Bunun üzerine adam şöyle dedi: “Hızır'ın -ki kendisi zaten Hızır'dı- canını elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, bir kul farz namazlardan sonra bu duayı edecek olursa, günahları, Âlic bölgesinin kumu¹⁷⁷¹ gibi yahut yağmur ya da ağaç yaprakları sayısınca bile

ayrıntılı bilgi için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 281, h.nr: 1038; Heysemî, *Mecma'*, II, 163, h.nr: 2995; Münâvî, *Teyssîr*, II, 64. (Çeviren)

1770 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 396, h.nr: 623. Ancak gerek Sağânî, gerekse Aliyyü'l-Kârî'nin burada uydurma saydıkları husus, rivayetin Hz. Peygamber'e dayandırılan merfu bir hadis olması açısından olsa gerektir. Zira bu rivayet, İbn Mes'ûd'un sözü olarak sahih ve sabittir. (Bk. Buhârî, *İmân* I; Hâkim, *Müstedrek*, II, 484, h.nr: 3666; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IX, 104, h.nr: 8544; Heysemî, *Mecma'*, I, 57, h.nr: 188; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 48) -Çeviren-

1771 Âlic, Mekke yolu üzerinde, suyu olmayan ve Mekke'ye dört gecelik bir mesafede bulunan kumluk bir bölgedir. (Bk. Belâzürî, *Mu'cemu'l-buldân*, IV, 69) -Çeviren-

olsa mutlaka bağışlanır.”¹⁷⁷² Allah Teâlâ’nın “*Vaktiyle Musa bir seyahati sırasında yanındaki genç arkadaşına şöyle dedi...*” âyetinin tefsirine dair Suyûtî’nin *ed-Dürrü’l-mensûr*’undan yapmış olduğumuz alıntı burada sona erdi.¹⁷⁷³

٣٢٥٤- يَهْرَمُ ابْنُ آدَمَ وَيَبْقَى مَعَهُ -وَفِي لَفْظٍ “فِيهِ” بَدَلٌ “مَعَهُ” - اثْنَتَانِ:
الْحِرْصُ وَطُولُ الْأَمَلِ.

3254- Âdemoğlu ihtiyarladıkça, iki şey onunla beraber kalır: (Mal ve dünyaya olan) hırs ve uzun yaşama arzusu.

Buhârî ve Müslim’in Enes’ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷⁷⁴ Bu konuda Semüre ve daha başkalarından gelen rivayetler de vardır. Bir lafızda da şöyle geçer: “*Âdemoğlu saçına ak düşüp yaşlandııkça, ondaki iki özellik gençleşir...*” Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce’nin yine Enes’ten rivayet ettikleri bir lafız şöyledir: “*Âdemoğlu ihtiyarladıkça, ondaki iki şey genç kalır: Mal tutkusu ve uzun yaşama arzusu.*”¹⁷⁷⁵ Yine Müslim ve İbn Mâce’nin Ebû Hureyre’den aktardıkları rivayetin lafzı da şudur: “*İhtiyarın gönlü iki konuda daima gençtir: Yaşama ve mal sevgisi.*”¹⁷⁷⁶

Öte yandan Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî’nin rivayet ettiği ve Tirmizî’nin “*hasen-sahih*” dediği bir rivayet de şöyledir: “*İhtiyarın gönlü iki konuda daima gençtir: Uzun bir hayat ve mal çokluğu.*”¹⁷⁷⁷ İbn Asâkir’in Ebû Hureyre kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: “*İh-*

1772 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, V, 190, h.nr: 1347; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XVI, 425-426. İbnü’l-Cevzî bu rivayeti *uydurma* kategorisinde değerlendirirken, İbn Hacer, İbn Asâkir’in bu rivayeti iki kanaldan naklettiğini ve her ikisinde de *zayıflık* bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 198; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VI, 435. Ayrıca bk. Suyûtî, *Leâli*, I, 154; İbn Arrâk, *Tenzîhu’s-şerîa*, I, 235, h.nr: 18) -Çeviren-

1773 Bk. Suyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr*, V, 432.

1774 Benzer lafızla gelen rivayetler için bk. Buhârî, Rikâk 5; Müslim, Zekât 114; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 189, h.nr: 12142.

1775 Müslim, Zekât 114; Tirmizî, Zühd 28; İbn Mâce, Zühd 27; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 306, h.nr: 12998.

1776 Müslim, Zekât 113; İbn Mâce, Zühd 27.

1777 Tirmizî, Zühd 28; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 322, h.nr: 8699.

tiyarın gönlü iki şeyin sevgisi konusunda daima gençtir: Uzun yaşama arzusu ve mal sevgisi."¹⁷⁷⁸

٣٢٥٥- يَوْمُ الْأَرْبَعَاءِ يَوْمٌ نَخِيسُ مُسْتَمِرٌّ.

3255- Çarşamba günü, sürekli bir uğursuzluk günüdür.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta Câbir'den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷⁷⁹ Ayrıca İbn Mâce ve Hâkim de bunu **zayıf bir isnadla** rivayet etmektedirler. Ancak Hâkim şöyle demektedir: "Mevkuf olarak **sahih** sayılan bir rivayette, Çarşamba günü hacamattan kaçınmanın emri vardır. Çünkü o gün, Eyyûb *aleyhisselâm*'ın hastalığa yakalandığı gündür. Cüzâm ve alaca (vitiligo/abraş) hastalığı Çarşamba günü ve Çarşamba gecesi dışında görülmez."¹⁷⁸⁰

İbn Merdûye de *Tefsîr*'inde bunu Ali ve Enes'ten **vâhî isnadlarla** rivayet etmektedir. Fakat Âişe *radiyallahu anhâ*'nın şöyle dediği de aktarılmaktadır: "İçerisinde yolculuğa çıkılan, (bakire ve dul kadınlarımızı) evlendirdiğim ve çocuklarımızı sünnet ettirdiğim en sevimli gün Çarşamba günüdür." Daha önce geçen "**Her ayın son Çarşambası sürekli bir uğursuzluk günüdür**" rivayetinde bu hususa dair ayrıntılı açıklama yapılmıştı. Oraya bakılabilir.¹⁷⁸¹

1778 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XLII, 405-406, ravi nr: 6318.

1779 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 283, h.nr: 6422. Ancak rivayetin isnadındaki İbrahim b. Ebî Hayye, münker rivayetleri olan zayıf biri sayılmakta (bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 103, ravi nr: 13; İbn Adiy, *el-Kâmil*, I, 385-388, ravi nr: 70); hatta İbnü'l-Cevzî bu hadisi *uydurma* kategorisinde zikretmektedir. (Bk. *Mevzûât*, II, 74) -Çeviren-

1780 İbn Mâce, Tıb 22; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 234, 454, h.nr: 7479, 8255. Hâkim bu iki rivayetin ilkinin isnadındaki Gazâl b. Muhammed'in *meçhul* biri olduğunu belirtmekte; Zehebî de bu hükme muvafakat etmektedir. İkinci isnadda geçen Osman b. Ca'fer hakkında cerh ve ta'dile yönelik herhangi bir değerlendirme olduğunu bilmediğini ifade etmişse de Zehebî bu zatın *vâhî* olduğunu vurgulamıştır. Sonuç itibarıyla hadisin merfu versiyonunun zayıf olduğuna dair bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 391, h.nr: 1463-1466; Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, IV, 63-64) -Çeviren-

1781 Bk. 3 no'lu rivayet.

Bu noktada haftanın günlerine ilişkin Ebû Ya'îlâ'nın İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettiği fakat **zayıf** sayılan bir hadis de şöyledir: **“Cumartesi günü hile ve aldatma günüdür. Pazar günü ekim, dikim ve bina inşa etme günüdür. Pazartesi günü yolculuk ve rızık arama; Salı günü de demir, sertlik ve kuvvet günüdür. Çarşamba günü ise herhangi bir şey almak da vermek de yoktur. Perşembe günü ihtiyaçları arzetme ve sultanın huzuruna girme günüdür. Cuma günü ise nişan ve nikâh günüdür.”**¹⁷⁸²

Ebû Dâvûd ve Taberânî'nin Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: **“Çarşamba günü kan günüdür. Ve o günde öyle bir zaman dilimi vardır ki o vakitte hacamat olan kimsenin kanı durmaz.”**¹⁷⁸³ Yine Deylemî'nin vâhî bir isnadla Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şudur: **“Tırnaklarını Cumartesi günü kesen kişiden rahatsızlık çıkıp gider, yerine şifa girer. Pazar günü kesen kimseden fakirlik çıkar, zenginlik girer. Pazartesi kesen kişiden ise delilik çıkar, sağlık girer. Salı günü kesen kimseden de hastalık çıkar, şifa girer. Çarşamba günü kesen kimseden vesvese ve korku çıkar, güven ve şifa girer. Tırnaklarını Perşembe günü kesen kimseden de cüzzâm çıkar, afiyet girer. Cuma günü kesen kişiye ise rahmet girer, günahlar çıkar.”**

Öte yandan İbn Asâkir'in rivayetine göre Riyâsî şunu anlatır: Asmaî'nin şöyle dediğini işittim: Cuma günü Harun Reşîd'in huzuruna girdiğimde tırnaklarını kesiyordu. Bu hususu ona sorduğumda, cevaben şöyle dedi: “Perşembe günü tırnak kesmek sünnettendir. Ayrıca bana ulaşan bilgiye göre bunu Cuma günü yapmak fakirliği ortadan kaldırmış.” Ben de “Ey mü'minlerin emiri! Sen de mi fakirlikten korkuyorsun?” diye sordum. Bunun üzerine “Ey Asmaî! Benden daha fazla fakirlikten korkan biri var mı ki?” diye karşılık verdi. Eserin son kısmında bu konuya ilişkin ilave açıklamalar gelecektir. Oraya bakabilirsin. *Vallahu a'lem.*

1782 Ebû Ya'îlâ, *Müsned*, IV, 479, h.nr: 2612.

1783 Ebû Dâvûd, *Tıb* 5. Hadisin isnadının zayıf olduğuna dair bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 572, h.nr: 19539; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsî'z-zâife*, V, 278, h.nr: 2251. (Çeviren)

۳۲۵۶- يَتَعَاقَبُونَ فِيكُمْ مَلَائِكَةً بِاللَّيْلِ وَمَلَائِكَةً بِالنَّهَارِ، وَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الْعَصْرِ، ثُمَّ يَخْرُجُ الَّذِينَ بَاتُوا فِيكُمْ، فَيَسْأَلُهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِهِمْ: كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِي؟ فَيَقُولُونَ: تَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ، وَأَتَيْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ.

3256- Birtakım melekler geceleyin, birtakım melekler de gündüz vakti birbiri ardınca gelip sizin aranızda bulunurlar. Bunlar sabah ve ikindi namazında buluşurlar. Sonra sizin aranızda kalanlar Allah'ın huzuruna çıkarlar. Allah Teâlâ, kullarının hâlini çok iyi bildiği hâlde, meleklerle “Kullarımı nasıl bıraktınız?” diye sorar. Melekler “Onları namaz kılariken bıraktık, yanlarına vardığımızda da namaz kılıyorlardı” derler.

Buhârî ve Müslim Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷⁸⁴

۳۲۵۷- يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا، وَبَسِّرُوا وَلَا تُثْقِرُوا.

3257- Kolaylaştırın, zorlaştırmayın, müjdeleyin, nefret ettirmeyin.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim ve Nesâî, Enes kanalıyla rivayet etmişlerdir.¹⁷⁸⁵

۳۲۵۸- يُسَلِّمُ الرَّاَكِبُ عَلَى الْمَاشِي، وَالْمَاشِي عَلَى الْقَاعِدِ، وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ.

3258- Binekli olan yürüyene, yürüyen oturana, sayıca az olan çok olana selam verir.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷⁸⁶

۳۲۵۹- يَفْغَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْأَنْبِيَاءُ، ثُمَّ الْعُلَمَاءُ ثُمَّ الشُّهَدَاءُ.

3259- Kıyamet günü önce peygamberler sonra âlimler, daha sonra da şehitler şefaate edecektir.

1784 Buhârî, Mevâkît 16; Müslim, Mesâcid 210.

1785 Buhârî, İlim 11; Müslim, Cihâd 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 341, h.nr: 12333; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 383, h.nr: 5859.

1786 Buhârî, İsti'zân 5, 6; Müslim, Selâm 1; Âdâb 46; Ebû Dâvûd, Edeb 134; Tirmizî, İsti'zân 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 365, h.nr: 10624.

İbn Mâce'nin Osman *radiyallahu anh'*dan rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: **“Kıyamet günü üç sınıf insan şefaate edecektir: Peygamberler sonra âlimler sonra da şehitler.”**¹⁷⁸⁷

۳۲۶۰- يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفًا بِغَيْرِ حِسَابٍ هُمُ الَّذِينَ لَا يَسْتَرْقُونَ وَلَا يَطْطِرُونَ، وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ.

3260- Ümmetimden yetmiş bin kişi hesaba çekilmeksizin cennete girecektir. Onlar büyü yapmayan, yaptırmayan, uğursuzluğa inanmayan ve Rablerine dayanıp güvenenlerdir.

Bu hadisi Buhârî, İbn Abbâs'tan; Ahmed b. Hanbel ve Müslim, İmrân b. Husayn'dan; ayrıca Müslim, Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir.¹⁷⁸⁸

۳۲۶۱- يَدْخُلُ قُرَاءُ الْمُسْلِمِينَ الْجَنَّةَ قَبْلَ أَغْيَائِهِمْ بِنِصْفِ يَوْمٍ، وَهُوَ خَمْسُمِائَةٍ عَامٍ.

3261- Müslümanların fakirleri, zenginlerinden yarım gün -ki o da beş yüz senedir- önce cennete gireceklerdir.

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷⁸⁹

1787 İbn Mâce, Zühhd 37. Irâkî ve Bûsîrî, hadisin isnadının zayıf olduğunu ifade etmekte, buna karşılık Suyûtî hasen olduğuna dair işarette bulunmaktadır. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 13, h.nr: 14; Bûsîrî, *Misbâhu 'z-zücâce*, IV, 260; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 462) Suyûtî rivayeti *hasen* sayma gerekçesi olarak buradaki üç zümrenin şefaathlerinden bahseden farklı muteber rivayetleri dikkate almış olmalıdır. Bu husustaki rivayetlerin topluca yer aldığı bir eser için bk. Zehebî, *İsbâtü's-şefâa*, thk. İ. Bâcis Abdülmecîd, Advâü's-selef 2000. Çeviren)

1788 Buhârî, Tıb 1, Rikâk 50, Libâs 18; Müslim, İmân 371, 372, 374; Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, XXXIII, 193, h.nr: 19984.

1789 Tirmizî, Zühhd 37; İbn Mâce, Zühhd 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, XIV, 208, h.nr: 8521; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 192, h.nr: 11285. Tirmizî bu hadisin *hasen-sahih* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

٣٢٦٢- يَدْخُلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ جُزْأً مُزْدًا مُكْحَلِينَ، أَبْنَاءَ ثَلَاثٍ وَثَلَاثِينَ.

3262- Cennet ehli, kıl ve tüyden arınmış ak tenli bir bedenle, gözleri sürmeli, otuz üç yaşında cennete girecekler.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî, Muâz b. Cebel'den rivayet etmektedirler.¹⁷⁹⁰

٣٢٦٣- يَوْمَ صَوْمِكُمْ يَوْمَ نَخْرِكُمْ - وَفِي لَفْظٍ: يَوْمَ رَأْسٍ سَتَيْكُمُ-

3263- Ramazan orucunuzun birinci günü, Kurban bayramının birinci günüyle aynı gündür. -Bir lafızda da: Yılbaşı gününüzle (Muharrem'in ilk günü ile) aynı gündür.-

İmam Ahmed, Zerkeşî, Suyûtî ve diğer âlimlerin dedikleri gibi bu rivayetin bir aslı yoktur.¹⁷⁹¹ Sehâvî ise bu rivayeti göz ardı etmiş ve eserinde zikretmemiştir.¹⁷⁹²

٣٢٦٤- الْيَمِينُ حِنْثٌ أَوْ نَدَمٌ.

3264- Yemin bir yemin bozma veya pişmanlık neticesini verir.

1790 Tirmizî, Cennet 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 353, h.nr: 22024. Tirmizî bu hadis hakkında *hasen* değerlendirmesinde bulunmaktadır. Aclûnî de daha önce 1959 no'lu rivayetin tahricinde Taberânî'ye nispet ederek zikrettiği bu rivayetin isnadının *hasen* olduğunu ifade etmişti. (Çeviren)

1791 Daha önce 417 ve 2074 no'lu rivayetlerde bu rivayetin bir aslı olmadığı belirtilmişti. Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 236; Zerkeşî, *Leâli*, s. 32-33; İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf*, s. 124, h.nr: 279; Suyûtî, *Dürer*, s. 211, h.nr: 463; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 182, h.nr: 20; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 397, h.nr: 625. (Çeviren)

1792 Aksine Sehâvî'nin eserinde yer almakta ve rivayetin tahric ve değerlendirmesi bağlamında "Ahmed b. Hanbel ve başkalarının da dedikleri gibi bu rivayetin bir aslı yoktur" ibaresi geçmektedir. Bu durumda şu ihtimalden söz edilebilir: Aclûnî'nin esas aldığı *Makâsîd* nüshası, bugün elimizde tahkikli baskıya esas teşkil eden nüshadan farklıdır. Nitekim *Makâsîd*'ın 5. Cildini tahkik eden Bâsüveydân da bu hususa işaret ederek, söz konusu rivayetin *Makâsîd*'ın birtakım nüshalarında bulunurken, diğer bir kısmında yer almadığı ihtimalinin güç olduğunu belirtmektedir. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 450, h.nr: 1366, muhakkik Bâsüveydân'ın tahkik notları) -Çeviren-

Mevâhib'te geçtiğine göre İbn Mâce'nin İbn Ömer kanalıyla naklettiği merfu bir hadis olup daha önce hemze kısmında “إِنَّمَا الْيَمِينُ حَنْتٌ أَوْ نَدَمٌ/Yemin ancak bir yemin bozma veya pişmanlık sonucunu doğurur” lafzıyla geçmişti. Ayrıca bir lafızda şöyle geçer: “إِنَّمَا الْحَلْفُ حَنْتٌ أَوْ نَدَمٌ/İnneme'l-halifü hınsün ev nedemun.” Diğer bir rivayet ise şöyledir: “الْحَلْفُ حَنْتٌ أَوْ مَذَمَّةٌ/el-Halifü hınsün ev mendemetün.”¹⁷⁹³

۳۲۶۵- يُنْصَفُ اللَّهُ لِلْجَمَاءِ مِنْ ذَاتِ الْقَرْنَيْنِ.

3265- Allah, boynuzsuz koyunun hakkını boynuzlu koyundan almaktadır.

İbnü'd-Deyba' Temyîz'de şöyle der:¹⁷⁹⁴ Bu rivayet, Müslim'de yer alan şu hadisle aynı manadadır: “Kıyamet gününde, hakları, sahiplerine mutlaka vereceksiniz. Hatta boynuzsuz koyun için, boynuzlu koyundan kısas alınacaktır.”¹⁷⁹⁵

۳۲۶۶- يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَتَرَوُّهُ الْغُلَامُ كَمَا تَتَرَوُّهُ الْمَرْأَةُ.

3266- İnsanlar öyle bir zamana gelecekler ki, genç erkek çocuklara/kölelerle bir kadınla evlenir gibi evlenilecek.

Deylemî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷⁹⁶

۳۲۶۷- يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَحُجُّ أَغْنِيَاءُ أُمَّتِي لِلزَّهَةِ، وَأَوْسَطُهُمْ لِلتَّجَارَةِ، وَقَرَاؤُهُمْ لِلرِّبَاءِ وَالسُّمْعَةِ، وَقَفَرَاؤُهُمْ لِلْمَسَاةِ.

3267- İnsanlar öyle bir zamana gelecekler ki, ümmetimin zenginleri gezi ve eğlence amacıyla, orta hâlli olanları ticaret için, Kur'ân'ı

1793 İbn Mâce, Keffârât 5. Bu rivayetle ilgili tahrir ve değerlendirme daha önce 1165 no'lu hadiste geçmişti. (Çeviren)

1794 İbnü'd-Deyba', Temyîz, s. 202.

1795 Müslim, Birr 60; Tirmizî, Kıyâmet 2.

1796 Deylemî, Firdevs, V, 445, h.nr: 8691. Deylemî'nin basılı nüshasında “bir kadınla evlenir gibi bir erkekle de evlenilecek” şeklindedir. Deylemî dışında herhangi bir kaynaktan tespit edemediğimiz bu rivayet, teknik olarak en azından zayıf kategorisinde değerlendirilmektedir. (Çeviren)

iyi okuyan ve bilen ilim sahipleri riya ve gösteriş maksadıyla, fakirleri de dilenme niyetiyle haccedecektir.

Hatîb ve Deylemî bu hadisi Ebû Hureyre yoluyla rivayet etmektedir-
ler.¹⁷⁹⁷

۳۲۶۸- يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَأَن يُرَبِّي أَحَدَكُمْ جَزَوْ كَلْبٍ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَن يُرَبِّي وَلَدًا - الحديث.

3268- İnsanlar öyle bir zamana gelecekler ki, birinizin bir köpek yavrusu beslemesi, bir çocuk yetiştirip büyütmesinden daha hayırlı olacaktır...

Deylemî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷⁹⁸

۳۲۶۹- يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ فِيهِ أَصْفَرٌ وَأَبْيَضُ لَمْ يَتَّهَنَّ بِالْعَيْشِ.

3269- İnsanlar öyle bir zamana gelecekler ki, yanında sarı (altın) ve beyaz (gümüş) olmayan kimse hayattan zevk alamayacak, huzur bulamayacaktır.

Taberânî'nin Mikdâm'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷⁹⁹

1797 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XI, 597, h.nr: 3450; Deylemî, *Firdevs*, V, 444, h.nr: 8689. Hadisin isnadında meçhul ravilerin bulunduğu zayıf bir hadis olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 74, h.nr: 927; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 310, h.nr: 1; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, III, 213, h.nr: 1093. (Çeviren)

1798 Deylemî, *Firdevs*, V, 443, h.nr: 8684. Bu hadis daha önce 1235 no'lu rivayetin sonunda geçmişti. Benzer manada İbn Abbâs, Ebû Zer el-Gıfârî ve Huzeýfe gibi sahâbîler kanalıyla rivayet edilen hadislerin tamamı zayıftan başlayıp "münker, asılsız, bâtıl, uydurma" gibi kategorilere kadar uzanan farklı rivayetlerden oluşmakta; hatta İbn Kayyım el-Cevziyye ve Aliyyü'l-Kârî "çocukların kınanmasına dair hadislerin baştan sona yalan" olduğunu vurgulamaktadırlar. (Ayrıntılar için bk. Ukaylî, *ed-Duafâ*, II, 69; İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratü'l-huffâz*, s. 264, h.nr: 653; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 279; a.mlf., *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 148, h.nr: 1054; Heysemî, *Mecma'*, IV, 259, VII, 325, h.nr: 7343, 12440; İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf*, s. 109, h.nr: 207; Suyûtî, *Leâli*, II, 150; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 471; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 134, h.nr: 50. (Çeviren)

1799 Bu hadis daha önce 1311 no'lu hadiste geçmiş ve isnadında zayıf bir ravi bulunduğu

۳۲۷۰- يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ هِمَّتُهُمْ بَطُونُهُمْ، وَشَرَفُهُمْ مَتَاعُهُمْ، وَقَبْلَتُهُمْ نِسَاؤُهُمْ، وَدِينُهُمْ دَرَاهِمُهُمْ وَدَنَائِرُهُمْ، أُولَئِكَ شَرُّ الْخَلْقِ لَا خَلَاقَ لَهُمْ عِنْدَ اللَّهِ.

3270- İnsanlar öyle bir zamana gelecekler ki, bütün dert ve tasaları mideleri, şeref ve haysiyetleri sahip oldukları eşyaları, kibleleri kadınları, dinleri de dirhem ve dinarları olacaktır. İşte bunlar yaratılmışların en kötüleridir; Allah katında da hiçbir değerleri yoktur.

Sülemî'nin Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹⁸⁰⁰

۳۲۷۱- يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ نَاسٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يُذَبِّتُونَ أَمْثَالَ الْجِبَالِ يَغْفِرُهَا اللَّهُ لَهُمْ، وَيَضَعُهَا عَلَى الْيَهُودِ [وَالنَّصَارَى].

3271- Kıyamet günü birtakım Müslümanlar dağlar misali günahlarla geleceklerdir. Allah bunları bağışlayacak ve Yahudi [ve Hıristiyanların] üzerine yükleyecektir.

Bu hadisi Müslim, Ebû Musa el-Eş'arî kanalıyla rivayet etmektedir.¹⁸⁰¹

ifade edilmişti. (Çeviren)

1800 Deylemî, *Firdevs*, V, 444, h.nr: 8688; Suyûtî, *el-Câmiu'l-kebîr*, XII, 825, h.nr: 27614. Deylemî'nin rivayetinde tek kaldığı hadislerden biridir. (Çeviren)

1801 Müslim, *Tevbe* 51. Müslim'de Muhammed b. Amr > Haremî b. Umâre > Şeddâd Ebû Talhâ er-Râsibî > Gaylân b. Cerîr > Ebû Bürde > babası Ebû Musa el-Eş'arî > Hz. Peygamber isnadıyla gelen rivayetin devamında "benim zannettiğime göre" şeklinde kime ait olduğu bilinmeyen tereddütlü bir ibare yer almaktadır. Bu itibarla Beyhakî, bu rivayetle ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Bu ibareyi ravilerden biri söylemiştir. O sebeple bu, ravisinin hakkında tereddüte düştüğü bir hadistir. Ravilerinden Şeddâd Ebû Talha, hadis otoritelerinin hakkında olumsuz kanaatleri olan biridir. Her ne kadar Müslim, kitabında bu zatın rivayetini delil almış olsa da başkalarının rivayetine muhalefet ettiği durumlarda rivayetleri kabul edilecek kimselerden değildir. Üstelik hadisin lafzı konusunda ona muhalefet edenler sayıca fazla olup o ise tek kalmıştır. Ayrıca ona muhalif olanların her biri ondan daha hafızdır. Dolayısıyla onun rivayetinin yorumuyla meşgul hiçbir manası yoktur. Kaldı ki rivayet ettiği lafız, '*Kimse kimsenin günahını yüklenmez*' (Necm 53/38) âyeti kapsamındaki temel ilkelere de açık bir şekilde aykırı düşmektedir." (Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, I, 581-583, h.nr: 373) Muhtemelen Nevevî de bu hadisi, bu lafızla garipsemiş olacak ki, "*Sizden her birinizin hem cennette hem de cehennemde yeri vardır*" lafzıyla gelen Ebû Hureyre hadisi çerçevesinde bir

۳۲۷۲- يَأْتِي عَلَى الْعُلَمَاءِ زَمَانٌ يَكُونُ الْمَوْتُ أَحَبَّ إِلَيَّ أَحَدِهِمْ مِنَ الذَّهَبِ
الْحُمْرَاءِ.

3272- Âlimler öyle bir zamana gelecekler ki, ölüm onlardan biri için kıyıl altından daha sevimli olacaktır.

Ebû Nuaym'ın Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁸⁰²

۳۲۷۳- يَأْتِي صَاحِبُ الشَّخَامَةِ فِي الْقَبْلَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَهِيَ فِي وَجْهِهِ.

3273- Mescidin kıble duvarına balgam tükürmüş olan kişi, kıyamet günü o balgamı yüzüne yapışmış bir vaziyette gelecektir.

Deylemî bu hadisi İbn Ömer'den rivayet etmektedir.¹⁸⁰³

۳۲۷۴- يَا أَبَا أُمَامَةَ أَعِزُّ أَمْرُ اللَّهِ يُعِزُّكَ اللَّهُ.

3274- Ey Ebû Ümâme! Allah'ın emrini (kulluğu) yüce tut ki Allah da seni yüceltsin.

Deylemî'nin Ebû Ümâme yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁸⁰⁴

yorum yapar. Buna göre mü'min cennete girdiği zaman, kâfir onun cehennemdeki yerine geçtiği gibi, tam tersine mü'min de cennete giremeyen kâfirin mekânına sahip olur. Nitekim **“İşte onlar vâristirler”** (Mü'minûn 23/10) âyeti de bu kapsamda değerlendirilmiş ve cennetliklerin, cehenneme girenlerin yerlerini alan mirasçıları olduğu ifade edilmiştir. (Bk. İbn Mâce, Zühd 39; Nevevî, *Şerhu Sahîh-i Müslim*, XVII, 85) *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

1802 Ebû Hureyre'nin kendi sözü olarak rivayet edilen bir hadistir. (Bk. İbn Ebi'd-Dünyâ, *el-Muhtezirîn*, thk. M. H. Ramazan Yusuf, Beyrut 1997, s. 204, h.nr: 288; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 384; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 563, h.nr: 8581) Hâkim bu rivayetin Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu belirtmekte; Zehebî de ona muvafakat etmektedir. (Çeviren)

1803 İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, 278, h.nr: 1313; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 517, h.nr: 1638; Deylemî, *Firdevs*, V, 450, h.nr: 8707. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, I, 438-440, h.nr: 223. (Çeviren)

1804 Deylemî, *Firdevs*, V, 354, h.nr: 8416. Suyûtî bu hadisin *zayıf* olduğuna dair işaret koymuş olmakla birlikte (bk. San'ânî, *Tenvîr*, II, 474-475, h.nr: 1151) isnadındaki Me'mûn b. Ahmed *hadis uydurmacısı* olarak bilinen biridir. Bu nedenle bu rivayet merfu olarak *uydurma* sayılmaktadır. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 560; Gumârî,

٣٢٧٥- يَا أَبَا بَكْرٍ إِنَّ اللَّهَ لَوْ شَاءَ أَنْ لَا يُغْصَى لَمَّا خَلَقَ إِبْلِيسَ.

3275- Ey Ebû Bekir! Allah kendisine karşı gelinmemesini dileyseydi İblis'i yaratmazdı.

Ebû Nuaym'ın *Hilye*'de İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁸⁰⁵

٣٢٧٦- يَا أَبَا ذَرٍّ إِنَّ الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ، وَالْقَبْرُ أَمْنُهُ، وَالْجَنَّةُ مَصِيرُهُ، وَإِنَّ الدُّنْيَا جَنَّةُ الْكَافِرِ، وَالْقَبْرُ عَذَابُهُ، وَالنَّارُ مَصِيرُهُ - الْحَدِيث.

3276- Ey Ebû Zer! Şüphesiz dünya mü'minin zindanı; kabir, güvencesi; cennet ise varacağı yerdir. Buna karşılık dünya kâfirin cenneti; kabir, azabı; cehennem de varacağı yerdir...

Taberânî'nin İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁸⁰⁶

٣٢٧٧- يَا أَبَا ذَرٍّ اسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ شَيَاطِينِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ - الْحَدِيث.

3277- Ey Ebû Zer! İnsan ve cin şeytanlarının şerrinden Allah'a sığın...

el-Müdüvî, I, 627-628; *Elbânî, Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VII, 233-234, h.nr: 3240) Ancak bu manada Hasan el-Basrî'nin kendi sözü olarak gelen bir rivayet de vardır. (Bk. İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühed ve'r-rekâik*, s. 26, h.nr: 78; Dîneverî, *Mücâlese*, VI, 28, h.nr: 2589; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 182, h.nr: 1526) Dolayısıyla rivayetin bir tâbiîn sözü olması daha doğru gözükmetedir. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1805 Bu rivayet daha önce 2099 no'lu hadis olarak geçmişti.

1806 Taberânî'de bu lafızla yer alan bir rivayet tespit edemedik. Bu lafzın geçtiği diğer kaynaklar ise şöyledir: Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 353; Beyhakî, *ez-Zühdü'l-kebîr*, s. 188, h.nr: 452; Deylemî, *Firdevs*, V, 334, h.nr: 334. Ebû Nuaym'ın isnadında Abdülvehhâb b. Nâfi' adında vâhî biri vardır. Beyhakî'nin rivayetinde de Abdullah b. Kesîr b. Ca'fer'in kendisi ve babasının kim olduğu bilinmemektedir. Dolayısıyla hadis zayıftır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 473, 684, ravi nr: 4520, 5327; *Elbânî, Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 47, h.nr: 2537) Şu kadar var ki "dünyanın mü'minin zindanı, kâfirin ise cehennemi" olduğuna dair muteber kaynaklarda geçen sahih rivayetler de vardır. Bu ve buna benzer rivayetler daha önce 1318 no'lu hadis kapsamında ele alınmıştı. (Çeviren)

Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin Ebû Ümâme kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁸⁰⁷

۳۲۷۸- يَا أَبَا ذَرٍّ أَقِلْ مِنَ الطَّعَامِ وَالْكَلَامِ تَكُنْ مَعِيَ فِي الْجَنَّةِ.

3278- Ey Ebû Zer! Az yiyip az konuşursan, cennette benim yanımda olursun.

Deylemî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁸⁰⁸

۳۲۷۹- يَا مُثَبِّتَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى دِينِكَ.

3279- Ey kalpleri sabit kılan (Allah'ım)! Kalplerimizi senin dinin üzere sabit kıl!

İbn Mâce ve Hâkim'in Nevvâs b. Sem'ân yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁸⁰⁹

1807 Nesâî, İstiâze 47; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 431, 437, h.nr: 21546, 21552; Bezzâr, *Müsned*, IX, 426, h.nr: 4034; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 217, h.nr: 7871. Bu hadis biri Ebû Ümâme, diğeri Ebû Zer olmak üzere iki kanaldan gelmektedir. Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'de geçen Ebû Ümâme rivayetinde Ali b. Yezîd adında zayıf biri vardır. Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında yer alan ve Ebû Zer'den gelen bir başka tarikte ise İbn Lehîa isimli zayıf ravinin adı geçmektedir. Öte yandan Nesâî, Ahmed b. Hanbel ve Bezzâr'da İbn Lehîa'nın yer almadığı, ancak Ubeyd b. el-Haşhâş adında tanınmayan (meçhul) bir ravinin bulunduğu tarikler de vardır. (Bilgi için bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 159-160, 196, h.nr: 725, 726, 954; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, IV, 99, ravi nr: 198) Ancak bu rivayet ve tariklerin tamamı birlikte değerlendirildiğinde hadisin *hasen* seviyesine yükselmesi ihtimali de vardır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1808 Deylemî, *Firdevs*, V, 340, h.nr: 8369. Tespitlerimize göre Deylemî'nin rivayetinde tek kaldığı hadislerden biridir. (Çeviren)

1809 İbn Mâce, *Mukaddime* 13; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 357, h.nr: 7907. Hâkim bu hadisin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiştir. Ayrıca İbn Mâce'nin isnadının sahih olduğuna dair bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, I, 27. Ayrıca bu manadaki rivayetler daha önce 3214 ve 3215 no'lu hadisler olarak ele alınmıştı. (Çeviren)

٣٢٨٠- يَا أَبَا هُرَيْرَةَ كُنْ وَرِعًا، تَكُنْ مِنَ أَعْبِدِ النَّاسِ وَأَرْضُ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لَكَ، تَكُنْ مِنَ أَعْنَى النَّاسِ، وَأَحِبَّ لِلْمُسْلِمِينَ وَالْمُؤْمِنِينَ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ وَأَهْلِ بَيْتِكَ، تَكُنْ مُؤْمِنًا وَجَاوِزَ مَنْ جَاوَزْتَ بِإِحْسَانٍ، تَكُنْ مُسْلِمًا وَإِلَّاكَ وَكَثْرَةُ الضُّحِكِ، فَإِنَّ كَثْرَةَ الضُّحِكِ فَسَادُ الْقَلْبِ.

3280- Ey Ebû Hureyre! Vera sahibi ol, insanların en âbidi olursun. Allah'ın sana nasip ettiğine razı ol, insanların en zengini olursun. Kendin ve ailen için sevip istediğin şeyi Müslümanlar ve mü'minler için de sevip iste, mü'min olursun. Komşuluk ettiğin kimselere iyilikle davran, Müslüman olursun. Ve sakın çok gülmek! Çünkü çok gülmek, kalbin bozulmasına sebep olur.

İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir.¹⁸¹⁰

٣٢٨١- يُوزَنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِذَاؤُ الْعُلَمَاءِ وَدَمُ الشُّهَدَاءِ ؛ فَيَزَجُّ مِذَاؤُ الْعُلَمَاءِ عَلَى دَمِ الشُّهَدَاءِ.

3281- Kıyamet günü âlimlerin mürekkebi şehitlerin kanıyla tartılır ve âlimlerin mürekkebi şehitlerin kanından ağır gelir.

Şîrâzî'nin Enes'ten; Mevhibî'nin İmrân b. Husayn'dan, İbn Abdilberr'in Ebu'd-Derdâ'dan,¹⁸¹¹ İbnü'l-Cevzî'nin de *el-İlel*'de Nu'mân b. Beşîr'den¹⁸¹² rivayet ettikleri bir hadistir. Münâvî de "Hadisin isnadları zayıftır. Ancak bunlar birbirini takviye etmektedir" demiştir.¹⁸¹³

1810 İbn Mâce, Züh'd 24; Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, I, 215, h.nr: 385; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 365; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 499, h.nr: 5366. Hadisin isnadının *hasen* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-züccâce*, IV, 240; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 601, h.nr: 930) Benzer lafızla gelen bir rivayet daha önce 85 no'lu hadis olarak geçmişti. (Çeviren)

1811 İbn Abdilberr, *Câmi'*, I, 150, h.nr: 153. Bu rivayetin isnadında da İsmail b. Ebî Ziyâd adında metrûk ve hadis uydurmakla itham edilen bir ravi vardır. (Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 298-301, ravi nr: 552) Irakî ise bu rivayetin isnadını *zayıf* saymaktadır. (Bk. *el-Muğnî*, s. 13, h.nr: 4) -Çeviren-

1812 İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*'de *el-mütenâhiye*, I, 72, h.nr: 85. İbnü'l-Cevzî rivayetin isnadındaki Hârûn b. Antere'nin münker rivayetler aktaran ve rivayetlerinin delil alınması caiz olmayan biri olduğunu; ayrıca yine isnaddaki Ya'kûb el-Kummî'nin *zayıf* olduğunu belirtir. (Çeviren)

1813 Bk. Münâvî, *Teyisr*, II, 509. Ancak Münâvî bu küçük şerhinde böyle söylemesine

Öte yandan İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'de bu rivayeti zikretmiş, ancak hakkında sükût etmiş ve herhangi bir değerlendirme yapmamıştır.¹⁸¹⁴ İbnü'l-Gars ise **zayıf** olduğunu ifade etmiştir.¹⁸¹⁵

Bazıları da bunu dizelere aktarmış ve şöyle demiştir:

“Ey Peygamber Muhammed’in ilmini arzulayanlar!

Siz diğerleriyle asla bir değilsiniz.

Kalemlerinizden damlayan mürekkep,

Şehitlerin kanından daha nezih ve daha ağırdır, bilersiniz!”

rağmen büyük şerhi *Feyzu'l-Kadîr*'de hadis otoritelerinin bu rivayet hakkında olumsuz tenkitlerini sıralamakta hatta Zehebî'den naklen (bk. *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 517, ravi nr: 7392) metninin *uydurma* olduğunu bile aktarmakta, ancak isnadların birbirini takviye etmesinden söz etmemektedir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 466) Bu durumda Münâvî'nin ya bu hususta görüş değiştirdiğini veya kendi kendisiyle çeliştiğini söylemek icap eder. Gumârî'nin, Münâvî'nin eserini tenkide yönelik yazdığı *el-Müddâvî* adlı eserine bakıldığında bu türden pek çok örneğe rastlamak mümkündür. (Çeviren)

1814 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 201.

1815 Sonuç itibariyle bu hadis, benzer bir lafızla daha önce 2276 no'lu rivayette de ele alınmış ve sıhhat değeri itibariyle *zayıf* ile *uydurma* arasındaki değişik kategorilerde yer aldığı belirtilmişti. (Geniş bilgi için bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 169, h.nr: 10; Sehâvî, *Makâsîd*, V, 475-477, h.nr: 1015; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 287, h.nr: 53; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, X, 382-383, h.nr: 4831) Bu noktada Sehâvî'nin de işaret ettiği üzere bu sözün, Hasan el-Basrî'nin kendi sözü olma ihtimali de vardır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

SON SÖZ

Allah cümlemize sevgililerin efendisi Muhammed'in dini üzere ömrümüzü nihayete erdirmeyi nasip etsin.

Sehâvî'nin *Makâsîd*'da, ona tâbi olarak İbnü'd-Deyba'nın *Temyîz*'de ve onları izleyen Aliyyü'l-Kârî'nin; hepsinden önce de Sağânî'nin ve diğerlerinin dedikleri gibi¹⁸¹⁶ biz de şöyle deriz:

Tamamen asılsız, bâtil olmasına rağmen şöhret bulmuş birtakım hususları şöylece sıralayabiliriz:

1. Bazı imamların birbiriyle buluştuklarına dair şöhret bulmuş rivayetler.

2. Birtakım şahsiyetlere nispet edilen meşhur eserler.

3. Değerli bir kısım insanlara izafe edilen kabirler.

4. Halkın çoğunluğu arasında mutlak anlamda veya belirli bir ilim dalına has olmak üzere âlim vasfıyla tanınan insanlar. Bazen söz konusu ilim hakkında bilgisi olmayan kimseler, bu hususta başkasını taklit ederek ihmalkâr ve gafil davranmış olabilmekte yahut o âlim vasfıyla tanınan kimsenin bir zaman sahip olduğu o niteliğin hâlâ devam ettiğini düşünebilmektedirler. Oysa âlim diye bilinen o zat, daha sonra bu vassfını yitirmiş veya ilgili vassfıtan uzaklaşacak surette başka işlerle meşgul olabilmektedir. Bu sayılanlara dair pek çok örnek vardır:

İlk kategoriye giren rivayetler içerisinde meşhur olan örneklerden biri Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in Şeybân er-Râî ile buluşup ona birtakım sorular sorduklarına dair rivayettir. Ancak İbn Teymiyye ve başkalarının dediği

---

1816 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 451-465; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 202-204; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 398-498.

gibi ilim ehlinin ittifakıyla bu rivayet **bâtıldır**. Zira söz konusu iki imam Şeybân er-Râî'nin dönemine yetişememişlerdir.¹⁸¹⁷

Yine bu kategorideki rivayetlerden biri de İmam Şâfiî'nin Harûn Reşîd'in huzurunda Ebû Yusuf ile bir araya geldiğine dair rivayet olup bu da **bâtıldır**. Çünkü Şâfiî, Hârûn Reşîd ile ancak Ebû Yusuf'un vefatından sonra bir araya gelebilmiştir. Hafız İbn Hacer de şunları söylemektedir: Aynı şekilde Şâfiî'nin Hârûn Reşîd'e seyahatte bulunduğu ve İmam Muhammed b. el-Hasen'in Hârûn Reşîd'i Şâfiî'yi öldürmeye azmettirdiğine ilişkin rivayetler de her ne kadar Beyhakî tarafından *Menâkıbu's-Şâfiî*'de¹⁸¹⁸ ve daha başkaları tarafından rivayet edilmiş olsalar da uydurma ve düzmece rivayetlerdir. Zerkeşî'nin¹⁸¹⁹ *Leâli*'de yer alan ibaresi ise şöyledir: "Ebu'l-Abbâs İbn Teymiyye şöyle demiştir: Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in, Şeybân er-Râî ile buluşup ona sehv secdesini sorduklarına dair rivayet ilim ehlinin ittifakıyla bâtıldır. Zira Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel, Şeybân er-Râî'nin dönemine yetişememişlerdir. Keza Şâfiî'nin meşhur seyahatine dair rivayetin de yalan olduğu konusunda hadis ehli ittifak hâlinindedir. Çünkü Şâfiî, Irâk'a ancak Mâlik'in ve İmam Ebû Hanîfe'nin talebesi Ebû Yusuf'un vefatından sonra seyahat edebilmiştir. Ayrıca Ebû Yusuf'la değil Muhammed b. el-Hasen ile bir araya gelmiş ve Evzâî ile de buluşmamıştır. Üstelik söz konusu seyahatte anlatılan çok tuhaf yalanlar da söz konusudur."¹⁸²⁰

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bazıları bu değerlendirmenin tartışmaya açık olduğunu şu bilgiye dayanarak öne sürmüştür: İmamü'l-Haremeyn, *el-Müstazhirî* adlı eserde, Ebû Yusuf'un Hârûn Reşîd ile birlikte haccettiği sene, Mekke topraklarının savaşıyla mı yoksa barış yoluyla mı fethedildiğine dair Şâfiî'nin Ebû Yusuf ile münazara yaptığını nakletmektedir. Yine İbn Gânim'in *Menâkıbu's-Şâfiî*'de naklettiğine göre Şâfiî, Ebû Yusuf ile biri Rakka'da, diğeri Bağdâd'da olmak üzere iki kere bir araya gelmiştir. Zerkeşî'nin eserinde yer alan ibaresi ise ilgili kıssada birtakım uydurmalar

1817 Bk. İbn Teymiyye, *Mecmûu'l-fetâvâ*, XI, 581. (Çeviren)

1818 Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfiî*, s. 141 vd.

1819 *Keşfü'l-hafâ*'da bu isim Hafız İbn Hacer olarak kayıtlıdır. Bunun, eser boyunca Aclûnî'den kaynaklanan bir yanlış olduğunu birçok kez dipnotlarda belirtmiştik. (Çeviren)

1820 Bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 126-127, h.nr: 8.

olduğu ancak kıssanın tamamının düzmece olmadığı anlamına gelmektedir. Nitekim Şâfiî'nin menkıbelerine dair yazdığı eserine mürâacat edilirse bunun böyle olduğu anlaşılır.¹⁸²¹

Öte yandan İmamü'l-Haremeyn'in *Muğîsü'l-hakk ilâ ihtiyâri'l-ehak* isimli eserinde geçtiğine göre Şâfiî, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Medine'sinde Ebû Yusuf ile üç meseleyi münazara etmiştir: Bir hacim birimi olan sâ' ölçüğünün miktarı, ezan sözlerinin tercî usûlü¹⁸²² ile iki kere tekrar edilip kâmet sözlerinin ise birer kere okunması ve vakfın bağlayıcılığı.

Keza Nevevî'nin *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-luğât*'ında şöyle geçer: Kadı Ebû Yusuf, Hârûn Reşîd'in yanından çıkınca Şâfiî'ye selam söyleyerek şu talebini iletir: “Sen kitap telif et. Çünkü bu zamanda eser telif etmeye en layık kişi sensin.”¹⁸²³

İkinci kategoriye giren eserlere¹⁸²⁴ dair örnekler ise şöyledir: Meymûnî, Ahmed b. Hanbel'in şöyle dediğini işittiğini aktarır: “Üç tür kitabın aslı yoktur: Meğâzî, melâhim ve tefsirler.”¹⁸²⁵ Hatîb ise *Câmi*'inde şöyle demiştir: “Bu cümle, bu alanlarda telif edilmiş belirli birtakım kitaplar olarak yorumlanmış ve bunları nakleden kimselerde adalet vasıflarının bulunma-

1821 Aclûnî burada İbn Hacer'i kastetmiş olmalıdır. Zira *Leâli* adlı eserin müellifi olarak bir yanlış sonucu İbn Haçer'i zikretmişti. Biz de bu ismi Zerkeşî olarak tashih edip tercümeyle yansıttığımız için burada İbn Hacer'i kastetmiş olması lazımdır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn Hacer'in, Şâfiî'nin menkıbelerine dair telif ettiği eser de basılmış olup ismi şöyledir: *Tevâli't-te'nîs bi meâlî İbn İdrîs*, thk. A. Muhammed el-Kenderî, Dâru İbn Hazm 2008. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1822 Tercî: Ezan okunurken şehâdetlerde sesi önce alçaltıp sonra yükseltmek demektir. (Bk. Erdoğan, *Sözlük*, s. 569) -Çeviren-

1823 Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-luğât*, I, 59.

1824 Yani birtakım şahsiyetlere nispet edilen meşhur eserler.

1825 Meğâzî: “Savaş yeri, savaş ve savaş hikâyeleri” anlamındaki mağzât kelimesinin çoğulu olan meğâzî kelimesi Resûl-i Ekrem'in gazve ve seriyyelerinin tarihine ve bu konuda yazılan kitaplara isim olmuştur.

Melâhim ise fiten kavramıyla birlikte “gelecekte ortaya çıkacak sosyal kargaşa, iç savaş gibi önemli olaylar ve kıyamet âlâmetlerine dair haberlerle bunlara ilişkin literatürü ifade eden terim” anlamında kullanılmaktadır. (Bu kavramlar hakkında geniş bilgi için bk. Mustafa Fayda, “Siyer ve Meğâzî,” *DİA*, XXXVII, 319-324; İlyas Çelebi, “Fiten ve Melâhim,” *DİA*, XIII, 149-153) -Çeviren-

ması ve kıssacıların bu eserlere ilaveler yapmış olmaları gerekçesiyle bu eserlere güvenilemeyeceği ifade edilmiştir. Melâhim kitaplarının tamamı bu vasıftadır. Birkaç hadis dışında beklenen fitne ve melâhimin zikrine dair sahih hiçbir şey yoktur.

Tefsir kitaplarına gelince; bunların en meşhurları Kelbî ve Mukâtîl b. Süleyman'ın tefsirleridir. Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel, Kelbî'nin tefsiri hakkında 'Baştan sona kadar yalandır' demiştir. Hatta bu tefsire bakıp okumanın helâl olup olmadığı sorulunca 'Hayır, helâl değildir' dediği nakledilmiştir. Aynı şekilde 'Mukâtîl'in tefsiri de buna benzerdir' demiştir.¹⁸²⁶ Suyûtî de bu tefsirlerin çoğunu *el-İtkân* isimli eserinin sonunda zikretmiş ve bunlar içerisinde sahih kitaplar ve değişikliğe uğramış nüshalar olduğunu açıklamıştır. Oraya müracat edilebilir.

Meğâzî türü eserlerin en meşhurlarından biri de Muhammed b. İshak'ın kitaplarıdır. İbn İshak ise ehl-i kitaptan nakillerde bulunan biriydi. Ayrıca Şâfiî şöyle demiştir: "Vâkıdî'nin kitapları yalanla doludur. Meğâzî alanında da Musa b. Ukbe'nin *Meğâzî*'sinden daha sahih bir kitap yoktur."

Öte yandan kabirler konusunda zikredilen ve Bekaa bölgesindeki Lüb-nan dağında Nuh *aleyhisselâm*'ın kabrinin olduğuna dair rivayetin bir aslı yoktur. Bu anlayış hicrî 700'lerde ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde Dımeşk'in doğu tarafında Übey b. Ka'b *radıyallahu anh*'a nispet edilen meşhur kabir de böyledir. Nitekim âlimler, Übey'in orada defnedilmek şöyle dursun o bölgeye hiç girmedeği konusunda ittifak hâlindeyler. Zira Übey, Medîne'de vefat etmiştir.

Keza (Suriye) Guta bölgesinin Sakba köyünde Abdullah b. Selâm *radıyallahu anh*'a nispet edilen türbenin de bir aslı yoktur. Çünkü Nevevî gibi muteber âlimlerin zikrettiğine göre Abdullah b. Selâm'ın defnedildiği yer Medine'dir. Yine Mekke kabristanı Muallâ'daki dağda İbn Ömer *radıyallahu anhümâ*'ya nispet edilen mekân da kesinlikle sahih değildir. Aksine âlimler onun Mekke'de vefat ettiği konusunda ittifak hâlindeyler. Aynı şekilde Mısır'ın Karâfe bölgesinde Ukbe b. Âmir *radıyallahu anh*'a nispet edilen mekânın da bir aslı yoktur. Burası sadece uzun yıllar sonra birilerinin gördüğü bir rüyaya dayanmaktadır. Yine Askalân'da Ebû Hu-reyre *radıyallahu anh*'a nispet edilen mekânın da aslı yoktur. Aksine bu-

rası bazı Şamlı hafızların kesin bir dille ifade ettikleri üzere Cendere b. Hayşene'ye ait bir kabirdir. Ancak daha önce İbn Hibbân ve ona tâbi olarak Hafız İbn Hacer de bunu açıkça dile getirmişlerdir.¹⁸²⁷ Ayrıca Kahire'de *Meşhed-i Hüseyinî* olarak bilinen meşhur mekân da böyledir. Âlimlerin ittifakına göre Hz. Hüseyin orada medfun değildir. Orada sadece bazı Mısırlıların zikrettiğine göre Hz. Hüseyin'in başı vardır. Ne var ki Hafız İbn Hacer'in dediği gibi bazıları bunu da reddetmiştir. Bunlardan biri de İbn Teymiyye'dir. Sehâvî'nin nakline göre İbn Teymiyye bu iddiayı uzunca ele almış ve şiddetle reddetmiştir. Bu noktada İmam Muhammed İbnü'l-Cezerî de şunu söyler: “Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kabri dışında herhangi bir peygamberin kabrinin yerini tam olarak belirlemek doğru değildir. Evet, Halîlurrahmân İbrahim *aleyhisselâm*'ın kabri, bizzat o mekânda olmasa bile o (*el-Halîl* diye bilinen) köydedir.” Bu bağlamda Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kabrinin o belirli mekânda olduğunu inkâr eden kimse küfre girerken, onun dışında Hz. İbrahim bile olsa herhangi bir peygamberin kabrinin mekânını inkâr eden kimse küfre girmez. Ayrıca sadece Halîlurrahmân İbrahim'in kabrinin, meşhur belde-deki mağarada olduğunu inkâr eden kimse bid'atçı sayılır.

Yine Hâfız Birzâlî'nin Mısır diyarının muhafızı ve güvencesi olarak nitelediği; Hz. Hüseyin b. Zeyd b. el-Hasen b. Ali b. Ebî Tâlib'in kızı Seyyide Nefîse'ye nispet edilen meşhur mekân da böyledir. Nitekim Hâfız İbn Hacer de bunu teyit edici tarzda “Mısır diyarında sahâbeden sonra Şâfiî'den daha üstün biri yoktur” derdi. Sehâvî, *Makâsıd*'da şöyle der. “Mesele onun dediği gibidir. Bazı ilim ehli de Seyyide Nefîse'nin kabri diye ziyaret edilen yerin bizzat onun kabri olmadığını fakat ittifakla o muhitte bulunduğunu zikretmektedirler. Müstakil bir çalışmayı hak eden böylesi bir konunun ayrıntılı bir şekilde incelenmesi zaman alacaktır.”¹⁸²⁸

Daha sonra Sehâvî şunları söylemektedir: Ayrıca insanların, konuşmalarında kullandıkları ve rivayetlerde aslı bulunan birtakım cümle ve deyimleri de buraya eklemeyi arzu etmiştim. Fakat bunun, amacımızı aşan bir şey olacağını gördüm. Eğer konunun anlatımı sırasında bu türden bir şeyi

1827 İbn Hibbân, *Sikât*, III, 64, h.nr: 205; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 119. Cendere b. Hayşene, Ebû Kırşâfe el-Kinânî künyesi ve nisbesiyle bilinmektedir. Şam'a yerleşen sahâbîlerden biridir. (Çeviren)

1828 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 456.

zikretmişsek, o zaman o şeyin doğrudan ve açık bir şekilde konuyla ilgili olması sebebiyledir. Mesela; şu cümle ve deyimler böyledir: “Ergamellahu enfelhû: Allah onun burnunu sürttü/sürtsün!,” “iste’salallahu şe’ fete’hû: Allah onun kökünü kuruttu/kurutsun,” “efleha’l-vechu: yüzü gülsün!,” “ekzebû men debbe ve derac: yalancının önde gideni,” “ene’n-nezîrû’l-üryân: ben çıplak uyarıcıyım,” “benâ bi ehlih: zifafa girdi,” “hamiye’l-vatîs: savaş iyice kızıştı,” “rafe’a akîrathê: çığlık attı, sesini yükseltti,” “şâheti’l-vücûh: çarpılsın şu suratlar,” “kebira’ş-şeyhu hatta sâra keennehû kuffetün: adam, kof bir kütük gibi iyice ihtiyarladı,” “lâ yakbelullahu minhu sarfan velâ adlen: Allah onların ne farz/tevbe ne de nafile/fidye türünden hiç bir ibadetini kabul etmeyecektir,” “mâ bihî kalebe: hiçbir rahatsızlığı kalmadı” ve “vâfeka şennün tabakan: tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş!” Bu cümle ve deyimlerin pek çoğunu Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* söylemiştir. Keza isimleri atasözü hâline gelmiş birtakım insanları da bu kapsamda zikretmek gerekir. Mesela; (kalkıştığı bir işten eli boş dönen kişi için kullanılan) “racea bi huffey Huneyn: elinde kala kala bir tek Huneyn’in ayakkabıları kaldı” atasözü ile (eline düşenin yakasını kurtarmadığı ve ölümden kurtulma ümidi olmayan kimseler için kullanılan) “alâ yedeyi’l-Adl: Adl’in eline düştü bir kere! ve (yalan vaatleriyle bilinen kimseler için kullanılan) “mevâîdü Urkûb: Urkûb’un vaatleri” şeklindeki atasözleri de bu türdendir.¹⁸²⁹ Ayrıca birtakım hadisleri ihtiva eden meşhur bazı şiirleri de buraya ilave etmeyi arzu ettim. Bu hadislerden bir kısmının aslı olmasına rağmen, bir kısmı da asılsızdır. Asılsız hadisleri içeren şiirlerden bazıları şöyledir:

“Eğer dostun bir gün senden özür dileyecek olursa,

Onun kötülüklerini hoş gör, affet, çok olsa bile!

Zira Şâfiî’nin, Muğire’den sahih bir isnadla

Rivayet ettiği bir hadise göre:

Rasûl *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur:

‘Rabbim, tek bir özür dileme sayesinde

İki bin büyük günahı silecektir.’”

1829 Bu cümle, deyim ve atasözlerinin rivayet kaynaklarındaki yeri ve anlamına dair ayrıntılı izahlar için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 456-460, muhakkik Bâsüveydân’ın tahkik notları. (Çeviren)

Yine bu tür şiirlerden biri de Hafız İbn Hacer'e nispet edilen, ancak Sehâvî'nin "Haşa, hocamız böyle bir şeyi söylemiş olamaz" diyerek karşı çıktığı şu beyitlerdir:

"Cumartesi günü tırnak kesmede kangrenli bir yara belirir,

Ertesi gün yapılırsa, bereketi giderir.

Bu ikisinden sonraki günde olunca, kişinin
âlim ve fazıl olduğu anlaşılır

Salı günü kesilecek olursa eğer, perişan olmaktan sakın.

Dördüncüsünde (Çarşamda) olursa şayet, kötü ahlâka sebeptir.

Perşembe günü bu yolu izleyene zenginlik gelir.

Cumasında yapılırsa ilim ve rızık artırılır.

Biz bunu Peygamber'den naklettik; uyun onun sünnetine!"

Celâleddîn es-Suyûtî de *el-İsfâr an kalmi'l-azfâr* adlı eserinde "Bu beyitler dillerde meşhur olmuştur. Ancak kim tarafından söylendiği bilinmediği gibi özü itibariyle de sahih değildir" dedikten sonra Hafız İbn Hacer'e nispet edilen bu beyitleri zikretmektedir.¹⁸³⁰

Yine bu türden şiirlere bir diğer örnek de bazılarının zikredip Ali b. Ebî Tâlib *radıyallahu anh*'a nispet ettiği; Sehâvî'nin de "Bu beyitlerin sahibi yalan söylemiştir" dediği şu beyitlerdir:

"Tırnaklarını keserken sağ elinin serçe parmağıyla başla ve dikkatli ol!

İkinci olarak orta parmağa geç ve denildiği gibi üçüncü sırada

Başparmak ve yüzük parmakları kes!

Sağ el ve ayak tırnaklarından son olarak işaret
parmağının tırnağını kes ve kuşkuyla kapılma!

Sol ele gelince önce başparmakla başla!

Sonra orta parmak ve serçe parmağı,

İşaret parmağından sonra da yüzük parmağı,

Sol elin kesilecek en son tırnağı.

1830 Bu şiir ve Suyûtî'nin izahı, eserin başında 3 no'lu rivayetin tahrir ve değerlendirilmesinde geçmişti. (Çeviren)

Sen tut bu tavsiyeyi, zira böyle yapmak,

Seni göz iltihabından güvende kılar, sakın küçümseme bunu!

Zira bu bir hadis olup, isnadlı bir şekilde

el-İmamü'l-Murtaza Haydar'dan (Hz. Ali'den) rivayet edilmiştir.”

Ayrıca Suyûtî de *Şerhu't-Tenbîh*'te Zerkeşî'nin şöyle dediğini aktarır: Bu beyitlerde işaret edilen rivayetin aslı Ubeydullah b. Batta'da yer alan **“Kim tırnaklarını birer parmak atlayarak keserse gözlerinde bir iltihaplanmaya şahit olmaz”** rivayetidir.¹⁸³¹ Nitekim İbn Nübâte bu hususu şu şekilde dizelere aktarmıştır:

“Sağ elin tırnaklarını keserken ‘havabis’ diye sıralanırken,

Sol elde ‘bâ’ harfinin beşinci sırada yer aldığı

‘evhaseb’ sıralaması vardır.”¹⁸³²

Daha sonra Suyûtî şöyle demektedir: İbn Dakîk el-İd, bütün bu beyitleri reddedip “Tırnak kesiminde belli bir tarzı benimsemenin herhangi bir geçerliliği söz konusu değildir. Zira belirli bir tarzda kesilmesine yönelik meşhur olan teamülün şeriatta bir aslı yoktur” dedikten sonra ilgili beyitleri zikretmiş ve sözlerini şöyle sürdürmüştür: “Bunun müstehap olduğuna inanmak caiz değildir. Çünkü ‘müstehaplık,’ şer’î bir hüküm olup mutlaka bir delile dayanmalıdır. O itibarla bu kavramın bu şekilde gelişigüzel kullanılması doğru değildir.”

İbn Hacer el-Mekkî de *Tuhfe*'de şunları söyler: “Ellerin tırnaklarının nasıl kesileceği konusunda muteber görüş şudur: Sağ elin işaret parmağından başlayıp serçe parmağa kadar kesilir, ardından da başparmağın tırnağı kesilir. Sol elde ise baş parmağın tırnağından itibaren sırayla serçe parmağa kadar kesilir. Ayak tırnaklarında ise sağ ayağın serçe parmağından başlayıp sol ayağın serçe parmağına kadar sırayla kesilir. Bu noktada **‘Kim tırnaklarını birer parmak atlayarak keserse gözlerinde bir iltihaplanmaya şahit olmaz’** şeklindeki haber ise sabit değildir. Nitekim Hafız Sehâvî bu rivayet hakkında şöyle der:¹⁸³³ Bu rivayeti, pek çok kişinin sözlerinde geç-

1831 Bu rivayet 2572 no’lu rivayet olarak daha önce geçmişti. (Çeviren)

1832 Bu sıralamanın ne anlama geldiği konusu 2572 no’lu rivayetin dipnotunda ayrıntısıyla açıklanmıştır. (Çeviren)

1833 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 172-174, h.nr: 1175.

mesine rağmen herhangi bir kaynakta bulabilmiş değilim. Hâfız Dimyâtî bunu bir kısım hocalarından nakletmekte; Ahmed b. Hanbel de müstehap olduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde sabit olmayan haberlerden biri de **‘(Tırnaklarınızı) ayrı ayrı günlerde keserseniz, Allah da sizin dertlerinizi ayırıp dağıtır’** rivayetidir. Bu hususta ve tırnak kesimi günleri konusunda, insanların dillerinde dolaşan ve imamlara izafe edilmiş şiirler vardır ki bunların tamamı yalan ve iftiradır. Üstelik tırnak kesiminden sonra hemen kesilen yerleri yıkamak gerekir. Aksi hâlde yıkamadan önce o parmaklarla vücudun bir yeri kaşınacak olursa alaca (vitiligo) hastalığına yakalanma riski vardır.”¹⁸³⁴

Bu noktada sahih hadisleri içeren şiirlerin yer aldığı ilk kısma örnek sayılabilecek beyitlerden biri de şöyledir:

“Niçin Rabbimizinden af ve bağışlanma dilemeyelim

Yahut bize hilmiyle (lütuf ve merhametiyle)
muamele etmesini arzu etmeyelim ki?

Zira Buhârî ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde geçtiğine göre:

‘Allah kuluna, kulun kendi annesinden daha çok merhametlidir.’”

Şair bu beyitlerinde Allah Rasûlü’nün Buhârî ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde geçen şu hadisine işaret etmektedir: **“İşte Allah Teâlâ kullarına, bu kadının yavrusuna olan şefkatinden daha merhametlidir.”**¹⁸³⁵ Bu kapsamdaki beyitlerden biri de şudur:

“Rahmet gönderilmiş Ahmed’e dayanan isnadlı
bir haberde bize şu bilgi gelmiştir:

‘Rahmân’ın yaratılışını ve ahlâkını güzelleştirdiği
bir kimseyi cehennem yiyemez!’”

Burada da şair, Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettiği şu hadise işaret etmektedir: **“Allah’ın yaratılışını ve ahlâkını güzelleştirdiği bir kimseyi cehennem yiyemez.”**¹⁸³⁶

1834 İbn Hacer el-Mekkî, *Tuhfe*, II, 476.

1835 Buhârî, Edeb 18; Müslim, Tevbe 22.

1836 Bu rivayet daha önce 2926 no’lu rivayet olarak ele alınmıştı. Ancak ilgili rivayet, ilgili yerde de izah edildiği üzere sahih değil, zayıftır. (Çeviren)

Keza bu çerçevedeki şiirlerden biri de şöyledir:

“Efendim! Bana karşı haksızlık ettiniz ve sizden
almam gereken bir hakkım var!

Bu meseleyi isterseniz İbn Ebî Hayseme’ye sorabilirsiniz:

Zira onun dedesinden, dedesinin de İkrime’den,

İkrime’nin de İbn Abbâs’tan, onun da,

el-Mustafa (seçkin), el-Müctebâ (yüce ve üstün) ve rahmetle
gönderilen Allah Rasûlü’nden rivayet ettiğine göre:

‘Dostun dostundan üç günden fazla kopup ayrı
dumasını Rabbimiz haram etmiştir.’”

Burada da şair, şu sahih hadise işaret etmektedir: **“Bir Müslümanın, kardeşine üç günden fazla terk edip kûs durması helâl değildir.”**¹⁸³⁷ Sehâvî’nin bu noktada dikkat çektiği husus ise şudur: “Ancak şairin nazma döktüğü isnad, şüpheli ve tartışmaya açıktır.”

Keza bu kategorideki şiirlerden biri de şöyledir:

“Müslüman olarak öl ve günahlardan asla korkma!

Zira muvahhid birinin, bir zorlukla karşılaşması hâşâ olacak şey değil!

Çünkü Allah’ın hesap gününde, günah işleyerek
gelmiş bir Müslüman da olsa

Onu utandırıp rezil etmesi mümkün değil!”

Buradaki ilk beyit daha önce “mim” harfinde geçen: **“Sen yeter ki ruhunu Müslüman olarak teslim et, gerisini umursama”** hadisine bir işarettir.¹⁸³⁸ Her ne kadar Sehâvî bu rivayetle ilgili olarak “Bu rivayeti bu lafızla merfu olarak bilmiyorum” demiş olsa da “Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmadan ölen kimsenin cennete gireceğine” dair hadisler pek çoktur.¹⁸³⁹ Ben de (Aclûnî) derim ki: Rivayette geçen **“Sen yeter ki ruhunu Müslüman olarak teslim et...”** ibaresiyle aynı manaya gelen şöyle bir beyit vardır:

1837 Bu hadis ve ilgili beyitler daha önce 3110 no’lu rivayette geçmişti. (Çeviren)

1838 Bk. 2263 no’lu rivayet.

1839 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 458, h.nr: 1005.

“Nasıl diliyorsan öyle ol! Zira Allah kerem sahibidir!

Günah işlediğin zaman, bir sakıncası yok senin için.

Sadece iki şeye kesinlikle yaklaşma:

Allah’a ortak koşmak ve zarar vermek insanlara!”

İkinci beyit ise şu hadise işaret sayılabilir: **“Allah bir kulun günah ve kusurunu dünyada örtmüŖse, mutlaka kıyamet günü de onu örter.”** Bir lafızda da şöyle geçer: **“Ben bu günah ve kusurunu dünyada senin için örtüp gizlemiştim, bugün de (kıyamet günü) senin için bağışlıyorum.”**¹⁸⁴⁰

Söz konusu iki kısma dair daha bunun gibi pek çok örnek vardır. Allah cümlemize iki güzelden birini nasip etsin.

Öte yandan aslı olmayan kısma örnek sayılabilecek rivayetlerden biri de Ali *radiyallahu anh*’a yönelik öğüt ve tavsiyelerdir. Suyûfî’nin de dediğı gibi **“Ey Ali! Sen, benim yanımda Harun’un Musa’nın yanındaki konumu gibi bir konumdasın. Şu kadar var ki benden sonra peygamber yoktur”** hadisi dışında söz konusu öğüt ve tavsiyelerin tamamı uydurmadır.¹⁸⁴¹

Sağânî de şöyle söyler: **“Ey Ali! Filancanın üç alameti, falancanın üç alameti vardır...”** diye başlayıp sonunda belirli zaman ve mekânlarda cinsel ilişkiye girme yasağını içeren ve Ali *radiyallahu anh*’a yönelik öğüt ve tavsiyelerin yer aldığı “Vasâyâ Ali” adıyla bilinen öğüt ve tavsiyelerin tamamı da uydurmadır. Bunları Hammâd b. Amr en-Nasîbî uydurmuştur. Bu zat da hadis imamlarına göre metruk ve yalancı biridir. Bu öğüt ve tavsiyelerin sonuncusu ise **“Ben sana bu vasiyette (öğüt ve tavsiyede) öncekilerin ve sonrakilerin ilmini vermiş oldum”** şeklindedir. Nitekim Aliyyü’l-Kârî’nin *Mevzûât*’ında böyle geçer.¹⁸⁴²

Keza akikten yüzük edinmeye dair rivayetlerde de sabit olan bir şey yoktur. Yine mescidde lamba, kandil ve hasır kullanımının faziletine dair uydurma hadisler de bu kısma dâhildir. Hatta bunlara ilişkin sabit olan hiçbir şey yoktur. Hatta tam aksine sahâbîler, mescidde konuşuyor, bazı za-

1840 Bu rivayet ve ilgili değerlendirme daha önce 3143 no’lu hadiste geçmişti.

1841 Bk. 3187 no’lu rivayet.

1842 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 405.

manlarda alışveriş bile yapıyor ve içinde uyuyorlardı.¹⁸⁴³ Ancak bunu tam bir edep ve saygıyla yapıyorlardı. Aynı şekilde mezarlıklarda ve cenazelerin arkasındayken de konuşuyorlardı. Yine bu çerçevedeki rivayetlerden biri de şudur: **“Size hüsn-ü hattı (güzel yazı sanatını) tavsiye ediyorum. Çünkü o, rızkın anahtarlarındandır.”**¹⁸⁴⁴

Birtakım tefsirlerde nakledilen uydurma hadislerden biri de maymun, ayı, keler, sırtlan, kaplumbağa ve domuz gibi on altı hayvanın, insandan dönüştüğüne dair rivayettir. Bu konuda sabit olan hiçbir şey yoktur. Sadece Allah Teâlâ’nın, Kitabı’nda zikrettiği maymunlar ve domuzlar bundan müstesnadır. Üstelik Allah Teâlâ onları üç gün sonra helak etmiş ve soyları tükenmiştir.

Uydurma hadislerden biri de *el-Erbâûn el-Ved’âniyye* isimli kırk hadis mecmuasıdır. Aliyyü’l-Kârî *Mevzûât*’ında şöyle der: Celaledîn Suyûfî *Zeyl*’de şunları söylemektedir: Kuşkusuz *el-Ved’âniyye* hadisleri içerisinde, bu metin ve isnadlarla gelen hiçbir merfu hadis sahih değildir. Bunlardan ancak birkaç lafız sahihtir. Her ne kadar rivayetlerin her biri mana itibarıyla güzel ve öğüt dolu olsa da her hak ve doğru olan şey hadis değildir. Aksine her (sahih olduğu tespit edilen) hadis, hak ve doğrudur. Söz konusu rivayetleri İbn Ved’ân, o rivayetleri ilk olarak uyduran Zeyd b. Rifâa’dan aşırarak aktarmıştır. Zeyd b. Rifâa’nın ise İhvan-ı Safâ’nın *Risaleler*’ini uyduran kişi olduğu söylenmektedir. Allah’ın kulları arasında hadis konusunda zır cahil, ancak en pervasız ve yalan konusunda en cüretkar kişi olarak bilinmektedir. Sağânî şöyle der: Bu *el-Ved’âniyye* hadislerinin ilki **“Bu dünyada ölüm, sanki sadece bizden başkasına yazılmış gibi...”** hadisidir. Son hadis ise şudur: **“Ölüm meleği her bir evin kapısında mutlaka beş kere durur. Eğer insanın yemek düzeninin bozulduğunu ve ecelinin sona erdiğini görürse, ölümün gam ve kederini üzerine bırakır. Böylece ölümün sıkıntısı ve sarhoşluğu o kişiyi sarar ve kuşatır...”** Daha sonra

1843 Bu cümle ile bir önceki cümleler arasında bir kopukluk gözükmektedir. Başta Sehâvî ve Aliyyü’l-Kârî’nin eserleri olmak üzere *Keşfü’l-hafâ*’nın değişik nüshalarında buna dair herhangi bir mülahaza tespit edemedik. Kanaatimizce bu cümlenin hemen öncesinde “mescidde konuşma, uyuma ve alışveriş yapmanın yasaklığına” dair birtakım rivayetlerin varlığından söz etmiş olmalıdır. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

1844 Bk. 1775 no’lu rivayet.

Sağânî sözlerine şöyle devam eder: Yine uydurma hadislerle dolu kitaplardan biri de Şerefüddîn el-Belhî'nin *Kitâbu Fazlî'l-ulemâ* adlı eseridir. Bu eserin de başında **“Kim fikhî bir mesele öğrenirse ona şu kadar sevap vardır...”** rivayeti yer alır. Aliyyü'l-Kârî'nin *Mevzûât*'ında yer alan bilgiler burada sona erdi.¹⁸⁴⁵ Ben de (Aclûnî) derim ki: Aliyyü'l-Kârî'nin, Suyûtî'ye ait *el-Câmi'in Zeyl*'inden naklettiklerini görebilmiş değilim.¹⁸⁴⁶ Ayrıca Aliyyü'l-Kârî şunu da söylemektedir: Suyûtî *Leâli*'de şöyle demiştir: “Abdullah b. Ziyâd b. Sem'ân ve hocasının uydurduğu *Vasâyâ Ali* de böyledir.”¹⁸⁴⁷

Yine tek bir isnadla uydurulan mevzu hadislerden biri de İbn Ebi'd-Dünyâ diye bilinen hocanın hadisleridir. Bu zatın Ali *radiyallahu anh*'ın dönemine yettiği ve uzun bir zaman yaşadığı; hatta Ali *radiyallahu anh*'ın, bineğine binerken üzensini tuttuğu ve bu esnada üzensinin başını yardığı ve Hz. Ali'nin ona “Allah Teâlâ ömrünü uzun etsin” diye dua ettiği iddia edilmektedir.¹⁸⁴⁸

Keza bu uydurma rivayetlerin yer aldığı kitaplardan biri de Enes el-Basrî'nin *Müsned*'i olarak bilinen ve içerisinde Sem'ân b. el-Mehdî'nin Enes'ten rivayet ettiği yaklaşık üç yüz hadis bulunan kitaptır. Kitabın başında **“Diğer ümmetler arasında benim ümmetim, yıldızlar arasındaki ay gibidir”** rivayeti geçmektedir. Suyûtî de *Zeyl*'de şöyle der: “Sem'ân b. el-Mehdî'nin Enes'ten rivayeti neredeyse hiç bilinmemektedir. Sem'ân'a düzmece bir nüsha izafe edilmiştir. Allah o nüshayı uydurana her türlü hayırdan mahrum etsin!”¹⁸⁴⁹ İbn Hacer de *Lisânu'l-Mîzân*'da “Bu, Muhammed b. Mukâtil er-Râzî'nin, Ca'fer b. Hârûn yoluyla Sem'ân'dan rivayet

1845 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 406.

1846 Aclûnî'nin göremediğini ifade ettiği nakil için bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 789.

1847 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 405; Suyûtî, *Leâli*, II, 313.

1848 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 406. Burada İbn Ebi'd-Dünyâ diye bilinen zat, Ebû Amr el-Belevî el-Mağribî Osman b. el-Hattâb, Ebu'd-Dünyâ el-Eşecc (ö. 327) isimli kişidir. (Bk. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, IV, 134-135, ravi nr: 310) Ancak bu zat, Tarihte İbn Ebi'd-Dünyâ olarak bilinen hicrî 281 vefat tarihli, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed el-Bağdâdî el-Kuraşî adlı hafız muhaddis âlimle karıştırılmamalıdır. (Çeviren)

1849 Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 256, h.nr: 290.

ettiği bir nüshadır” dedikten sonra nüshayı zikreder ve hadislerinin çoğunun uydurma olduğunu belirtir.¹⁸⁵⁰

Aynı şekilde Ahmed isminin verilmesine ilişkin rivayet edilen hadislerin de hiçbir surette aslı yoktur. Keza Veda Hutbesi’nde Ebu’d-Derdâ’dan merfu olarak aktarılan ve **“Biriniz, dalgalyken deniz yolculuğu yapmasın...”** diye başlayan hadis de aslı yoktur. Aliyyü’l-Kârî de şunu söyler: Derim ki: “Abdullah b. Selâm’ın, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’i sınamak için sorduğu bir kitapçık hacmindeki özensiz, saçma sapan soruların da aslı bulunmamaktadır.”¹⁸⁵¹

Suyûtî de *Leâli*’de şöyle demektedir: “Allah Rasûlü’ne ait olduğu söylenen ve Ebû Hureyre ve İbn Abbâs’tan rivayet edilen son hutbenin tamamı da uydurmadır. Bunu uydurmakla itham edilen kişi de Meysere b. Abdirrabbih *-lâ bûrike fîhi min indi Rabbih-* isimli şahıstır.”¹⁸⁵²

el-Vecîz’de şöyle denilir: İbn Adiy şöyle demektedir: “Muhammed b. [Muhammed b.] el-Eş’as’ın, Musa b. İsmail b. Ca’fer’den, onun da Ali b. Ebî Tâlib’e kadar uzanan babalarından rivayetlerine dayanan birtakım hadisler kaydettiğim esnada Muhammed bize, [aşırı Şîî eğilimi sebebiyle] yeni bir hatla yazılmış ve adı geçen Musa’nın, babalarından rivayet ettiği, çoğunluğu münker sayılan yaklaşık bin hadisten oluşan bir nüsha çıkarıp gösterdi.”¹⁸⁵³ Dârekutnî de *el-Aleviyyât* diye bilinen bu nüshayı kastederek şunu söyler: “Bu kitabın telifi, Allah’ın ibret ve hayret veren delillerinden biridir.” Kastallânî ise şöyle der: Ayrıca bu eserini *es-Sünen* diye adlandırmış ve rivayetlerin tamamını tek bir isnadla aktarmıştır. Söz konusu rivayetlerden biri de şöyledir: **“Sakar at gibi esaslî bir at; amca kızı gibi bir kadın yoktur.”**

Yine **bâtıl** rivayetlere örnek olarak İshak el-Malatî’nin uydurdukları gösterilebilir. Nitekim bunlardan biri şöyledir: **“Allah’a ve ahiret gününe**

1850 İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*, III, 114, ravi nr: 381.

1851 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 408.

1852 Bk. Suyûtî, *Leâli*, II, 303-311. “Lâ bûrike fîhi min indi Rabbih” cümlesi, ilgili şahsa yönelik bir beddua olup “Rabbinin katından ona hayır ve bereket nasip olmasın” manasına gelmektedir. (Çeviren)

1853 Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VII, 565, ravi nr: 1791. Köşeli parantezli kısım İbn Adiy’in kendi eserinden alınmıştır. (Çeviren)

iman eden bir kadının, cinsel uzvunu bineğin eyerinin üzerine koyması helâl değildir. Kim de mâûnu (balta, kova ve tencere gibi şeyleri) engellerse, bir kısım cimrilikten yakasını kurtaramaz.” Aynı şekilde söz konusu bâtil rivayetlere örnek olarak **“Allah bakana da kendisine bakılana da lanet etsin”** hadisini zikredebiliriz. Aynı şekilde kutsal isimlerin, küçültme isminin yapılma yasağı kapsamında zikredilen **“Mescidcik ve mushaf-cık demeyin”** rivayeti de böyledir. Yine bunun gibi Hamdûn yahut Ulvân Ya’mûs gibi isimlerin verilmemesi yönündeki yasak da bu kapsamdadır. Ayrıca Ebû Saîd’dan, Ali’ye yönelik olmak üzere, nasıl cinsel ilişkide bulunması gerektiğini öğreten öğüt ve tavsiyeler rivayet edilmiştir. Bu decalin ne kadar da cüretkâr olduğuna bir bak! Aliyyü'l-Kârî der ki: Deylemî şöyle demiştir: “Ebu'l-Fadl Ca'fer b. Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed b. Ali el-Hasenî'ye ait *Kitâbu'l-Arûs* isimli eserin isnadları, itimat edilemeyecek ölçüde, son derece zayıf isnadlardır. Hadisleri de münkerdir.”¹⁸⁵⁴

Bunlara ilave olarak Suyûtî, İbnü'l-Cevzî'den şunu aktarır: Hadisinde uydurma, yalan ve kalb (maklub hadis) bulunan kimseler birkaç çeşittir:

1. Abid ve zahitlik yönü ağır bastığı için hadis ezberlemeyi ihmal eden yahut kitapları kaybolduğu için ezberinden rivayette bulunan, dolayısıyla yanılan ve hata edenler.

2. Güvenilir kimseler oldukları halde, âhir ömürlerinde akılları karışan ve bunayan kişiler.

3. Dikkatsizlik ve dalgınlıkla hatalı rivayeti aktaran, daha sonra da doğru rivayeti görüp doğruluğuna kanaat etmesine rağmen, yanılığa düşmüş biri olarak algılanmayı gururuna yediremediği için hatasından dönmeyenler.

4. Bilinçli bir şekilde şeriatı bozmak, şüphe uyandırmak ve dini oyuncak hâline getirmek maksadıyla hadis uyduran zındıklar. Hatta bazı zındıklar, (kitabı olan) hocanın bir gaflet anını fırsat bilerek onun kitabına, kendi rivayeti olmayan hadisleri de sokuşturmuşlardır.

5. Kendi mezhebini desteklemek için hadis uyduranlar.

1854 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 410. Burada “Ali el-Hasenî” diye kayıtlı olan kelime, Aliyyü'l-Kârî'nin eserinin basılı nüshasında “Ali b. el-Hüseyn” şeklinde yazılmıştır. (Çeviren)

6. Allah rızası için ve hayırlı amellere teşvik maksadıyla hadis uyduranlar.

7. Güzel sözlere isnadlar uydurmayı caiz görenler.

8. Sultanlara yakınlaşma gayesiyle hadis uyduranlar.

9. Kıssacılar. Zira onlar da gönülleri yumuşatan ve insanlar arasında revaç bulan hadisleri rivayet etmektedirler.¹⁸⁵⁵

Öte yandan Aliyyü'l-Kârî'nin de dediği gibi uydurma hadislerden biri de Mâlik'ten rivayet edilen şu sözdür: Halife Me'mûn'un huzuruna girdiğimde, meclisin insanlarla dolup taşıdığına şahit oldum. Bir de baktım ki halife ile veziri arasında bir boşluk gözüküyor. Hemen gelip aralarına oturdum ve Me'mûn'a şu merfu hadisi naklettim: **“Bir mecliste insanların sığamayacağı ölçüde ciddi bir izdiham varsa, iki efendi arasında âlime ayrılması gereken bir oturma yeri olacaktır.”** Suyûtî Zeyl'de şöyle der: Münker bir rivayettir. Zira Mâlik, Halife Me'mûn'un zamanına kadar yaşamamıştır. Yine Zeyl'de geçtiğine göre İbn Ebî Üsâme'nin, *Müsned*'inde Dâvûd b. el-Muhabber'den naklettiği otuz küsur rivayet mevcuttur. Hafız İbn Hacer “Bunların tamamı uydurmadır” der. Bu rivayetlerden bir kaçışöyledir:

“Şüphesiz ahmak, ahmaklığı sebebiyle fâcirin fücürundan çok daha büyük bir günaha girer. Kullar yarın akılları miktarınca derecelerde yükselecek ve Rablerine yakınlaşmaya nail olacaklardır.”

“İnsanların en üstünü, onların en akıllı olanıdır.”

Allah Rasûlü, huzurunda “Şu Hıristiyan ne kadar da akıllıymış!” denildiğinde, bunu diyenleri azarlayarak **“Kuşkusuz akıllı kimse Allah Teâlâ'ya kulluğun gereğini yerine getirendir”** buyurmuştur.

Öte yandan Süleyman b. İsa da yirmi küsur hadis uydurmuştur. Bunlardan bir kaçışöyledir:

1855 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 37 vd.; Suyûtî, *Leâli*, II, 388 vd.; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 410-411.

Alkame, “Hıristiyanlar ne kadar da akıllıymış!” denildiğinde şu cevabı vermiştir: “Sakın ha böyle söylemeyin. Zira İbn Mes’ûd bizi, bir kâfire ‘akıllı’ demekten men ederdi.”

“Akıllının kıldığı iki rekât namaz, cahilin yetmiş rekât namazından daha üstündür. Eğer yedi yüz rekât demiş olsaydım, o da olurdu.”

Adiy b. Hâtim, babası Hâtim-i Tâî’ye övgüler yağdırıp onun öncülüğünü, şeref, üstünlük ve aklını zikredince Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: **“Kuşkusuz şeref, üstünlük, öncülük, akıl ve ahiret, Allah’a kulluğun gereğini yerine getiren kimselere aittir.”** Bunun üzerine Adiy **“Ey Allah’ın Rasûlü! Babam misafir ağırlar, yemek yedirir, akrabalık bağını gözetir, zorluklara karşı yardım edip destekler ve şunları şunları yapardı. Bütün bunların ona herhangi bir faydası olur mu?”** diye sorar. Allah Rasûlü ise şu cevabı verir: **“Hayır! Çünkü senin baban, bir gün olsun asla ‘Ey Rabbim! Din (hesap) gününde günahlarımı bağışla’ diye dua etmiş değildir.”**

Yine Suyûtî’nin Zeyl’inde geçtiğine göre Bilâl’in (Şam’a) göç etmesi, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem’i rüyasında gördükten sonra da tekrar Medine’ye dönüp orada ezan okuması ve Medine halkının (bu hazin manzara karşısında) sarsılmalarını anlatan rivayetin de bir aslı yoktur.¹⁸⁵⁶ Muhtemelen allâme İbn Hacer el-Heytemî, bu bilgiye vâkıf olmadığı için, ilgili rivayeti Tuhfetü’z-züvvâr adını verdiği (Allah Rasûlü’nün mübarek kabrini) ziyaret konusuna dair tasnif ettiği kitabında zikretmiştir. Yine Suyûtî’nin Zeyl’inde yer aldığına göre, Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem’in Mescid-i Nebevî’yi inşa etmek istediği zaman, Cebrail aleyhisselâm’ın ona gelip “Göge doğru yedi arşın yüksekliğinde olup süslemeli ve nakışlı olmayacak” şeklinde talimat verdiğiğine dair rivayet de bulunamamıştır. Keza Muhatasar’da geçen **“Ümmetimden iki kişi namaza duracak ve rükû ve secdeleri aynı olmasına rağmen, namazları arasında gökle yer arasındaki mesafe kadar fark olacaktır”** lafzıyla aktarılan rivayet de uydurmadır.

Aynı şekilde “haftanın namazı (salâtü’l-üsbû)” diye bilinen namaza dair hiçbir şey sahih değildir. Yine **“Cuma gecesi on kere İhlas sûresini okuyarak kılınacak on iki rekâtlık namaz”** rivayeti de bâtıldır. Keza

“Zilzal sûresini on defa -bir rivayette de: elli defa- okumak suretiyle kılınacak iki rekâtlık namaz” rivayetinin de aslı yoktur. Bunların tamamı münker ve bâtıldır. Aynı tarzda **“Cumadan önce İhlas sûresini elli defa okuyarak kılınacak dört rekâtlık namaz”**a dair rivayet de asılsızdır. Yine Âşûrâ ve Regâib namazları da ittifakla uydurmadır. Keza Receb geceleri namazı ve Receb’in yirmi yedinci gecesi ile Şa’bân’ın on beşinci gecesinde, her bir rekâtında on İhlas sûresinin okunması suretiyle kılınan yüz rekâtlık namaz da böyledir. Bu namazların Ebû Talib el-Mekkî’nin *Kûtü’l-kulûb*’u, Gazzâlî’nin *İhyâu ulûmi’d-dîn*’i, Sa’lebî’nin *Tefsîr*’i ve diğer eserlerde zikredilmiş olmasına da aldanmamak lazımdır.

Öte yandan Kastallânî’nin *el-Mevâhibü’l-ledünniyye* adlı eserinde geçtiğine göre kıssacıların zikrettiği “ayın, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in cebine girip yeninden çıktığına” dair rivayetin de bir aslı yoktur. Nitekim Zerkeşî, (hocası) İmâd İbn Kesîr’den naklen bunu zikretmektedir. Yine İbn Kâni’nin *Mu’cem*’inde Ümeyye b. Halef el-Cümahî’den aktarılan şu rivayet de böyledir. Ümeyye şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beni elimdeki örümcek/kasap kuşuyla görünce şöyle buyurdu: **“Bu, Âşûrâ günü orucunu tutan ilk kuştur.”** Bu hadis, Hz. Hüseyin’in katillerinin -Allah onların belasını versin- uydurduğu hadislerden biri olup bâtıldır. Zeynüddin el-İrâkî de şunu aktarmaktadır: Halk arasında meşhur olan **“kuşluk namazını bazen terk etmek suretiyle kesintiye uğratan kimsenin gözünün kör olacağına”** dair söylentiden dolayı çoğu insan bu namazı büsbütün terk etmeye başlamıştır. Oysa bu söylediklerinin bir aslı yoktur; hatta görünen o ki şeytanın, insanları pek çok hayırdan mahrum etmek için onların dillerine doladığı sözlerden biri hâline gelmiştir.

Yine bu çerçevedeki rivayetlerden biri de şudur: Ca’fer b. Hasen b. Ferkad el-Kassâr el-Basrî’nin Enes’ten merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste şöyle geçer: **“Kim ‘sübhânallâhi ve bihamdihî’ derse, Allah onun için cennette, kökleri altın olan milyon tane hurma ağacı diker.”** İbn Adiy “bu şahsın hadislerinin münker olduğunu” ifade etmiştir.

Keza bu kategorideki bir rivayet de şöyledir: İbn Mende ve diğerlerinin Evs kanalıyla Ömer’den rivayet ettiklerine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Kim ‘Allah’ım! Sen ölmeyecek olan dirisin. Sen mağlup edilemeyecek olan galipsin. Tereddütsüz bir şekilde her şeyi görensın ve şüphesiz bir biçimde her şeyi işitensin. Asla yalanı olmayan bir**

doğru sözlüsün, hiçbir surette yemeye ihtiyaç duymayan Samed'sin ve ilim öğrenmeye ihtiyacı olmayan bir âlimsin...' gibi isimlerle dua ederse, beni hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki, bu dualar demir bloklara okunacak olsa erir; akan bir suya okunsa durulur. Kim de uyuyacağı sırada bunlarla dua edecek olursa, Allah bu isimlerin her bir harfi için kendisine tesbih ve istiğfarda bulunacak yetmiş bin melek gönderir..." Bu rivayet de uydurma, asılsız ve düzmecedir.

Bu kategorideki bir diğer rivayet ise Ebu'l-Alâ Hâlid b. Tahmân el-Haffâf el-Kûfî'nin, Nâfi' yoluyla İbn Ömer'den merfu olarak naklettiği şu hadistir: **"Kim bir ölüyü kefenlerse, o kefene değen her kılına karşılık kendisine on sevap verilir."** Yahya b. Maîn bu rivayetle ilgili olarak "Ebu'l-Alâ, ölümden on yıl önce bunamış, zayıf bir ravidir" demiştir.

Yine haftanın her bir günü belirli şekillerde kılınacak namazların faziletine dair hadisler de bu kapsama girmektedir. Mesela; Pazar günü için şöyle bir rivayet vardır: **"Kim Pazar günü tek bir selamla dört rekât namaz kılar ve her bir rekâtında Fâtiha ile Âmene'r-rasûlü'yü okursa, Allah ona bir milyon hac, bir milyon umre, bir milyon gazve sevabı; her bir rekâtı için de bin namaz sevabı yazar. Ayrıca Allah o kimse ile cehennem arasına bin hendek koyar."** Allah bu hadisi uyduran kimseyi bütün hayırlardan mahrum etsin! Allah'a ve Rasûlü'ne karşı ne kadar da cüretkâr ve pervasız! Keza Pazar gecesine ait bir rivayet de şöyledir: **"Kim Pazar gecesini dört rekât namaz kılar ve her bir rekâtında bir defa Fâtiha'yı, on bir defa da İhlâs sûresini okuyacak olursa, Allah Teâlâ kıyamet günü ona Kur'ân'ı on defa okuyan ve Kur'ân'la amel eden kimsenin sevabını verir. Ayrıca o kişi kıyamet günü kabrinden, yüzü, ayın on dördündeki dolunay hâli gibi çıkar ve Allah Teâlâ ona, kıldığı her bir rekâtın karşılığı olmak üzere inciden yapılmış bin şehir bahşeder. Her bir şehrin zebercetten kurulmuş bin sarayı vardır. Her bir sarayın da yakuttan inşa edilmiş bin evi; her bir evin de miskten işlenmiş bir odası vardır. Her bir odada ise bin yatak mevcuttur..."** Bu yalancı, böyle "bin"ler üzerine kurulu uydurma rivayetine devam edip gitmektedir. Allah onu her türlü hayırdan mahrum etsin!

Bu eksende Pazartesi gecesine dair uydurma bir hadis de şudur: **"Kim Pazartesi gecesini altı rekât namaz kılar ve her bir rekâtında bir defa Fâtiha'yı ve yirmi defa da İhlâs sûresini okur, ardından da Allah'a on**

kere istiğfarda bulunursa, Allah Teâlâ kıyamet günü ona bin sıddîkin, bin âbidin ve bin zâhidin sevabını verir.” Allah bunu Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’e iftira ederek uydurana lanet etsin!

Ayrıca şöyle bir hadis de mevcuttur: **“Kim Pazartesi gecesi dört rekât namaz kılar ve her bir rekâtında birer defa Fâtîha, Âyete’l-kürsî, İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini okursa, bu okuyuş bütün günahlarına kefâret olur ve Allah Teâlâ cennette ona beyaz inciden inşa edilmiş bir saray verir. Bu sarayın içinde yedi oda vardır. Her bir odanın uzunluğu üç bin arşındır. Genişliği de aynı şekildedir...”** Bu rivayet de Muhammed b. Tâhir’den rivayette bulunan Hüseyin b. İbrahim adındaki bir yalancının uydurmasıdır. Bu zat, haftanın diğer gün ve gecelerine dair bu türden daha başka hadisler de uydurmuştur. Biz bu hadislerin Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem adına son derece çirkin ve pervasızca uydurulan rivayetler olduğu bilinsin diye buraya kadar ki birkaç örneği zikrettik.

Şu rivayet de böyledir: **“Kim şu kadar rekât kuşluk namazı kılsa, kendisine yetmiş peygamber sevabı verilir.”**

Yine Allah Rasûlü adına uydurulan düzmece hadislerden biri de şöyledir: **“Kim Cuma günü (sevap) niyetiyle ve korku ve saygıyla gusül alırsa, Allah onun her bir kılına karşılık kıyamet günü ona bir nur yazar ve guslün her bir damlasına mukabil onu cennette inci, yakut ve zebercetten oluşan bir derece yükseltir. Her iki derece arasında, yüz yıllık bir mesafe vardır.”** Bu da pis yalancı Ömer b. Sabih’in uydurmasıdır.

Aynı şekilde Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem adına uydurulan yalan rivayetlerden biri şudur: **“Kim ‘lâ ilâhe illallah’ derse, Allah her bir kelimeden yetmiş bin dili olan bir kuş yaratır. Her bir dilde yetmiş bin farklı lisan vardır ve bunlar o kimse için Allah Teâlâ’dan bağışlanma dilerler. Kim de şöyle şöyle yaparsa, kendisine cennette yetmiş bin şehir verilir. Her bir şehirde yetmiş bin saray vardır. Her bir sarayda ise yetmiş bin huri vardır.”**

Aliyyü’l-Kârî şöyle der: Yine bu hadislerden biri de şöyledir: **“Bir kişi, hadis aktarılırken/söz sırasında aksırırsa, o hadis/söz doğrudur.”** Her ne kadar bazıları bunun isnadını sahih saymışsa da fiilî durum bunun uydurma olduğuna tanıklık etmektedir. Zira biz, yalan almış yürümüşken, yanı başında (nice) aksırmalara şahit olmuşuzdur. Dolayısıyla Peygamber

sallallahu aleyhi ve sellem'den bir hadis rivayet edildiği sırada yüz bin adam aksırmış olsa bile, o aksırıktan dolayı söz konusu hadisin sahihliğine hükmedemeyiz. Ayrıca bu adamlar yalancı şahitlik sırasında aksıracak olsalar, yine o şahitliğe itibar edilemez.¹⁸⁵⁷ Aliyyü'l-Kârî daha sonra şöyle devam eder: Ben de derim ki: *el-Câmiu's-sağîr*'de geçtiği üzere Ebû Nu-aym, Ebû Hureyre kanalıyla şu hadisi rivayet etmektedir: **“Dua esnasında aksırmak, o duadaki samimiyetin (yahut duanın kabul edileceğinin) alametidir.”**¹⁸⁵⁸

Daha sonra Aliyyü'l-Kârî şunları söyler:¹⁸⁵⁹ Bu kapsamdaki bir hadis de **“Allah Teâlâ, gökleri ve yeri Âşûrâ günü yaratmıştır”** hadisidir. Ayrıca **“Yemek üzerine su içerseniz doyarsınız”** ve **“Sofralarınızda yeşillik bulundurun. Çünkü o, şeytanı kovucudur”**¹⁸⁶⁰ hadisleri de böyledir. Bunların yanı sıra şu hadisleri de uydurma rivayetler kategorisinde zikretmek mümkündür:

“Hindibanın her bir yaprağı üzerinde mutlaka cennet suyundan bir damla vardır.”

“Roka ne kötü bir yeşilliktir! Kim onu gece yerse, geceyi can çekişircesine geçirir ve burnundaki cüzzam damarı atar durur. O sebeple onu gündüz yiysin ama gece ondan uzak durun.”

“Menekşe yağının diğer yağlara üstünlüğü, aile fertlerinin, diğer insanlara üstünlüğü gibidir.”

“Pırasanın diğer sebzelere üstünlüğü, ekmeğin tahıllara üstünlüğü gibidir.”

“Yer/trüf mantarı ve kereviz, İlyas ve Elyesa peygamberlerin yiyeceğidir.”

“Her bir nar, mutlaka cennet narının bir tanesiyle aşılanmıştır.”

1857 İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf*, s. 51, h.nr: 56; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 426.

1858 Bu ve ilgili diğer rivayetlerin tahlili için 377, 1793 ve 2461 no'lu rivayetlere bakılabilir. (Çeviren)

1859 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 426-427.

1860 Bu rivayet daha önce 1442 no'lu hadiste geçmişti. (Çeviren)

“Ümmetimin baharı üzüm ve karpuz/kavundur.”

“Size üzümü ekmekle birlikte yemenizi tavsiye ediyorum.”

“Size tuzu tavsiye ediyorum. Zira onda yetmiş çeşit hastalığın şifası vardır.”

“Kim kardeşine bir lokma tatlı yedirirse, Allah, kıyamet günü (insanların sorgulanmak üzere toplanacağı) mahşer anının acı ve dehşetini ondan uzaklaştırır.”¹⁸⁶¹

“Kim büyük yahut küçük abdestin bozulduğu mekâna düşen bir lokmayı alıp yıkadıktan sonra yerse bağışlanır.”

Aynı şekilde Aliyyü'l-Kârî'nin *Mevzûât*'ında geçtiğine göre bu kap-samdaki hadislerin bir niteliği de rivayetin bâtıl olduğunu açıkça ispatlayan doğru ve kesin delillerin varlığıdır. Mesela; Üc b. Unuk hadisi¹⁸⁶² diye bilinen ve uyduran kimsenin peygamberlerle ilgili rivayetleri karalayıp alay etmek niyetiyle uydurduğu uzunca hadis bu türdendir. Zira bu hadiste geçtiğine göre Üc'un boyu üç bin üç yüz otuz üç arşındır. Nuh *aleyhisselâm* onu tufanda boğulmaktan korkutunca (gemiyi kastederek) “Beni şu tabağına al!” demiştir. Tufan ise ancak onun topuğuna kadar ulaşabilmiş, kendisi de denize girip evine varmıştır. Ayrıca Üc, denizin ortasından balınayı alıp güneşte kızartabilmektedir. Yine Musa *aleyhisselâm*'ın askerlerinin kapladıkları alanda büyük hacimli bir kayayı yerinden söküp askerleri onunla ezmek istemiş, ancak Allah Teâlâ kayayı, ortasından yuvarlak bir delik açıp gerdanlık gibi onun boynuna geçirmiştir. Aliyyü'l-Kârî şöyle der: “Asıl şaşırtıcı olan şey, Allah'a karşı böylesi yalanlar uyduran birinin cüretkârlığı değil, bu hadisi tefsir ve benzeri ilmî eserlere sokup da rivayetin durumunu açıklamayan kimselerin tutumudur.”¹⁸⁶³ Merhum Suyûtî ise bu konudaki *el-Evc fî haberi Üc* isimli eserindeki incelemeleri sonucunda esasen Üc diye birinin olduğunu ancak söz konusu niteliklerde olmadığını ortaya koymuştur.

Söz konusu uydurma hadis türlerinden biri de Âşûrâ günü sürme çekme, güzel kokular ve yağlar sürünmeye dair hadislerdir. Kim böyle bir

1861 Bu rivayet daha önce 2603 no'lu hadis olarak ele alınmıştı. (Çeviren)

1862 Bk. 1736 no'lu rivayet.

1863 Bk. *Mevzûât*, s. 447.

şeyi, neşe ve sevinç içinde olduğunu göstermek maksadıyla ve sünnet olduğuna inanarak yaparsa o kimse bid'atçidir. Buna karşılık kim de Horasân'daki Acem diyarının Râfîzîlerinde yaygın olarak görüldüğü şekliyle Âşûrâ gününü elem ve hüzn günü ilan edip karalar giyinir, memleket memleket dolaşır ve başını ve bedenini yaralamaya kalkışırsa, Cebbâr olan Allah'ın gazabı onların üzerine olsun!

Keza uydurma hadislerin bir çeşidi de bir kısım zındıkların yahut cahil mutasavvıfların, -bazı rivayetler hariç- sûrelerin faziletlerine dair uydurdıkları hadislerdir. Üstelik bu rivayetlerin Vâhidî, Sa'lebî, Zemahşerî ve Beyzâvî gibi müfessirler tarafından tefsirlerinde zikredilmiş olmasına da aldanmamak lazımdır. Nitekim hadis hafızları da bu noktaya dikkat çekmişlerdir. Hatta Hafız Irâkî de şu beyitinde buna işaret etmiştir:

“Bu hadisleri Vâhidî gibi kitabına koyan herkes,

Doğru tutumu gösterememiş, hata etmiştir.”

Suyûtî de *Takrîb*'in şerhi *Tedrib*'de şöyle demiştir: Uydurmalardan biri de Kur'ân'ın baştan sona kadar her sûresinin faziletine dair Übey b. Ka'b'dan merfu olarak rivayet edilen şu hadistir: Müemmel b. İsmail'in bize rivayet ettiğine göre, Müemmel “Bize bir hoca bu hadisi rivayet etti” dedi. Ben de o hocaya “Sana bu hadisi kim rivayet etti?” diye sordum. Hoca “Medâin'de bir adam!” diye karşılık verdi. Adam henüz hayatta olunca ben de yanına vardım ve ona da “Sana bunu kim rivayet etti?” dedim. O da “Vâsıt'taki bir hoca” dedi. O hoca da hâlâ hayatta olduğu için yanına gittim ve ona da “Sana bunu kim nakletti?” diye sordum. O da “Basra'daki bir hoca” dedi. Basralı hocaya da gittim. O da bana “Bunu bana Abbâdânî bir hoca nakletti” dedi. Nihayet Abbâdân'lı hocanın yanına vardım, o da elimden tutup beni bir odaya soktu. İçeride mutasavvıflardan müteşekkil bir topluluk, yanlarında da bir şeyh/hoca vardı. Bunun üzerine ben “Hocaefendi! Bu hadisi sana kim rivayet etti?” diye sordum. O ise şu cevabı verdi: “Hiç kimse rivayet etmedi! Fakat biz insanların Kur'ân'dan uzaklaştıklarını ve ona önem vermediklerini gördüğümüz için, gönüllerini tekrar Kur'ân'a çekmek için bu hadisi uydurduk!” Ben de (Suyûtî) derim ki: Söz konusu hocaefendinin ismine vakıf olamadım. Ancak İbnü'l-Cevzî *Mevzûât*'ında bu rivayeti Bezî' b. Hassân > Ali b. Zeyd b. Cüd'ân > Atâ b. Ebî Meymûne > Zir b. Hubeyş > Übey isnadıyla aktarmakta ve “Burada hadisin uydurma sayılmasının asıl sebebi olan kimse (âfet) Bezî'dir” de-

mektedir.¹⁸⁶⁴ Daha sonra İbnü'l-Cevzî bu hadisi Mahled b . Abdülvâhid'in Ali ve Atâ'dan naklettiği bir tarikle de rivayet etmekte ve şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Bu tarikteki âfet ise Mahled'dir. Sanki bu iki kişiden (Bezî' ve Mahled) biri hadisi uydurmuş, diğeri de onu aşırılmış gibidir. Yahut her ikisi de bu rivayeti onu uyduran hocaefendiden aşırılmış olmalıdırlar.” Bu itibarla bu hadisi tefsirinde zikreden Sa'lebî, Vâhidî, Zemahşerî ve Beyzâvî gibi müfessirler hata etmişlerdir. Irâkî de şöyle demiştir: “Bu müfessirlerden ilk ikisi gibi hadisin isnadını açıkça vermiş olanlar nispeten mazur görülebilirler. Zira her ne kadar hadisin sıhhati hakkında sessiz kalmaları caiz olmasa da hadise bakan kimseyi isnadını inceleyip araştırmaya yönlendirmiş ve ona böyle bir imkânı sunmuş olmaktadırlar. Buna karşılık isnadını açıkça zikretmeyen ve kesinlik bildiren cezm sigasıyla hadisi aktaran müfessirlerin hatası ise çok daha vahimdir.” Suyûtî'nin sözleri burada sona erdi.¹⁸⁶⁵

Yine uydurma ve düzmece hadislerden biri de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bir semâ meclisine katıldığı; neşelenip vecde geldiği hatta raksettiğine ve gömleğini yırttığına¹⁸⁶⁶ dair rivayettir ki Allah bunu uydurana lanet etsin!

Bunların dışında da hadis ehli hafız imamların uydurma olduğunu açıkça ifade ettikleri rivayetler de vardır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetini müdafaa ettikleri için Allah onlara en güzel mükâfatlarını nasip etsin. Bunları ayrıntısıyla zikretmek ise uzun bir zaman alacaktır.

Sağânî şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e nispet edilen uydurma kudsî hadislerden biri de **“Ey Ahmed! Kim dünyayı ve dünya ehlini severse...”** diye başlayan hadistir. Ayrıca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e izafe edilen Farça kelimelerin bulunduğu **“Üzüm 'dû dû' yani ikişer ikişer; hurma ise 'yek' yani tek tek yenir”** gibi rivayetler de uydurmadır.¹⁸⁶⁷

1864 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 239.

1865 Bk. Suyûtî, *Tedribu'r-râvî*, III, 488-490.

1866 Tasavvufî bir terim olarak semâ kavramı ile ilgili yeterli açıklama daha önce 2042 no'lu rivayette yapılmıştı. (Çeviren)

1867 Üzümlle ilgili bu rivayet daha önce 1784 no'lu rivayet olarak ele alınmıştı. (Çeviren)

Öte yandan akikten yüzük edinmeye dair rivayet edilen hadislerin hiçbirisi sabit değildir. Keza Ebû Dücâne el-Ensârî'ye nispet edilen muska ile Ca'fer b. Hârûn el-Vâsîti'nin Sem'ân'dan, onun da Enes'ten naklettiği yani Sem'ân el-Mehdî'nin Enes'ten yaklaşık üç yüz hadisi aktardığı Enes b. Mâlik isnadı da uydurmadır. Bu üç yüz hadisin ilki de şudur: **“Diğer ümmetler arasında benim ümmetim, yıldızlar arasındaki gibidir.”**

Ayrıca el-Eşecc'in, Hırâş'ın, Nestûr er-Rûmî'nin, Yüsr'ün, Yağnem ve Yeşhab'ın¹⁸⁶⁸ hadisleri ile İbrahim b. Hüdbe el-Kaysî'nin nüshası ve Raten el-Hindî'nin hadisleri de uydurmadır. Keza Raten el-Hindî'nin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile buluşup görüştüğü ve Allah Rasûlü'nün ona **“Allah ömrünü uzun etsin”** diye hayır dua ettiğine dair bir kısım cahiller tarafından aktarılan hikâyenin de hadis otoriteleri ve sünnet âlimlerine göre hiçbir aslı yoktur. Zira Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ile buluşup görüşen sahâbeden hiç kimse 95 seneden fazla yaşamamıştır. Nitekim insanlar, son sahâbî Ebu't-Tufeyl vefat ettiğinde onun için ağlamış ve “Bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile buluşup görüşen son kişidir” demişlerdir. Doğru olan da budur. Çünkü Allah Rasûlü, âhir ömründe bir gece yatsıyı kıldıktan sonra ashâbına şöyle buyurmuştur: **“Şu geceni-zi görüyorsunuz değil mi? (Ona dikkat edin!) Zira bugünden itibaren yüzyılın başına kadar şu an yeryüzündeki mü'minlerden hiçbirisi hayatta kalmayacaktır.”**¹⁸⁶⁹

Yine bu hadislerin bir türü de bir kısım fukaranın¹⁸⁷⁰ Hakîm et-Tirmizî'ye nispet ettikleri ve onun da Ebu'l-Abbâs el-Hıdır'dan işittiğini iddia ettikleri hadislerdir. Oysa bu hadislerin itimat edilebilecek bir aslı yoktur. Aksine bu fukara zevat, bunları kendi tekke ve zaviyelerinde nakletmektedirler. İslâm dini ise alelade bir cahilden alınmaktan yahut ahmak bir gafilin sözleriyle sabit olmaktan çok daha yüce ve şereflidir. Zira Allah

1868 Aclûnî'nin bu isimler için kullandığı kaynak olan Sağânî'nin *Mevzûât*'ında (s. 30) buradaki “*يَشْحَب*/Yeşhab” diye okuduğumuz isim, “*يَشْنَب*/Yeşneb?” okunacak şekilde yazılmıştır. Ancak bunlardan hangisinin doğru olduğu ve tam olarak nasıl okunduğu konusunda bir bilgi elde edemedik. (Çeviren)

1869 Buhârî, İlim 41; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 217.

1870 Burada fakir kelimesinin çoğulu olan fukara terimi tasavvufî manada kullanılmaktadır. Fakr ise “İnsanın zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak imkânlardan yoksun olması veya kendisini her zaman Allah'a muhtaç bilmesi” manasına gelir. (Geniş bilgi için bk. Süleyman Uludağ, “Fakr,” *DİA*, XII, 132-134) -Çeviren-

Rasûlû *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: “**Ben sizi kendi hâlinize bıraktığım (herhangi bir emir ve yasak koymadığım) sürece siz de beni kendi hâlime bırakın. Ben sizi gecesi gündüzünden farksız olan, tertemiz, nezih ve aydınlık bir çizgi üzere bıraktım. Eğer buna sınıksız tutunursanız, benden sonra asla sapmaz, yolunuz şaşmazsınız: Bunlar da Allah’ın Kitabı, ashâbım ve sünnetimdir.**”¹⁸⁷¹

Bazıları da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* adına hadis uyduran yalancıların isimlerini şu şekilde manzum hâle getirmişlerdir:

“Nestûr, Yüsr ve Yağnem’in hadisleri,

Sonra da Eşeccü’l-Kays ve Hırâş’ınkiler,

Ayrıca Dînâr’ın nüshası ve onun akranı olan,

Ebû Hüdbe el-Kaysî’nin haberleri âdetâ bir kelebek gibiler!”

Keza Muhammed b. Sürûr el-Belhî’ye nispet edilen hadisler ile Şehr b. Havşeb’in hadislerinin tamamı uydurmadır.¹⁸⁷²

Hadis imamlarına göre zayıf ve metruk sayılan ravilerin isimleri ise şöyledir: Şehr b. Havşeb, Hammâd b. Ömer en-Nasîbî, Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem, Eyyûb b. Utbe, Muhammed b. el-Cerbiyârî, Muhammed b. Sürûr el-Belhî, Sem’ân el-Mehdî, Ca’fer b. Hârûn el-Vâsitî, Abdullah b. el-Misver el-Medâinî, Ebû Âtike Tarîf b. Süleyman, Ebû Ikâl Hilâl b. Zeyd, Ebû Saîd Abdülhamîd b. Habîb b. Ebu’l-İşrîn, Ebû Zeyd b. Abdurrahmân b. Zeyd el-Cerrârî el-Acemî el-Basrî, Ebû Saîd Abdullah b. Kays er-Rakâşî ve Ebû Saîd Abdülmun’im b. Nuaym.

Receb ayının faziletine dair hadisler de uydurma kategorisindedir. Ben de (Aclûnî) derim ki: İbn Hacer el-Askalânî’nin *Tebyînü’l-aceb fî mâ yete-allaku bi Receb* isimli eserinde de işaret ettiği üzere bu konuyla alakalı hadislerin bir kısmı uydurma değil, sadece zayıftır. Daha sonra Sağânî şöyle

1871 Bu hadisi bu lafzıyla herhangi bir kaynakta tespit edebilmiş değiliz. Ancak benzer lafızla gelen ayrı rivayetler için bk. Tirmizî, Menâkıb 32; İbn Mâce, Mukaddime 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 114, XXVIII, 367, h.nr: 11561, 17142; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IV, 155, h.nr: 3987. (Çeviren)

1872 Bk. Sağânî, *Mevzûât*, s. 28-33.

der: Bu (uydurma) sözlerinden biri de şudur: **“Receb Allah’ın ayı, Şa’bân benim ayım, Ramazan da ümmetimin ayıdır.”**¹⁸⁷³

Yine bu uydurmaların bir türü de *Yevâkîtü'l-mevâkît*’in sahibinin zikrettiği üzere her ay, gün ve gecenin faziletine dair olan rivayetlerdir. Bunların sahih olanı ise Buhârî ve Müslim’in *Sahîh*’leri ile Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Dârekutnî’nin *Sünen*’leri gibi *Kütüb-i Aşera*’da geçen ve bu konuda görüşlerine itibar edilebilecek hadis imamlarının eserlerinde yer alan ve akıl sahiplerine göre delil sayılabilecek nitelikteki hadislerdir. Zira edebî zevki olan, akıllı, anlayışlı ve kıvrak zekâlî her insan, söz konusu lafızların bozukluğu ve anlam düşüklüğü sebebiyle, bunların, **“Ben, Arap ve acemin en fasihiyim”** diyecek ölçüde ilahî lütufla desteklenmiş ve keşf-i kudî’ye¹⁸⁷⁴ mazhar olmuş bir Peygamber’in keliması olamayacağını hemen fark eder.¹⁸⁷⁵ Ben de (Aclûnî) derim ki: Sağânî’nin delil olarak kullandığı **“Ben, Arap ve acemin en fasihiyim”** hadisi hakkında Suyûtî şöyle demiştir: “Bu rivayetin ne isnadı ne de kim tarafından hangi kaynaklarda rivayet edildiği bilinmektedir.”¹⁸⁷⁶

Daha sonra Sağânî sözlerini şöyle sürdürür: Söz konusu uydurma rivayetler türünden sayılabilecek bir diğer çeşit uydurma ise birtakım cahil ahmakların ve dalaletle düşmüş halkın özen gösterdikleri “temhîşâ, temşîşâ ve temhîsâ” diye telaffuz edilen bir duayı okumaları; zor zamanlarda Aşhab-ı Kehf’in isimleriyle dua etmeleri ve “şümejh (şemîh?) duası” gibi ne idiği belirsiz birtakım meçhul duaları okumalarıdır.¹⁸⁷⁷ Söz konusu cahiller bun-

1873 Bu rivayet daha önce 1358 no’lu hadis olarak incelenmişti.

1874 Keşf: Aklın ve duyuların yetersiz kaldığı ilâhiyyât konularında doğrudan bilgi edinme yolu anlamında bir tasavvuf terimi olarak kullanılmaktadır. Kudî ise mukaddes, kutsal ve ilahî manalarına gelir. Bu itibarla “ilahî bir bilgi edinme yolu, yöntemi” olarak tanımlanabilir. (Çeviren)

1875 Bk. Sağânî, *Mevzûât*, s. 73.

1876 Bu rivayet daha önce 609 no’lu rivayette ele alınmıştı. (Çeviren)

1877 Doğrusu burada tırnak içine aldığımız ve Sağânî’nin de dediği gibi ne anlama geldiği belirsiz kelimelerin nasıl yazılıp okunacağı konusunda kesin bir kanaate varabilmiş değiliz. *Keşfü'l-hafâ*’daki lafızlar ile Sağânî’nin basılı metni arasında da farklılık gözükmemektedir. Basılı nüshaya geçirilirken olabilecek yazım yanlış ihtimallerini de göz ardı etmeden, biz burada *Keşfü'l-hafâ*’daki lafzı esas almaya çalıştık. Ancak okuma tarzı tamamen bizim tasarrufumuzdur. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

ları, Tevrat ve İncil’de geçen Allah’ın yüce isimlerinden ve O’nun katında kabul edilecek dualardan biri olduğu iddiasıyla okumaktadırlar. Hâlbuki biz kendi şeriatımızda sabah-akşam bu duaları okumakla mükellef olmadığımız gibi âlimlerden hiçbiri de bunları dile getirmiş değildir. Tam aksine ahmak edebiyatçılar ve ahlâkçılar ve kıt akıllı cahil kıssacılar, sıradan halkı aldatmak ve dünyevi kazanç elde etmek için bunları uydurmuşlardır. Ayrıca Allah Teâlâ **“En güzel isimler (esmâ-i hüsnâ) Allah’a aittir. O’na, o isimlerle dua edin”**¹⁸⁷⁸ buyurmakta; Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de şunu ifade etmektedir: **“Allah’ın doksan dokuz ismi vardır; kim bunları ezberlerse (ve gereğini yaparsa) cennete girer.”** Hadis imamları arasında Tirmizî haricinde bu isimleri tek tek sayan başka biri yoktur.¹⁸⁷⁹ Şeytan da bazı zamanlar, cahilleri aldatmak maksadıyla yukarıda sözünü ettiğimiz meçhul isimlerin birtakım tesirlerini ve faydalarını gösterebilir. Hatta bazen bu kelimeleri telaffuz etmek bile küfür sayılabilir. O sebeple Arapça’da manası bilinmeyen sözleri konuşma hakkımız yoktur. Üstelik Allah Teâlâ **“Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık”** buyururken, birileri “Hebâşirâhiyâ, izviyâ, asbâvet”¹⁸⁸⁰ diyerek dua etmeye kalkışıyor! Sen bu hassas noktaya dikkat et. Zira pek çok insan bu konuda doğru çizgiden sapmıştır. Allah cümlemizi bid’atlerden, heva heveslerden ve zifiri karanlık bir gece gibi üzerimize çökmüş olan kapkara fitnelerden muhafaza buyursun!

Öte yandan sıradan halktan bazılarının özen gösterdiği ve hakkında hiçbir hadis olmadığı gibi selef-i sâlihten ve hidayet önderlerinden gelen herhangi bir rivayetin bile bulunmadığı “bin bir isim”le dua etme geleneği de uydurma rivayetler kategorisine dâhildir. Hatta bu bin bir ismin bir kısmı küfür sayılır. Çünkü Allah Teâlâ’nın isimleri tevkîfidir. Dolayısıyla Kitap ve sünnette geçen isimler haricindeki bir isimle dua etmemiz caiz olmaz. Mesela; “yâ Kerîm” diyebiliriz ama “yâ sehiyy” diyemeyiz. Aynı şekilde “yâ Âlim” diyebilirken, “yâ âkıl” diyemeyiz.¹⁸⁸¹

1878 A’râf 7/180.

1879 Tirmizî, Daavât 83.

1880 Daha önce de belirttiğimiz gibi bu kelime yahut isimlerin nasıl okunacağına dair bir kanaat elde edemedik. Üstelik Sağânî’nin basılı nüshasında bu kelimeler daha farklı şekillerde yazılmıştır. Biz de okunuş şekline emin olmamıza rağmen *Keşfü’l-hafâ*’daki kaydını esas aldık. (Çeviren)

1881 Burada “sehiyy” ismi “cömertlik” anlamı itibarıyla “Kerîm” ile eş anlamlıdır.

Uydurma hadislerden bir diğeri de Receb ayının ilk Cuma gecesinin faziletiyle ilgili olarak nakledilen ve Regaib namazı adı verilen uydurma namazdır. Her ne kadar *İhyâ*'nın sahibi (Gazzâlî) ve *Kûtü'l-kulûb*'un müellifi (Ebû Tâlib el-Mekkî) tarafından eserlerinde zikredilmişse de bu namazın sünnette yeri yoktur, hadis imamlarına göre de bu sabit değildir. Çünkü sünnet ancak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözü yahut fiili ya da takriyle sabit olabilir.

Yine ay tutulmasının her ay gerçekleşeceğine ilişkin rivayet edilen uzun hadis de böyledir. Keza her bir memleketin boğulma, deprem, kıtlık, ölüm ve benzeri bir afetle tahrip olacağını ifade eden memleketlerin yok edilmesiyle ilgili hadis de bu kapsama girer. Ayrıca yağmur altında tavaf etmeye dair Ebû İkal'in Enes'ten rivayet ettiği hadis de bütünüyle bâtil olup asılsızdır.¹⁸⁸²

Aliyyü'l-Kârî *Mevzûât*'ında şöyle demiştir:¹⁸⁸³ Dûlâbî, Hasen b. Ali *radiyallahu anh*'dan şu rivayeti nakleder: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir vahyin indiği sırada mübarek başı, Ali *radiyallahu anh*'ın kucagında idi. Nihayet o anki vahiy süreci tamamlanıp Allah Rasûlü kendine gelince **“Ali! İkindiye kıldın mı sen?”** diye sordu. O da “Hayır” cevabını verdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü **“Allah'ım! Senin de bildiğin gibi Ali, senin ve senin Rasûlü'nün hizmetindeydi. Onun için güneşi tekrar döndür”** diye dua edince, güneş tekrar döndü. Ali *radiyallahu anh* namazını kılınca da yeniden battı. Bu rivayetle ilgili olarak âlimler şöyle demişlerdir: Bu, uydurma bir hadistir. Güneş hiç kimse için geri döndürülmemiştir. Sadece *er-Riyâdu'n-nadira* isimli eserde geçtiğine göre Yûşa b. Nûn için güneşin batması geciktirilmiştir. Şu da var ki bu hadis, Kadı İyâz'ın *Şifâ*'sında Tahâvî'nin rivayeti olarak zikredilmiş ve biz de *Şifâ*'nın şerhinde bunun izahını ayrıntılı bir şekilde yapmıştık.¹⁸⁸⁴ Öte yandan Şeyh Cezerî de¹⁸⁸⁵ *Şerhu'l-Mesâbih*'te şöyle demektedir: “‘Allahümme ente's-

“Âkıl” da “kavrayan, akleden, bilen” anlamı açısından “Âlim” ismine yakın bir mana taşır. (Çeviren)

1882 Bu, daha önce 2525 no'lu hadiste ele alınmıştı. (Çeviren)

1883 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 415-416.

1884 Bu konu daha önce 670 no'lu hadiste irdelenmişti. (Çeviren)

1885 Bu isim Aclûnî'de İbnü'l-Cevzî olarak kaydedilmiş olmasına rağmen, kaynak olarak kullandığı Aliyyü'l-Kârî'nin *Mevzûât*'ında (s. 416) Şeyh el-Cezerî olarak geçmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Mesâbih*'e şerh yazanlardan biri

selâm ve minke's-selâm' cümlesinden sonra 've ileyke yerciu's-selâm, fe hayyinâ Rabbenâ bi's-selâm ve edhilnâ dâreke dâre's-selâm' şeklinde ilave edilen ibarenin hiçbir aslı yoktur. Hatta bir kısım kıssacılar tarafından uydurulmuştur." Ben de (Aclûnî) derim ki: Burada "aslı yoktur" ifadesinden, "bir hadis olarak aslı yoktur" anlamını kastetmektedir. Yoksa bu cümle ilke olarak manası ve dindeki dayanağı itibariyle doğru bir sözdür.

Öte yandan bir grup âlim de şöyle demiştir: Bazılarının zikrettiğine göre Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sahâbesinden birine sûfiler arasında teamül hâline gelmiş şekliyle hırka giydirdiğine veya sahâbeden birinin böyle bir şey emrettiğine dair zayıf bir rivayet bile olmadığı gibi bu hususta Hasan el-Basrî, Ali *radiyallahu anh*'dan herhangi bir şey işitmiş de değildir. Bu hususta açık ifadelerle rivayet edilen her şey bâtıldır. Evet, bir grup âlim, sûfilere benzeme gayretiyle ve onların teamüllerinin hayır ve berekete vesile olması temennisiyle hem kendileri hırka giymiş hem de başkalarına hırka giydirmişlerdir. Zira (sufilerin) bu konuda Ali *radiyallahu anh*'a yakınlığı ittifakla sabit olan Kümeyl b. Ziyâd'a ulaşan hırka silsilesine dayanarak hırka giydiklerine dair bir rivayet gelmiştir. Bazı tarikatlarda ise bu silsile Ömer ve Ali *radiyallahu anhümâ* ile buluşup görüştüğü yine ittifakla sabit olan Üveys (el-Karenî'y)e nispet edilmektedir. Ben de (Aliyyü'l-Kârî) derim ki: Aynı şekilde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, hırkasının Üveys'e verilmesini vasiyet ettiği; bu sebeple Ömer ve Ali *radiyallahu anhümâ*'nın da hırkayı ona teslim ettikleri, oradan da sufilere (silsile yoluyla) ulaştığı tarzında yerleşmiş olan, hırkanın Üveys'e nispeti meselesinin de bir aslı yoktur.¹⁸⁸⁶

İbn Emîr Hâc şöyle der: Zülhüleyfe'de halkın, "âbâr-ı Ali (Ali'nin kuyuları)" diye isimlendirdiği birtakım kuyular vardır. Kuyulara bu ismi verme gerekçeleri ise Ali *radiyallahu anh*'ın o kuyulardan bazılarında cinlerle savaşıp çarpıştığı iddiasıdır. Bu da bu hikâyeyi anlatanların bir yalanıdır.

Yine uydurma hadislerden biri de şudur: İbn Adiy, *ez-Zi'b* lakabıyla bilinen Hasen b. Ali b. Zekeriya b. Salih el-Adevî el-Basrî'nin biyografisi

de Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Cezerî (ö. 833) isimli bir şarihtir. Eserinin adı da *et-Tavdîh fi şerhi'l-Mesâbih*'tir. (Bk. Kâtib Çelebî, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütûbi ve'l-fünûn*, Bağdat 1941, II, 1698) -Çeviren-

1886 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 274-276. Aclûnî bu meseleyi daha önce 2035 no'lu rivayet çerçevesinde daha ayrıntılı bir şekilde ele almıştı. (Çeviren)

sini verirken bu zatın, Ali *radiyallahu anh* kanalıyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şu hadisi rivayet ettiğini zikreder: **“Gökyüzüne çıkarıldığım gece (Miraç gecesi), terimden yeryüzüne düşen damlalardan gül yetişti. O sebeple benim güzel kokumu koklamak isteyen kimse gül koklasın.”**¹⁸⁸⁷ Aliyyü'l-Kârî'nin *Mevzûât*'ında geçen malumatlar burada sona erdi. Allah, kötü amellerimizi, kesilmeyen lütuf ve keremiyle bağışlasın ve efendiler efendisi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yüzü suyu hürmetine amellerimizi salih ve hayırlı bir şekilde nihayete erdirmeyi nasip eylesin.

Ayrıca yine bu kapsamda;

Muhammed ve Ahmed ismini vermenin faziletine ve bunun yasaklanmasına dair sahih olan hiçbir şey yoktur. Yine akıl ve aklın faziletine dair sahih hiçbir Nebevî hadis mevcut değildir. Keza Hızır ve İlyas'ın ömürleri ve ömürlerinin uzunluğu yahut hâlâ hayatta olduklarına ilişkin hiçbir hadis sahih değildir. Aynı şekilde ilim konusunda ve **“İlim talebi farzdır”** hadisi ile bu manadaki hadisler içerisinde sahih bir hadis yoktur. Ayrıca “Bir kimse, ilmî bir mesele sorulduğu hâlde cevabını gizlerse” konusunda da hiçbir hadis sahih değildir.¹⁸⁸⁸

Öte yandan Kur'an'ın faziletleri konusunda, Kur'an'ın başından sonuna kadar her sûresi için söylenen “kim şu sûreyi okursa ona şu kadar sevap vardır” şeklindeki nakledilen ve Übey b. Ka'b'a isnad edilen rivayetlerin tamamı, hadis ehlinin icmayla uydurma ve iftiradan ibarettir. Kur'an'ın faziletleri konusunda sahih olan rivayetler ise şunlardır:

“Sana Kur'an'daki en büyük sûreyi öğreteyim mi? O, Elhamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn'dir.”¹⁸⁸⁹

“Bakara ve Âl-i İmrân iki buluttur.”¹⁸⁹⁰

1887 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 377.

1888 Ancak Aclûnî bu hadisi daha önce 2505 no'lu rivayette ele almış ve sahih olmayan rivayetler kadar sahih olan rivayetlere de yer vermiştir. Bu nedenle böyle bir genellemeyi hangi gerekçeyle yaptığını anlayabilmiş değiliz. (Çeviren)

1889 Buhârî, Tefsîr 1, Fezâilü'l-Kur'an 9; Ebû Dâvûd, Vitir 15; Nesâî, İftitâh 26; İbn Mâce, Edeb 52.

1890 Müslim, Müsâfirîn 252.

“Bakara sûresinin sonundaki iki âyeti (Âyete'l-Kürsî) geceleyin okuyan kimseye bu âyetler yeter.”¹⁸⁹¹

Yine Âyete'l-Kürsî'nin faziletine dair rivayet edilen bir hadiste Allah Rasûlü şöyle buyurur: **“Aslında kendisi yalancı olduğu hâlde bu sefer sana doğruyu söylemiş.”**¹⁸⁹²

“Kul hüvallahü ahad Allahü's-samed, Kur'an'ın üçte birine denktir.”¹⁸⁹³

Yine Allah Rasûlü, Felak ve Nâs sûrelerinin faziletine dair şöyle buyurur: **“Bana daha önce benzeri asla görülmemiş âyetler indirildi.”**¹⁸⁹⁴

Keza Kehf sûresiyle ilgili olarak şöyle bir hadis mevcuttur: **“Kehf sûresinden on âyet ezberleyen kimse Deccâl'den korunmuş olur.”**¹⁸⁹⁵

Öte yandan Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh*'ın faziletleri konusundaki rivayetler uydurmaların en meşhurlarındandır. Mesela şu hadisler böyledir:

“Kuşkusuz Allah, (ahirette) genel olarak insanlara, özel olarak da Ebû Bekir'e tecelli edecektir.”¹⁸⁹⁶

1891 Bk. 2569 no'lu hadis.

1892 Buhârî, Vekâlet 10, Fezâilü'l-Kur'ân 10, Bed'ü'l-halk 11. Kaynaklarda uzun bir şekilde anlatılan bu hâdisenin özeti şöyledir: Allah Rasûlü, Ebû Hureyre'yi fitır sadakalarını korumakla görevlendirmiş, ancak üç gece boyunca Ebû Hureyre bu sadakalardan bir şeyler aşırmağa çalışan bir adamla uğraşmıştı. Her seferinde farklı bir bahaneyle Ebû Hureyre'nin elinden kurtulmayı başaran adam, üçüncü gece kurtulamayacağını anlayınca, serbest kalması karşılığında ona fayda verecek bir şey öğreteceğini söyler ve ona Âyete'l-Kürsî'yi okumasını, bu sayede hiçbir şeytanın yanına yanaşamayacağını ifade eder. Ebû Hureyre de onu salıverir. Nihayet Ebû Hureyre, Allah Rasûlü'nün yanına gelip durumu arz edince, Allah Rasûlü'nün üç gece boyunca sadaka aşırmağa gelen adamın, insan kılığına girmiş bir şeytan olduğunu ve zor durumda kaldığı için doğruyu söylediğini belirterek bu sözü söyler. (Çeviren)

1893 Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 13; Müslim, Mûsâfirîn 259.

1894 Müslim, Mûsâfirîn 264.

1895 Müslim, Mûsâfirîn 257.

1896 Aclûnî bu rivayeti daha önce 745 no'lu rivayet olarak ele almıştı. (Çeviren)

“Allah’ın benim gönlüme akıttığı ne varsa, ben de onu Ebû Bekir’in gönlüne akıtmışımdır.”

“Allah Rasûlü, cennete özlem duyduğu zaman Ebû Bekir’in ak saçlarını öperdi.”

“Ben ve Ebû Bekir, birbirine denk iki yarış atı gibiyiz.”

“Allah, ruhları seçtiği zaman, Ebû Bekir’in ruhunu seçti.”

Bu ve buna benzer, aklın tartışmasız temel ilkelerine göre bâtil olduğu herkesçe bilinen daha nice iftiralar vardır.

Aynı şekilde Ali *radiyallahu anh*’ın faziletleri konusunda da sayılamayacak ölçüde hadis uydurmuşlardır. Bunların en belirgin olanları ise *el-Vasâya’n-Nebeviyye* ismiyle bilinen bir kitapta toplanan ve hepsi **“Yâ (ey) Ali”** diye başlayan hadislerdir. Bunlar içerisinde sabit olan sadece bir hadis vardır. O da şudur: **“Ey Ali! Sen, benim yanımda Harun’un Musa’nın yanındaki konumu gibi bir konumdasın. Şu kadar var ki benden sonra peygamber yoktur.”**¹⁸⁹⁷

Yine Muâviye’nin faziletleri konusunda da sahih bir hadis mevcut değildir.

Keza Ebû Hanîfe ve Şâfiî’nin faziletleri ve kınanmaları hususunda sahih olan hiçbir şey yoktur. Bu konuda zikredilen her şey uydurma ve iftiradır.

Bu çerçevede Beyt-i Makdis, (Kudüs haremünde “sahra” diye bilinen) kaya, Askalân, Kazvîn, Endülüs ve Dımeşk’in faziletlerine dair hiçbir sahih hadis yoktur. Bu hususta sahih olan hadisler ise şöyledir:

“(İbadet niyetiyle) şu üç mescidden başkasına binekler hazırlanıp yolculuk yapılmaz..”¹⁸⁹⁸

1897 Aclûnî bu hususa daha önce 3187 no’lu rivayette de temas etmişti. (Çeviren)

1898 Bk. 3016 no’lu hadis.

Allah Rasûlü'ne “Yeryüzünde inşa edilen ilk ev (mabed) hangisidir?” diye sorulunca Allah Rasûlü **“Mescid-i Harâm'dır”** buyurur. “Daha sonra hangisi?” diye sorulduğunda da **“Mescid-i Aksâ'dır”** cevabını verir.¹⁸⁹⁹

“Orada (Mescid-i Aksâ'da) kılınan bir namaz beş yüz namaza denktir.”¹⁹⁰⁰

Yine **“Su, iki kulle ölçeğine ulaştığında pislik tutmaz”** hadisi hakkında da bir grup âlim “Bu konudaki hiçbir hadis sahih değildir” derken, başka bir grup da sahih olduğunu belirtmektedir. Üstelik hadis ehlinin büyükleri de bu hadisi eserlerinde rivayet etmişlerdir.¹⁹⁰¹

Aynı şekilde şu aşağıda sıraladığımız konu ve rivayetlerle alakalı hiçbir hadis sahih ve sabit değildir.¹⁹⁰²

1. Güneşte ısıtılmış suyu kullanmak.
2. Abdest sonrası azaları kurutmak.
3. Sakalı ovup temizlemek (hilâllemek); kulakları ve boynu meshetmek.

1899 Müslim, Mesâcid 1.

1900 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 39, h.nr: 3845.

1901 Bu hadis daha önce 210 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

1902 Önemli not: Aclûnî'nin buradan itibaren zikrettiği hususları, biz kolaylık olması bakımından maddeler hâlinde sıralamayı uygun gördük. Ayrıca Aclûnî bu maddeleri büyük oranda Ebû Hafs Ziyâüddîn Ömer b. Bedr el-Verrânî el-Mevsîlî el-Hanefî'nin (ö. 622) *el-Muğnî ani'l-hıfz ve'l-kitâb bi kavlihim lem yesihha şey'ün fî hâza'l-bâb* (Beyrut 1407) isimli eserinden nakletmiş gözükmektedir. Ancak burada unutulmaması gereken en önemli husus, bir konuda sahih veya sabit olmuş bir hadisin olmaması, her zaman istisnasız bir şekilde o konudaki hadislerin *bâtıl, uydurma, düzmece* olduğu manasına gelmemektedir. Zira “sahih” ve “sâbit” kavramı, “hasen veya zayıf” kategorileri dışında kalan rivayetleri ifade etmek için de kullanılmaktadır. Bu durumda “sahih veya sabit değildir” dediği bir kısım rivayetlerin sadece *zayıf* hatta *hasen* olma ihtimali de mevcuttur. Ancak Aclûnî bu iki kullanım arasında bir fark gözetmeksizin maddeleri sıralamıştır. Biz de sıralanan maddeler içerisinde daha önce ele alınmış rivayetlerin numaralarını dipnotlarda verdik. Söz konusu kategorik değerlendirme içerisinde çelişkili bulduğumuz noktalara da işaret ettik. (Çeviren)

4. Nebîz-i temr¹⁹⁰³ ile abdest almak.
5. Ölüyü yıkayan kimsenin gusül almasını emretmek.
6. Hamama girmenin nehyedilmesi.
7. *Bismillahirrahmânirrahîm*'in her sûrede bir âyet sayılması.
8. Namazda besmeleyi açıktan okumak.
9. Birden çok isnadla rivayet edilen **“İmâm (cemaatin namazının sıh-hatinden) sorumlu; müezzinde (ibadetlerde) güvenilir kimsedir”** hadisi.¹⁹⁰⁴
10. **“Mescide komşu olanın mescid dışında namazı olmaz”** hadisi.¹⁹⁰⁵
11. İyi olsun, kötü olsun herkesin arkasında namaz kılmanın caiz ol-duğuna dair hadis.¹⁹⁰⁶
12. Kaza namazı borcu olan birinin nafile namaz kılması.
13. Yolculuk esnasında orucu tamamlama ve oruç tutmanın günahı.
14. Sabah ve vitir namazlarındaki kunut konusuna dair hiçbir hadis de-sahih değildir. Ancak bazı sahâbîlerin kunut yaptıkları sabittir.
15. Mescidde cenaze namazı kılmanın nehyedilmesi.
16. Cenaze namazının tekbirlerinde ellerin kaldırılması.
17. Namazı hiçbir şeyin kesintiye uğratıp bozamayacağına dair hadis.
18. Regaib namazı, Şa'bân ayının yarısındaki (Beraat) gecesi namazı, Receb ayının yarısında kılınan namaz, İman namazı, Miraç gecesi namazı, Kadir gecesi namazı, Receb, Şa'bân ve Ramazan'ın her gecesinin namazı gibi konularda asla sahih bir şey yoktur.

1903 Nebîz-i temr: Azca pişirilmiş ve keskinleşerek sarhoş edici bir hâl alan kuru veya yaş hurma suyudur. Köpük atmış olup olmaması fark etmez. (Bk. Erdoğan, *Sözlük*, s. 449) -Çeviren-

1904 Ancak Aclûnî'nin 597 no'lu rivayet olarak ele aldığı bu hadis, sahih isnadlarla gelmektedir. (Çeviren)

1905 Bk. 3073 no'lu hadis.

1906 Bk. 1622 no'lu hadis.

19. Tesbih namazı.

20. Ziyinet eşyasının zekâtı.

21. Konuyla ilgili birçok rivayete rağmen balın zekâtı.

22. Sebzelerin zekâtı.

23. İhtiyaçların karşılanması talebiyle alakalı **“Merhametlilerden ve temiz/güzel yüzlülerden talepte bulunun”** hadisleri ile bu manadaki hadislerin tamamı bâtıldır.¹⁹⁰⁷

24. İyiliğin fazileti ve insanların ihtiyaçlarını karşılamaktan kaçınmayı sakındırma konusu.

25. Âşûrâ'nın faziletleri ve Âşûra orucunu tutmanın müstehap oluşunu reddetme meselesi. Ayrıca Âşûrâ'nın faziletine ve o gün namaz kılma, infakta bulunma, kına yakma, sürme çekme, güzel koku ve yağlar sürünme ve tahıl pişirme (aşure yapma) gibi hususların faziletine ilişkin diğer hadislerin tamamı bir uydurma ve iftiradır. Nitekim hadis imamları şöyle demişlerdir: “Âşûrâ günü sürme çekmek Hz. Hüseyin'in katillerinin uydurduğu bir bid'attır.”

26. Receb ayının orucu ve faziletine dair sabit olan bir şey yoktur. Aksine bunun mekruh olduğuna dair rivayetler vardır.

27. Hacamatın oruç bozması konusu.

28. **“Haccetme fırsatını kaybetmeden evvel haccedin”** hadisi.¹⁹⁰⁸

29. **“Haccetme imkânı olduğu hâlde haccetmeyen kimse, ister Yahudi olarak, isterse Hristiyan olarak ölsün!”** hadisi.

30. **“Menfaat sağlayan her borç/ödünç faizdir”** konusu.¹⁹⁰⁹

31. **“Veli ve iki adil şahit olmadan nikâh olmaz.”** meselesi.¹⁹¹⁰

1907 Bk. 405, 394 ve 527 no'lu rivayetler.

1908 Bk. 1110 no'lu rivayet.

1909 Bk. 1991 no'lu rivayet.

1910 Ancak Aclûnî, 3092 no'lu rivayeti ele alırken, muteber kaynaklarda geçen bu manadaki pek çok rivayeti zikreder ve Tirmizî ile İbn Hibbân'ın bunu sahih

32. Cariye edinmenin emredilmesi.

33. Bekârlığın övülmesi.

34. Hüsn-ü hat ve hüsn-ü hattın öğrenilmesine teşvik.¹⁹¹¹

35. Sedir ağacının kesilmesinin yasaklanması.¹⁹¹²

36. Mercimek, bakla, peynir, ceviz, patlıcan, nar ve kuru üzümün faziletine dair sahih olan hiçbir şey yoktur. Zındıklar İslâm'ı karalamak ve itibarsızlaştırmak maksadıyla, bu konularda birtakım hadisler uydurup muhaddislerin kitaplarına sokmuşlardır. Allah o zındıkları rezil rüsva etsin!

37. Etin faziletine ve dünya ve ahiret yiyeceklerinin en iyisinin et olduğuna dair rivayetler.¹⁹¹³

38. Eti bıçakla kesmenin nehyedilmesi.¹⁹¹⁴

39. Keşkeğin faziletine dair rivayetler ve bu konudaki meşhur cüzün tamamı uydurmadır.¹⁹¹⁵

40. Çamur yemenin nehyedilmesi.¹⁹¹⁶

41. Çarşı-pazarda yemek yemek.

42. Karpuz/kavunun faziletlerine dair rivayetler. Bu konuda yazılan *Kitâbu'l-Bittîh* adlı eserdeki hadislerin tümü bâtil ve uydurmadır. Söz konusu rivayetler içerisinde sabit olan tek şey “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* karpuz/kavun yerdî” ibaresidir.

43. Nergiz, mercanköşk, menekşe ve ban ağacı/sepetçi söğütünün faziletlerine dair rivayetler.

---

saydıklarını belirtir. (Çeviren)

1911 Bk. 1775 no'lu rivayet.

1912 Bk. 1879 no'lu rivayet.

1913 Bk. 458 ve 1512 no'lu rivayet.

1914 Bk. 3046 no'lu rivayet.

1915 Bk. 521 no'lu rivayet.

1916 Bk. 518 no'lu rivayet.

44. Gül koklama hadisi, ayrıca **“Gül benim terimden yaratılmıştır”** hadisi ve benzeri hadislerin hepsi uydurma ve bâtıldır.¹⁹¹⁷

45. Beyaz horozun faziletlerine dair rivayetler. Bu konudaki meşhur müselsel hadis olan **“Beyaz horoz benim dostumdur”** hadisi de bâtil ve uydurmadır.¹⁹¹⁸

46. Kınanın faziletleri.¹⁹¹⁹

47. Ağaran saç-sakalı yolmanın nehyedilmesi.¹⁹²⁰

48. Akîkten bir yüzük edinmek ve yüzüğü sağ ele takmak.

49. Rüyaları kadınlara anlatmanın nehyedilmesi.

50. Peygamber’in Farsça konuşması. Mesela; **“Üzüm ‘dû dû’, yani ikiye ikiye...”** hadisi¹⁹²¹ ile Selmân’a hitaben söylediği belirtilen **“Yâ Selmân! Şikem/işkem derd (Karnın mı ağırıyor?)”** hadisinde sabit olan bir şey yoktur.¹⁹²² Ayrıca **“Arapça’yı iyi bilen birinin, Farsça’yı iyi bilen birine hitaben söylediği Farsça bir kelime, bir yanlış ve günahıdır”** hadisi de bir hatadır.

51. **“Zina mahsulü çocuk cennete giremez”** rivayeti de sabit değildir. Hatta bâtıldır.¹⁹²³

52. **“Fâsık birinin hiçbir surette gıybeti(ni yapmakta sakınca) yoktur”** rivayeti ve bu manadaki diğer rivayetler.¹⁹²⁴

1917 Bk. 798 no’lu rivayet.

1918 Bk. 65 ve 1323 no’lu rivayetler.

1919 Bk. 152 no’lu rivayet.

1920 Bk. 3054 no’lu rivayet.

1921 Bk. 1784 no’lu rivayet.

1922 Rivayetlerde “şikeb/işkeb derd” olarak da kullanılan bu cümlemin, Ebû Hureyre’ye hitaben söylendiğine dair zayıf bir rivayet için bk. İbn Mâce, Tıb 10; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XV, 29, h.nr: 9066. Zayıf olduğuna dair bk. Bûsîrî, Misbâhu’z-zücâce, IV, 59; İbnü’l-Cevzî, Câmiu’l-mesânîd, thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb, Riyad 2005, V, 482-483, h.nr: 5011; Elbânî, Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife, IX, 62, h.nr: 4066. (Çeviren)

1923 Bk. 2918 ve 3114 no’lu rivayetler.

1924 Bk. 2151 no’lu rivayet.

53. Müzik, şarkı ve nağme dinlemenin yerilmesi.

54. Satranç oynama meselesi.¹⁹²⁵

55. Pirelere sövmenin nehyedilmesi.¹⁹²⁶

56. Dinden dönen kadının öldürülmemesi konusunda sahih bir hadisi yoktur. Hatta bunun tam aksi sahihtir: **“Dinini değiştiren kimseyi öldürün.”**¹⁹²⁷

57. **“Maktül, iki belde arasında bulunacak olursa, o beldelerden maktüle en yakın olanı onun diyetini ödemekle mükelleftir”** hadisi.

58. **“Bir kimseye, yanında bir topluluk varken hediye verilmişse, o topluluk da o hediyeye ortaklıklar”** hadisi.¹⁹²⁸

59. Çalışıp kazanmanın yerilmesi ve mal kazanmanın fitnesi.

60. Yeme-içmeyi terk etmenin mübahlardan sayılması.

61. Hacamat ve bazı günlerde yapılmasının tercih edilip bazılarında hoş görülmemesi. Bu konuda sabit olan rivayetler ise şunlardır: **“Ümmetine hacamat yapmalarını emret.”**¹⁹²⁹ **“Ümmetimin şıfası üç şeydedir: Hacamat aletiyle yapılan kesi yahut bal şerbeti veya ateşle dağlama.”**¹⁹³⁰

62. Karaborsacılık. Bu konuda nakledilmiş pek çok hadis vardır. Fakat bunlardan Müslim hadisi dışında sahih olanı yoktur. Müslim hadisi de **“Karaborsacılık yapan kimse asi, günahkâr biri olmuştur”**¹⁹³¹ hadisidir. Bazıları bu hadisin mensûh olduğunu söylerken, bazıları da bunu, içinde bulunduğu memleketin halkına zarar vermesi durumuyla ilgili olduğu, aksi takdirde bir sakıncası bulunmadığı tarzında yorumlamaktadır.

63. Duadan sonra elleri yüze sürmek.¹⁹³²

1925 Bk. 2597 no'lu rivayet.

1926 Bk. 3013 no'lu rivayet.

1927 Buhârî, İstîtâbe 2.

1928 Bk. 2397 no'lu rivayet.

1929 Tirmizî, Tıb 12.

1930 Bk. 1554 no'lu rivayet.

1931 Müslim, Müsâkât 129.

1932 Bk. 2297 no'lu rivayet.

64. Anî ölümler meselesi ve **“Anî ölüm, mü’min için bir rahatlık, kâfir için ise bir gazabın neticesidir”** hadisi.¹⁹³³

65. Melâhim ve fiten rivayetleri. Özellikle bu konuda rivayet edilen, Emîrî’l-mü’minin Ali *radiyallahu anh*’ın Cemel vak’asında Zübeyr’e hitaben “Allah için söyler misin, sen Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in filancaoğulları sofrasında sana **‘Sen onunla (Ali’yle) haksız yere savaşıyorsun’** buyurduğunu işitmedin mi?” lafzıyla gelen hadis sabit olmadığı gibi hadis ehli de bunu sahih saymamıştır.

66. Kıyamet alametlerinin belirli aylarda ortaya çıkması. Bu hususta rivayet edilenlerden biri de **“Ramazan’da bir çöküş ve yıkılış, Şevvâl’de ise bir uğultu ve homurtu olacaktır”** hadisidir. Bu ve buna benzer rivayetlerden sabit olan hiçbir şey yoktur, tamamı bâtıldır.

67. İcmanın hüccet olması.

68. Kıyasın hüccet olması.

69. Hicri 100’den sonra doğan çocukların yerilip kınanması.

70. 130, 200 ve 300 yıldan sonra vuku bulacak hâdiseler ve o dönemlerde yaşayan insanların yerilip o insanlardan uzaklaşan ve tek başına yaşayanların övülmesi. Bu konudaki rivayetlerin tamamı bâtil ve uydurmadır.

71. **“Garipler üçtür: Bir zalimin içindeki/ezberindeki Kur’ân, okunmadığı bir evde duran Mushaf ve kötü bir topluluk arasındaki salih insan”** hadisi de bâtıldır.

72. Hicri 200’den sonra alametlerin ortaya çıkması.

73. Âhir zaman çocuklarının yerilip kınanması. Bu noktada **“Birinizin bir köpek yavrusu beslemesi, bir çocuk yetiştirip büyütmesinden daha hayırlı olacaktır”**¹⁹³⁴ sözü ile **“Yağmurlar zamansız yağıp bir afet ve felakete dönüşecek, çocuklar ise öfke ve kırgınlık sebebi olacak”** tarzındaki hadislerden hiçbirisi sabit değildir.

1933 Ancak bu rivayet, 2666 no’lu rivayette de geçtiği üzere hasen ve sahih isnadlarla rivayet edilen bir hadistir. (Çeviren)

1934 Bk. 3268 no’lu rivayet.

74. Kur'ân'ı nağme ve teğannî ile okumanın haramlığı konusunda sabit olan bir şey yoktur. Hatta bunun tam aksi bir rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde geçmektedir. O da şöyledir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke'nin fethi günü sesini dalgalandırıp nağme yaparak Fetih sûresini okuyordu."¹⁹³⁵

75 . Nebîzin helâl kılınması.

76. **"Benden rivayet edilen bir hadis işittiğiniz zaman, onu Allah'ın Kitabı'na arz edin; eğer uyuyorsa kabuledin, aykırı düşüyorsa reddedin"**¹⁹³⁶ hadisi ise uydurmalar uydurması rivayetlerden biridir. Bilakis bunun tam aksini söyleyen hadisler sahihtir. Mesela; **"Bana Kur'ân ve onun bir benzeri/dengi verildi"** hadisi böyledir. Başka sahih bir hadiste de şöyle geçer: **"Birinizi, bizzat benim emir veya yasaklarımdan birisi kendisine ulaştığı hâlde, koltuğuna kurulmuş bir vaziyette 'Ben anlamam! Biz sadece Allah'ın Kitabı'na uyarız, orada bulduklarımızla amel ederiz, yoksa etmeyiz' derken görmeyeyim/bulmayayım! Dikkat edin! Bana Kur'ân ve onun bir benzeri/dengi verildi."**¹⁹³⁷

77. Iraklıların ilimden faydalanması, ilim talebine yalınayak yürümek, ilim talebinde dalkavukluk yapmak,¹⁹³⁸ çocuklara zalimce davranan muallimin cezası¹⁹³⁹ ve muallimlere fakir düşmeleri için bedduada bulunmak.

78. Dokumacılar ve bunların övülmesi ve yerilmesi.

79. Yatsıdan sonra şiir okumak.

80. Irz, namus ve haysiyete dil uzatılmasını engellemek için şairlere sus payı olmak üzere bağışta bulunmak.

1935 Buhârî, Meğâzî 50.

1936 Bk. 220 no'lu rivayet. Ayrıca bk. Sağânî, *ed-Dürrü'l-mültekat fî tebeyyüni'l-ğalat*, thk. Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Beyrut 1985, s. 43, h.nr: 71. (Çeviren)

1937 Her iki rivayet için bk. Ebû Dâvûd, *Sünnet* 5; Tirmizî, *İlm* 10. Bu hadislerle yönelik tenkitlere cevap ve ayrıntılı mülâhazalar için bk. Mustafa Genç, *Sünnet-Vahiy İlişkisi*, s. 188-199. (Çeviren)

1938 Bk. 2158 no'lu rivayet.

1939 Bk. 1542 ve 2321 no'lu rivayet.

81. Fıkıhsız ibadet ve kulluğun yerilmesi, sultanların kapılarına giden âlimlerin kınanması, âlimlere müsamaha gösterilmesi ve meleklerin âlimlerin kabirlerini ziyaret etmeleri.

82. Ümmetin yetmiş iki fırkaya ayrılması konusunda da sabit olan bir şey yoktur. Yine de Allah en doğrusunu bilir.¹⁹⁴⁰

83. Mercimek, bakla, peynir, ceviz, patlıcan, nar ve kuru üzümün faziletine dair sahih olan bir şey yoktur.

1940 Ne var ki Aclûnî bu konuyla ilgili rivayetleri daha önce 446 no'lu hadiste ayrıntısıyla zikretmiş ve hasen, sahih kategorisinde olduğunu belirtmiştir. (Çeviren)

KİTAPTA GEÇEN HADİS TERİMLERİ

Âfet: Sözlükte sakınılacak şey, bela ve felaket anlamına gelen bir isimdir. Hadis ilminde, hadisin zayıf veya mevzu addedilmesine neden olan sebebe denilir. Söz gelimi, bir mevzu hadis hakkında mevzu olduğu söylendikten sonra “âfetuhû fulân” denilmişse bu ifade ile o hadisin o kimse tarafından uydurulduğu veya mevzu sayılmasına sebebin o kimse olduğu belirtilmiş olur. Aynı şekilde bir zayıf hadis hakkında “âfetuhû keza” denilmişse zayıf sayılmasına sebep teşkil eden illet gibi bir hâle işaret edilmiştir.

An’ane: Bir hadisi nakleden ravinin, isnadında semâ, ihbar ve tahdise delalet eden haddesenâ, ahberanâ ve benzeri lafızlar kullanmayıp sadece “an fulânin” diyerek hadis rivayet etmesine denilir. An’ane yoluyla rivayet edilen hadise ise muan’an adı verilir. An’ane, ravi ile şeyhinin bir araya geldiğine kesinlikle delâlet etmez. Bu itibarla “an fulânin” diyerek birinden hadis rivayet eden ravi, gerçekte o hadisi ondan almadığı gibi onunla hiç görüşmemiş de olabilir. Buna göre ya isnadı munkatı’dır; ya da tedlis yapıyordur. Bu yüzden an’ane ile rivayet daha çok munkatı sayılmıştır.

Belâğ: Ulaşmak manasına “belağa” kök fiilinin mastarı olan belâğ, genelde belâğanâ eda sîgasıyla ve isnadsız olarak rivayet edilen habere denilir. Çoğul belâğât gelir. Bununla birlikte herhangi bir hadis kitabında şeyhten nereye kadar işitilmiş olduğunu gösteren bazı kayıtlar bulunur. Bunlara da belâğ kaydı tabir edilmiştir.

Cerh ve ta’dil: Cerh, terim olarak, hafız ve mutkin bir hadis âliminin, ravide veya rivayetinde bulunan kadih bir illet sebebiyle rivayetini reddetmesi; ta’dil ise aynı mertebede bulunan âlimin bir ravinin adalet vasfına sahip olduğuna hükmetmesidir.

Ceyyid: Sözlükte “iyi ve güzel” anlamına gelen sıfattır. Terim olarak genellikle sahih hadis karşılığıdır. Bazen onun yerine kullanılmıştır.

Ferd: Hadis terimi olarak ferd, garîb müteradifidir ve isnadın herhangi bir yerinde ravisi tek kalmış olan hadis çeşidine denilir.

Fîhi lîn: “Onda gevşeklik var” manasına cerhin birinci mertebedeki en hafifine delalet etmek üzere Irâkî’nin zikrettiği lafızlardandır. Hakkında “fîhi lîn” denilen ravinin hadisleri itibar için yazılır. Ancak rivayette gevşek, dinî konulara riayette kusuru var demektir.

Fîhi makâl: “Hakkında söz var” anlamında cerh lafızlarındandır. Cerh’in en hafifine delalet etmek üzere Irâkî’nin zikrettiği lafızlar arasında yer alır. Hakkında “fîhi mekâl” denilerek cerh hükmü verilen ravi bütünü terk edilmez. Hadisleri itibar için yazılır. Ancak böyle bir ravinin rivayetinde gevşeklik, dinî emirlere riayetinde kusur var demektir.

Fîhi nazar: “Hakkında görüş var” demek olan bu tabir cerh lafızlarındandır. Cerhin beşinci mertebesinde yer alır. Kaide olarak bu ve diğer beşinci mertebede yer alan cerh lafızları ile cerhedilen ravinin hadisleri ne yazılır ne de itibar için dikkate alınır.

Garîb: Genelde hangi tabakadan olursa olsun bir ravinin tek başına rivayet ettiği hadis olarak tarif edilmiştir. Bu manada ferd-i nisbînin öteki adıdır. Sadece bir ravi tarafından rivayet edilen hadis, bir benzeri başka raviler tarafından rivayet edilmediği ya da diğer rivayetler ona aykırı olduğu için tek kalan manasında “garîb” ismini almıştır.

Hafız: “Ezberleyen, muhafaza eden” sözlük anlamıyla muhaddislere verilen lakablardan biridir. Hadis ilminde yüksek derecelere ulaşmış olanlara verilmiştir. Tarifinde birlik yoktur. Bazı muhaddislere göre hafız, yüz bin hadisi isnadlarıyla birlikte hıfzeden, isnadları teşkil eden ravilerin hayat hikâyelerini, hâllerini cerh ve ta’dil açısından her biri hakkında verilmiş hükümleri bilen hadisçidir.

Hâlik: Helak olmak anlamına gelen “heleke” fiilinin ismi failidir ve cerh lafızlarındandır. Ravilerin cerhinde kullanılan lafızların beşinci derecesinde yer alır. Cerh lafızlarının beşinci derecesinde yer alan lafızlar ağır cerhe delalet eder. Bu itibarla hakkında “hâlik” hükmü verilerek cerhedilmiş olan ravi terk edilir. Hadisleri yazılmaz.

Hasen li-gayrihi: Hasen hadisin kısımlarından biri olan hasen li-gayrihî İbnu’s-Salâh’a göre isnadında ehliyeti tahakkuk etmemiş mes-tur ravi bulunan ancak bu mestur ravi gaflet sahibi, rivayetlerinde faz-

laca hata yapan kimse olmadığı gibi, hadiste kasten yalan söylemek veya başka sebep yüzünden fıkla itham edilmeyen bir kimse olan hadistir. Böyle bir hadis başka vecihlerden rivayet edilmekle kuvvet kazanır. Şaz ve münker olmaktan kurtularak hasen li-gayrihî adını alır. İbnu's-Salâh'ın bu tarifi, hasen li-gayrihiyi esas itibariyle ravisinin zayıflığı yüzünden zayıf mertebesine düşen, ancak başka tariklerden rivayet edilmekle kuvvet kazanıp hasen derecesine çıkan hadis olarak almaktadır. Buna göre hadiste yalan söylemeyen, gaflet sahibi olmayan, rivayetlerinde aşın şekilde hata yapmayan zayıf bir ravinin rivayet ettiği zayıf hadis, gerek lafzen, gerekse manasıyla başka tarikten rivayet edildiği takdirde zayıf olmaktan çıkar; hasen derecesine yükselir. Ancak buna kendiliğinden değil, başka yönden rivayet edilme desteğiyle hasen olduğundan hasen li-gayrihî denilir.

Izdırab: Bk. Muzdarib

İllet-i kâdiha: Hadisin gerektiği gibi incelenmesinden sonra, onun kabul edilmesini engelleyen bir sebebin bulunduğu anlaşılmasıdır. Hadisin munkatı yahut mevkûf olduğunun görülmesi ya da ravinin fasık yahut hıfzı kötü ya da bid'atçı olduğu ve rivayet edilen bu hadisin bid'atini pekiştirdiğinin görülmesi ve buna benzer durumların anlaşılması gibi. Bu takdirde hadis, kabul edilmesini engelleyen bir illetten uzak kalamadığı için sahih olarak değerlendirilemez.

İlletli: Hadis terimi olarak illet, dış görünüşü itibariyle kadha sebep olabilecek herhangi bir kusur taşımayan hadisin gerçekte sıhhatine zarar verecek gizli bir kusurundan ibarettir. Böyle bir kusura sahip hadise de "illetli hadis" denilir. Bir hadisin sıhhatine engel teşkil eden illet çok defa isnadında olur. Metninde de bulunabilir. Her iki hâlde de dışarıdan fark edilemez. Şayet illet hadisin isnadında olursa hem isnadın hem de metnin zayıf sayılmasına yol açar. Bununla birlikte isnadda bulunan illetin metne tesir etmediği de görülebilir.

İmlâ: Sözlükte doldurmak anlamına gelen bu kelime, daha çok imla etmek, yazdırmak, dikte etmek manasında kullanılır ve bu manada meşhurdur. Hadis ıstılahı olarak aynı manada, bir hadis şeyhinin kendisine müracaat eden veya akdettiği hadis meclislerine katılanlara hadis yazdırmasına denilir.

İnkıta: Sözlükte kesilme, kesiklik, kopma, inkita manalarına mastardır. Hadis usulünde isnad zincirini teşkil eden ravilerden bir veya birkaçının düşmesiyle meydana gelen kopukluğa denilir. Ravi düşmesi isnadın başında olabildiği gibi ortasında veya sonunda da olabilir. En fazla ortasında veya sonunda olur. Bir veya birkaç yerde de olabilir.

İrsâl: “İf’al” babından master olan irsal, sözlükte göndermek, haber yollamak, bir kimseyi kışkırtarak diğerinin üzerine saldırtmak, kendi başına ve kendi hâline bırakmak, salıvermek manalarına gelir. Hadis terimi olarak umumiyetle kibâr-ı tâbiînden birinin isnadında sahâbiyî atlayıp “Hz. Peygamber buyurdu ki” veya “Hz. Peygamber şunu yaptı” ve benzeri ifadelerle isnadını Hz. Peygamber’e ulaştırarak ondan rivayette bulunmasına denilir.

İstifada: Hadisin her nesilde üç ve daha fazla kişi tarafından rivayet edilmiş olmasıdır. Bir diğer anlamı da ravi sayısı ne olursa olsun hadisin kabul edilmiş olmasıdır.

Kavî: Sözlükte “sağlam ve kuvvetli” manalarına gelen kavi, bazı muhaddisler tarafından sahih yerinde kullanılmış bir terimdir.

Lâ be’s’e bih: “Zararsız, zararı yok” manasına ta’dil lafızlarındandır. İbn Ebî Hâtim’e göre bu ve benzeri ifadelerle adaletine hükmedilen ravi- nin hadisi yazılır ve gözden geçirilir.

Lâ şey: “Bir şey değil; bir işe yaramaz” manasına bir tabir olup cerh lafızlarındandır. Fazlaca kullanılmayan bir cerh lafzı olduğundan derecesi kesinlikle tayin edilmiş değildir. Bununla birlikte bazı âlimler üçüncü derece cerh lafızlarından olduğunu söylemişlerdir. Bu hükümle cerhedilen ravi metruk sayılır ve hadisi terk edilir.

Lâ yesbüt fîhi şey’ün: “Konuya dair hiçbir şey sabit olmamıştır” manasınadır. Mevzu hadisler veya zayıf ravilerle ilgili kaynak eserlerde bir rivayetin hükmünü bildirdikten sonra o rivayetin ait olduğu konuda Hz. Peygamber’den hiçbir hadisin sabit olmadığını belirtmek üzere kullanılmıştır.

Lehhân: Lahn, hadis metinlerini i’rablarını değiştirecek veya anlaşıl- mayacak şekilde belli belirsiz okumaktır. Bunu yapan kişiye de “lehhân” denilir.

Lem ekıf aleyhi: “Bu hadisi bilmiyorum” demektir. Mevzu hadisleri değerdendirme şekillerinden biridir.

Lem yûced: “Bulunamadı” anlamına gelen “lem yûced” tabiri, “Aslı yoktur” manasına gelen “lâ asle lehu” tabiri gibi mevzu hadisler hakkında verilen hükümlerdendir. Bu tabirle nitelenen mevzu hadisin, nakledildiğı herhangi bir isnadı yoktur.

Leyse bi'l-kaviyy: “Kuvvetli değıl” manasında cerh lafızlarındandır. Hakkında bu cerh lafzı kullanılan ravi, İbn Ebî Hâtım’e göre cerhin birinci mertebesinde yer alan lafızlardan biriyle cerhedilen ravinin altındadır. Ancak hadisleri i’tibar için yazılır.

Leyse isnâdühû bi zâk: İsnadın kuvvetli olmadığını göstermek için kullanılan lafızlardandır.

Leyyin: Leyyinu’l-hadîs lafzı ile aynıdır. İki de “hadiste gevşektir” manasına cerh lafızlarındandır. Cerhin birinci mertebesine ve en hafifine delalet eder.

Lîn: Bk. Fîhi lîn.

Ma’rûf: Pek çok hadis terimi gibi ismi mef’ul ölçüsünde gelen bir kelime olan ma’rûf bilinen nesne demektir. Hadis usûlünde terim olarak münker, zayıf bir ravinin sika raviye aykırı rivayetidir. Münker bu olunca onun karşılığı olan ma’rûf, zayıf ravinin aykırı olarak rivayet ettiğı sika ravinin hadisi olmaktadır.

Mahfûz: Sözlükte hıfzedilen anlamına ismi mef’ul olan mahfûz, hadis usûlünde şaz’ın karşılığına denilir. Şâz, sika ravinin zabt ve rivayet çokluğu yönünden kendisinden daha üstün ravilerin rivayetine aykırı olarak rivayet ettiğı hadise denilir. Daha üstün ravinin rivayetine ise mahfûz adı verilir.

Maklûb: Kalebe (kalbetmek, altını üstüne getirmek) kök fiilinden alınma bir ismi mef’ul olan maklûb, hadis ıstılahında isnadında bir veya birkaç ravinin isimlerini ya da metninde mevcut kelime yahut ibarelerin gerek yerlerini değıştirmek, gerekse yerlerine başka kelime ve ibareler koymak suretiyle rivayet edilen hadislere denilir.

Maktu: “Kesmek, kat etmek” anlamına gelen “kataa” kök fiilinden ismi mef’ul olup “kesilmiş, kesik” demektir. Hadis usûlünde sahâbeden sonraki tâbiîlerin sözleri veya fiilleri için kullanılır. Bir diğır ifadeyle mak-

tu hadis, isnadı tâbîîye kadar uzanan, tâbîîde kalarak daha ileri gidemeyen hadistir. Kısacası tâbîîlerden gelen ve onlara ait sözlerden veya fiillerden ibaret haberlere umumiyetle maktu adı verilmiştir.

Mecrûh: Cerhedilmiş raviye denilir. Cerh ve ta'dil âlimleri tarafından cerhin herhangi bir mertebesinde yer alan lafızlarla hakkında tecrih hükmü verilmiş ravi mecrûh addedilir.

Meçhul: Muhaddisler nazarında meçhul, kendisi ilim talebiyle meşhur olmayan, hadis âlimlerinin tanımadığı, hadisleri sadece bir tek ravi cihetinden bilinen kimsedir.

Medâr/Medârü'l-hadîs: Bir hadisin muhtelif isnadlarının veya genel olarak hadislerin isnadlarının kendisinde birleştiği ve isnadların ondan itibaren farklı yollara/tariklere ayrıldığı ravidir.

Merfû: Kelime olarak yükseltilmiş, kaldırılmış şey manasına ismi mef'ul olan merfû, Hz. Peygamber'e nispet edilen söz, fiil ve takrirlerle -bazı âlimlere göre- sıfatlara denilir. İsnadı ister muttasıl olsun ister olmasın, Allah Resûlü'ne isnad edilen bütün nakiller merfû addedilir.

Meşhur: Meşhur, lugat yönünden şöhrete erişmiş hadis anlamına gelirse de hadisçiler arasında ıstılah olarak biraz daha farklı bir manada kullanılmış ve en az üç isnadla rivayet edilen fakat tevatür derecesine erişmeyen hadislere denilmiştir.

Meşîha: Meşyeha da denilir. Bir muhaddisin mülaki olup da hadis aldığı veya mülaki olmayıp hadislerini rivayete izinli olduğu şeyhlerinin isimlerini, çok defa hâl tercemelerini ihtiva eden yazılı eserlere verilen isimdir. Meşîha bir ravinin görüştüğü ve hadis işittiği şeyhlerini tanıtmakla o ravinin isnadlarının tespitinde geniş ölçüde yardımcı olur.

Metrûk/Metrûku'l-hadis: Metrûk, "terk edilmiş, bırakılmış" manasına gelir. Hadis usûlünde zayıf hadis çeşitlerinden biridir. Şöyle tarif edilmiştir: Hadiste yalan söylemek ithamına maruz kalan yahut söz veya fiilinde fısıki açığa çıkan ya da çok yanılma veya gafleti fazla olan zayıf bir ravinin tek başına rivayet ettiği hadistir.

Mevkûf: "Vakafe (durmak)" kök fiilinden alınma ismi mef'ul olan mevkuf, hadis ıstılahında sahâbîlerden rivayet edilen sözler ve fiillere denilir. Hz. Peygamber'in çevresini oluşturan mü'minlerin sözlerine ve

fiillerine mevkuf denilmesi, isnadın Allah Resûlü'ne kadar ulaşmayıp sahâbîde durması dolayısıyladır.

Mevsûl: Ulaştırmak anlamına gelen “vasale” kök fiilinden ismi mef’ul ölçüsünde alınan bir kelime olan mevsûl, her biri kendi üstündeki ravi ile görüşüp ondan işitmek veya almak suretiyle rivayette bulunan ravilerden meydana gelen isnada denilir. İsnadı teşkil eden ravilerden her birinin hadis rivayet ettiği şeyhi ile görüşüp ondan bizzat işitmek veya diğer hadis tahammül metotlarından biri ile almak suretiyle rivayette bulunması, isnadın kesiksiz olması, bir diğer ifadeyle isnad zincirinden ravi düşmemiş olması hadisin sıhhat şartlarından biridir. Mevsûle muttasıl diyenler de vardır.

Mevzu: Sözlükte “koymak, bir kimseyi mertebesinden aşağı düşürmek, borcundan bir miktar eksiltmek, hakaret etmek, uydurmak” manalarına gelen “vadaa” kök fiilinden alınma bir kelimedir. Hadis ıstılahında uydurma manasıyla alakalı olarak çeşitli maksatlarla uydurulup Hz. Peygamber’e iftira ve nisbet edilerek rivayet edilen sözlere denilir.

Mu’dal: Bir işin karışık, müşkül, çetin ve zor olması manasına i’ dalden ismi mef’ul olan mu’dal, hadis terimi olarak isnadından sahâbîye varınca ya kadar iki veya daha fazla ravinin birbiri ardınca düştüğü hadise denilir.

Muallak: Sözlükte “bir nesneyi bir nesneye geçirip asmak, ne kabul ne reddedip bir işi askıda bırakmak, kapıyı kapamak” manalarına gelen ta’liken ismi mef’uldür. Hadis ıstılahı olarak isnadının baş tarafından bir veya peş peşe birkaç ravinin ismi söylenmeden, söylenmeyen sonuncu kişinin üst tarafındaki kişiden (ta’lik yoluyla) rivayet edilen hadise denilir. Muallakın en meşhur tarifi budur. Bununla birlikte bazı hadis âlimlerine göre isnadın tamamını hazfederek “Kâle Resûlullah (Allah Resûlü şöyle buyurdu),” “Kâle İbn Abbâs (İbn Abbâs şöyle dedi),” “Kâle Atâ (Atâ şöyle dedi)” gibi lafızlarla sevk edilen hadisler de muallaktır.

Muharric: “Çıkmak” anlamını veren “harece” kök fiilinden tef’il bağında mastar olan tahric, hadis ilminde iki manada kullanılmıştır. Birisi rivayet, diğeri hadislerin kaynağını göstermektir. Rivayet manasına tahric, tamamen aynı kökten alınan ihrâc karşılığı olarak kullanılır ve bir hadisi isnadıyla birlikte bir kitapta nakletmeye denilir. Bazı kitaplarda bir hadis verildikten sonra “harrechu fulânun” veya “ahrechu fulânun” denilmişse bu o hadisin o kimse tarafından kendi isnadıyla rivayet edildiği manasına-

dır. Bu manada daha çok mağrib âlimleri tarafından kullanılmıştır. Tahrıcın ikinci manası, bir kitaptaki hadisleri teker teker ele alarak her birinin diğer isnadlarını göstererek sıhhat durumunu belirtmektir. Bu bir bakıma herhangi bir musannifin kitabındaki hadislerin birer birer kaynaklarını göstermek, varsa diğer rivayet tariklerine işaret edip sıhhat durumunu ortaya koymaktır. Bazıları muteber hadis kitaplarından isnadıyla birlikte hadis nakledilmesine de tahrir demişlerdir. Bu manaların hepsine şamil olmak üzere hadis tahrir eden âlime muharrir adı verilir.

Muharrif: Hadis ilminde umumiyetle ibareleri değiştirilerek rivayet edilmiş hadislere “muharref” denilir. Hadisleri tahrif ederek rivayet eden kişiye de “muharrif” denilir.

Muhtelif fih: Sahih olduğu hususunda ihtilaf edilen hadis manasına İbnu’s-Salâh’a göre sahihin kısımlarından ikincisidir. İlki “Muttefekun aleyh”dir ve sahih olduğu konusunda hadis âlimleri arasında görüş birliği bulunan sahih hadistir.

Muhtelit: Sözlükte karıştırmak manasına gelen “halata” kök fiilinden iftial babında alınmış ismi fail olup “karışık” demektir. Hadis ıstılahı olarak kendisine yaşlılık, hastalık gibi sebeplerle ihtilat vaki olan raviye denilir. Pek çok sika ravi ömürlerinin sonuna doğru daha çok yaşlılık yüzünden hafıza kuvvetinin zayıflaması veya aklını oynatmak ya da hastalık yüzünden muhtelit durumuna düşmüşlerdir. Hadislerini kitaplarından okuyarak rivayet edenler, sonradan kitapları yanar veya su baskınına uğrar yahut çalınır ya da kaybolursa muhtelit hükmüne girerler.

Mukârib: Mukarib, “yaklaşmak” manasına “karube” fiilinin mufâale babından ism-i faildir. İyi ile kötü arasına, orta anlamında kullanılır.

Mukıll: Sözlükte “kalle” fiilinin if’al babından ismi faildir ve “azaltan, az yapan” manasına gelir. İstılahta, umumi olarak rivayeti az olan kimseye denildiği gibi sadece bir hadis rivayet eden raviye de denilir.

Munkatı: Sözlük bakımından “kesmek, kat etmek” manasına gelen “kataa” kök fiilinin infial babından ismi faildir ve “kesilmiş, koparılmış, kesik” demektir. Hadis terimi olarak umumiyetle ne şekilde olursa olsun, isnadında ittisal bulunmayan hadislere denilir. İsnadda ittisalin olmayışı ya ravinin düşmesiyle veya mübhem şekilde ifade edilmesiyle meydana gelir.

Musahhif: Tashif, hadis terimi olarak muharref gibi isnad veya metninde bir kelimesinin değişmesiyle rivayet edilen hadise denilir. Tashifte bulunan kişiye de “musahhif” denilir.

Muttasıl: Kelime olarak “ulaştırmak, eklemek” manasına gelen “va-sele” kök fiilinin iftial babında ismi faili olan muttasıl, her biri kendinden önceki ravi ile görüşüp ondan bizzat işiterek veya başka hadis rivayet usulleriyle almak suretiyle rivayette bulunan ravilerden meydana gelen isnada denilir. Böyle birbirleriyle bizzat görüşerek hadis rivayet etmiş bulunan ravilerden meydana gelen isnadla rivayet edilen hadise denildiği de olur. İsnadı teşkil eden ravilerden her birinin hadis rivayet ettiği şeyhiyle görüşerek ondan bizzat işitmek veya diğer hadis rivayet usullerinden biriyle almak suretiyle rivayette bulunması isnadın kesiksiz olması demektir. İsnadın böyle kesiksiz olmasına ittisal denilir. İttisalle hadisin sıhhatine tesir eden sıhhat şartlarından biri gerçekleşmiş olmaktadır. Muttasıla mevsul diyenler de vardır.

Muzdarib/Muzdaribu'l-hadis: İftial babında ızdırabdan ismi fail olan muzdarib bir zayıf hadis çeşididir. Bazen bir, bazen de birden fazla raviden birbirine aykırı şekilde rivayet edilen, ravileri adalet ve zabt yönünden yakın derecelerde olduklarından da aralarında herhangi birini tercih etme imkânı olmayan hadislerdir.

Muzlim: Ravilerinin çoğu meçhul olan isnaddır.

Mücma' alâ terkîh: Terk edilmesi hususunda görüş birliğine varılmış kişi anlamıyla Zehebî'ye göre cerhin ikinci mertebesine delâlet eden lafızlardan biridir. Hükmü o mertebe cerhte kullanılan öteki lafızların hükmü gibidir.

Müdellis: Sözlükte “deles” maddesinin tef'il babından ismi faili olan müdellis, hadis usûlü ilminde, rivayetinde tedlis yapan muhaddise denilir. Açıklamak gerekirse bir ravi görüşmediği veya görüştüğü hâlde hadis almadığı bir şeyhten bizzat rivayet etmişçesine hadis rivayet ederse böyle rivayet etmesine “tedlis,” tedlis yaparak rivayet ettiği hadise “müdelles” denilmiştir. Rivayetinde tedlis yapan raviye de müdellis adı verilir.

Müdrec: Sözlükte “dürmek, bükme, bir şeyi bir şeye eklemek, bir nesneyi başka bir nesneye katmak ve sokmak” manalarına idracdan ismi mef'uldür. Terim olarak isnadında veya metninde idrac yapılarak, bir diğer ifadeyle isnadına veya metnine ravilerinden biri tarafından aslında olma-

yan ve rivayet edenlerin hadisin aslında olduğunu zannettikleri bir veya birkaç kelime ya da cümle eklenerek rivayet edilen hadislerle denilir.

Müflis: Hadis ilmiyle meşgul olmamış; elinde maktu yahut mürsel rivayetler, hikâye ve kıssalar bulunmasına karşılık müsned rivayetlerin çok az olduğu kimseler için kullanılır. Ancak bazen de mutlak manada kullanıldığında diğer çokça rivayetleri bulunan meşhur raviler gibi olmayan kimse anlamında “müflis” de denilmektedir.

Münker: “Bilinmeyen, inkâr edilen, hoş karşılanmayan” gibi anlam-lara gelen münker if’al babından masdardır. Hadis ıstılahında münker, ravinin muhalefetinden doğan bir zayıf hadis çeşididir. Çeşitli şekillerde tarif edilmiştir. Bazı muhaddislere göre şazla aynıdır.

Mürsel: “Ersele” fiilinden alınma ismi mef’ul olan mürsel sözlük manası itibariyle “ulaştırılmış, gönderilmiş, irsal edilmiş” demektir. Hadis terimi olarak, sahâbîden hadis rivayet etmiş bulunan tâbiînin isnadında sahâbîyi atlayıp doğrudan doğruya Hz. Peygamber’den rivayet ettiği hadislerle denilir.

Müsel sel: Selsele dört harfli basit fiilinden ismi meful olup “peş peşe birbirini takip ederek, zincirleme gelen nesne” manasına gelir. Hadis terimi olarak müsel sel, isnadını teşkil eden bütün ravilerin bir sözü veya hareketi ya da her ikisini birden devam ettirerek rivayet ettikleri hadise denilir. Bir hadisin isnadını teşkil eden bütün raviler onun isnadında veya metninde bulunan bir sözü ya da hareketi yahut ikisini birden tekrar etmek suretiyle rivayet ederler. Bir başka deyişle müsel sel, ravilerin rivayette isnad ya da metnindeki sözü, fiili veya ikisini birden tekrarlamaları sonucu meydana gelir.

Mütabaat: “Tâbi olmak, ardından gitmek, izlemek” manası veren tebia kök fiilinin mufâale babından masdardır. Terim olarak hadis usulünde ifade ettiği mana şöyle açıklanabilir: Ravisi rivayette infirad ettiğinden ferd olduğu sanılan bir hadis, başka tarik veya tariklerden rivayet edilip edilmediğini anlamak üzere çeşitli hadis kitaplarından araştırılır. İtibar adı verilen bu araştırma sonunda o hadisin bir başka ravi tarafından rivayetinde tek kalan ravinin şeyhi veya şeyhinin şeyhinden rivayet edildiği anlaşılırsa mütabaat hâsıl olmuştur. Bu manaya göre mütabaat, şeyhinden rivayetinde tek kalmış sanılan bir raviye bir başka ravinin tâbi olarak ya o şeyhten veyahut o şeyhin şeyhinden aynı hadisi rivayet etmesi demek olur.

Mütemâsek: Ta'dilin 6. mertebesinde bulunan bir ravi için kullanılan bir sîgadır. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir isnadının bulunup bulunmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani itibar için yahut bizzat kendisini inceleyerek nisbet edildiği kimseye ait olup olmadığını, bir aslının bulunup bulunmadığını araştırmak üzere yani itibar için alınır.

Müttehem: "İtham edilmiş" manasındadır ve yalanla itham edilmiş olmayı ifade eder. Zehebî'nin tasnifinde ikinci derecede cerhe delâlet eden lafızlar arasında yer alır. Hüküm açısından o mertebedeki öteki lafızlar gibidir.

Müvessak: Bazıları zayıf olduğunu söylemişse de âlimlerin çoğunun sika olduğunu söylediği kimsedir.

Rivâyetü'l-ebnâ ani'l-âbâ: Âbâ, baba manasına gelen eb kelimesinin; ebnâ ise oğul demek olan İbn'in çoğuludur. Beraberce "babalar ve oğullar" anlamını veren bu iki kelime, baba ile evlat arasında rivayeti ifade eden bir tabir oluşturur. Baba ile evlat arasında hadis rivayeti, babaların oğullarından ve oğulların babalarından rivayeti olarak iki şekilde görülür. Rivâyetü'l-ebnâ ani'l-âbâ tabiri, oğulların babalarından rivayeti anlamındadır.

Rivayetü'l-ekâbir ani'l-asâğir: "Büyüklerin küçüklerden rivayeti" demektir. Başlığından da anlaşılabilceği gibi yaşça ve hadis ilmindeki mevkii itibarıyla büyük durumunda olanların kendilerinden her iki yönden küçük olanlardan rivayetlerini ifade eden bir tabirdir.

Sadûk: Mübalağa ile ismi fail olan sadûk, "son derece doğru" manasına gelir. İbn Ebî Hâtim'in tasnifine göre ikinci, Zehebî'nin tasnifinde üçüncü, İbn Hacer'in yaptığı sınıflandırmaya göre dördüncü mertebede yer alan ta'dil lafızlarındandır.

Sahibu'l-hadis: "Hadis sahibi" manasına tamlama olup genelde hadis rivayetiyle meşgul olana denildiği gibi hadis hükümleriyle hareket edene de denilmiştir. Çoğulu ashâbu'l-hadîs, hadis ilmiyle meşgul olanlardır.

Sahih li-gayrihi: Sahih hadis bazı kusurlar yüzünden sıhhat şartlarını en üst düzeyde taşımamakla birlikte bu kusurunu giderecek şekilde birkaç isnadla rivayet edilip kuvvet kazanırsa o zaman sahih li-gayrihî olur.

Sahih li-zâtihi: Sıhhat şartlarını en üstün derecede ihtiva eden sahih hadis, sahih li-zâtihidir.

Sâkıt: “Adaletten düşmüş” manasına cerh lafızlarından birisidir. Beşinci derece lafızları arasında yer alır ve ağır cerhe delalet eder. Cerhin dördüncü mertebesinden itibaren herhangi bir derecesine delalet eden lafızlarla cerhedilmiş raviler adalet vasfını kaybetmiş sayılırlar. Bu itibarla hadisleri yazılmadığı gibi i’tibar için dikkate alınmaz. Bir başka hadisi kuvvetlendirmek üzere şahid olarak kullanılmaz. Hakkında sâkıt cerh hükmü verilen raviler de öyledir.

Sâlih/Sâlih isnadlı: Sâlih, kelime olarak “düzgün, iyi ve yararlı” manasına gelir. Muhaddisler arasında sahih ve hasen gibi dinî meselelerde delil olarak kullanılmaya elverişli hadisler için kullanılmış bir terimdir.

Sirkatü’l-hadis: “Hadis hırsızlığı” manasına gelir. Bir ravinin bir hadisi rivayette tek kalması hâlinde bir diğer ravinin aynı hadisi o ravinin şeyhinden işiterek rivayet ettiğini iddia etmesine denilmiştir. Bununla birlikte bir ravinin hadisi olarak bilinen bir hadisi aynı tabakadan başka bir raviye isnad ederek rivayete, bir de başkalarında bulunmayan garâib rivayet ediyor görünmek maksadıyla bir hadisi, bilhassa metnindeki kelime veya cümlelerin yerlerini değiştirerek maktûb hâle getirmeye de sirkatü’l-hadis tabir edilmiştir. Anlaşıldığına göre hadiste sirkat, bir ravinin, kendi rivayet etmediği bir hadisi çeşitli şekillerde kendisine mal ederek rivayet etmesinden ibarettir. Sirkatü’l-hadis fiilini işleyene sârık (hırsız) denilmiştir.

Şâhid/Şevâhid: Dördüncü babdan çekimi yapılan ve “bir yerde hazır olmak” manasına gelen “şehide” kök fiilinin ismi failidir. Bir yerde hazır olanın orada geçen bir olayı görmesi akla yakın olduğundan bir olayı görene şâhid denilmiştir. Hadis usûlünde şâhid, terim olarak bazı âlimler tarafından mutâbî karşılığı olarak kullanılmıştır. Ferd olduğu sanılan bir hadisin başka tarikten rivayet edilip edilmediği çeşitli hadis kaynaklarına başvurularak araştırılır. İ’tibar adı verilen bu araştırma sonunda aynı hadisin, rivayetinde tek kaldığı zannedilen ravinin şeyhinden benzer lafızlarla rivayet edildiği anlaşılırsa o hadise öncekinin mutâbîi adı verilir. Buna göre mutâbî ile şahidi bir kabul eden âlimler nazarında, araştırma neticesi ferd olduğu sanılan bir hadise benzeyen ve tek başına rivayette bulunduğu sanılan ravinin şeyhinden rivayet edilmiş olduğu anlaşılan ikinci bir hadise şahid demek icap eder.

Şâz: Kelime olarak birinci ve ikinci bablardan çekimi yapılan ve “bir grubun içinden ayrılıp kendi başına bir yol tutmak” anlamını veren “şezze” kök fiilinden ismi fail ölçüsünde gelir. Aynı fiilin masdarı olan şuzûz ile birlikte aynı yerde kullanılır. Hadis ıstılahı olarak makbul bir ravinin kendisinden daha makbul olan raviye muhalif rivayetidir. Daha makbul olan ravinin rivayetine ise mahfûz denilir. Şazlık isnadda da metinde de olabilir.

Ta'lik: İsnadın, raviden olan tarafından bir veya daha çok kişiyi söylememeye denilir. Bazı âlimler de bütün isnadı düşürerek hadisi doğrudan kaynağından nakletmeye de ta'lik demişlerdir.

Tahlit: Dikkatsizlikten veya yetersizlikten dolayı hadiste yanlışlıklar yapmaktır.

Tâlif: Cerhin Zehebî ve Sehâvî'ye göre 4. mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîgadır. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir surette alınmaz.

Tarik: Sözlükte yol manasına gelen “tarik” kelimesi Hadis usûlünde bir hadisin isnadına verilen bir diğer isimdir. Çoğulu turuk gelir.

Tashif: Tef'il ölçüsünde mastar olan tashif, sözlükte “sahifede yanlış yapmak yani yazılı bir kâğıttaki kelime veya sözleri yanlışlıkla değiştirmek” anlamına gelir. Hadis usûlünde bu manasıyla ilgili olarak hadislerin isnad veya metinlerinde bulunan isim ya da kelimelerin harflerinde yapılan değişikliğe denilir. Böyle bir değişiklik kelimeyi teşkil eden harflerde olduğu gibi harflerin noktalarında da olur.

Tedlis: “Karanlığa getirmek, hile yapmak, göz boyamak” manasına gelen “delese” kök fiilinden alınma tef'il ölçüsünde mastardır. Alışveriş sırasında satıcının sattığı malın kusurunu gizleyerek müşterisini aldatmasına denilmiştir. Hadis terimi olarak tedlis, bir ravinin muasırı olup görüşmediği veya görüştüğü hâlde hadis almadığı bir şeyhten işitmişçesine rivayette bulunmasına denilir. Ravinin hadis işittiği şeyhten gerçekte işitmemiş olduğu hadisi rivayet etmesi de tedlistir.

Teferrüd: Daha az olmakla birlikte aynı manada kullanılan infiradla birlikte tek kalmak, bir işi yalnız başına yapmak manasını verir. Hadis usûlî ilminde teferrüd veya infirad ravinin rivayetinde tek başına kalması-na, bir başka deyişle hadisi herhangi bir şeyhten ondan başka rivayet eden

olmamasına denilir. Ravinin rivayette tek kalması hâli hadisin garib adde-dilmesine sebep olur. Bu yüzden teferrûde, öteki tabiriyle infirada garabet denildiği de olmuştur.

Temrîz sigası: Kâle, ruviye, nukile, yuzkeru gibi kesin rivayete delalet etmeyen eda sigaları için kullanılır.

Terekehû: “Onu terketti” demek olan bu tabir cerh lafızlarından biridir. Cerhin nispeten ağırlığına delalet eden beşinci mertebesinde yer alır. Hakkında bu mertebede yer alan lafızlardan birisiyle cerh hükmü verilmiş olan ravi artık adalet vasfını yitirmiştir. Bu itibarla kendisi ve hadisleri terk edilir. Yani ne yazılır ne i’tibar için dikkate alınır ne de şahid olarak göz önünde bulundurulur.

Vâhî: Güvenilir/Sika olduğu hiç söylenmemiş olan, bununla beraber etkileyici bir sebepten dolayı zayıf olduğu bildirilen ravidir. Böyle bir ravi İbn Hacer’in *Takrîb*’deki sıralamasında 10. sırada olup rivayet ettiği hadis hiçbir surette alınmaz.

Vehim: Sözlükte şüphe ve tereddüt edilen nesnenin kendisine tercih olunan tarafına denilir. Çoğulu evhamdır. Hadis ıstılahı olarak vehim, metâin-i aşeradan yani ravinin cerhine sebep teşkil eden hususlardan biridir ve ravinin rivayetinde yanılmasından ibarettir. Zabt vasfıyla ilgilidir. Ravinin rivayetinde vehmi, mürsel veya munkatı olan bir hadisi vasletmek gibi isnadda veya bir hadisi diğerine katarak karıştırmak şeklinde metinde olur. Mevsul bir hadisi mürsel, mevkufu merfu rivayet etmek yahut sika bir ravi yerine zayıf birinin ismini söylemek ve buna benzer şekillerde yazılmak da vehimdir.

Yesriku’l-hadîs: “Hadis hırsızlığı yapar” demek olan bu tabir, bazı âlimlere göre cerh lafızlarından biridir. Sehâvî, cerhin 3. mertebesine delalet eden lafızlar arasında yer aldığını söylemiştir. Buna göre hüküm, o mertebedeki diğer lafızların hükmü gibidir.

Zâhibü’l-hadîs: Zâhibun şeklinde de kullanılır. Her ikisi, hadisleri zayıf manasına gelir. Ravilerin cerhinde kullanılan lafızlardandır. Cerhin ağırlığına delalet eden beşinci mertebesinde yer alırlar. Bir ravi hakkında ister kısaca zâhibun, isterse zâhibu’l-hadîs denilmiş olsun, o ravi artık adalet vasfını kaybetmiştir. Hadisleri kesinlikle yazılmaz. Kendisi de terk edilir.

İNDEKS

- A'lâ-yi İlliyyîn: 2316.
A'sam: 2765.
Abadân: 1598.
Abartı: 1625.
Abd: 118, 119, 244, 1245.
Abdal: 35, 889, 3022.
Abdest: 89, 279, 1798, 2014, 2360, 2447, 2448, 2508, 2563, 2898, 2899, 2989.
Abdest Azaları: 2934.
Abdest Bozmak: 2360, 2508.
Abdullah: 117, 979.
Abdurrahmân: 49, 117, 979.
Abdûlmuttalib: 624, 2407, 2524.
Âbid: 85, 171, 1828, 1839, 1848, 2054, 2883, 3280.
Acbü'z-Zeneb: 1970.
Acele: 215, 878, 943, 1229, 1713, 2683.
Acem: 857, 1723, 2307, 3046.
Acı Kavun: 2769.
Acı: 1890, 2603, 2769, 2952, 2971, 3151.
Acıkmak: 693, 1435, 1707.
Acımak: 318, 584, 3211.
Acımasız: 1536, 1542.
Aciz: 408, 842, 1582, 1667, 1672, 1975, 1987, 2029, 2078.
Acur: 517.
Acziyet: 578, 1030, 1689.
Aç: 469, 808, 936, 982, 2091, 2227, 3052.
Açgözlü: 336, 859, 1128.
Açlık: 577, 671, 1086, 1087, 1365.
Ad: 239, 886, 1522, 2364, 3008.
Âd Kavmi: 2809.
Adak: 2853.
Adalet: 84, 1085, 1094, 1163, 1687, 1721, 1722, 2321, 2459, 2478, 2711, 2752, 3088.
Âdem: 11, 373, 511, 762, 1027, 1215, 1222, 1503, 1913, 1959, 2017, 2519, 2848, 2905, 3251.
Âdemoğlu: 45, 46, 47, 48, 277, 616, 702, 779, 917, 1386, 1968, 2153, 2515, 2956, 2970, 3163, 3209, 3216, 3231, 3254.
Âdet: 968, 1024.
Adım: 898.
Âdil Devlet Başkanı: 1045, 1046.
Adil Hükümdar: 1039, 2927.
Adil Yönetici: 1460.
Âdil: 632, 915, 2301, 3202.
Af: 106, 425, 571, 572, 573, 575, 949, 1445, 1498, 1506, 1516, 1739, 1925, 1966, 2170, 2371, 2558, 2606, 2938, 3002, 3253.
Afallamak: 939, 1278, 2059.
Âfet: 13, 14, 291, 2064.
Afiyet: 48, 201, 265, 348, 804, 1293, 2506, 1705, 1706, 1752, 1753, 1950, 2003, 2377, 2991.
Ağaç: 271, 303, 511, 650, 1174, 1222, 1683, 2146, 2548, 2741, 2814, 2851, 2907, 2965, 3083.
Ağarmak: 758, 1572, 1574, 1935.
Ağarmış Saç: 3054.
Ağır Söz: 2332.
Ağır: 1155, 1812, 1839, 2162, 2925, 2952.
Ağırbaşlılık: 95, 828.
Ağırlamak: 510.
Ağırlık: 578.
Ağız: 56, 500, 927, 1778, 1840, 2207, 2313, 2715, 2814, 2932, 2933, 2964.
Ağız Dalaşı: 2589.
Ağlamak: 42, 355, 604, 795, 1300, 1675, 2096, 2193, 2338, 2555.
Ağrı: 2747, 3094.
Ahır: 317.
Ahid: 2984.
Âhir Zaman: 1841, 3042.
Ahiret: 375, 405, 458, 498, 535, 536, 547, 567, 572, 600, 745, 808, 813, 1127, 1253, 1310, 1314, 1320, 1433, 1506, 1512, 1829, 1842, 1852, 2004, 2010, 2027, 2139, 2351, 2367,

2382, 2434, 2510, 2527, 2552/A, 2580, 2607,
2828, 3014, 3021, 3086.

Ahlâk: 480, 522, 566, 638, 691, 821, 1625,
1924, 2158, 2589, 2590, 2609, 2857, 2926,
3001.

Ahlâkî Meziyet: 916.

Ahlâksız Erkek: 2052.

Ahlâksız Kadın: 2052.

Ahlâksız Teklif: 1460.

Ahlâksız: 3141, 3150.

Ahmak: 1949, 2393, 2941.

Ahmet: 1700.

Ahşap: 3133.

Aile: 33, 324, 626, 795, 892, 919, 1235, 1327,
1700, 1714, 2554, 2862, 2895, 3194, 3280.

Âişe: 1847, 2340.

Ak: 3216.

Ak Minare: 3240.

Ak Saç: 828.

Ak Ten: 3262.

Akâr: 2415.

Akgünlük Sakızı: 1461, 2020.

Akıbet: 1354.

Akıl: 45, 195, 472, 592, 723, 823, 1283, 1383,
1451, 1715, 1716, 1833, 1924, 1978, 2025,
2029, 2075, 2683, 2850, 2941, 3038, 3065.

Akıl Kârı: 1351, 1352, 2958.

Akıl Kıtlığı: 1688.

Akıl Melekesi: 183.

Akıl Nimeti: 2455.

Akid: 2383.

Akik: 958.

Akika: 1989.

Aklını Başından Almak: 719.

Akraba: 33, 102, 325, 468, 486, 591, 1055,
2969.

Akrabalık Bağ: 102, 161/A, 921, 1055, 1627,
1896, 2996.

Akrabalık İlişkisi: 1626.

Akrep: 930, 2053.

Akrep Burcu: 3011.

Aksak: 1517.

Aksırmak: 377, 753, 1792, 1793, 2461, 2496,
2933.

Akşam: 203, 225, 1491, 1803, 2091.

Alâ Edatı: 2554.

Alaca Hastalığı: 1561, 2393.

Alaka: 2378, 2611.

Alamet: 1523, 1741, 1793.

Alay: 2145.

Alçak Sesli Adam: 764.

Alçak: 2595, 2682, 3004.

Alçaltmak: 247.

Aldanmak: 2406, 3025.

Aldatılmak: 2692.

Aldatmaca: 233.

Aldatmak: 236, 2327, 2712, 3185.

Âlem: 698, 1453, 1460, 2123, 2316, 3005.

Alet: 2364.

Alev: 1010.

Alıkonulmak: 1079.

Alıkoymak: 2001, 2105.

Alın: 897, 1272.

Alınteri: 2699.

Alışkanlık: 235, 1266.

Alışverişi: 642, 2150, 2383, 3113.

Ali: 49, 405, 489, 596, 618, 734, 1141, 1168,
1379, 1513, 1779, 1780, 2035, 2039, 2116,
2591, 3069, 3108, 3176, 3177, 3178, 3179,
3180, 3181, 3182, 3183, 3184, 3186, 3187,
3188, 3189, 3190, 3191.

Ali b. Ebî Tâlib: 670, 2895.

Âl-i İmrân: 2565.

Âlim: 62, 78, 106, 273, 309, 318, 324, 376,
437, 512, 582, 672, 684, 694, 761, 778, 1059,
1150, 1227, 1281, 1321, 1535, 1571, 1610,
1624, 1701, 1744, 1745, 1746, 1747, 1748,
1749, 1750, 1751, 1756, 1828, 1848, 1960,
2018, 2110, 2157, 2246, 2276, 2347, 2449,
2456, 2494, 2514, 2528, 2549, 2557, 2664,
2761, 2762, 2778, 2796, 2811, 2837, 2839,
2846, 2863, 2865, 2883, 2974, 3168, 3229,
3259, 3272, 3281.

Allah Aşkı: 579, 581.

Allah Düşmanı: 885.

Allah Katı: 39, 40, 120, 121, 122, 123, 124,
125, 126, 128, 131, 146, 403, 464, 511, 1309,
1403, 1419, 1598, 1832, 1850, 2107, 2141,
2214, 2746.

Allah Korkusu: 82, 83, 84, 97, 214, 1007, 1210, 1350, 2864.

Allah Lafzı: 258.

Allah Yolu: 449, 1667, 1672, 1676, 1803, 1910, 2287, 2560, 2563.

Allah'a İman: 450.

Allah'a Sığınmak: 998.

Allah'ı Görmek: 140.

Allah'ın Adını Zikretmek: 105.

Allah'ın Kelimesi: 97.

Altun: 147, 682, 800, 930, 994, 1339, 2132, 2793, 3012, 3021, 3185, 3269.

Altun Devri: 3207.

Amca: 1770.

Amel: 1, 24, 38, 60, 219, 264, 277, 280, 321, 349, 370, 427, 428, 430 431, 443, 449, 450, 451, 462, 463, 498, 574, 583, 636, 653, 685, 774, 826, 991, 1069, 1070, 1201, 1231, 1258, 1325, 1369, 1667, 1672, 1674, 1676, 1703, 1724, 1865, 1895, 1963, 2071, 2166, 2167, 2227, 2343, 2361, 2419, 2420, 2434, 2440, 2487, 2527, 2542, 2583, 2609, 2640, 2753, 2792, 2796, 2833, 2836, 2839, 2850, 2998, 3007, 3036, 3057, 3118, 3194.

Âmin: 18, 1281, 3161.

Amir: 3202.

Ammâr: 2973.

Ana: 1225, 3210.

Ana Sermaye: 1532.

Anahtar: 107, 787, 1590, 1617, 1754, 1775, 2306, 2324, 2833.

Ani Ölüm: 2666.

Anlam: 1999.

Anlatım Üslûbu: 780.

Anmak: 222, 304, 1345, 2352.

Anne: 29, 591, 650, 754, 1078, 1193, 1338, 1353, 1475, 1559, 1762, 2110, 2332, 2353, 2590, 2951.

Anne-Baba: 103, 310, 449, 523, 900, 937, 940, 1738, 1849, 1990, 2316, 2858, 2913, 2915, 2919, 2955.

Apse: 1031.

Arabistan Kirazı: 1954.

Aracılık: 368, 1091, 2048.

Arafat: 425, 1115.

Arafat Vakfesi: 784, 2550.

Aramak: 395.

Arap Dili: 609.

Arap: 155, 232, 857, 1085, 1100, 1133, 1511, 1513, 1723, 1779, 1783, 3046.

Arap Evi: 411.

Arapça: 133.

Araplar: 133.

Arefe: 456, 1632.

Arı: 596.

Arınmak: 1337.

Âriyet: 1695, 1768.

Arkadaş: 52, 1397, 2267.

Armağan: 3189.

Arpa: 3174, 3228.

Arş: 186, 275, 348, 635, 778, 809, 941, 973, 1485, 1771, 1886, 2371.

Arşın: 1897.

Arz: 307, 1088, 1528, 1560, 2307.

Arzu: 579, 719, 1152, 1425, 2350, 2406, 2434, 2474, 2622, 2745, 2957, 2991, 3140, 3254.

Asa: 1025.

Asabe: 1968.

Asalet: 1924, 3000, 3038, 3057, 3098.

Asayiş: 161/A.

Asfaroğulları: 411.

Asgari: 157, 341, 409, 1018, 1903, 2745, 2819.

Asgari Düzey: 319.

Ashâb: 381, 1015, 1445, 2243, 2264, 2620, 3012.

Asıl: 1514.

Asır: 1265.

Asi: 1056.

Asil: 1157, 1471, 1597, 2111, 2307, 2590, 2682.

Askalân: 1598.

Asker: 702.

Aslan: 1826, 2953.

Aşağılamak: 814, 1038, 2347.

Aşağılık: 318, 1979.

Aşık: 2042, 2311, 2538.

Aşırılık: 855, 1540, 3056.

Aşşâr: 1568.

Âşûrâ Günü: 2410, 2642.

At: 417, 713, 897, 1271, 1272, 1564, 2074, 2563, 3170.

Ata: 615, 2437, 2490, 2788,

Ateş: 435, 544, 788, 817, 828, 851, 951, 982, 983, 1041, 1044, 1125, 1132, 1224, 1428, 1461, 1554, 1696, 1729, 1855, 1899, 1912, 1973, 2031, 2246, 2251, 2327, 2344, 2355, 2406, 2413, 2483, 2505, 2528, 2552/A, 2564, 2586, 2629, 2632, 2636, 2712, 2773, 2778, 2798, 2834, 2842, 2843, 2844, 2993, 3006, 3164, 3168, 3200, 3236, 3244.

Ateşle Dağlama: 1554.

Atıcılık: 1762.

Atlas Elbise: 3021.

Av: 1957, 2977, 2499.

Avcı: 55.

Avlu: 1805.

Avret: 143, 933, 1790.

Avurt: 1537.

Ay: 1230, 1504, 551, 1922, 3148.

Ayağa Kalkmak: 2350.

Ayak: 144, 601, 1078, 1759, 1799, 1843, 2008, 2063, 2747, 3032.

Ayak Bağı: 1836.

Aydınlık: 1669.

Âyet: 21, 2543, 2569.

Âyete'l-Kürsî: 20, 2569.

Ayıp: 192, 444, 559, 542, 688, 1624, 1673, 2497, 2544, 2611, 2640, 2804.

Ayıp Yerler: 2654.

Ayıplamak: 83, 3034.

Ayırıcı: 1933.

Ayurt Etmek: 2025.

Aykırı: 1262.

Ayna: 2687, 2859.

Ayrıcalık: 315, 765, 1074, 3009.

Azad: 1256, 1669, 1678, 1711, 2000, 2355, 2671, 2773, 2967.

Azamet: 551.

Azap: 374, 375, 376, 493, 535, 536, 559, 600, 637, 666, 672, 735, 742, 795, 828, 1040, 1074, 1096, 1176, 1403, 1479, 1728, 1855, 2119, 2246, 2459, 2479, 2607, 2641, 2733, 3122, 3125, 3179, 3276.

Azarlamak: 2412.

Azgın: 94, 2973.

Azık: 48, 201, 319, 1050, 1051, 1255, 1437, 1444, 1465, 1649, 1761, 1903, 2108, 2377, 2819, 2928, 2972, 3191.

Azılı: 40, 412, 413.

Azla Yetinmek: 48.

Azletmek: 2223.

Azmak: 1649.

Baba: 29, 177, 591, 754, 825, 1049, 1187, 1299, 1308, 1376, 1390, 1762, 1770, 1968, 2274, 2279, 2332, 2333, 2668, 2755, 2911, 3008, 3129, 3205, 3238.

Baba Dostu: 145.

Bacak: 2467, 2523.

Bağ: 3048.

Bağırsak: 2693.

Bağırtlak Kuşu: 2426, 2775.

Bağlılık: 1487.

Bahane: 424, 2025.

Bahar: 965, 1533.

Bahçe: 278, 475, 1088, 1203, 1853, 2727.

Bahsetmek: 1811.

Bahşetmek: 752, 769, 1308, 1451.

Baht: 2279.

Bahtiyar: 1475, 2695.

Bahtsız: 565, 2252.

Bakara Süresi: 2565, 2569.

Bakî: 1112.

Bakire: 1778, 2881, 2954, 3053.

Bakla: 912, 2391.

Bakmakla Yükümlü Olunan: 466.

Bal: 1131, 1806, 2816.

Bal Arısı: 2766.

Bal Şerbeti: 1554.

Balgam: 777, 1949, 2840, 3273.

Balık: 148, 2340, 2373, 2689, 2978.

Bardak: 56.

Barış: 41, 411, 1222.

Basar: 2133.

Basiret: 2133, 2852.

Baskı: 578, 3077.

Baş Belası: 1692.

Baş: 248, 356, 2026, 2471, 2546.

Başa Kakmak: 1606.

Başak: 2768.

Başarı: 879.

Batı: 673, 817.

Bâtıl: 1356, 1434, 1999.

Baygınlık: 2981.

Baykuş: 3079.

Bayrak: 2068.

Bayram: 1024, 1441, 3250, 3251.

Bebek: 650, 2119, 2951.

Bedbaht: 373, 375, 1475, 1559.

Beddua: 429, 737, 790, 1039, 1045, 1298, 1303, 2473, 27754.

Bedel: 1048, 1977, 2703.

Beden: 738, 762, 1765, 1788, 1955, 1995, 2208, 2267, 2589, 2696, 2706, 3159, 3262.

Bedir: 2005.

Bekar: 1049, 1538, 1651, 3178.

Bel: 2817.

Bela: 185, 265, 372, 441, 600, 640, 677, 757, 812, 838, 876, 927, 998, 1079, 1080, 1148, 1211, 1297, 1316, 1317, 1548, 1596, 1874, 1898, 2057, 2119, 2211, 2260, 2607, 2688, 2696, 2718, 2758, 2768, 2841, 2941, 2945, 3136, 3248, 3249.

Ben: 1528.

Berbâd: 1669.

Bereket: 36, 67, 93, 105, 179, 299, 426, 439, 551, 556, 557, 866, 879, 880, 895, 896, 897, 898, 899, 903, 923, 938, 976, 1166, 1396, 1414, 1573, 1601, 1652, 1844, 1994, 2025, 2030, 2415, 2425, 2642, 2644, 2658, 2777, 2861, 3217.

Berrak: 188, 1340, 2840.

Bertaraf: 2483.

Besili Hayvan: 2097.

Besmele: 1442, 2508.

Beter: 2245.

Bevles: 3236.

Beyân: 780.

Beyaz Benek: 2943.

Beyaz Gül: 2897.

Beyaz Horoz: 1323.

Beyaz İnci: 2387.

Beyaz Öküz: 2943.

Beyaz: 1242, 3185, 3269.

Beysân: 1290.

Beytül-Makdis: 411, 929, 930, 2631.

Bıçak: 2452, 3046.

Bıkmak: 2357.

Bıyık: 142, 419, 835, 1876, 2786.

Biat: 212.

Bıçare: 1667.

Bıçmek: 2491.

Bid'at: 60, 63, 587, 1676, 1971, 2234, 2381, 2412.

Bid'atçı: 276.

Bilâl: 66, 312, 635, 695, 1256, 1520.

Bilge: 1059, 1524, 2134, 3017, 3060.

Bilgi: 776, 1002, 1003, 2222, 2466, 2813.

Bilgisizce Söz: 540.

Bina: 57, 928, 2041, 2424, 2426, 2454, 2775, 2684.

Binek: 308, 337, 514, 794, 932, 1047, 1050, 1581, 1794, 2104, 2289, 2339, 2546, 2741, 2907, 3016, 3029, 3258.

Bir Talakla Boşamak: 475.

Biriktirmek: 70, 1153.

Birle(mek): 136.

Bismillah: 905, 2484.

Bit: 1461, 2798.

Bitiş: 863.

Bitki: 855, 2774, 2930.

Bitkinlik: 2840.

Boğaz: 762.

Boğazlanmak: 1332, 2452.

Bolluk: 265, 675, 993, 1490, 2584.

Borç: 332, 451, 483, 491, 578, 842, 852, 1233, 1326, 1327, 1372, 1595, 1639, 1719, 1873, 1991, 2147, 2160, 2315, 2703, 2832, 3000, 3094.

Boş Vakit: 436, 2812.

Boşama Hakkı: 651, 1659.

Boşama: 39, 766, 973, 1203, 2051, 2334, 3077, 3078.

Boy Abdesti: 2447.

Boy Ölçüşmek: 1899, 1912.

- Boy: 404, 1959.
 Boyamak: 832.
 Boynuz: 3265.
 Boyun: 1710, 2300, 2673, 3006.
 Boyun Eğmek: 346, 1035, 1344, 1667, 1998, 2242 2662, 2743.
 Boyunduruk: 2752.
 Boz Deve: 1409.
 Bozgunculuk: 3115, 3116.
 Böbürlenmek: 1011.
 Buğday Tanesi: 3228.
 Buğzetmek: 463, 465, 743, 744, 758, 759, 760, 919, 1008, 1063.
 Bulanık: 1340.
 Bulaşıcı Hastalık: 77.
 Bulaşıcılık: 3079.
 Bûles: 3236.
 Bulut: 406, 1039, 2879, 3148.
 Burak: 798, 2897.
 Burun: 2313, 2673, 2797.
 Burunduruk: 2673.
 Busrâ: 3006.
 Buz: 2940.
 Büluğ Çağı: 3104.
 Büteyrâ: 877.
 Büyü: 65, 108, 3260.
 Büyücü: 65.
 Büyüklenmek: 1011, 2201.
 Büyüklük Taslamak: 2780, 3103, 3236.
 Büyüklük: 1899, 1912, 2364.
 Büyüleyici: 780.
 Büzûlmek: 777.
 Câbir: 827.
 Cahil: 14, 45, 161/A, 261, 318, 1624, 1664, 1716, 1760 2185 2528, 2557, 2634, 2778, 2784, 2883, 2974, 3168.
 Cahiliye: 698, 1434, 2127, 2437, 2834.
 Caiz: 1571, 2302, 3111.
 Câlîb: 1058.
 Cami Cemaati: 2233.
 Cami: 2055.
 Can: 469, 2260, 2377, 2832, 2942, 2943, 2944, 2945, 2946, 2947, 2948, 2949, 2950, 2951, 2952, 2953, 2954, 2955, 2956, 2957, 2958, 2959, 2960, 2961, 2962, 2963, 2964, 2965, 2966, 3012, 3085, 3140, 3156, 3221.
 Can Almak: 194.
 Can Çekişmek: 755, 2004, 2027.
 Can Güvenliği: 48, 201.
 Cana Kıymak: 523.
 Cana Yakın: 1125.
 Canlı: 1845, 2071, 3035.
 Cariye: 143, 413, 1123, 1531, 1622.
 Cazibe: 2706.
 Cebrail: 90, 91, 92, 510, 544, 707, 840, 1880, 1881, 2215, 2884, 2897, 3187.
 Cedel: 774, 1066, 1334, 2167, 3045.
 Cefa: 333, 639.
 Cehalet: 646, 1517, 1556, 1833, 1877, 1949, 2174, 2530, 2610, 2867, 3038.
 Cehennem Ağacı: 1469.
 Cehennem Ateşi: 89, 2253.
 Cehennem Çukuru: 1853.
 Cehennem Ehli: 1092.
 Cehennem: 37, 81, 91, 94, 113, 206, 230, 262, 401, 435, 446, 535, 644, 721, 858, 883, 963, 964, 983, 1010, 1125, 1152, 1170, 1172, 1175, 1291, 1468, 1568, 1637, 1690, 1696, 1729, 1743, 1877, 1878, 1973, 2246, 2327, 2344, 2350, 2401, 2406, 2413, 2483, 2512, 2528, 2552/A, 2564, 2574, 2592, 2593, 2629, 2632, 2712, 2773, 2778, 2834, 2842, 2843, 2844, 2885, 2923, 2926, 2956, 2966, 3164, 3168, 3200, 3202, 3205, 3226, 3227, 3228, 3236, 3249, 3276.
 Celâl: 723, 823, 828, 1039.
 Cemaat: 101, 597, 899, 1074, 1615, 2515, 2519, 3019, 3085, 3203, 3204, 3223.
 Cemre: 2229, 2728.
 Cenaze: 335, 818, 822, 1413, 3178.
 Cenaze Namazı: 1611, 1628, 1913.
 Cenk: 2563.
 Cenk Meydanı: 2319.
 Cennet: 2, 6, 49, 54, 57, 66, 90, 91, 94, 178, 197, 230, 249, 278, 301, 333, 335, 351, 387, 388, 392, 401, 446, 584, 623, 682, 694, 714, 730, 778, 825, 845, 889, 963, 1001, 1048, 1078, 1082, 1083, 1087, 1088, 1107, 1108,

1112, 1114, 1152, 1288, 1318, 1328, 1402,
1468, 1481, 1589, 1683, 1710, 1877, 1878,
1951, 1954, 1959, 2082, 2129, 2144, 2244,
2324, 2364, 2372, 2389, 2406, 2418, 2421,
2426, 2450, 2467, 2490, 2492, 2500, 2510,
2523, 2561, 2573, 2577, 2584, 2599, 2640,
2644, 2688, 2707, 2775, 2777, 2782, 2783,
2885, 2913, 2918, 2943, 2944, 2949, 2954,
2991, 3062, 3113, 3114, 3115, 3116, 3117,
3118, 3119, 3120, 3144, 3160, 3167, 3176,
3251, 31260, 3261, 3262, 3276, 3278.

Cennet Ağacı: 1469.

Cennet Bahçeleri: 1853, 2194, 2727.

Cennet Ehli: 50, 66, 133, 197, 393, 495, 682,
694, 806, 861, 1139, 1288, 1516, 1683, 1782,
2878, 2943, 3262.

Cennet Gençleri: 54.

Cennet Nehirleri: 1525, 2870.

Cennet Serçesi: 2889.

Cennet Talebi: 1172.

Cep: 641.

Cerahat: 3236.

Cesaret: 1065, 2941.

Cesur: 942, 1820.

Cevâmiu'l-Kelim: 8, 819, 420, 913.

Cevap: 716, 1380, 2110, 2505.

Ceviz: 1064.

Ceyhan: 1525, 2870.

Ceza: 103, 823, 940, 1833, 1965, 2160, 2218,
2367, 2770, 3175.

Cezbe: 1069.

Cezim: 1012.

Ciddi: 1043, 1090.

Cîfe: 46.

Ciğer: 148, 816, 1845, 2042.

Cihad: 449, 457, 722, 1057, 1113, 1362, 1611,
1628, 2272, 2287.

Cihan: 301, 1837.

Cıla: 1036.

Cimri(lik): 30, 79, 269, 358, 408, 549, 578, 667,
842, 853, 884, 885, 886, 1035, 1212, 1468,
1469, 1534, 1653, 1998, 2662, 2682, 2754,
2853, 2916, 2925, 3109, 3115.

Cin: 64, 698, 1069, 1577, 1658, 2242, 3277.

Cinnet: 1394, 2643.

Cins: 771.

Cinsel Haz: 1579.

Cinsel Temas: 1910, 2331, 2954.

Cinsel Uzu: 1740, 1778, 1799, 1984.

Cinsî Münasebet: 870, 2481.

Cîze: 1088.

Cömert: 283, 364, 485, 949, 1083, 1084, 1468,
1469, 1489, 1864, 1925, 1926, 2111, 2202,
2398, 2642, 2682.

Cuhfe Hamamı: 1329.

Cuma: 245, 253, 464, 501, 694, 1076, 1503,
1804, 1846, 2447, 2480, 2570, 2575, 2625,
2750, 3250, 3251.

Cumartesi: 988, 1214.

Cübbe: 1409.

Cüheyne: 6, 1785.

Cünüp: 668, 952, 2093, 2313, 2387, 3182.

Cüretkâr: 113.

Cüreyc: 2110.

Cürüm: 731.

Cüz: 1386, 1407, 2874.

Cüzzam: 1561, 1801, 1826, 2393, 2797.

Çaba: 1348, 2065, 2451.

Çağırma: 1762.

Çağrı: 2110.

Çağrıcı: 263, 264, 2189, 2233, 2732.

Çakıl Taşları: 2229, 2728.

Çam: 2768.

Çamur: 511, 519, 1027, 1222, 2017, 2454.

Çanak: 975, 2392, 2393.

Çare: 646, 1556.

Çarpılmak: 1569.

Çarşamba: 3, 2191, 2471, 3255.

Çarşı: 120, 520, 1243, 1543, 2472, 3135.

Çekici: 1312.

Çekingenlik: 1177, 2876.

Çekirge: 148, 1019.

Çemen Otu: 2132.

Çene: 144, 2467, 2523.

Çerçöp: 57.

Çetin: 563, 1521, 1539, 2971, 3038.

Çığır: 2509.

Çılgılık: 2960, 3007.

Çıkış Yolu: 2134, 2971.

Çiftçi: 1038.

Çile: 366.

Çin: 397.

Çirkeflik: 1776.

Çirkin: 261, 477, 576, 706, 736, 828, 868, 979,
1044, 1553, 2112, 2291, 2437, 2621, 2740,
2770, 2781, 2810, 3155.

Çizgi: 587.

Çoban: 543, 1946, 2268.

Çocuk: 64, 84, 174, 239, 255, 310, 385, 390,
392, 393, 568, 816, 845, 900, 938, 962, 965,
1021, 1040, 1077, 1080, 1394, 1501, 1542,
1591, 1762, 1888, 1910, 1989, 1990, 2001,
2984, 2177, 2286, 2321, 2423, 2644, 2656,
2658, 2697, 2756, 2777, 2788, 2911, 2912,
2914, 2915, 2916, 2917, 2918, 2919, 2955,
2977, 3205, 3266, 3268.

Çocuk Doğurmak: 1149.

Çöl: 379, 1645, 2417, 2499, 2763, 2907.

Çömlek: 881.

Çöp: 946.

Çörek Otu: 1098.

Çukur: 1853, 2464.

Çürümek: 326, 351.

Dâd Harfi: 609.

Dağ: 200, 223, 392, 799, 825, 1214, 2095, 2728,
2888, 3012, 3172, 3176, 3251, 3271.

Dağ Servisi: 2768.

Dağınık: 1364.

Dağlama: 7, 1554.

Dal: 1469.

Dalak: 148.

Dalalet: 587, 1971, 2999.

Dalaşmak: 2291.

Dalkavukluk: 2158.

Damar: 1730, 2718, 2952, 3100.

Damat: 2829.

Damla: 762.

Dânık: 1378.

Darda Kalmak: 1595.

Darlık: 675, 993, 2584, 2606.

Darp Etmek: 109, 389, 2286.

Dava: 2358.

Davacı: 925, 2163.

Davalı: 2163.

Davar Sahibi: 95.

Davet: 1545, 2476.

Davranış: 869, 2112.

Dâvûd: 820, 123, 3171.

Dâvûd'un Orucu: 123.

Dayı: 1194, 2917.

Debûr Rüzgârı: 2809.

Deccâl: 1287, 2724, 2751, 2905.

Dede: 615, 2279, 3171.

Dedikodu: 1306.

Defetmek: 422, 1297, 1596.

Defin: 169, 504, 1016, 1187, 1308, 2879, 3178.

Değer: 68, 180, 506, 608, 636, 743, 1309, 1709,
1710, 1736, 1923, 1924, 2141, 2157, 2182,
2212, 2141, 2225, 2389.

Değirmen: 1284.

Değişmeyen Yasa: 1156.

Dehşet: 2603.

Deli(lik): 497, 1530, 1561, 1715.

Delik: 3132.

Delikanlı: 1709, 3220.

Delil: 925, 1669, 1677, 2025, 2163, 2466.

Demir Halka: 2300.

Demir: 3186.

Demirci Körüğü: 2267.

Deneyim: 1524, 1635.

Denge: 476, 675, 1470, 2205, 2220.

Deniz: 317, 883, 951, 1117, 2093, 2729, 2891.

Denk: 960, 1436, 1603, 1605, 1610, 1764, 1891,
1892, 2131, 2406, 2857, 2942, 3150, 3178.

Deprem: 600, 3248.

Derece: 92, 300, 1691, 2271, 2450, 2472, 2485,
2503, 2759, 2949, 2960, 3107, 3200.

Deri: 229, 668, 1637.

Derin Kavrayış: 2647.

Dert: 260, 354, 502, 578, 680, 842, 852, 961,
1098, 1204, 1425, 1497, 1867, 1949, 1951,
2042, 2193, 2379, 2540, 2589, 2596, 2606,
2617, 2808, 2886, 3031, 3032, 3034, 3094,
3130, 3270.

Destek: 534, 720, 1937, 2057, 2085, 2803,
2809, 3162.

Deva: 680, 961, 1098, 1169, 1497, 1653, 1773,
1870, 1948, 1951, 2038, 2042, 2320.

Devamlı: 122.

Deve: 231, 373, 1373, 1409, 1797, 2443, 2673,
2907, 2988, 3006, 3169.

Deve Katarı: 1461.

Deve Sahibi: 95.

Devir: 1331, 2788.

Devlet: 68, 1842, 3202, 3207.

Devlet Malı: 2892.

Devran: 68.

Deyn: 1326.

Deyyân: 902.

Dımeşk: 1466, 1511, 3240.

Diken: 2747, 2851, 3032.

Dikkat: 1359, 2019, 2257, 2515, 2528, 2683,
2751, 2783, 2842, 3150.

Dil: 24, 484, 569, 574, 604, 681, 779, 1047,
1075, 1368, 1430, 1547, 1548, 1675, 1789,
1863, 2145, 2304, 2361, 2388, 2467, 2485,
2521, 2523, 2533, 2830, 2854, 3123, 3144.

Dil Sadakası: 455.

Dil ve Edebiyat: 164.

Dilenci: 417, 2074, 2100.

Dilenmek: 744, 2738, 3002, 3135, 3267.

Dili İyi Kullanmak: 160.

Dilini Tutmak: 454.

Dillendirmek: 927.

Din Düşmanı: 893.

Din: 63, 214, 336, 349, 540, 547, 582, 584, 587,
620, 699, 720, 740, 796, 845, 878, 922, 1198,
1249, 1324, 1325, 1326, 1359, 1541, 1621,
1746, 1755, 1765, 1774, 1874, 1889, 1924,
2199, 2222, 2281, 2296, 2329, 2358, 2432,
2444, 2560, 2562, 2637, 2640, 2647, 2649,
2696, 2736, 2790, 2819, 2904, 2963, 2984,
3000, 3065, 3085, 3102, 3175, 3215, 3244,
3270, 3279.

Dinar: 299, 1009, 1311, 2480, 3270.

Dindar: 1022.

Dinden Dönme: 2301.

Dinî Kaygı: 2945.

Dinlemek: 867.

Direk: 1621.

Dirhem: 296, 299, 1000, 1311, 1327, 1330,
2040, 2703, 3090, 3270.

Diri: 169, 333, 1185, 1449, 1454, 1664, 2265,
2493, 2619.

Diriliş: 2142.

Dirilme: 400, 929, 2243, 2834.

Diriltmek: 150, 307, 3195, 3196.

Dirlik: 1123, 1622.

Diş: 338, 804, 1031, 2810, 2847, 3046.

Diş Eti: 2814.

Dişi Ceylan: 989.

Divit: 2837, 3187.

Diyar: 2389, 2665.

Diyet: 2433.

Diz: 601.

Diz Çökmek: 218.

Dize Getirmek: 2615.

Dizgin: 2563.

Doğmak: 2041, 2914, 2927.

Doğru: 215, 1307, 1865, 2125, 2222, 2283,
2675.

Doğru Bilgi: 2736.

Doğru Haber: 1785.

Doğru Söz: 377, 378, 388, 941, 2173.

Doğru Yol: 173, 2346.

Doğrulamak: 220, 261, 776, 2469, 2937, 3184.

Doğu: 673, 817.

Doğum: 511, 1989.

Doğurgan (Kadın): 974, 1336, 1499, 1778.

Doğurmak: 1910.

Doktor: 1635, 2042.

Dokumacı: 2340.

Dokunulmaz: 2206, 2676.

Dolambaçlı (Yol): 1651.

Dolunay: 1848.

Domuz: 2902, 3230.

Dost: 310, 414, 534, 570, 576, 828, 1323, 1359,
1446, 1715, 1716, 2085, 2185, 2198, 2281,
2726, 2800, 3063, 3141, 3150.

Dönem: 2089.

Dört Başı Mamur: 890.

Döşek: 2914, 2994.

Dövmek: 3106, 3121.

Dua: 18, 197, 277, 408, 440, 441, 442, 452, 456, 479, 555i 565, 750, 756, 828, 842, 1039, 1045, 1135, 1148, 1281, 1292, 1294, 1295, 1296, 1297, 1299, 1302, 1303, 1516, 1586, 1786, 2141, 2297, 2360, 2368, 2474, 2607, 2720, 2757, 2815, 2839, 3161, 3253.

Dul Kadın: 872, 1049, 1050, 2155, 3178.

Durak: 1852.

Durgun Su: 1461.

Durgunluk: 2071.

Duvar: 271, 2175, 3067, 3133.

Duygu: 1810.

Düğüm: 1271, 1272.

Düğün: 1654.

Düğün Yemeği: 837, 1545.

Dünya: 71, 76, 103, 139, 201, 186, 191, 193, 197, 265, 315, 319, 323, 458, 498, 535, 536, 547, 572, 584, 585, 600, 640, 808, 813, 838, 843, 940, 1033, 1089, 1099, 1156, 1176, 1204, 1253, 1309, 1310, 1312, 1313, 1314, 1315, 1316, 1317, 1318, 1319, 1320, 1321, 1331, 1340, 1398, 1425, 1506, 1512, 1748, 1803, 1829, 1838, 1842, 1855, 1859, 2004, 2023, 2027, 2107, 2108, 2113, 2139, 2199, 2224, 2250, 2310, 2346, 2351, 2377, 2378, 2382, 2402, 2406, 2494, 2497, 2510, 2522, 2527, 2552/A, 2590, 2607, 2637, 2640, 2741, 2745, 2844, 2874, 2945, 2947, 2949, 2952, 2971, 3004, 3021, 3029, 3143, 3156, 3236, 3248, 3254, 3276.

Dünya Ehli: 1314.

Dünya Kelamı: 2440.

Dünya Sevgisi: 3126.

Dünya Tâlibi: 2660.

Dünya Tutkusu: 161.

Dünyalık: 878, 1014.

Dünyevî: 867, 3142.

Dürüst: 889, 941, 2100, 2629.

Düşkün: 1076, 1542, 3118.

Düşman: 40, 294, 387, 412, 413, 468, 584, 797, 968, 998, 1266, 1323, 1658, 1714, 1715, 1716, 1718, 1937, 1938, 1962, 2144, 2303, 2309, 2457, 2634, 2845, 2896, 2910, 2991, 3116, 3142, 3150, 3198.

Düşük Yapmak: 2951.

Düşüklük: 520.

Düşünmek: 613, 1894.

Düzen: 1622.

Ebed Müddet: 1197.

Ebedî: 858, 1424, 1590.

Ebeveyn: 150.

Ebleh: 495.

Ebrâr: 1137.

Ebû Bekir: 49, 50, 51, 52, 313, 482, 714, 745, 762, 1780, 2130, 2228, 2878, 2935, 3108, 3275.

Ebû Cehil: 546, 2314.

Ebû Cehil Karpuzu: 2769.

Ebû Hanîfe: 53.

Ebû Hureyre: 3280.

Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh: 49, 313, 605.

Ebû Ümâme: 3274.

Ebû Zer: 2173, 3276, 3277, 3278.

Ebu'd-Derdâ: 73.

Ebu'l-Kâsım: 2966.

Ecel: 705, 1381, 3035.

Ecir: 92, 112, 311, 334, 361, 639, 1756, 2241, 2322, 2475, 2546, 2869.

Eda Etmek: 1138, 1201, 1233.

Edep: 246, 1199, 1641, 1742, 1873, 2183.

Efendi: 616, 617, 849, 1139, 1311, 1502, 1503, 1504, 1512, 1513, 1514, 1515, 1625, 1702, 1723, 1779, 1904, 2089, 2703, 2878, 2912, 2934, 3018, 3049, 3115, 3167, 3188, 3251.

Efsun: 1814.

Eğer: 2098.

Eğirmek: 1762, 2821.

Eğlence: 1762, 1808, 3267.

Ehil: 127, 384, 405, 768, 1216, 1314, 1764, 2143, 3124.

Ehl-i Beyt: 174, 1505, 2066, 2856.

Ehl-i Zimmet: 294.

Ehlullah: 1314.

Ekin: 3193.

Ekmek: 451, 508, 880, 1240, 1275, 1601, 1902, 2491, 3046, 3147, 3148.

Eksiklik: 1199, 1447, 1449, 1450, 1451, 1452, 1453, 1554.

Ekşi Elma: 1461.

El: 601, 1009, 1364, 1373, 1768, 1799, 1807,
1815, 2021, 2304, 2442, 2485, 2838, 3199,
3222, 3223.

El Çırpamak: 977.

El Emeği: 146.

El Kesme: 3083, 3198.

El Sıkışmak: 2749.

El Yıkamak: 2900, 2901.

Elbise: 27, 83, 341, 409, 503, 601, 806, 1127,
1242, 1555, 1683, 2261, 2267, 2435, 2595,
2780, 3242.

Elbise Boyacısı: 503.

Elçi: 92, 1383, 13887, 2159, 3155.

Elek: 2015.

Elhamdülillah: 452, 1182, 1669, 2496.

Eli Boynuna Bağlı: 2752.

Elinde Tutmak: 602, 847.

Elini Eteğini Çekmek: 604.

Elini Nikâhlamak: 1462.

Eliyle Cinsel Tatmin: 1462.

Elleri Kaldırmak: 2488.

Elle Kapatmak: 2932, 2933.

Elleri Kenetlemek: 990.

Elleri Yüze Sürmek: 2297, 2298.

Elma: 762, 1027.

Emanet: 22, 97, 170, 221, 349, 388, 664, 678,
1034, 1748, 1749, 1750, 1838, 2025, 2089,
2152, 2269, 2984.

Emek: 403, 3148.

Emel: 650, 2166.

Emin: 48, 201, 1252, 1335, 1403, 1587, 2377,
2393, 2398, 2908, 3144, 3150.

Emîr: 163, 267, 560, 588, 589, 596, 622, 1227,
1312, 1335, 1403, 1535, 1558, 1587, 1628,
1997, 2827, 3188.

Emmek: 2312.

Emzirmek: 650.

Endişe: 807, 828, 2783, 3130.

Engebe: 563.

Engel: 499, 584, 674, 934, 1758, 1767, 1988,
2978, 3133.

Er: 2708, 2888.

Erdemli: 2149, 2150.

Ergenlik Çağı: 1804.

Erkek Arı: 622.

Erkek Çocuk: 132.

Erkek Kardeş: 591.

Erkeklik Uzu: 2103.

Esenlik: 551, 572, 1293, 3173.

Eser: 2305.

Esir: 294, 1035, 2662, 2912.

Esirgemek: 2104

Esmâ bint Umeyy: 841.

Esneklik: 753, 1792.

Estetik: 157, 1018.

Eş: 1810.

Eşcinsel İlişki: 294, 1462.

Eşek: 1546, 3098.

Eşit Değer: 1348.

Eşitlik: 2711.

Eşlik: 2468, 2652.

Eşraf: 318.

Eşya: 1361, 3079, 3270.

Et: 804, 1512, 1773, 2038, 2124, 2900, 2988,
3046.

Et Suyu: 99, 290.

Etek: 1555, 2780.

Ev Halkı: 196, 510, 936, 1742.

Ev Sahibi: 1583.

Ev: 48, 64, 65, 116, 201, 308, 341, 788, 789,
937, 1047, 1051, 1053, 1054, 1123, 1149,
1278, 1280, 1564, 1573, 1583, 1622, 1675,
1843, 1884, 1885, 2059, 2194, 2250, 2265,
2295, 2342, 2362, 2377, 2415, 2525, 2640,
2710, 2756, 2772, 2775, 2781, 2804, 2805,
2821, 2830, 2993, 3010, 3235.

Evde Kalmış (Kız): 1651.

Eve Kapanmak: 604.

Evlat: 54, 825, 2590, 1299, 1376, 1661, 1968,
2144, 2223, 2260, 2393, 2407, 2524, 2553,
2642, 2686, 2755, 2758, 2848, 3053, 3100,
3114, 3129, 3176, 3189, 3193.

Evlat Kokusu: 1402.

Evlenmek: 214, 528, 849, 972, 973, 974, 1021,
1022, 1029, 1436, 1778, 1881, 2051, 2431,
2432, 2628, 2833, 3178, 3266.

Evli: 3085.

Evli Erkek: 1579.

- Evli Kadın: 1579.
 Evlilik: 872, 1049, 2034.
 Evliyâullah: 684.
 Eyvah: 2973.
 Ezan: 238, 695, 701, 935, 1296, 2118, 2164, 2237, 2359, 2370, 2439, 3087.
 Ezberlemek: 1151, 2465, 2466, 2813.
 Ezel: 1516.
 Ezgi: 161/A.
 Eziyet: 26, 169, 325, 447, 789, 1377, 1867, 2076, 2117, 2184, 2341, 2342, 2349, 2739, 3032, 3156.
 Fâcir: 305, 665, 720, 2666, 2682, 2883.
 Fahîşe: 2760, 3100.
 Faiz: 108, 293, 294, 1353, 1354, 1991.
 Fakîh: 14, 582, 620, 1838, 1839, 1958, 1960, 2054, 2110, 2465.
 Fakir(lik): 68, 318, 375, 401, 436, 729, 859, 957, 958, 972, 1040, 1057, 1286, 1427, 1432, 1545, 1832, 1833, 1834, 1835, 1836, 1837, 1842, 1868, 1872, 1888, 1919, 2043, 2055, 2205, 2220, 2393, 2395, 2576, 2738, 2745, 2824, 2827, 2900, 3002, 3038, 3118, 3192, 3261, 3267.
 Fâni: 378.
 Fare: 438, 1461.
 Fare Deliği: 2117.
 Farşlı Adam: 2963.
 Farz: 94, 171, 175, 397, 470, 679, 1138, 1366, 1476, 1491, 1665, 1871, 1929, 2313, 2575, 2604, 3111, 3200.
 Fâsık: 275, 1429, 1459, 1660, 1926, 2151, 2476, 3081.
 Fasihi: 609.
 Fâtıma: 263, 1780, 1831, 1968, 2661.
 Fâtiha: 1816, 3072.
 Fâtihatü'l-Kitâb: 1816.
 Fayda: 46, 126, 128, 376, 584, 874, 1105, 1254, 1258, 1259, 1418, 1470, 1816, 2083, 2087, 2132, 2168, 2188, 2366, 2455, 2462, 2610, 2767, 3153, 3213.
 Fazilet Ehli: 655.
 Fazilet: 350, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 459, 462, 463, 464, 466, 467, 468, 469, 470, 655, 839, 911, 1057, 1150, 1249, 1399, 1516, 1615, 1618, 1699, 1721, 2190, 2227, 2228, 2420.
 Fe'l: 1822, 3224.
 Feda: 1818.
 Felah: 533.
 Felak: 839.
 Felaket: 3031.
 Felek: 2123, 3148.
 Fenalık: 998, 2908, 3144.
 Ferah: 471.
 Ferâiz: 313, 445, 997.
 Feryat: 2287, 2834, 2866.
 Fesahat: 1075, 1494.
 Fesih: 931.
 Fesleğen: 2769.
 Fetih: 276, 411, 1466.
 Fetvâ: 113, 345.
 Fıkıh: 191, 1249, 1667, 1672, 2222, 2647, 2736.
 Fırat: 1525, 2870.
 Fırıncı: 3148.
 Fırka: 446, 1001.
 Fısıldaşma: 268, 3105.
 Fıtrat: 722, 1266, 1990.
 Fitrî Duygu: 1065.
 Fidan: 650, 2146.
 Fidyе: 262, 1825.
 Fiil: 1532, 2921.
 Fil Sûresi: 2566.
 Filanca: 1284.
 Firâset: 80.
 Firavun: 832.
 Fitne: 104, 411, 600, 604, 640, 726, 838, 878, 1014, 1817, 1985, 2169, 2197, 2499, 2549, 2625, 2750, 3042, 3053, 3248.
 Fiyat: 2328, 2336, 3015.
 Fukaha: 3246.
 Gafil: 176, 559, 971, 1346, 1584.
 Gaflet: 1304, 2499.
 Gâib: 1527, 3237.
 Gak Sesi: 1246.
 Galip: 1162, 1577, 1917, 2079, 2186, 2344, 2536.
 Gam: 48, 201, 807, 962, 1733, 2299, 3032.

Ganimet: 387, 440, 441, 442, 1455, 1634, 1813,
1833, 3193, 3249.

Garip: 513, 725, 887, 1800, 2367, 2389, 2441,
2665.

Gasbedilen Hak: 3082.

Gaye: 584, 1391.

Gayp: 641, 2611.

Gayret: 1423, 1470, 2888, 3155.

Gayretullah: 3155.

Gayr-i Müslim: 294.

Gayrimeşru: 754, 1206, 2632.

Gayûr: 690.

Gaza: 2622.

Gazap: 275, 369, 434, 571, 575, 677, 697, 858,
1390, 1463, 1593, 2552/A, 2666, 2961, 2976,
3005, 3049.

Gazve: 1455, 2936.

Gece: 114, 123, 188, 204, 329, 370, 478, 570,
1470, 1533, 1550, 1910, 1966, 2165, 2233.

Gece İbadeti: 138, 802.

Gece Namazı: 330, 1365, 1619, 2587.

Geçim: 783, 962, 1706, 1753, 1934.

Geçimli: 2468, 2652.

Geçmiş: 344.

Gedik: 273, 2664.

Gelecek: 878, 1942, 1981.

Gelenek: 2437.

Gelin: 365, 730.

Gelir: 1205.

Gem: 2505, 2586, 2715.

Genç: 748, 806, 1139, 1460, 1530, 1709, 2178,
3126, 3266.

Gençlik: 436, 2081, 3163, 3220.

Geniş: 1260.

Geri Çevirmek: 2036.

Geriye Almak: 156.

Geriye Bırakmak: 205.

Gezi: 3267.

Gıda: 1259, 1422.

Gıpta: 2233, 2694, 3025, 3058.

Gıyabında: 1302.

Gıybet: 1367, 1811, 1812, 1932, 2151, 2251,
2323, 2396, 3081.

Gizlenmek: 2179.

Gizli Tutmak: 211.

Gizli: 159, 342, 574, 585, 848, 867, 1250, 1460,
1593, 1712, 2375, 3155.

Göbek Bağı: 2951.

Göçebe: 541, 1645.

Göçebe Komşu: 999.

Göğüs: 1471, 1597, 2816.

Gök: 314, 702, 704, 1862, 2028, 2088, 2162,
2189, 2256, 2262, 2434, 2570, 2629, 2722,
2728, 2732.

Gök Gözlü: 1414.

Gökkubbe: 2173.

Gökkuşağı: 3039.

Gölge: 174, 259, 406, 645, 1082, 1230, 1360,
1389, 1460, 1487, 2741, 2907, 2991, 3059,
3067.

Gölgelik: 243.

Gömlek: 1585.

Gönlü Geniş: 364.

Gönlü Zengin: 751.

Gönül: 574, 1191, 1352, 1460, 1489, 1516,
1809, 1909, 1949, 2404, 2622, 3101, 3126.

Gönül Huzuru: 889, 1307, 2987.

Görev: 1218, 2928.

Görgüsüz: 1056.

Görme Engelli: 970, 2558.

Görme Kuvveti: 2900.

Görmek: 752.

Görmezden Gelmek: 488.

Görüş: 2562.

Gösteriş: 1555, 1654, 2261, 2435, 2504, 2595,
3267.

Göz: 68, 178, 217, 281, 288, 309, 388, 421, 494,
564, 569, 574, 576, 584, 751, 806, 845, 946,
1031, 1036, 1089, 1095, 1232, 1287, 1431,
1796, 1798, 1799, 1832, 1957, 2133, 2296,
2338, 2354, 2385, 2410, 2566, 2572, 2628,
2706, 2718, 2722, 2751, 2772, 2779, 2810,
2817, 2830, 2900, 2995, 3003, 3053, 3193,
3212, 3262.

Göz Ağrısı: 3094.

Göz Çukurları: 2077.

Göz Değmesi: 496, 1797.

Göz Dikmek: 323.
 Göz İltihabı: 322.
 Göz Kamaştırıcı: 1312.
 Göz Nuru: 515.
 Göz Önünde: 1692.
 Göz Sağlığı: 1322.
 Gözetlemek: 576, 1146.
 Gözün Hakkı: 421.
 Gözyaşı: 1081, 1460, 2250, 2890.
 Gurbet: 2389, 2540, 2665.
 Gurur: 1536, 2756.
 Gusul: 207, 648, 1804, 2093, 2262, 2387, 2546.
 Gûta: 1466.
 Gübre: 2115.
 Güç: 1201, 1823, 3136.
 Güçlü: 584, 1642, 2174, 3082.
 Gül: 798, 2897.
 Güldürmek: 2975.
 Güleryüz: 83, 661, 891, 906.
 Gülmek: 85, 861, 1641, 1915, 2096, 2932, 3280.
 Gülümsemek: 945.
 Gümüş: 682, 800, 994, 2793, 2968, 3021, 3185, 3269.
 Gün: 1503.
 Günah: 196, 211, 227, 245, 311, 321, 363, 491, 523, 524, 525, 583, 584, 593, 604, 663, 700, 783, 784, 791, 840, 853, 901, 902, 944, 949, 964, 982, 1099, 1174, 1353, 1393, 1445, 1487, 1498, 1516, 1519, 1551, 1557, 1632, 1643, 1675, 1737, 1739, 1931, 1934, 1939, 1966, 2121, 2170, 2171, 2200, 2260, 2317, 2318, 2323, 2363, 2394, 2423, 2509, 2516, 2525, 2544, 2550, 2558, 2592, 2688, 2702, 2718, 2730, 2744, 2746, 2747, 2749, 2781, 2929, 2946, 2950, 2960, 2992, 3002, 3030, 3071, 3082, 3084, 3143, 3271.
 Günahkâr: 14, 425, 665, 720, 805, 1008, 2666, 3025.
 Günahsız: 218, 2758.
 Gündüz: 188, 204, 330.
 Güneş: 179, 670, 1230, 1379, 1781, 1880, 1994, 2940, 3148.
 Güngörmüş: 1059

Güreş: 2140, 2314.
 Güven: 559, 770, 1033, 1047, 1090, 1093, 1191, 2304, 2412, 2700, 3173.
 Güvence: 387, 388, 1348, 1477, 1872, 2028, 2300, 2432, 2515, 2523, 2539, 2797, 2856, 3039, 3276.
 Güvenilir: 2294.
 Güvenilir Kimse: 597.
 Güvenlik: 161/A.
 Güvenmek: 162, 1030, 2998.
 Güvercin: 64, 2043.
 Güzel: 402, 687, 691, 696, 1138, 1143, 1146, 1231, 1233, 1336, 1460, 1499, 1553, 1667, 1674, 1722, 1762, 2214, 2590, 2734.
 Güzel Ahlâk: 100, 131, 661, 691, 829, 901, 2202, 2271, 2651, 2759, 3038.
 Güzel Davranmak: 2413.
 Güzel Geçmek: 82.
 Güzel Kadın: 2646.
 Güzel Koku: 338, 1042, 1089, 1685, 1686, 1949, 2020, 2267, 2531.
 Güzel Komşuluk: 890.
 Güzel Ses: 161/A, 2719.
 Güzel Soru: 1142.
 Güzel Söz: 1553, 1947, 2308, 3224.
 Güzel Terbiye: 2755.
 Güzel Tutum: 2874.
 Güzel Yazı Sanatı: 1775.
 Güzel Yüz: 394, 527, 1036, 2810, 3204.
 Güzellik: 416, 535, 536, 564, 566, 576, 687, 706, 821, 1022, 1075, 1144, 1552, 1624, 1832, 2431, 2468, 2539, 2652, 2740.
 Habele: 3048.
 Haber: 1465, 2137, 2928, 2972, 3209.
 Haberci: 1171.
 Habeş: 356, 1305.
 Habeşli: 2362.
 Hac: 110, 219, 327, 730, 783, 928, 1034, 1076, 1110, 1113, 1114, 1115, 1116, 1218, 2229, 2443, 2460, 2480, 2519, 2781, 2936, 3267.
 Hacamat: 461, 1105, 1106, 1554, 1927.
 Hacamatçı: 2817, 2859.
 Hacerü'l-Esved: 1108, 1109.
 Hacı: 553, 2619, 3225.

Hacûn: 1112.
 Had Cezası: 166, 478, 2301, 3047.
 Haddi Aşmak: 103, 158, 940, 1056, 1776, 2290, 3100.
 Hadım: 2103.
 Hadis: 220, 1598, 2225, 2461, 2465, 2872.
 Hâdis: 2871, 2879.
 Hafız: 174, 370, 443, 507, 1429.
 Hafi: 1250.
 Hafif: 208, 1419, 1625, 1691, 1821, 1829, 2086, 2400, 2531, 2626, 2653, 2747, 3200.
 Hafif-i Hâz: 1235.
 Hain: 170, 387, 574, 577, 970, 2124, 3219, 3222, 3242.
 Hak Sahibi: 165, 1301.
 Hak: 165, 173, 220, 351, 352, 384, 387, 457, 483, 509, 532, 537, 568, 632, 681, 715, 716, 717, 872, 925, 964, 1029, 1049, 1052, 1053, 1055, 1155, 1160, 1199, 1348, 1351, 1356, 1380, 1487, 1581, 1627, 1654, 1662, 1727, 1797, 1877, 1878, 1890, 1999, 2025, 2060, 2074, 2157, 2283, 2415, 2461, 2473, 2503, 2571, 2782, 2818, 2854, 2914, 2948, 3088, 3162.
 Hakaret: 83, 261, 1445, 2851, 3014.
 Hakem: 1843.
 Hakikat: 632, 685, 715, 1532, 2060.
 Hâkim: 55, 346, 366, 1511, 2029, 2134, 2140, 2338, 3017, 3060.
 Hâkimiyet: 3162.
 Haksız: 61, 233, 387, 1536, 1878, 2146, 2303, 2347, 2454, 2960, 3100.
 Haksız Vergi Tahsildarlığı: 1568, 2046, 3113.
 Hâl: 1136, 1304, 1305, 1335.
 Hala: 511, 3239.
 Hâlid b. el-Velîd: 1195.
 Halife: 212, 241, 702, 1751, 2895.
 Halîl: 52, 821, 828.
 Halil İbrahim: 714.
 Halîlu'r-Rahmân: 35, 821.
 Halim: 390, 434, 1532, 1918, 2109, 3017, 3060.
 Halis: 379.
 Halk: 532, 2504, 3218.
 Halka: 1061.

Hamam: 644, 833, 933, 2828, 3200.
 Hamd: 118, 125, 1180, 1181, 1186, 1187, 1188, 1245, 1964, 2472.
 Hamile: 1910.
 Hamr: 959, 1248, 1992.
 Hamza b. Abdülmuttalib: 2953.
 Hane Halkı: 128, 1220.
 Hanım: 143, 1428, 2481, 2961, 3121, 3156.
 Haniflik: 121, 658, 914.
 Hapis: 2160.
 Haraç: 3113.
 Haram: 85, 108, 147, 171, 172, 173, 313, 388, 519, 688, 721, 724, 1124, 1125, 1167, 1176, 1314, 1339, 1667, 1857, 1873, 1928, 1973, 1992, 1993, 2186, 2302, 230, 2609, 2632, 2760, 2964, 3038, 3155, 3180, 3243, 3251.
 Harap: 1280.
 Hararet: 1170.
 Harb: 979.
 Harcama: 476, 2081, 2205, 2220, 2395, 2862, 3163.
 Harem: 2206, 2619.
 Haremeyn: 2619.
 Harf: 218.
 Harîs: 119, 979, 1128, 1945.
 Harun: 3177.
 Hârût: 139, 360, 2871.
 Hasan: 54, 1139, 1141, 1780.
 Hasan el-Basrî: 2035.
 Hased: 295, 342, 851, 867, 919, 1130, 1131, 1132, 1133, 1145, 1571, 1714, 1917, 1974, 2208, 2275, 2694, 2986, 3157, 3158, 3159, 3246.
 Hasene: 2901.
 Hasım: 1213, 2341, 2329.
 Hasır: 1149, 2541.
 Hasta: 301, 1046, 1148, 1285, 1371, 1420, 1720, 1787, 1795, 2287, 2288, 2589, 2760, 2866, 2990, 3033, 3040, 3051, 3145, 3169.
 Hasta Ziyareti: 322, 1031, 1239.
 Hastalık: 203, 236, 280, 286, 291, 306, 347, 380, 382, 411, 436, 792, 894, 910, 1026, 1064, 1345, 1422, 1635, 1773, 1795, 1948, 1982, 2038, 2285, 2391, 2747, 2814, 2925.

Hastalık Yuvası: 2320.

Haşere: 1291.

Hâşimoğulları: 2369.

Haşmet: 1186.

Haşrolmak: 730, 1747, 2353, 2621, 3197, 3229.

Hata: 215, 485, 739, 1099, 1174, 1393, 1675, 1969, 2088, 2383, 2592, 2770, 2929, 3032.

Hatır: 68, 696, 1146, 1964.

Hatırlamak: 351, 500, 1263, 1355, 1460.

Hatim: 1786.

Havuz: 2408.

Havvâ: 2124.

Hayâ: 26, 27, 313, 351, 741, 742, 828, 1177, 1179, 1183, 1889, 2396, 2602, 3138.

Hayal: 336.

Hayat: 436, 537, 550, 567, 633, 1018, 1544, 2040, 2363, 3140, 3193.

Hayber: 710, 1168.

Hayıflanmak: 2187.

Hayır: 23, 28, 51, 54, 93, 94, 104, 154, 179, 187, 188, 189, 190, 191, 196, 239, 276, 292, 335, 344, 349, 352, 394, 465, 478, 527, 537, 551, 558, 560, 565, 587, 598, 602, 620, 664, 669, 746, 779, 787, 878, 906, 917, 960, 1017, 1149, 1153, 1178, 1179, 1202, 1216, 1227, 1229, 1231, 1233, 1234, 1235, 1236, 1237, 1238, 1239, 1240, 1241, 1242, 1243, 1244, 1245, 1246, 1247, 1248, 1249, 1250, 1251, 1252, 1253, 1254, 1255, 1256, 1257, 1258, 1259, 1260, 1261, 1262, 1263, 1264, 1265, 1266, 1267, 1268, 1269, 1270, 1271, 1272, 1273, 1274, 1275, 1276, 1282, 1319, 1356, 1374, 1378, 1396, 1398, 1414, 1474, 1489, 1499, 1508, 1509, 1510, 1534, 1535, 1545, 1563, 1564, 1604, 1616, 1617, 1663, 1670, 1696, 1703, 1708, 1746, 1755, 1767, 1789, 1803, 1822, 1827, 1834, 1865, 1873, 1882, 1964, 1965, 1969, 1994, 2000, 2019, 2030, 2040, 2073, 2082, 2084, 2103, 2139, 2142, 2188, 2199, 2231, 2236, 2266, 2344, 2375, 2382, 2406, 2428, 2470, 2475, 2504, 2551, 2580, 2615, 2644, 2647, 2658, 2698, 2713, 2743, 2761, 2777, 2807, 2846, 2860, 2867, 2893, 2895, 2964, 2977, 2987, 3041, 3063, 3064, 3135, 3139, 3140, 3161, 3199, 3217, 3228, 3268.

Hayırlı Haber: 2135.

Hayırlı Söz: 2135.

Hayırsızlık: 3217.

Haykırış: 2960, 3007.

Hayra Yormak: 2308.

Hayret: 171.

Haysiyet: 336, 399, 1333, 2160, 2255, 2483, 2704, 3270.

Hayvan: 847, 1121, 1291, 1338, 1521, 1794, 1857, 2097, 2102, 2119, 2339, 2988, 3148, 3193.

Haz: 3253.

Hazf: 1122.

Hazır Bulunmak: 1527.

Hâzin: 2.

Hazine: 1088, 1589, 1754, 1900, 1909, 2016, 3062, 3148.

Heba: 2454.

Hedef: 1470.

Heder: 2433.

Hediye: 818, 948, 1023, 1060, 1720, 1833, 2182, 2397, 2667, 2755, 2779, 2822, 2872, 2973, 2892.

Helak: 293, 437, 660, 853, 998, 1842, 2273, 2309, 2796, 2809, 2882, 2883, 3042.

Helâl: 39, 97, 146, 147, 148, 219, 313, 403, 462, 626, 688, 1124, 1128, 1167, 1176, 1339, 1667, 1670, 1671, 1699, 1706, 1758, 1929, 2108, 2147, 2186, 2302, 2376, 2387, 2476, 2581, 2628, 2772, 2823, 2891, 3085, 3086, 3097, 3101, 3110, 3111, 3112, 3128, 3157, 3182, 3243.

Helâl Kazanç: 1698.

Helâl Kesim: 1338.

Hemmâm: 119, 979, 1945.

Hendek: 2629.

Herim b. Hayyân: 2879.

Hesap: 104, 657, 689, 826, 828, 1176, 1360, 2029, 2081, 2363, 2395, 2459, 2479, 2619, 2641, 3163, 3200, 3260.

Hevâ: 161, 1035, 2029, 2042, 2662.

Heves: 161, 206, 217, 579, 1035, 1425, 1709, 2029, 2042, 2662, 2992, 3220.

Heybet: 1472.

Heyet: 2936.

Hınç: 807, 2635.
 Hınzıb: 702.
 Hıristiyan: 155, 262, 419, 446, 1484, 1990, 3242, 3271.
 Hırka: 1209, 2035, 3001.
 Hırs: 336, 2113, 3254.
 Hırsız(lık): 90, 233, 387, 693, 296, 359, 692, 1009, 1435, 1446, 1707, 3070, 3083.
 Hıyanet: 22, 860, 1034.
 Hızır: 110, 1370.
 Hızlı Adım: 216.
 Hızlı Yürümek: 1472.
 Hibe: 1697, 2779.
 Hicâbe: 1197.
 Hicaz: 3006.
 Hicr: 1854.
 Hicret: 1.
 Hicrî: 1235.
 Hidayet: 127, 381, 473, 579, 1669, 1681, 2346, 3184.
 Hiddet: 992, 1120, 1228.
 Hikâye: 1874.
 Hikmet: 95, 785, 1007, 1086, 1157, 1158, 1159, 1210, 1350, 1395, 1623, 2182, 2209, 2268, 3124.
 Hikmet Ehli: 1667, 1672.
 Hikmet Pınarları: 2361, 2388.
 Hilafet: 2118.
 Hilâl: 141, 1105, 1458, 1630, 2545.
 Hilâllemek: 1224.
 Hile: 860, 1126, 2051, 2327, 2335, 2401, 2547, 2712.
 Hilm: 2172, 2174, 2204, 2609, 2734, 2958.
 Himaye: 163, 623, 2611, 2849, 3247.
 Himmet: 2888.
 Hint: 98, 713.
 Hisse: 802.
 Hizmet: 1515, 1849, 2149.
 Hizmetçi: 163, 682.
 Hizmetkâr: 393.
 Hoca: 2565.
 Hor Görmek: 1038, 3158.
 Horasan: 241.

Horoz: 65, 1323, 3027.
 Hoş Geçimli: 1125.
 Hoş Geçinmek: 1283.
 Hoş Gelmek: 2283, 2709.
 Hoş Görmek: 918, 1046, 2277.
 Hoş Koku: 778.
 Hoş Söz: 3224.
 Hoşgörü: 1489, 2673.
 Hoşlanmak: 1047, 1107, 1152, 1811, 2350.
 Hoşnut: 761, 1507, 2356, 2719, 3155.
 Hûd: 1572.
 Hukuk: 3239.
 Hulle: 2051.
 Humeyrâ: 1198.
 Humma: 1170, 1171, 1173, 1174, 1175.
 Huneyn Ehli: 2005.
 Hurâfe: 698, 1207.
 Hurâfe Hikâyesi: 698.
 Huri: 57, 216, 2628, 2997, 3156.
 Hurma: 12, 81, 390, 511, 517, 936, 982, 995, 1019, 1027, 1222, 1650, 1784, 2012, 2195, 2373, 2767, 2769, 3083, 3174.
 Husayb: 216.
 Hutbe: 253, 2546.
 Huy: 200, 223, 799, 853, 1212, 1388, 1480, 1956, 2656, 3219, 3221.
 Huzeyme: 1567.
 Huzur: 95, 366, 1949, 2013, 2154, 2330, 2499, 2956, 3066, 3067, 3256, 3269.
 Hücre: 2058.
 Hükmetmek: 585, 1073, 1877, 2089, 2106, 2909.
 Hüküm: 562, 589, 1161, 1162, 1164, 1536, 1878, 1914, 2787, 3162.
 Hükümdar: 915, 1040, 1452, 1511, 2790, 3053.
 Hükümlanlık: 2776.
 Hür Kadın: 1123, 1622.
 Hür: 491, 1711, 2824.
 Hürmet: 1487, 1558, 2364.
 Hüseyin b. Ali: 1881.
 Hüseyin: 54, 1139, 1140, 1141, 1855.
 Hüsn-ü Hat: 1775.
 Hüsnüzan: 1143, 20087, 2462, 2463.

Hüsran: 1190, 1202, 1347.

Hüzün: 749, 807, 828, 1425, 1733, 2072, 2143, 2635, 2748, 3032.

İlhak: 1539.

İrâfe: 1728, 1729.

Irak: 1290.

Irz: 249, 388, 1333, 1993, 2255, 2483, 2704.

Is: 1293.

Isınmak: 1293.

Iskorbüt: 2814.

Islah: 543, 1368, 2615.

Islatmak: 2014.

Ismarlamak: 678.

Israr: 744, 750, 1093, 1356, 2170, 2721, 2926, 3253.

Istırap: 595, 1867.

Işık: 1842, 2995.

İade: 170, 653, 1000, 1378, 2247.

İbadet: 14, 123, 218, 280, 370, 421, 459, 471, 597, 627, 751, 802, 937, 1004, 1143, 1221, 1249, 1294, 1295, 1378, 1470, 1507, 1516, 1533, 1550, 1585, 1616, 1698, 1699, 1721, 1755, 1827, 2000, 2110, 2128, 2129, 2287, 2811, 2839, 2858, 2865, 2866, 3016, 3038, 3171, 3175.

İblis: 55, 233, 1290, 1446, 2099, 2864, 3275.

İbn Ebî Şeybe: 753.

İbn Mes'ûd: 840.

İbn Revâha: 856.

İbn Ümmü Abd: 840.

İbrahim: 5, 35, 821, 825, 828, 830, 831, 832, 835, 2101, 2127, 2490.

İbret: 400, 1475.

İbrik: 2563.

İcab: 1429.

İcabet: 231.

İcat: 3166.

İcra: 1216.

İç Dünya: 1667.

İç Yağ: 1857.

İçki: 107, 1225, 1992, 2169, 2510, 1601, 2677, 3070, 3160.

İçki Bağımlısı: 2278.

İçkici: 2677.

İçler Acısı: 375.

İçli Dışlı Olmak: 1748.

İdare: 679, 1279, 1283, 1521, 1902.

İdareci: 161/A, 427, 1722, 2752.

İddia: 1987, 2163.

İdrar: 74, 526, 683, 1461, 2340, 2988.

İdris: 834.

İffet: 900, 1029, 1738, 2538.

İflah: 859, 1145, 2080, 2176, 2177.

İflas: 964.

İfşa: 211, 2381, 2504.

İftar: 204, 1039, 2044, 2556.

İftihar: 1835.

İftira: 2301.

İğlâk: 3077.

İhanet: 1748, 2892.

İhlâs Sûresi: 1891, 2298, 2630, 2942.

İhlâs: 2361.

İhmal: 1545, 1934.

İhsan: 140, 1368, 1371, 1373.

İhtilaf: 153, 3125.

İhtimal: 1129.

İhtiras: 79, 853, 1035, 1534, 1998, 2662, 3109.

İhtişam: 1472.

İhtiyaç: 43, 63, 71, 189, 194, 251, 257, 341, 342, 399, 409, 466, 467, 694, 757, 770, 782, 879, 1091, 1136, 1311, 1355, 1580, 1729, 1895, 2013, 2203, 2241, 2511, 2571, 2579, 2624, 2629, 2633, 2731, 2822, 3087, 3088.

İhtiyar: 758, 1040, 2178, 3118, 3254.

İhtiyat: 2876.

İhya: 370, 2234, 2450.

İkâle: 2383.

İkamet: 924, 2330.

İkindi: 1366, 1614, 2385, 2643, 3019, 3256.

İkiyüzlü: 233, 950, 1401, 1549, 2337.

İkiz Kardeş: 2329.

İkram: 269, 510, 711, 1042, 1187, 1308, 1685, 2036, 2493, 2531, 2580, 2642, 2668, 2994.

İkrar: 24, 3080.

İktidar: 1094, 2263, 2329.

İlaç: 2826.

İlah: 327, 456, 560, 828, 928, 1516.

- İlahî Takdir: 2325.
 İlahî Yasaklar: 388.
 İlan Etmek: 159, 422.
 İlgi: 180, 324, 325.
 İlham: 774.
 İlim: 27, 179, 218, 277, 313, 376, 397, 398, 439, 445, 476, 584, 620, 652, 776, 779, 996, 1142, 1281, 1332, 1344, 1492, 1576, 1636, 1638, 1665, 1667, 1672, 1676, 1701, 1746, 1754, 1755, 1757, 1758, 1759, 1760, 1765, 1766, 1827, 1882, 1906, 1980, 1994, 2000, 2064, 2077, 2081, 2089, 2092, 2172, 2183, 2204, 2340, 2346, 2355, 2402, 2450, 2480, 2500, 2505, 2528, 2542, 2586, 2610, 2640, 2778, 2796, 2867, 2902, 2958, 2980, 2983, 2986, 2998, 3103, 3147, 3267.
 İlim Adamı: 233.
 İlim Ehli: 437, 2089.
 İlim Kandilleri: 127.
 İlim Meclisi: 2268.
 İlim Şehri: 618.
 İlim Talebesi: 437, 672, 1664, 1756, 2018, 2846, 3168, 3186.
 İlişik: 845.
 İlişki: 2274.
 İlişkiyi Kesmek: 145.
 İlişmek: 72.
 İkbahar: 1357.
 İllavs: 2496.
 İllet: 894, 2680.
 İlmî Derinlik: 620.
 İlmî Mesele: 3139.
 İltihap: 1796, 2410, 2566, 2572.
 İlyas: 110.
 İmam: 253, 597, 643, 850, 977, 1375, 2546, 2546, 2659, 3203, 3204.
 İmamet: 3176.
 İman: 19, 23, 24, 25, 26, 27, 95, 115, 150, 235, 274, 465, 522, 568, 584, 685, 696, 775, 865, 1044, 1068, 1100, 1101, 1102, 1104, 1131, 1146, 1183, 1352, 1475, 1559, 1585, 1669, 1680, 1806, 1810, 1893, 1921, 2130, 2228, 2252, 2370, 2381, 2412, 2420, 2439, 2485, 2580, 2864, 2908, 2944, 2955, 2957, 2958, 2984, 3004, 3086, 3088, 3109, 3119, 3123, 3138, 3228, 3252.
 İmdat: 1415.
 İmkân: 2365.
 İmrân: 511.
 İmruülkays: 1858.
 İmtihan: 178, 372, 1591, 2197, 2413, 2414, 2696, 2789.
 İnanç: 2941.
 İnanmak: 223, 235, 295.
 İnat: 1266.
 İnce Eleyip Sık Dokumak: 2459, 2478.
 İnci Gerdanlık: 2902.
 İncik: 651, 1659.
 İndirim: 1093.
 İneb: 3048.
 İnek: 1773, 2038.
 İnfak: 549, 634, 635, 641, 1667, 1672, 1676, 2642, 2754, 3012, 3088.
 İnilti: 805, 2287.
 İnkâr: 19, 846.
 İnsaf: 632, 2181.
 İnsan: 345, 878.
 İnsanî Haslet: 2149, 2150.
 İnsanların Arasını Düzeltmek: 2135.
 İnsanoğlu: 12, 104.
 İnşa Etmek: 778, 2055, 2127.
 İnşâallah: 775, 1246, 1910.
 İnşirâh: 2566.
 İntikam: 584, 733, 807, 1687, 1925, 2473, 3171.
 İp: 880, 1355, 1530, 1905, 2092, 2340, 3135.
 İpek: 147, 1127, 1339, 3021.
 İpekçilik: 1241.
 İpliğini Pazara Çıkarmak: 305.
 İrin: 3236.
 İrşad: 1746.
 İsa b. Meryem: 1863, 3240.
 İsabet: 215, 1536, 2427.
 İsfâr Vakti: 334, 361.
 İsim: 117, 118, 119, 244, 177, 414, 904, 978, 979, 1245, 1896, 1989, 2518, 2644, 2777, 2924, 3189.

İslâm: 232, 236, 273, 276, 294, 299, 327, 362, 363, 473, 546, 742, 828, 887, 928, 1055, 1416, 1681, 2066, 2296, 2372, 2450, 2507, 2509, 2664, 2730, 3075, 3154, 3242.

İsmail: 1825, 1854.

İsmet: 791.

İsmid: 494, 1232, 2410.

İspat: 925, 2163.

İsraf: 518, 675, 786, 1306, 1956.

İsrafil: 544.

İsrailoğulları: 1119, 1744, 2124.

İstekli Olmak: 217.

İstemek: 1493.

İstiğfâr: 353, 553, 662, 975, 1516, 1682, 2606, 2950, 3071, 3084, 3225.

İstihare: 2205.

İstihdâm: 187.

İstikâmet: 1901, 3144.

İstikrar: 1384.

İstinşâk: 2313.

İstişare: 1529, 1536, 2205, 2216, 2294, 3150.

İsyân: 45, 1937, 1938, 2099, 2218, 2474, 2540, 2598, 2831, 3076.

İş: 589, 1202, 1247.

İşaret Parmağı: 1457.

İşçi: 415.

İşin Ehli: 2852.

İşitmek: 1246, 2983.

İşkence: 2589.

İşsiz Güçsüz Adam: 763.

İşsiz Güçsüz: 908.

İştah: 786, 2219, 2697.

İtaat: 29, 45, 249, 356, 389, 1262, 1376, 1648, 2188, 2218, 2316, 2882, 2958, 3076, 3214.

İtaatkâr: 2842.

İtibar: 180, 1153, 1415, 1460, 1576, 1736, 2589, 3098, 2860, 2690, 2794.

İtiraf: 632, 1516, 1966, 3080.

İttifak: 444.

İyâli: 1220.

İyi: 181, 900, 1143, 1259, 1611, 1738, 2172, 2268.

İyi Adam: 1196.

İyi Arkadaş: 2893.

İyi Çiğnemek: 594.

İyi Davranmak: 84, 892.

İyi Geçinmek: 918, 2277.

İyi Haber: 1196.

İyi İnsan: 892, 2823.

İyi iş: 2363.

İyi Kısmet: 1153.

İyi Niyet: 1143, 2021.

İyileşmek: 2195, 2285.

İyiliği Emretmek: 299.

İyilik: 29, 31, 68, 82, 83, 85, 86, 92, 190, 198, 239, 300, 304, 350, 384, 405, 466, 486, 535, 564, 576, 591, 663, 813, 851, 890, 891, 901, 902, 964, 1017, 1063, 1121, 1132, 1220, 1229, 1376, 1627, 1629, 1711, 1850, 1986, 2134, 2215, 2232, 2251, 2368, 2369, 2407, 2448, 2472, 2503, 2508, 2524, 2568, 2580, 2629, 2744, 2779, 2901, 2989, 3280.

İz: 2305.

İzah: 780.

İzâr: 1899, 1912.

İzdiham: 898, 1410.

İzin: 849, 870, 1049, 1403, 1741, 2456, 2636, 2720, 2772, 2960, 3128.

İzzet: 723, 823, 828, 1039, 1550, 1731, 1733, 2409, 2537, 2910, 3060, 3242.

Kaba: 1056, 1542, 1725, 1763, 1776, 2360, 2417, 2460, 2499, 2506, 2545, 2612.

Kabahat: 1726.

Kabak: 1953.

Kâbe: 327, 730, 731, 928, 954, 1197, 1670, 2037, 2986, 2127, 2340, 2525, 2676, 2781, 2858, 3235.

Kabile: 1411.

Kabir: 74, 116, 326, 400, 789, 1269, 1433, 1434, 1471, 1597, 1852, 1853, 1854, 1856, 1961, 2010, 2023, 2143, 2489, 2625, 2727, 2750, 2829, 2903, 2930, 2945, 2990, 3194, 3230, 3276.

Kabir Azabı: 526.

Kabir Ehli: 213, 2233, 3036.

Kabristan: 1112.

Kabul Etmek: 220, 475, 1114, 1298, 2936.

Kaburga Kemiği: 331, 1219.

Kâbus: 1386.

Kaçınmak: 171.

Kaçmak: 226, 298, 728.

Kadeh: 701.

Kader: 23, 195, 339, 496, 704, 111, 1862, 1917, 1975.

Kaderiyye: 1861.

Kadı: 1747, 1877, 1878, 2452, 3229.

Kadın: 69, 76, 87, 97, 108, 147, 249, 300, 308, 311, 331, 341, 389, 390, 401, 409, 426, 550, 552, 649, 722, 766, 844, 845, 867, 875, 882, 900, 960, 977, 1020, 1022, 1033, 1038, 1089, 1149, 1219, 1234, 1236, 1257, 1262, 1288, 1291, 1300, 1332, 1336, 1339, 1447, 1460, 1467, 1499, 1529, 1530, 1564, 1570, 1636, 1648, 1686, 1738, 1740, 1762, 1790, 1847, 1910, 1928, 1984, 2051, 2052, 2080, 2105, 2114, 2124, 2128, 2129, 2169, 2197, 2260, 2331, 2362, 2431, 2481, 2628, 2658, 2706, 2707, 2765, 2802, 2803, 2805, 2821, 2834, 2842, 2857, 2882, 2948, 2979, 2998, 3086, 3156, 3266, 3270.

Kafa Çukuru: 1106.

Kafes: 2689.

Kâfi: 1135, 1250.

Kâfir: 878, 1014, 1087, 1195, 1318, 1637, 2107, 2557, 2567, 2677, 2688, 2693, 2768, 3021, 3276.

Kâfirûn Sûresi: 1892.

Kafiye: 856.

Kâğıt: 2518, 3187.

Kahretmek: 1856, 1857, 1858.

Kahrû Perişan: 2486.

Kaka: 1916.

Kâkül: 1447.

Kalabalık: 2588.

Kalâkıl Sûreleri: 1872.

Kale: 1466, 1769.

Kalem: 532, 824, 834, 1071, 1073, 1394, 1598, 2576.

Kalkan: 1633, 2833.

Kalp: 24, 274, 176, 345, 405, 440, 493, 569, 574, 576, 614, 625, 662, 681, 709, 738, 749, 861, 985, 1062, 1063, 1125, 1190, 1400, 1425, 1450, 1516, 1561, 1808, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1915, 2221, 2256, 2361,

2379, 2381, 2388, 2412, 2485, 2763, 2816, 2830, 2854, 2873, 3009, 3108, 3109, 3117, 3122, 3123, 3144, 3214, 3215, 3228, 3280.

Kalp Cihadı: 1362.

Kalp Kırılması: 614.

Kamçı: 807.

Kâmet: 175, 284, 935, 1296, 2359, 2552.

Kan: 148, 333, 671, 1000, 1330, 1578, 1881, 1993, 2108, 2163, 2276, 2817, 3158, 3236, 3281.

Kan Davası: 826.

Kan Dökmek: 161/A, 964, 2960, 3085.

Kanaat: 473, 1681, 1900, 2562.

Kanat: 286, 405, 1309, 2107.

Kandil: 53, 62, 438, 1751, 1782, 2371, 2541, 2761, 2805.

Kap: 83, 302, 438, 1668, 1805, 1967, 2270, 3021, 3035.

Kapı: 41, 52, 94, 218, 230, 276, 618, 710, 778, 862, 1039, 1168, 1222, 1268, 1328, 1364, 1535, 2098, 2571, 2576, 2738, 2827, 2913.

Kâr: 1244, 1455, 1777, 2150, 2940.

Kara Öküz: 2943.

Kara: 2729.

Karaborsacı: 1058, 3227.

Karakter: 200, 488, 771, 1388, 1480, 2590.

Karanlık: 878.

Karârî Mevkii: 2725.

Kardeş: 73, 83, 162, 163, 177, 184, 197, 206, 240, 252, 254, 255, 266, 271, 287, 301, 352, 451, 631, 759, 765, 867, 945, 946, 1302, 1370, 1582, 1714, 1811, 2031, 2150, 2182, 2282, 2303, 2340, 2364, 2366, 2384, 2390, 2408, 2464, 2483, 2497, 2498, 2544, 2563, 2579, 2603, 2624, 2629, 2636, 2638, 2655, 2675, 2779, 2818, 2860, 2868, 2904, 3031, 3034, 3043, 3045, 3097, 3110, 3157, 3158, 3212.

Kardeşlik Bağları: 1962.

Karga: 1246, 2765.

Karın: 351, 580, 909, 910, 2008.

Karınca Isırığı: 2171.

Karış: 1897.

Kârî: 233.

Karmaşık: 2025.

Karpuz: 910, 911, 1208, 1357, 1650, 2012.
 Karşılık: 1070, 1996.
 Kasadar: 1191.
 Kasılmak: 777.
 Kassâr: 986.
 Kastetmek: 612.
 Katı Kalpli: 3152.
 Katık: 9, 10, 172, 1502, 2825.
 Katil: 907, 1855, 2200, 3025.
 Kâtip: 515, 1536.
 Katledilmek: 907.
 Katletmek: 61.
 Kavalcı: 1411.
 Kavgâ: 252.
 Kavim: 180, 185, 188, 318, 677, 845, 1576,
 1800, 2127, 2353, 2621, 2671.
 Kavmin Kız Kardeşinin Oğlu: 44.
 Kavsü Kuzah: 3039.
 Kavsüllah: 3039.
 Kavuşmak: 2356.
 Kaya: 2552/A, 2962.
 Kaybetmek: 202, 1349.
 Kaygı: 260, 2378.
 Kaylûle: 330, 1908.
 Kaynamak: 881.
 Kaynar: 3236.
 Kaynaşmak: 177.
 Kaza: 195, 281, 288, 496, 2575.
 Kazan: 1797, 1860, 2978.
 Kazanç: 403, 1128, 1166, 1667, 1671, 1777,
 1927, 1928, 1929, 2760, 2915, 2941.
 Kazanmak: 1349.
 Kazımak: 1151, 1757.
 Keashelûn: 2983.
 Keçi: 333, 3137.
 Keder: 807, 842, 962, 1204, 1415, 2299.
 Kedi: 516, 1104, 1291.
 Kefâret: 783, 784, 1173, 1551, 1632, 1931,
 1932, 2171, 2470, 2550, 2663, 2688, 2747,
 3032.
 Kefe: 2162.
 Kefen: 266, 287, 333, 986, 1242.
 Kefil: 1639.

Kehf Sûresi: 2570, 2855.
 Kelâm: 1483, 1869.
 Kelepçe: 3249.
 Keler: 1644, 2568.
 Kelime: 3179.
 Kemik: 601, 1930.
 Kenar: 895.
 Kendini Beğenmek: 83, 95, 297, 1035, 2662,
 3038, 3236.
 Kerem Sahibi: 551.
 Kereste: 3133.
 Kerîm: 573.
 Kerm: 3048.
 Kervan: 2443.
 Kesin Bilgi: 802.
 Kesin: 167, 1785.
 Keşke: 521, 862, 2098.
 Ketem Bitkisi: 832.
 Kevser: 2408.
 Keyif: 500, 3207.
 Kible: 371, 505, 1261, 1694, 3270, 3273.
 Kıl: 668, 806, 952, 1232, 1599, 2797, 3262.
 Kılavuz: 2475.
 Kılıç: 206, 1082, 1195, 1519, 1599, 2021, 2939,
 2952, 2991, 3069.
 Kılıf: 240.
 Killet: 2680.
 Kılı Erkek: 767.
 Kılı Kadın: 767.
 Kın: 240.
 Kına: 152, 832, 2903.
 Kınamak: 1046, 1562, 1728, 3034, 3056.
 Kıraat: 1609.
 Kırbaç: 1742.
 Kırmızı Akîk: 3176.
 Kırmızı Gül: 2506, 2897.
 Kırmızı Öküz: 2943.
 Kırsal: 2417, 2499.
 Kısa: 1546.
 Kısa Boy: 703, 1985, 2209.
 Kısas: 1661, 1914, 2433, 3085, 3129.
 Kısır: 1336, 1499.
 Kısankanmak: 722, 1810, 3246.

Kıssacı: 1874.

Kış: 1533, 1539, 1634, 1813.

Kıt Akıllı: 161/A, 2528, 2778, 3168.

Kıtlık: 265, 366, 1490.

Kıyam: 1755, 1901.

Kıyafet: 38, 69, 157, 300, 828, 857, 1018, 1537, 2375, 2433, 2551, 2834, 2837, 3001.

Kıyamet: 2, 11, 23, 43, 68, 96, 100, 102, 262, 263, 264, 273, 352, 357, 374, 392, 404, 411, 436, 480, 513, 616, 617, 666, 754, 770, 801, 825, 828, 836, 845, 920, 941, 964, 974, 1010, 1014, 1021, 1040, 1224, 1267, 1272, 1360, 1428, 1443, 1460, 1487, 1523, 1547, 1654, 1688, 1728, 1832, 1970, 2039, 2067, 2068, 2076, 2081, 2093, 2116, 2187, 2243, 2246, 2253, 2262, 2271, 2300, 2321, 2347, 2369, 2408, 2424, 2441, 1465, 2483, 2494, 2497, 2504, 2505, 2507, 2509, 2522, 2524, 2553, 2573, 2586, 2594, 2603, 2618, 2619, 2620, 2629, 2639, 2640, 2670, 2739, 2742, 2745, 2752, 2759, 2780, 2812, 2834, 2851, 2905, 2934, 2956, 2971, 3004, 3005, 3006, 3007, 3089, 3142, 3162, 3163, 3164, 3193, 3200, 3201, 3202, 3205, 3231, 3236, 3238, 3243, 3251, 3259, 3271, 3273, 3281.

Kıyamet Alametleri: 817, 2545, 2659.

Kız: 365, 896, 937, 1187, 1308, 2555, 2584, 2658, 2668.

Kız Çocuğu: 132, 1327, 1700, 2413.

Kız İsteme: 407.

Kız Kardeş: 44, 591, 649, 2584.

Kızıl Altın: 3272.

Kızmak: 1228.

Kibir: 83, 95, 1011, 1040, 1536, 1956, 2477, 2595, 3117, 3118.

Kilise: 3166.

Kin: 138, 236, 867, 985, 3142, 3157, 3158, 3181, 3190.

Kinaye: 2437.

Kindar: 2685.

Kir: 668, 1594, 2817, 2828.

Kireç Taşı: 833.

Kirmen: 2340.

Kirpik: 494, 773, 1232.

Kitâbet Anlaşması: 2703.

Kitap: 21, 23, 59, 149, 313, 587, 676, 699, 1324, 1914, 2543, 2636, 2640, 2723, 2858, 3155, 3203.

Koca: 1262, 2114, 2707.

Kocakarı: 1774.

Koç: 1825, 2051.

Koğuculuk: 3116.

Koklamak: 1561, 2506.

Kokmak: 2124.

Koku: 402, 1402, 16886, 2531, 2769, 2814, 2840.

Kokuşmuş: 3236.

Kolay: 563, 572, 658, 891, 914, 956, 1200, 1217, 1236, 1237, 1249, 1325, 1634, 1741, 1777, 1813, 2079, 2400, 2500, 2640, 2808, 3200, 3217, 3257.

Komşu: 85, 102, 169, 181, 290, 308, 324, 531, 541, 570, 919, 999, 1051, 1052, 1053, 1054, 1055, 1130, 1428, 1714, 2032, 2076, 2215, 2342, 2580, 2739, 2908, 2957, 3073, 3133, 3144, 3280.

Konum: 590, 629, 1346.

Konuşma Kabiliyeti: 8.

Konuşma Tarzı: 2069.

Konuşmak: 562, 609, 775, 927, 1430, 1670, 1793, 1944, 2031.

Kor: 2031.

Korkaklık: 76, 160, 118, 161, 161/A, 235, 387, 506, 578, 607, 635, 707, 842, 942, 1065, 1460, 1708, 2169, 2345, 2432, 2439, 2479, 2600, 2611, 2785, 2831, 2971.

Korku: 542, 584, 2131, 2188, 2370, 2555, 2721, 2783, 3112.

Koruluk: 3061.

Korumak: 351, 840, 2037, 2104.

Koşmak: 216, 1897.

Kova: 83, 880, 2978.

Kovucu: 1442.

Koyun: 333, 411, 837, 1286, 1573, 1983, 2268, 2725, 3245, 3265.

Kök: 2888.

Köle: 15, 296, 356, 849, 994, 1038, 1157, 1256, 1618, 1702, 1707, 1711, 2000, 2480, 2543, 2671, 2703, 2773, 2824, 3106, 3115, 3167, 3266.

Kölenin Azad Bedeli: 2968.

Köpek: 302, 435, 1313, 1668, 1697, 2122, 2268, 2764, 3183, 3268.

Köprü: 1416, 1743.

Köpürmek: 881.

Kör: 178, 1095, 1287, 1517, 1580, 2133, 2722, 2751.

Kötü: 181, 358, 373, 375, 389, 570, 577, 692, 888, 950, 1257, 1541, 1544, 1546, 1547, 1549, 1611, 1629, 1850, 1901, 1940, 2112, 2230, 2232, 2267, 2268, 2400, 2406, 2509, 2589, 2744, 2919, 3001, 3038, 3099, 3115, 3270.

Kötü Ahlâk: 1212, 1498, 1510, 1563, 2746.

Kötü Âlim: 1743.

Kötü Amel: 3036.

Kötü Arkadaş: 854, 2893.

Kötü Davranmak: 3167.

Kötü Huy: 1046.

Kötü İnsan: 1732.

Kötü Komşu: 999.

Kötülük: 82, 92, 107, 190, 198, 663, 901, 966, 1063, 1225, 1536, 1627, 1941, 2367, 2472, 2485, 2503, 2602, 2977, 3002, 3079, 3116, 3158.

Köy Halkı: 812.

Köy: 1645.

Köylü: 1802.

Kral: 1157.

Krallık: 3207.

Kritik: 3179.

Kuba Mescidi: 1608.

Kuba: 3218.

Kudret: 106, 1689, 2092, 2409, 2522.

Kul: 74, 140, 178, 187, 189, 190, 191, 194, 219, 243, 251, 307, 347, 429, 479, 498, 548, 584, 613, 654, 673, 684, 705, 739, 746, 751, 752, 754, 755, 765, 769, 770, 782, 807, 826, 839, 840, 867, 924, 934, 964, 994, 1028, 1190, 1221, 1230, 1276, 1331, 1372, 1381, 1460, 1473, 1516, 1526, 1703, 1794, 1708, 1749, 1824, 1846, 1882, 1894, 1897, 1926, 2022, 2081, 2119, 2136, 2183, 2199, 2203, 2221, 2222, 2226, 2251, 2256, 2409, 2530, 2543, 2637, 2720, 2731, 2736, 2738, 2754, 2807,

2817, 2831, 2849, 2904, 2907, 2950, 2957, 2958, 3028, 3088, 3123, 3143, 3144, 3155, 3157, 3158, 3193, 3195, 3251, 3274.

Kulaç: 1897.

Kulak: 248, 355, 569, 584, 868, 1095, 2830, 2873, 3193.

Kulak Çınlaması: 292.

Kulle: 210.

Kuluçka: 1290.

Kuma: 1310.

Kumaş: 1241, 1679.

Kumral: 860, 2033, 3064.

Kunut: 1482.

Kur'a: 2164.

Kur'ân: 20, 106, 133, 161/A, 174, 233, 370, 420, 443, 493, 507, 630, 709, 819, 913, 1066, 1147, 1251, 1281, 1429, 1440, 1669, 1824, 1858, 1868, 1869, 1870, 1871, 1891, 1892, 2156, 2181, 2403, 2430, 2564, 2719, 2769, 2942, 3007, 3058, 3107, 3122, 3149, 3267.

Kur'ân Ehli: 16, 768, 811.

Kur'ân Öğretenler: 106.

Kur'ân'ı Ezberlemek: 2455.

Kurbağa: 3026.

Kurban Bayramı: 3263.

Kurban: 337, 606, 1794, 3251.

Kureyş: 609, 850, 1701, 1866.

Kurnaz: 576, 860.

Kurrâ: 1227.

Kurt: 2616.

Kurtuluş: 471, 472, 473, 474, 627, 660, 983, 1507, 2784, 2808.

Kuru: 2002, 2251.

Kurumak: 1337.

Kuşmuk: 1697, 2764.

Kusur: 191, 192, 444, 559, 688, 739, 1447, 1449, 1450, 1451, 1452, 1453, 1454, 1516, 1580, 1624, 1673, 1712, 1832, 2088, 2178, 2219, 2363, 2383, 2384, 2469, 2611, 2770, 2804, 2851, 3017, 3143.

Kusursuz: 245, 873, 1191, 1325.

Kuş: 1384, 2091, 2689.

Kuş Tüyü: 2763.

Kuşku: 646.

Kutsal: 2206.
 Kuvvet: 546, 584, 1669, 1689, 2713, 2791, 2995.
 Kuyruk: 2026.
 Kuyu: 880.
 Kuyumcu: 503, 2920.
 Kuzah: 3039.
 Küçük Düşürmek: 247, 814, 1667, 1672, 2347, 3136.
 Küçük Görmek: 83, 3158.
 Küçük Yaş: 1151.
 Küçükbaş Hayvan: 67.
 Küçümsemek: 297, 492, 633, 803, 3098.
 Küfür: 363, 934, 1044, 1066, 1459, 1869, 1919, 2136, 2317, 2429.
 Kül: 2931.
 Külfet: 426, 1205, 1327, 1700, 1790, 2226, 2691.
 Kündür: 2020.
 Künye: 978, 3189.
 Küp: 2239.
 Küs Durmak: 3110, 3157.
 Küsmek: 2730.
 Küstah: 1606.
 Lâ Havle Velâ Kuvvete İllâ Billah: 354, 502, 840, 3062, 3179.
 Lâ İlâhe İllallah: 26, 353, 357, 452, 453, 499, 586, 721, 1048, 1068, 2143, 2162, 2324, 2561, 2577, 2981, 2982, 3228.
 Laf Taşımak: 3116.
 Lafız: 1319, 1340, 2129.
 Lahn: 756.
 Lamba: 62.
 Lanet: 240, 405, 625, 820, 971, 1058, 1061, 1321, 1584, 1817, 2045, 2046, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2328, 2331, 2332, 2334, 2336, 2337, 2406, 2434, 2552/A, 2597, 2605, 2838, 3242.
 Lavs: 2496.
 Lebîd: 378.
 Leğen: 70, 930.
 Leke: 1326, 1832.
 Leş: 1313.
 Levh-i Mahfûz: 1771.

Lezbiyenlik: 1467.
 Lezzet: 1259, 1820.
 Lokma: 594, 2055, 2603.
 Lokman: 1256.
 Lokmân Hekîm: 66.
 Lût Kavmi: 477, 2621.
 Lûtîlik: 2093, 2262, 3230.
 Lütûf: 183, 1181, 1186, 1187, 1308, 1507, 1516, 1925, 2178, 2611, 2656, 2668, 2864, 3028, 3058, 3193, 3239, 3247.
 Lüzumsuz Konuşma: 253.
 Mabed: 2830.
 Maddî Darlık: 1080, 1081.
 Maddî İmkân: 2833.
 Maden: 2073, 2793.
 Mağdur: 2290.
 Mağfiret: 583, 2606.
 Mağrur: 1606.
 Maharet: 1975.
 Mahfûz: 2688.
 Mahiyet: 685.
 Mahkeme: 828.
 Mahlûk: 1869.
 Mahrem: 1392.
 Mahrum: 94, 239, 700, 807, 845, 1092, 2103, 2183, 2293, 2431, 2492, 2782, 2941, 3124.
 Maşer: 263, 730, 929, 2603, 3236.
 Mahvedici: 108, 1035.
 Mahvolmak: 294, 297, 1189, 1190.
 Mahzur: 1640.
 Makam: 301, 1415, 1460, 2069, 2890.
 Makâm-ı İbrahim: 2525.
 Makat: 1798, 3205.
 Makbul: 146, 403, 1865, 1871, 1963, 2839.
 Maktûl: 2200.
 Mal: 217, 219, 411, 549, 568, 602, 628, 661, 726, 781, 866, 1022, 1047, 1052, 1058, 1148, 1153, 1159, 1166, 1250, 1306, 1315, 1474, 1591, 1667, 1672, 1676, 1711, 1777, 1900, 1993, 2001, 2081, 2104, 2113, 2148, 2153, 2163, 2174, 2188, 2213, 2254, 2260, 2289, 2328, 2336, 2374, 2415, 2431, 2453, 2454, 2559, 2729, 2754, 2758, 2820, 2823, 2853,

2977, 2992, 2998, 3038, 3058, 3101, 3158,
3163, 3193, 3194, 3231, 3243, 3254.

Mal Azlığı: 104.

Mâlik: 3175.

Manasız: 1641.

Manastır: 3166.

Marifet: 1532.

Mart Ayı: 1490, 2421.

Marul: 1952.

Mârût: 139, 260, 2871.

Maruz: 1377, 3136.

Masiyet: 1833.

Masum: 108.

Mâûn: 2978.

Mavi Göz: 860.

Maymun: 346, 3207.

Mazeret: 424, 1545, 2025, 2160, 2348.

Mazlum: 75, 233, 387, 429, 631, 1039, 1045,
1303, 1487, 2022, 2290, 3205.

Mazmaza: 2313.

Me'vâ: 351.

Mecbûb: 2103.

Mecbur: 272, 409.

Meclis: 197, 371, 505, 611, 620, 1059, 1060,
1150, 1260, 1261, 1443, 1746, 2187, 2217,
2269, 2494, 2590, 2733.

Mecnûn: 497.

Mecûsî: 70, 1438, 1861, 1990.

Meddâh: 135, 237.

Medine: 555, 1112, 1801, 2365, 3089.

Mehdi: 241, 2661.

Mehir: 57, 844, 1236, 1237, 2646, 3090.

Mekân: 57, 173, 414, 933, 1243, 1466, 1543,
1566, 2726, 2828, 2907.

Mekke: 1112, 1481, 2330, 2512, 2619, 2725.

Mekruh: 1105.

Mektup: 256, 257, 716, 967, 1380, 1923, 2484,
2518.

Melek: 23, 125, 152, 226, 240, 730, 771, 772,
773, 778, 779, 937, 1413, 1728, 1913, 2020,
2159, 2229, 2242, 2371, 2508, 2518, 2541,

2640, 2716, 2737, 2754, 2855, 2940, 3010,
3148, 3161, 3226, 3251, 3256.

Memleket: 890.

Memur: 3202.

Menfaat: 1205, 1714, 1991, 2853.

Meni: 648.

Menşer: 929.

Mercimek: 1717, 1863.

Merhaba: 939, 2283, 2503, 2709.

Merhamet: 97, 313, 314, 405, 565, 654, 1144,
1190, 1404, 1667, 2157, 2252, 2584, 3152.

Mertebe: 682, 2637.

Mertek: 946, 3212.

Meryem: 511, 2340.

Mescid: 52, 57, 120, 235, 242, 422, 777, 955,
990, 1072, 1077, 1121, 1243, 1406, 1460,
1605, 1856, 2105, 2126, 2295, 2371, 2426,
2440, 2541, 2689, 2710, 2774, 2775, 2860,
3016, 3047, 3050, 3067, 3073, 3087, 3182,
3247, 3273.

Mescid-i Aksâ: 3016.

Mescid-i Harâm: 1605, 3016.

Mescid-i Nebevî: 3016.

Mesele: 587, 2505, 3125.

Meshetmek: 2300.

Meslek: 340, 1241, 1984.

Meslektaş: 310.

Meşgul: 236, 436, 1450, 1673, 3058.

Meşru: 403, 146, 1545, 1616.

Meşru Nikâh: 1206.

Metâ: 1319, 2783.

Mevcut: 1084.

Mevlâ: 2591.

Mevsim: 1539.

Meyletmek: 1033.

Meyve: 1006, 1240, 1275, 1683, 1954, 2012,
2851, 3083.

Mezâ: 1810.

Mezar: 1797, 3024.

Mezarıcı: 882.

Mezarlık: 672, 2630.

Mezbele: 855.

Meziyet: 638, 844.

Mezra Sakinleri: 3024.
 Mısır: 1088, 1290, 1841, 2196, 2259, 2307,
 2308, 2309, 2310, 2311, 3208.
 Mızrak: 645, 1389.
 Mide: 2227, 2270, 2320, 2998, 3270.
 Mide Hazımsızlığı: 380.
 Mihca': 1256.
 Mikail: 544, 3148.
 Mina: 110.
 Mina Günleri: 871.
 Minber: 1042, 2194, 2727, 2994.
 Minnet: 1516, 3118.
 Miras: 313, 387, 445, 797, 1092, 2492, 2782,
 2896, 3239.
 Miras Hukuku: 997.
 Mirasçı: 512, 1194, 2215, 2342, 2782.
 Misafir: 196, 227, 386, 510, 830, 906, 1116,
 1446, 1643, 1645, 1646, 2149, 2580, 2936,
 3156.
 Misk: 402, 778.
 Miskin: 538.
 Misvak: 338, 343, 1399, 1439, 1494, 1495,
 1496, 1497, 1604, 2814.
 Mizaç: 1788.
 Mizah: 864.
 Mizân: 1669.
 Mizmâr: 701, 1067.
 Muallim: 1542, 2321.
 Muaydî: 1509.
 Muâz b. Cebel: 216, 313, 447.
 Muazzam: 3251.
 Muhâcir: 2304.
 Muhafaza: 481, 536, 678, 2607, 2886, 3122.
 Muhafız: 1598.
 Muhalefet: 70, 1277, 1529.
 Muhaliif: 3162.
 Muhammed: 17, 21, 91, 239, 263, 327, 446,
 544, 587, 626, 762, 928, 1910, 2296, 2644,
 2777, 2952.
 Muharrem: 3263.
 Muhayyer: 931, 2399.
 Muhtaç: 343, 561, 1079, 1550, 1731.

Muhteşem: 1667.
 Mukadder: 1903.
 Mukaddes: 321, 688, 1452, 1504, 1863.
 Mukarreb: 2159.
 Mukarrebîn: 1137.
 Murat: 1910.
 Murra: 979.
 Musa: 1377, 3177.
 Musa b. İmrân: 2031.
 Musafaha: 985.
 Musallat: 199, 584, 2117, 2380.
 Mushaf: 242, 421, 2456.
 Musibet: 202, 441, 584, 647, 782, 1833, 2306,
 2406, 2535, 3248.
 Mutlu: 1262, 2390, 2498.
 Mutluluk: 308, 410, 1047, 1473, 2250, 2330,
 2502, 2651, 2653, 2907.
 Mutsuzluk: 1047, 2330.
 Muttaliboğulları: 2369.
 Muvaffak: 187, 420, 819, 913, 1882.
 Mü'min: 58, 61, 80, 85, 152, 274, 441, 451,
 522, 550, 619, 622, 718, 731, 807, 818, 822,
 825, 864, 878, 948, 1014, 1101, 1159, 1212,
 1292, 1317, 1318, 1405, 1448, 1472, 1478,
 1500, 1533, 1550, 1574, 1613, 1638, 1694,
 1731, 1766, 1834, 1859, 1883, 1887, 2076,
 2082, 2108, 2117, 2131, 2154, 2171, 2188,
 2256, 2260, 2305, 2335, 2384, 2498, 2557,
 2640, 2666, 2667, 2672, 2673, 2674, 2675,
 2676, 2677, 2678, 2679, 2680, 2681, 2682,
 2683, 2684, 2685, 2686, 2687, 2688, 2689,
 2690, 2691, 2692, 2693, 2694, 2695, 2696,
 2697, 2698, 2699, 2700, 2701, 2713, 2714,
 2715, 2735, 2739, 2747, 2758, 2766, 2769,
 2815, 2832, 2836, 2904, 2989, 3029, 3054,
 3066, 3070, 3108, 3136, 3165, 3181, 3188,
 3201, 3219, 3245, 3280.
 Mübah: 1640, 2494.
 Mübarek: 9, 94, 554, 556, 557, 598, 882, 923,
 1024, 1601, 1955, 1995, 2814.
 Mücadele: 1094, 1163.
 Mücâhid: 2272, 2936.
 Müdârâ: 918, 2277.

Müezzîn: 238, 404, 597, 701, 2118, 2296, 2503, 2670.

Müflis: 964.

Mühlet: 728, 2078.

Mühür: 18, 1923.

Müjde: 90, 907, 1341, 2418, 2421, 3257.

Mükâfat: 2368, 2369, 3175.

Mükâteb Köle: 2703.

Mükemmel: 747.

Mülâhaza: 776.

Mülk: 383, 1022, 1453, 2148, 2472.

Münafık: 22, 260, 718, 807, 1034, 2338, 2689, 2694, 2697, 2735, 2769, 3042, 3049, 3087, 3181.

Münakaşa: 1334, 2167.

Münasip: 492.

Müracaat: 770.

Mürekkap: 1071, 2276, 2837, 3281.

Müsaade: 3193.

Müsamaha: 1372, 1777.

Müsamahakâr: 364.

Müsamahasız: 2360.

Müslüman: 206, 262, 301, 344, 519, 889, 1348, 1419, 1459, 1466, 1571, 1582, 1657, 1665, 1993, 2158, 2242, 2497, 2743, 3158.

Müstahak: 2552/A, 2592, 3164.

Müsterâh Minh: 2292.

Müsterîh: 2292.

Müstesna: 1963, 1968, 1970, 1982, 2042, 3087.

Müşrik: 272, 393, 1055, 2943.

Müştemilât: 65.

Müşteri: 295, 432, 1777.

Müşteri Kızıştırmak: 3158.

Müzakere: 2000, 2640.

Müzmin Hastalık: 3032.

Naaş: 2077.

Nadir: 2787.

Nafile: 1138, 2013.

Nafile Oruç: 802, 1587.

Nakşetmek: 1757.

Nalın: 3186.

Namaz: 37, 57, 114, 116, 123, 175, 176, 208, 225, 235, 249, 284, 327, 334, 358, 359, 361, 449, 470, 481, 597, 664, 692, 753, 783, 826, 863, 889, 928, 934, 935, 955, 964, 1000, 1020, 1034, 1089, 1150, 1330, 1365, 1366, 1398, 1399, 1484, 1491, 1566, 1603, 1604, 1605, 1606, 1608, 1609, 1610, 1611, 1612, 1613, 1615, 1616, 1617, 1621, 1669, 1670, 2013, 2119, 2136, 2164, 2181, 2228, 2283, 2286, 2360, 2386, 2429, 2430, 2442, 2488, 2503, 2514, 2515, 2519, 2525, 2546, 2575, 2602, 2659, 2722, 2759, 2771, 2811, 2867, 2869, 2938, 3027, 3072, 3073, 3139, 3149, 3178, 3200, 3235, 3256.

Namaz Vakti: 449, 1446.

Namus: 108, 249, 388, 1333, 2255, 2483, 2704, 3158.

Nankörlük: 776.

Nar: 1027, 2244.

Nâs: 839, 1342.

Nasihat: 889, 2634.

Nasip: 190, 558, 568, 584, 1127, 1559, 2061, 2065, 2279, 2382, 2403, 2455, 2527, 2542, 2628, 2720, 2779, 2884, 3130, 3280.

Nasipsiz: 3152.

Nazar: 2638.

Nazik: 1776.

Nebât: 1032.

Nebî: 50, 989, 1457, 1482, 2878.

Nebiyyün Mürsel: 2159.

Nebîz: 1617.

Necâşî: 66.

Necis: 683, 793, 1448.

Nefehât: 708.

Nefes: 56, 659, 686, 801, 878, 1949, 2270, 2287, 2312.

Nefis: 190, 382, 412, 496, 564, 569, 707, 889, 1107, 1152, 1262, 1266, 1667, 1669, 1672, 1689, 2029, 2144, 2270, 2272, 2532, 2533, 2534, 2952.

Nefret: 130, 151, 182, 447, 718, 1192, 2485, 2894, 3158, 3181, 3190, 3257.

Nehâbir: 2374, 2453.

Nehâviş: 2374, 2453.

Nehir: 880.
 Nergis: 1561.
 Nesep: 1206, 2045, 2307, 2333, 2343, 2419, 2640, 2690, 2794, 2969.
 Nesil: 11, 50, 797, 917, 1021, 2103, 2878, 2896.
 Neşe: 83.
 Nezâket: 706, 924, 1395, 1396, 2382, 2612, 2740.
 Nezaketsiz: 2360, 2417, 2460, 2499, 2506.
 Nezihi: 2307, 2590.
 Nifak: 574, 987, 1519, 1808, 1810, 2622.
 Nifas Hâli: 390.
 Nikâh: 159, 407, 422, 528, 867, 960, 1043, 1353, 1984, 2051, 2833, 2838, 3078, 3092.
 Nil: 1525, 2870.
 Nimet: 342, 492, 633, 752, 769, 803, 953, 963, 1181, 1186, 1226, 1516, 1537, 1907, 1974, 1974, 2003, 2226, 2318, 2656, 2702, 2812, 2983, 2987, 3025, 3028, 3142.
 Nisnâs: 1342.
 Nispet: 754, 3238.
 Niyaz: 348, 565, 1136, 1347, 1507, 2960, 3253.
 Niyet: 1, 379, 431, 636, 874, 1418, 1704, 1816, 2168, 2225, 2280, 2836, 2920, 3016, 3057, 3087, 3196, 3197, 3213, 3234.
 Nokta: 1760.
 Nuh: 145, 501, 569, 790, 827, 828, 861, 1010, 1089, 1443, 1523, 1574, 1613, 1669, 2144, 2243, 2507, 1735, 2519, 2570, 2620, 2701, 2722, 2898, 2934, 3054.
 Nutfe: 46, 960, 2962.
 Ocak: 48, 201, 2377.
 Oda: 1278, 2059.
 Odun: 851, 1132, 2251, 3135.
 Oğlan: 2997.
 Oğlancı: 2093, 3230.
 Ok: 1957, 2864, 3184.
 Ok Atıcısı: 1408.
 Ok Kılıfı: 2309.
 Okumak: 1501, 1516,
 Onur: 399.
 Organ: 2705, 3202.
 Orta Namaz: 1614.

Orta Parmak: 920, 1457.
 Orta Yaşlı: 50.
 Orta Yol: 1470.
 Ortadan Kaybolmak: 221.
 Ortak: 108, 523, 456, 828, 841, 1281, 1860, 1895, 2246, 2323, 2397, 2472, 2599, 2872, 3222.
 Oruç: 94, 123, 204, 249, 261, 327, 330, 461, 783, 802, 889, 964, 1034, 1039, 1046, 1365, 1455, 1533, 1586, 1587, 1630, 1631, 1632, 1633, 1634, 1656, 1813, 1830, 2044, 2228, 2271, 2520, 2546, 2556, 2759, 2811, 2833, 3074, 3218, 3263.
 Osman: 49, 313, 3108.
 Ot: 1041, 1121, 1808, 2119.
 Otak: 1466.
 Otorite: 1094, 1163.
 Oturarak Namaz Kılmak: 643.
 Ova: 563.
 Ovmak: 1097, 1224.
 Oyalayıcı: 2236.
 Oynaşmak: 2881.
 Ödemek: 1768, 2832.
 Ödeşmek: 2877.
 Ödünç: 1417, 1991.
 Öfke: 199, 1536, 1806, 2140, 2594, 2635, 2681, 2840, 2976, 3002, 3035, 3077.
 Öğle Uykusu: 330.
 Öğle Vakti: 1908.
 Öğün: 518.
 Öğüt: 620, 1746.
 Öğüt Verici: 1933.
 Ölçek: 2084.
 Ölçü: 476, 584, 592, 673, 675, 1204, 1470, 1684, 1902, 2030, 2205, 2220, 2279, 2459, 2478, 2693, 2706, 2850, 2874.
 Ölçülü: 130.
 Öldüren: 3129, 3227.
 Öldürmek: 73, 85, 108, 206, 212, 373, 477, 600, 861, 1087, 1387, 1851, 1881, 1915, 2086, 2144, 2210, 2386, 2433, 2559, 2562, 2567,

2568, 3026.

Öldürücü Darbe: 612.

Öldürülmek: 1419, 1859, 2122.

Ölen: 701, 2618, 2621, 2631, 2695, 2750.

Ölmek: 12, 35, 90, 187, 276, 277, 319, 539, 568, 707, 788, 807, 818, 988, 1516, 1734, 1903, 1957, 2040, 2041, 2138, 2365, 2450, 2455, 2538, 2544, 2668, 2669, 2699, 2795, 2863, 2907, 2990, 3025.

Ölü: 148, 169, 304, 307, 326, 333, 429, 487, 496, 499, 504, 550, 772, 795, 1016, 1185, 1242, 1454, 1628, 1664, 1930, 2265, 2493, 2630, 2796, 2834, 2903, 3014, 3036, 3086, 3194.

Ölüm: 104, 203, 251, 351, 411, 436, 491, 537, 584, 789, 892, 809, 948, 1098, 1103, 1171, 1178, 1291, 1466, 1497, 1544, 1833, 1933, 2029, 2090, 2097, 2102, 2145, 2203, 2232, 2234, 2243, 2319, 2406, 2619, 2620, 2625, 2663, 2664, 2665, 2667, 2731, 2868, 2971, 2981, 3140, 3195, 3209, 3248, 3272.

Ölüm Döşegi: 2004, 2027.

Ölüm Meleği: 2952.

Ömer: 49, 50, 222, 313, 482, 681, 690, 1160, 1780, 1958, 1960, 2033, 2094, 2120, 2198, 2737, 2854, 2878, 2935, 3064, 3108.

Ömer b. el-Hattâb: 546, 1782.

Ömür: 423, 890, 1020, 1231, 1473, 1626, 1674, 1769, 2081, 2192, 2348, 2575, 2770, 3041, 3074, 3163, 3208.

Öncü: 620, 1746, 2620, 3193.

Önder: 620, 2934.

Önem: 3220.

Önlemek: 168.

Öpmek: 545, 1607, 2296, 3198.

Örf: 968, 1024.

Örmek: 69.

Örtbas Etmek: 444.

Örtmek: 1966, 3143.

Örtü: 409, 438, 559, 730, 739, 1107, 1624.

Övgü: 135, 237, 673, 2322, 2411, 3056.

Övmek: 571, 575.

Övülmek: 274, 275, 3155.

Övünme: 95, 974, 1021, 2835, 2437, 2528, 2778, 2833, 3168.

Öz: 1294i 1755.

Özel: 768, 811, 867.

Özellik: 174.

Özenti: 736.

Özgü: 2062.

Özgürlük: 2703.

Özlem: 197, 2860.

Özümsemek: 493.

Özür: 869, 1726, 2408, 2416, 3080.

Özürsüz: 2315.

Pahalı: 1705, 1807, 2783.

Pamuk: 1762, 2821.

Panzehir: 286.

Para: 994, 1857.

Pâre: 816.

Parlak: 2997.

Parmak: 1224, 1355, 1457, 2572, 2970.

Parmakla Gösterilmek: 1939, 1940.

Patlıcan: 874, 1948.

Pay: 2382.

Pazar: 120, 1058, 1214, 1243, 1543, 1669, 2024, 2472, 3135.

Pazarlık: 2238.

Pazartesi: 398, 991, 2753.

Pençe: 2971.

Perde: 409, 1303, 1624, 2396.

Perhiz: 1169, 2320.

Perişan: 2100, 2195, 2339.

Perşembe: 991, 2753.

Peşine Düşmek: 1381.

Peygamber: 23, 38, 51, 150, 316, 325, 453, 512, 517, 545, 1299, 1341, 1385, 13886, 1407, 1439, 1576, 1607, 1618, 1620, 1644, 1661, 1744, 1745, 1747, 1748, 1751, 1800, 1823, 1824, 1838, 1856, 1863, 1918, 2006, 2007, 2009, 2017, 2053, 2094, 2101, 2120, 2159, 2173, 2192, 2248, 2296, 2449, 2450, 2514, 2719, 2724, 2725, 2733, 2751, 2799, 2800, 2814, 2874, 3001, 3176, 3177, 3229, 3259.

Peygamber Sevgisi: 174.

Peynir: 1064.

Pire: 3013.

Piring: 320, 1982, 2109, 2388, 2826.

Pis: 1927.

Pislik: 210, 2262.

Pişman: 656, 1165, 1648, 1728, 1931, 2187,
2205, 2232, 2383, 2463, 2733, 2744, 2784,
2801, 2841, 3264.

Plan: 2875.

Portakal: 2769.

Posta: 2317.

Potansiyel: 1836.

Pusu: 576, 1689.

Putperest: 1429, 2278, 2601.

Rab: 275, 1460, 1495, 1516, 1709, 1840, 1884,
1885, 1898, 1966, 2031, 2044, 2110, 2154,
2296, 2316, 2360, 2532, 2654, 2751, 2958,
2977, 3005, 3049, 3066, 3171, 3220, 3260.

Rahatlık: 1301, 1833, 2154, 2292, 2534, 2666,
3210.

Rahata Kavuşmak: 2138.

Rahatsız Olmak: 1047.

Rahatsızlık: 603, 885, 3097, 3107.

Rahim: 1778, 1896.

Rahip: 885.

Rahmân: 659, 686, 801, 809, 858, 941, 973,
1182, 1404, 1896, 2020.

Rahmet: 92, 153, 218, 440, 583, 637, 650, 654,
697, 708, 845, 937, 1074, 1144, 1366, 1467,
1368, 1369, 1370, 1371, 1372, 1373, 1374,
1375, 1376, 1377, 1403, 1410, 1463, 1761,
1772, 1874, 1896, 2104, 2180, 2640, 2884,
2996, 3148, 3205, 3235, 3239, 3253.

Rakip: 2140.

Raks: 3207.

Ramazan Ayı: 1504, 1824.

Ramazan Hilâli: 1630.

Ramazan: 93, 94, 141, 209, 230, 245, 249, 327,
530, 554, 1154, 1347, 1358, 1551, 1630,
2575, 3251, 3263.

Ramazan Orucu: 928.

Rasûl: 50, 367, 2878.

Razı: 85, 171, 219, 319, 677, 382, 1391, 1392,
1495, 1544, 1778, 1898, 2051, 2296, 2404,
2487, 2582, 2583, 2854, 2961, 3177, 3280.

Re'y: 2562.

Receb: 554, 1358, 1824.

Recm: 1579.

Reddetmek: 60, 61, 562, 925, 1296.

Refah: 366, 265, 3142.

Rehber: 1282, 1887, 2558.

Rehin: 1989, 2832.

Reis: 622, 1002, 3188, 3193.

Rekât: 955, 1150, 1366, 1398, 1399, 1619,
2525, 2604, 2771, 3139.

Rencide: 754, 3045.

Renk: 790.

Renksiz: 1686.

Resmetmek: 2522.

Reva: 2851.

Reyhan: 2930.

Rezil: 536, 845, 1654, 1829, 2183, 2504, 2607,
2849, 3036.

Rıza: 58, 59, 571, 575, 642, 721, 1390, 1558,
2020, 2361, 2938, 2951, 3101.

Rızık: 58, 196, 227, 283, 310, 332, 396, 510,
528, 529, 675, 700, 705, 707, 735, 757, 858,
879, 942, 981, 984, 1058, 1177, 1221, 1250,
1304, 1381, 1382, 1389, 1588, 1643, 1684,
1775, 2047, 2056, 2090, 2091, 2275, 2306,
2362, 2487, 2581, 2583, 2606, 2633, 2642,
2745, 2779, 2880, 2937, 2941, 3130.

Riayet: 246, 313, 2984.

Ric'at: 1043.

Ridâ: 1182, 1899, 1912.

Risk: 781, 1205, 2104.

Rivayet: 1119, 1771, 2466, 2966.

Riyâ: 574, 1401, 3267.

Riyâkâr: 971, 1584.

Ruh Üflemek: 2522.

Ruh: 315, 734, 762, 2247, 2263, 3251.

Ruhbanlık: 1406, 3154, 3166.

Ruhu'l-Kuds: 707.

Rum: 411, 1841.

Rükû: 358, 359, 643, 692.

Rüsva: 1829, 2504, 2849, 3036.

Rüşvet: 161/A, 2048.

Rüya: 1384, 1385, 1386, 1407, 2482.

Rüzgâr: 1403, 2763, 2768, 3028, 3251.

Sâ': 2084.

Sa'd b. Ebî Vakkâs: 49.

Sa'd b. Muâz: 809.

Saadet: 1475.

Saat: 570, 1331.

Sabâ Rüzgârı: 2809.

Sabah: 203, 291, 383, 439, 556, 879, 923, 1803, 2091.

Sabah Namazı: 334, 361, 1398, 1619, 2430, 2515, 2519, 2566, 2869, 3256.

Sabahlamak: 201.

Sabbâğ: 503.

Sabır: 178, 647, 757, 782, 802, 1346, 1377, 1589, 1590, 1595, 1656, 1669, 1684, 1898, 2111, 2414, 2512, 2513, 2584, 2637, 2808, 2815, 2941, 2951, 2991, 3089, 3091, 3244.

Sabit: 43, 167.

Sabretmek: 722.

Saç: 419, 601, 742, 758, 832, 1364, 1552, 1572, 1574, 1935, 1989, 2507, 3054, 3216.

Saç Yıkamak: 668.

Sadâ: 805.

Sadaka: 32, 332, 454, 455, 466, 467, 468, 469, 603, 876, 945, 966, 981, 982, 983, 984, 1011, 1148, 1191, 1285, 1360, 1460, 1478, 1593, 1594, 1596, 1646, 1669, 1873, 1947, 1986, 2040, 2084, 2174, 2254, 2255, 2277, 2287, 2416, 2480, 2548, 2605, 2704, 2760, 2764, 2779, 2862, 3231.

Sadaka-i Cârîye: 277.

Saf: 889, 1257, 1340, 1375, 2108, 2164, 2682, 2840.

Saf Niyet: 1874.

Safer Ayı: 2418, 3079.

Safra: 1949.

Sağ: 569, 863, 1287, 1375.

Sağ El: 328, 1109, 1460, 2012.

Sağır: 1095, 3211.

Sağlam: 245, 747, 802, 1369, 1769.

Sağlamak: 1934.

Sağlık: 203, 436, 280, 2812, 2987, 3169.

Sağmak: 847.

Sağ-Salim: 2239.

Sahâbî: 1887, 278, 1362.

Sahih: 59.

Sahip: 2037.

Sahte: 2435.

Sahtekâr: 2682, 3115.

Sahur: 330, 976.

Saîd b. Zeyd: 49.

Sakal: 142, 419, 714, 742, 758, 806, 1447, 1572, 1574, 1677, 1876, 1935, 1978, 2190, 2507, 2539, 2653, 3054.

Sakala Dokunmak: 2299.

Sakınca: 1119, 1327, 2165, 2986, 2987.

Sakınmak: 506, 851, 852, 853, 859, 860, 861, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 1708, 1748, 1773.

Sakız Çiğnemek: 1461.

Sakin: 215, 1228, 2681, 2683.

Saklanmak: 1107.

Salât: 92, 238, 250, 292, 501, 545, 1443, 1602, 1607, 1618, 1620, 1724, 1963, 2187, 2517, 2541, 2733, 3018.

Salâtü Selâm: 886.

Salâvat: 238, 836, 2506, 2516, 2517, 2518.

Saldırgan: 2422.

Saldırmak: 55.

Salgın: 1819.

Salih Amel: 187, 1181, 1186, 1654, 2504.

Salih Evlat: 277.

Salih İnsan: 169, 222.

Sâlih Rüya: 1341, 1407.

Salih: 481, 1772, 3174.

Salih: 308, 310.

Sâliha Hanım (Kadın): 1047, 1319, 2188, 2765.

Salkım: 1287.

Sâm: 1098, 1497.

Samimi: 357, 474, 699, 1324, 2100, 2561, 2796.

San'a: 1605, 2126.
 Sancak: 11, 241, 411, 2039, 2067, 2116.
 Sapıklık: 587, 1833, 1971.
 Sararmış Yüz: 138.
 Saray: 2387.
 Sâre: 392, 825.
 Sarhoş: 701, 1446, 1992.
 Sarı Gül: 2897.
 Sarı Nalın: 2596.
 Sarı: 3185, 3269.
 Sarık: 433, 1277, 1783, 2340.
 Sarımsak: 1951, 2774.
 Sarısaabır Otu: 1131, 1806.
 Sâriye: 3172.
 Satıcı: 931, 1093, 2238, 2383.
 Satın Almak: 1372, 2399, 2423.
 Satış: 866.
 Satmak: 1372, 1857.
 Satranç: 2597.
 Savaş: 387, 1126, 1346, 1459, 1466, 1819, 1910, 2560, 2563.
 Savaşmak: 586.
 Savaştan Kaçmak: 108, 1346.
 Savsaklama: 2920.
 Savvâğ: 503.
 Sayfa: 967, 2484.
 Saygı: 504, 507, 512, 515, 900, 1738, 2157, 2178, 2384, 2484, 2737.
 Saygın: 106, 371, 180, 2676.
 Saygınlık: 1504.
 Sebât: 1032.
 Sebep: 863.
 Secde: 346, 358, 359, 479, 601, 643, 692, 2114, 3003.
 Seci: 856.
 Seçkin: 768, 811, 992, 1120, 1228, 1526, 1746, 2824.
 Seçkin İnsan: 488.
 Seçkin Şahsiyet: 620.
 Sedir Ağacı: 1879, 2574.
 Sefih: 1189, 1343, 2609, 2842.

Seğâme: 828.
 Seğirmek: 2718.
 Sekab: 1052.
 Sekerât: 2981.
 Sekînet: 2640.
 Sel: 3006.
 Selam: 30, 271, 272, 358, 408, 448, 551, 667, 716, 921, 954, 970, 989, 1122, 1380, 1474, 1478, 1482, 1483, 1484, 2187, 2247, 2733, 2944, 3019, 3068, 3088, 3119, 3258.
 Selâmet: 551, 1486, 1590, 2526.
 Selim: 390, 434, 2109.
 Selmân: 1505.
 Sema: 186.
 Semûd Kavmi: 373.
 Sene: 245, 1490.
 Serçe: 2889.
 Serin: 1634, 1813.
 Sert: 1396, 1536, 1542, 1725, 1763, 1776, 2417, 2499, 2798.
 Servet: 2977.
 Ses: 1246.
 Ses Güzelliği: 1147.
 Setredilmiş: 1790.
 Sevap: 83, 218, 264, 277, 280, 351, 368, 709, 722, 823, 937, 964, 1137, 1257, 1281, 1516, 1598, 1656, 1669, 1711, 1845, 1965, 2164, 2387, 2420, 2472, 2509, 2520, 2535, 2556, 2568, 2625, 2630, 2839, 2851, 3241.
 Sevgi: 34, 450, 476, 524, 797, 962, 974, 177, 246, 1099, 1102, 1103, 1104, 1351, 1352, 2273, 2274, 2638, 2717, 2860, 2896, 2958, 3108.
 Sevgili: 2042.
 Sevicilik: 1467.
 Sevilme: 1412.
 Sevimli: 120, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 131, 333, 546, 555, 805, 979, 1220, 2549, 2811, 2837, 3272.
 Sevimsiz Bölge: 120.
 Sevimsiz Helâl: 39.
 Sevimsiz Kişi: 38, 40.

Sevimsiz: 1192.

Sevinç: 83, 2044, 2072, 2250, 2502, 2748, 2907.

Sevinmek: 152, 3031.

Sevk: 1521.

Sevmek: 85, 129, 130, 132, 133, 137, 182, 184, 185, 323, 386, 437, 448, 463, 465, 568, 732, 736, 737, 743, 749, 750, 751, 753, 763, 764, 765, 766, 767, 1044, 1063, 1095, 1096, 1100, 1101, 1104, 1227, 1298, 1437, 1460, 1734, 1883, 2066, 2196, 2217, 2246, 2259, 2284, 2311, 2351, 2352, 2353, 2354, 2357, 2648, 2726, 3119, 3190, 3280.

Sevr: 52.

Seyhan: 1525, 2870.

Seyir: 1517.

Seyyid: 3018.

Seyyidü'l-İstiğfâr: 1516.

Sıcak: 36, 37, 1778, 1867, 2512, 2982, 3091, 3200, 3233.

Sıcak Yemek: 1652.

Siddîk: 2484.

Sifat: 1943.

Siğınmak: 329, 336, 570, 571, 575, 576, 577, 578, 839, 842, 1516.

Sihhat: 48, 201, 597, 804, 1455, 1517, 1631, 1647, 2003, 2377.

Sıkıntı: 603, 2171, 2330, 2511, 2540, 2696, 2808, 3140.

Sıla-i Rahim: 1896.

Sınır: 1111, 1325.

Sır: 741, 1471, 1597, 1712, 2585, 2911, 3150.

Sır Küpü: 2895.

Sıradan: 157.

Sırat: 43, 337, 1010, 1599, 1794, 3202.

Sırdaş: 577.

Sırt: 580, 867, 1694, 2753, 3135, 3157.

Sıtma: 3030.

Sıyrık: 2747.

Silah: 240, 1292, 1851, 2458, 2815.

Sindirir: 804, 1950.

Sinek: 286.

Sinir Sistemi: 1949, 2840.

Siper: 2413.

Sirke: 959, 1248, 2825.

Sirvâl: 69.

Sitem: 3030.

Sivri: 1658.

Sivrisinek: 673, 1309, 2107.

Siyah: 241, 356, 790, 1546, 2122.

Siyah Benek: 2943.

Siyaha Boyamak: 758, 832.

Siyahî: 66, 693, 1256, 1336.

Siyahî Kadın: 1499.

Sofra: 1442, 1944, 2393.

Soğan: 228, 3191.

Soğuk: 33, 73, 893, 894, 1026, 1841, 1867, 2237, 3091, 3233.

Sokak: 173.

Sol: 569, 863.

Sol El: 1460, 2012, 30996.

Somurtmak: 759.

Sonbahar: 1026.

Sonradan Ortaya Çıkarılmış: 1541.

Sorgu: 74, 1090.

Sormak: 646, 1306, 1492, 1524, 1556, 1754.

Soru: 1059, 2742.

Sorumluluk: 1205, 1233, 1393, 1394, 1965, 2820, 2929.

Sorup Soruşturmak: 1508.

Soy: 1022, 1730, 1924, 2103, 2144, 2590.

Sövmek: 83, 964, 1445, 1459, 2290, 2291, 2303, 2332, 3012, 3013, 3014, 3020, 3022, 3023, 3027, 3028, 3029, 3030.

Söz Hakkı: 717, 1301.

Söz Hunileri: 2926.

Söz: 410, 685, 727, 869, 1532, 1553, 1672, 1676, 1719, 1822, 1911, 1943, 1961, 1998, 1999, 2000, 2112, 2182, 2371, 2461, 2648, 2813, 2818, 2921.

Söz Vermek: 285, 388, 3045.

Sözün Özü: 819, 913.

Sözünden Dönmek: 22, 285, 1034.

Sözünün Eri: 2067, 2068.

Sperm: 2962.

Standart: 633.

Stoklamak: 1192.

Su: 10, 70, 83, 99, 210, 224, 269, 385, 405, 467,
648, 711, 982, 1036, 1041, 1170, 1456, 1808,
2017, 2077, 2107, 2312, 2313, 2454, 2689,
2891, 3052.

Su Tulumu: 438.

Suç: 1836, 2627.

Sûfi: 1209.

Sûfî Hırkası: 2035.

Suheyb: 2831.

Sûizan: 134, 295, 525, 1129.

Sulh: 1238, 2302.

Sultan: 199, 233, 457, 645, 1033, 1487, 1488,
1747, 1748, 1838, 2246, 2499, 3059, 3113,
3229.

Surat: 1569.

Sûre: 1501, 1572.

Sûret: 374, 666, 738, 1215, 1959, 2151, 2433,
2522, 3010, 3236.

Sus Payı: 484.

Susan Kimse: 534, 1840.

Susmak: 465, 1049, 1158, 1623, 1624, 1625,
1698, 1752, 2549, 2655, 2839, 2893.

Susuzluk: 1845.

Sübhânallah: 977, 1448.

Süheyl: 2046.

Sûkût: 800.

Süleyman: 833.

Süleyman b. Dâvûd: 1910.

Sünnet: 63, 159, 207, 233, 683, 831, 1025,
1122, 1398, 1476, 1491, 1496, 1654, 1676,
1823, 2071, 2234, 2604, 2654, 2833, 3111.

Sürçme: 485, 488, 949.

Sürme: 494, 806, 1232, 2410, 3262.

Sürü: 543, 1946, 2268.

Süs: 242, 1147, 1624, 1832, 2539.

Süslemek: 242, 1440, 1441, 1442, 1443, 1447.

Süt: 711, 1042, 1388, 1456, 1773, 2036, 2038,
2119.

Sütkardeş: 2034.

Süvari: 3170.

Şa'bân: 141, 209, 554, 1358, 1551, 1824.

Şahit: 235, 327, 367, 828, 928, 401, 499, 509,
698, 1527, 1565, 1566, 1567, 1571, 1644,
1781, 2163, 2572, 2716, 3089, 3092, 3187,
3237.

Şahsiyet: 768.

Şaibe: 88, 688, 1367, 2501.

Şair: 378, 1446, 1909.

Şaka: 715, 864, 1625, 1943, 2050, 2626, 3045.

Şakak: 828.

Şalvar: 69, 552, 980.

Şam: 265, 557, 612, 807, 1056, 1290, 1466,
1526, 1528, 1841.

Şam Ehli: 807.

Şam Halkı: 3022.

Şan: 2970.

Şarap: 2510.

Şarbon: 411.

Şarkı: 1808, 1814, 2049.

Şarkıcı: 1928.

Şart: 2723.

Şaşırmak: 213.

Şaşkınlık: 939, 1278, 2059, 3253.

Şavs: 2496.

Şefaât: 352, 357, 513, 1557, 1871, 2489, 2554,
2604, 2965, 3259.

Şefaâtçi: 1871, 3089.

Şefkat: 565, 1558, 2584, 3252.

Şehadet Parmağı: 920, 2296.

Şehâdet: 1657, 1658, 2665.

Şehevî Arzu: 2406.

Şehir: 778, 1645.

Şehit: 218, 539, 722, 778, 1598, 2276, 2387,
2538, 2559, 2625, 2837, 3259, 3281.

Şehvet: 776, 1570, 2979.

Şenlenmek: 1411.

Şer: 23, 86, 329, 335, 746, 779, 787, 1216,
1227, 1243, 1252, 1266, 1349, 1509, 1516,
1535, 1536, 1537, 1538, 1542, 1543, 1547,
1617, 1667, 1703, 1965, 1976, 2231, 2344,
2375, 2551, 2615, 2746, 2893, 3023, 3277.

Şeref: 1157, 1333, 1550, 2225, 2255, 2704,
2756, 2910, 2970, 3242, 3270.

Şeriat: 1532, 2302, 2672.

Şevvâl: 1630.

Şeyh: 1576, 3173.

Şeyhayn: 2935.

Şeytan: 65, 94, 199, 226, 230, 258, 438, 671,
702, 862, 943, 1067, 1266, 1386, 1442, 1530,
1577, 1578, 1713, 1792, 1839, 1908, 2020,
2054, 2098, 2242, 2291, 2404, 2706, 2737,
2743, 2802, 2924, 2959, 3023, 3039, 3043,
3096, 3277.

Şiddet: 1489, 3005, 3217.

Şifa: 164, 286, 306, 348, 595, 724, 1345, 1405,
1421, 1422, 1500, 1554, 1773, 1801, 1982,
2403.

Şiir: 19, 785, 1553.

Şikâyet: 1560, 3007.

Şirk: 90, 881, 1401, 1860, 2960.

Şişman: 761, 2176.

Şöhret: 1226.

Şuf'a: 1053.

Şükür: 776, 953, 548, 1656, 1907, 2613, 2614,
2637, 3005, 3146.

Şüphe: 166, 167, 472, 575, 1167, 1307, 2025,
2971.

Ta'n: 1851.

Ta'riz: 712.

Taat: 1331.

Tabak: 975, 3021.

Tabaka: 633, 803, 2092.

Tabaklamak: 229.

Tabiat: 2806.

Tabîî: 1264.

Tabut: 1855.

Tâcir: 665, 941, 942, 2920.

Taç: 1783.

Tadına Bakmak: 2985.

Taharet: 1668.

Tahiyât: 905.

Tahiyetü'l-Mesâcid: 955.

Tahmin: 1791.

Tahrip: 193, 843.

Tahsil: 1372.

Taht: 197, 1157.

Takdir: 251, 385, 673, 10097, 1769, 1898,
2083, 2106, 2203, 2235, 2487, 2504, 2583,
2720, 2731, 2962, 3127, 3130, 3153.

Takdîr-i Îlâhî: 1071.

Takdis: 2469.

Taksim: 1381.

Takunya: 3186.

Takva: 17, 27, 127, 547, 579, 615, 621, 751,
1255, 1746, 2295, 2609, 2710, 2987, 3957,
3158.

Takva Sahibi: 1612, 2514, 2987, 2934, 3165.

Talak: 39, 651, 1043, 1203, 1659, 1660, 2051,
2334, 2735.

Talan: 2536.

Talebe: 218, 1281, 1321.

Talep: 867, 879, 1093, 1344, 1661, 1662, 1663,
1665, 1733, 2364, 3253.

Talha: 49.

Talhaoğulları: 1197.

Talih: 1474, 2001.

Tamâhkâr(lık): 79, 853, 1035, 1534, 1998,
2662.

Tandır: 2340.

Tanımak: 993.

Tanınmak: 1226, 2016, 2067.

Tantana: 1666.

Tarak: 2576, 2847.

Tarif: 1725.

Tarikat: 1532.

Tarla: 1320.

Tartılmak: 2130, 2131.

Tartışma: 1066.

Tartmak: 282, 295, 2030.

Tasa: 354, 502, 1949, 2378, 2589, 2596, 2606,
2886, 3032, 3270.

Tasavvuf: 3001.

Tasdik: 24, 568, 3176.

Taş: 810, 1757, 2086, 2087, 2462, 2728, 2965,
3251.

Taş Nakşetmek: 1151.

Taşıyıcı: 2371.

Tatlı Söz: 891.
 Tatlı: 1312, 1778, 1883, 1988, 2603, 2677, 2678, 2680, 3151.
 Tatmin: 2435.
 Tatmin Olmak: 2261.
 Tâûn: 1851.
 Tavaf: 954, 1670, 2525, 3235.
 Tavla: 2598.
 Tavuk: 1286, 1573.
 Tayin Etmek: 267, 1862.
 Taze: 2108.
 Taziye: 2535.
 Te'vil: 582.
 Tebâreke: 1404.
 Tebessüm: 65, 2422, 2441.
 Tebrik: 1024.
 Tecellî: 745, 947.
 Tecessüs: 2835.
 Tecrübe: 55, 1524.
 Tecrübe Sahibi: 3017, 3060.
 Teçhiz: 287.
 Tedavi: 7, 961, 1148, 1285, 1951, 3206.
 Tedbir: 203, 962, 1129, 1202, 1791, 2083, 3127, 3153.
 Teennî: 943, 2427, 2513.
 Tefekkür: 1004, 1005, 3038.
 Tefsir: 840.
 Teğannî: 2156, 2719.
 Tehlike: 1044.
 Tehlîl: 2866.
 Tek: 732.
 Tekbîr: 234, 339, 391, 643, 1012, 1441, 1598, 1913, 2287.
 Teke: 3246.
 Tekellûf: 610, 621, 1013.
 Tekfin: 287.
 Teklif: 1777.
 Tekrar: 947.
 Telafi: 2575.
 Telef: 781, 792, 2104, 2213, 2289, 2729.
 Telkin: 499, 853, 1016.
 Temas: 2706.

Tembellik: 578, 842.
 Temel Gıda: 1192.
 Temennî: 2029, 2513, 1956, 3140, 3248.
 Temiz: 229, 688, 922, 1040, 1072, 1097, 1337, 1452, 1495, 1551, 1669, 1805, 2002, 2766, 2891, 3082.
 Temiz Kalpli: 2682.
 Temiz Yüzlü: 28.
 Temkin: 2683.
 Ten Rengi: 2840.
 Tenâsül Uzvı: 279.
 Tencere: 2978.
 Tenkit: 2851.
 Tenzih Etmek: 125.
 Tepsi: 682.
 Ter: 415, 798, 2837, 2897.
 Terazi: 100, 828, 829, 2162, 2271, 2759.
 Terbiye: 2084.
 Tercih: 931, 1022, 1273, 1276, 1715.
 Tereddüt: 1307, 1536.
 Terennüm: 1172.
 Terk Etmek: 60, 608, 966, 968, 969, 970, 971, 1200, 1253, 1351, 1584, 2258, 2744.
 Terzi: 884.
 Tesbih: 805, 2287, 2469, 2839, 2866, 3026.
 Tesettür: 69.
 Teslim: 2242, 2743.
 Teşekkür: 1562, 2322, 2613, 3056, 3146.
 Teşhir: 2381.
 Teşrik Günleri: 870.
 Teşyî Etmek: 822.
 Tetik: 55.
 Tevâzû: 1028, 1057, 1667, 1672, 2444, 2445, 3057.
 Tevbe: 61, 599, 663, 748, 755, 944, 1969, 2088, 2113, 2170, 2232, 2262, 2552/A, 2746, 2801, 2834, 2841, 2906, 2907, 2950, 3155.
 Teveccüh: 2528, 3168.
 Tevekkül: 295, 418, 1905, 2091, 2446.
 Teyemmüm: 224.
 Teyze: 1193.

- Tezhip: 242.
 Tıka Basa Doldurmak: 909.
 Tıraş: 1989, 2471.
 Tırnak: 860, 1875, 2572.
 Tıynet: 1678, 1702.
 Ticaret: 1241, 1244, 2322, 3267.
 Ticaret Erbabı: 665.
 Ticarî Kazanç: 146, 403.
 Tirit: 99, 1847.
 Titiz: 1369.
 Tohum: 1561.
 Tok: 808, 2091.
 Tokalaşmak: 985, 2494.
 Tokluk: 760.
 Topal: 1517.
 Topluluk: 227, 315, 1161, 1515, 1965.
 Toprak: 47, 257, 302, 309, 317, 321, 608, 965, 967, 1668, 1802, 1970, 2014, 2113, 2307, 2799, 2848, 2964, 3134.
 Toprak Serpmek: 135, 237.
 Topuk: 89.
 Torun: 3171.
 Toslaşmak: 3137.
 Toz: 1364, 1801, 1802.
 Töhmet: 2501.
 Tökezlemek: 3017.
 Tûbâ: 1683.
 Tuğla: 2684.
 Tuhaf: 2367.
 Tûl-i Emel: 161.
 Turfanda: 1259.
 Tutku: 674.
 Tuvalet: 1290, 2989.
 Tuz: 1094, 1163, 1502, 2802.
 Tuzak: 1530, 2802.
 Tüccar: 2024.
 Tükrük: 1405.
 Tümsek: 2907.
 Türk: 72, 1085.
 Türkü: 1808, 1814.
 Tüy: 3262.
 Tüysüz: 806.
 Ucuzluk: 1807.
 Uç: 433.
 Ufak: 880.
 Uğur: 1474, 1489, 1510, 1563, 1564, 2001.
 Uğursuzluk: 3, 295, 560, 988, 1396, 3079, 3217, 3255, 3260.
 Uhud: 137, 1637, 3012.
 Ukkâşe: 1464.
 Ummak: 2021, 2031.
 Umre: 1034, 1608, 2936.
 Umursamak: 3243.
 Umut: 1815, 1822, 2031, 2308, 2573, 2907.
 Unutkanlık: 1106, 1393, 1461, 2798, 2929.
 Unutmak: 13, 326, 559, 2806, 2976, 3193.
 Urefâ: 1729.
 Usanma: 3253.
 Uslanmak: 2611.
 Usta: 55, 1408.
 Usul: 1199.
 Utanç: 2956.
 Utangaç: 1177, 2293, 3103.
 Utanmak: 4, 270, 2611, 3147, 3249.
 Uyanık: 2683.
 Uydurmak: 2105, 2358.
 Uygun: 633, 2071.
 Uyku: 1588, 1817, 2287, 2795, 2839, 2865, 2866, 2868.
 Uykusuzluk: 138.
 Uyluk: 1332, 1636.
 Uymak: 482.
 Uysal: 1047, 2673.
 Uyumak: 176, 260, 1394, 1908, 2867, 2993.
 Uyumlu: 2468, 2652.
 Uzak: 610, 1509, 2259.
 Uzak Durmak: 182.
 Uzak Tutmak: 875.
 Uzlet: 1003, 1158, 1486, 1732, 1752.
 Uzman: 340, 1635.
 Uzre Kabilesi: 698.
 Uzun Boy: 703, 2670.
 Uzun Ömür: 161.

Uzun Yaşama Arzusu: 3126.

Uzuv: 1221, 2773.

Übeyy b. Ka'b: 313.

Ücret: 149, 415, 676, 2058, 2968.

Üçte Bir: 1037.

Üflemek: 2042, 2861.

Ülfet: 2698.

Ülker Yıldızı: 2963.

Ümeyye b. Ebi's-Salt: 19.

Ümit Kesmek: 3210, 3205.

Ümit: 583, 2031, 2131.

Ümmet: 53, 90, 92, 147, 153, 160, 161, 299,
313, 370, 405, 423, 442, 446, 490, 496, 552,
556, 593, 598, 599, 600, 605, 610, 621, 644,
650, 726, 740, 845, 884, 889, 923, 964, 974,
992, 997, 1001, 1021, 1097, 1120, 1175,
1228, 1263, 1267, 1286, 1299, 1339, 1357,
1358, 1393, 1406, 1438, 1484, 1535, 1536,
1537, 1554, 1557, 1576, 1724, 1744, 1750,
1851, 1861, 1901, 1966, 2078, 2169, 2264,
2266, 2465, 2621, 2724, 2751, 2833, 2854,
2856, 2883, 2929, 2999, 3019, 3162, 3200,
3260, 3267.

Ümmet-i Merhûme: 599, 600.

Ümmî: 657

Üreme Organı: 2467, 2523, 2773.

Üstün Söz: 460.

Üstün Varlık: 723, 823.

Üstün: 1157, 1185, 2075, 2141, 2172, 2174,
2221, 2222, 2225, 2271, 2276, 2409.

Ütopya: 336.

Üveys: 1264.

Üzüm: 356, 846, 1027, 1240, 2175, 1287, 1357,
1784, 1949, 1950, 2190, 2840, 3048.

Üzüm Asması: 3048.

Üzüntü: 578, 842.

Vaat: 730, 1516.

Vacip: 1380, 1654, 1804, 2364, 2372, 2389,
2316, 2489, 2511, 2571, 2648, 2113, 2923.

Vadi: 3006.

Vahdâniyet: 3176.

Vahim: 1859.

Vahiy: 299, 1385, 3095.

Vâiz: 190, 1933, 1935.

Vakâr: 828.

Vakfe Yapmak: 425.

Vâkıa Sûresi: 1501.

Vâkıf Olmak: 313, 445.

Vakit: 1184, 2013, 2159.

Vâris: 1092, 1745, 1751, 1800, 2492, 3093.

Varlık: 2075, 2537.

Varlıklı: 2241.

Vasıf: 1034.

Vasî: 3176.

Vasiyet: 331, 2895, 3093.

Vatan: 1102, 1103.

Vazgeçmek: 1306.

Vazife: 2118, 2223.

Vaziyet: 1689, 1937, 2894.

Veba: 228, 229, 1657, 1658.

Vebal: 83, 1980, 2290.

Veciz: 8, 420, 819, 913.

Vefa: 2937.

Vefat: 411, 2607.

Vekîl: 5, 702, 1134, 1748, 1749, 1750, 1838.

Velâ: 2967, 2968, 2969.

Veled-i Zina: 2918.

Velehân: 702.

Veli: 534, 684, 731, 1049, 1488, 2085, 2155,
2185, 2202, 2249, 3092.

Verâ: 171, 1755, 3038, 3280.

Veren El: 466.

Verimli Toprak: 2307.

Veyh: 2924.

Veyl: 2923.

Vezir: 2912.

Vicdan: 901.

Virane: 2041.

Vird: 971, 1584.

Vird Sahibi: 971.

Vitir: 114, 1619.

Vurmak: 109, 239, 252, 289, 1328.

Vücut: 201, 671, 1830, 1973, 2195, 2377, 2546, 2632, 2899.

Ya'sûb: 622, 3188.

Yaban Mersini: 2930.

Yabancı: 1662, 1800, 2023, 2389, 2441, 2665, 2706, 3038.

Yağ: 1773, 2038, 3083.

Yağmur: 309, 478, 188, 2119, 2180, 2262, 2266.

Yahudi: 155, 262, 419, 446, 1277, 1484, 1856, 1857, 1990, 2032, 2210, 2605, 3003, 3019, 3242, 3271.

Yahya: 2340.

Yahya b. Zekeriya: 1881.

Yakîn: 802, 2941, 3252.

Yalan: 13, 22, 574, 624, 712, 776, 853, 865, 867, 1034, 1040, 1118, 1166, 1307, 1522, 1874, 1920, 1921, 1936, 2291, 2364, 2593, 2975, 3131, 3219.

Yalancı: 503, 2050, 2135, 2751, 3131.

Yalancı Şahit: 523, 1568, 3164.

Yalnız: 1662, 2143, 2165, 2893, 3038.

Yama: 2695.

Yangın: 234, 339, 391, 2950.

Yanılış: 3253.

Yanlıs: 756, 1434, 1874, 2125, 2291, 2926.

Yaprak: 713.

Yâr: 1317.

Yara: 2747, 2931, 3206.

Yarar: 769, 776.

Yaratıcı: 846, 3076.

Yaratılış: 2656.

Yaratılmak: 1063, 2804, 2842.

Yaratılmış: 47.

Yaratma: 91, 723, 762, 823, 824, 827, 828, 1005, 1180, 1216, 1382, 1503, 1516, 1558, 1862, 1896, 2006, 2007, 2009, 2016, 2075, 2099, 2123, 2962, 2731, 2905, 2926, 3251.

Yardakçı: 435, 1690, 3113.

Yardım: 31, 161/A, 328, 339, 340, 435, 546, 547, 548, 584, 631, 782, 1039, 1937, 1938, 2057, 2242, 2380, 2386, 2511, 2611, 2640,

2743, 2803, 2807, 2809, 2880, 2904, 3158, 3162, 3175, 3247.

Yardımcı: 369, 432, 1376, 1582, 2819, 2820, 2821, 3043.

Yardımlaşma: 2978.

Yâren: 52, 689, 2468, 2652.

Yargı Görevi: 1233, 1536, 2645.

Yargı Kararı: 161/A.

Yargı Makamı: 2405.

Yargı: 489.

Yarış: 2164.

Yarışmak: 867, 1899, 1912.

Yas Tutmak: 3086.

Yasak: 579, 1335, 1554, 1988, 2010, 2115, 2304, 2835.

Yâsîn: 487, 709, 3213.

Yastık: 413, 1042, 2144.

Yaş Grubu: 490.

Yaşından Başından Utanmak: 1575.

Yaşlanmak: 2611.

Yaşlı İnsan: 3147, 3126.

Yaşlılık: 436, 962, 2886.

Yatağına Çağırmak: 231.

Yatak: 1446, 1458, 2286, 2287, 2866, 2961.

Yavru: 1338.

Yavrulamak: 1290.

Yaz: 1293.

Yazgı: 496, 2326.

Yazı: 657, 1906, 2576.

Yazık: 787, 1216, 2973.

Yazmak: 2354.

Yedi Harf: 630.

Yegâne: 1452.

Yeme-İçme: 870, 871.

Yemek: 36, 105, 225, 284, 386, 584, 729, 760, 895, 910, 969, 975, 995, 1006, 1545, 1653, 1654, 1655, 1847, 2124, 2219, 2264, 2390, 2392, 2394, 2476, 2824, 2861, 2900, 2901, 2970, 3021, 3068, 3165.

Yemen: 216, 557, 659, 686, 698, 801, 815, 1605.

Yemenli: 95.

Yemin: 446, 656, 723, 823, 828, 866, 925, 1165,
1166, 1364, 1660, 1910, 2152, 2163, 2188,
2334, 2364, 2469, 2470, 2721, 2735, 2905,
2906, 2907, 2926, 2942, 2943, 2944, 2945,
2946, 2947, 2948, 2949, 2950, 2951, 2952,
2953, 2954, 2955, 2956, 2957, 2958, 2960,
2061, 2962, 2963, 2964, 2965, 2966, 3008,
3012, 3234, 3264.

Yemin Bozma: 1165, 1910, 3264.

Yeni Yetme: 161/A.

Yenik Düşmek: 1325.

Yenilemek: 740.

Yer: 316, 1337.

Yergi: 1562.

Yerilmek: 1728.

Yerin Dibi: 2960.

Yermek: 2411.

Yeşil: 2930.

Yeşillik: 1036, 1442.

Yetim: 108, 623, 1542, 3104.

Yetinmek: 1550.

Yetki: 2155.

Yetkili: 3202.

Yevmü'n-Nefr: 1409.

Yıkamak: 1330, 1668, 1805, 2977.

Yıkamak: 910.

Yıkanmak: 790.

Yıkılmak: 242, 1123.

Yıkmak: 2086.

Yıl: 2231.

Yılan: 2042, 2567, 3044.

Yılbaşı: 3263.

Yıldız: 291, 381, 1848, 2028, 2762, 2856.

Yıpranmak: 902.

Yiğit: 2140, 3069.

Yitik Mal: 1638, 1766.

Yiyecek: 438, 458, 1275, 1512, 1537, 1791, 1902,
2030.

Yok Etmek: 1519.

Yok Olmak: 242, 326.

Yok Oluş: 863.

Yok Saymak: 212.

Yokluk: 265.

Yoksul: 538.

Yoksun: 942, 2209.

Yol: 26, 57, 173, 219, 272, 531, 539, 603, 669,
1051, 1128, 1221, 1247, 1361, 1397, 1427,
1432, 1651, 1823, 2376, 2484, 2500, 2501,
2730, 2741, 2760, 2783, 2892, 2959, 3058,
3182, 3202.

Yol Arkadaşı: 531, 1051.

Yol Tarifi: 3184.

Yolcu: 280, 781, 1050, 2023, 2104, 2165, 2289,
2741.

Yolculuk: 280, 794, 1455, 1479, 1480, 1922,
2104, 2165, 2907, 3011, 3016.

Yoldan Çıkmak: 305.

Yorgunluk: 639, 2840, 3032.

Yönetici: 161/A, 356, 699, 1002, 1094, 1163,
1213, 1324, 2752.

Yöntem: 1823.

Yufka Yürek: 95, 815.

Yular: 418, 1373, 2907, 3226.

Yumruk: 2422.

Yumuşak Başlı: 2673.

Yumuşak Huy: 706, 1125, 1395, 1396, 1776,
1918, 2609, 2740, 3017, 3060.

Yumuşak Söz: 580.

Yumuşak: 924.

Yurt: 1279, 1280, 1315, 1316.

Yusuf: 416.

Yuva: 2426, 2590, 2775.

Yuvarlak: 3148.

Yüce: 362, 551, 688, 743, 1038, 1186, 1344,
1447, 1449, 1450, 1451, 1452, 1453, 1454,
1487, 1516, 1864, 1899, 1924, 2212, 2224,
2225, 2364, 2384, 2445, 2469, 2486, 2560,
2590, 2961, 3050, 3274.

Yücelik: 1028, 1912.

Yük: 1821, 2998.

Yüksek Derece: 1289.

Yüksek Ses: 2719.

Yüksek Sesli Adam: 764.

Yün: 1409, 1762, 2821, 2921.

Yürek: 2257, 3152.

Yürümek: 1518, 1897.

Yürüyüş: 1803.

Yüz: 109, 1523, 1802.

Yüz Çevirmek: 323, 1425, 2346, 2406.

Yüz Karalığı: 1837.

Yüz Kararması: 1920.

Yüz Karası: 1696, 2843.

Yüzme: 1762.

Yüzü Sararmış: 236.

Yüzük: 956, 957, 958, 1311, 1603, 3176.

Zaaf: 2804, 2808, 2880.

Zâhid: 326.

Zâhir: 585.

Zahmet: 112, 426, 459, 1050, 1327, 3089.

Zalim: 96, 387, 435, 457, 631, 728, 733, 820, 888, 1197, 1280, 1687, 1690, 2022, 2321, 2380, 2474, 2627, 3202.

Zalim Yönetici: 14.

Zaman: 660, 1933.

Zaman Dilimi: 2193.

Zan: 867.

Zannetmek: 425, 2008.

Zarafet: 157, 1018.

Zarar: 46, 354, 502, 1244, 2169, 2197, 2270, 2335, 2351, 2390, 2483, 2887, 3075, 3162.

Zaruret: 1640.

Zavallı: 1542, 1667, 1672.

Zayıf: 442, 969, 995, 1113, 1487, 1518, 1582, 1642, 1071, 2485, 2713, 2880, 3082.

Zeamû: 932.

Zebânî: 1429.

Zebercet: 956, 957.

Zebra: 1977.

Zehir: 286, 2568.

Zehirli: 1291.

Zekâ: 909.

Zekât: 235, 327, 626, 928, 964, 1148, 1415, 1416, 1417, 2161, 2213, 2253, 2729.

Zekât Memuru: 2892.

Zeki: 2683.

Zelle: 78, 1015.

Zemzem: 987, 1418, 1421, 1422, 2168, 2525.

Zencî: 1435.

Zengin: 85, 171, 233, 436, 443, 492, 729, 1029, 1545, 1842, 2315, 2444, 2745, 3261, 3267, 3280.

Zenginlik: 318, 579, 962, 1424, 1501, 1590, 1805, 1809, 1815, 1833, 1834, 1868, 1888, 2148, 2987, 3192.

Zevâl: 1880.

Zevce: 413.

Zeyd b. Sâbit: 313, 445.

Zeydiyye: 1438.

Zeytin: 1439, 2814.

Zeytinyağı: 9, 1995.

Zındık: 1001.

Zırh: 1154, 2834.

Zifiri Karanlık: 1688.

Zihin Dağınıklığı: 939, 1278, 2059.

Zihin: 3149.

Zihinsel: 2416.

Zikir: 176, 303, 370, 452, 559, 611, 1230, 1250, 1321, 1347, 1460, 1669, 2187, 2189, 2265, 2732, 2733, 3005, 3250.

Zikir Halkaları: 278.

Zikretmek: 173, 497, 498, 548, 820, 1045, 1346.

Zil: 1067.

Zilhicce: 1504, 2520.

Zillet: 232, 852, 1343, 1560, 2409, 2537, 2595, 3236.

Zimmet: 1348, 2892.

Zimmî: 2341, 2422, 2529.

Zina: 90, 108, 243, 293, 294, 693, 849, 853, 858, 1040, 1427, 1428, 1430, 1431, 1432, 1467, 1579, 1799, 1812, 1814, 2760, 2914, 2918, 2919, 3070, 3085, 3114, 3118.

Zina İftirası: 108, 964.

Zincir: 94, 230, 1710.

Zindan: 1317, 1318, 3236, 3276.

Zindelik: 1975, 2071.

Ziyafet: 1654, 2502, 2824.

Ziyaret: 301, 694, 778, 937, 1370, 1371, 1373, 1412, 1413, 1420, 1433, 1434, 1720, 1787, 1795, 2010, 2288, 2460, 2489, 2490, 2493, 2494, 2612, 3033, 3145.

Ziynet: 326, 1417, 2161.

Zor: 1200, 1325, 1521, 1539, 1540, 3102, 3166,
3179, 3257.

Zorba: 38, 578, 1062.

Zorlamak: 3211.

Zorluk: 366, 572, 956, 998, 1489, 1540, 2079,
2171, 2330, 2584, 2808, 2971, 3089, 3217.

Zulüm: 96, 294, 369, 509, 584, 1085, 1688,
1689, 1691, 1693, 1802, 1877, 2303, 2309,
2315, 2473, 2529, 2565, 2711, 2752, 3124,
3205.

Zübeyr: 49.

Zühd: 1424, 1590.

Zühre: 1426, 2871.

Zülfikâr: 3069.

Zümre: 538, 3229.

Zümrüt: 957.

ARAPÇA ALFABETİK FİHRİST

Elif (ا) Harfi:	I, 27-591, II, 5-99	(no: 1-873)
Be (ب) Harfi:	II, 99-139	(no: 874-940)
Te (ت) Harfi:	II, 139-204	(no: 941-1028)
Se (ث) Harfi:	II, 204-216	(no: 1029-1050)
Cim (ج) Harfi:	II, 217-242	(no: 1051-1088)
Ha (ح) Harfi:	II, 242-320	(no: 1089-1188)
Hı (خ) Harfi:	II, 321-383	(no: 1189-1277)
Dal (د) Harfi:	II, 384-424	(no: 1278-1331)
Zel (ذ) Harfi:	II, 425-436	(no: 1332-1348)
Rı (ر) Harfi:	II, 437-476	(no: 1349-1409)
Ze (ز) Harfi:	II, 477-498	(no: 1410-1444)
Sin (س) Harfi:	II, 498-557	(no: 1445-1525)
Şın (ش) Harfi:	II, 558-588, III, 5-15	(no: 1526-1579)
Sad (ص) Harfi:	III, 16-57	(no: 1580-1635)
Dad (ض) Harfi:	III, 57-64	(no: 1636-1646)
Tı (ط) Harfi:	III, 64-94	(no: 1647-1686)
Zı (ظ) Harfi:	III, 94-99	(no: 1687-1694)
Ayn (ع) Harfi:	III, 100-169	(no: 1695-1799)
Gayn (غ) Harfi:	III, 169-179	(no: 1800-1815)
Fe (ف) Harfi:	III, 180-203	(no: 1816-1851)
Kaf (ق) Harfi:	III, 204-241	(no: 1852-1910)
Kef (ك) Harfi:	III, 242-324	(no: 1911-2034)
Lem (ل) Harfi:	III, 325-417	(no: 2035-2166)
Mim (م) Harfi:	III, 417-592, IV, 5-195	(no: 2167-2786)
Nun (ن) Harfi:	IV, 195-246	(no: 2787-2870)
He (ه) Harfi:	IV, 246-259	(no: 2871-2892)
Vav (و) Harfi:	IV, 259-300	(no: 2893-2978)
Lâmelif (ي) Harfi:	IV, 301-405	(no: 2979-3169)
Ye (ي) Harfi:	IV, 406-467	(no: 3170-3281)